Digitaliseret af | Digitised by

DET KGL. BIBLIOTEK
Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):	Ehrencron-Müller, H..; af H. Ehrencron-Müller.
Titel | Title:	Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814
Bindbetegnelse | Volume Statement:	Vol. 12: Holberg, 3. afdeling
Udgivet år og sted | Publication time and place:	Kbh. : Aschehoug, 1924-1935
Fysiske størrelse | Physical extent:	12 bd.

DK

Værket kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge PDF-filen til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work may be copyrighted in which case the PDF file may only be used for personal use. If the author died more than 70 years ago, the work becomes public domain and can then be freely used. If there are several authors, the year of death of the longest living person applies. Always remember to credit the author

49,-118

Det Kgl. Bibliotek
130025706073

FORFATTERLEXIKON

OMFATTENDE

DANMARK, NORGE OG ISLAND
INDTIL 1814

AF

H. EHRENCRON-MÜLLER

BIND XII

HOLBERG, 3. AFDELING

32/ Papir
C. Pa

H. ASCHEHOUG & CO. DANSK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXXXV

FORFATTERLEXIKON

FOR

DANMARK, NORGE OG ISLAND

INDTIL 1814

FORFATTERLEXIKON

OMFATTENDE

DANMARK, NORGE OG ISLAND
INDTIL 1814

AF

H. EHRENCRON-MÜLLER

BIND XII

HOLBERG, 3. AFDELING

H. ASCHEHOUG & CO. DANSK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXXXV

J. JØRGENSEN & CO.

BIBLIOGRAFI

OVER

HOLBERGS SKRIFTER

AF

H. EHRENCRON-MÜLLER

BIND III

H. ASCHEHOUG & CO. DANSK FORLAG
KØBENHAVN · MCMXXXV

J. JØRGENSEN & CO.

INDHOLD

FORORD S. IX.

ENKELTE KOMEDIER.

Jean de France. S. 1—12. 334—35.
Jeppe paa Bjerget. S. 12—68. 335—37.
Julestuen. S. 68—76.
Kilderejsen. S. 76—81.
Lykkelige Skibbrud. S. 81—87.
Mascarade. S. 87—96.
Melampe. S. 96—99.
Nye-Aars Prologus. S. 99—101.
Pantsatte Bondedreng. S. 101—13.
Pernilles korte Frøyken-Stand. S. 114—18.
Philosophus udi egen Indbilding. S. 118—20.
Plutus. S. 120—25.
Politiske Kandestøber. S. 125—76. 337—38.
Republiqven. S. 176—78.
Sganarels Reyse. S. 178—79.
Stundesløse. S. 179—89.
Uden Hoved og Hale. S. 189—93.
Ulysses von Ithacia. S. 193—202.
Usynlige. S. 202—05.
Vægelsindede. S. 205—12.

NIELS KLIM.

Originaludgaven. S. 213—16.
Editio II. S. 226—29.
Editio III. S. 229—31.
Editio IV. S. 232—33.
Editio Schmidtiana. S. 233.
C. V. Elberlings Udg. S. 234—36.

Oversættelser.

Danske Oversættelser. S. 236—72.
Utrykte islandske Oversættelser. S. 272.
Svenske Oversættelser. S. 273—76.
Tyske Oversættelser. S. 276—302.
Hollandske Oversættelser. S. 302—06.
Engelske Oversættelser. S. 306—13.
Franske Oversættelser. S. 313—20.
Italiensk Oversættelse (?). S. 320.
Russisk Oversættelse. S. 320—22.
Ungarsk Oversættelse. S. 322—24.
Polsk Oversættelse. S. 324—25.
Finsk Oversættelse. S. 325—26.

Rettelser og Tilføjelser. S. 327—38.
Register. S. 339—70.
Titel-Register over Holbergs Skrifter. S. 371—74.

FORORD

Naar jeg med dette 12te Bind afslutter Forfatterlexikonet, et Værk, hvis Udarbejdelse har strakt sig udover en Menneskealder og hvis Udgivelse har varet over 10 Aar, føler jeg Trang til paany at bringe en dybtfølt Tak til Carlsbergfondets Direktion, der ikke blot har støttet Udarbejdelsen, men ogsaa helt har bekostet Trykningen. Uden Fondets storslaaede Understøttelse havde Værket sikkert aldrig set Dagens Lys.

Ligesom tidligere tillader jeg mig at anmode Lexikonets Brugere om velvilligst at meddele mig, hvad de maatte opdage af Fejl og Mangler. Alle Berigtigelser vil blive optegnet og vil muligvis kunde finde Optagelse ad Aare i et Supplement, selvom jeg næppe selv vil komme til at besørge et saadant.

H. Ehrencron-Müller.

JEAN DE FRANCE

Jean de France eller Hans Frandsen. Comoedie fremkom første Gang i Comoedier sammenskrevne for den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. Trykt Aar 1723.

Da den Aaret efter blev trykt op i 2. Ed. Trykt Aar 1724 af 1. Tome, havde Holberg foretaget forskellige mindre Ændringer i den, og i det ny Optryk i Den Danske Skue-Plads 1731 havde han atter ændret i den, men som sædvanlig uden at gennemføre Forandringen konsekvent, saaledes at der blev en Modsætning mellem de ændrede Scener og de senere paafølgende, hvorom mere nedenfor.

1868

Jean de France | eller | Hans Frandsen. | Komedie i fem Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faas tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—44; paa de upag. S. 45—47: Naar Legen er tilende og Panterne skal | indløses, opkastes Spørgsmaalet: | Hvad skal Den gjøre, som dette Pant tilhører, | eller: som har deponeret dette Pant? |; paa den upag. S. 48 Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlag].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udgave af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852.

Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k istedetfor c. Der findes ingen Noter.

Det er Nr. 12 af de Løserske Udgaver og udkom iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1859—68 i Aaret 1868.

Prisen var 12 Sk., men blev senere (inden 1871) nedsat til 8 Sk.

1888

Ludvig Holberg: | Jean de France | eller | Hans Frandsen. | Comoedie udi 5 Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med

Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Omslag: Ludvig Holberg | Jean de France | eller | Hans Frandsen. | Med Billede af V. Rosenstand. | (ellers som i Udg. af Barselstuen. 1888 (jfr. I. S. 437); Titelbillede med Underskrift: 1ste Act, 6te Scene. | Jean. La cadance mon pere! la cadance. (sign. ℜ 84.) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—58. Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension].

Prisen var 0,25.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1744

Jean de France | Eller | Hans Frantzson | Uti en | COMOEDIA | På Danska | Förestäld, | Af | LUDWIG HOLBERG, | Och nu | För des behaglighet skul | af Danskan förswenskad | (Blomstervignet) | STOCKHOLM, | (Liste) | Tryckt uti Historiographi Regni Tryckerie. | Anno 1744. | 8vo.

[Indhold: Titeblad (paa Bagsiden Personlisten); Teksten S. (1)—93; S. 38 forekommer to Gange og derefter fortsættes med S. 39ff. Der findes en Røsken-Frise over 1. Actus og S. 93 en Blomster-Slutningsvignet].

Oversættelsen er besørget efter den første Udgave, hvilket kan ses af, at Oversættelsen i 2. Akt 1. Scene har de fire Repliker (begyndende med Elsebet: Ach! min Antonius), som blev strøget i Udg. 1731 og desuden i 4. Akt 4. Scene har bibeholdt det oprindelige, at Jean de France knapper sin Kjole bag til.

Personnavnene er de Holbergske, kun er Elsebet blevet til Elsa og Arv til Arfwed.

Den anonyme Oversætter var Magnus Lagerström, der ogsaa oversatte Gert Westphaler (jfr. I. S. 514) og Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 28).

Prisen var 1 Daler.

Et Exemplar findes paa det kgl. Bibliotek.

TYSKE OVERSÆTTELSER

I Die Deutsche Schaubühne nach den Regeln der alten Griechen und Römer eingerichtet, und mit einer Vorrede herausgegeben von J. C. Gottscheden. II. Leipzig. 1741. S. (427)-503 er optaget:

Jean de France | oder | Der deutsche Franzose. | Ein Lustspiel | in fünf Aufzügen. | Aus dem Dänischen | des Herrn Professor Hollbergs | übersetzt | von | M. George August Detharding.

I den Vorrede, hvormed Gottsched indleder dette andet Bind, hedder det: »Das letzte und sechste Stück endlich, ist von dem Hrn. Prof. Detharding, mir zu gefallen, bey müszigen Stunden, aus dem Dänischen des gelehrten Herrn Professor Holbergs, übersetzt worden. Dieser berühmte und sinnreiche Mann hat in Dännemark dasjenige geleistet, was Plautus in Rom, oder Moliere, in Frankreich gethan haben. Er hat nämlich, auszer vielen andern, historischen, philosophischen und poetischen Werken, fünf und zwanzig dänische Lustspiele verfertiget, und ans Licht gestellet, die als Proben der Dän. Schaubühne anzusehen sind.[1]) Ohngeachtet wir in Deutschland, auszer Christian Weissen, einen so fruchtbaren Dichter, in dieser Art, noch nicht aufzuweisen haben: so machen wir uns doch eine Ehre daraus, auch diesen unsern Nachbar, aus einem mit uns verschwisterten Volke, den südlichen und westlichen Völkern Europens zum Beweise darzustellen: dasz die nordischen Geister der Gelehrten eben so träge nicht sind, als sie zu glauben pflegen. Die Thorheit der französischen Affen ist wenigsten so scharfsinnig und so glücklich von ihm ausgelacht worden, dasz man hoffen kan: es werden künftig alle solche deutsche Franzosen, davon es eine Zeitlang in Deutschland gewimmelt hat, bey allen, die diesz Stück lesen, halb unehrlich gemacht werden. Es werden aber so wohl der Herr Verfasser, als der Herr Uebersetzer desselben, hiermit freundlichst ersuchet, es nicht übel zu deuten: dasz man sich, nach der oben gedachten Regel, die Freyheit genommen, auch hier die dänischen Namen in etwas zu ändern, und einige Kleinigkeiten auf deutschen Fusz einzurichten«.

Oversættelsen er besørget efter Udgaven 1731, hvilket kan ses af, at Oversættelsen i 2. Akt 1. Scene mangler de ovenfor (S. 2) omtalte 4 Repliker og i 4. Akt 4. Scene har benyttet det af Holberg indførte Motiv med de store Haarpunge foruden det oprindelige, at Jean knapper sin Kjole bagvendt.

Som i Gottscheds Fortale berørt har Oversætteren eller Gottsched selv forandret de Holbergske Navne næsten helt igennem; kun Hovedpersonen og hans Fader samt Pierre har beholdt deres Navne; Magdelone er blevet til Die Frau Franzinn, Jeronimus til Groszmann, Elsebet til Lieschen, Antonius til Liebhold, Espen til Michel, Marthe til Dore og Arv til Hans.

[1]) Wir haben nunmehro alle dieselben und noch verschiedene ungedruckte Stücke von ihm in deutscher Sprache zu lesen bekommen. (Noten er fra Neue verbesserte Aufl. Lpz. 1746).

For at overholde Fordringen om Tidens og Stedets Enhed har Oversætteren tilføjet under Personlisten: »Der Schauplatz ist in Groszmanns Hause, und die Handlung währet von Morgen bis gegen Abend«. Herved er dog at bemærke. at denne Stedangivelse, hvor hele Handlingen skulde udspilles i Jeronimus' Hus, ikke passer synderligt godt til de Scener, der oprulles.

Som allerede Rahbek (Om Ludvig Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 224) bemærker »er Stykket oversat med en Bogstavelighed, der næsten overalt har dræbt den comiske Aand« og paa flere Steder saa direkte, at man godt kunde have forklarende og oplysende Noter behov, hvilke dog ikke findes. Med Hensyn til Gottscheds Ord, at det er »auf deutschen Fusz eingerichtet«, har de egentlig ikke meget paa sig. Selvfølgelig er de rent danske Lokaliteter ombyttet med tyske; som Rahbek (anf. St.) anfører, er Vimmelskaftet (S. 444)[1]) forandret til Saltzhahngäschen, men han har ikke bemærket, at (S. 421) er dette Navn ogsaa anvendt for Christen-Bernikov-Stræde — og der er derfor næppe Grund til med ham at tro, at dette skulde være Navnet paa en virkelig existerende tysk Gade. Michel (Espen), der i Originalen er født 10 Mile sønden for Randers og derfor er anset som et Lem af det hellige Rommerske Rige (3. Akt 2. Scene) er i Oversættelsen født i Elsasz »wo wir als Glieder des französischen Reichs angesehen werden«. Nogle af Ordspillene er helt forbigaaet, andre temmelig uheldigt overført eller rent misforstaaet, saaledes i 1. Akt 2. Sc., hvor Arv beretter, at Jean de France har spurgt »Hvor er moen Pere« (où est mon père), der gengives saaledes (S. 419) »Wo ist mon pere?«, hvilket Arv misforstaar »reife Beeren«, og smstds. (S. 420) Originalens »træ siær mere« (très chère mère) gengivet som »drey schöne Mere« (ɔ: Mähren). En enkelt lidt drøj Replik 1. Akt 4. Sc. Frands: »Han vilde end ikke ligge hos en Pige, uden det var paa Fransk« er (S. 423) mildnet til »er wollte kein Mädchen mehr küssen, wo es nicht französisch war«. Enkelte Steder er Sceneinddelingen forandret efter Personernes Ind- og Udgang. Den versificerede Epilog er oversat paa Prosa.

Af denne Oversættelse findes i Hamburg. Stadtbibliotek et Optryk: Jean de France oder der deutsche Franzose. Ein Lustspiel in fünf Aufzügen. Aus dem Dänischen des Herrn Professor Hollbergs übersetzt von M. George August Detharding. U. St. o. A. (64 S. Titelbladet trykt med 1. Ark); formodentlig bestemt til Salg ved Teaterindgangen. (jfr. Carl Roos, Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 236).

I sin Vorrede til Die Deutsche Schaubühne. III. Lpz. 1741. S. XVII ff. kommer Gottsched ved Omtalen af »Bramarbas« (Ja-

[1]) Siderne er citeret fra Neue verbesserte Aufl. 1746.

cob von Tyboe) ogsaa ind paa at omtale Jean de France og bemærker i Anledning af, at Jean tager sin Kjole bagvendt paa, at de Indvendinger, man har gjort mod dette Paafund som usandsynligt og overdrevent: »Der ganze Character dieses jungen Menschen [macht] alle Thorheiten bei ihm wahrscheinlich, die nur parisisch heiszen können. Er kömmt eben aus Frankreich, und ist in alle französische Moden vernarrt; sein Vaterland, seine Braut, so schön sie auch ist, misfallen ihm; darum weil sie so deutsch aussehen. Ueber das alles ist er in die vermeynte Mad. la Flesche verliebt: . . . . . Nun bilde man sich ein, was einem solchen Phantasten nicht möglich ist? Welche Thorheit wird ihm wohl zu grosz seyn, wenn er sie nur für französisch hält; und womit er einer schönen Französinn, die ihn über seiner altväterischen Tracht auslachet, und ihn doch sonst liebet, gefallen kann? In Wahrheit, ich sehe es nich, dasz Herr Professor Hollberg hier etwas wider die Wahrscheinlichkeit begangen habe«.

I Critischer Versuch zur Aufnahme der deutschen Sprache. 2. Stück. Greifswald. 1742. (de sex første Stykker af dette Tidsskrift blev samlet under Titlen: Critische Versuche ausgefertiget durch Einige Mitglieder der Deutschen Gesellschaft in Greifswald. 1. Band. 1742, under hvilken Titel Tidsskriftet ogsaa findes anført) S. 184—93 blev Oversættelsen gjort til Genstand for en Anmeldelse, som bl. a. tog Sigte paa, at Stedets Enhed ikke var overholdt, at Scenen umulig kunde være Groszmanns Hus igennem alle Akterne, hvilket søgtes bevist gennem forskellige Exempler. Men navnlig anker Anmelderen (S. 190) over selve Hovedpersonens Karakter, som han mener »überschreitet, unserm Erachten nach, allerdings die Gesetze der Wahrscheinlichkeit in verschiedenen Stücken. . . Es ist ohnmöglich, dasz ein Mensch, der noch nicht völlig unsinnig ist, einen alten Holzschnitt,[1]) den man auf ein Brett geklebet, für eine vortreffliche Malerey halten könne; und es würde ihm eben so glaublich seyn, dasz man in Paris den Hengst in die Kutsche höbe und sechs Marquisen davor spannete, als dasz man die Kleider umgekehrt trage. Ueber das alles wird hiedurch der Endzweck des ganzen Spiels, die Besserung der Sitten, aufgehoben. Auch der allerärgeste deutsche Franzose wird in dem jungen Franzen seine eigene Abbildung nicht wahrnehmen. Er wird ihn erschröcklich auslachen und wol gar glauben, dasz man an seiner Lebensart, auch nicht das geringste auszusetzen finden könne. Wer wollte ein solcher Narr seyn, wie dieser Kerl? wird er sagen; nein, wie ich lebe, das ist die parisische Mode.« Anmeldelsen slutter med trods alt at anerkende Holberg »für einen sehr geschickten theatralischen Dichter«.

[1]) I Originalen er det et Kaaber-Stykke.

I Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. CXXXI—CXXXII omtaler Oversætteren J. A. Scheibe denne Anmeldelse saaledes: »Allein da die ganze Kritik auf lauter solche mechanische Regeln gegründet ist, woran ein feuriges Genie sich am wenigsten binden wird, der Verfasser auch vergessen zu haben scheinet, dasz man in den theatralischen Stücken aller oder doch der meisten Nationen gewisse Nationalcharaktere oder Züge, wie auch einen Nationalgeschmack findet, die sie von andern unterscheiden, und dasz diese eben das wahre Schöne sind, was einen Shakespear und einen Moliere so vortreflich macht: so fällt die ganze Kritik, wenn man einige Kleinigkeiten ausnimmt, die nicht verdienen, angemerkt zu werden, so gleich zu Boden«.

Der findes desuden endnu en ganske kort Anmeldelse i Neue Zeitungen von gelehrten Sachen. Nr. XXII. ($^{16}/_{3}$). Leipzig. 1741. S. 200, i hvilken det hedder, at Detharding har oversat dette Stykke af den danske Molière »mit vieler Geschicklichkeit«. (jfr. 1742. ($^{16}/_{7}$). S. 510).

Oversættelsen blev optrykt i Die Deutsche Schaubühne. II. Neue verbesserte Aufl. Lpz. 1746, S. 411—86[1]), i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. IV. Cph. und Lpz. 1750. S. 439—518 [Cph. und Lpz. 1756; Neue Aufl. Cph. und Lpz. 1765] og i Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg. Neu herausgeg. von Julius Hoffory und Paul Schlenther. I. Berlin. 1888. S. 73—134.

Nye Oversættelser i Holbergs Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. I. Lpz. 1822. S. 83—153; i Rob. Prutz, Ludwig Holberg, sein Leben und seine Schriften. Stuttg. und Augsburg. 1857. S. 301—53 [optrykt i Ludwig Holbergs ausgewählte Komödien. Übertragen von Robert Prutz. I. Hildburghausen. 1868. S. 83—141] og under Titlen Der Franzosen-Narr, Jean de France i: Der politische Kannegieszer. Der Franzosen-Narr, Jean de France. Komödien von Ludwig Holberg. Deutsch von Heinrich Goebel. I. Lpz. 1922. S. 121—235.

J. VON PETRASCH'S EFTERLIGNING

Under Paavirkning af Holbergs Jean de France skrev den i Kroatien fødte Joseph Freiherr von Petrasch (f. 1714 † 1772) sit Lystspil: Pantoffel oder Der übelgeratene Länderreiser. Petrasch's Skuespil, der foreligger i to Udgaver: Sämmtliche Lustspiele.

[1]) Et af Roos (i Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 236) nævnt Tryk: Der deutsche Franzos 1746 er formodentlig kun Udsnit af denne Udgave.

Herausgegeben von der Deutschen Gesellschaft zu Altdorf. I—II. Nürnberg. 1765 og Dreyssig Schauspiele zur Besserung der deutschen Schaubühne. I—III. Nürnberg. 1765, er selv i Forfatterens Hjemland meget sjældne og findes vistnok ikke i noget nordisk Bibliotek. Men efter det Referat, som Dr. phil. Ernst Alker i Arnhem har givet i Holberg Aarbog. 1925. S. 156—58 og Dr. Felix Freude i Die Schaubühne des Freiherrn v. Petrasch. Brünn. 1916.[1]) S. 66—74 synes det utvivlsomt, at Petrasch har kendt og benyttet Jean de France, sikkert ikke Originalen, men Dethardings Oversættelse, thi han har næppe kunnet Dansk. Om hans Stykke skriver Alker (S. 157): »In Hinsicht auf Charakterisierungskunst ist das Lustspiel eines der besten des mährischen Autors, in Bezug auf Dialog und Führung der Handlung wirkt es ausserordentlich ungeschickt, kunstlos und langweilig. Pantoffel ist eine Nachahmung oder eher Weiterbildung und Variation des Jean de France« og Freude (S. 66—67): »Ohne Zweifel schwebte Petrasch bei Abfassung seines »Pantoffel« Holbergs »Jean de France« vor, mit welchem der Däne einen Lustspieltypus für die Weltliteratur geschaffen hat«. Sidstnævnte viser desuden, at Petrasch i sit Bibliotek besad flere af Holbergs Skrifter i tysk Oversættelse, bl. a. Laubs Oversættelser og den anonyme tyske Oversættelse 1745 Drey Lustspiele.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I Hollandsk Oversættelse u. T. Jean de France findes det (efter Dethardings Oversættelse) i Zes aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Derde Deel. Amsterdam. 1766. S. 1—82. [optrykt i Deensche Schouwburg van Holberg. Derde Deel. Amsterdam. 1799. S. 1—98] og i ny Oversættelse med samme Titel i: Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meulemann. (I). Nijmegen. 1925. S. 141—207.

RUSSISKE EFTERLIGNINGER

Lektor, Dr. phil. Ad. Stender-Petersen har i en Række Afhandlinger i Holberg Aarbog (1920. S. 174—91; 1923. S. 147—49; 1924. S. 148—79 og 1925. S. 93—112) paavist, at Holbergs Komedie har affødt endel russiske Efterligninger. Fra 1760'erne stammer saaledes Grev Dmitrij Ivanovič Chvostóv's nu tabte »Den fra Frankrig hjemvendte Russer« og hans 1783 trykte »Den russiske Pariser«, de to utrykte Komedier Aleksandr Grigorjevič Karins »Den fra Frankrig hjemvendte Russer« og Ivan

[1]) Særtryk af Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Jahrg. XVIII—XIX.

Perfiljevič Jelagins »Jean de Molé eller Fransk-Russeren«. Rimeligvis forfattet 1764, men først trykt 1783, er Denis Ivanovic Fonwizins Brigadieren, den betydeligste af de Holbergske Efterligninger. (jfr. Georg Sarauw, Holbergs Jean de France og Fonwisins Brigaderen i Danske Studier. 1931. S. 32—40). Lidt senere, 1774, fremkom Dmitrij Vasiljevič Volkovs fem-Akts Komedie »Opdragelse«, hvor der ogsaa findes Reminiscenser fra Jean de France og Aaret efter Nikolaj Petrovič Nikolevs »Den forfængelige Poet«, der omend svagere ogsaa synes at have Tilknytning til Holbergs Komedie. Endnu nævner Stender-Petersen en Komedie »Særlinge« 1793 af Jakov Borisovič Knjažnin, som han karakteriserer som »det sidste bevidste forsøg på at overflytte Jean til russiske forhold«.

OM JEAN DE FRANCE

Som ovenfor S. 1 nævnt forandrede Holberg allerede, da 2. Ed. 1724 udkom, enkelte Smaating, mest for at tilfredsstille Fordringen om Stedets Enhed. Saaledes i 3. Akt 2. Scene i Espens Replik. »Det var mig sagt, at hand skulde boe i Vimmelskaftet nest ved Bogtryggerens« til »at han skulde boe her« og smstds. i Espens Replik »Paa hvilket Sted Monsieur behager, ellers er hun Klocken 3 udi Kongens Have« til »ellers falder Klokken 3 hendes Vey her« og i 5. Akt 6. Sc. i [Frands] Replik er til den Udskrift, som Jean vil have paa sine Breve, føjet efter Madame la Fleche Ordene »Courtisane tres renomee, dans la Cour de France«.

Men i den næstfølgende Udg. i Den Danske Skue-Plads 1731 havde han foretaget større Forandringer. Dels havde han udeladt enkelte mindre Sætninger og Repliker som i 1. Akt 1. Sc. i Jeronimus Replik: »Ende derpaa« etc. Ordene »Gud forlade mig mine Synder«; 2. Akt 1. Scene Elsebet og Antonius 4 Repliker begyndende med »Ach! min Antonius«; 2. Akt 3. Scene i Marthes Replik begyndende med »Enten du meener det eller ej« Ordene »eller at henge sig selv«; i 4. Akt 4. Sc. Slutningen af Espens Replik begyndende »Paris er en artig Bye« fra Ordet »Buxer« og de følgende Repliker til Jean »den Bye kand hitte paa meer Galanterie« etc.

Men foruden disse Detailler havde Holberg i 4. Akt 4. Sc. truffet en større Forandring, hvor Talen er om, at Jean forandrer sin Klædedragt for at bringe den i Overensstemmelse med den ny parisiske Mode. Allerede i den første Udgave 1723 havde han i Just Justesens Betenkning om dette Paahit udtalt »Naar Jean de France knæpper sin Kiole bagvendt, kommer hand mig i en hast for, icke at være rigtig i Hovedet. Men naar jeg betragter, hvor daarlig Folk er at efterfølge strax end og de u-rimeligste Franske Moder, saa synes mig, at det er giørligt, ja mindre uri-

meligt, end at staa med et Glas Viin i Haanden fast en halv Time, og skrige sig hæs, før mand faaer den til Livs«. Det ses heraf, at han selv har haft nogen Betænkelighed overfor Sandsynligheden af dette Udslag af Jean de Frances Modegalskab. I Udg. 1731 er Stedet forandret, saaledes at der bliver Tale om Punge til Parykker, der efter Espens Udsagn skal være kommet paa Mode i Paris efter Jeans Afrejse derfra. Holberg omtaler selv denne Forandring i sin 215. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 110) saaledes: »Min Herre holder ellers for, at jeg haver giort vel i at forandre Hans Frandsens bagvente Kiole til en stor Taftes Pung, som skiuler Ryggen: Han meener, at det første var for stærkt outrered. Dette lader jeg staae ved sit Værd, hvorvel jeg haver mærket, at alle Tilskuere ikke have været eenige derudi; efterdi mange have mærket, at ingen Klæde-Dragt, hvor umagelig, daarlig og bagvendt den i Begyndelsen synes at være, den jo dog bliver anstændig og ziirlig, naar den først bliver antagen i Paris«. Som saa ofte glemte Holberg imidlertid at gennemføre Forandringen til Bunds og i den følgende Scene undrer Pierre sig stadigt over, at hans Herre »har knæppet sin Kiole bagvendt«, og endnu besynderligere bliver det i 6. Scene, hvor Jean og Pierre lægger Haand paa Jeronimus for trods dennes Protest at bringe hans Klædedragt paa Moden ved at vende hans Kjole om og ydermere at vende hans Halsklud. (jfr. Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. I. Kbh. 1804. S. 252—54).

I den 1749 skrevne »Samtale imellem Hans og Peer, hvori tydeligen vises, at de danske Comoedier due slet intet, og ere ei værd at spilles«, der findes optaget i P. F. Suhms samlede Skrifter. I. Kbh. 1788 og hvori Hans, en Jean de France-Type, optræder som Forsvarer for de franske Skuespils Fortrin fremfor de tarvelige danske, kommer Hans ogsaa ind paa Emnet om Jeans Klædedragt og fremhæver, at det Sted i Komedien »surpasse tous les autres endroits en perversité de bons sens; det er un damnable endroit; jeg troer, at Auctor har havt communication avec le diable, da han skrev det, tout cet endroit est condamnable, perverse, detestable«, som han udtrykker det i sit kaudervælske Sprog og paa Peers Spørgsmaal, hvori det afskyvækkende bestaar, svarer Hans: »Deri, qu'un homme hænger sin Halsklud bag ud, som dog aldrig nogen dans le France giør«.

Endelig kan endnu nævnes, at i 1. Akt 2. Sc. er Arvs Beskrivelse af Jean, der i Originaludgaven lød »Hand seer ud som hand havde brendt Falster af, og vilde flye over til Lolland« i Udg. 1731 forandret til det tammere: »Han seer underlig ud. Jeg veed ikke, om Fatter har seet Kløver-Knægt. Ligedan seer han min Troe ud«.

Med Hensyn til Forbillederne eller Kilderne for dette Stykke har man peget paa Wycherley's »The gentleman dancing master«, der udkom 1673, James Howard, »The English Monsieur« og paa Spanieren Agustin Moreto's († 1669) Komedie »El lindo Don Diego«, om hvilken E. Gigas (i Litteratur og Historie. I. Kbh. 1898. S. 6—12) udtaler, at det er »mere end sandsynligt, at Holberg har kendt Moreto's Arbejde«. Herimod har Jul. Martensen (i sin Udg. III. Kbh. 1898. S. 7) hævdet, at »Ligheden mellem de to Komedier bestaaer kun i Noget, som ikke behøver at skyldes et Laan, og de to Komedier ere hinanden langt mere ulige end lige. . . . Holbergs Komedie vilde rimeligvis være bleven akkurat som den er, enten den spanske Komedie existerede eller ei«. Men bortset fra de mulige literære Forbilleder har Holberg sikkert i sin Samtid kunnet finde mange levende Typer paa Gallomaner, der i deres Beundring for Paris og franske Sæder kastede Vrag paa deres eget Land og med Foragt saa ned paa det danske Sprog som et Sprog for Bønder og deres Lige.[1]) Endnu en Snes Aar senere kunde man møde den Type herhjemme; bekendt er saaledes, hvorledes den rige Købmandsøn Henrik Henrichsen, der senere adledes under Navnet Hielmstierne, ved sin Hjemkomst fra Paris i 1742 gjorde sig latterlig i København ved sin blinde Beundring for franske Sæder og Kultur.

Om nogle Lighedspunkter med Gherardi's Théatre Italien jfr. H. Brix i Edda. XI. Kria. 1919. S. 122—23.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Jean de France kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. I. Kbh. 1804. S. 251—54; VI. Kbh. 1806. S. 121—26; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 189—228; Werlauff, Hist. Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 48—68; G. Brandes, Kritiker og Portræter. 2. Udg. Kbh. 1885. S. 128—32; Holberg Aarbog. 1921. S. 276—79 (af Francis Bull).

---

[1]) I (Norsk) Hist. Tidsskr. II. S. 292 har L. Daae saaledes meddelt en Optegnelse af Langebek, der maaske skriver sig fra mundtlig Meddelelse af Rostgaard: »Den Komedie om Jean de France er gjort paa Assessor Wilhelm Worm [ɔ: Willum Worm (f. 1698 † 1737), der 1723 blev Assessor i Hofretten], thi da han var kommen hjem fra Paris og kom igjennem Nyborg, var Admiral Hagedorn (da Schoutbynacht) der i Vertshuset, hvor Worm kom ind i samme Stue, gik op og ned ad Gulvet i sine høifranske Klæder med en Pidsk i Haanden, hvidslede og talte halv fransk og halv dansk. Da nu Hagedorn kom til Kjøbenhavn, fik han Holberg til at skrive en Komedie derover, som blev spillet paa Theatro, hvilken da den var til Ende, gik Hagedorn frem og kyssede den, som havde ageret Jean de France (Wegner). og takkede ham, for han havde gjort det saa godt«. Hertil føjer Daae den Bemærkning, at Wegner udførte Pierres Rolle, men Pilloi Jeans.

I Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 12. Aarg. Nr. 94. ($^{25}/_{11}$) 1815. S. 1498—99 henstiller en Anonym »selv til Prof. Rahbeks Dom« at udelade de upassende Udtryk, navnlig i 1. Akt 1., 4. og 5. Scene, i 2. Akt 4. Scene og 5. Akt 2. Scene, hvilket gav Rahbek Anledning til, saaledes udæsket, i Nr. 96 ($^{2}/_{12}$) S. 1526—27 at fralægge sig nogen Forkærlighed for plumpe Udtryk.

M. H. t. Enkeltheder kan ved 1. Akt 1. Scene Jeronimus' Replik om Jeans Brev fra Roven eller Røven henvises til Alfr. Glahns Bemærkning i Danske Studier. 1916. S. 204; og smstds. ved Jeronimus' Ytring, at han maatte spandere en Bouteille Vin paa Jan Baptist, der skulde oversætte Jean de Frances franske Breve for ham paa Tysk, som han endda næppe saa kunde forstaa, til C. Roos Udg. I. Kbh. 1923. S. 545—46 og Danske Studier. 1924. S. 181—84 af H. Logeman; 3. Akt 1. Scene angaaende Jeans Bemærkninger om de franske Spiseværter i København til Museum. 1890. S. 591.

I Tilskueren. 1922. II. S. 169 paaviser H. Brix, at Holberg i Tjenestepigen Marthe har »optaget Kokkepigen Marthe fra Anholt« fra Peder Paars.

Holberg selv omtaler paa mange Steder, foruden de allerede i det foregaaende citerede, Jean de France. Begyndelsen gøres med Just Justesens Betenkning over Comoedier i Originaludgaven 1723. I. Tome, hvor det hedder: »Den tredie Comoedie heeder Jean de France eller Hans Frandsen, hvilken saasom den er en bitter Satire mod de saa kaldte Petits Maitres, der sætte deres Fædrene Arv til Udenlands for at glemme deres eget Sprog, og forgive Landet med fremmede Moder, saa holdes den for vores Nation det nyttigste Stycke, og saasom den er icke mindre latterlig end skarp, saa har den fundet en synderlig Behag saa vel hos høje som lave, og holdes for den kostbareste«.

I sit Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 136) skriver Holberg: »Tertiæ fabulæ nomen est. Jean de France sive Hans Frandsen, in qva sale satyrico perstringitur juventus nostra, ante annos pubertatis ad exteros evolare gregatim solita, qvippe pleriq; bonis hæreditariis stolidè distractis, seminudi, solis pravis moribus divites revertuntur in patriam, qvam cum supercilio postea intuentur. De hac Comoedia dici potest:

Omno tulit punctum, qvi miscuit utile dulci.

Nam cùm non minus festiva sit qvàm acerba, nullius censuram iniqvam occurrit«.

I sin 215. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 110) begynder han saaledes: »Min Herre tilkiendegiver i sin sidste Skrivelse den Fornøjelse han sidste Vinter havde i Kiøbenhavn af de Danske Skue-Spill, som af de nye Danske Acteurs bleve exe-

qverede bedre end han kunde have ventet. Han skriver, at af alle de Comœdier, som da bleve forestillede, ingen behagede ham meere end Jean de France, ikke fordi den udi Actionen er den beste; men efterdi den rører ved denne Nations Hoved-Lyde, som væmmes ved alt det som er indenlandsk, og foraber sig udi alt hvad som er fremmed. Jeg er derudi af samme Tanker med min Herre; og i samme Henseende holdes Jean de France for den nyttigste af alle mine Skue-Spill. Hr. Professor Gotsched, som haver ladet den oversætte paa Tydsk, dømmer ligeledes derom; hvorvel de Tydske ikke laborere saa stærkt af den Sygdom, som Danske og Norske.[1]) Thi dette Land er fast det eeneste paa Jorden, hvor man finder Folk, som giøre sig en Ære af ikke at forstaae deres eget Moders-Maal«. Slutningen af hans Udtalelse om Jean de France er citeret ovenfor S. 9. Atter i sin 296. Epistel (Bruuns Udg. III. S. 362—63), hvor han fordømmer de unge Mennesker, der rejser til Paris og kun optager den franske Nations daarligste Egenskaber, komme han ind paa en Omtale af Stykket: »Det er derfor ingen Under, at vore unge Personer, som med saadanne Maximer komme tilbage, vrage alt, hvad som de see og høre udi Fæderne-Landet, og kand man derfor let begribe, hvi de sættes i Bevægelse af et saadant Skue-Spill, som Jean de France, hvorudi de see deres Daarligheder livagtigen afmalede, og hvoraf de lære, hvor ilde de have anvendt deres udenlandske Rejser. Jeg holder for, at samme Comœdie kand ikke spilles for ofte«. Desuden findes der mindre betydelige Notitser om Stykket i 316., 441. og 447. Epistel.

JEPPE PAA BJERGET

Jeppe paa Bierget eller Den forvandlede Bonde fremkom første Gang i Comoedier sammenskrevne for den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. Trykt Aar 1723.

1763

Jeppe paa Bierget, | Eller | Den forvandlede | Bonde | COMOEDIE | Udi 5 ACTER. | (Dekoreret Linje) | KJØBENHAVN, 1763. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. | Majestæts og Universitæts Bogtrykkerie, Nico- | laus Christian Høpffner, og findes hos | hannem tilkiøbs | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (A_1); Teksten A_2—$C_{(8)v}$. (48 Sider)].

[1]) Hvorvidt Holberg havde Ret heri, kan ses af en Note i Carl Roos' Udg. I. Kbh. 1923. S. 544.

Over 1. Akt findes en Røskenfrise og efter sidste Akt en lignende Røskenvignet.

Det er et meget skødesløst besørget Optryk af Teksten i Den Danske Skue-Plads, deelt udi 7 Tomer. 1. Tome. Kbh. [1758; det andet Høpffnerske Optryk], som det følger i Linjeskifte overalt, men ikke i Sideskifte. Der findes endel mindre Afvigelser, vistnok for største Delen Trykfejl; saaledes $A_{2(r)}$ L. 2 f. n. smøres (isted. smøeres), $A_{2(v)}$ L. 24 f. o. giør du (isted. giør nu), L. 30 f. o. Søskende Barn (isted. Sødskende Barn), $A_{3(r)}$ L. 11 f. n. overtvers (isted. overtverts), L. 3 f. n. hade (isted. havde), $A_{3(v)}$ L. 5 f. n. Punktum (isted. Spørgsmaalstegn), $A_{4(v)}$ L. 7 f. o. bliver (isted. blir), L. 17 f. o. siiger (isted. siger), L. 18 f. o. meer (isted. meere), L. 24 f. o. lumpet (isted. lumpen), $A_{6(r)}$ L. 8 f. o. Ich danke ju (isted. Ich tank ju), L. 16 f. o. ringest (isted. ringeste), L. 18 f. o. Malitien (isted. Malicien), L. 20 f. o. Campanen (isted. det urigtige Companen), $A_{6(v)}$ L. 4 f. o. fordyvelt (isted. fordyvlet), L. 7 f. o. Gudsfrytig (isted. Gudsfrygtig), L. 9 f. n. Sengot (isted. Singot), L. 4 f. n. Rigfogdens (isted. Rifogdens), $A_{7(r)}$ L. 7 f. n. Byget (isted. Bygen), $A_{7(v)}$ L. 5 f. o. meget (isted. mægtig), L. 14 f. o. slog (isted. sloge), $A_{8(r)}$ L. 7 f. n. heller (isted. eller) osv. $A_{7(r)}$ L. 8 f. o. er ligesom i det 2. Høpffnerske Optryk fra 1758 urigtigt Repliken »Hey! nok for en Styver« tillagt Jacob Skomager, der faar to Replikker lige efter hinanden, istedetfor Jeppe.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. Extraord. Notifications $^{4}/_{11}$ (gentaget $^{7}/_{11}$, $^{11}/_{11}$, $^{14}/_{11}$) 1763 findes et Avertissement: »Jeppe paa Bierget eller den forvandlede Bonde, Comoedie udi 5 Acter, er nu ved Trykken separat bleven oplagt, og tilkiøbs at bekomme i det Kongl. Bogtrykkerie for 10 Sk.«

Der findes et Exemplar paa det kgl. Bibliotek; det har tilhørt C. J. A. Philipsen.

(Jfr. Philipsen, Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographi. Kbh. 1847. S. 44—45, hvor den dekorerede Linje dog er urigtigt gengivet).

OPTRYK 1778

Jeppe paa Bierget, | eller | den forvandlede | Bonde | COMOEDIE | udi 5 Acter. | (Dekoreret Linje, forskellig fra den i Udg. 1763) | Kiøbenhavn, 1778. | Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. | Majestæts og Universitæts Bogtrykkerie, Nico- | laus Christian Høpffner, og findes hos | hannem tilkiøbs. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (A_1); Teksten A_2—$C_{(8)v}$. (48 Sider). Der findes Røskenfriser og Røskenvignet paa samme Steder som i Udg. 1763, men forskellige fra disse].

Det er sikkert et Optryk af Udg. 1763, som det følger baade i Side- og Linjeskifte. Nogle af de under Udg. 1763 anførte Fejl er rettet, saaledes hade til havde, ringest til ringeste, Gudsfrytig til Gudsfrygtig, men de fleste er blevet staaende. A7(r) L. 9 f. o. har Jeppe faaet den ham tilkommende Replik: »Hey! nok for en Styver«.

Naar Philipsen (anf. Skr. S. 46) formoder, at der imellem Udg. 1763 og denne skulde være udkommet »flere særskilte Udgaver eller Aftryk af denne Comoedie«, er det muligt, men hans Motivering »thi at man efter 14 Aars Forløb skulde have benyttet et Exemplar af en saadan enkelt Com. og ikke snarere ladet den aftrykke efter den samlede Udgave, er ikke antageligt« synes egentlig ikke overbevisende, saa meget mindre som denne ny Udg. (1778) følger Forlægget (1763) aldeles nøjagtigt og som ovenfor bemærket indeholder de allerfleste af dette Forlægs Fejl.

Prisen har vel sagtens været den samme, 10 Sk., som for Udg. 1763.

Et Exemplar findes i det kgl. Bibliotek; det har tilhørt Philipsen.

I Kiøbenhavns lærde Efterretninger for Aar 1804. S. 794—800 har Literaten Poul Matthias Nødskov leveret en Række »Bidrag til Kundskab om den danske Almues Morskabs-Læsning«, hvori han bl. a. omtaler at have set et Haderslev Tryk af Jeppe paa Bierget fra 1766; et saadant kendes nu ikke mere. Komedien skal overhovedet have været meget læst og yndet i Sønderjylland; Nødskov siger saaledes, at han har set »vel over en Snees« Tryk fra Haderslev af Jeppe, men det er sikkert overdrevet.

HADERSLEV 1796

Jeppe paa Bierget | eller | den forvandlede | Bonde. | En | Comoedie | [i][1]) fem Handlinger. | (Vignet, et Kvindehovede med forskellige Instrumenter i en dekorativ Ramme; derunder 2 Streger) | Haderslev, 1796. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—48. (Ark A—C). S. 3 over 1. Akt findes en Blomsterfrise, over hver af de andre Akter den samme dekorerede Linje og S. 48 en lille Forsiring. S. 22 har rimeligvis været urigtigt pagineret. thi i det kgl. Biblioteks Ex. er Tallet saa oversmurt med Blæk, at det er ulæseligt].

I denne Udgave er baade Tegnsætning og Retskrivning noget moderniseret, men ingenlunde konsekvent; ey og øy er gennem-

[1]) I del kgl. Bibl.'s Ex. er dette Ord forsvundet, idet Titelbladet er revet istykker.

gaaende forandret til ei og øi og k som Regel sat istedetfor c. Originalens Akt og Scene er ombyttet med Handling og Optrin.

Teksten er temmelig skødesløst behandlet; et Par Prøver fra de første Sider vil være tilstrækkelige til at vise det. S. 3 L. 8 f. o. ligger dog alligevel (isted. og dog alligevel ligger); S. 4 L. 1 f. n. giør hvad dig lyster (isted. giør nu etc.); S. 5 L. 11 f. o. denne slemme Qvinde (isted. den slemme Qvinde); L. 14 f. o. maae jeg ikke (isted. maa jeg da ikke); L. 16 f. o. Sorgen (isted. Sorg); L. 18 f. o. saa drak jeg heller ikke (isted. saa drak jeg ey heller ikke); L. 9 f. n. af ejegot Gemyt (isted. et eyegot Gemyt); L. 6 f. n. tre hellige Dage oven i Kiøbet (isted. 3 Hellige Dage derfor oven i Kiøbet); L. 3 f. n. spidtsige (isted. spidige); L. 2 f. n. fortalte (isted. fortaalte [der vistnok skal gengive sjællandsk Dialekt]; S. 6 L. 3 f. o. derfor ei heller raadeligt (der er udfaldet noget; Originalen har: derfore ey holdt raadeligt); L. 11 f. o. skikke hende tilbage (isted. skikke hende tilbage igien); L. 18 f. o. tog Tonen (isted. tog Troen) osv.

Et Exemplar findes i det kgl. Bibliotek; det har tilhørt Philipsen, men maa være erhvervet af ham efter 1847; thi det findes ikke omtalt i hans Bibliografi.

HADERSLEV OPTRYK c. 1800

Jeppe paa Bjerget, | eller | den forvandlede | Bonde. | En | Comoedie | i fem Handlinger. | (Den samme Vignet som i Trykket 1796; derunder en enkelt Streg) | Haderslev, | trykt og at bekomme hos I. Seneberg. | kongel. privil. Bogtrykker. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—48. (Ark A—C). S. 3 findes den samme Frise og over Akterne den samme dekorerede Linje som i Trykket 1796].

Det er et Optryk af Udg. 1796, som det følger S. 1—37 og 41—45 i Side- men ikke i Linjeskifte. Ved Sammenligning med de ovenfor anførte Steder vil man se, at de gaar allesammen igen i dette udaterede Tryk, endogsaa den S. 6 L. 3 f. o., hvor der maa være faldet et Ord ud.

Ved Tryk og Udstyrelse angiver Udgaven sig tydeligt at hidrøre fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede (jfr. Philipsen. anf. Skr. S. 49).

Et Exemplar findes i det kgl. Bibliotek.

1802

Jeppe paa Bierget | eller | den forvandlede Bonde. | Comoedie i fem Acter. | Af | Baron Holberg. | (Dekoreret Linje) | Kjøben-

havn 1802. | Trykt og forlagt af Direktør Joh. F. Schultz, | Kongelig og Universitets-Bogtrykker. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—61; den upag. S. 62 blank].

Det er et Optryk af en af de samlede Udgaver, rimeligvis det 3. Høpffnerske Optryk, med moderniseret Retskrivning, bl. a. k isted. c; Actus og Scena er forandret til Act og Scene. (jfr. Philipsen. anf. Skr. S. 46—47, hvor den dekorerede Linje dog er urigtigt gengivet).

Prisen var 34 Sk.

Et Exemplar findes i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion (sammen med Løsers Udg. af Jean de France) for 10,25.

1842

Jeppe paa Bjerget, | eller | den forvandlede Bonde. | Komedie i fem Akter | af | Holberg. | (Opført første Gang paa den danske Skueplads 1722). | Første Gang udgiven med Træsnit 1842 | af | Fred. Frølund og Flinch. | Træsnittene komponerede og tegnede af P. C. Klæstrup. | (To Linjer). | Kjøbenhavn. | Trykt paa Udgivernes Forlag hos J. G. Salomon. | Faaes hos Flinch, Pilestræde Nr. 84, 3die Sal. | 12mo (uden Sign.).

[Indhold: Portræt med Underskrift: LINDGREEN. | Jeppes fortrinlige Fremstiller paa det kongelige Theater.; (efter D. Monies, jfr. Strunck. Nr. 1666a-b) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personerne i Komedien, hver Person med en Afbildning, hvorunder Navnene) (S. 3—4); Teksten S. (5)—62; derefter et upag. Blad med Udvalg af de to Udgiveres Forlagsartikler. Til Udgaven hører et rødligt Omslag, paa hvis Forside. JEPPE | paa | BJERGET | i en dekoreret Ramme med Løvværk og paa Bagsiden i samme Ramme Hovedpersonen i forstørret Skikkelse efter den paa Titelbladets Bagside gengivne lille Figur. Over 1. Akt (S. 5) et træskaaret Hovede i en dekoreret Ramme].

Om Udgiverne se ovenfor (II. S. 453) ved Diderich Menschen-Skræk.

Philipsen (anf. Skr. S. 48) skriver, at »Texten følger med nogle faa Afvigelser Rahbek og Boyes Udgave (1829—32), altsaa den nu brugelige Orthografi, og er besørget med kjendelig Omhu«. Med Hensyn til det af Philipsen angivne Forlæg for Udgaven har det vistnok sin Rigtighed, endskønt der findes et Par Steder, der synes at vise tilbage til de senere Høpffnerske Op-

tryk[1]). Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes ej istedetfor ey, regere for regiere, kan og er for kand og est, og i det Hele k istedetfor c. Men den Omhu, endogsaa »kjendelig Omhu«, som Philipsen omtaler, er dog vist at tildele Udgaven for megen Ros. Flere Steder har Frølund, som vel maa siges at være den, hvem Omsorgen for Teksten har paahvilet, byttet om paa Ordstillingen; saaledes, for blot at nævne et Par Exempler. S. 8 L. 21 f. o. Maa jeg da vel ikke drikke (isted. Maa jeg da ikke vel drikke); L. 24 f. o. saa gik mig Saadant ikke saa meget til Hjerte (isted. saa gik saadant mig ikke saa meget til Hierte); S. 21 L. 4 f. o. (Men) nu om han vaagnede (isted. Men end om han vaagnede op i det samme). Ellers betegner Parenthes om et Ord, at Udgiveren har sat det til for Forstaaelsens Skyld (jfr. saaledes S. 9), men her stod »Men« i den oprindelige Tekst og desuden er det oprindelige »end« ombyttet med det ikke bedre »nu«. Forøvrigt har Udgiveren heller ikke altid overholdt Reglen med Parenthes om sine egne Tilføjelser, saaledes har han S. 14 L. 7 f. n. »for en Styver Brændeviin«, hvor Ordet »for« er en Tilføjelse, men uden Parenthes.

Der findes desuden nogle Trykfejl, saaledes i Personlisten Hans, Sekretær (sted. Hans Secreteer), S. 9 L. 16 f. o. Qvinde (isted. Qvinder), S. 14 L. 9 f. o. Penge (isted. Pengene), S. 16 L. 4 f. n. gudfrygtig (isted. gudsfrygtig) og S. 17 findes Ridefogden, men i den lige efter følgende Replik Rifogden. Det er selvfølgelig Smaating, hvis Antal dog nemt kunde forøges, men anføres kun her for at motivere Paastanden om, at det ikke er helt saa godt bevendt med den »kjendelige Omhu«, som af Philipsen hævdet. Der findes ingen Noter i Udgaven.

Om Illustrationerne skriver Philipsen: »De Træsnit, som ledsage Texten, ere for en Deel componerede og udførte med Lune; Costumet er temmelig rigtigt. I nogle af dem er dog Tegningen maadelig. Som de heldigste kunne nævnes S. 7, 14 og 18 samt de Miniaturer, der findes paa Personlisten. At Tegneren har valgt til Udgangsvignetter (i 1ste og 2den Act) Scener, som af Forf. ere tænkte at skulle foregaae imellem Acterne, og altsaa ikke fremstilles paa Theatret, er neppe ganske rigtigt ved Illustrationen af et dramatisk Arbeide«.

Frølund og Flinch udgav tillige en Almanak eller Huuskalender for 1842 og Subskribenterne paa denne fik Jeppe paa Bjerget for 18 Sk., for andre Købere var Prisen 24 Sk. Oplaget var paa 2000 Exemplarer, men iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841—58, der udkom 1861, var Udgaven paa det Tidspunkt udsolgt.

---

[1]) f. Ex. S. 9 L. 8 f. n. stille (isted. skille) Trætten.

I det ovenfor nævnte Boghandleravertissement ved Udgavens Slutning hedder det at »Udgivelsen af Holberg Skrifter vil stadigen blive fortsat«; der udkom ogsaa: Julestuen. 1842; Ulysses von Ithacia. 1843; Diderich Menschenschræk. 1843; Den Stundesløse 1844.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,50.

SKIEN 1847

Jeppe paa Bjerget, eller den forvandlede Bonde | Komedie i fem Akter, | af | Holberg. | Skien 1847. | Trykt og tilkjøbs hos J. Melgaard. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1–2); Teksten S. (3)—60].

Hvilken Udgave, der har været anvendt til Forlæg, er ikke til at afgøre, rimeligvis er det vel A. E. Boyes 1843, men Trykken er temmelig skødesløst besørget, hvorpaa skal anføres nogle Exempler fra de første Sider. S. 3 L. 7 f. o. Tørvedag (isted. Torv-Dag), L. 8 f. o. ligger han (isted. ligger); L. 12 f. o. eet Aar (isted. i eet Aar); S. 4 L. 11 f. o. det Eneste, han er bange for (isted. som han er bange for); L. 3 f. n. den (isted. han); L. 1 f. n. kjøbe (isted. kiøbe mig); S. 5 L. 5 f. n. alle de Midler (isted. de Midler); S. 6 L. 10 f. o. er Ordene »jeg er« bortfaldet, saa at Sætningen bliver uden Mening; L. 9 f. n. havde frygtet (isted. frygtede); S. 7 L. 11 f. o. tog Troen over tolv Degne (isted. tog Troen over fra tolv Degne); L. 11 f. n. er Ordene »og blev min Rygg saa brav tærsket« bortfaldet.

Der findes ingen Noter.

Prisen var 8 Sk.

1847

Jeppe paa Bjerget | eller | den forvandlede Bonde. (Træskaaren Vignet, Nille svingende Krabasken over Jeppe, derunder dekoreret Linje) | Kjøbenhavn 1847. | Udgivet og forlagt af, samt trykt hos Behrends Enke, Aabenraa 231. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—40. S. 40: Ende. (og under en Streg tilhøjre: Komoedie af Holberg].

Billedet paa Titelbladet er hentet fra Frølunds Udg. 1842 (S. 44) og ved en Sammenligning med denne vil det vise sig, at

det ogsaa for Tekstens Vedkommende er denne, der har været Forlæget ved Trykningen. De fleste af de ovenfor (S. 17) anførte Læsemaader og Afvigelser genfindes i denne Udg., saaledes ogsaa de karakteristiske Hans, Sekretær og S. 11 L. 1 Ridefogden (men L. 2 Rifogden). Der er dog Spor af, at der ogsaa har været benyttet anden Kilde (eller muligvis skyldes det Korrekturlæseren, der ikke har forstaaet Teksten), saaledes findes S. 5 L. 10 f. n. »Han tog Tonen over fra tolv Degne« (isted. Troen) Enkelte Steder er ganske vilkaarligt forandret, saaledes S. 3 L. 7 f. n. i Haaret (isted. efter Haaret), S. 4 L. 13 f. o. Hid hid (isted. Her hid), L. 9 f. n. Malacien (isted. Malicien), S. 8 L. 17 f. n. faaer han vel (isted. saa faaer han vel) osv. — rimeligvis dog Trykfejl eller Forglemmelser af Sætteren. Retskrivningen er omtrent den samme som i Frølunds Udgave, men endnu mindre konsekvent overholdt end i den, saaledes snart Erik, snart Erich; Første Act, men alle de andre Akter stavet: Akt.

Besynderligt nok findes kun de sex første Linjer af Slutningsverset, medens Resten er udeladt, muligvis for ikke at overskride $2^1/_2$ Ark. (Hele Verset findes i Frølunds Udgave). Der findes ingen Noter.

Prisen var 24 Sk.

OPTRYK 1856

— — (Enkelt Linje). | Kjøbenhavn 1856. | Forlagt af, samt trykt hos Behrends Enke, | Aabenraa Nr. 231. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1847].

Det er et direkte Optryk af 1847-Udgaven, som den følger overalt i Sideskifte. Enkelte af Inkonsekvenserne i Retskrivningen er rettet, men andre kommet i Stedet, saaledes f. Ex. er her Første, Anden og Femte Act stavet med c, Resten med k osv. Slutningsverset har ogsaa her kun de sex første Linjer.

Prisen var formodentlig 12 Sk.

OPTRYK 1857

— — Kjøbenhavn 1857. | Forlagt af, samt trykt hos Behrends Enke, | Aabenraa Nr. 231. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1856].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1856, som den følger overalt i Sideskifte. Det er dog et virkeligt Optryk, ikke blot et Titeloplag; jfr. saaledes S. 40 L. 1 f. n. Trykfejlen Komodie (hvor 1856-Udg. har det rette: Komoedie).

I det kgl. Biblioteks Ex. er paa Titelbladet senere paatrykt: Priis 12 Skilling.

OPTRYK 1860

— — — Priis 12 Skilling. | Kjøbenhavn 1860. | Forlagt af, samt trykt hos Behrends Enke, | Aabenraa Nr. 231, 1ste Sal. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1857].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1857, som den følger overalt i Sideskifte. Den ovenfor nævnte Trykfejl Komodie er her rettet til: Komedie.

Prisen var som angivet 12 Skilling.

1858

Jeppe paa Bierget, | eller | den forvandlede Bonde. | Comoedie udi 5 Acter. |

Der findes intet Titelblad; men lige under Titlen er Personlisten trykt; Teksten S. (1)—16. Der angives ikke Trykkested eller Aar, men iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841—58 udkom den 1858 og var Nr. 179 af Det kgl. Theaters Repertoire.

Teksten er formodentlig aftrykt efter Liebenbergs 8 Binds Udgave.

Prisen var 16 Sk.

1861

Jeppe paa Bjerget, | eller | den forvandlede Bonde. | Komedie i fem Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26 (gl. 13). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—38; paa et upag. Blad Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlag].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udgave af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852. Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k istedetfor c. Der findes ingen Noter.

Det er Nr. 6 af de Løserske Udgaver og udkom iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1859—68 i Aaret 1861.

Prisen var 12 Sk., men blev senere (inden 1871) nedsat til 8 Sk.

FOLKEOPLYSNINGENS UDGAVER 1868—1913

Jeppe paa Bjerget. | Komedie | af | Ludvig Holberg. | (Vignet, Frihedsstøtten) | Med et Billede efter W. Marstrand. | Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. | Kjøbenhavn. | I Commission hos G. E. C. Gad. | G. S. Wibes Bogtrykkeri. | 1868. | 12 Sk. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Særligt Aftryk af »Folkelæsning« 1868.); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—50. Til Udgaven hører et Billede med Underskrift: Jeppe paa Bjerget, 1ste Act 6te Scene.; sign. Marstrand fc. Thieles Bogtrykkeri· Rosenstand sc.].

Det er formodentlig Optryk af Liebenbergs Tekst fra 8 Binds Udgaven. Retskrivningen er noget moderniseret. Endel af Noterne er laant omtrent ordret fra Liebenbergs Udgave, men der er med Henblik paa, at den er bestemt til Folkelæsning, tilføjet endel flere, bl. a. Oversættelse af de fremmede Ord.

Prisen var 12 Sk. Den findes ogsaa trykt sammen med Den politiske Kandestøber u. T. Folkelæsning. To Komedier af Ludvig Holberg. Kbh. 1868 og Prisen for dem begge var 30 Sk. (jfr. II. S. 337).

2. OPLAG 1872

— — Med et Billede efter W. Marstrand. | Andet Oplag. | — — — 1872. | Særtryk Nr. 10. Pris: 12 Sk.

[Indhold: Titelblad og Halvtitelblad (som i Udg. 1868); Teksten S. (1)—48. Til Udgaven hører det samme Billede som i Udg. 1868].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1868.

Prisen var 12 Sk.

3. OPLAG 1880

Jeppe paa Bjærget. — — — Med et Billede efter W. Marstrand. | Tredje Oplag. | — — — I Kommission hos G. E. C. Gad. | 1880. | Særtryk Nr. 10. Pris 25 Øre. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Særtryk af »Folkelæsning« 1868, Nr. 13.; nederst: Hoffensberg & Traps Etabl.); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—50. Til Udgaven hører det samme Billede som i de tidligere Udgaver].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1872; med hist og her lidt moderniseret Retskrivning.

Prisen var 0,25. Den findes ogsaa trykt sammen med Den

politiske Kandestøber u. T. Den politiske Kandestøber og Jeppe paa Bjerget. To Komedier af Ludvig Holberg. Andet Oplag. Kbh. 1880 og Prisen for dem begge var 0,60 (jfr. II. S. 337).

4. OPLAG 1890

Jeppe paa Bjærget | eller | Den forvandlede Bonde. | Komedie | af | Ludvig Holberg. | (Vignet, Frihedsstøtten) | Fjerde Oplag. | Med et Billede efter W. Marstrand. | Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. | Kjøbenhavn. | I Kommission hos G. E. C. Gad. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1890. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Særtryk af »Folkelæsning« Nr. 13, 1868.) (S. 1—2); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—52. Til Udgaven hører det samme Billede som i de tidligere Udgaver, kun er i Underskriften Ordene: Thieles Bogtrykkeri udeladt].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1880. Retskrivningen er yderligere moderniseret lidt.

Prisen var 0,25. Den findes ogsaa trykt sammen med Den politiske Kandestøber u. T.: Den politiske Kandestøber og Jeppe paa Bjærget. To Komedier af Ludvig Holberg. Tredje Oplag. Kbh. 1890 og Prisen for dem begge var 0,55 (jfr. II. S. 338).

5. OPLAG 1913

LUDVIG HOLBERG: | JEPPE PAA BJÆRGET | ELLER | DEN FORVANDLEDE BONDE | KOMEDIE I FEM AKTER | VED | F. RØNNING | (Vignet, Frihedsstøtten). | FEMTE ÆNDREDE OPLAG | MED ET BILLEDE EFTER W. MARSTRAND | VED UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME | KØBENHAVN | I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD | 1913 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Særtryk Nr. 10. Pris 50 Øre.) (S. 1—2); FORORD (S. 3); nederst paa den upag. S. 4: Kbhvn. Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær); INDLEDNING. S. (5)—14; Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 15—16); Teksten S. (17)—69; den upag. S. 70 blank; ANMÆRKNINGER. S. (71)—76. Billedet, uden Underskrift eller Signatur, er trykt i Teksten (S. 25—26). Til Udgaven hører et Omslag: LUDVIG HOLBERG: | JEPPE PAA BJÆRGET | VED | F. RØNNING | (forstørret Gengivelsen af Vignetten) | MED ET BILLEDE EFTER W. MARSTRAND.]

I Forordet oplyser Udgiveren, at m. H. t. Tekstbehandlingen er Originaludgaven 1723 lagt til Grund. Oversættelsen af de

fremmede Ord er sat som Fodnoter, medens alle andre Oplysninger er anbragt i Anmærkningerne bag i Udgaven.

M. H. t. til Retskrivningen henviser Rønning til Forordet til 4. Oplag af »Den politiske Kandestøber«, udg. af Udvalget for Folkeoplysnings Fremme (se denne).

Prisen var 0,50.

STRANDBERGS UDGAVER 1876—1904

Jeppe paa Bjerget | eller | den forvandlede Bonde. | Komedie i 5 Akter, af L. Holberg. | Forestillet paa den danske Skueplads 1722. | (Træskaaren Vignet; Nille svingende Krabasken over Jeppe). | Med mange Billeder. | Kjøbenhavn. | Jul. Strandbergs Forlag. | Forlagsboghandelen Vingaardstræde Nr. 18. | Trykt hos Bernh. Wennstrøm. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—60. Til Udgaven hører et lilla Omslag med samme Ordlyd som Titelbladet, kun at der efter Ordet »Billeder« findes: Pris: 50 Øre.]

Det er et direkte Optryk af Frølunds Udgave 1842 med Klæstrups Billeder; kun er de smaa Billeder i Personlisten, desuden Illustrationen (Frølund S. 46 nederst) og Lindgreens Portræt, udeladt. Enkelte af Trykfejlene i Frølunds Udgave er rettet, saaledes S. 7 L. 17 f. o. rigtigt Kvinder (istedetfor Qvinde) og S. 15 Ridefogden (begge Steder), samt i Personlisten Sekretæren (isted. Hans, Sekretær), men til Gengæld er der kommet endel andre istedet og navnlig er det gaaet slemt udover Latinen i de to Advokaters Ordstrid i 4. Akt 6. Scene (S. 48), der er helt forvansket.

Som Slutningsvignet er anvendt det lille Billede af Jeppe fra Personlisten. Retskrivningen er noget moderniseret.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1869—80 udkom denne Udgave 1876 og Prisen var 0,50.

1904

— — — — København. | Jul. Strandbergs Forlag. | Forlagsboghandelen, Vingaardstræde 18. | Jul. Strandbergs Bogtrykkeri. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—66; paa et upag. Blad Fortegnelse over et Udvalg af Strandbergs Forlag. Til Udg. hører et grønt Omslag som Titelbladet, kun at der efter Ordet »Billeder« findes: Pris: 60 Øre.].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1876 med alle de deri optagne Billeder, kun findes her en anden Vignet over 1. Akt S. 3. Med Latinen (S. 50—51) staar det endnu værre til end i Udg. 1876.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1901—08 udkom denne Udgave 1904 og Prisen var 0,60.

FORLAGSBUREAUETS (GADS) UDGAVER 1888—1932

Ludvig Holberg: | Jeppe paa Bierget | eller | Den forvandlede Bonde. | Comoedie udi 5 Acter. | F. L. Liebenbergs Textrevision. | Med Billede af W. Marstrand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose). | Trykt hos Nielsen & Lydiche. 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 1ste Act, 6te Scene. | Jacob Skoemager. Vil du ikke betale forud, saa faaer du ikke en Taar. (S. 1—2); Titelblad (uden Signatur) (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—47; den upag. S. 48 blank. Omslag: Ludvig Holberg | Jeppe paa Bierget | eller | Den forvandlede Bonde. | Med Billede af W. Marstrand. (ellers som i Udg. af Barselstuen. 1888) (jfr. II. S. 437)].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

1894

— — — Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1894. | 8vo.

[Indhold som i forrige Udgave, af hvilken den er et direkte Optryk].

Prisen var 0,25.

1901

— — — Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1901. | 8vo.

[Indhold som i forrige Udg. af hvilken den er et direkte Optryk].

Prisen var 0,25.

1908

— — — Forlagt af G. E. C. Gad — Kjøbenhavn 1908. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 8vo.

[Indhold som i forrige Udg., af hvilken den er et direkte Optryk. Kun findes paa den upag. S. 48 et Avertissement om: Holbergs Komedier for 25 Øre].

Prisen var 0,25.

1914

— — — G. E. C. Gads Forlag. — Kjøbenhavn 1914. | Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær). | 8vo.

[Indhold som i forrige Udg., af hvilken den er et direkte Optryk. Det samme Avertissement paa den upag. S. 48].

Prisen var 0,25.

1919

LUDVIG HOLBERG: | JEPPE PAA BJERGET | ELLER | DEN FORVANDLEDE BONDE | COMOEDIE UDI 5 ACTER | F. L. LIEBENBERGS TEXTREVISION | MED BILLEDE AF W. MARSTRAND | G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN 1919 | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (med Underskrift: 1ste Act, 6te Scene. | Jacob Skoemager. Vil du ikke betale forud, saa faar du | ikke en Taar.) | (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5) —48].

Det er et direkte Optryk af den forrige Udgave. Den er trykt med Antikva.

Prisen var 0,50.

1925

LUDVIG HOLBERG — — — — G. E. C. GADS FORLAG. KØBENHAVN | MDCCCCXXV | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (med Underskrift: 1ste Act, 6te Scene. | Jacob Skoemager. Vil du ikke betale forud, saa faaer du ikke en Taar. |; (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten og nederst: FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI | KØBENHAVN | (S. 3—4); Teksten S. (5)— 46; paa den upag. S. 47 Avertissement om Holbergs Komedier i Enkeltudgaver (Bagsiden blank)].

Det er et direkte Optryk af den forrige Udgave.

Prisen var 0,50.

1932

— — — MDCCCCXXXII | 8vo.

Det er et direkte Optryk af den forrige Udgave.

Prisen var 0,50.

BERGEN 188*

I 1880'erne skal der i Bergen paa Danskeren Theodor Rose's Forlag i Bergen være trykt hos Alexander Rasmussen en Udgave af Jeppe paa Bierget, men denne saa vel som to andre Udgaver af Arbejder af Holberg (uvist hvilke) existerer næppe mere. Det hedder, at »de var nærmest anlagt for Nordlandsfarerne og forsvant som så megen annen reiselekture i bølgene efter benyttelsen . . . . Her har holbergforskere en smukk opgave; de fins nok disse små stivheftede småtrykk, eldre folk minnes å ha sett dem« (jfr. Boken om bøker. Aarsskrift for bokvenner. 1. Aargang. Oslo. 1926. S. 83; Bibliotheca Bergensis. Bind I. Bergen. 1926. S. 387.)

KNUD BOKKENHEUSERS UDGAVER 1911—30

LUDVIG HOLBERG | JEPPE PAA BJERGET | UDGIVET AF DANSKLÆRERFORENINGEN | VED | KNUD BOKKENHEUSER | (Forlagsvignet) | KØBENHAVN OG KRISTIANIA | GYLDENDALSKE BOGHANDEL | NORDISK FORLAG | FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI | 1911 | 8vo.

[Indhold: Halvtitelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (Bagsiden blank) (S. 3—4); INDLEDNING S. (5)—17; den upag. S. 18 blank; Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 19—20); Teksten S. (21)—71; NOTER S. (72)—84. Til Udgaven hører et Omslag, hvorpaa i en dekoreret Ramme: DANSKLÆRER- | FORENINGENS | SKOLEUDGAVER | AF DANSKE FORFATTERE | LUDVIG HOLBERG | JEPPE | PAA BJERGET | VED | KNUD BOKKENHEUSER | GYLDENDALSKE BOGHANDEL NORDISK FORLAG (Paa Indersiden Fortegnelse over Dansklærerforeningens Medlemmer og paa Bagsidens Inder- og Yderside Fortegnelse over Foreningens Skoleudgaver)].

Teksten er den Liebenbergske Recension, men Udgiveren har givet Retskrivningen en let Modernisering. I Indledningen gengiver Bokkenheuser Rahbeks Oversættelse af Indholdet af den Fortælling i Jacob Bidermans Utopia, der ligger til Grund for Stykket og giver en kort Oversigt over Stykkets Sceneskæbne gennem Tiderne.

Prisen var 0,50.

2. OPLAG 1918

— — — ANDET OPLAG | GYLDENDALSKE BOGHANDEL-NORDISK | FORLAG — KJØBENHAVN OG KRISTIANIA | MDCCCCXVIII | 8vo.

[Indhold som i forrige Udg.; kun er Noterne trykt med Petit og indtager kun S. 72—78. Nederst paa Bagsiden af Titelbladet: FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI | KØBENHAVN].

Det er et direkte Optryk af forrige Udgave.

Prisen var 0,80.

3. OPLAG 1921

— — — TREDIE OPLAG | — — — | MDCCCCXXI | 8vo.

[Indhold: Halvtitelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (nederst paa Bagsiden som i forrige Udg.) (S. 3—4); INDLEDNING S. (5)—18; Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 19—20); Teksten S. (21)—71; NOTER S. (72)—79; den upag. S. 80 blank. Til Udgaven hører et Omslag: LUDVIG HOLBERG | JEPPE PAA BJERGET | MED INDLEDNING OG OPLYSNINGER | VED | KNUD BOKKENHEUSER | TREDIE OPLAG (og ellers som Titelbladet)].

Prisen var 1,50.

4. OPLAG 1923

LUDVIG HOLBERG | JEPPE PAA BJERGET | UDGIVET AF | DANSKLÆRERFORENINGEN | MED INDLEDNINGER OG OPLYSNINGER | VED | KNUD BOKKENHEUSER | FJERDE, ÆNDREDE UDGAVE | — — — MDCCCCXXIII | 8vo.

[Indhold: Halvtitelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (nederst paa Bagsiden: PRINTED IN DENMARK | GYLDENDALS FORLAGS-TRYKKERI | KJØBENHAVN) (S. 3—4); FORORD (Bagsiden blank) (S. 5—6); INDLEDNING S. (7)—31; den upag. S. 32 blank; Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 33—34); Teksten S. (35)—78; ALMINDELIGE BEMÆRKNINGER S. (79)—108; NOTER TIL KOMEDIEN S. (109)—119; den upag. S. 120 blank. Til Udgaven hører et Omslag: LUDVIG HOLBERG | JEPPE PAA BJERGET | MED INDLEDNING OG OPLYSNINGER | VED | KNUD BOKKENHEUSER | (ellers som Titelbladet)].

I Forordet oplyser Udgiveren, at de tre første Udgaver udelukkende var bestemt til Brug i Mellem- og Realskolen, men at denne Udgave skulde kunne anvendes ogsaa som »et brugeligt Grundlag ved Undervisningen i Gymnasiet og paa Seminarierne«, hvorfor Indledningen er bleven væsentlig omarbejdet og forøget

ligesom der er føjet et helt nyt Afsnit: Almindelige Bemærkninger til og Noterne er blevet stærkt forøget.

Prisen var 1,50.

5. UDGAVE 1930

LUDVIG HOLBERG | JEPPE PAA BJERGET | UDGIVET AF | DANSKLÆRERFORENINGEN | MED INDLEDNING OG OPLYSNINGER | VED | KNUD BOKKENHEUSER | FEMTE UDGAVE | GYLDENDALSKE BOGHANDEL — NORDISK | FORLAG — KØBENHAVN — MDCCCXXX | 8vo.

Som 4. Udg. 1923, af hvilken den iflg. Forordet er et uforandret Optryk.

Prisen var 1,35.

D. F. KNUDSENS UDGAVER 1912—24

D. F. KNUDSEN | UTVALG AV | NORSK LITTERATUR | FOR GYMNASIET | LUDVIG HOLBERG | I. JEPPE PAA BJERGET | (Forlagsvignet) | KRISTIANIA | J. W. CAPPELENS FORLAG | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (med Underskrift: »Nu gaar den So ind og æder Frokost«. | Johannes Brun som Jeppe paa Bjerget. | (Act I, scen. 3) | (S. 1—2); Titelblad (midt paa Bagsiden: Copyright 1912 | by J. W. Cappelen, | Kristiania.; nederst JULIUS THØMTES BOKTRYKKERI - KRISTIANIA | (S. 3—4); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 5—6); Teksten S. (7)—50; Halvtitelblad: OPLYSNINGER TIL JEPPE PAA BJERGET (Bagsiden blank) (S. 51—52); Teksten S. (53)—72. Til Udgaven hører et Omslag med Holbergs Portræt efter Chr. Fritzsch's Stik, derunder: D. F. KNUDSEN: UTVALG | AV NORSK LITTERATUR | HOLBERG | I. JEPPE PAA BJERGET | J. W. CAPPELENS FORLAG — KRISTIANIA | (paa Omslagets Bagside Avertissement for Knudsens Udvalg)].

Udgiveren David Faye Knudsen oplyser (S. 71): »Til grund for denne utgave er lagt Holbergs Komedier, udg. av Julius Martensen«. Helt har han dog ikke fulgt denne; saaledes udelader han undertiden smaa Ord, f. Eks. S. 9 L. 22 f. o. Ordet »at« i »uden han maa græde« (hvilket forresten heller ikke findes i Udg. 1723), S. 18 L. 7 f. n. Ordene »om Morgenen« (som Martensen forøvrigt anbefaler til Udeladelse) osv. S. 8 L. 11 f. n. findes formodentlig ved Trykfejl »Polskdansk« istedetfor Polskdans. De anstødelige Repliker i 3. Akt 3. Scene (hvor Udgiveren

forøvrigt har trukket 2. og 3. Scene sammen til én) er helt udeladt, rimeligvis af Hensyn til de unge Læsere, for hvilke Udgaven var bestemt.

Prisen var 1,40.

2. UTGAVE 1918

— — — 2den UTGAVE | (Forlagsvignet) | KRISTIANIA | J. W. CAPPELENS FORLAG. | 8vo.

[Indhold som i 1. utg. 1912, kun staar der under Titelbilledet ved Trykfejl (Act I. scen. 2), midt paa Bagsiden af Titelbladet: Copyright 1918 | by J. W. Cappelen, | Kristiania. og nederst: Emil Moestues Boktrykkeri — Kristiania | 1918].

S. 72 oplyser Udgiveren, at han for denne Udgave har lagt Trykket i Holbergs samtlige Skrifter ved Carl S. Petersen til Grund, men han har dog bibeholdt den ovenfor omtalte Udeladelse i 3. Akt 3. Scene og trukket 2. og 3. Scene sammen til én. Trykfejlen Polskdansk er rettet.

Prisen var 1,40.

3. UTGAVE 1924

— — — TREDJE UTGAVE | — — — 8vo.

[Indhold som i 2. utg. 1918 (ogsaa Trykfejlen under Titelbilledet bibeholdt); midt paa Bagsiden af Titelbladet: Copyright 1918 | by J. W. Cappelen | Kristiania | og nederst: P. M. BYE & CO. A—S, KR.A 1924 | — — Teksten S. (7)—45; den upag. S. 46 blank; OPLYSNINGER TIL | JEPPE PAA BIERGET (Bagsiden blank) (S. 47—48); Teksten S. (49)—64].

Det er et direkte Optryk af Udgaven 1918.

Prisen var 1,50.

FÆRØSK OVERSÆTTELSE 1922

LUDVIG HOLBERG: | JEPPI Á FJALLINUM | UMSETT HEVUR RIKARD LONG | FELAGIÐ VARÐIN | HAVN Í FØROYUM | 1922 | 8vo.

[Indhold: Halvtitelblad (Bagsiden blank); Titelblad (nederst paa Bagsiden: PRENTSMIÐIA FRAMS |; FORMÆLI. (3 S.; paa den 4de Personliste); Teksten S. (1)—63; paa den upag. S. 64: RÆTTLEIÐINGAR: (ɔ: Trykfejl). (Til Udgaven hører et Omslag akkurat ens med Titelbladet)].

Den versificerede Epilog er oversat paa Vers af den færøske Digter Hans A. Djurhuus.

Oversætteren Rikard Long har i endel Fodnoter meddelt dels faktiske Oplysninger, dels Oversættelse af Fremmedord.

Felagið Varðin er et literært Forlag i Torshavn, der har udsendt en Række Oversættelser og originale færøske Arbejder.

ISLANDSK UTRYKT OVERSÆTTELSE

I Landsbókasafnið i Reykjavík's Haandskriftsamling Nr. 877. 4. findes en haandskreven islandsk Oversættelse »Jeppi á Fjalli eptir Holb.«, foretaget 1884—85 af Jónas Jónsson i Cardwell Muskoka Ontario Canada (jfr. Skrá um handritasöfn Landsbókasafnsins. Samið hefir Páll Eggert Ólason. I. Reykjavík. 1918. S. 381).

ARNE GARBORGS LANDSMAALSOVERSÆTTELSE 1921

LUDVIG HOLBERG | JEPPE PAA BERGET | ELLER | BONDEN SOM VART BARON | PAA NORSKT VED | ARNE GARBORG | DET NORSKE SAMLAGET | OSLO — MDCCCCXXI | 8vo.

[Indhold: Halvtitelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (nederst paa Bagsiden: GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI | KJØBENHAVN | (S. 3—4); EN NORSKTALENDE JEPPE | AV ARNE GARBORG | S. (5)—7; Teksten S. 8—(38). Til Udgaven hører et Omslag — — — ELLER BONDEN SOM VART BARON — — (ellers som Titelbladet); paa Bagsiden af Omslaget: TRYKT I | CENTRALTRYKKERIET | KRISTIANIA].

Det er et Særtryk med forandret Paginering af Arne Garborg's En norsktalende Jeppe i Holberg Aarbog. Kbh. 1920. S. 95—128. Det er kun Omslaget, der er trykt i Kristiania, Resten, selv det ny Titelblad, er trykt i Forlagstrykkeriet i Kbh.

I Indledningen udtaler Garborg, at, da et norsk Teater i 1913 var bleven Virkelighed, maatte Tanken om at oversætte Holberg til Norsk opstaa: »Nu var der ingen Vei forbi: den gamle Mester maatte bringes til at tale med norsk (ikke blot norsk-dansk) Tunge . . . . Det blev mig bl. a. efterhaanden klart, at Holbergs Dansk ligger Norsk nærmere end Tilfældet er med den moderne Dansk . . . Ogsaa hans Komik — en Komik, som trods sin Opdrager-tendens ofte er ret nær i Slægt med hvad vi nu kalder Humor — paavirkede mig ofte ret hjemligt; det blev mig klarere end før, at Holberg med al sin Danskhed har — ialfald længe — været adskillig norsk i Syns- og Opfatningsmaade — hvad der da ogsaa skulde være naturligt nok. Jeg arbeidede efter det Princip, at Oversættelsen saa vidt muligt bør gjengive Originalen saaledes som denne maatte tænkes at være bleven, om den havde været affattet i Oversættelsens Sprog. Nogen udpræget

sproglig Alderdommelighed tilstræbte jeg ikke, ligesaa lidt som nogen særlig sproglig Originalitet; Holberg var jo med al Danskhed ikke »Maalstræver«. I Ortografien fulgte jeg hovedsagelig vor ældre (Aasenske) Skrivemaade for saaledes at antyde, at Jeppe ikke netop er fra idag; denne Ortografi er dog neppe strengere gjennemført end Holbergs egen; han repræsenterer jo ogsaa i denne Henseende Overgangen fra ældre til ny Tid«.

Den versificerede Epilog er oversat paa Vers.

Prisen var 2,00.

SVENSKE OVERSÆTTELSER

I Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Nr. 39 ($^{28}/_{9}$) 1730. S. 610 findes under Rubriken Sverrig følgende Notits: »Udi Stokholm tages Prænumeration udaf 9 Daler Kaaber-Mønt hos Bogfører Lochner paa en Svensk Version af 6 Molieres Franske og 6 udaf de Danske Comoedier«. Heraf slutter Philipsen (i Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographi. Kbh. 1847. S. 52), at Jeppe paa Bjerget, der blev oversat paa Foranstaltning af Direktøren for et omrejsende tysk Skuespillerselskab, Sejerling, allerede er bleven trykt i denne Samling og Karl Warburg (i Holberg i Sverige. Götheborg. 1884. S. 26) ved endda at berette, at Stykket »tryckts på 1730-talet i 4 upplagor«, men naar han i denne Sammenhæng beraaber sig paa Klemmings Fortegnelse, er det i hvert Fald urigtigt, thi han anfører kun én Udgave fra 1735.

En Samling som den i ovenfor anførte Notits findes næppe mere, om den overhovedet nogensinde er udkommet. Den første nu kendte svenske Oversættelse er den nedenfor anførte fra 1735. En Forespørgsel i Kungl. Biblioteket, Stockholm, blev besvaret derhen, at de »troligen ej utgivits. I varje fall kunna de icke anträffas i Kungl. Biblioteket«.

Med Rette bemærker Philipsen (anf. Skr. S. 54—55): »Alle de senere Oplag ere egentlig kun Eftertryk af denne Udgave [hvormed han sigter til det ældste ham bekendte Tryk 1736, men i Virkeligheden gælder det 1735], og blot forskjellige i Henseende til Sproget og nogle ikke betydelige Udeladelser eller Tilsætninger efter Bogtrykkerens eget Behag. De ere altsaa mere eller mindre afvigende fra den første Oversættelse. Saaledes have de næsten alle Torsdag [eller Thorsdag] istedetfor Torgdag (ɔ: Torvedag; s. 1. Sc.). Slutningsverset mangler i alle Udgaver«. Det anførte gælder selvfølgelig ikke Udgaverne (1859 ff) fra Westerwik, der bærer Paaskriften: »Fritt efter Holberg«. Forvanskningen »Torsdag« synes først at være indkommet med Udgaven 1746 fra Wästerås, men gaar saa igennem alle de senere Udgaver.

M. H. t. de af Philipsen omtalte Tilføjelser kan anføres, at i 4. Akt 6. Sc. er der allerede i Udg. Lund 1779 og de fleste af de flgd. Udgaver efter 2. Advokats Replik »Når saken är af sådan underlig beskaffenhet« tilføjet: »så kan det låta sig göra« og lidt senere i samme Advokats Replik »Nego majorem« indsat et »min Herre«. Desuden er der ofte forandret lidt paa Sceneinddelingen; saaledes er i alle Udgaverne efter 1814 (Wexiö) Scenen, hvori Jeppe forestilles hængende i Galgen, bleven Slutningsscenen i 4. Akt og hans Nedtagelse af Galgen bleven 1. Scene i 5. Akt.

Om de svenske Oversættelser i Almindelighed kan jævnføres Rahbek, Om Ludv. Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 258—59; C. J. A. Philipsen, Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographi; Kbh. 1847. S. 52—61; G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 71—75. 366. 383. 579—80; K. Warburg, Holberg i Sverige. Götheborg. 1884. S. 26—28; Edda. XXX. Oslo. 1930. S. 666—79 (H. Ehrencron-Müller, »Jeppe paa Bjerget« i Sverrig).

STOCKHOLM 1735

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller Den | Förwandlade Bonden | Förestäld | I en COMEDIE | På | Danska Theatren | Och nu | På Swänska öfwersatt. | (Dekoreret Linje) | STOCKHOLM, | Tryckt hos F. PHIL. PAULSSEN. | Åhr 1735. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—80. S. 15 er fejlagtig betegnet som 31(?). Over 1. Akt en træskaaren Frise (hvori en Skikkelse holdende en Vægtskaal i højre Haand med Overskriften: Omnia caute. og S. 80 en stregslynget Slutningsvignet. Derover: ÄNDE.].

Oversættelsen, ved Magnus Lagerströms (se II. S. 514), er besørget efter Originaludgaven 1723 (ikke efter 2. Ed. 1724 eller Den Danske Skue-Plads 1731), thi i 1. Akt 8. Sc. S. 22 L. 5 f. n. findes: »Här bor en krögare i granskapet, som heter Jacob skomakare« og de sidste 4 Ord findes kun i Originaludgaven.

Der findes forskellige Misforstaaelser i Oversættelsen, saaledes 1. Akt 3. Sc. (S. 6 L. 4 f. n.) »Wore jag en Padda« (Var jeg en Tosse), S. 8 L. 8 f. n. »Han tog tonen öfwer Tolf Klockare« (Hand tog Troen over fra tolv Degne) etc.; desuden endel Trykfejl, saaledes S. 9 Overskriften Scen. V (istedetfor Scen. IV). Andre Steder har Oversætteren derimod med velberaad Hu udeladt noget, saaledes 1. Akt 6. Sc. (S. 19 L. 11 f. o.) »Jag tror der föll på en gång öfwer fyra tusend Man« (Jeg troer, der faldt paa eengang af 3000, om jeg sagde 4000 Mænd) og i 3. Akt 3. Sc.

S. 51 er udeladt Ridefogedens Kones Svar paa Jeppes drøje Replik »Herren har at befale udi alting; thi jeg er i Hans Tieneste« og Jeppes derpaa følgende Henvendelse til Ridefogeden: »Vil du tilstæde, at jeg ligger hos din Kone i Nat?«, udeladt er ogsaa den versificerede Slutningsmoral.

Prisen var 30 öre k. m.

I det eneste kendte Ex. i Kungl. Biblioteket, Stockholm, er tilskrevet »Longe rarissimus.« og »Denna upplaga är visst den första, tror jag«.

(Jfr. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 71. Nr. 1.)

TITELOPLAG 1736

— — — Åhr 1736. | 8vo.

Det er i Virkeligheden kun nyt Titelblad til den foregaaende Udgave; til Bevis herpaa kan anføres, at i begge Ex. findes den fejlagtige Paginering af S. 15, Trykfejlene S. 27 L. 2 f. o. naken (istedetfor waken), S. 64 L. 5 f. o. Tes (istedetfor Res).

Et Exemplar findes i Lunds Universitetsbibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 52; Klemming. S. 580.

Jeppe Nilszon | På Berget | Eller Den | Förwandlade Bonden | Föreställd | I en COMEDIE | På | Danska THEATREN | Och nu | På Swänska öfwersatt. | (Samme dekorerede Linje som i foregaaende Udg.). | STOCKHOLM, | Tryckt hos F. PHIL. PAULSSEN. | Åhr 1735. | 8vo.

[Indhold som i foregaaende Udg.; samme Frise, men en mindre Slutningsvignet, dog af samme Type].

Naar undtages S. 3 følger disse to Tryk fra 1735 hinanden i Sideskifte, men ikke i Linjeskifte. Det her nævnte Tryk har til Forskel fra det ovenfor anførte i Personlisten: Jeppe Nilson (ikke Nilszon). Trykfejlen Scen. V. isted. Scen. IV) genfindes her.

I det eneste kendte Exemplar i Kungl. Biblioteket i Stockholm er noteret: »Liber rarissimus«.

Hvilket af disse to Tryk fra 1735 der er det ældste, er vel næppe til at afgøre, men muligvis kunde man antage, at det er det her sidst opførte, der er det ældste; man maa vel formene,

at det ny Titelblad med Aarstallet 1736 maa være trykt til det sidst trykte Oplag.

Jfr. Klemming S. 579.

I Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Nr. 28. ($^{12}/_{7}$) 1736. S. 434—35 findes under Rubriken Sverrig følgende Notits: »Stokholm. Her har mand oversat af Dansk paa Svensk den Comoedie, som kaldes Jeppe Nielsøn paa Bierget, eller den forvandlede Bonde og sælges for 10 Øre Sølver-Mynt« — men paa hvilket af ovennævnte Tryk den tager Sigte, lader sig ikke afgøre.

1745?

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller Den | Förwandlade Bonden, | Förestäld | I en Comedie | På | Danska Theatren, | Och nu | På Swenska | Öfwersatt. | (Tyk Streg) | Tryckt samma Åhr. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (A_1); Teksten A_2—$D_{4(v)}$. Ark D (hvis første Side ved en Trykfejl er betegnet som B) er trykt med en mindre Type for at kunne rumme 5. Akt paa et Halvark. Ved Slutningen: ÄNDE. (derunder en lille Forsiring)].

Dette Tryk adskiller sig fra de tidligere ved at det indeholder endel Trykfejl foruden Forskelligheder i Retskrivningen; for blot at nævne et Par Exempler, der med Lethed vilde kunne forøges fra hver eneste Side, $A_{4(r)}$ L. 12 f. o. straxt, $A_{4(v)}$ L. 7 f. o. Brennewin (isted. Bränwin), $A_{5(r)}$ L. 4 f. o. manner (isted. maneer).

I Ex. i Kungl. Biblioteket, Stockholm, er med en gammel Haand tilskrevet Aarstallet 1745.

Jfr. Philipsen. S. 57; Klemming. S. 71. (Nr. 2).

U. A.

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller Den | Förwandlade Bonden, | Förestäld | I en Comedie | På | Danska Theatren, | Och nu | På Swenska | Öfwersatt. | (Vignet paa tværs af Titlen; forestillende Jeppe) | (Streg). | Tryckt i Åhr. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (A_1); Teksten A_2—$C_{8(v)}$ Ved Slutningen en Blomstervignet].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

U. A.

— — — Förestäld | I en Comoedie | — — — | Tryckt i Åhr. | 8vo.

Optryk af foregaaende Udg.

I Ex. i Kungl. Biblioteket i Stockholm mangler det sidste Blad. Sammesteds findes et Fragment af en forskellig Udg.; det mangler Titelbladet og ender $C_{8(v)}$ med en stregslynget Vignet.

Jfr. rimeligvis Klemming. S. 71. (Nr. 9).

U. A.

Jeppe Nilson | På Berget, | Eller Den | Förwandlade Bonden, | Förestäld | I en Comoedie | På | Danska Theatren, | Och nu | På Swenska | Öfwersatt. | (Vignet af Jeppe med Underskrift: Så förestälde Jeppe | sin person sedan han | blef förwandlader til | Herre sielf = = = = | og Nille med Underskrift: Nilla. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne) (A_1): Teksten A_2—$C_{8(v)}$; ved Slutningen en Røskenvignet. B_4 mangler Signatur].

Formodentlig trykt mellem 1750 og 1760.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 57; Klemming. S. 72 (Nr. 11).

Desuden findes i Kungl. Biblioteket, Stockholm, en defekt Udg., hvoraf kun er bevaret Ark A_4—C_7, baade Begyndelse og Slutning mangler, samt en ligeledes defekt Udg., der mangler Titelblad og indeholder S. 3—48; over 1. Akt en stiliseret Frise og S. 48 tre Stjerner. (Begge disse Udg. hidrører sikkert fra sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede. (jfr. Klemming. S. 72 (Nr. 10)).

WÄSTERÅS 1746

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller den | Förwandlade Bonden, | Förestäld | I en Comedie | På | Danska Theatren, | Och nu | På Swenska | Öfwersatt. | (Blomstervignet; derunder Streg) | Tryckt i Wästeräs År 1746. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—48. Fra S. 36 er der benyttet en betydelig mindre Type. Over 1. Akt (S. 3) en Blomster-Frise og S. 48 tre Gange tre Stjerner].

Den er trykt hos I. L. Horrn.

Prisen var 18 Øre.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket i Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 55; Klemming. S. 71. (Nr. 3).

WÄSTERÅS. 2. UPLAGAN 1770

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller den | Förwandlade Bonden, | Föreställd | I en Comedie | På | Danska Theatren, | Och nu | På Swenska Öfwersatt. | (Streg) | Andra Uplagan. | (Vignet; derunder Streg) | Tryckt i Wästerås år 1770. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—48. Over 1. Akt (S. 3) en Blomster-Frise; S. 48 en Vignet, en Blomsterkurv, og nederst: Exemplaret koster 3 Schilling Specie].

Sceneinddelingen er forskellig fra Originalens.

[1. Opl. af denne er den ovenfor nævnte Udg. 1746].

Et Exemplar findes i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 56; Klemming. S. 72 (Nr. 12).

Dette Oplag blev indlemmet i den (II. S. 346) anførte: Samling af Bar. L. Holbergs Med fleres förswänskade Comoedier. Wästerås. 1781 som Nr. 4.

1746

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller den | Förwandlade Bonden, | Föreställd | I en Comedie | På Danska Theatren, | Och nu | På Swenska | Öfversatt. | (Blomstervignet, derunder Streg) | Tryckt År 1746. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden en stor Frise; derunder Personerne og strax derefter begynder Teksten $A_{(v)}$—$D_{4(v)}$ [ɔ: 32 S.]; idet hvert Ark kun er paa 8 Sider. $B_{(1)}$ er fejlagtigt betegnet som $B_{(5)}$; paa sidste Side findes en Blomstervignet med Bogstaverne I. H. S., der skal udlægges Jesus Hominum Salvator].

Et Exemplar i Upsala Universitets Bibliotek.

Jfr. Klemming. S. 71. (Nr. 4).

c. 1750

Jeppe Nilson | På Berget, | Eller den | Förwandlade Bonden, | Föreställd | I en Comoedie | På | Danska Theatren, | Och nu På Swänska öfwersatt. (Træskaaren Vignet, forestillende Jeppe) | Tryckt i Åhr. | 8vo.

Iflg. Philipsen S. 57 indeholdt Udgaven 48 upag. Sider, og han tilføjer endvidere: »I Slutningen en Vignet med Bogstaverne B. W., maaske et gammelt Bogtrykkermærke tilhørende Baltzar Widman i Strengnäs, der var død førend Holbergs Tid, men

hvis Mærke kan være benyttet af hans Efterfølgere Anders Laurelius eller Lars Collin. Udgaven er omtrent fra 1750«.

Jfr. Klemming. S. 71. Nr. 8.

Jeg har forgæves efterspurgt denne Udg. baade i Kungl. Biblioteket, Stockholm, og i Universitetsbiblioteket, Upsala.

1755

Jeppe Nilsson | På Berget, | Eller | Den förwandlade Bonden, | Föreställd | I en Comoedie | På | Danska Theatren, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (Vignet, forestillende Jeppe udenfor Jacob Skomagers Hus med Glas og Kande i Hænderne). | Trykt År 1755. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (A_1); Teksten A_2—$C_{8(v)}$. Over 1. Akt en Røsken-Frise; $C_{8(v)}$ en dekoreret Vignet].

Et Ex. i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 55; Klemming. S. 71. (Nr. 5).

STOCKHOLM 1757

Jeppe Nilson | På Berget, | Eller Den | Förwandlade Bonden, | Föreställd | I en Comoedie | På | Danska Theatren, | Och nu | På Swenska | Öfwersatt. | (Vignet paa tværs af Titlen, forestillende Jeppe; som i Udg. Tryckt i Åhr jfr. ovenfor S. 34; Streg) | Stockholm, | Uti P. I. Nyströms Tryckeri. 1757. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne) (A_1); Teksten $A_{2(r)}$—$C_{8(v)}$. Paa sidste Side ENDE. og derunder en stiliseret Vignet].

Prisen var 18 öre.

Et Exemplar i Upsala Universitets-Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 55; Klemming. S. 71. (Nr. 6).

LUND 1779

JEPPE NILSSON | På Berget, | eller | Then Förwand- | lade Bonden. | Föreställdt | I en lustig Comoedia, | på | Then Danska Theatern, | Och nu, til nöjsamt tidsfördrif och sin- | nes rolighet, ifrån thet Danska, uppå | wårt Swenska tungomål öfwersatt. | (To Streger) | Tryckt i LUND, år 1779. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: The agerande Personerna uti thenna Comoedien, äro thesze följande, nemligen:) (A_1); Teksten (A_2—$C_{8(v)}$). Pea sidste Side: ÄNDE. (derefter en Blomsterkurvsvignet)].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 56; Klemming. S. 72. (Nr. 13).

NORRKÖPING 1779

Jeppe Nilsson | På Berget, | Eller | Den förwandlade Bonden | Föreställd | I en Comedie. | På | Danska Theatren, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (Streg) | Personerne: | (Streg) | NORRKÖPING. | Tryckt hos JOH. BENJ. BLUME. 1779. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa hvis Bagside Teksten begynder ($A_{1(v)}$—$D_{4(v)}$); paa sidste Side: ÄNDE. (derunder to smaa Røsken-Vignetter); over Tekstens Begyndelse en Røskenfrise].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

GEFLE 1796

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller Den Förwandlade Bonden, | Föreställd | I En Comoedie | På Danska Theatren, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (To træskaarne plumpe Figurer; derunder Streg) | Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqvist 1796. | Exemplaret kostar 3 Sk. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne.) (A_1); Teksten A_2—$C_{8(v)}$; paa sidste Side en Blomstervignet. Paa Titelbladet som Vignet: Jeppe med Underskrift: På dett sätt och i denna | ställning, såg Jeppe ut | medan han war Herre sjelf ⁂ | og Nille med Underskrift: Nilla med Kar- | basen under För- | klädet.].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 72. (Nr. 16).

GEFLE. OPTRYK 1802

— — — Comedie | — — — | Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqwist 1802. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1796; A_1—$C_{8(v)}$; paa sidste Side under en Streg: Exemplaret kostar 6 Sk.].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1796 med enkelte typografiske Forandringer og Trykfejl.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 57; Klemming. S. 72. (Nr. 18).

ÖREBRO 1797

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller Den Förwandlade Bonden, | Föreställd | I En Comedie | På Danska Theatren, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (To træskaarne Vignetter) | ÖREBRO, | Tryckt af Factor Eric Widblad, | MDCCXCVII. | Exemplaret kostar 3 sk. specie. | 8vo.

Der kendes nu intet Exemplar af denne Udgave, hverken i danske eller svenske Biblioteker. Iflg. Philipsen S. 56 bestod den af 48 upag. S. i 8vo; hans Beskrivelse af Vignetterne lyder saaledes: »Det ene Træsnit forestiller efter Underskriften: »Nilla med Karbasen under Förkläd et«; det andet, Jeppe med Glas i den ene Haand og Stok i den anden, er underskrevet: »På detta Sätt och i denna ställning, såg Jeppe ut medan han war Herre sjelf = = = =«. (jfr. ovenfor S. 38).

Jfr. Klemming. S. 72. (Nr. 17).

GÖTHEBORG 1807

Jeppe Nilszon | På Berget, | Eller den | Förwandlade Bonden, | Föreställd | I en Comedie. | (Røskenvignet; derunder en Streg) | Götheborg, | Tryckt hos Samuel Norberg, 1807. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne) (A_1); Teksten A_2—$D_{2(r)}$; den sidste Side ($D_{2(v)}$) blank. Over Teksten ($A_{2(r)}$) Røskenfrise].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 72. (Nr. 19).

GÖTHEBORG 1830

Jeppe Nilsson | På Berget, | eller | Den Förwandlade Bonden, | Föreställd | i en Comedie | (Lille Røskenvignet; derunder dobbelt Streg) | Götheborg, | Tryckt hos Sam. Norberg, 1830. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1807. Over Teksten ($A_{2(r)}$) Røskenfrise].

Et Exemplar i det kgl. Bibliothek.

Jfr. Philipsen. S. 58; Klemming. S. 73. (Nr. 26).

CARLSKRONA 1808

Jeppe Nilszon på Berget, | eller | Den Förwandlade | Bonden; | Comedie i 5 Acter | af | Ludvig Holberg. | Öfwersätning. | CARLSKRONA, | Tryckt i Kongl. Am:ts Boktryckeriet, 1808. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerna) (S. 1—2); Teksten S. (3)—56. Det sidste Blad er trykt med en betydelig mindre Type. Over 1. Akt (S. 3) findes en dekoreret Linje].

Et Exemplar i Upsala Universitets-Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 57—58; Klemming. S. 72. (Nr. 20).

FAHLUN 1811

Jeppe Nilsson | På Berget, | Eller | Den Förwandlade Bonden. | Föreställd | I en Comedie | På Danska Theatren, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (Vignet, Blomsterkurv, derunder Streg) | FAHLUN, 1811. | Tryckt hos Pehr Ol. Axmar. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne) (A_1); Teksten A_2—$C_{8(v)}$. Paa sidste Side en lille Forsiring og nederst: Exemplaret kostar 6 skilling Banco. Denne Udgave har endel Trykfejl, flere endda ret meningsforstyrrende. Navnlig er de to Advokaters Latin i 4. Akt 6. Scene (der overhovedet i næsten alle de svenske Oversættelser er korrumperet) ganske forvansket].

Et Exemplar i Upsala Universitets-Bibliotek.

FAHLUN OPTRYK 1812

— — — — FAHLUN, 1812. | Tryckt hos Pehr Ol. Axmar. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1811, som den følger overalt i Side- men ikke Linjeskifte; kun nederst paa sidste Side: Exemplaret kostar 8 skilling Banco].

Det er et virkeligt Optryk, ikke blot et Titeloplag; det ses dels af det forskellige Linjeskifte, dels af mange mindre Afvigelser bl. a. i Retskrivningen.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 58; Klemming. S. 73. (Nr. 21).

WEXIÖ 1814

JEPPE NILSSON | På Berget, | eller | Den Förwandlade | Bonden. | Föreställdt | I en lustig Komedie, | på | Den Danska

Theatren, | Och nu, till nöjsamt tidsfördrif, på Swenska öfwersatt. | (Streg) | Wexiö. 1814. | Tryckt hos C. F. Berg. | Exemplaret häftadt kostar 16 Sk. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: De agerande Personerna uti denna Komedien äro:) (S. 1—2); Teksten S. (3)—47; paa S. 47: ÄNDE.; den upag. S. 48 blank].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 580.

UPSALA 1818

Jeppe Nilsson | på Berget, | Eller den förwandlade Bonden, | Föreställd | I En Comedie | På Danska Theatern, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (Vignet med Guirlander; derunder Streg) | Upsala, tryckt hos Zeipel och Palmblad, 1818. | Kostar 8 Sk. Banko Exempl. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne) Ark 1(1); Teksten Ark 1(2)—3(8)(v); paa sidste Side Slutningsvignet, Blomster og Frugter. Siderne er trykt forkert, saa at For- og Bagside ikke svarer til hinanden].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 73. (Nr. 22).

Desuden findes i Kungl. Biblioteket, Stockholm, en defekt Udgave, manglende Titelblad. Ark 1 har kun usignerede Blade, medens Ark 2 og 3 har hver 8 Blade; der findes ingen Paginering. Ved Slutningen en lille Vignet, hvis Sujet ikke lader sig tyde. Teksten, hvis sidste Sider er sat med en betydelig mindre Skrift end de øvrige, er fuldstændig forkert trykt, saa at For- og Bagside af Bladene slet ikke passer sammen, hvorfor der med en gammel Haand er tilskrevet Sidetal, der angiver den rigtige Rækkefølge.

I Exemplaret er skrevet »Upsala 1818?«, men det er urigtigt, thi Exemplaret stemmer slet ikke med den ovenfor beskrevne Upsala-Udgave fra 1818.

JÖNKÖPING 1820—61

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den Förwandlade | Bonden. | Föreståldt | I en lustig Komedi, | på | Den Danska Theatern, | Och nu, till nöjsamt tidsfördrif, på Swen- | ska öfwersatt. | (Streg) | Jönköping, 1820, | Trykkt hos Direktören I. P. Lundström. | Kostar 8 sk. Riksgäld. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—32; over 1. Akt (S. 2) en lille Røskenfrise og S. 32 en lille Slutningsvignet. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 58; Klemming. S. 73. (Nr. 23).

1833

— — — Jönköping, 1833, | — — — | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1820; den samme Frise og Vignet (sidstnævnte noget forstørret). Der findes ingen Personliste].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1820.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 58; Klemming. S. 73. (Nr. 29).

1840

— — — Jönköping, | Tryckt hos I. P. Lundström, | 1840. | Kostar 8 sk. Riksgäld. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1833. Forskellig Frise, men samme Vignet. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 59—60; Klemming. S. 74. (Nr. 34).

(Der skal iflg. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 74 (Nr. 35) have været en Udg. Jönköping 1842, »hvaraf ex. numera ej är kändt«.)

1844

— — — Jönköping, | hos I. P. Lundström, 1844. | Kostar 8 sk. Riksgäld. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1840; kun Streger over 1. Akt og efter sidste Akt. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Philipsen. S. 60; Klemming. S. 74. (Nr. 37).

1847

— — — Och nu till nöjsamt tidsfördrif på | Swenska öfwersatt. | (Dekoreret Linje) | Jönköping, | hos I. P. Lundström, 1847. | Kostar 8 sk. Riksgäld. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1844 og kun Streger over 1. Akt og efter sidste Akt. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Klemming. S. 74. (Nr. 40).

1848

— — — Och nu till nöjsamt tidsfördrif på | Swenska öfwersatt. (Tre Streger) | Jönköping, | hos I. P. Lundström, 1848. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1847, kun Streger over 1. Akt og efter sidste Akt. Der findes ingen Personliste].

Jfr. Klemming. S. 74. (Nr. 41).

1853

— — — Och nu, till nöjsamt tidsfördrif på | Swenska öfwersatt. | (Streg) | Jönköping, | tryckt hos J. A. Björk, 1853. | 8vo. (Det hele omgivet af en dekoreret Ramme).

[Indhold som i Udg. 1844, kun Streger over 1. Akt og efter sidste Akt. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 74. (Nr. 44).

1855

— — — Jönköping, | tryckt hos J. A. Björk, 1855. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1853; kun Streger over 1. og efter sidste Akt. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 75. (Nr. 46).

1856

— — — Jönköping, 1856. | Tryckt hos J. A. Björk & Comp. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1855; kun Streger over 1. og efter sidste Akt. Der findes ingen Personliste. I 1. Akt er 3. Scene urigtigt betegnet som 4.].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 75. (Nr. 47).

1857

— — — Jönköping, 1857. | Tryckt hos J. A. Björk & Comp. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1856; kun Streger over 1. og efter sidste Akt. Der findes ingen Personliste. Den urigtige Scenebetegnelse genfindes her. Rammen paa Titelbladet er forskellig].

Jfr. Klemming. S. 75. (Nr. 49).

1861

— — — Jönköping, | tryckt hos O. F. Bergman, 1861. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1857; ingen Streg over 1. Akt, men efter sidste. Der findes ingen Personliste. Den dekorerede Ramme paa Titelbladet er den samme som i Udg. 1857. Scenebetegnelsen er rigtig i denne Udg.].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 75. (Nr. 51).

STOCKHOLM 1824

Jeppe Nilsson | På Berget, | Eller | Den Förwandlade Bonden. | Föreställd | I en Comedie | På Danska Theatren, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (Vignet; Jeppe med et Glas i Haanden, Nille med Krabasken. Derunder Streg) | STOCKHOLM, | Tryckt i Marquardska Tryckeriet, 1824. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—36].

Et Exemplar i Sorø Akademis Bibliotek.

Jfr. Klemming. S. 73. (Nr. 24).

STOCKHOLM 1828

Jeppe Nilsson | På Berget, | Eller | Den Förwandlade Bonden. | Föreställd | I en Komedi | På Danska Teatern, | Och nu på Swenska öfwersatt. | (Samme Vignet som i Udg. Sthlm. 1824; derunder Streg) | Stockholm, | Elméns och Granbergs Tryckeri, 1828. | Huset N:o 4. Qwarteret Perseus wid Österlånggatan. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerna) (S. 1—2); Teksten S. (3)—32. Fra S. 29 L. 13 f. o. er benyttet en mindre Type].

Exemplarer i det kgl. Bibliotek og Sorø Akademis Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 58; Klemming. S. 73. (Nr. 25).

JÖNKÖPING 1832—43

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den Förwandlade Bonden. | Komedi i 5 Akter. | (Streg) | Öfwersättning från Danskan. | (Røskenvignet; derunder dekoreret Linie) | Jönköping, 1832, | Tryckt hos Nils Eric Lundström. | (Linje). | Kostar 4 Sch. Banko. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—24. Over 1. Akt (S. 2) en Frise; S. 24 en lille Røsken-Frise].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 58—59; Klemming. S. 73. (Nr. 27).

1832

— — — Öfwersättning från Danskan. | (Samme Vignet som i Udg. Stockholm 1824. Derunder en Streg) | Jönköping, 1832. Tryckt hos N. E. Lundström. | Kostar 4 Sch. Banko. | 8vo.

[Indhold som i foregaaende Tryk med samme Friser; men helt igennem nyt Tryk].

Et Exemplar i Kungl. Bibliotheket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 73. (Nr. 28).

1843

— — — Öfwersättning från Danskan. | (Samme Vignet som i forrige Udg. Derunder to Streger) | Jönköping, 1843. | Tryckt hos N. E. Lundströms Enka. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. 2—24; Friserne forskellige fra forrige Udgaver. Nederst S. 24: Kostar 4 sk. Banko].

Jfr. Philipsen S. 60; Klemming. S. 74. (Nr. 36).

Et Exemplar i Kungl. Bibliotheket, Stockholm. Et defekt Exemplar (mangler S. 17—24) i det kgl. Bibliotek.

LUND 1833

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den Förwandlade | Bonden. | Föreställdt | I en lustig Komedi, | på | Den Danska Theatern, | Och nu, till nöjsamt tidsfördrif, på Swenska öfwersatt. | (Streg) | Lund. tryckt hos Lundberg & Lönnegren 1833. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—36. Fra S. 35 L. 12 f. n.

er trykt med en mindre Type. Nederst paa S. 36: Exemplaret kostar 1 Dalar. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 59; Klemming. S. 73. (Nr. 30).

STOCKHOLM 1838

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den Förwandlade Bonden. | Komedi i 5 Akter. | Öfwersättning från Danskan. | (Samme Vignet som i Udg. Sthlm. 1824; derunder Streg) | Stockholm, Kongl. Ordens-Boktryckeriet, 1838. | Lilla Nygatan, N:r 11. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—24. Der findes ingen Personliste].

Prisen var 4 sk. Banco.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 59; Klemming. S. 73. (Nr. 31).

LANDSKRONA 1838

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den | Förwandlade | Bonden. | Föreställdt | I en lustig Komedi, på | Den Danska Theatern, | Och nu, till nöjsamt tidsfördrif, på Swen- | ska öfwersatt. | (Streg) | Landskrona 1838. | Tryckt hos N. P. Österberg. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—32; over 1. Akt (S. 2) en lille Røskenfrise. S. 32 nederst: Exemplaret häftat och skurit 8 sk. R:gs. S. 19 er urigtigt betegnet som 5. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 73. (Nr. 32).

WESTERWIK 1839

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den Förwandlade Bonden, | Komedi i 5 Akter. | Öfwersättning från Danskan. | (To Streger) | Westerwik, 1839. | Tryckt hos Carl O. Ekblad & Comp. | Kostar 4 sk. B:ko. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—31; den upag. S. 32 blank. Der findes en lille Frise over 1. Akt (S. 2) og en lille Forsiring S. 31; men ingen Personliste].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Klemming. S. 74. (Nr. 33).

NORRKÖPING 1845

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den Förwandlade | Bonden. | Föreståldt | I en lustig Komedi, | på | Den Danska Theatern, | Och nu, till nöjsamt tidsfördrif, på Swen- | ska öfwersatt. | (Streg) | Norrköping, Chr. Törnequist, 1845. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—32. S. 31—32 er trykt med en mindre Type. Over 1. Akt (S. 2) en lille Røskenfrise og S. 32 en lille Forsiring. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 60; Klemming. S. 74. (Nr. 38).

SUNDSWALL 1846—54

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | den förwandlade bonden, | Komedi i 5 akter. | Öfwersättning från Danskan. | (Samme Vignet som i Udg. Stockholm 1824; men vendt om; derunder Streg) | Sundswall, L. Blomdahls Boktryckeri, 1846. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—46. Over 1. Akt en Røskenfrise; S. 46 en lille Forsiring. Paa S. 46: Kostar 8 sk. B:ko. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Philipsen. S. 60; Klemming. S. 74. (Nr. 39).

1854

— — — Bonden. | Komedi i 5 akter. | Öfwersättning från Danskan. | (Samme Vignet, ligeledes vendt om; derunder to Streger) | Sundswall, L. Blomdahls Boktryckeri, 1854. | 8vo. (Det hele i en dekoreret Titelramme).

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Teksten S. (3)—28. Over 1. Akt samme Røskenfrise som i Udg. 1846. Paa S. 28: Kostar 8 sk. Bko. Der findes ingen Personliste. De latinske Repliker er saa forvansket, at de næsten er uforstaaelige].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 74. (Nr. 45).

NORRKÖPING 1851

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den förwandlade Bonden. | Föreställdt | i en lustig Komedi, | på | den Danska Theatern, | och nu, till nöjsamt tidsfördrif, på Swenska öfwersatt. | (Streg) | Norrköping, Chr. Törnequist, 1851. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. 2—32; over 1. Akt (S. 2) en lille Røskenfrise og 32 en lille Forsiring. S. 30 og 31 er ombyttet (ɔ: Teksten). Der findes ingen Personliste].

Exemplarer i Kungl. Biblioteket, Stockholm, og i Sorø Akademis Bibliotek.

Jfr. Klemming. S. 74. (Nr. 42).

KALMAR 1852

Jeppe Nilsson på Berget | eller | Den förwandlade Bonden. | Komedi i 5 Akter | af | Holberg. | Öfwersatt från Danskan. | (Vignet; Jeppe liggende paa Gulvet ved en Flaske og en væltet Stol) | Kalmar. | Tryckt hos O. & A. Westin. 1852. | 16mo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. 2—32. Nederst S. 32: Pris: 6 sk. B:ko. Over 1. Akt (S. 2) en dekoreret Streg og S. 32 en lignende. Der findes ingen Personliste. De latinske Repliker er næsten helt bortfaldet].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Klemming. S. 74. (Nr. 43).

KALMAR OPTRYK 1856

Jeppe Nilsson på Berget | eller | Den förwandlade Bonden. | Komedi i 5 Akter | af | Holberg. | Öfwersatt från Danskan. | (Vignet; Jeppe liggende paa Gulvet ved en Flaske og en væltet Stol) | Kalmar. | Tryckt i snällpresz hos Otto Westin. 1856. | 16mo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—32. Nederst S. 32: Pris: 6 sk. B:ko. S. 23 er fejlagtigt betegnet som 32, S. 25 som 52. Fra S. 28 L. 7 f. n. er benyttet en mindre Skrift og S. 30—32 en endnu mindre. Der findes ingen Personliste. Over 1. Akt (S. 2) en Røskenfrise og S. 32 en lille Slutningsstreg].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. Klemming. S. 75. (Nr. 48).

STOCKHOLM 1858

Jeppe Nilsson | på Berget, | eller | Den förwandlade Bonden. | (Vignet, Nille svinger Ildtangen over Jeppe; Datidens Kostumer) | Föreställd i en lustig komedi, på den Danska | Theatern, och nu, till nöjsamt tidsfördrif, | på Swenska öfwersatt. | Stockholm, | Hos C. Kihlberg. | Södermalmstorg. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (S. 1); Teksten S. (2)—32. S. 32: Pris: 8 sk. B:ko; nederst: Stockholm, tryckt hos Eric Westrell, 1858. Der findes en lille Slutningsforsiring, men ingen Personliste].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. Klemming. S. 75. (Nr. 50).

Et Exemplar solgtes 1918 paa F. Dyrlunds Auktion for 12,00.

STOCKHOLM OPTRYK 1874

— — — 8vo.

[Indhold som i Udg. 1858. S. 32: Pris: 25 öre.; nederst: Stockholm, G. W. Blomqwists Boktryckeri, 1874. Der findes ingen Personliste].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

STOCKHOLM OPTRYK 1887

— — — (samme Vignet) — — — 8vo.

[Indhold som i Udg. 1874; paa S. 32: Pris: 25 öre. og nederst: Stockholm, Associations-Boktryckeriet, 1887.].

Jfr. Klemming. S. 580.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 7,50.

C. F. BIÖRKLUNDS BEARBEJDELSE 1859—87

Jeppe på berget | eller | Bonden blifwen Adelsman. | Komedi i 5 Akter. | Fritt efter Holberg. | (Røskenvignet). | Westerwik, | C. O. Ekblad & Comp. | 1859. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—45; midt paa den upag. S. 46: Pris: 20 öre riksmynt. S. 45 en lille Slutningsdekoration].

Der er hist og her forandret lidt, men mest i Smaating. Retsscenen i 4. Akt er stærkt forkortet og alle de latinske Repliker

udeladt. I 1. Akt 5. Sc. er Jeppes Vise: »En hvid Høne« etc. ombyttet med en 7 linjet Vise: »Bränwin är mitt enda gull« etc.

Bearbejdelsen er foretaget anonymt af C. F. Björklund (iflg. L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. I. 1898—1905. S. 749 af C. O. Ekblad).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Jfr. om denne og de flgd. Udg. Klemming. S. 383—84.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 5,50.

2. UPPLAGAN 1869

— — — Andra Upplagan. | Westerwik. | C. O. Ekblad & Comp., 1869. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—47, S. 47 en lille Slutningsdekoration; midt paa den upag. S. 48: Pris: 12 öre].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

3. UPPLAGAN 1873

— — — Tredje Upplagan. | Westerwik. | C. O. Ekblad & Comp., 1873. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—47; midt paa den upag. S. 48: Pris: 15 öre].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

5. UPPLAGAN 1875

Jeppe på Berget | — — — Femte Upplagan. | Westerwik. | C. O. Ekblad & Comp., | 1875. | 12mo.

[Indhold som i 3. uppl.; paa den upag. S. 48 en Vignet, en pløjende Bonde, derunder: Pris 15 öre].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

8. UPPLAGAN 1887

Jeppe på Berget | — — — Fritt efter Holberg. | Åttonde Upplagan. | Westerwik. | C. O. Ekblad & Comp. | 1887. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne) (S. 1—2); Teksten S. (3)—47. Paa den upag. S. 48 en Vignet, en pløjende Bonde, derunder: Pris 15 öre].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek. 4., 6. og 7. Oplag findes ikke bevaret i de svenske Biblioteker.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,50.

CARLSHAMN 1864

Jeppe Nilsson på Berget | eller | Den förwandlade Bonden. | Komedi i 5 Akter | af | Holberg. | Fri öfwersättning. | Carlshamn, | tryckt hos E. G. Johansson, | 1864. | 16mo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Teksten S. (3)—46. Der findes ingen Personliste].

Der er forandret lidt hist og her, men mest i Smaating. Retsscenen i 4. Akt er forkortet og saa godt som alle de latinske Repliker udeladt. Det er en anden Bearbejdelse end C. F. Björklunds, trykt i Westerwik. 1859. (jfr. ovenfor).

Prisen var 12 Sk.

Jfr. Klemming. S. 580.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

STEREOTYPUDGAVE STOCKHOLM 1911—19

Den riksbekanta lustiga komedien om | Jeppe Nilsson på berget | eller | den till baron förvandlade bonden, samt hans | argsinta hustru Nilla med karbasen. | Folkpjes i 5 akter. | (Derunder et Vers med Vignet af Jeppe i moderne Dragt, snydende sin Næse i Servietten). | Pris 20 öre. | Från Svenska Vis- och Småskriftförlaget, adress: Tomteboda | station, vid Stockholm. | 32mo. (Øverst til venstre: 34, hvilket angiver Nr. paa Forlagets Skrifter).

Det ovenfor angivne Vers lyder saaledes:

Fast Nilla jemt höll på med »knarr«,
Så var vår »Jeppe ingen narr«.
Han skull' till stan och såpa köpa,
han fick ej gå, han skulle löpa
Till stan var hela tvenne mil,
han skulle fara som en pil.
Men fram det bar med hack och hick
och Nilla ingen såpa fick,
ty till »kanaljesäck« allt gick.
Han söp sig full på vägen han,
och vakna och blef — Herreman.

Och fast det nu är hundra år
den sagan ej ur folket går.
Chronvall.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Teksten (begyndende med Personlisten) S. (1)—32. Nederst S. 32: STEREOTYPPLATTORNA TRYCKTA HOS | TRYCKERI—A.-B. ALFA, STOCKHOLM 1919. S. 4 mangler Paginering].

Paa Omslagets Bagside et Avertissement om Forlagets første 31 Nr., hvoraf ses, at Holbergs Jeppe er kommet i et meget blandet Selskab, med Spaadomsbøger, Drømmebøger, »Den humoristiske skräddaren, en andre Bellman«, »Spelhelfvetet i Monto Carlo, lifvet i Sultanens harem« o. l.

Personnavnene er for Hovedpersonernes Vedkommende de originale, men uvist hvorfor har Baronen skiftet Navn og hedder her Holger. Desuden har alle de i Originalen ikke navngivne Personer her faaet Navne, Sekretæren hedder Skreiber, Lakajerne Erik (som hos Holberg) og Snobbstedt, Baronens »Kammarherre« (ɔ: Kammertjener) hedder Högstedt, Doktorerne Pulfverman och Essman, Dommeren Forsete, Inspektøren Prygelman og Fogeden Brakstedt. De nævnes imidlertid slet ikke ved disse Navne, men ved deres Stilling, i Stykket og i 1. Akt 8. Sc. benævnes Baronen »Baron Nils«, idet Udgiveren helt har glemt, at han har ladet ham skifte Navn. Det er saa meget lettere forstaaeligt, som Oversættelsen med enkelte smaa Forandringer er den samme som i de tidligere svenske Udgaver. Retsscenen i 4. Akt er som saa ofte forkortet og næsten alle de latinske Repliker udeladt.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

I Kungl. Biblioteket, Stockholm findes et Tryk af denne Udgave, der mangler Titelblad (eller rettere det ovenfor beskrevne Omslag) og hvor Teksten begynder straks S. 1. Ogsaa i dette mangler Pagineringen S. 4. Nederst S. 32: Stereotypplattorna tryckta å Tryckeriaktiebolaget Skandia, Stockholm 1911.

Muligvis har der existeret flere Aftryk af denne stereotyperede Udgave.

SKYGGESPIL 1856—82

Jeppe på Berget. | Komedi i 2 akter. | Uden Titelblad. »Personerna« trykt lige under Titlen. 8vo.

[Indhold S. (1)—8; nederst S. 8: STOCKHOLM, TRYCKT HOS JOH. BECKMAN, 1856. S. 8 er trykt med en mindre Type].

I Kungl. Bibl. i Stockholm findes et Exemplar, hvor Omslaget

har: NYA SKUGGSPEL. | N:o 4. | Jeppe på Berget. | Komedi i 2 akter. | Pris 16 sk. b:ko.

Som venteligt var, er Komedien stærkt beskaaren; Jeppes Opvaagnen, hans Opførsel paa Slottet skildres i en Beretning, som er lagt i Munden paa Leonard, en helt ny Person. Hele Rettergangen er udeladt og Jacob Skomager viser sig som en uegennyttig Ven af Jeppe ved at underrette ham om den paatænkte Arrestation, saa at han kan flygte til Hest fra Rettens Folk. Der er indlagt nogle Sange og indført en ny Person Beppo, Baronens »Jagtkamrat«.

Til Stykket hører 9 Skyggebilleder, der mangler i det kgl. Biblioteks Exemplar, men i Ex. i Sorø Akademis Bibliotek er klæbet op paa Karton.

Jfr. Klemming. S. 366.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 3,50.

1868

— — — 8vo.

[Indhold som i Udg. 1856; nederst S. 8: KÖPING. TRYCKT HOS J. F. SÆFBERG, 1868. Til Udg. hører et Omslag med Titel: NYA | SKUGGSPEL. | N:o 4. | Jeppe på Berget. | Komedi i 2 akter. | Pris: 50 öre R:mt.].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm, med de samme Billeder til Udklipning, som i Sorø Akademis Biblioteks Ex. af Udg. 1856.

1875

— — — 8vo.

[Indhold som i Udg. 1868; nederst S. 8: Stockholm, Bergström & Lindroth, 1875. Til Udg. hører samme Omslag; nederst paa dette: Pris: 50 öre. Der hører ogsaa de samme Billeder til].

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

1882

— — — 8vo.

[Indhold som i Udg. 1875; nederst S. 8: Köping, J. F. Säfbergs Boktryckeri, 1882. Til Udg. hører samme Omslag; nederst paa dette: Pris: 50 öre. Der hører ogsaa de samme Billeder til].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,75.

TYSKE OVERSÆTTELSER OG BEARBEJDELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T.: Der Verwandlete Baur i Zum zweyten male Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anietzo ins Deutsche übersetzt von J. G. L. v. A. Cph. und Lpz. 1744. S. 87—154. [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1748] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. II. Cph. und Lpz. 1752 [Kph. 1761; 3. Aufl. Kph. 1778] og i Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg. Herausgeg. von Jul. Hoffory und Paul Schlenther. I. Berlin. 1888. S. 141—86; i ny Oversættelse u. T. Jeppe vom Berge i Holberg's Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. I. Lpz. 1822. S. 155—212 og med samme Titel i Robert Prutz, Ludwig Holberg, sein Leben und seine Schriften. Stuttgart und Augsburg. 1857. S. 361—402 [Optrykt i Ludwig Holbergs ausgewählte Komödien. Aus dem Dänischen übertragen von Robert Prutz. I. Hildburghausen. 1868. S. 143—90].

Af Prutz's Oversættelse udkom senere en Særudgave u. T.:

Meyers Volksbücher. | Jeppe vom Berge | oder | Der verwandelte Bauer. | Ein Lustspiel in fünf Akten | von | L. v. Holberg. | Aus dem Dänischen von R. Prutz. | Leipzig. | Bibliographisches Institut. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personlisten (S. 3); Teksten S. (4)—43; paa den upag. S. 44 Boghandlerannonce].

Det er Nr. 308 af Samlingen Meyers Volksbücher og Udgivelsesaaret var 1887.

Prisen var 10 Pf.

I Almanach Dramatischer Spiele zur geselligen Unterhaltung auf dem Lande von A. von Kotzebue. Dritter Jahrgang. Berlin. 1805. findes S. 207—56 en Bearbejdelse af Jeppe paa Bierget under Titlen: »Der Trunkenbold. Eine Schnurre in zwei Akten, nach Holberg frei bearbeitet.« (ogsaa optaget i de samlede Udgaver af Kotzebues Skuespil). I samme Almanak findes Kotzebues Bearbejdelse af Den ellevte Juni og i sin Fortale bemærker han »Dasz von dieser neuen Bearbeitung mir so viel angehört, als allenfalls nöthig wäre, um diese Stücke mein eigen zu nennen, wird jeder Leser finden, der Lust hat, Holberg selbst nachzulesen«, hvortil Rahbek (Holbergs udv. Skrifter. VI. Kbh. 1806. S. 164) træffende udtaler, at han meget tvivler paa, »at Holberg, hvis han kunde see op af sin Grav, vilde gjøre ham hans Ejendom synderlig stridig.

Naar undtages Jakob Schuster er alle Navnene forandret:

Baron Nilus er bleven til Baron Hasenschreck (hvorom Rahbek snurrigt siger »et næppe lykkelig valgt Navn til denne forstandige og retsindige Herremand«), Doktoren (der er kun én) har faaet Navnet Pamphilius og Jeppe og Nille er bleven til Matz Barthel og Anne.

Intrigen med Matz Barthel spilles med Annes fulde Medviden og hun spiller selv med i den; men om Stykkets Indhold kan ellers henvises til det udførlige Referat i Rahbek, Om Ludvig Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 253—58. Til Stykket hører et S. 216 indsat litograferet Billede af Matz Barthel med Underskriften: Meine Mutter hat Gänse, Begyndelsen af hans Yndlingsvise. (Bearbejdelsen omtales ganske kort i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. III. 1805. S. 78 og i Dansk Litteratur-Tidende. 1805. S. 31).

Kotzebues Bearbejdelse blev ogsaa trykt i Kleine deutsch-englische Opern und Lustspiele. Amsterdam. 1812 og skal ogsaa være bleven opført af et tysk rejsende Skuespillerselskab under Steiners Bestyrelse i Aarene 1810—12 i Danmark, bl. a. i Nykøbing, Falster (jfr. C. J. A. Philipsen, Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographie. Kbh. 1847. S. 68).

I Carl Roos, Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 237 omtales en nu forsvunden utrykt Bearbejdelse paa tysk for den Kreutzer-Möllerske Trup i Stockholm 1733, (Plakaten med den svenske Titel: »JEPPE på BERGET, Eller, Den Druckne Bonden, Eljest kallad De onda Qwinnors Enwishet, så ock Männernes Tuckte-Schola« er gengivet hos Roos S. 5) og en i Landesbibliothek, Gotha, i Haandskrift bevaret Oversættelse: Der Verwandelte Baur, Comoedie, aus 5 Acten aus dem Dänischen ins Teutsche übergesetzt., foretaget for det Denner-Spiegelbergske Selskab i Norge i 1730'erne.

Gerhart Hauptmann har benyttet Jeppe-Motivet, en Landstryger, som en Fyrste, ligesom hos Holberg Baron Nilus, indlogerer i sit Slot og indbilder, at han er Herren, i et Skuespil: Schluck und Jau. (Berlin. 1900). Som Jeppe bliver Jau tyrannisk og behandler sine Omgivelser saa slet, at de med Glæde ser Komedien faa Ende og Jau atter vende tilbage til sit forrige Liv sammen med sin Staldbroder Schluck, der har været med i den Komedie, der blev spillet med ham. Paa Titelbladet har Skuespillet et Citat af Forspillet til Shakespeare, Der Wiederspenstigen Zähmung og det er sikkert ogsaa fra dette Stykke, ikke fra Holberg, Hauptmann har taget Ideen.

Der verwunschene Prinz. | Schwank in drei Bildern | von | L. v. Holberg. | Neu bearbeitet von R. Elbe. | (Volksspiele Nr. 8.) | Das Recht der Aufführung dieses Theaterstückes wird für Lieb-

haber- und | Laienbühnen durch Kauf des Hauptbuches mit sämtlichen Rollenbüchern | erworben. | Geliehene oder antiquarische Bücher berechtigen nicht zur Aufführung. |
Eduard Bloch Berlin C. 2 (Forlagsvignet) Theaterverlag Brüderstrasze 1 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personliste (Bagsiden blank) (S. 3—4); Teksten S. (5)—27; nederst S. 27. D.-r. II. 22. – Buchdruckerei H. Franke, Dessau 21973. Paa de 3 følgende upag. Sider Fortegnelse over de af Forlaget udg. Skrifter. Til Udg. hører et Omslag: Volksspiele | (Vignet med Komediens Maske; sign. Oelschlägel) | Nr. 8 | Der verwunschene Prinz. | Schwank in drei Bildern | von | L. v. Holberg | Neu bearbeitet von R. Elbe. | Eduard Bloch Berlin C 2].

Jeppe er blevet til Skomageren Wilhelm Rose, Nille til Eva og Baronen til Prins Wolfgang; kun Værten har beholdt sit Navn, men uden Tilnavnet Skomager. Den første Akt eller Billede svarer omtrent til Originalens første Akt, kun at Eva er meddelagtig i Prinsens Plan om at indbilde Wilhelm, at han er blevet Prins i Haabet om at forbedre ham og vænne ham af med Drikkeriet. Saaledes optræder hun i 2. Akt som Prinsens Forlovede, men da Wilhelm selv i sin berusede Tilstand afviser denne Forlovede og giver Udtryk for sin Kærlighed til sin Kone, røres hun og da han i 3. Akt vaagner op af Rusen, giver hun sig sine forsonlige Følelser i Vold og Stykket ender i skøn Harmoni mellem de to Ægtefolk — Kuren har hjulpet.

Elbes Bearbejdelse tager bestemt Sigte paa Dilettantopførelser, som det ogsaa ses af Omslagets Inderside, hvorpaa der er trykt Anvisning til Opførelsen. Han har, som det fremgaar af ovenstaaende, taget sig adskillige Friheder overfor Originalen og som Helhed kan det siges, at det gode og morsomme i dette »Volksspiel« stammer fra Holberg og det mindre vellykkede fra Bearbejderen, der navnlig har lagt endel af sit eget ind i de to sidste Akter.

Det udkom i Aaret 1922.

Prisen var Goldmark 1,50.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Om en Opførelse, vistnok i ny tysk Oversættelse, i Lübeck September 1928 jfr. Politiken $^{30}/_{9}$ 1928.

Münchener Laienspiele | Herausgegeben von Rudolf Mirbt, Heft 57 | Jeppe vom Berge | Nach der Komödie von Ludwig Holberg | Bearbeitet von Karl Jacobs | Chr. Kaiser Verlag, München 1930. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Den Bühnen gegenüber als Manuskript gedruckt. Das Aufführungsrecht für Laienspieler wird erteilt, wenn sie die Aufführung beim Verlag anmelden und 10 Textbücher bestellen. Der Verlag bittet um Überlassung von Lichtbildern der Proben und Aufführungen dieses Spieles. Aufnahmen, die wir behalten, werden mit Mk. 3.— das Stück vergütet. Die übrigen gehen unter Entschädigung der Portokosten für die Einsendung zurück. Gedruckt in der C. H. Beck'schen Buchdruckerei in Nördlingen). (S. 1—2); Forord undertegnet: Mai 1930 Rudolf Mirbt (paa Bagsiden Personlisten og Scenarium) S. (3) —4; Teksten S. 5—(56). Til Udgaven hører et Omslag: Jeppe vom Berge | Eine Komödie nach Holberg | von | Karl Jacobs | (Boghandler-Vignet) | Münchener Laienspiele | Chr. Kaiser Verlag München | 57 | (paa Omslagets tre andre Sider Fortegnelse over et Udvalg af Münchener Laienspiele). S. 3 under Personlisten: Der Bearbeitung liegt die Übersetzung aus dem Dänischen von Robert Prutz zugrunde].

Bearbejderen har tildigtet det Motiv, at Jeppe ved Stykkets Begyndelse har haft en Drøm om en dejlig Kvinde ved Navn Henriette og hende genfinder han, da han vaagner op som Baron, i den virkelige Barons Datter Henriette, der paa sin Faders Bud maa spille med i den Komedie, der spilles med Jeppe paa Slottet — et ikke synderlig smagfuldt eller sandsynligt Paafund, selvom man maa indrømme, at Originalens Drøjheder er ganske udeladt. Ellers holder Stykket sig saa nogenlunde til det oprindelige og de fleste Repliker gaar næsten uforandret over i denne Bearbejdelse. Baronen spiller selv med som Sekretær i Komedien paa Slottet, hvad der giver Anledning til nogle komiske(!) Repliker imellem ham og den virkelige Sekretær. Slutningen har Bearbejderen »um der Wirksamkeit willen zusammengefaszt; dadurch gewann das Spiel wesentlich. Es ist nun flüssiger und straffer geworden«, som Udgiveren Rudolf Mirbt naivt udtrykker sig.

Prisen var 1 Mk. 80 Pf.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I hollandsk Oversættelse u. T. De Herschapen Boer findes Stykket i Vyf aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Vierde Deel. Amsterdam. 1767. S. 95—160 (efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse) [Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. Vierde Deel. Amsterdam. 1799. S. 165—245].

I Het Boek. 1924. S. 208 Noten omtales (med Henvisning til C. H. P. Meijer, Pieter Langendyk. 's Gravenhage. 1891. S. 259) en Særudgave 1767 af De Herschapen Boer, som H. Logeman formener, skulde være et Særtryk af den ovenfor nævnte

hollandske Udg. af Vyf aardige en vermakelyke blyspeelen. Det er dog vist rimeligere, at det er selve denne Samling, der sigtes til — ikke noget Særtryk eller Særudgave.

I ny Oversættelse u. T. Jeppe-op-den-Berg findes det i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meuleman. (I). Nijmegen. 1925. S. 209—64.

ENGELSK OVERSÆTTELSE

I engelsk Oversættelse u. T.: Jeppe of the hill findes det i Comedies by Holberg. Translated by Oscar James Campbell and Frederic Schenck. New York. 1914. S. 1—50.

ENGELSK OVERSÆTTELSE 1906

JEPPE ON THE HILL | OR | THE TRANSFORMED PEASANT | A COMEDY IN FIVE ACTS | TRANSLATED FROM THE DANISH | OF LUDVIG HOLBERG | BY | WALDEMAR C. WESTERGAARD | AND | MARTIN B. RUUD | WITH A BIOGRAPHICAL SKETCH OF HOLBERG BY MORRIS | JOHNSON AND AN INTRODUCTION BY | W. C. WESTERGAARD | FIRST PLAYED IN COPENHAGEN IN 1722 | WITH ILLUSTRATIONS | PUBLISHED BY THE MIMER CLUB OF THE UNIVERSITY | OF NORTH DAKOTA | 1906 | THE EVENING TIMES COMPANY | GRAND FORKS, N. D. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (med Underskrift: »Can't you trust me? I'am an honest man.«; sign. STEWART) (Bagsiden blank) (S. I—II); Titelblad (midt paa Bagsiden: Copyrighted 1906 by | W. C. WESTERGAARD) (S. III—IV); LUDVIG HOLBERG S. (V)—XI (ɔ: IX). (undertegnet: Morris Johnson.); INTRODUCTION. S. (X)—IV (ɔ: XIV) (undertegnet: W. C. W.), Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 15—16); Teksten S. 17—51; den upag. S. 52 blank. Til Udgaven hører et Omslag, hvorpaa: Jeppe on the Hill | or | The Transformed Peasant | (Vignet) | A COMEDY IN FIVE ACTS | Translated from the Danish of | Ludvig Holberg | ILLUSTRATED | PRICE BY MAIL POSTPAID. 25 CTS | Published by the Mimer Club of the | University of North Dakota].

Biografien af Morris Johnson og Westergaards Indledning giver kortfattede Oplysninger om Holberg og selve Stykket.

Waldemar Christian Westergaard (f. 1882 i Buffalo) er nu Professor i Historie i Los Angeles i Kalifornien.

Oversættelsen er, som det synes, meget korrekt, kun er Jeppes uhøviske Replik til Ridefogedens Kone i 3. Akt 3. Scene omskrevet.

Titelbilledet er, skønt det er signeret Stewart, i Virkeligheden en Gengivelse af Marstrands Tegning; nyt er derimod Tekstbilledet S. 40 med Underskrift: NILLE POUNDING JEPPE.

Prisen var som anført paa Omslaget 25 Cts.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek, foræret 1928 af Westergaard paa Bibliotekets Anmodning.

FRANSKE OVERSÆTTELSER

I fransk Oversættelse u. T. Jeppe de Bierget i Ludvig Holberg, Oeuvres choisies. Traduction par Jacques de Coussange. Paris. (1919). S. 31—78. (jfr. II. S. 416).

Et lille Brudstykke af 3. Akt 1.—2. Sc. (Scenerne mellem Sekretæren, Ridefogeden og Jeppe) er oversat i J. J. Ampère, Littérature et voyages. I. Allemagne et Scandinavie. Bruxelles. 1834. S. 240—44.

FINSKE OVERSÆTTELSER

1863

Jeppe Niilonpoika, | Ilweilys wiidessä näytöksessä. | Käännös Holbergin ilweilyksestä. | 8vo. (Halvtitelblad).

[Oversættelse: Jeppe Nilson. Lystspil i 5 Akter. Oversættelse efter Holbergs Lystspil].

Det udgør S. 65—110 af Näytelmistö. Bd. 2. 1863. (ɔ: Repertoire). (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Nr. 25). (ɔ: Det finske Literaturselskabs Skrifter). Helsingissä. 1863.

Den anonyme Oversætter var Karl Jakob Gummerus (se II. S. 486).

Personnavnene er de originale. Der findes ingen Noter.

Prisen for »Näytelmistö« Bind 2 var 3 Mk.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 7,50; 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 6,00. I British Museums trykte Katalog findes opført en finsk Oversættelse med aldeles ligelydende Titel men med Aarstallet 1835. Ved Forespørgsel i Universitetsbiblioteket i Helsingfors oplystes det, at en saadan Udgave var aldeles ukendt dér.

1909

LUDVIG HOLBERG | JEPPE NIILONPOIKA | eli | Talonpojan ihmeelliset seikkailut | Viisinäytöksinen huvinäytelmä |

Suomentanut | V. TARKIAINEN | (Vignet, en Bonde, med Underskrift Agricola) | Helsingissä 1909, | AGRICOLA KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ | 8vo.

[Oversættelse: Jeppe Nielsen eller en Bondes vidunderlige Æventyr. Lystspil i 5 Akter. Oversat paa Finsk af V. Tarkiainen. Helsingfors. 1909].

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: Mikkeli 1909, | Osuuskunnan (Suur-Savon) kirjapaino. (S. I—II); Ludvig Holberg S. (III)—VIII; Halvtitelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personlisten (Bagsiden blank). (S. 3—4); Teksten S. (5)—102; paa den upag. S. 103: Seuranäytäntöjä varten (Bagsiden blank). Til Udgaven hører et Omslag, hvorpaa en Illustration (Jeppe i Baronens Seng og derunder: LUDVIG HOLBERG | JEPPE NIILONPOIKA | Suomentanut | V. TARKIAINEN | (samme Vignet som paa Titelbladet)].

Oversætteren har beholdt de originale Navne og, saavidt ses, intet udeladt, ogsaa den versificerede Epilog er medtaget. Der findes ingen Noter.

Oversætteren, Literaturhistorikeren V. Tarkiainen (f. 1879), har ledsaget Udgaven med et orienterende Forord om Holbergs Betydning og Virksomhed. I en Notits (S. 103) har han til Brug for Foreningsforestillinger eller Amatøropførelser givet Anvisning til nogle faa og smaa Forkortelser.

Prisen var 1,50 Mk.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

For Fuldstændigheds Skyld kan bemærkes, at Jeppe paa Bjerget udkom omarbejdet som Fortælling paa Finsk u. flgd. Titel: Matti Mäkelästä | eli | Muuttuwainen Talon-poika, | Juutin kielestä mukailtu ja kausallen | illan wietoksi kirjoitettu | Tarina. | Sawon Lassin | toimittama. | Wiipurissa, | 1847. | I. Cederwaller poikineen. | A. F. Cederwallerin kustannuksella.

(Titlen kan oversættes nogenlunde saaledes: Om Matti fra Højsted (eller Bjergby), eller den omskiftelige Bonde. En Fortælling tilpasset efter Dansken og skrevet til Aftenunderholdning for Folket. Udg. af Sawon Lassi. Viborg. 1847).

Den udkom i 2. Optryk. Sm. St. 1852.

Sawon Lassi er Pseudonym for Skolelærer Klaus Fredrik Corander (jfr. V. Tarkiainen i Edda. XXXI. 1931. S. 66—68).

Et Exemplar i Universitetsbiblioteket, Helsingfors.

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1765

ПРЕВРАЩЕННЫЙ | МУЖИКЪ, | КОМЕДІЯ | ВЪ | ПЯШИ ДѢЙСШВІЯХЪ. | СОЧИНЕНІЕ | Г. ГОЛБЕРГА, | переводъ | съ | нѣмецкаго | А. Н. | ВЪ САНКТПЕТЕРБУРГѢ. | 1765 года. | 8vo.

[Transkription: Prevraščennyj mužik, komedija v pjati dějstvijach. Sočinenie G. Golberga. Perevod s německago A. N. V Sanktpeterburgě 1765 goda.]

[Oversættelse: Den forvandlede Bonde, Komedie i fem Akter. Et Værk af Hr. Holberg. Oversættelse fra Tysk ved A. N. Sankt Petersborg Aar 1765.]

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—72; over hver Akt findes forskellige Friser og S. 72 en Slutningsvignet].

Den anonyme Oversætter var den II. S. 434 anførte Anførte Andrej Andrejevič Nartov. Oversættelsen er rimeligvis besørget efter Die Dänische Schaubühne, von Ludwig von Holberg. II. Cph. und Lpz. 1752 eller II. Kph. 1761. (Laubs Oversættelse); Jeppe og Nille hedder saaledes her Barthel og Anna og Epilogen er i sammentrængt Form gengivet i Prosa.

Jfr. C. J. A. Philipsen, Den Holbergske Litteraturs Hist. og Bibliographie. Kbh. 1847. S. 61—66; Bogvennen. I. Kria. 1893. S. 23; Holberg Aarbog. 1923. S. 143—44.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

RUMÆNSK OVERSÆTTELSE

Stykket findes oversat under Titlen: Jeppe dela Munte san Ţăranul Baron paa Rumænsk i Trei Comedii de Ludwig Holberg din Daneza de Stefan Bezdechi. [Bukarest. 1922] S. 25—73.

Iflg. Heimdal Nr. 173. ($^{30}/_{7}$) 1923 havde Oversætteren Stefan Bezdechi en Tid været ansat ved den rumænske Legation i Kbh. Stykket blev opført 1924 paa Nationalteatret i Bukarest (jfr. Berlingske Tidendes Søndagsnummer 1924 ($^{5}/_{10}$) af Erling Stensgård med nogle Scenebilleder).

BULGARSK OVERSÆTTELSE

Людовикъ Холбергъ | ЕНЮ ПЛАНИНСКИ | или | ПРѢОБРАЗЕНИЯТЪ СЕЛЯНИНЪ | КОМЕДИЯ ВЪ 5 ДѢЙСТВИЯ | Прѣвелъ отъ датски: | Ж. Ганчевъ | Посвѣщава се на I-й Български Земледѣлчески Конгресъ | цѣна 40 ст. | ИЗДАВА | книжарницата на Георги Козинаровъ — Копривщица. | 1900. 8vo.

[Transkription: Ljudovik Holberg | Enju Planinski | ili | Prěobrazenijat seljanin. | Komedija v 5 dějstvija. | Prěvel ot datski | Ž. Gančev. | Posvěščava se na 1-j Bălgarski Zemledělčeski kongres. | Cěna 40 st. | Izdava | Knižarnicata na Georgi Kozinarov — Koprivščica | 1900].

[Oversættelse: Ljudovik Holberg]: Enju Planinski eller Den forvandlede Bonde. Komedie i 5 Akter. Overs. fra Dansk af Ž. Gančev. Tilegnes den første Bulgarske Landbrugskongres. Pris 40 st. Udg. af Georgi Kozinarov's Boghandel. Koprivščica 1900].

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Fortale (S. 3—4); Teksten S. (5)—51; den upag. S. 52 blank].

Oversætteren Ž. Gančev studerede 1899 ved Landbohøjskolen i Kbh. og har sikkert dengang lært at læse og forstaa Dansk. (jfr. Budstikke til Selskabet for germansk Filologi. III. Kbh. 1900. S. 24). Hans Studiefelt forklarer ogsaa, hvorfor denne Oversættelse er tilegnet den første Bulgarske Landbrugskongres.

Den versificerede Epilog er gengivet paa Prosa. Der findes et Par Noter under Teksten med Oplysninger af ringe Betydning og desuden Oversættelse af de latinske Repliker. Personnavnene er, mutatis mutandis, de originale.

ALBANESISK OVERSÆTTELSE

FSHATARI — ZOTNI | apo | JEPPJA NGA MALI | Komedi me pesë akte | e | LUDVIK - HOLBERGUT | Kthyer prej | MILTO SOTIR - GURRËS | (Lille Vignet). | KORÇË | 1927 | 8vo.

[Oversættelse: Bonde-Herremanden eller Jeppe paa Bjærget. Komedie i 5 Akter af Ludvig Holberg. Oversat af Milto Sotir-Gurra. Korça. 1927].

[Indhold: Omslag (med samme Ordlyd som Titelbladet) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden: Shtypur me ndihmën | e | Bashkisë së Korçës | Rishtypja pa lejen e kthenjësit | ësthë e ndaluar. | (S. 3—4); Biografia e Ludvig Holberg - ut (S. 5—7); Personlisten (S. 8); Teksten S. (9)—61 (nederst S. 61: Shtyp. A. Vangjeli, Korçë, 93 | den upag. S. 62 blank].

[Ordene paa Titelbladets Bagside betyder: Trykt med Hjælp af [Selskabet] Enighed i Korça. Optryk uden Tilladelse af Oversætteren er forbudt].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek; Prisen var 1 Mk. 60 Pf.

OM JEPPE PAA BJERGET

Motivet til Jeppe paa Bjerget kan spores meget langt tilbage; allerede i Tusend og en Nat findes en Behandling af Motivet (jfr. Alex. v. Weilen, Shakespeares Vorspiel zu der widerspänstigen Zähmung. Frankfurt a/M. 1884, der overhovedet indeholder endel Bidrag til Motivets Udviklingshistorie gennem Tiderne). I nyere Tid har Fr. Moth (i Edda. XVI. Kria. 1921. S. 319—22 »Jeppe i Baronens Seng«) med Cinq cent contes et apologues extraits du tripitaka chinois et traduits en français par E. Chavannes. Paris 1910 som Grundlag paavist et indisk Eventyr »Skoflikkeren som Konge«, der har Berøringspunkter med Jeppe-Motivet. I Hist. Tidsskrift. 6. R. II. S. 8—13 har J. Paludan gjort Rede for senere Behandlinger i den fremmede og den danske Literatur (jfr. 5. R. II. S. 15). Blandt disse kan særlig fremhæves Forspillet til Shakespeares Taming of the shrew, som Rahbek har oversat i Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. VI. Khh. 1806. S. 127—45 med Undertitel: Et Sidestykke til Holbergs Jeppe paa Bjerget, idet han dog hertil knytter den Bemærkning (Udv. Skrifter. I. S. 317), at Holberg næppe har kendt Shakespeare (jfr. C. J. A. Philipsen, Den Holbergske Litteraturs Historie og Bibliographie. Kbh. 1847. S. 37—42).

I Nyt Aftenblad. Kbh. 1825. Nr. 37. ($^{10}/_{9}$) S. 323—24 (med Kildeangivelsen Tübingsches Morgenblatt. 1818. Nr. 6) henledes Opmærksomheden paa Charles Johnsons Skuespil »The cobbler Preston«, der ligesom Shakespeares Stykke frembyder endel Lighed med Holbergs, men dette har han sikkert heller ikke kendt.

I Edda. XVII. Kria. 1922. S. 88—115 har Ad. Stender-Petersen i en Artikel: Ett bidrag till »Jeppe«-motivets historia fremdraget flere fremmede Skuespil med »Jeppe« som Centralfigur, saaledes en polsk Komedie »Bonden som Konge« af Piotr Baryko fra 1633 og et tysk »Freuden-Spiel der Egyptischen Olympiæ und dess flüchtigen Vireni« af Andreas Elenson fra 1680.

Paa det ovenfor anførte Sted har Paludan ogsaa fremdraget forskellige danske Behandlinger af Jeppe-Motivet, men om dem alle gælder det, at Holberg dels næppe har kendt dem, dels er de uden Betydning for hans Behandling.

Holbergs egentlige Kilde er, som han ogsaa selv udtrykkelig udtaler, Jesuiten Jacob Bidermanns latinske Anekdotesamling »Utopia« fra 1640. I sit Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 136) skriver han »Jeppe pan(!) Bierged, sive Menalcas Danicus, cujus argumentum, cum aliunde mutuatus sim, scil. ab Utopia Bidermanni« etc. Hos Bidermann hedder Bonden, med hvem der bliver

spillet den sælsomme Komedie, Menalcas. Det Afsnit af »Utopia«, der ligger til Grund for Holbergs Skuespil, er af Rahbek oversat i Holbergs udv. Skrifter. VI. Kbh. 1806. S. 153—63 og optrykt i Martensens Udgave af Holbergs Komedier. III. Kbh. 1898. S. 86—95 og i flere andre Udgaver.

I Theaterbladet. III. Kbh. 1884—85. ($^{18}/_{1}$ 1885) har Al. Schumacher i en Artikel: »Jeppe som Bager« fra Fortsættelsen af A. Tratzigers Hamburgische Chronik for Aaret 1682 fremdraget en Parallel til Jeppe — uden at det dog kan antages, at Holberg har kendt denne.

Scenen for Jeppe paa Bjerget er henlagt til Sjælland. I Nyt Aftenblad. Kbh. 1826. ($^{28}/_{5}$) S. 190 ankes der over, at Hortulan spillede Titelrollen paa jysk istedetfor paa sjællandsk, formodentlig fordi han som født Jyde ikke mestrede den sjællandske Dialekt. Snurrigt nok skriver J. J. Ampère i Littérature et voyages. I. Allemagne et Scandinavie. Bruxelles. 1834. S. 237 om Jeppe »un paysan jutlandais«. Man har villet stedfæste Scenen for Skuespillet til bestemte Lokaliteter og har dels gættet paa St. Jørgensbjærg ved Roskilde, dels paa Munke-Bjærgby ved Sorø og til Støtte for disse Gisninger anført forskellige Meddelelser, der imidlertid, som paavist af Carl S. Petersen i Den nye Litteratur. 1. Aarg. 1923. Nr. 3—6. S. 57—64. 124—28. 159—66. 187—91 [optrykt i Carl S. Petersen, Holberg i Sorøegnen. Kbh. 1924], alle lider af den Mislighed at være af yngre Dato, saa at de ikke lader sig anvende som Beviser for en bestemt Stedfæstelse. »Bjærget« er sikket en fingeret Lokalitet, men at den skal tænkes liggende paa Sjælland, er lige saa sikkert. I Petersens ovenfor anførte Skrift, hvortil henvises, er redegjort for alle de fremsatte Hypoteser og de Kilder, hvorpaa de er grundet.

En enkelt kan her tilføjes: i Nationaltidende $^{1}/_{1}$ 1905 har Skoleinspektør H. P. Sørensen i en Artikel: Hvor boede Jeppe? ment at kunne hævde, at Scenen maa henlægges til Landsbyen Bromme og at Baronen maa have resideret paa Ødemark. (jfr. Chr. Bruun, Holberg og Tersløsegaard. Kbh. 1905. S. 14).

Til Forstaaelse af og Karakteristik af Jeppe paa Bjerget kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. I. Kbh. 1804. S. 317—20; VI. Kbh. 1806. S. 145—64; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 228—67; Werlauff, Hist. Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 69—85; Martensens Udg. III. Kbh. 1898. S. 85—98 samt til Rahbek, Dramaturgiske Samlinger. II. Kbh. 1789. S. 71—92 (Noget om Baron Holbergs Jeppe paa Bierget eller den forvandlede Bonde); Hertha. Et Maanedsskrift. I. Kbh. 1827. S. 300—12. (Y. Z. [ɔ: Ove Thomsen], Om Opførelsen af Holbergs Jeppe paa Bjerget og især om Hr. Instructeur Lindgreens Frem-

stilling af Hovedrollen); Franz Horn, Mai und September. II. Iserlohn. 1833. S. 50—52; Nordisk Universitetstidsskrift. 3. Aarg. 3. H. Chria. 1857. S. 87—126 (C. Hauch, Jeppe paa Bierget eller den forvandlede Bonde; optrykt i Hauch, Æsthetiske Afhandlinger og Recensioner. Kbh. 1861. S. 301—54)[1]); G. Brandes, Kritiker og Portræter. Kbh. 1870. S. 94—112 [2. Udg, Kbh. 1885. S. 132—41); Vikingen. Helsingfors, 1871. Nr. 11. (W. L. Cajander, Jeppe på berget och Sancho Panza; jfr. Edda XXXI. 1931. S. 75—76); For Idé og Virkelighed. 1873. Kbh. S. 334—58 (Rudolf Schmidt, Om Jeppe paa Bjerget. Et Foredrag holdt for Nordslesvigere i Paasken 1873., hvori (S. 342) forekommer den tidt citerede Udtalelse. »Jeppe er en Mand med et stort Hjertelag, en ridderlig Skikkelse, en ædelmodig Natur, han bærer en Troubadour-Harpe i sit Bryst«); Dansk Tidsskrift. Kbh. 1903. S. 286—92. (Chr. Gulmann, Jeppe paa Bjerget. En scenisk Studie); Folkebladet for Svendborg. 1905. Nr. 288. ($^{11}/_{12}$) (»Jeppe paa Bjerget«. Efter et Foredrag af Vilh. Andersen i Svendborg Foredragsforening); Andelsudvalgets Almanak for 1921. Aarhus. S. 65—68. (Th. Bredsdorff, En god gammel Historie); Pressens Magasin. 1918. Nr. 1. Kbh. S. 22—27. (K. Bokkenheuser, Om Jeppe); Tilskueren. 1922. II. Kbh. S. 169. (Hans Brix, Parallel med Peder Paars 1. Bog 3. Sang); Tilskueren. 1923. I. Kbh. S. 451—55. (Bernhard Jensen, Er det kgl. Teaters Iscenesættelse af Jeppe paa Bjerget i visse Henseender forældet?); Harald Nielsen, Holberg i Nutidsbelysning. En æstetisk Undersøgelse. Kbh. 1923; Et »Resume« med samme Titel ved Forfatteren er trykt i Samtiden. XXXIV. 1923. S. 517—31; Edda. XXIV. Kria. 1925. S. 161—81. (William Archer, Ludvig Holberg with special reference to »Jeppe paa Bjerget«. A lecture delivered before the Anglo-Danish society. Copenhagen, 21. Nov. 1924.); Holberg Aarbog. 1925. Kbh. S. 79—92. (Jan de Vries, Om Jeppe paa Bjerget).

Med Hensyn til Enkeltheder kan anføres 1. Akt 1. Sc. om Krabasken Danske Studier. 1908. S. 158; 1. Akt 4. Sc. Jacob Skomagers Drikken Jeppe til: Dania. V. 1898. S. 102; 1. Akt 5. Sc. Jeppes: »Fort Been! Drollen skal splide jer ad, om I icke gaar« Studier. 1914. S. 162—63 (en Parallel i William Congreves The old bachelor); 1. Akt 6. Sc. Visen »Liden Kirsten og Hr. Peder« jfr. Musikbladet. 2. Aarg. 1885. Nr. 5. S. 34—35; 1. Akt 6. Sc. Visen: »Jorden dricker Vand« etc., der iflg. Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 16. Aarg. Kbh. 1819. Nr. 81. ($^{9}/_{10}$) S. 1287 skal være taget lige efter Anacreon; jfr. Dania. X. 1903. S. 136—37, hvor Kr. Nyrop paaviser en Oversættelse af Ronsard; 1. Akt 6. Sc. Visen: »In Leipsig var en Mand« etc. Nyt Aftenblad. 1826. Nr. 20. ($^{20}/_{5}$) S. 162—63 af Desiderius [ɔ: R. Nyerup];

[1]) Jfr. Højskolebladet. 1890. Kolding. 1890. S. 902—09. (L. Schröder, C. Hauch og Holbergs Jeppe).

jfr. Rahbeks Erindringer. III. Kbh. 1825. S. 286; Danske Studier. 1927. S. 175—79 (af S. Tvermose Thyregod); 2. Akt 3. Sc. 2. Doctors Replik om Manden, der bildte sig ind, at han var død Dania. III. 1895—96. S. 119—21, hvor Kr. Nyrop paaviser, at dette Motiv har været benyttet i en ikke mere bevaret fransk Farce; 3. Akt 1. Sc. Jeppes Replik om Abner og Roland Dania. VIII. 1901. S. 104—05 (af Sigurd Müller).

I Holberg Aarbog. 1922. S. 200—01 har Harald Nielsen offentliggjort en lille Opsats: »En Tekstrettelse til »Jeppe paa Bjerget««, hvori han foreslaar i Baronens Replik i 5. Akt 6. Sc. »jeg var saa forliebt i Historien, at jeg heller havde ladet mig slaae, ja, jeg troer, heller ladet dig henge af ham Erich! end jeg havde aabenbaret den« paa det sidste Sted at læse »mig« istedetfor »dig« (jfr. Harald Nielsen, Holberg i Nutidsbelysning. Kbh. 1923. S. 78). Dette Forslag gav Anledning til endel Indlæg: Svenska dagbladet. 1923. $^{26}/_{10}$; Hans Larsson i Göteborg handels- och sjöfartstidning. 1923. $^{30}/_{10}$; H. Logemann i Danske Studier. 1924. S. 36—39 (Erik Lakej eller Baron Nilus), hvorpaa Harald Nielsen svarede i Berlingske Tidende. 1924. Nr. 147. ($^{28}/_{6}$) (»Mig« eller »Dig«); Niels Møller i Tilskueren. 1924. S. 50—53 (Baronen og Erich).

I Edda. Kria. 1916. S. 319—20 har Hans Brix fremsat Forslag om et Par Tekstrettelser.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier i Comoedier sammenskrevne for den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. 1723. skriver Holberg om dette Stykke: »Den fierde kaldes Jeppe paa Bierget eller Den forvandlede Bonde, en af Bidermanni gamle Historier, som Autor har udført i en Comoedie. Dette er den eeneste Materie som icke er opspunden udi Autors egen Hierne, hvorfor hand ingen Berømmelse forlanger deraf, hvor vel de artige Klygter, som legges udi Bondens Mund, og bevæge alleslags Tilskuere til idelig Latter, ere hans egne. Den blev spillet første Gang meget ilde, formedelst en Forvirring som samme Aften reisede sig blant Acteurerne, men anden gang alle Folk til Fornøjelse, sær formedelst Personen Monsieur Gram der agerer saa naturlig en Siellands Bonde« og i sit Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 136—37) »Qvarta vocatur Jeppe pan(!) Bierged, sive Menalcas Danicus, cujus argumentum, cum aliunde mutuatus sim, scil. ab Utopia Bidermanni, nullam exinde laudem capto. Solum tamen argumentum Bidermanno acceptum fero. Vitiosa fuit prima repræsentatio ob exortam inter comoedos eâdem vesperâ dissensionem; altera verò meliorem habuit successum, mireq; fabulam hanc ornavit e comoedorum grege unus, lingvam, gestus, mores ac indolem rustici Sélandici dexterè exprimens«.

I sit 66. Epistel (Bruuns Udg. I. Kbh. 1865. S. 284) udtaler han: »Der ere visse Historier, som give Anledning til de beste og behageligste Comoedier, men som tilligemed ere af den Natur, at Tidens og Stedets Unitet derved umueligen kand nøye i Agt tages: For Exempel: den Comoedie om den forvandlede Bonde, og nogle andre, som ere blevne forestillede med Tilskuernes største Fornøyelse, ere af saadan Beskaffenhed«; i den 447. og 455. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 23 og 38) nævner han Jeppe mellem de »Comoedier, hvorudi ingen Elskov findes«.

En Trykkefriheds-Piece: Den unge Jeppe paa Bierget eller den gamle Jeppes Søn i Comoedien, som disputerer med adskillige store Politici om Samvittighed i disse Tider. Kbh. 1771 har udover Navnet intet at gøre med Holbergs Skuespil. Den er af almindelig moraliserende Indhold og priser den hæderlige Bondestand, der har sin gode Samvittighed i Behold. Overfor den unge Jeppe stilles som Modsætning »den barmhiertige Hverver, den honette Snydere, Lomme-Procuratoren, Spidsbuben og Horeverten«. Noget kunde tyde paa, at Piecen har Sigte paa bestemte Personer, men hvilke kan i hvert Fald ikke oplyses.

I Fra Arkiv og Museum. IV. Kbh. 1909—11. S. 327—41 har Carl S. Petersen meddelt: »»Jeppe paa Bjærget« som Skillingsvise«. Teksten er offentliggjort paa Grundlag af 6 forskellige Tryk, af hvilke kun ét, muligvis det ældste, er dateret, nemlig: Kbh. 1776 (jfr. De grafiske Fag. 29. Aarg. 1933. S. 160—61)[1]).

For Fuldstændigheds Skyld skal anføres, at Erik Eggen i en Afhandling. »Holberg - om i Norig« i Syn og segn. XXII. Oslo. 1916. S. 71—75 sammenstiller Jeppe med den af Michael Heiberg 1734 ved hans Broder Sognepræst i Vinje Anders Pedersen Heibergs Bryllup skrevne Vise: Bonden i brudlaups-garden, i hvilken Anledning Eggen bemærker (S. 72): »Men likskapen er som sagt hels ytre; og ser ein nögjare paa den norske bonden, som er komen i brudlaups-garden, so er han meir lik — sjölvaste Holberg, men ein norsk Holberg, umplanta paa norsk

[1]) I Kungl. Biblioteket, Stockholm, findes en svensk Oversættelse af Visen med Titel: Samtal | Emellan | Jeppe på Berget | Och dess | Hustru Nilla; | Föreställandes: | En underkufwad Man och en arg Herske- | sjuk Hustru, samt huruledes Jeppe blifwer | förwandlad ifrån Bonde til en förnäm Her- | re, och wiszte icke annat, än han war kom- | men i Paradiset; men blifwer derefter åter | igen Bonde och upwaknar på en dyng hög | der Nilla finner honom, med mera. | Öfwersatt | Af | C. F. R. | Nyköping, | Tryckt hos J. P. Hammarin 1787. | Med en gammel Haand er Oversætterens Navn suppleret til Carl Fredr. Reichenbach. Oversættelsen fjærner sig kun lidt og kun i ubetydelige Enkeltheder fra den originale Tekst. Oversætteren var iflg. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 531 »rådman och handlande i Nyköping«. [Visen er aftrykt i Edda. XXX. Oslo. 1930. S. 675—79].

grunn, — ein Holberg slik som han munde ha vore, um han vöre likso god nordmann, som han var (eller vart) danske. Med andre ord: me finn som eit utdrag av um ikkje nett dei fleste, so allvist beste — Komediene aat Holberg i visa hans Heiberg«.

JULESTUE

Juele-Stue. Comoedie. Forestilled Paa Den Danske Skue-Plads 1724, fremkom første Gang i Hans Mikkelsens Comoedier sammenskrefne for Den Danske Skue-Plads. Anden Tome. 1724.

Ved Nytaarstid havde Literaten Joachim Richard Paulli (f. 1691 † 1759), hvis borgerlige Stilling dengang var Sekretær i Hofretten og som senere blev Justitssekretær og Arkivar i Rentekammeret, paa Opfordring af de danske Skuespillere skrevet Jule-Stuen og Masqueraden. Et Skuespil paa 3 Acter, der var bestemt til Opførelse som et Slags Forsvar for Maskeraderne, der afholdtes paa Teatret og indbragte endel Penge. Det kom imidlertid ikke til Opførelse og istedetfor bad Skuespillerne selv Holberg om at skrive et andet, hvilket Ønske han imødekom ved at skrive sine to Skuespil Jule-Stue og Mascarade. Som rimeligt var, følte Paulli sig noget brøstholden derover og udgav sit Skuespil anonymt i Trykken (trykt hos Phoenixberg) i Aaret 1724.[1]) Han indledede det med en Fortale »Auctor til Læseren«, hvori det hedder: »Dette Skuespil er ingenlunde sammenskrevet, i dend Tancke, at det nogen Tiid skulde tryckes, men alleniste i største Hast forfattet, for at føye de Danske Acteurers Begiæring, som, ved dets Titul, ventede at sammenlocke een anseelig Forsamling af Tilskuere. Siden, da det var forsømt at spilles i dend Tiid da Julen varede, fordrede jeg det tilbage, og vilde heller, at det aldrig skulde komme for Lyset, end at det skulde blive seet i Utiide; Jeg erholdte endelig min Begiæring, og tænckte, at lade det forblive derved. Imidlertiid fremkom, paa dend Danske Skueplads, tvende Stycker af een anden Auctor, det eene om Julestuen og det andet om Masqveraden, hvilcket har ført nogle, som vidste, at dette Stycke længe før hafde været fuldfærdiget, paa de Tancker, at Anledning til samme toe Stycker maatte være tagen af dette Stycke, der handler om begge Deele. Denne Mistancke siuntes mig best kunde betages, naar jeg loed dette Skuespil og blive bekiendt, paadet mand disbedre kunde overveye deres Forskiæl, og viide at tillegge hine dend Roes, som de fortienner«.

Ubestrideligt er dette Forord, hvori Paullis Fortørnelse over,

[1]) Optrykt ved Jørgen Glahder i Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade. Udg. ved Eiler Nystrøm. IV. Kbh. 1922. S. 111—206.

at hans Skuespil er bleven vraget, vel skinner igennem, dog skrevet meget besindigt og beskedent; men man kan dog ikke vægre sig ved den Tanke, at naar han siden »omstøbte« Den politiske Kandstøber, skyldtes det vel for en Del hans Lyst til at tage en Hævn over Holberg, der havde været Skyld i, at hans Jule-Stuen og Masqueraden, skønt skrevet efter Opfordring, ikke var kommet til Opførelse.

I Holbergs udvalgte Skrifter. VI. Kbh. 1806, hvor Rahbek S. 323—55 giver et Uddrag af Paullis Stykke,[1]) anstiller han en Sammenligning mellem de to Skuespil, Paullis og Holbergs (S. 356—60). Han kommer desuden ind paa det samme Emne i sine Bidrag til den danske Skuepladses Historie i dens første Aarhundrede. Kbh. 1822. S. 46 ff.

Endvidere kan jævnføres Th. Overskou, Den danske Skueplads. I. Kbh. 1854. S. 217; Holbergs Komedier udg. af Jul. Martensen. II. Kbh. 1897. S. 97—99.

1842

Julestuen. | Komedie i een Akt, | af | Holberg. | (Opført første Gang paa den danske Skueplads 1724). | Første Gang udgivet med Træsnit i Julen 1842 | af | Fred. Frølund og Flinch. | Træsnittene komponerede og tegnede af P. C. Klæstrup. | Kjøbenhavn. | Trykt paa Udgivernes Forlag, hos I. G. Salomon. | Faaes hos Flinch, Pilestræde Nr. 84, 3die Sal. | 12mo (uden Sign.).

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne i Komedien, hver Person med en Afbildning, hvorunder Navnet) (S. 1—2); Teksten S. (3)—34; derefter et upag. Blad med Udvalg af de to Udgiveres Forlagsartikler. Til Udgaven har rimeligvis hørt et Omslag som det ovenfor (S. 16) til samme Udgiveres Udg. af Jeppe paa Bjerget beskrevne. Det mangler i det kgl. Biblioteks Exemplar. Over 1. Scene (S. 3) det samme Hoved som i Udg. af Jeppe paa Bjerget. (se ovenfor S. 16)].

Om Udgiverne se ovenfor (II. S. 453) ved Diderich Menschen-Skræk.

Som Udgaven af Jeppe er denne Udgave besørget paa Grundlag af Rahbek og Boyes Udgave (1829—32), men ikke med synderlig Omhu. Der findes endel Trykfejl, saaledes S. 4 L. 20 f. n. Singnalen (istedetfor Signalen); desuden er der paa flere Steder lavet om paa Teksten, saaledes S. 3 L. 1 f. n. grundet paa adskillige Intriguer (istedetfor spundet paa adskillige Intriguer), S. 4 L. 4 f. n. belavet mig paa (istedetfor lavet mig paa), S. 17 L. 7 f. o. er de to Repliker: Jeronimus: Hvad skal dette be-

[1]) Jfr. Rahbek, Dramatisk og litterarisk Tillæg. 1. Hefte. Kbh. 1792. S. 16.

tyde? og Arv: Jeg vilde ikkuns giøre mig til Juule-Buck helt bortfaldet.

Endvidere har Udgiverne hist og her i ( ) gjort nogle smaa Tilføjelser, samt moderniseret Retskrivningen. S. 28 findes en snurrig Tilføjelse; det hedder her: »Skolemesteren faaer en Dom, at han skal synge en Vise«, hertil er føjet: »eller veie Salt«, hvilket har givet Anledning til en Illustration, der tager Sigte paa denne Leg.

Der findes ingen Noter i Udgaven.

M. H. t. Illustrationerne kan henvises til Philipsens Bemærkninger ang. Udgaven af Jeppe 1842 (ovenfor S. 17).

Det er Nr. 2 af de Frølund-Flinch'ske Udgaver (Nr. 1 var Jeppe paa Bjerget).

For Subskribenterne paa Udgivernes Almanak eller Huuskalender for 1843 var Prisen paa Julestuen 13 Sk., for andre Købere 16 Sk. Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841—58, der udkom 1862, var Udgaven paa det Tidspunkt udsolgt.

I det ovenfor nævnte Boghandleravertissement, dateret December 1842, ved Udgavens Slutning hedder det: »I Aarets Løb vil udkomme 3 a 4 af Holbergs Komedier«.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 3,00.

SKIEN 1845

Julestuen. | Komedie i een Akt. | af | Holberg. | Skien 1845. | Trykt og tilkjøbs hos I. Melgaard. | 8vo.

[Indhold: Tilelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—36].

Det er et ordret Optryk af Frølunds ovenfor nævnte Udg. 1842 med alle dens Tilføjelser og Udeladelser, ja endogsaa med Trykfejlene. Kun er S. 28 de græske Ord i Skolemesterens Replik trykt med almindelige ikke græske Bogstaver.

Der findes ingen Noter i Udgaven.

Prisen var 8 Sk.

1862

Julestuen. | Komedie i een Akt | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26 (gl. 13). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—24. Til Udgaven hører et Omslag: Julestuen. | Komedie | af | Lud-

vig Holberg. | (Vignet, hentet fra Omslaget til Ludvig Holbergs Dramatiske Skrivter. Kbh. 1832) ellers som Titelbladet].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udgave af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852. Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k istedetfor c. Der findes ingen Noter.

Det er Nr. 8 af de Løserske Udgaver og udkom iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1859—68 i Aaret 1862.

Prisen var 12 Sk., men blev senere (inden 1871) nedsat til 4 Sk.

1879

Julestuen. | Komedie i 1 Akt | af | Ludvig Holberg. | Forestillet paa den danske Skueplads 1721. | (Vignet fra Frølunds Udgave. 1842. S. 29) | Med mange Billeder. | Kjøbenhavn. | Jul. Strandbergs Forlag. | Faas i Boghandelen, Holmensgade 18. | Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne i Komedien, hver Person med en Afbildning, hvorunder Navnet) (S. 1—2); Teksten S. (3)—35; S. 36: Efterskrift. (ɔ: Hans Mickelsens Fortale og P. S. til Udgaven af 1. Tome. 1723, trykt bagpaa Titelbladet)].

Det er et Optryk af den ovenfor beskrevne Udgave ved Frølund og Flinch. Kbh. 1842 med alle dennes Billeder og samme Frise over 1. Sc. (S. 3). Teksten har dog aabenbart været sammenholdt med Originalen, thi vel findes i denne ogsaa (S. 3 L. 2 f. n.) Læsemaaden »grundet paa adskillige Intriguer« og (S. 29 L. 1 f. n.) Tilføjelsen: »eller veje Salt«, men (S. 5 L. 1 f. o.) har denne Udg. det oprindelige »lavet mig paa« og (S. 17 L. 4 f. n.) er de to i Frølunds Udgave bortfaldne Repliker indsat paa deres Sted igen. Skolemesterens latinske Repliker skæmmes af flere Trykfejl; deres Antal er stærkt forøget i det følgende Optryk 1903.

Ved en Fejllæsning paa Titelbladet til Frølunds Udg., hvor 4-tallet i Aarstallet 1724 er meget utydeligt trykt, er her anført 1721 for den første Opførelse.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1869—80 udkom den i Aaret 1879 og Prisen var 0,40.

OPTRYK 1903

Julestuen. | Komedie i 1 Akt. | af | Ludvig Holberg. | Forestillet første Gang paa den danske | Skueplads 1721. (Samme Vignet som

i foregaaende Udg.) | Med mange Billeder. | København. | Forlagsboghandelen, Vingaardstræde 18. | Bernh. Wennstrøms Bogtrykkeri. | 12mo.

[Indhold ganske som i foregaaende Udg., som den følger i Sideskifte undtagen S. 33—34. Til Udgaven hører et grønt Omslag med samme Ordlyd som Titelbladet, kun er efter Ordene: Med mange Billeder. tilføjet: Pris: 25 Øre. Bagsiden af Omslaget optages af et Udvalg af Forlagets andre Artikler].

Den udkom iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1901—08 i Aaret 1903 og Prisen var 0,25.

1888

Ludvig Holberg: | Jule-Stue. | Comoedie udi een Act. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo. trykt sammen med Kilde-Reysen. Kbh. 1888. (jfr. II. S. 344).

CHRISTIANIA c. 1900

Julestuen. | Komedie i 1 Akt. | af | Ludvig Holberg. | Forestillet paa den danske Skueplads 1721. | Pris: 25 øre. | Christiania. | »Stjernens« Forlag og Trykkeri. |

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Teksten S. (3)—60. Til Udgaven hører et Omslag med samme Ordlyd; den eneste Forskel er: Forestillet paa den Danske Skueplads | 1721. Paa Omslagets Bagside et Avertissement, hvoraf fremgaar, at Stjernen var en Stempelfabrik, beliggende Toldbodgaden 19, Christiania. Der findes ingen Personliste eller Noter].

Udgaven, der er i meget lille Format, har ingen Signatur og gør nærmest Indtryk af at være en Fraklipningsfeuilleton; jeg har dog ikke kunnet paavise, fra hvilket Blad den i saa Fald skulde stamme. Paa det Exemplar, som findes i kgl. Bibliotek, er skrevet med Blyant »Trykt mellem 1900 og 1905«.

Saavidt man ved Sammenligning kan dømme, synes Udgaven at være et Optryk af Strandbergs Udg. 1879 (eller muligvis 1903, for saa vidt Trykkeaaret er c. 1905). De ovenfor ved Udg. 1879 anførte Læsemaader og Tilføjelser genfindes alle i denne Udgave; det fejle Aarstal 1721 figurerer ogsaa her. Den korrumperede latinske Tekst er tildels den samme, bl. a. det meningsløse »ninitur« (S. 46). Enkelte Afvigelser findes; saaledes er de græske Ord i Skolemesterens Replik i 12. Sc. helt udeladt, mulig-

vis har Trykkeriet ikke haft de græske Typer. Enkelte Steder er der indsat en norsk Glose istedetfor den danske, saaledes S. 44: Traad-Nøste (istedetfor Traad-Nøgle), ligesom Retskrivningen frembyder nogen Forskel. Et enkelt Ord kan ogsaa paavises tilsat, f. Ex. S. 51 L. 8 f. n. »staar ikke mer min Kone an«, hvilket dog rimeligvis kun er at betragte som en Trykfejl.

Prisen var 0,25.

1919

Ludvig Holberg | JULESTUE | (Vignet; Blomsterkurv) | København | Andr. Fred. Høst & Søn | Jul 1919. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: JULESTUE (Bagsiden blank); Titelblad (midt paa Bagsiden: Nærværende Udgave, der er fremstillet som | Privattryk i 200 Ekspl., gengiver Teksten | i den første Udgave af »Hans Mikkelsens | Comoedier«, 2. Tome, København 1724. | Dette Ekspl. har Nr..... | og nederst: H. H. Thieles Bogtrykkeri. København. |; Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. 3—37; den upag. S. 38 blank. Til Udgaven hører et Omslag med samme Ordlyd som Titelbladet.]

Udgivelsen er anonymt besørget af daværende Underbibliotekar ved det kgl. Bibliotek Laur. Nielsen, den var ikke i Boghandelen, men benyttedes af Forlaget til Udsendelse til dets Kunder som Julegave.

UTRYKT ISLANDSK OVERSÆTTELSE

I Landsbókasafnið, Reykjavík, findes som Nr. 1887. 4. en utrykt islandsk Oversættelse »Jólagleði«, besørget 1885 af Ólafur Thorlacius í Stykkishólmi. (jfr. P. E. Ólason, Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. I. Reykjavík. 1918. S. 613).

SVENSK OVERSÆTTELSE 1771

Jul-Stuga. | (Dekoreret Linje) | COMOEDIE | I | En ACT. | (Streg) | Stockholm, | Tryckt i Gamla Kongl. Tryckeriet År 1771. | 4to.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Hufwud-Personerne i Comoedien.) (S. 1—2); Teksten S. (3)—31; den upag. S. 32 blank. Over 1. Sc. (S. 3) en stiliseret Frise og S. 31 en stor stiliseret Vignet. S. 9 er oversprunget og S. 19 er Sidetallet udfaldet].

Den anonyme Oversætter har beholdt de Holbergske Navne, kun er Arv blevet til Arfvid. I Originalen er Scenen henlagt til Ebeltoft, men Oversætteren har (S. 10) istedetfor »her i Ebeltoft« det ubestemte »här i Staden« og senere istedetfor Kiøbenhavn

Stockholm og for Mariager (S. 21) Södertelge. Ellers har han intet gjort for at lokalisere Stykket. Teksten er oversat med megen Troskab, dog er de græske Ord i Skolemesterens Replik i 12. Scene udeladt.

Der findes ingen Noter.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Jfr. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Stockholm. 1863—79. S. 97; K. Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 33.

Om en utrykt svensk Oversættelse Julstufvan (ogsaa m. T. Julleken og Julbalen) (opført i Stockholm 1770—88) jfr. F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel på Stockholms theatrar 1737—1863. Sthlm. 1866. S. 256.

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Die Weyhnachtstube i Zum dritten und letzten male Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anietzo aber ins Deutsche übersetzt von I. G. L. v. A. Cph. und Lpz. 1744. S. 1—38 [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746.] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. III. Cph. und Lpz. 1750 [III. Kph. 1761] og i Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg. Neu herausgegeben von Julius Hoffory und Paul Schlenther. II. Berlin. 1888. S. 1—30; i ny Oversættelse u. T.: Die Weihnachtsstube i Holbergs Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. II. Lpz. 1822. S. 41—70, hvor Oversætteren har forandret Slutningen i mere moralsk Aand.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I hollandsk Oversættelse u. T. Het Kersavond Vermaak findes det i Zes aardige en vermakelyke blyspeelen. Door Lodewyk Holberg. Derde Deel. Amsterdam. 1766. S. 275—312 (efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse). [Optrykt i Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. Derde Deel. Amsterdam. 1799. S. 363—408]; og i ny Oversættelse i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meuleman. III. Nijmegen. 1927. S. 297—326 u. T. De Kerstkamer.

OM JULESTUEN

I Holbergs udvalgte Skrifter. II. Kbh. 1804. S. 190 fremsætter Rahbek den Gisning, at Holberg kunde have laant Ideen til

Julestuen fra den engelske Spectator 1712, hvor der i det 3. Bind Nr. 245 findes et Brev fra en vis Timothy Doodle, der minder om Intrigen i Holbergs Skuespil. Rahbek anfører for yderligere at bekræfte sin Gisning et Sted i Holbergs 512. Epistel (Bruuns Udg. V. Kph. 1875. S. 191), hvor han taler om »den Engelske Spectator, hvilken jeg i min Ungdom havde seet udi London«. Martensen mener dog, og sikkert med Rette, (i sin Udg. VIII. Kbh. 1901. S. 60), at det er en ren tilfældig Lighed.

Formodentlig har Holberg faaet selve Ideen fra Paullis ovenfor nævnte, af Skuespillerne vragede, Skuespil, men andet og mere skylder han absolut ikke dette konfuse og alt andet end vellykkede Arbejde.

Om den Skik at fejre Julen med Julestuer, hvor der legedes Jule- og Pantelege, kan henvises til Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 181—211; H. F. Feilberg, Jul. II. Kbh. 1904. S. 197 ff.; Fra Frederiksborg Amt. 1909. S. 111; Sprog og Kultur. 1933. (af H. Grüner-Nielsen). Imod disse Julestuer var der allerede i Reskript af $^{14}/_{1}$ 1712 nedlagt Forbud af Hensyn til Faren for Smitte i Pestens Tid, men Forbudet var siden gaaet i Glemme eller overholdtes i det mindste ikke strængt. Ved Politiplakat af $^{20}/_{12}$ 1726 blev offentlige Julestuer forbudt (jfr. Werlauff S. 197—98) og dette Forbud indskærpedes ved Forordningen af $^{21}/_{4}$ 1730. Endelig blev ved Sabbatsforordningen af $^{12}/_{3}$ 1735 Julestuers Afholdelse overhovedet forbudt.

Herved maa man imidlertid erindre, at Handlingen i Stykket er henlagt til Ebeltoft, og de ovenfor nævnte Forbud af 1712 og 1726 tog særligt Sigte paa Hovedstaden. Udenfor København holdt Skikken sig sikkert i det mindste til Forordningen af 1730.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Julestuen kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved Rahbek. II. Kbh. 1804. S. 189—92; VI. Kbh. 1806. S. 323—63; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. II. Kbh. 1816. S. 102—27; Nyt Aftenblad. 1824. Nr. 31. S. 268—69; Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 182—211; Holbergs Komedier. Udg. af J. Martensen. VIII. Kbh. 1901. S. 57—63.

M. H. t. Enkeltheder kan ang. Arvs Replik i 12. Sc. »Der er en Himmel paa hver Seng.« jævnføres Fra Arkiv og Museum. I. Kbh. 1899—1902. S. 183 og ang. Pernilles Replik i 13. Sc. »Jeg vil nok først være blinde Gied« Dania III. Kbh. 1895—96. S. 365.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 329—30 har H. Brix fremsat forskellige tekstkritiske Bemærkninger.

I Nyt Aftenblad. Kbh. 1825. Nr. 1. ($^{1}/_{1}$) S. 1—2 er offentliggjort: Oehlenschlägers Prologer til Julestuen, opført i Studenterforeningen. Juleaften 1824.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier i Comoedier, sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. 1723 nævner Holberg ikke blandt de 10 Stykker, »som ligge færdige« Julestuen. I sit Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 139) skriver han: »Non minore applausu [end Det arabiske Pulver] excepta est nona, cui titulus Juulestue: merè qvidem nugax, sed lepida adeo, ut, cum primum exhibita fuerit, vix audiri posset: tanti erant spectatorum cachinni, neq; a risu temperabant ipsi comoedi, adeo ut in eo esset, ut penitus abrumperetur actio fabulæ«.

I den 249. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 231) hedder det: »Jule-Stuen, for Exempel, er af alle hiemgiorte Stykker det behageligste paa den Danske Skue-Plads: Men det kand nær ikke foraarsage den Bevægelse paa et fremmed Theatro, thi de Ting, som der forestilles, ere nationale Daarligheder, udi hvis naturlige og livagtige Afrisning Stykkets Merite bestaaer«; i 267. Epistel (Bruuns Udg. smstds. S. 295), hvor Holberg taler om Banden paa Scenen, lader han en Acteur overfor en gejstlig Mand, »som ellers var en god Patriot og i Følge deraf ingen Hader af de Danske Skue-Spill« henvise til den Ed, som Jeronimus i Jule-Stuen 5. Sc. anvender »Gid jeg faaer en U-lykke, hvis det ikke er sandt, thi Pernille haver jo seet Kalven.« og fortsætter: »Her, sagde Acteuren, giver jo denne fingerede Eed tilkiende, med hvilken Assurance overtroiske Folk kand fortælle de u-rimeligste Historier. Magisteren smilede derved og sagde: Jeg kand ikke nægte, hvis det var tilladt at sværge, Eeder jo var fyndig paa det Sted.« og endelig i 374. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 207): »De gamle Tiders Forestilling, som skeer udi Julestuen, er ellers saa naturlig, at intet Stykke, enten Original eller oversatt, er ageret med meere vivacitet, eller haver satt Tilskuerne meer i Bevægelse«.

KILDEREJSEN

Kilde-Reysen. Comoedie udi 3 Acter, fremkom første Gang i Hans Mikkelsens Comoedier sammenskrevne for Den Danske Skue-Plads. Tredie Tome. 1725.

1878

Kilde-Reisen. | Komedie i tre Akter | af | Ludvig Holberg. Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—23; paa den upag. S. 24 Udvalg af Løsers Forlagsartikler].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udgave af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852. Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k istedetfor c. Der findes ingen Noter.

Udgivelsesaaret er formodentlig 1878.

Prisen var 0,17.

1888

Ludvig Holberg: | Kilde-Reysen. | Comoedie udi 3 Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo trykt sammen med Jule-Stue. Kbh. 1888. (jfr. II. S. 344).

UTRYKT ISLANDSK OVERSÆTTELSE

I Landsbókasafnið, Reykjavík, findes som Nr. 877. 4 en utrykt islandsk Oversættelse »Heilsubrunnurinn«, besørget 1884—85 i Cardwell Muskoka Ontario Canada i Amerika af Jónas Jónsson »ept. Holb. breytt að eins nöfnum«. (jfr. P. E. Ólason, Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. I. Reykjavík. 1918. S. 381).

SVENSK OVERSÆTTELSE 1779

Resan | Til | Sanct Ragnilds Källa | Midsommar-Afton, | Eller | Den enleverade | Köpmans-Dottren. | COMEDIE | Uti Tre Acter. | (Vignet, en Krone; derunder Streg) | Stockholm, | Tryckt hos Kumblins Enka, | År 1779. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—46. Over 1. Akt (S. 3) findes en dekoreret Linje. Iflg. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Stockholm. 1863—79. S. 114 skal der være 48 Sider, hvoraf de to sidste er blanke. Efter Personlisten (S. 2) staar: »Är öfwersatt ifrån en af Baron Hollbergs | Danska Comedier, med liten ändring«].

Den anonyme Oversætter har, som det angives, foretaget enkelte ganske ubetydelige Forandringer i Teksten, men i det Hele holdt sig temmelig trofast til Originalen. Ogsaa de oprindelige Navne har han beholdt, kun Arved for Arv og Malena for Magdelone. St. Ragnhilds Källa var en bekendt »hälsobrunn« ved Söderköping.

Der findes kun en Note (S. 3), hvor der ved Henriks Replik »När Cupido, som är Kärleks-Gudinnan« er tilføjet: »Han skulle säja Kärleks-Guden«.

Prisen var 3 Sk.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Om en utrykt svensk Oversættelse Surbrunns resan (ogsaa m. T. Surbrunnsresan eller Den enleverade Köpmansdotren) (opført 1768—85 i Stockholm) jfr. F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel på Stockholms theatrar 1737—1863. Sthlm. 1866. S. 354—55; K. Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 44. 46.

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T.: Die Reise zu der Qvelle i Zum dritten und letzten Male Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anietzo aber ins Deutsche übersetzt von J. G. L. v. A. Cph. und Lpz. 1744. S. 39—89 [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. III. Cph. und Lpz. 1750. [Kph. 1761] og i ny Oversættelse med samme Titel i Holberg's Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. II. Lpz. 1822. S. 329—70.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

I hollandsk Oversættelse u. T. De Reize naar het Bad i Zes aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Tweede Deel. Amsterdam. 1766. S. 289—336 (efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse).

OM KILDEREJSEN

I Holbergs udvalgte Skrifter. III. Kbh. 1804. S. 47 (jfr. Holbergs Komedier, udg. af Jul. Martensen. VIII. Kbh.1901. S. 188—89) bemærkes, at Holberg har hentet Motivet til sit Stykke fra Molières to Skuespil: Le médecin malgré lui og Le malade imaginaire, hvortil Rahbek (VI. Kbh. 1806. S. 415) føjer: L'amour médécin, samt fra det i Théatre Italien de Gherardi optagne: Les bains de la porte Saint-Bernard (jfr. H. Brix i Edda. XI. Kria. 1919. S. 141—42), hvortil Martensen føjer sammestedsfra: Pasquin et Marforio. Men Holberg har benyttet disse Motiver meget frit og givet dem ægte dansk Lokalkolorit, saa at Stykket fuldtud er blevet hans Ejendom. I Litteratur og Kritik. III. Kbh. 1890. S. 477 har O. Nielsen henledt Opmærksomheden

paa en Sygehistorie (i Th. Bartholin, Acta medica et philosophica Hafniensia. 1674), der frembyder en vis Lighed med Sujettet i Kilderejsen.

I nyeste Tid (Tilskueren 1927. II. S. 273 ff.) har Torben Krogh paavist et Forbillede til Holbergs syngesyge Leonora i Regnards Les folies amoureuses.

I Kilderejsen satiriseres over den Begejstring, som havde grebet Hovedstadens Befolkning over det tyske Operaselskab, som siden 1721 havde givet Forestillinger for Hoffet og ogsaa offentlig for et større Publikum. Forøvrigt havde dette Selskab allerede forladt København, inden Kilderejsen i Juli 1724 blev opført første Gang. (I Staats- und gelehrte Zeitung des Hollsteinischen unpartheyischen Correspondenten. CXIII. Stück. ($^{18}/_{7}$) 1724. Hamburg. hedder det: »Copenhagen, den 11. July ... Unsere Dänische Acteurs haben dieser Tage eine neue Comödie præsentiret: De Copenhague à la fontaine, oder die am St. Johannis Tage gewöhnliche Brunnen-Reise, welche Piece von jedweden eine grosse Approbation erhalten«).

Jfr. Holbergs Komedier, udg. af Jul. Martensen. V. Kbh. 1899. S. 122—23; VIII. Kbh. 1901. S. 187—88; Tilskueren. 1927. II. S. 272 ff.

Om de Rejser, som de med en eller anden Sygdom behæftede foretog til de mange Sundhedskilder, der fandtes her i Landet, kan jævnføres en Artikelserie af Desiderius [ɔ: R. Nyerup] i Kiøbenhavnsposten. 1827. Nr. 51—52. 54—55. (S. 205—07. 209—12. 217—18. 221—22): Noget om Kirsten Pil og hendes Kilde, samt Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 308—31, hvor der findes en Række Henvisninger til den herhen hørende Literatur. Paa Holbergs Tid havde disse Rejser dog tildels skiftet Karakter og Besøgene ved Kilderne gav Anledning til adskillige Forlystelser, saaledes som det ogsaa skildres i Intermediet, der træder istedetfor 2. Akt. Til visse Tider har der, som det ses af Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. II. Kbh. 1816. S. 256, været lagt Hovedvægt paa dette Intermedium, der blev udstyret med forskellige komiske Enkeltheder.

Med Hensyn til selve den i Stykket omtalte Kilde har der hersket nogen Uenighed; Rahbek i sit ovennævnte Skrift. II. S. 259 fastslaar, at Holberg maa have tænkt paa Kirsten Pils Kilde i Dyrehaven, idet han med Rette afviser Tanken om, at det kunde være Helenes Kilde. Werlauff slutter sig til Rahbeks Mening, som dog sikkert er urigtig. Som af P. M. Stolpe i Danske Samlinger. 2. R. VI. S. 269—78 (»Vartov-Kilde og Holbergs »Kilderejse««) paavist har Holberg sikkert ved »Kilden« tænkt paa den saakaldte Vartov-Kilde paa Strandvejen, hvor der

netop paa Holbergs Tid rørte sig et meget løssluppet Folkeliv, hvorom nogle af Stolpe fremdragne samtidige Aktstykker og Avisartikler noksom bærer Vidne. Hertil kommer, at Stykkets Tidsangivelser for Leonoras Afrejse og Tilbagekomst absolut passer bedst paa en Kilde, der laa saa nær ved København som Tilfældet var med Vartov-Kilden. Endvidere kan i denne Sammenhæng henvises til: Geografisk Tidsskrift. IV. 1880. S. 83—84. (P. M. Stolpe, Hvem var Kirsten Pil?), smstds. V. 1881. S. 7—8, hvor L. Both henviser til Vangede Kilde og smstds. S. 102—04 (P. M. Stolpe, Endnu et Ord om Vartov Kilde); Museum. 1895. S. 27—29 (af Vilh. Bang).

Til Forstaaelse og Karakteristik af Kilderejsen kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved Rahbek. III. Kbh. 1804. S. 46—48; VI. 1806. S. 415—18; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. II. Kbh. 1816. S. 247—64; Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 308—31; Holbergs Komedier. Udg. af J. Martensen. VIII. Kbh. 1901. S. 185—89.

Rahbek i sit ovennævnte Skrift (Om Holberg som Lystspildigter. II. S. 264) har fremdraget en Udtalelse af den engelske Rejsende Mary Wollstonecraft, der i sine Letters written during a short residence in Sweden, Norway and Denmark. London. 1796. S. 220 skriver om en Opførelse af Kilderejsen: »The play was founded on the story of the Mock Doctor; and, from the gestures of the servants, who were the best actors, I should imagine contained some humour«.

M. H. t. Enkeltheder kan ang. Henriks Anvendelse af en Strofe (»post molestam senectutem nos habebit humus«) af den gamle Studentersang: Gaudeamus igitur i 1. Akt 8. Sc. henvises til Vierteljahrsschrift f. Litteraturgeschichte. I. Weimar. 1888. S. 529 (af Johs. Bolte); Euphorion. XI. Lpz. und Wien. 1904. S. 391 (af Carl Enders) og Danske Studier. 1905. S. 212.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 337—38. 355 har H. Brix fremsat Forslag til nogle tekstkritiske Rettelser.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier i Comedier sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. 1723 nævner Holberg ikke blandt de 10 Stykker, »som ligge færdige« Kilderejsen. I sit Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 141) skriver han: »Decima tertia dicitur Kilde-Reise, sive profectio ad fontem sacrum, in qva perstringuntur ii, qvi de virtute miraculosa fontis cujusdam, haud procul a Metropoli nostra scaturientis, persvasi, stato anni tempore vigiliis sc. St. Johannis catervatim eò confluunt.«

I sin 299. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 369—70 taler Holberg om, at »den heele Stad er paa nogen Tiid bleven Musicalsk« af Begejstring for den italienske Opera og fortsætter med disse Ord: »Ingen af vore Skue-Spill kunde nu være beqvemmere til at forestilles end Kilde-Reysen eller den syngende Jomfrue«.

DET LYKKELIGE SKIBBRUD

Det lykkelige Skibbrud. Comoedie udi fem Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads. 4. Tome. Trykt Aar 1731.

I Subskriptionsindbydelsen i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1730. Nr. 23 (29/6) S. 402 ff. anføres, at den 5. Tome bl. a. skal indeholde »Rosiflengius«. Som bekendt blev Ordningen af Komedierne i de enkelte Bind ikke overholdt, da Den Danske Skue-Plads udkom Aaret efter, og Stykket fik ovenikøbet et nyt Navn, idet det fik Titel af den Episode, der hidførte Rosiflengius's Afsløring.

1863

Det | lykkelige Skibbrud. | Komedie i fem Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26 (gl. 13). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—55. Paa den upag. S. 56 Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlag].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udg. af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852. Dette bestyrkes ved, at Løsers Udgave ligesom Boyes overalt (ogsaa paa Personlisten) kalder Leonora for Eleonora. I Originaludgaven 1731 (og de følgende Høpffnerske Optryk) kaldes hun Eleonora i 1. Akt, men hverken paa Personlisten eller i de senere Akter.

Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k for c. Der findes ingen Noter.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aaret 1859—68 udkom den i Aaret 1863.

I Holberg-Litteratur i det Deichmanske Bibliotek. Kria. 1906. S. 27 anføres urigtigt Udgivelsesaaret som 1865.

Prisen var 12 Sk., men blev senere (inden 1871) nedsat til 8 Sk.

1888

Ludvig Holberg: | Det lykkelige Skibbrud. | Comoedie udi 5 Acter. | F. L. Liebenbergs Textrevision. | Med Billede af V. Rosen-

stand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 5te Act, 10de Scene. | Rosiflengius iført den spanske Kappe. sign. VR. 84. (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—70; paa et upag. Blad Forlagsavertissementer. Omslag: Ludvig Holberg | Det lykkelige Skibbrud. | Med Billede af V. Rosenstand. | sign. F. DM. (ellers som i Udg. af Barselstuen 1888; jfr. II. S. 437)].

Teksten er, som det nævnes paa Titelbladet, den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

1890

Danske Forfattere Nr. 1. | Det lykkelige Skibbrud. | Comoedie udi 5 Acter | af | Ludvig Holberg. | Med Oplysninger udgivet af »Dansklærerforeningen« | ved | Chr. Dorph. | Kjøbenhavn. | C. A. Reitzels Forlag. | 1890. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: Kjøbenhavn. — Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer)); (S. 1—2); Indledning S. (3)—11; Teksten, begyndende med Personlisten, S. 12—85; den upag. S. 86 blank; paa et upag. Blad: Fortegnelse over »Dansklærerforeningen«s Medlemmer. 1890.]

Det er den Liebenbergske Tekstrecension, der er benyttet. Dette kan bl. a. ses af, at alle Liebenbergs Tilføjelser genfindes i denne Udgave. Ogsaa endel af hans Noter er gaaet over i denne Udgave, men selvfølgelig er med Henblik paa den Læserkreds, hvorfor den er bestemt, deres Antal meget forøget, navnlig med Oversættelser af Fremmedord o. l.

I Indledningen giver Dorph en kort Karakteristik af Holbergs Komediedigtning og navnlig af de staaende Figurer i denne — altsammen beregnet paa Undervisningsbrug.

Prisen var 0,25.

UTRYKTE ISLANDSKE OG SVENSKE OVERSÆTTELSER

I Landsbókasafnið, Reykjavík, findes som Nr. 1887. 4. en utrykt islandsk Oversættelse »Skipbrotið heppilega« oversat 1885 af Ólafur Thorlacius i Stykkishólmi (jfr. P. E. Ólason, Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. I. Reykjavík. 1918. S. 613) og smstds. Nr. 72. Fol. en ligeledes utrykt islandsk Oversættelse ved Digteren Magnús Grímsson.

Om en utrykt svensk Oversættelse Det lyckeliga skeppsbrottet (opført i Stockholm 1779) jfr. F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel på Stockholms theatrar 1737—1863. Sthlm. 1866. S. 276.

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Der glückliche Schiffbruch i Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anitzo ins Deutsche übersetzt von I. G. L. v. A. Hamburg und Lpz. 1743. S. 135—338. [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. I. Cph. und Lpz. 1752. [Kph. 1759; Neue und verbesserte Aufl. Kph. und Lpz. 1771] og i Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg. Neu herausgegeben von Julius Hoffory und Paul Schlenther. II. Berlin. 1888. S. 245—319 og i ny Oversættelse under samme Titel i Holbergs Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. III. Lpz. 1822. S. 331—421.

I Carl Roos, Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 244 nævnes en nu forsvunden tysk Bearbejdelse for Fru Schröders Hamburgerteater fra 1743 u. T. »Ein hier in Hamburg verfertigtes Lustspiel, genannt der Fuchs-Schwäntzer«.

TYSK EFTERLIGNING

Den ovenfor (S. 6) under Jean de France omtalte østerrigske Forfatter Joseph Freiherr von Petrasch synes ogsaa at have kendt og benyttet »Det lykkelige Skibbrud«, naturligvis i den tyske Oversættelse, i sit 5-Akts Lystspil »Der Dichter«, af hvilket Dr. phil. Ernst Halker i Arnhem i Holberg Aarbog. 1925. S. 154—56 giver et kort Resumé. Han udtrykker det saaledes: »Auch hier dürfte aus der blossen Inhaltsangabe erkennbar sein, dass dieses Lustspiel Ähnlichkeit mit dem »Glücklichen Schiffbruch« hat«. Et meget langt Uddrag findes i Felix Freude, Die Schaubühne des Freiherrn v. Petrasch. Brünn. 1916. S. 74—102.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

I hollandsk Oversættelse u. T.: De gelukkige Schipbreuk efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse findes det i Blyspelen, van Lodewyk Holberg. Amsterdam. 1747. S. 157—260. [Zes aardige en vermakelyde blyspeelen; door Lodewyk Holberg. Amsterdam. 1757; Tweede Druk. Amsterdam. 1768; Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. Eerste deel. Amsterdam. 1794]. (jfr. Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 170).

OM DET LYKKELIGE SKIBBRUD

I Holbergs udvalgte Skrifter. VI. Kbh. 1806. S. 487 har Rahbek gjort opmærksom paa, at Motivet med det foregivne Skibbrud er laant fra Molières Les femmes savantes, men udover dette, som endda anvendes paa en anden og heldigere Maade end hos Molière, er Det lykkelige Skibbrud helt og holdent Holbergs Ejendom. Sammesteds har Rahbek ment at finde Lighed i en enkelt Scene (5. Akt 7. Sc.) med et Stykke af den flittige Teaterskribent Boursault, men det er i hvert Tilfælde af ganske underordnet Betydning.

I Holberg Aarbog. 1923. S. 188—89 har Dr. phil. Lorentz Eckhoff paavist hele tre Stykker, der har Titel tilfælles med Holbergs Skuespil, nemlig Rotrous L'heureux naufrage (1634), Lope de Vegas El naufragio prodigioso og Cowleys Naufragium joculare (1638) — men om dem alle gælder, at de, bortset fra selve Titlen, ellers intet har fælles med Det lykkelige Skibbrud.

Man har villet identificere Holberg med Philemon, Satirikeren, der maa sige sin Næste Sandheden og ikke kan »forsværge sin Natur i at flattere og rose et Menneske, der er sammensat af lutter Laster« og Rahbek (Holbergs udv. Skrifter. IV. Kbh. 1805. S. 151) kalder ham endog Holbergs »egen personlige Repræsentant«. Selvfølgelig er der Træk i ham af Holberg selv og de Anklager, der i 5. Akt rettes mod ham, er for en Del de samme, som dels offentlig, navnlig i Anledning af Peder-Paars, dels Mand og Mand imellem gjordes gældende mod Holberg, men helt at identificere ham med denne er dog næppe rigtigt. Martensen (Holbergs Komedier. X. Kbh. 1903. S. 152) har sikkert Ret i, at man snarere kan identificere Holberg med Dommeren, der i 5. Akt 11. Sc. afsiger den vise Dom, der frikender Philemon og lader hans direkte Modsætning, Rosiflengius, staa til Skamme. Martensen gaar dog sikkert for vidt, naar han tilføjer: »Philemon er en fra Holberg forskjellig Person, der ikke skal ansees for at være ham«.

M. H. t. Rosiflengius har man allerede tidligt, endnu i Holbergs egen Tid, villet paavise en virkelig Person som Forbillede for denne skamløse og samvittighedsløse Lejlighedsdigter. Unægtelig har Holberg selv paa en vis Maade givet Anledning dertil, naar han i sin 416. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 307) skriver: »Jeg haver denne gang intet Nyt at meddele min Herre, uden dette, at Magister Rosiflengius tilligemed hans Broder, som længe, skiønt uden Doctor Titul her haver practiseret udi Medicinen, og expederet godt Folk til den anden Verden, ved Døden er afgangen«. Men naar Epistelen læses i sin Sammenhæng, vil det let ses, at det Holberg har villet med den, er i al Almindelighed at satirisere over de endnu paa hans Tid og forøvrigt en

rum Tid derefter gængse Begravelses-Vers, hvori Poeterne »skaffede de Døde hvilket Sæde udi Himmelen, som Arvingerne forlangede« — og vel at mærke betalte for.

I en Anmeldelse af Rahbeks Udg. af Holbergs udvalgte Skrifter i Kiøbenhavnske lærde Efterretninger. 1807. Nr. 33. S. 520 skriver Anmelderen W. H. F. Abrahamson ved at omtale den Pukkel, hvormed Holberg har udstyret Rosiflengius (et Paafund som iøvrigt er faldet adskillige, bl. a. Rahbek (Holbergs udv. Skrifter. IV. S. 153) og Oehlenschläger (Prometheus. II. Kbh. 1833. S. 71—74) for Brystet): »Dette var saa meget mere at laste, hvis det var grundet, hvad endeel af Holbergs Medlevende vilde paastaae, og endnu længe efter hans Død gave for Sandhed, at Rosiflengius var en virkelig Person, som havde samme Legemsfeil, samme lærde Titel [Magister] og drev paa en Maade samme Handtering, og hvis hele Navn, paa et Par Bogstaver nær, var indeholdt i Rosiflengs Navn«. Bruun anf. St. S. 446, meddeler: »Werlauff har formodet, at der kan være sigtet til en Flensborg«. Hertil er imidlertid at bemærke, at i Universitetsmatriklen findes i det Tidsrum, hvorom der kan være Tale, kun en Hans Flensborg, immatrikuleret 1703, der allerede 1710 blev Præst og om hvem man intet ufordelagtigt véd. Ganske vist findes der en meget frugtbar Lejlighedsdigter Christian Flensborg, men han er meget senere, han blev først født 1728, saa ham kan det ikke være. Selvom man nu vil antage at den Magistergrad, hvormed Rosiflengius smykker sig, ligesom hans i Holbergs Epistel omtalte Broder med en Doktorgrad, har været selvantaget og at den paagældende Flensborg end ikke skulde være Student, har heller ikke dette noget paa sig, thi mellem de utallige Mængder af Lejlighedsdigte, der er bevaret fra den Tid, har jeg aldrig stødt paa en Masseleverandør af Navnet Flensborg. Werlauffs Formodning hidrører formodentlig kun fra en Tilbøjelighed til ud fra det givne Navn Rosiflengius ved Omstilling af Bogstaverne at udfinde et rigtigt og gængs Navn.

I Bidrag til den danske Digtekunsts Historie, ved Rahbek og Nyerup. IV. Kbh. 1808. S. 212 bemærker Nyerup under Omtalen af Tychonius: »saaledes har det udentvivl været ham, som Holberg iblandt Andre har sigtet til med sin Rosiflengius i Comoedien Det lykkelige Skibbrud«. Men dette har sikkert heller ikke noget paa sig; vistnok havde Holberg et godt Øje til Tychonius, men trods alt havde Tychonius intet tilfælles med den ondskabsfulde Rosiflengius hverken i Sind eller Skind og hans Lejlighedsdigte er ogsaa af en anden og bedre Art.

Naar Rahbek (i Holbergs udv. Skrifter. VI. S. 484—85) henleder Opmærksomhed paa den havarerede Præst Claus Hansen Bang, bedst kendt under Pseudonymet Dorus, saa er dertil at

bemærke, at han var død allerede to Aar før Holbergs Fødsel. Heller ikke Hans Vilhelm Kaalund, ogsaa en fra Kald og Kjole dømt Præst, kan anvendes i denne Sammenhæng, thi hans Lejlighedsskriveri begyndte først, efter at han i Aaret 1745 havde forladt sit Præstekald og nedsat sig i Kbh. som professionel Visedigter.

Martensen har utvivlsomt (X. S. 153) truffet det rette, naar han skriver: »Baade Komediens og Epistlens Magister Rosiflengius ere rimeligvis Fictioner«.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Det lykkelige Skibbrud kan henvises til Holbergs udv. Skrifter, udg. ved K. L. Rahbek. IV. Kbh. 1805. S. 151—55; VI. Kbh. 1806. S. 484—87; Tilskueren. Udg. ved K. L. Rahbek. 2. Aarg. 1. Bd. Kbh. 1816. Nr. 97—98 ($^{17}/_{12}$) S. 7077—92; Rahbek, Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 139—70; Morgenbladet. 2. Aarg. 1826. Nr. 124—25. ($^{21}/_{10}$) S. 497—99; G. Brandes, Kritiker og Portraiter. Kbh. 1870. S. 78—82. [2. Udg. Kbh. 1880. S. 125—28]; Holbergs Komedier. Udg. af Jul. Martensen. X. Kbh. 1903. S. 149—55.

M. H. t. Enkeltheder kan i Anledning af 5. Akt 9. Sc. Officerens Replik: »Was habe ich mit dat Blachscheiszeri zu thuen?« sammenholdes O. Nielsens Bemærkning i Litteratur og Kritik. III. Kbh. 1890. S. 480.

Ved Opførelsen af Det lykkelige Skibbrud $^{5}/_{9}$ 1791 gjorde Skuespilleren Nicolai Elsberg Skandale ved at udføre sin Rolle »i complet Fuldskab« (jfr. Museum. 1891. II. S. 207—10).

I Kjøbenhavns Morgenblad. Ny Suite. 2. Aarg. Nr. 14 ($^{7}/_{4}$) 1839. S. 53—54 findes: »Doublet Scene til 2den Act af Holbergs »lykkelige Skibbrud« (lempet efter Tid og Leilighed)«; det er Vexeltalen mellem Henrich og Gottfried (2. Akt 2. Sc.), omformet med satiriske, revueagtige Allusioner, tildels nu vanskeligt forstaaelige, til Datidens Begivenheder. Denne »Doublet-Scene« blev optrykt i Almindelig Commissions-Tidende. 1839. Nr. 81. ($^{9}/_{4}$), hvor der tilføjes, at den blev »benyttet første Gang ved en Forestilling af bemeldte Stykke, som »Læseforeningen« gav til Fordeel for de Vandlidte«. Læseforeningen var den saakaldte akademiske Læseforening, der havde skilt sig ud fra den almindelige Studenterforening.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 345 har H. Brix fremsat Forslag til nogle tekstkritiske Rettelser.

I sit Ad virum perillustrem epistola secunda (i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 226) nævner Holberg: Felix Naufragium sammen med fire andre, der var offentliggjort i Den Danske Skue-Plads, men endnu ikke opført og tilføjer: »Argumenta istarum fabularum exponere supersedeo, sufficit ut

dicam, omnes philosophicas esse ac morales, qvamvis tituli plerique nil, præter nugas polliceri videantur«.

Desuden kan henvises til Holbergs ovenfor omtalte 416. Epistel (Bruuns Udg. IV. S. 307—09; jfr. S. 446).

MASCARADE

Mascarade. Comoedie. Forestilled paa Den Danske Skue-plads 1724 fremkom første Gang i Hans Mikkelsens Comoedier sammenskrefne for Den Danske Skue-Plads. 2. Tome. Trykt Aar 1724.

Om Anledningen til, at Holberg skrev dette Stykke, kan henvises ovenfor til Julestuen (S. 68).

1869

Maskaraden. | Komedie i tre Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—47; paa den upag. S. 48 Udvalg af Løsers Forlagsartikler].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udg. af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852. Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k istedetfor c. Der findes ingen Noter.

Udgaven udkom iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1869—80 i Aaret 1869 og Prisen var 12 Sk. (senere 0,17 Øre).

1888

Ludvig Holberg: | Mascarade. | Comoedie udi tre Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: Mascarade. (sign. VR 84.) [forestillende Intermediet] (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—63; den upag. S. 64 blank. Omslag: Ludvig Holberg | Mascarade. | Med Billede af V. Rosenstand. | sign. F. DM. (ellers som i Udg. af Barselstuen. 1888; jfr. II. S. 437)].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

1916

LUDVIG HOLBERG: | MASCARADE | COMOEDIE UDI TRE ACTER | F. L. LIEBENBERGS TEXTRECENSION | MED BILLEDE AF V. ROSENSTAND | G. E. C. GADS FORLAG. — KØBENHAVN 1916 | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (som i Udg. 1888) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—64; Omslag: Ludvig Holberg | MASCARADE | MED BILLEDE AF V. ROSENSTAND (ellers som i Udg. 1888)].

Det er et direkte Optryk af Udgaven 1888.

Prisen var 0,25.

KNUD BOKKENHEUSERS UDGAVE 1911

LUDVIG HOLBERG | MASKARADEN | KOMEDIE I TRE AKTER | MED OPLYSNINGER UDGIVET AF DANSKLÆRERFORENINGEN | VED | KNUD BOKKENHEUSER | (Forlagsvignet) | KØBENHAVN OG KRISTIANIA | GYLDENDALSKE BOGHANDEL | NORDISK FORLAG | FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI | 1911 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); [Indledning] S. (3)—15; den upag. S. 16 blank; Halvtitel (paa Bagsiden Personlisten) (S. 17—18); Teksten S. (19)—87; den upag. S. 88 blank; NOTER S. (89)—112. Til Udgaven hører et Omslag som til Bokkenheusers Udg. af Jeppe paa Bjerget 1911 (jfr. ovenfor S. 26)].

Teksten er, som det fremgaar af en Note S. 15, Optryk efter Martensens Udgave.

Indledningen støtter sig i det væsentlige paa Werlauffs Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Noterne er ret udførlige, navnlig m. H. t. Oversættelse af Fremmedord, beregnet for en ungdommelig Læserkreds.

Prisen var 0,60.

I Hovedværker i den danske Literatur. Udg. af Otto Borchsenius og Frederik Winkel Horn. I. Kbh. 1883. S. 39—77 er med moderniseret Retskrivning Liebenbergs Tekstrecension af Mascarade optrykt fra 3 Binds Udg. 1869, forsynet med endel forklarende Noter af Udgiverne.

Over Holbergs Stykke, men isprængt andre Momenter og med Benyttelse i Maskeradescenen af forskellige andre Holbergske Typer, har Vilhelm Andersen bygget sin Libretto: Maskarade. Komisk Opera i tre Akter. Kbh. og Kria. 1906 [2. Udg. Kbh. 1928], hvortil Carl Nielsen har komponeret Musiken.

UTRYKT ISLANDSK OVERSÆTTELSE

I Landsbókasafnið, Reykjavík, Nr. 877. 4. findes en utrykt islandsk Oversættelse »Grímudansinn«, þýddur og breyttur af Jónas Jónasson i Cardwell Muskoka Ontario Canada 1884—85 (jfr. P. E. Ólason, Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. I. Reykjavík. 1918. S. 381).

SVENSK OVERSÆTTELSE 1779

Mascaraden | Uti | Några Samtal, | Utdragne | Utur en af Baron HOLLBERGS | Comedier. | (Røskenvignet). | STOCKHOLM, | Tryckt hos Andreas Medelplan, 1779. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Personerna, som talas wid.) (S. 1—2); Teksten S. (3)—35. Den upag. S. 36 blank. Nederst paa S. 35: »Exemplaret kostar häftadt och skuret, 2 Skilling 8 Runstycken«. Over Första Samtalet (S. 3) en Røskenfrise].

Personnavnene er de originale, kun at Arv hedder Arved og Magdelone Malena.

De 11 Samtaler, hvoraf den svenske Oversættelse bestaar, udgøres af Originalens 1. Akt 3—11. Scene og 2. Akt 1—3. Scene Efter den ottende Samtale staar Sceneanvisningen »Här efter geck maskeraden för sig«.

Den anonyme Oversætter har helt udeladt Kærlighedsintrigen mellem Leander og Leonora, hvilken sidste slet ikke optræder i Stykket, som i det Hele kun drejer sig om Maskerader og næsten synes at være oversat som Forsvar for disse. I de valgte Scener har Oversætteren kun hist og her udeladt en eller anden ubetydelig Enkelthed, hvor Teksten gav Anledning dertil, saaledes i 2. Akt 3. Sc. (11. Samtale), hvor Henrik taler om »at reyse til Gyldenlund eller Friderichsdal« er det i Oversættelsen (S. 30) forandret til »at åka ut til Brahelund eller Rosendal«.

M. H. t. denne Oversættelse kan henvises til Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 239; G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 114; Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 44.

Et Exemplar i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Om en utrykt svensk Oversættelse Masqueraden eller De förvillade älskare (opført i Stockholm 1777) jfr. F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel på Stockholms theatrar 1737—1863. Sthlm. 1866. S. 285.

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Die Masqueraden i Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anitzo ins Deutsche übersetzt von I. G. L. v. A. Hamburg und Lpz. 1743. S. 505—93. [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746.] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. I. Cph. und Lpz. 1752. [Kph. 1759; Neue Auflage. Kph. und Lpz. 1771] og i Dänische Schaubühne. Die vorzügligchsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg. Herausgeg. von Julius Hoffory und Paul Schlenther. II. Berlin. 1888. S. 31—100 og i ny Oversættelse u. T.: Die Maskerade i Holbergs Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. II. Lpz. 1822. S. 71—147 — og under samme Titel i Ludwig Holbergs ausgewählte Komödien. Aus dem Dänischen übertragen von Robert Prutz. II. Hildburghausen. 1868. S. 153—217.

Af Prutz's Oversættelse udkom senere en Særudgave u. T.:

Meyers Volksbücher. | Die Maskerade. | Ein Lustspiel in drei Akten | von | L. v. Holberg. | Aus dem Dänischen von R. Prutz. | Leipzig. | Bibliographisches Institut. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personlisten (S. 3); Teksten S. 4—58. Nederst paa S. 58: Druck vom Bibliographischen Institut in Leipzig].

Det er Nr. 520 af Meyers Volksbücher. Udgivelsesaaret var 1887.

Prisen var 10 Pf.

I Carl Roos, Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 243 anføres en nu forsvunden utrykt, tysk Bearbejdelse u. T.: Ein hier in Hamburg verfertigtes Lustspiel genannt Die Masquerade, foretaget 1743 for Fru Schröders Hamburgerteater.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I hollandsk Oversættelse u. T. De Masquerade (efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse) findes det i Blyspelen van Lodewyk Holberg. Amsterdam. 1747. S. 427—516 [Zes aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Amsterdam. 1757; Tweede druk. Amsterdam. 1768; Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. II. Amsterdam. 1799. S. 83—198] og i ny Oversættelse De Maskerade i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meuleman. (III). Nijmegen. 1927. S. 157—227.

DE | MASKERADE, | BLYSPEL, | Onder de Zinspreuk: | KUNST WORDT DOOR YVER AANGEKWEEKT | (Kobberst. Vignet, de 9 Muser og Pegasus ved Olympens Fod, med Underskrift: DOOR IJVER VRUCHTBAAR) | TE ROTTERDAM, | By ARY VIS, op den Visschersdyk, 1777. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Geene Afdrukken worden voor echt erkend, dan | die door den Drukker dezes geteekend zyn. | og derunder Ary Vis's skrevne Navn); VOORBERICHT. (paa Bagsiden Personlisten); Teksten S. 1—88].

Et Facsimile af Titelbladet findes i Het boek. s'Gravenhage. 1924. S. 214.

I den anonyme Oversætter eller Bearbejders Voorbericht hedder det, at han tilbyder det Nederlandske Teater sit Arbejde »niet zoo als het zelve in de Deensche Schouwplaats van dien Heer gevonden wordt, maar met uitlatingen en veränderingen van zoodanige woorden en zaken, dewelke, op ons Tooneel, of aanstootelyk of wanvoeglyk zouden zyn«. Baade Personnavnene og Handlingen er Holbergs, men Replikskiftet er undergaaet mange Forandringer og det Hele er omsat paa rimede Vers. Intermediet efter 1. Akt er helt udeladt.

Exemplarer findes i Kgl. Bibliotek, Universitetsbiblioteket i Amsterdam, De Biblioteek van Letterkunde i Leyden.

F. T. KÜHNES ENGELSKE BEARBEIDELSE 1782

THE | MASQERADES. | A | COMEDY | WRITTEN IN IMITATION OF ONE OF | HOLBERG'S PLAYS, THAT BEARS | THE SAME TITLE, | BY | F. T. KÜHNE. | (Vignet med Forlæggerens Initial: K) | HELMSTAT: | PRINTED AND SOLD BY I. H. KÜHNLIN, | MDCCLXXXII. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (a_1); Dedikation: TO | HIS MOST GRACIOUS | HIGHNESS, | CHARLES GEORGE | AUGUST, | PRINCE HEREDITARY OF | BRUNSVIC LUNEBOURG | etc. etc. | (Bagsiden blank) (a_2); selve Dedikationen undertegnet F. T. Kühne (a_3); PREFACE (a_4—$b_{2(r)}$); Personlisten ($b_{2(v)}$); Teksten S. (1)—68. Over 1. Akt (S. 1) en Frise og S. 68 en Slutnings-Røskenvignet].

I Fortalen bemærker Kühne, at hans Bearbejdelse er beregnet til Brug for dem, som ønsker at lære Engelsk, og at han har valgt et Skuespil, fordi Begyndere derved lettest bliver »acquainted with the familiar speech of the nation«. Han er selv klar over, at det er »wholly unfit for the stage«.

Bearbejdelsen er sikkert foretaget efter den tyske Oversættelse, men han har givet Handlingen og Replikskiftet en let engelsk Lokalkolorit, ligesom han har givet alle Personerne engelske Navne: Jeronimus og Magdelone hedder her Sir og Lady Hardcastle, Leander hedder William, Henrich Dicky, Arv Shark, Leonard Lombard, Leonora Lucinda og endelig Pernille Pindress.

Handlingen er i det væsentlige den samme som i Originalen, kun er der i 3. Akt sket et Par Ændringer. Leander og Leonora flygter ikke hjemmefra og Scenerne med Henrich forklædt som Jøde-Præst er bortfaldet. Adskillige af de morsomste Scener som 2. Akt 4. Sc., hvor Henrich agerer for Tamperretten, og 3. Akt 4. Sc. Mødet mellem Jeronimus og Leonard, har Bearbejderen helt bortskaaret, men til Gengæld har han gjort desmere ud af Kærlighedsscenerne. Navnlig i de to første Akter er det ofte en næsten ordret Oversættelse, men paa andre Steder, særlig i sidste Akt, er Replikerne vidtløftigere og mere ordrige.

Fr. Thedr. Kühne var Professor i engelsk og italiensk i Helmstädt.

Prisen var 4 gr.

Et Exemplar i Universitetsbiblioteket.

F. T. KÜHNES ENGELSKE BEARBEJDELSE I TYSK GENGIVELSE 1792

Die | Maskeraden | Eine | Komödie | verfertigt | nach einem der Schauspiele von Holberg | das eben den Namen führt | von | F. T. Kühne | Professor zu Helmstädt. | In | eine regelmäszige Aussprache | und | ins Deutsche übersetzt | von | F. Weise | Hauptmann. | Braunschweig, | gedruckt in der Schulbuchhandlungsbuchdruckerei | von | E. W. G. Kircher. | 1792. | 4.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (1); Bemerkung. (2); Vorbericht. Preface. Pref'fesz. undertegnet Weise (3); Preface. Pref'fesz. Vorrede. (4, ** og **$_2$). Dramatis personae. (**$_{2(v)}$) (3 Blade); Teksten S. (1)—108; paa den upag. S. 109: Corrigenda; den upag. S. 110 blank].

Weise meddeler i sin Vorbericht, at han til Brug for dem, der uden Lærer vil sætte sig ind i det engelske Sprog, har udgivet Kühnes Skuespil, ledsaget af en tysk Oversættelse og en fonetisk Gengivelse af den engelske Tekst. Derfor har han ladet sin Udgave trykke trespaltet, med engelsk, fonetisk og tysk Tekst ved Siden af hinanden og i sin forudskikkede »Bemerkung« givet en kort Forklaring over de Lydtegn, han har benyttet i den fonetiske Gengivelse.

Kühnes egen Fortale har han gengivet paa de samme tre Maader.

F. Weise havde været Hauptmann i Hertugelig Brunsvigsk Tjeneste og bosatte sig derefter i Braunschweig.

Prisen var 16 gr.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

FR. WEISSERS TYSKE OVERSÆTTELSE 1824

I Fridrich Weissers Muse und Musze. In einem Kranz von Erzählungen, Lustspielen, Satyren und vermischten Aufsätzen. Ulm. 1824. findes S. 59—162: Die Maskerade. Ein Lustspiel nach einem Holbergschen Plan.

Fridrich Christopher Weisser (f. 1761 † 1836) var Registrator og Landskabssekretær, samt senere Overfinansraad i sin Fødeby Stuttgart. Han var en meget produktiv Forfatter paa mange Omraader og udmærkede sig navnlig som Epigramdigter.

Det er egentlig ikke, som man af Titlen kunde forvente, en Bearbejdelse af Originalen, men en direkte Oversættelse, hist og her forkortet, paa andre Steder med smaa Tillæg af Oversætteren. Hele Handlingen er overensstemmende med Holbergs Komedie og Personnavnene er (med Undtagelse af Arv, der er blevet til Hans) bibeholdt. De enkelte uhøviske Udtryk er mildnet og Henriks morsomme Udvikling af, hvorledes det vil gaa Leander, hvis han fastholder sit Forsæt at ægte den Ubekendte fra Maskaraden, (i Originalen 2. Akt, 4 Sc). er mærkværdigvis blevet saa stærkt sammentrukket, at den helt falder til Jorden.

Oversætteren, der aabenbart efter Fortalen at dømme har haft et literært Udestaaende med det tyske kritiske Organ »Morgenblatt«, har benyttet Lejligheden til paa enkelte Steder at stikle til Kotzebue (S. 109) hans Almanach dramatischer Spiele (S. 109) hans Menschenhasz und Reue, til »Schicksalstragödienschreiber«ne (S. 125) ja selv til Die Wahlverwandtschaften (S. 140—41), hvis Forfatter han dog ikke nævner.

Om dette Stykke citeres i Tidsskriftet Für und aus Kopenhagen. Redig. von Jens Kragh Höst und Joh. Nik. Höst. 1. Jahrg. Kph. 1825. Nr. 5 ($^{22}/_{10}$) S. 19 under Overskriften »Fremde Beurtheilung dänischer Literatur. Holberg« en Udtalelse fra Lit. Conversationsblatt. 1825. S. 878: »Wie viel oder sie wenig Holberg gehört, läszt sich nicht ausmitteln; in keinem Fall ist aber Holbergs Geist verwischt worden. Die Charaktere sind echt komisch und bleiben sich durchaus getreu; nur scheint uns die Entwickelung nicht rasch genug vor sich zu gehen, was den letzten Scenen

etwas gedehntes und langweiliges giebt. Dies mag vielleicht daher kommen, dasz der Leser schon lange vorher mit der Entwickelung bekannt ist, ehe sie noch erfolgt. Wir wundern uns bei dem sonst so richtigen Tacte des Verfassers, dasz es dies nicht gefühlt und abgeändert hat. Uebrigens beweist diese Bearbeitung, wie Holberg, der dänische Molière und Bildner der vaterländischen Bühne, von unsern neueren Theaterdichter als eine Fundgrube benutzt werden, und aus deren gehaltigem Erze, nach Absonderung der Schlacken (dessen, was Holbergs Zeit angehört), sich reines Gold scheiden lassen könne. Baggesen ist uns hier mit einem guten Beispiele (?) vorgegangen (!)«.

Et Exemplar af Weissers sjældne Bog findes i Universitetsbiblioteket, Kiel.

FRANSK OVERSÆTTELSE

I fransk Oversættelse u. T. La mascarade findes det i Le Theatre Danois par Mr. Louis Holberg. Traduit du Danois par Mr. G. Fursman. I. Cph. 1746. S. 329—436.

OM MASCARADE

Et Par Træk i Mascarade har Holberg hentet fra Molières Les fourberies de Scapin og selve Ideen at skrive et Stykke om Maskerader har han rimeligvis faaet fra Paullis ovenfor under Julestue nævnte Skuespil Julestuen og Maskeraden (jfr. ovenfor S. 68).

Holberg, der, skønt han ikke selv deltog meget i Forlystelser, dog ingenlunde stillede sig uforstaaende overfor dem, havde desuden en særlig Interesse i, at der ikke blev lagt Afholdelsen af Maskerader Hindringer i Vejen, idet disse var en betydelig Indtægt for Komediehuset, hvortil de hyppigst var henlagt. $^{10}/_{2}$ 1724 bekendtgjorde Politimesteren efter kgl. Befaling et Forbud mod »publike Maskerader«. Af en bevaret Teaterplakat (Overskou, Den danske Skueplads. I. Kbh. 1854. S. 217) ses, at »Masqueraden« d. 28. Februar 1724 blev »efter mangfoldige honette Folks Begjæring præsenteret endnu den tredie Gang«. Men om man deraf kan slutte, at det første Gang er bleven opført efter Forbudets Nedlæggelse, er vel usikkert.

Om Maskeradernes Historie og Udvikling i Danmark kan henvises til Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 226 ff.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Mascarade kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. II. Kbh. 1804. S. 278—82; VI. Kbh. 1806. S. 323—55 (med Uddrag af

Paullis Stykke); Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. II. Kbh. 1816. S. 128—73; Nyt Aftenblad. 1824. Nr. 31. S. 269—70; Werlauff, anf. Skr. S. 212—48; Holbergs Komedier. Udg. af Jul. Martensen. VIII. Kbh. 1901. S. 99—102; G. Brandes, Kritiker og Portraiter. Kbh. 1870. S. 174—79.

I Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn. 16. Aarg. Kbh. 1819. Nr. 34 ($^{27}/_{4}$) S. 534—35 findes »En dramaturgisk Erindring«, hvori der ankes over, at den daværende Arv spillede Rollen i jysk Dialekt, samtidig med, at der klages over de drøje Repliker i 3. Akt 3. Sc. (navnlig Leonard til Pernille).

Det efter 1. Akt følgende Intermedium, hvori Maskaraden præsenteres, har til Tider ved Opførelsen bredt sig paa selve Stykkets Bekostning og navnlig i ældre Tid givet Anledning til »gemene Fjellebodstreger«, hvorom kan henvises bl. a. til Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. II. Kbh. 1816. S. 163.

M. H. til Enkeltheder kan i Anledning af Jeronimus' Udtalelser i 1. Akt 4. Sc. om Datidens Mængde af Tjenestefolk jævnføres Museum. 1890. S. 587 ff.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 330—31. 355 har H. Brix fremsat Forslag til nogle tekstkritiske Rettelser.

I sit Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 139—40) skriver Holberg: »Ejusdem indolis erat decima, dicta Bacchanalia[1]), vulgò Mascarade, dubium est, populone magis, qvi oculorum præcipue delinimentis ducitur an Principibus, qvi conveniunt, ut aures pascant, placuerit hæc fabula: qvippe argumentum dulce ac amatorium est, dialogi verò sali satyrico identidem conditi. Ter repetita fuit jussû superiorum, qvæ felicitas nulli antehac apud nos comoediæ contigerat«.

I sin 107. Epistel (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 90) citerer Holberg i noget forandret og udvidet Form Henrichs Replik (»Jeg blef ogsaa forliebt udi adskillige Piger; men da jeg kom til at dantze, svedede jeg Kierligheden bort« etc.) i 2. Akt, 4. Sc.; i sin 249. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 232) skriver han: »Og kand jeg for min Part sige, at jeg med større Fornøjelse seer Rasmus Berg, end Mascaraden, som ellers paraderer saa meget i alles Øjen, og meest slides paa« og endelig er den 347. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 123—26) et helt Forsvarsindlæg for Maskerader: »Ingen Leeg, ingen Tidsfordriv holdes meere daarlig og u-anstændig end den, som fører Navn

[1]) Som direkte Oversættelse hedder det i E. L. Rathleff, Geschichte jetzlebender Gelehrten. III. Zelle. 1741 S. 13.: »Das zehnte stellete das Bakchusfest vor« og i E. F. Schmersahl, Neue Nachrichten von jüngstverstorbenen Gelehrten. II. Lpz. 1756. S. 412: »Das zehnte, das Bacchusfest oder die Maskerade«.

af Mascarade, da dog ingen af alle er meere rimelig og bedre grundet; thi Inventionen deraf er sindriig, og Forargelsen bestaaer alleene udi dens Misbrug«.

I sin 1749 skrevne: »Samtale imellem Hans og Peer, hvori tydeligen vises, at de danske Comoedier due slet intet, og ere ei værd at spilles« (Suhms samlede Skrifter. I. Kbh. 1788. S. 60) lader Suhm den for alt Fransk begejstrede Hans udtale: »Jeg var hier ou for 3 Dage siden paa den comedie nommée la Mascarade, men jeg havde le diable m'emporte fast crevé de honte & de dépit, at jeg saae le Parterre klappe dans les mains sur des vilaines et sales Ting. Je ne pouvois voir le comedie til Ende, men jeg spyttede & me couloit doucement & imperceptiblement bort blant la canaille«.

MELAMPE

Melampe. Tragi-Comoedie fremkom første Gang i Hans Mikkelsens Comoedier sammenskrefne for Den Danske Skue-Plads. 3. Tome. Trykt Aar 1725.

1888

Ludvig Holberg: | MELAMPE. | TRAGI-COMOEDIE. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 3die, Act 6te Scene. | O l d f u x. Hør, Sganarell! du er den første af Fiendens Parti, som er | falden i vore Hænder. | (sign. VR. 84) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—68. Omslag: Ludvig Holberg | MELAMPE. | Med Billede af V. Rosenstand. | sign. F. DM. (ellers som i Udg. af Barselstuen. 1888. jfr. II. S. 451)].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

Til Mad. Foersoms Benefice d. 27. Januar 1816 havde Rahbek foretaget »saadanne Forkortninger, som Tiden og Smagen kunde synes at fordre«. For disse Forkortninger gør han Rede i sit Skrift om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 12—13. Uagtet Stykket ved denne Forestilling efter Rahbeks Sigende vandt Bifald, oplevede det dog i denne Skikkelse kun endnu én Opførelse samme Aar. Rahbeks Bearbejdelse eller Forkortning er ikke trykt.

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse med samme Titel i Zum dritten und letzten male Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anietzo ins Deutsche übersetzt von I. G. L. v. A. Cph. und Lpz. 1744. S. 90—187. [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. III. Cph. und Lpz. 1750. [Kph. 1761].

Oversætteren J. G. Laub har gengivet de versificerede Repliker paa Prosa; Oversættelsen behagede ikke Holberg, som det ses af hans 249. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 231—32), hvor han skriver: »Hvis vore Originaler havde været bedre oversatte, end de ere, vilde de end meere have stukket udenlandske Læsere udi Øjene. Men adskillige ere udi Oversættelsen blevne reent fordærvede. Den Tragi-Comoedie kalden Melampe, som er et af vore beste Stykker, haver havt den Skiebne. Samme Stykke er en Parodie over Tragoedier: Dens Merite bestaaer derudi, at en latterlig Materie er udført udi prægtige og bevægelige Vers, saa at Tilskuerne deraf kand bevæges baade til Graad og Latter; men som i Oversættelsen det heele Stykke er ført udi løs Stiil, haver det tabt dets Sigte og heele Anseelse«. (jfr. Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 22—24).

I ny Oversættelse med samme Titel i Holbergs Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. III. Lpz. 1822. S. 1—71.

I Carl Roos, Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 243 anføres en utrykt, nu forsvunden, tysk Bearbejdelse u. T.: Ein hier in Hamburg verfertigtes Lustspiel, genannt Melampe, der Schosz-Hund, udført 1743 for Fru Schröders Hamburgerteater.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

I hollandsk Oversættelse med den originale Titel i Vyf aardige en vermakelyke blyspeelen, dor Lodewyk Holberg. Vierde deel. Amsterdam. 1767. S. 1—94 efter Laubs ovennævnte Oversættelse.

OM MELAMPE

Selve Navnet Melampe stammer fra Ovids Metamorphoses, hvor en af Actæons Hunde fører Navnet Melampus; Melampe var paa Holbergs Tid iflg. Werlauff's Antegnelser (S. 336) almindeligt som Hundenavn.

I Holbergs udv. Skrifter. III. Kbh. 1804. S. 140 skriver Rahbek, uden dog nærmere at begrunde det, at Gherardis Théatre Italien hist og her har givet ham de raa Materialier, særlig natur-

ligvis til de komiske Episoder, men tilføjer, at »de raa Materialier ere under hans Haand saaledes forædlede, at man har ondt ved at gjenkjende prima stamina deri«.

Holberg selv har nærmest villet se Stykket under Synsvinklen Tragikomedie, hvorom de nedenfor anførte Udtalelser af ham tildels aflægger Vidnesbyrd, men for Eftertiden staar det som en Parodi paa de egentlige Tragedier, noget som dog vist heller ikke har ligget helt udenfor Holbergs Hensigt. Men at ville sammenstille det med Wessels bevidste Parodiering af Tragediestilen i Kiærlighed uden Strømper er dog vist næppe literaturhistorisk forsvarligt. En saadan Sammenstilling er forsøgt i en anonym Artikel: »En förelöpare til »Kjärlighed uden strømper«« i Ny illustrerad tidning. VII. Sthlm. 1871. Nr. 31. (5/8). S. 247—48 og i Aug. Wolffs under Pseudonymet Alfred Wimmer udg. Æsthetiske Skizzer. Kbh. 1882. S. 33—43.

I visse Henseender kan Melampe betragtes som en Pendant til Ulysses von Ithacia, i hvilken Holberg, men adskilligt mere direkte og bevidst, tog parodisk Sigte paa de tyske Haupt- und Staats-Actionen.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Melampe kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. III. Kbh. 1804. S. 137—40; VI. Kbh. 1806. S. 419—21; Rahbek Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 5—26; Werlauff, Hist. Antegnelser om Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 332—54: Holbergs Komedier. Udg. af Jul. Martensen. VI. Kbh. 1899. S. 7—16 samt Holbergs 120. Epistel (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 131—35), der handler om hans Aversion mod Hunde og hans Forkærlighed for Katte.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 338—39 har H. Brix fremsat Forslag til nogle tekstkritiske Rettelser.

I sin Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 141) skriver Holberg: »Decima qvarta Tragi comoedia est, cui nomen Melampus. Heros Dramatis est Catulus, qvem perditè adeo amant duæ sorores, ut bellum exinde nascatur inter sponsos earum. Feliciter tamen componitur hoc bellum a superveniente utriusque sororis fratre, qvi Heroëm fabulæ Melampum utpote pomum eridis, e medio tollit. Mirum est, qvantum cunctis spectatoribus placuit hæc fabula ob commenti raritatem. Nam, cum in argumento adeo ludicro Sophocleo planè hiatu bacchetur poëta, risum simul ac lacrymas movet. Est aliàs duplex hujus dramatis scopus, luditur de tragoediis, quæ verborum syrmate tument, luditur etiam de mulieribus, qvæ, ut ait Poëta,

Morte viri cupiunt animam servare catellæ«.

Den 249. Epistel er citeret ovenfor ved Laubs tyske Oversættelse. Endvidere omtaler han Melampe i den 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 18) saaledes: »Jeg haver intet Forsøg giort paa Tragoedier, jeg haver ey heller Inclination dertil; thi jeg væmmes ved alt hvad som er affecteret, og ligesom sat paa Stylter. Dog dømme mange af de høytravne Scener, som findes udi den Tragi-Comoedie kalden Melampe, item af min Metamorphosis, at jeg til saadant Arbeyd haver Beqvemhed«. I den 453. Epistel (smstds. S. 34), hvor han afhandler Spørgsmaalet, om hvorfor Tragedier ikke opføres paa Den danske Skueplads og om det beror paa »Acteurernes Ubeqvemhed til at forestille Sørgespill«, hvilket han benægter i følgende Ord: »Men, saasom man har seet, med hvilken Succes de Tragiske Scener udi Melampe have været spillede, saa er den Meening uden Grund«, og endelig i den 506 Epistel (den første af dette Nr., smstds. S. 168), hvor han opregner sine Komedier: »Melampe, som er en Satire over Tragoedier, og hvorudi en ringe og latterlig Materie er udført udi høitravende Vers«.

I sine Gedanken über das Theater und insonderheit das dänische (J. E. Schlegels Werke. III. Kph. und Lpz. 1764. S. 269) fremhæver Schlegel mellem dem af Holbergs Skuespil, som »schwingen sich zu edlern Scenen und seltenern Charakteren« særlig Tragikomedien Melampe.

Suhm (Saml. Skrifter. VII. Kbh. 1791. S. 266) skriver om dette Stykke: »Melampe er og i den comi-tragiske Smag meget vel skrevet, og synes mig, at Versene i dette Stykke ere bedre, end Holberg ellers gemeenligen giorde dem«.

NYE-AARS PROLOGUS 1723

Nye-Aars | PROLOGUS | Til | En COMOEDIE | Allerunderdanigst præsentered | Af | Den heele Danske Bande | 1723. | 4.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden begynder Teksten A_1—A_4; B_1—$2_{(v)}$ 6 Blade. Ovenover Teksten en dekoreret Frise og ved Slutningen en stor Vase med Blomster-Vignet. Paa sidste Side ovenover Vignetten findes følgende Navne som Underskrivere:

Joh. Ulsøe.	Peter Hald.
Magnus Schou.	Jens Høberg.
I. W. Gram.	Henrich Wegner.
Pilloy.	
P. Sparkiær[1]).	Rasmus Hammer.
Componist af Musiquen.	Copiist og Dicteur.]

[1]) I det ene af det Kgl. Biblioteks Exemplarer er Sparkiærs Navn først søgt oversværtet og, da dette ikke syntes tilstrækkeligt, er det skaaret helt ud. Mærkeligt nok mangler Sparkiærs Navn ogsaa i den til Rostgaard af alle de andre stilede Nytaarslykønskning 1. Januar 1723 (trykt i Danske Samlinger. I. S. 42—43).

Formodningen om Holbergs Forfatterskab til denne Prolog grunder sig paa en Ytring i den Fortale, hvormed J. H. Schlegel ledsagede sin Broder J. E. Schlegels Gedanken über das Theater und insonderheit das dänische. (i Joh. Elias Schlegels Werke. III. Theil. Kph. und Lpz. 1764. S. 246): »Bey einem groszen Zulaufe hatte die Komödie, nicht Mangel an Feinden, zu deren Beschämung ein Prologus im Jahre 1724 oder 25 eingerichtet ist, den man dem Baron Holberg zueignet«. Rahbek (i Holbergs udv. Skrifter. II. Kbh. 1804. S. 479) paaberaaber sig dette Vidnesbyrd, men finder det yderligere bekræftet ved at endel af Martis Replik genfindes næsten ordret i Epilogen til Ulysses von Ithacia og at Scenen mellem Guderne og Sganarel senere blev omarbejdet til Forspillet til Uden Hoved og Hale.

Men allerede tidligt blev man opmærksom paa, at der er en stor Forskel mellem Prologens Begyndelse og Slutningen. N. M. Petersen (i Bidrag til den danske Literaturs Hist. 2. Udg. IV. Kbh. 1871. S. 433) udtrykker det saaledes: »Den er ikke af en Væv; Enden er ikke Begyndelsen lig«. Med Rette gør han opmærksom paa, at Scenen mellem Sganarel og Guderne egentlig er et afsluttet Hele, endende med den obligate Hyldest til Dannerkongen, om hvem det hedder:

> Maa skee Monarchen saa, naar Tiden lader til,
> Et Øye kaste tør til disse Skue-spill.

Derefter bliver Sganarel alene tilbage og nu indtræder Thalia og holder en lang, svulstig Lovtale over den enevældige Konge. Sganarel slutter af med Nytaarsønsker for Kongen og hans Hus.

Martensen (i sin Udg. IV. Kbh. 1898. S. 7 ff.) opstiller den Formodning, at Medunderskriveren, Aktøren Joh. Ulsøe, der siges at have skrevet en Prolog: Taksigelse, som skeete af Theatro til Spectatores for afvigte Aar 1722 og sluttede med Ønske til det begyndte Aar 1723, som nu ikke kendes mere, har forfattet Thalias Tale og at Holberg, da han havde faaet den til Gennemlæsning, havde skrevet Forspillet, Scenerne mellem Sganarel og Guderne, og muligvis ogsaa Sganarels Slutningsvers. Denne ved Samarbejde mellem Holberg og Ulsøe opstaaede Prolog blev forestillet paa Teatret i Grønnegade; »men Aktørerne gjorde tillige en anden Brug af det ved at lade det trykke som et Nytaars-Poem til Kongen, og det blev da offereret ham med en Slutning forskjellig fra den, hvormed det blev forestillet paa Theatret«. Hvorvidt Martensen har Ret i dette sidste, der synes noget uklart, maa staa hen, men selve hans Formodning om de to Forfattere kan næppe helt afvises.

Naar Schlegel henfører Prologen til 1724 eller 25, beror det rimeligvis paa en Erindringsforskydning; der kan næppe være Tvivl om, at det er denne Prolog han sigter til.

Om Nye-Aars Prologus kan iøvrigt foruden de ovenfor nævnte Kilder henvises til Hesperus. V. Kbh. 1821. S. 148—49 (Nyerup til Rahbek); S. 155—59. (Rahbeks Svar); A. E. Boye, Holbergiana. II. Kbh. 1833. S. 258—60; Werlauff, Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 338 ff.; Mindesmærker af Scavenius' Bogsamling. Kbh. 1794. S. 185. Nr. 24.

Af Prologen findes fire Exemplarer i det Kgl. Bibliotek og et i Sorø Akademis Bibl.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 50,75.

Prologen blev optrykt i Fr. Schwarz Lommebog for Skuespilyndere. Kbh. 1786. S. 3—28; Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. VI. Kbh. 1806. S. 400—10 og i Overskou, Den danske Skueplads. I. Kbh. 1854. S. 190—99 samt i endel af de senere samlede Udgaver af Holbergs Skuespil.

DEN PANTSATTE BONDEDRENG

Dend pandtsatte Bonde-Dreng. Comoedie udi 3 Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads. 4. Tome. Trykt Aar 1731.

Da Stykket første Gang blev spillet 26. Juni 1726 hed det paa Plakaten: Banquerouteren eller Den Pantsatte Bondedreng; i Holbergs Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 142) benævnes det Rusticus comitis Palatini personam agens og i Subskriptionsindbydelsen paa Den Danske Skue-Plads i Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. 1730. Nr. 32 Den Pantsatte Bonde; men da det blev trykt første Gang 1731 havde det den Titel, som det siden beholdt.

1848

Den pantsatte Bondedreng. | Komedie i tre Akter | af | Holberg. | Første Gang udgiven med Træsnit 1848 | af | Flinch. | Træsnittene komponerede og tegnede | af | P. E. Klæstrup. | Kjøbenhavn. | Trykt paa Udgiverens Forlag i det Berlingske Bogtrykkeri. | Faaes hos Flinch, Pilestræde Nr. 84, 4de Sal. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personerne, hver Person med en Afbildning, hvorunder Navnet (S. 3), den upag. S. 4 blank; Teksten S. (5)—45; den upag. S. 46 blank. Til Udgaven har rimeligvis hørt et Omslag som det ovenfor (S. 16) til samme Udgivers Udg. af Jeppe paa Bjerget beskrevne. Det mangler i det kgl. Biblioteks Exemplar. Over 1. Scene (S. 5) en Frise med et Hovede].

Om Udgiveren se II. S. 453 ved Diderich Menschen-Skræk.

Som Udgaven af Jeppe er denne Udgave besørget paa Grundlag af Rahbek og Boyes Udgave (1824—32). Den er nøjagtigere end de tidligere Flinch'ske Udgaver, af hvilke denne er Nr. 6. Der findes ingen Noter. M. H. t. Illustrationerne kan henvises til Philipsens Bemærkninger ang. Udg. af Jeppe 1842 (jfr. ovenfor S. 17).

Prisen var 24 Sk., muligvis har der ogsaa for denne Udgaves Vedkommende været en Moderation i Prisen for Subskribenterne paa den af Udgiveren udsendte Almanak eller Huuskalender. Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841—58, der udkom 1861, var Udgaven paa det Tidspunkt udsolgt.

1869

Den | pantsatte Bondedreng. | Komedie i tre Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—23. Paa den upag. S. 24 Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlag].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udg. af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852.

Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k for c. Der findes ingen Noter.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1869—80 udkom den i Aaret 1869 og Prisen var 12 Sk., senere 0,17 Øre.

FOLKEOPLYSNINGENS UDGAVER 1872—90

1872

Den pantsatte Bondedreng. | Komedie udi 3 Acter | af | Ludvig Holberg. | (Vignet, Frihedsstøtten). | Med et Billede efter W. Marstrand. | Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. | Kjøbenhavn. | I Commission hos G. E. C. Gad. | G. S. Wibes Bogtrykkeri. | 1872. | Særtryk Nr. 56. Bogladepris 1 Mk. | 24mo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—41; midt paa den upag. S. 42: Særtryk af »Folkelæsning«, 1872. Nr. 54. Til Udgaven hører et Billede med Underskrift: Den pantsatte Bondedreng, 3dje Act, 7de Scene. | Raadsherren: Han har givet sig ud for en stor Herre., sign. Marstrand fc. Thieles Bogtrykkeri. Rosenstand sc.]

Det er formodentlig Optryk af Liebenbergs Tekst fra 8 Binds Udgaven. Retskrivningen er noget moderniseret. Noterne er til-

dels forskellige fra Liebenbergs, og navnlig er med Henblik paa, at Udgaven er bestemt til Folkelæsning, Antallet stærkt forøget, bl. a. med Oversættelser af de fremmede Ord.

Prisen var 1 Mk., senere 0,33 Øre.

Den findes ogsaa trykt u. T. Henrich og Pernille | og | Den pantsatte Bondedreng. | To Komedier af Ludvig Holberg. | Kbh. 1872.

Prisen for dem begge var 0,75. (jfr. II. S. 341).

2. OPLAG 1890

Den pantsatte Bondedreng. | Komedie | af | Ludvig Holberg. | (Vignet, Frihedsstøtten) | Andet Oplag. | Med et Billede efter W. Marstrand. | Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. | Kjøbenhavn. | I Kommission hos G. E. C. Gad. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1890. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Særtryk af »Folkelæsning« Nr. 54, 1872.) (S. 1—2); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—43; den upag. S. 44 blank. Til Udg. hører det samme Billede som i Udg. 1872, kun mangler Ordene: Thieles Bogtrykkeri. i Signaturen].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1872, som den følger overalt i Sideskifte.

Prisen var 0,20.

FORLAGSBUREAUETS UDGAVER 1888—1917.

Ludvig Holberg: | Den pantsatte Bonde-Dreng. | Comoedie udi 3 Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af W. Marstrand | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (med Underskrift: 3die Act, 7de Scene. | Raadsherren. Han har givet sig ud for en stor Herre. | der findes ingen Signatur.) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten (S. (5)—37; den upag. S. 38 blank. I Fortsættelse af denne følger med særligt Titelblad: Diderich Menschen-Skræk].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen for begge var 0,25.

1917

LUDVIG HOLBERG: | DEN PANTSATTE | BONDE-DRENG | COMOEDIE UDI 5 ACTER | F. L. LIEBENBERGS TEXTRECENSION | MED BILLEDE AF W. MARSTRAND | G. E. C. GADS FORLAG — KJØBENHAVN 1917 | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (som i Udg. 1888) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—39; paa den upag. S. 40 Boghandleravertissement for Enkelt-Udgaven af Komedierne].

Det er et direkte Optryk af den forrige Udgave. Den er trykt med Antikva.

Prisen var 0,25.

KNUD BOKKENHEUSERS UDGAVE 1909

LUDVIG HOLBERG | DEN PANTSATTE | BONDEDRENG | UDGIVET AF | »DANSKLÆRERFORENINGEN« | VED | KNUD BOKKENHEUSER | (Forlagsvignet) | KØBENHAVN OG KRISTIANIA | GYLDENDALSKE BOGHANDEL | NORDISK FORLAG | FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI | 1909 | 8vo.

[Indhold: Smudstitel (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (Bagsiden blank) (S. 3—4); [Indledning] S. (5)—15; den upag. S. 16 blank; Halvtitel (paa Bagsiden Personlisten) (S. 17—18); Teksten S. (19)—60; NOTER S. (61)—77; den upag. S. 78 blank. Til Udgaven hører et Omslag som til Bokkenheusers Udg. af Jeppe paa Bjerget 1911 (jfr. ovenfor S. 26)].

Teksten er, som det fremgaar af en Note S. 15, Optryk efter Martensens Udgave.

Indledningen støtter sig i det væsentlige paa Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter og Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Noterne er ret udførlige, navnlig m. H. t. Oversættelse af Fremmedord, beregnet for en ungdommelig Læserkreds.

Prisen var 0,50.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1759

Den | Pantsatte | Bondedrängen, | Föreställd | Uti en | COMOEDIA, | Af | Tre Acter. | (Vignet) | WÄSTERÅS, | Tryckt hos JOHAN LAUR. HORRN, | Kongl. Gymn. och Consist. Boktr. 1759. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Imprimatur | N. von OELREICH., derunder Personlisten (S. 1—2); Teksten S. (3)—46. Over 1. Akt (S. 3)

en Blomsterfrise og S. 46 en Slutningsvignet, ligeledes med Blomster, men forskellig fra Frisen].

Den anonyme Oversætter var Arvid Lilliestierna (f. 1737, † 1762), der paa den Tid, da han oversatte Holbergs Stykke, gjorde Tjeneste som Fændrik ved Västmanlands Regiment. Karl Warburg (i Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 32) skriver om dette Arbejde: »Hans öfversättning är nästan för trogen och kunde gerna hå något lokaliserats«.; navnlig mener han, at den stadige Omtale af d. 11. Juni som Terminsdag maa have virket fremmed for svenske Læsere og Tilskuere. Lilliestierna har dog ikke været saa ukritisk en Oversætter, som man efter Warburgs Udtalelse skulde tro. Han har saaledes allerede i Personlisten foretaget den Forandring, at han har indskrænket Originalens tre Raadsherrer til to og som Følge deraf i 2. Akt 7. Scene tildelt 1. Raadsherre Originalens 3. Raadsherres eneste Replik og 2. Raadsherre den første derpaa følgende Replik, der i Originalen var lagt i Munden paa 1. Raadsherre. I 2. Akt 1. Scene lader Holberg Leerbeutel som Hofmester forklare Værten, at Paltz-Greven er 18 Aar gammel, men i 2. Akt 6. Scene siger Leerbeutel, at han er 19 Aar. Dette sidste har Oversætteren rettet til 18 Aar og derved bragt en Overensstemmelse i de to Udsagn, som fattes i Holbergs Original.

Endvidere har han et Par Steder udeladt nogle Repliker, saaledes Leanders Slutningsreplik i 1. Akt 1. Scene, Leerbeutels Replik i 2. Scene: »Jeg troer det nok etc.« samt Pernilles derefter følgende Replik; i 3. Akt 7. Scene har han sløjfet et Par lidt drøje Repliker mellem de to gamle Bønderfolk, Bondedrengens Forældre. Et enkelt Sted har han føjet lidt til, nemlig i 1. Akt 3. Scene, hvor han til Bondedrengens Replik: »Jag skal biuda til at giömma det i min mösza« har lagt den Slutning: »ty i hufwudet lärer intet gå an at lägga något«.

Iflg. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 92 hører der til denne Udg. udover de 46 Sider to Sider Bogannoncer, som fattes i det Kgl. Biblioteks Exemplar.

Prisen var 18 Øre.

Et Exemplar i det Kgl. Bibliotek.

OPTRYK 1778

Den | Pantsatte | Bondedrängen, | Förestäld | Uti en | COMOEDIE, | Af | Tre Acter. | Af | BAR. LUDVIG HOLBERG. | Från Danska Språket öfwersatt. | Andra Uplagan. | WÄSTERÅS, | Tryckt hos JOH. LAUR. HORRN, Kongl. | Gymn. och Consist. Boktr. 1778. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden som i Udg. 1759 (S. 1—2); Teksten S. (3)—48. Over 1. Akt (S. 3) en Frise (forskellig fra Udg. 1759) og S. 48 to smaa Slutningsforsiringer].

Det er et direkte Optryk af Udgaven 1759.

Prisen var 2 sk. 8 rst.

Et Exemplar i det Kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 12,00.

TYSKE OVERSÆTTELSER

I sin Vorrede til Zum dritten und letzten male Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anietzo aber ins Deutsche übersetzt von J. G. L. v. A. Cph. und Lpz. 1744 skriver Laub, at, skønt Forlæggeren indstændig anmodede ham om ogsaa at oversætte Den 11. Juni, Ulysses von Ithacia og Den pantsatte Bondedreng, afslog han dog dette, dels fordi han ikke vilde anvende mere af sin Tid »mit dergleichen Materien«, dels fordi »oben erwähnte drey Stücke von solcher Beschaffenheit und Einrichtung sind, dasz, gleichwie der Herr Verfasser vom Herrn Prof. Gottsched der Dänische Terentz, und vom Hamburger Correspondenten der Dänische Plautus genennet worden, dieser drey Stücke wegen, sage ich, noch der Nahme eines Dänischen Ennii von einem dritten Kunstrichter dazu kommen möchte«.

Stykket blev u. T. Der Pfalzgraf oder der verpfändete Bauerjunge oversat i den af en Anonym besørgede Samling: Drey Lustspiele. Aus dem Dänischen des Herrn Professor Holbergs übersetzt. Cph. und Lpz. 1745. S. 91—140. I den af en anden Anonym skrevne »Vorbericht« hedder det om Stykket: »Ich weisz nicht wo die Erfindung dieser Aufschrift herzuleiten sey? Wie ich denn überhaupt gestehen musz, dasz mir bey der Durchblätterung dieser Comödie viele Zweifel beygefallen sind, die mir gehoben werden müssen, ehe ich zugeben würde, dasz dieses Lustspiel nach den vernünftigen Regeln der Schaubühne eingerichtet sey«. Ytringen om Stykkets Titel giver Rahbek (i Tritogenia, IV. Kbh. 1829. Juni S. 195) Anledning til Bemærkningen: »Den Indvending mod Opskriften forstaaer jeg ikke, med mindre her skulde ligge noget lønligt Peeg til, hvad i Skriftet om Holberg var erindret, at det ingen Umulighed var, Forf. ved at have giort Drengen til Paltzgreve kunde have havt en forborgen Skalk bag Øret, som vi nu ikke lettelig ville opdage«. Af Rahbeks Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 137 ses, at han dermed har sigtet til Lægen Georg Franck de Franckenau (f. 1643, † 1704), der 1692 under et Ophold i Wien blev ophøjet i arvelig Rigsadel og det følgende Aar endog udnævntes til Pfalzgreve. 1695 kaldtes han til Danmark som

kgl. Livlæge og Hofmedikus. Hans Søn Georg Friedrich Franck de Franckenau (f. 1669, † 1732), blev allerede 1701 ved Faderens Indflydelse udnævnt til Professor Medicinæ ved Kbh.'s Universitet og var saaledes Holbergs Kollega. Om der ligger noget til Grund for den Antagelse, at Holberg ved at gøre Bondedrengen til Pfalzgreve skulde have drevet Spot med sin Kollegas Fader, er ikke nu til at oplyse. (jfr. II. S. 360) Den anonyme Oversættelse blev optrykt i Die Dänische Schaubühne. IV. Cph. und Lpz. 1750. S. 91—140 [Cph. und Lpz. 1756. S. 201—50; Neue Aufl. Cph. und Lpz. 1765].

I Erste Sammlung neuer Lustspiele, welche theils übersetzt, theils selbst verfertigt hat, A. G. U. Dantzig und Leipzig. 1746 er som Nr. 3 optaget: Der verpfändete | Baurenjunge, | ein | Lustspiel | von | dreyen Aufzügen | aus dem Dänischen | des Herrn Professor Hollbergs | übersetzt.

Den anonyme Forfatter og Oversætter var Adam Gottfried Uhlich, en Sachser, der efter at være bleven Student i sit forholdsvis korte Liv (f. 1720, † formodentlig kort efter 1756) førte en meget omtumlet Tilværelse som Skuespiller ved forskellige omrejsende Selskaber og en Tid var Journalist, alt medens han forfattede en Række Skuespil. (jfr. om ham Ferdinand Heitmüller, Adam Gottfried Uhlich i Theatergeschichtliche Forschungen. Herausgegeben von Berthold Litzmann. VIII. Hamburg und Lpz. 1894). I Forordet til Samlingen oplyser han uden at nævne sit Navn »dasz ich itzt ein Comödiant bin«. Foran hvert af de enkelte Stykker har han en kortere »Vorbericht«; i den, som indleder hans Bearbejdelse af Holbergs Komedie, bemærker han: »Es ist zu bedauren, dasz sich der berühmte Hollberg die Regeln der Alten nicht ein wenig bekannter gemacht, und seine Lustspiele mit mehrerm Fleisse ausgearbeitet hat. Seine Comödien sind voll scherzhafter Einfälle, Diese Einfälle stehen aber oft am unrechten Orte, und machen den Ausdruck kriechend; überdieses hat er die Kunst, die Bühne auszuzieren, nicht so verstanden, als Moliere. Die Einheit der Zeit, der Handlung und des Orts hat er fast in keinem Stücke beobachtet, überdieses ist er darinnen oft in das Unwahrscheinliche gefallen. Sonst haben seine Lustspiele ihre wirkliche Schönheiten, und er hat in denselben einige Character(!) sehr lebhaft abgeschildert.

Der verpfändete Baurenjunge ist noch nie gedruckt, und auch noch nie aufgeführt worden[1]). Der Herr v. A. welcher drey Bände von übersetzten Hollbergischen Lustspielen heraus gegeben, hat es mit unter die drey Stücke gesetzt, welche dem Verfasser

[1]) Uhlich kender altsaa ikke den ovenanførte Oversættelse fra 1745.

wenig Ehre bringen und seinen Ruhm verdunkeln würden, im Fall er sie gleichfalls dem Drucke übergeben hätte. Ich sehe aber nicht ein, dasz dieses eine mit von seinen schlechtsten Comödien ist, und eben deszwegen habe ich sie der Welt mittheilen wollen. Es ist wahr, im Dänischen sieht sie ein wenig unordentlich aus, und blos aus der Ursache versuchte ich, ob es nicht möglich sey, durch einige Veränderungen sie regelmäszig zu machen«. For at vise, hvori Bearbejdelsen skiller sig fra Originalen, giver han først en Oversigt over Holbergs Stykke til Sammenligning med sit eget. Med en vis Ret har han udeladt Leander, der i Virkeligheden heller ikke spiller nogen Rolle for Stykkets Sammenhæng; ogsaa Postkarlen i 1. Akt. 1. Scene har maatte gøre Leanders Følge (med den Motivering »Sein Auftritt war ohnedem sehr kalt«). Stedet for alle tre Akter er henlagt til en Sal i Værtshuset, for at gøre Fordringen om Stedets Enhed Ret og Skel. Af lignende Grund begynder Handlingen hos Uhlich ved Aftenstid og ender den følgende Morgen. Leerbeutel, der i Forvejen klang godt nok i tyske Ører, har beholdt sit Navn, Pernille er blevet til Cathrine og optræder virkelig som Pfalzgrevens Hustru, hvad Holberg antyder, men siden glemmer, idet han lader Pernille fuldstændig forsvinde i de to sidste Akter. De tre Raadsherrer har han omskabt til Advokaten Streitfeld, Lægen Tropfenlieb, Snyltegæsten Witzreich og Værten har ligeledes faaet det symbolske Navn Tragauf. Cathrine som Pfalzgrevinde spiller i Virkeligheden ikke nogen større Rolle, men er dog egentlig den eneste betydeligere Forøgelse, som Holbergs Stykke har faaet. Ellers har Bearbejderen holdt sig temmelig nøje til Originalen og man kan som Helhed fastslaa, at det virkelig gode og morsomme i Uhlichs Stykke skyldes Holberg og ham alene. Kun er Slutningen helt anderledes hos Uhlich end hos Holberg. Ved sin Flugt har Leerbeutel stukket en Lodseddel i Bondedrengens Lomme med et Brev, hvori han tilbyder Sedlen og den mulige Gevinst som Dækning for sine Besvigelser. Ved Trækningen kommer Sedlen ud med 5000 Rigsdaler, saa at ikke blot Kreditorerne kan blive tilfredsstillet, men den stakkels Bondeknøs faa en Godtgørelse og alt ende i Fryd og Gammen.

I ny Oversættelse udkom Holbergs Komedie u. T. Der verpfändete Bauerjunge i Holbergs Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. III. Lpz. 1822. S. 285—330.

I Dramatische | Spiele | von | C. Costenoble. | Ein Taschenbuch für 1816. | Hamburg. | In Commission bei B. G. Hoffmann. findes S. 1—151: Prinz Kilian. | Eine Posse mit Gesang, in zwey Aufzügen., der er en Travestering af Den pantsatte Bondedreng. Handlingen er direkte laant fra Holberg, men Costenoble har tilsat en Mængde af sin egen Opfindelse. Personnavnene er helt

forandret; Leerbeutel er blevet til to Landevejsriddere Schnapps og Knallerpaller, der udgiver Bondekarlen Kilian for en polsk Prins med det imponerende Navn Strudelpudelinzinsky. De to Bedragere bliver paa deres Flugt paagrebet af den rige Bonde Gürge, der viser sig at være Fætter til Kilian, der var sendt til Byen for at blive gift med en Datter af den Gæstgiver, hos hvem de to Bedragere var taget ind med den falske Prins. Alt ender i Fryd og Gammen og selv de to Landevejsriddere slipper med Skrækken mod at tilbagelevere de stjaalne Genstande. Bearbejderen har beholdt en Mængde af de originale Repliker, bl. a. den klassiske »fragt meinen Hofmeister«, men som nævnt tilsat endel mindre vellykkede Vittigheder og Ordspil, ligesom han ogsaa har trukket Handlingen langt ud.

Med Rette betegner en tidligere Ejer af det her benyttede Exemplär i det Deichmannske Bibliotek det som »en Travestation(!) og elendig Efterabning af Holberg«.

Til Stykket hører to farvelagte Billeder af Prins Kilian i hans Galadragt og af Gæstgiveren. I Stykket er indlagt endel Sange, om hvilke det i en Note hedder, at det vilde være at ønske, om »ein Komponist sich fände, der eine neue, gefällige Musik dazu schriebe. Im Nothfall kann das Ganze auch ohne Musik aufgeführt werden«.

Karl Ludwig Costenoble (f. 1769 † 1837) var først Skuespiller ved omrejsende Skuespillerselskaber, senere i Hamburg og sidst i Wien. Han var en meget frugtbar Skuespilforfatter.

Prisen var 1 Reichsthaler, 16 gr.

Neue Vereins- und Gesellschaftsbühne. | 2. Bändchen. | Der | verpfändete Bauernjunge. | Lustspiel in drei Akten. | Frei nach einer älteren dänischen Komödie. | Von | Walther von Waldberg. | Münster in Westfalen. | Verlag der Alphonsus-Buchhandlung. | uden Ark-Signatur.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personlisten (Bagsiden blank (S. 3—4); Teksten S. (5)—63; den upag. S. 64 blank].

Det er ikke saa meget en Bearbejdelse som en Oversættelse. Ganske vist har Oversætteren forandret Leerbeutels Pige Pernille til hans Niece Lina og udeladt Leander, men ellers har han holdt sig ret nøje til Originalen, ja saa nøje, at han ligesom Holberg stiller i Udsigt, at Lina skal spille Arveprinsens (svarende til Pfalzgrevens) Gemalinde, men lader hende forsvinde efter 1. Akt uden at hun faar Lejlighed til at optræde i denne Rolle. Ellers er selve Handlingen og de allerfleste af Replikerne beholdt næsten uforandret. Et enkelt Sted har Oversætteren sat en, ikke synderlig morsom, Vittighed til af sit eget Fabrikat. Stykket er aabenbart bestemt til Dilettantbrug.

Det udkom iflg. Kayser 1902.

Prisen var 50 Pf.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

Stykket er oversat paa hollandsk u. T.: De Paltsgraaf of verpande Boere-Jongen efter den anonyme Oversættelse i Drey Lustspiele 1745 i Vyf aardige en vermakelyke blyspeelen. Door Lodewyk Holberg. Vierde Deel. Amsterdam. 1767. S. 213—66 [optrykt i Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. Tweede Deel. Amsterdam 1799. S. 311—74].

FRANSK OVERSÆTTELSE

Den franske Skolemand Albert le Roy (f. 1820 † 1876) udgav en Samling smaa Skuespil under Titlen: Théatre en l'air. Paris. 1855, hvori findes S. 5—47: Le paysan en gage. Comédie arrangée du Danois. I en Fodnote S. 5 skriver Bearbejderen: »L'auteur danois est Holberg, dont on ne connaît guère en France que le Potier d'Etain politique. La pièce originale en trois actes contient beaucoup de longueurs et des détails que peu de lecteurs pourraient supporter; comme dans un grand nombre de pièces danoises le personnage qui joue le premier rôle au premier acte s'efface ou disparaît complètement dans les suivants pour laisser la place à d'autres dont rien ne faisait prévoir l'importance prochaine. M. Soldi, avec lequel j'ai traduit des contes d'Andersen, a fait du Paysan en gage une première traduction dont j'ai conservé tout ce qu'il m'a semblé possible de garder?«

le Roy har omdøbt Leerbeutel til det symbolsk klingende Delavolerie, Pernille har beholdt sit Navn og Bondedrengen hedder Jean. Scenen er henlagt til en lille By i Danmark. Stykket er trukket sammen til 2 Akter eller Tableaux, som Oversætteren kalder dem. Han har forandret endel i Stykkets Opbygning. Delavolerie, som er gift, men hvis Hustru er syg, lover Pernille Ægteskab, naar hans Hustru dør; til Gengæld skal hun hjælpe ham med at spille den til comte Palatin forvandlede Bondedrengs Gemalinde. Ogsaa den franske Bearbejder er det faldet for Brystet, at Pernille i Originalen helt gaar ud af Spillet; han lader hende derfor virkelig give Rollen som Grevens Hustru. Af Oversætterens eget Paafund er det, at han lader Bondedrengen gøre Tilnærmelser til sin foregivne Gemalinde. Originalens pudsige Gentagelse »Spør min Hoffmester« er oversat med: »Demandez à mon gouverneur«, men Bondedrengen gør knap et saa enfoldigt Indtryk som i Originalen. Under det Gæstebud, som han gør for Raads-

herrerne, ser Delavolerie og Pernille deres Snit til at flygte, medens de gamle Bønderfolk, der af Nysgerrighed for at se den fornemme Herre, der er kommet til Byen, indfinder sig ved Hotellet, hvor han er taget ind, i ham genkender deres Søn. Afslutningen hidføres paa samme Maade som hos Holberg.

Bearbejdelsen staar ikke Maal med Originalen og er ikke egnet til at give franske Læsere et rigtigt Begreb om denne. (jf. K. V. Hammer i Ny illustreret Tidende. XI. Nr. 49 (7/12) Kria. 1884. S. 427—28).

Prisen for le Roys Théatre en l'air var 1 franc.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes paa Lynges Auktion 1898 for 2,75.

FINSK OVERSÆTTELSE 1908

TALONPOIKA SATIMESSA | KOLMINÄYTÖKSINEN HUVINÄYTELMÄ | KIRJOITTANUT | LUDVIG HOLBERG | TANSKASTA SUOMENSI | LARIN KYÖSTI | (Forlæggermærke) | KUSTANTAJA | ARVI A. KARISTO, HÄMEENLINNA | 8vo.

[Oversættelse: Ludvig Holberg, Bonden paa Limpinden. Lystspil i 3 Akter. Oversat paa Finsk af Larin Kyösti. Forlægger: Arvi A. Karisto, Tavastehus].

[Indhold: Omslag: LUDVIG HOLBERG. | TALONPOIKA | SATIMESSA | TANSKASTA SUOMENSI | LARIN KYÖSTI | Titelblad (paa Bagsiden en Notits om Opførelsesretten; nederst: HÄMEENLINNA | HÄMEENLINNAN UUSI KIRJAPAINO | 1908 | [ɔ: Tavastehus, Tavastehus nye Bogtrykkeri 1908] (S. 1—2); Personlisten (Bagsiden blank) (S. 3—4); Teksten S. (5)—64; paa Omslagets Bagside: Hinta 1 mk.; nederst Kuuluu sarjaan Seuranäytelmiä No. 56 [ɔ: Hører til Rækken af Foreningsskuespil Nr. 56].

Personnavnene er de originale, undertiden med finsk Sprogfarve, saaledes Pietari istedetfor Peiter, Maalaispoika for Bondedrengen.

Oversætteren synes at have holdt sig nøje til Originalen. Der findes ingen Noter.

Oversætteren, der benyttede Pseudonymet Larin Kyösti, hed Kaarlo Kyösti Larson (f. 1873) og har skrevet endel Digte paa Finsk.

Et Exemplar i Helsingfors Universitetsbibliotek.

Prisen var, som anført paa Omslaget 1 mk.

RUMÆNSK OVERSÆTTELSE

Stykket findes oversat paa Rumænsk u. T. Amanetul i Trei comedii de Ludwig Holberg. Din Daneza de Stefan Bezdechi. [Bukarest. 1922] S. 137—76.

OM DEN PANTSATTE BONDEDRENG

Emnet til Den pantsatte Bondedreng har Holberg ligesom Emnet til Jeppe paa Bjerget taget fra Jesuiten Jacob Bidermanns latinske Anekdotesamling »Utopia« fra 1640, 5. Bog 45—51 Kapitel. Det paagældende Afsnit er af Rahbek (dog med danske Navne istedetfor de oprindelige latinske) oversat i Holbergs udvalgte Skrifter. VI. Kbh. 1806. S. 475—83 og optrykt i Martensens Udg. IX. Kbh. 1902. S. 143—50.

Martensen har fremsat en Formodning, som synes at have endel Rimelighed for sig. Som det ovenfor ved Uhlichs tyske og le Roys franske Bearbejdelse er omtalt, virker det lidt forunderligt, at Pernille, der i første Akt af Holberg synes forudbestemt til at spille en stor Rolle i Handlingen, helt forsvinder i de to sidste Akter. Heraf slutter Martensen (anf. Skr. S. 140 ff), at den første Halvdel af Stykket er skrevet længe før den sidste; men efter at den første Halvdel (Martensen mener dermed 1. Akt og noget af 2.) var skrevet, henlagde han det ufuldendt og benyttede istedetfor Bidermanns Fortælling til Grundlag for Jeppe paa Bjerget. I 1726 skulde saa Aktørerne have bedt Holberg om en ny Komedie at opføre ved Terminstiden og Holberg skulde ved denne Lejlighed have taget den gamle ufuldendte Komedie frem og uden at ændre noget i den allerede skrevne Halvdel (hvad der forøvrigt stemmer godt med hans Sædvane, naar han tog sig for at omarbejde noget i sine Stykker, hvorved der næsten altid fremkom Modsigelser og Uoverensstemmelser), have sat en Slutning til den uden at tage Hensyn til, at Enden ikke kom til at stemme med Begyndelsen. Med en vis Ret hævder Martensen, at man derved ogsaa lettere forstaar, at man i 1. Akt af »Den pantsatte Bondedreng« finder nogle »Morsomheder«, der allerede har været benyttet af Holberg i »Den ellevte Juni« og »Melampe«; thi efter Martensens Formodning skulde »Den pantsatte Bondedreng« have Førsteret til dem som den ældste og Holberg, der ikke lod noget af sine Indfald gaa til Spilde, anvendte dem da, medens »Den pantsatte Bondedreng« henlaa uafsluttet, i sine andre Stykker. Det er som sagt kun en Gisning, som ikke lader sig bevise, men heller ikke helt kan afvises.

I Dania. V. Kbh. 1898. S. 165 har E. Gigas paavist, at det samme Motiv som i Bidermanns Utopia findes i den af G. Brunet udg. Samling: L'élite des contes du Sieur d'Ouville. Paris. 1883.

og smstds. X. Kbh. 1903. S. 134—36 har Kr. Nyrop henledt Opmærksomheden paa Oeuvres facétieuses de Noël du Fail, publiées par J. Assézat. Paris. 1874. II. S. 91—95, hvor en lignende Fortælling findes.

I Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 136 beretter Rahbek, at den gamle Professor Abraham Kall havde fortalt, at der i Stykkets oprindelige Affattelse havde været en Replik, hvor Bondedrengen paa Leerbeutels Spørgsmaal, om han ikke kunde ønske at tjene i Kongens Gaard, skulde have svaret, at det havde han ingen Næse til — og at der ved dette Svar skulde have været sigtet til Fr. Rostgaard, hvis Portræt fremviser en ualmindelig plump og kødfuld Næse. Martensen finder i Overensstemmelse med sin ovenfor fremsatte Formodning denne Fortælling meget sandsynlig, thi, hvis Komediens første Halvdel var skrevet 1722, kunde man nok tænke sig, at Holberg efter Rostgaards Optræden overfor Peder Paars, kunde have haft Lyst til at snærte til ham, men at han næppe vilde have gjort det, hvis Komediens første Akt først var skrevet i 1726, da Rostgaard Aaret i Forvejen var styrtet og Holberg næppe saa vilde have tilladt sig at drive Spot med den faldne Storhed. Hermed stemmer nu ikke, at Martensen (S. 164), hvor han vil fastsætte Stedet i 1. Akt 3. Scene, hvor den antagelig udeladte Replik skulde have staaet, i en Note skriver om den, at den blev sagt ved Stykkets Forestilling paa Teatret i Grønnegade, hvilken bevisligt fandt Sted første Gang 26. Juni 1726 og da var Rostgaard jo allerede styrtet.

Hvorvidt Kalls Beretning overhovedet har noget paa sig, er vel tvivlsomt; Werlauff (i Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 344) afviser den ganske som et uhjemlet Sagn.

Om den mulige Hentydning til Georg Friedrich Franck de Franckenau, der kunde ligge i Bondedrengens Forvandling til Pfalzgreve, er talt ovenfor (S. 106).

Til Forstaaelse og Karakteristik af Den pantsatte Bondedreng kan henvises til Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. IV. Kbh. 1805. S. 51—54; VI. Kbh. 1806. S. 475—83; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 122—38; Holbergs Komedier, udg. af Jul. Martensen. IX. Kbh. 1902. S. 139—51.

I sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 23) nævner Holberg lige Den Pantsatte Bonde-Dreng imellem de Komedier, »hvorudi ingen Elskov findes«.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 343—45 har H. Brix fremsat Forslag til nogle tekstkritiske Rettelser.

PERNILLES KORTE FRØYKEN-STAND

Pernilles korte Frøyken-Stand. Comoedie udi tre Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads deelt udi 5 Tomer. 5. Tom. Trykt Aar 1731.

Stykket havde allerede været opført i 1727, første Gang d. 3. Februar, og havde paa den endnu bevarede Plakat (jfr. Plakater fra Theatret i Lille Grønnegade. Udg. i Facsimile af Selskabet for dansk Theaterhistorie. Med en Indledning ved Julius Clausen. Kbh. 1912) en Dobbelttitel: Den opdigtede Forbyttelse eller Pernilles korte Frøyken-Stand, af hvilken dog den første Del bortfaldt ved Trykningen i 1731.

1862

Pernilles | korte Frøkenstand. | Komedie i tre Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26 (gl. 13). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—35; paa den upag. S. 36 Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlag].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udg. af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852, men det maa dog bemærkes, at i denne Udgave findes i Personlisten kun anført to Gaudiebe, Brenneisen og Radelzier, samt at i 2. Akt 7. Sc. er som Følge deraf Slutningen af Henrichs Replik: »Men hvad er hans Navn, Monsieur« samt Tredie Gaudieb med en Krykke. Mit Navn er Galgenfrist. Henrich: Han kommer til at agere den gamle Kierling, efterdi han bruger Krykker udeladt. En tilsvarende Forandring findes ikke i nogen anden Udgave — og det synes at tyde paa, at der ved disse for Løser besørgede Separatudgaver har medvirket en eller anden som Redaktør og at de ikke er saa direkte aftrykt, som man ellers har været tilbøjelig til at antage.

Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k for c. Der findes ingen Noter.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1859—68 udkom den i Aaret 1862 og Prisen var 12 Sk., senere nedsat til 6 Sk. Det var Nr. 11 af de Løserske Separatudgaver.

1888

Ludvig Holberg: | Pernilles korte Frøyken-Stand. | Comoedie udi tre Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 2den Act. 4de Scene. | Jeronimus. Jeg er nu hidkommen, for at aabne mit Hierte. (sign. VR. 84.) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—46; paa et upag. Blad Annonce om 25 Øres Udgaven af Komedierne. Omslag: Ludvig Holberg | Pernilles korte Frøyken-Stand. | Med Billede af V. Rosenstand. | sign. F.DM. (ellers som i Udg. af Barselstuen 1888; jfr. II. S. 437].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

UTRYKT ISLANDSK OVERSÆTTELSE

I Landsbókasafnið, Reykjavík, Nr. 877. 4. findes en utrykt islandsk Oversættelse »Hallur, breittur og þýddur af Tómas bóndi Jónasson« (jfr. P. E. Ólason, Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. I. Reykjavík. 1918. S. 381).

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Der betrogene alte Freyer i Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anitzo ins Deutsche übersetzt von I. G. L. v. A. Hamburg und Lpz. 1743. S. 441—504. [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746) og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. I. Cph. und Lpz. 1752. [Kph. 1759; Neue und verbesserte Aufl. Kph. und Lpz. 1771] og i ny Oversættelse u. T. Pernille, als Tochter vom Hause i Holberg's Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. IV. Lpz. 1823. S. 71—125.

I Holberg Aarbog 1925. S. 165—66 har Dr. phil. Ernst Alker, Arnhem, henledt Opmærksomheden paa den ovenfor under Jean de France omtalte østerrigske Forfatter Joseph Freiherr von Petraschs Lystspil »Der Beruf«, som han mener kunde være paavirket af Holbergs Komedie; men efter det udførlige Referat, som findes i Felix Freude, Die Schaubühne des Freiherrn v. Petrasch. Brünn. 1916. S. 127—39 synes Ligheden mellem de to Stykker meget ringe.

Der Stiefvater. | Lustspiel in drei Aufzügen, nach Holberg, | von | Dr. Ernst Raupach. | Hamburg, | bei Hoffmann und Campe. | 1833. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel (paa Bagsiden Forlagsavertissement); Titelblad (Bagsiden blank); Personliste (Bagsiden blank) (S. 1—2); Teksten S. (3)—120].

Alle Personerne har faaet andre Navne. Jeronimus er blevet til en adelig Godsejer von Brand, Leander til Assessor Wangen,

Leonard og Magdelone til Købmand Funk og Hustru, Leonore til Louise, Pernille til Sophie. Henrichs Partes er overtaget af Købmandens Bogholder Till, der er Stykkets Ræsonnør og iværksætter den Intrige, der hidfører Afsløringen af von Brands Falskhed. Hele Handlingen er bibeholdt og de enkelte Karakterer er skildret som i Originalen, men drevet over i Karrikaturen. Till, der som sagt sætter Intriguen i Gang, har ingen Hjælpere, men, da han er Wangens gode Ven og harmes over von Brands Rænkespil, vil han støtte det unge Par og i en Monolog overvejer han, hvad Midler han skal bruge, hvilket munder ud i følgende karakteristiske Replik: »Halt! ein guter Gedanke! Es gibt ein Lustspiel von Holberg, worin die Umstände den unsrigen wie ein Ei dem andern gleichen. Daraus will ich meinen Plan entlehnen. Plagiate sind ja nicht verboten; gibt es doch nicht einmal ein Gesetz, das diebisches Abschreiben und Verkaufen der Manuscripte verböte«. Den Replik maa i Sandhed have lydt forunderligt paa Scenen. Til Ære for de tyske Tilskuere maa det noteres, at Stykket iflg. en Anmeldelse af Raupach, Dramatische Werke komischer Gattung. III. Hamburg. 1834 (hvori det findes trykt S. 177—298) i Dansk Litteraturtidende. 1834. Nr. 8. S. 127 blev udtrampet (ausgepocht) ved Opførelsen i Leipzig[1]).

Prisen var 16 gr.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

I hollandsk Oversættelse u. T.: De bedroge Oude Vryer efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse findes Stykket i Blyspeelen van Lodewyk Holberg. Amsterdam. 1747. S. 361—426 [i samme Tryk i Zes aardige en vermakelyke blyspeelen, door Lodewyk Holberg. Amsterdam 1757; optrykt i Tweede Druk. Amsterdam. 1768 og i Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. Tweede Deel. Amsterdam 1799. S. 1—81].

OM PERNILLES KORTE FRØYKEN-STAND

I Holbergs udv. Skrifter. IV. Kbh. 1805. S. 302 (jfr. Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 206) formener Rahbek, at Dufresnys Le faux instinct muligvis kunde have givet Holberg den første Idé til dette Stykke. Dufresnys Skuespil er skrevet »i den Hensigt, at skaffe en Reformation i

[1]) jfr. Kiøbenhavnsposten. 1830. Nr. 86 ($^{12}/_{4}$) S. 287—88 om en Opførelse paa Hofteatret i Berlin (taget af »Der Freimüthige«).

den Sædvane at udsætte Børn til Opfostring«, hvilket var almindeligt i Frankrig, men temmelig usædvanligt i Danmark. Som bekendt spiller dette, at et Barn, der var givet fremmede til Opdragelse ganske kort efter Fødselen, bliver ombyttet med et andet en vigtig Rolle i Pernilles korte Frøkenstand og dette kunde tyde paa, at Holberg, som af Rahbek hævdet, kunde have laant Ideen fra Fransk, men paa den anden Side er Sujettet med forbyttede Børn et af de hyppigst benyttede i Komediedigtningen fra den tidligste Tid. Det lader sig derfor næppe fastslaa, at Holberg skulde have kendt og benyttet Dufresnys Stykke. Tilmed er det jo ikke hos Holberg en »Udsættelse« for længere Tid, men kun, medens Forældrene foretager en nødvendig Rejse, saa Ligheden kan ikke siges at være særlig stor.

I sin 331. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 83) omtaler Holberg den franske Skik, »at man strax efter Fødselen skikker spæde Børn ud paa Landet, for der af fremmede Qvinder at opklækkes; hvilket een og anden Gang haver givet Anledning til Børnenes Forbyttelse, og haver saadant Uheld givet mig Materie til det Skue-Spill, som kaldes Pernilles korte Frøken-Stand«.

Ogsaa i dette Stykke findes en af disse Uoverensstemmelser, som man saa tidt støder paa hos Holberg. I 2. Akt 6. Scene, hvor Henrich planlægger Intrigen, taler han om de fire Personer »Kiernen af det hele menneskelige Kiøn«, de fire Gaudiebe, som præsenteres for Publikum i den paafølgende Scene og hvis Hjælp han skal gøre Brug af til at føre Jeronimus bag Lyset. I den 7. Scene, hvor Henrich mønstrer sine Hjælpere, udspørger han de tre om deres Navn, og tildeler dem deres Hverv, men den fjerde spiller slet ingen Rolle. I 3. Akt optræder denne Fjerdemand slet ikke, medens de tre andre derimod røgter deres Ærinde, ganske vist ikke som oprindelig foreslaaet, thi Henrich og den ene Gaudieb spiller Munke, den tredje, der skulde have ageret Pernilles Moder, den gamle Lucie, har maattet overtage Rollen som den falske Notarius, idet Holberg i hans Sted har ladet den virkelige Lucie optræde. Man har i Reglen antaget, at det skyldtes Holbergs almindelige Skødesløshed, men Martensen har (i sin Udg. I. Kbh. 1897. S. 71 ff.) fremsat en anden Forklaring. Ved Teatret i Lille Grønnegade var der kun 3 Aktricer og da disse i Forvejen havde Roller i Stykket, maatte Lucies Rolle nødvendigvis overtages af en af Aktørerne. I 3. Akt havde Henrich altsaa fire Aktører til Hjælp ved sin Intrige: den ene Munk (den anden agerede han selv), den falske og den rette Notar og endelig den som Lucie udklædte Aktør. Derfor skulde Holberg have sat en ny Slutningsscene, den hvori Gaudiebene præsenteres, til 2. Akt. »De fire Gaudiebe ere altsaa ikke at ansee for virkelige

Gaudiebe, med hvilke Henrik indlader sig. Det er Masker, ved hvis Fremførelse han vil spænde Tilskuernes Forventning, idet han forespeiler dem, at de i den følgende Akt skulle see ham opføre en Komedie fuld af Gavtyvestreger med 4 Aktører i Birollerne. Derfor kan den Gaudieb, hvem han overdrager at agere den gamle Lucie, være en Invalid paa Krykker, uagtet Pernilles Moer er en rask og rørig Kone. Men kun med de tre af disse Gaudiebe kan Henrik træffe nærmere Aftale. Han maa tie stille med, hvad den Fjerde skal udrette«. Forklaringen er sindrig nok, men unægtelig noget kunstlet. Brix (i Edda. VI. Kria. 1916. S. 346) afviser den fuldstændig med den Bemærkning: »Martensens Betragtninger over denne Komedies Konstruktion er fuldkommen fejlagtige« uden dog selv at fremsætte nogen Forklaring over Forholdet med de fire Gaudiebe.

I en Afhandling i Museum. 1894. I. S. 77 ff. [Optr. i hans Udg. I. Kbh. 1897. S. 77 ff.] har Martensen udførligt søgt at bevise, at Komedien er skrevet efter Holbergs Hjemkomst i Foraaret 1726 efter hans sidste Udenlandsrejse.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Pernilles korte Frøkenstand kan henvises til Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. IV. Kbh. 1805. S. 302—04; VI. Kbh. 1806. S. 492—93; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 198—208; Museum. 1894. I. S. 366—80: Jul. Martensen: Om Pernilles korte Frøkenstand [Optr. i Martensens Udg. I. Kbh. 1897. S. 67—87]; Edda. XI. Kria. 1919. S. 143.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 346 har H. Brix fremsat Forslag til en enkelt tekstkritisk Rettelse.

Med Hensyn til det symbolske Navn Brenneisen, som den første af Gaudiebene bærer (smlgn. de andres Navne Radelzier og Galgenfrist) har man henvist til, at Holberg i sin Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula quædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 192) nævner en Professor »perillustris Breneyssen«, hvis Navn formodentlig har forekommet ham saa morsomt, at han benyttede sig af det til at karakterisere den ene af sine Gaudiebe. Smstds. S. 142 anfører Holberg mellem de Stykker, som var »non impressæ, sed in theatro nostro cum applausu exhibitæ« ogsaa Pernilles korte Frøkenstand under Titlen: »Perfidus Vitricus«.

PHILOSOPHUS UDI EGEN INDBILDING

Philosophus udi egen Indbilding. Comoedie udi 5 Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads. 7. Tome. Aar 1754

1889

Ludvig Holberg: | PHILOSOPHUS | udi egen Indbildning. | Comoedie udi fem Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1889. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (med Underskrift: 5te Act, 3die Scene. | Cosmoligoreus. Jeg studser ved at see hende, min kiære Mademoiselle. | sign. VR 84) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—71. Den upag. S. 72 blank. Omslaget, der mangler i kgl. Biblioteks Exemplar, har været som i Udg. af Barselstuen 1888; jfr. II. S. 437].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

TYSK OG HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Der Philosoph in der Einbildung i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. V. Kph. und Lpz. 1755. S. 231—344. [Kph. 1762].

I hollandsk Oversættelse u. T. De gewaande Philosooph i Vier aardige en vermakelyke Blyspeelen door Lodewyk Holberg. Zesde en laatste Deel. Amsterdam. 1768. S. 97—218 (efter den tyske Oversættelse og i ny Oversættelse u. T. Filozoof in eigen Verbeelding i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meuleman. (3. Bind). Nijmegen. 1927. S. 329—413).

OM PHILOSOPHUS UDI EGEN INDBILDING

Man har ikke kunnet paavise nogen bestemt Kilde for Philosophus udi egen Indbilding, men i et lille Skrift: Mindeblad fra Holberg-Samfundets Opførelse af Philosophus udi egen Indbilding. Udg. af Holbergsamfundet af 3. Decbr. 1922. Kbh. 1924 har Vilh. Andersen sikkert med Rette hævdet, at det har hentet sit Stof fra de filosofiske Strømninger i 1740'erne, der navnlig repræsenteredes af de tre Moralfilosofer Fr. Chr. Eilschow, Jørgen Riis og Andreas Lundhoff. Disse i Livssyn og Grundanskuelse vidt forskellige Forfattere har Holberg villet stille op mod hinanden, uden dog paa nogen Maade at portrætere dem, men tillige har han villet vise, at den megen Moralfilosofi, som han selv i sine yngre Dage havde været en af de ivrigste Dyrkere af, dog kunde drives for vidt og »raffineres« for meget.

Vilhelm Andersens Udvikling er absolut det vægtigste og mest karakteristiske, der foreligger om dette Stykke, som de tidligere Kommentatorer egentlig ikke har faaet meget ud af; se saaledes Rahbek i Holbergs udvalgte Skrifter. V. Kbh. 1805. S. 408—10; VI. Kbh. 1806. S. 566 og Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 450—53.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Stykket kan forøvrigt henvises til Holbergs Komedier. Udg. af Jul. Martensen. XII. 1906. S. 85—188; Holberg, Comoedierne. Tekstredaktion og Kommentar ved Carl Roos. III. Kbh. 1924. S. 498—501.

Med sin sædvanlige Trang til at finde virkelig levende Forbilleder til de Holbergske Personer har Rahbek (paa de ovenfor anførte Steder) søgt Modeller til Cosmoligoreus (Cosmus Holgersen) og Chrestopolitanus de Praga, i hvis Lignelse Pernille har formummet sig — uden dog at kunne paavise nogen.

M. H. t. den »Bylt eller Bold«, hvormed Petronius vækker sin Herre Cosmoligoreus, naar denne fortaber sig i filosofiske Spekulationer, kan henvises til Dansk Minerva. VII. Kbh. 1818. S. 174—76, hvor det paavises, at denne Ide er laant direkte fra Swifts Gullivers Rejser.

I Holbergs 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 17) hedder det om Philosophus udi sin egen Indbildning at det »forestiller en Charactere, som ingen tilforn, saa vidt mig er bekiendt, udi Skue-Spil har udført; Derudi har Kammer-Pigen den største Rulle. Samme Comoedie er udi 5 Acter og sigter paa dem, som indbilde sig, at Philosophie bestaaer alleene udi Theorie, Skiæg og Kaabe, eller som meene, at de besidde alle Philosophiske Egenskaber, men som, naar Prøve skal giøres, blive røbede, og lære at kiende sig selv«. I sin 506. (a) Epistel (smstds. S. 168) nævnes den lige mellem de af Holbergs Komedier, i hvilken han har skildret »Characterer, som tilforn ikke vare af andre udførte«.

PLUTUS

Plutus eller Proces imellem Fattigdom og Riigdom. En heroisk Comoedie udi 5 Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads. 6. Tome. Aar 1753.

1889

Ludvig Holberg: | Plutus | Eller | Proces imellem Fattigdom og Riigdom. | En heroisk Comoedie udi fem Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1889. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—61; den upag. S. 62 blank. Omslaget, der mangler i Kgl. Biblioteks Exemplar, har været som i Udg. af Barselstuen 1888; (jfr. II. S. 437). Til Udgaven hører et Billede, som mangler i Kgl. Biblioteks Exemplar].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1781

PLUTUS | Eller Procesz emellan | Fattigdom och Rikedom. | En | Heroisk | Comoedie | Uti | Fem Öpningar. | Af | BARON LUDV. HOLBERG. | Öfwersatt ifrån Danskan. | (Røskenvignet) | WÄSTERÅS, | Tryckt hos JOHAN LAUR. HORRN, på | desz bekostnad, år 1781. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—62. Over 1. öpningen (S. 3) en Frise og S. 62 en Vignet; derunder: Exemplaret oinbundit kostar 4 Schilling Specie].

Den anonyme Oversætter har hist og her forandret noget i Replikerne, saaledes f. Ex. i 4. Akt 2. Sc. (S. 44) hvor Davus: Ha ha! hvad siger I nu, Mester Philosophus? og Diogenes: Bie kun lidt Mester Snaphane! er gengivet ved: Davus: Hwad säger du nu käre wän. og Diogenes: Penia lefwer än. Smstds. er i Penias Replik Ordene: Ligesom en Vattersotig, jo mere han drikker, jo mere tørster han. helt udeladt. Ligeledes er de 4 sidste Linjer i Penias Slutningsarie i 4. Akt 4. Scene bortfaldet og de 6 sidste Linjer i Diogenes' versificerede Slutningstale i 5. Akt 15. Scene.

1. Akt 1. Sc. er »Davus i Sganarels-Dragt« oversat som »Dawus i Skarlakans kläder«.

Denne Oversættelse er optaget som Nr. 1 i Samling af Holbergs med fleres förswänskade Comoedier, Wästerås. 1781.

Et Exemplar findes i det kgl. Bibliotek.

TYSK OG HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

Stykket findes i tysk Oversættelse med sin oprindelige Titel i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. V. Kph. und Lpz. 1755. S. 1—100 [Kph. 1762]. I den foran dette Bind trykte »Vorbericht« hedder det om dette Stykke: »Plutus oder Wettstreit zwischen Armuth und Reichthum. Der Titel giebt schon zu erkennen, was der Hauptinhalt

und Zweck dieses Lustspiels seyn soll. Nämlich zu zeigen, wie schädlich der Reichthum ist, wenn er gemiszbrauchet wird, und wie glücklich einer dagegen ist, der zwar kein überflüsziges, aber doch nothdürftiges Auskommen hat und daher mit seinem Zustande zufrieden ist und nach keinem Ueberflusz trachtet. Vielleicht wünscht mancher Leser mit uns, dasz diese Moral in diesem Stücke nicht so oft wiederhohlet und dasz die Einheit des Orts und der Zeit möchte besser seyn beobachtet worden. Unterdessen hat die verschiedene Vorstellung und Ausführung der Hauptmoral und die vielen unerwarteten und lustigen Aufzüge allen Arten der Zuschauer so wohl gefallen, dasz fast kein Stück mit mehrerm Beyfall aufgeführet worden, als eben dieses. Die Anleitung dieses Stückes ist aus dem Plutus des alten griechischen Komödienschreiber Aristophanes hergenommen. Wer sich die Mühe nehmen will, selbigen mit dieser Arbeit zu vergleichen, der wird finden, in wie weit unser Verfasser Recht hat zu behaupten, dasz er den Plutus des Aristophanes so umgeschmolzen, dasz er diese seine Arbeit mit Recht für ein Original ausgeben könne« — og i hollandsk Oversættelse u. T. Plutus of Pleit-geschil tusschen Armoede en Rykdom efter den ovennævnte tyske Oversættelse i Vyf aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Fyfde Deel. Amsterdam. 1768. S. 339—442.

FINSK BEARBEJDELSE 1857

I det finske Børneblad Lasten Suometar. Nr. 15. Juni 1857 findes en lille Artikel: Köyhyyden ja Rikkauden Oikeudenkäynti. (Holbergin näytelmästä otettu juttu), som er en i fortællende Form holdt Bearbejdelse af Plutus. Den er anonym, men skal skyldes Salmelainen (jfr. V. Tarkiainen i Edda. XXXI. 1931. S. 75).

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1765

ПЛУТУСЪ, | или | СПОРЪ | между | БѢДНОСТІЮ | и | БОГАТСТВОМЪ, | КОМЕДІЯ | ВЪ | ПЯШИ ДѢЙСШВІЯХЪ. | Сочиненіе | Г. ГОЛБЕРГА, | переводъ | АНДРЕЯ НАРТОВА. | ВЪ САНКТПЕТЕРБУРГѢ, | 1765 года.

[Transkription: Plutus, ili spor meždu bědnostiju i bogatstvom, komedija v pjati dějstvijach. Sočinenie G. Golberga, perevod Andreja Nartova. V Sanktpeterburgě, 1765 goda].

[Oversættelse: Plutus, eller Striden mellem Fattigdom og Rigdom, Komedie i fem Akter. Et Værk af Hr. Holberg, Oversættelse af Andrej Nartov. Skt. Petersborg, Aar 1765].

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—104. Der findes forskellige Friser over hver Akt (S. 3. 23. 38. 68. 82 og en større Slutningsvignet].

Med Hensyn til Oversætteren kan henvises til II. S. 526 under Henrik og Pernille.

Oversættelsen er sikkert foretaget efter den ovenfor nævnte tyske Oversættelse; jfr. Ad. Stender-Petersen i Holberg Aarbog 1923. S. 140—42.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

OM PLUTUS

I sin 447. Epistel (jfr. nedenfor) oplyser Holberg selv, at Ideen til dette Stykke er hentet fra Aristophanes' Plutus. Af dette har Rahbek (i Holbergs udv. Skrifter. VI. Kbh. 1806. S. 535—39) og Martensen (i sin Udg. XI. Kbh. 1904. S. 10—11) genfortalt Indholdet. Holberg hævder med Rette, at han dog har behandlet Emnet saa frit og forskelligt fra Aristophanes, at hans Stykke kan betegnes som originalt. Til Forstaaelse og Karakteristik af Plutus kan henvises til Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved Rahbek. V. Kbh. 1805. S. 85—90; VI. Kbh. 1806. S. 535—39; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 362—97; Holbergs Komedier. Udg. af Jul. Martensen. XI. Kbh. 1904. S. 7—18.

Da Stykket første Gang fremkom i Den Danske Skue-Plads. VI. Aar 1753 fandtes paa et efter Titelbladet følgende Blad følgende Oplysning om Stykket: »Plutus en heroisk Comoedie eller Proces imellem Riigdom og Fattigdom. Ingen af vore Original Skue- Spill er forestillet med større Succes. Thi den indeholder et rart Morale, men er tilligemed forsynet med adskillige lystige Scener, saa at den derfor har behaget alle Slags Tilskuere. Materien er tagen af den gamle Grædske Comoedieskrivers Aristophanis Plutus, men er saaledes bleven omstøbt at den maa passere for en Original. Den er udi sig selv gandske Regelmæssig, og alle dens Præsentationer flyde naturligen af Stykket«. Man har tvivlet om, at disse her citerede Oplysninger stammer fra Holberg, men naar man læser, hvad han selv skriver i sin 447. Epistel (i 5. Tome af Epistlerne, der udkom 1754; Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 15—16), synes det indlysende, at hine ogsaa maa hidhøre fra ham, saa overensstemmende synes de at være. Det hedder her: »Jeg haver ellers udarbeydet 5 nye Comoedier, som endnu ikke er publicerede [1]); deraf er den første et bekiendt

[1]) Epistlen maa altsaa være skrevet senest i Aaret 1753; men almindelig antages ogsaa den 6te Tome af Den Danske Skue-Plads først at være udkommet 1754, skønt den bærer Aarstallet 1753.

Moralsk Stykke udi 5 Acter, som fører det Navn af Plutus eller Proces imellem Rigdom og Fattigdom. Førend denne Comoedie blev forestilled paa den Danske Skue-Plads [1]), lod jeg den af adskillige læse for at høre deres Betænkning. De fleste af dem holdt den for at være et af de anseeligste Stykker, som nogen Tid har været forestillet; men saasom det indeholder et sterkt, alvorligt og paradox Morale, saa heller ønskede de end haabede, at det maatte forestilles med Succes, men dømte, at det ville have samme Skiæbne som Molieres Misantrope, hvilken med Admiration læses, men med Koldsindighed af Tilskuerne sees (Laudatur et alget). Jeg var dog stedse af andre Tanker, og haabede, at Præsentationen skulde ikke blive mindre behagelig end Læsningen. Mit Haab slog mig ikke heller feil, thi intet Stykke er med meere Succes bleven spilled. Man frygtede, at Pøbelen, som ikke finder Smag uden i Harlequinerne, skulde have vraget en Comoedie af saadan Natur, og at den i sær vilde mishage dem, som holde for, at intet Skue-Spil kand være uden Elskov, og uden Kammer-Pigers og Tieneres Intriguer, ja som meene, at et Stykke er mod Reglerne, naar det ikke er indrettet efter de Franske Comoedie-Skriveres Plan. Dette altsammen havde jeg for Øjene, og dog blev ved mit Forsæt for at forsøge, hvad Virkning et saadant u-sædvanligt Skue-Spil hos Tilskuerne vilde have, og som Udfaldet har været efter mit Ønske, meener jeg derved at have banet Vejen for andre Comoedie-Skrivere, til at forfærdige Comoedier af samme Natur, og at afkaste det Aag, som vore Tiders ugrundede Sædvane Skribentere har paalagt. Jeg siger vore Tiders ugrundede Sædvane, thi de gamle Grækere og Romere have ikke bekymret sig om saadanne. Nogle af Plauti og de fleste af Aristophanis Skue-Spil ere uden Elskov, og mig synes, at man burde for længe siden kiedes ved at see Comoedier udi samme Tone, og hvor udi stedse sees en knurvorn Fader, en forliebt Søn, en skalkagtig Tiener, og som endes ved Giftermaal. Anledning til denne Comoedie er tagen af Aristophanis Pluto; men man kand sige, at derudaf fast intet er taget uden den pure Titel, og at Stykket derfor er en oprigtig Original«. Senere i samme Epistel (Bruuns Udg. smstds. S. 23) nævner han mellem de Komedier, »hvorudi ingen Elskov findes« ogsaa »Plutus, som bær Priisen for alle mine Comoedier«. Endelig i 506. (a) Epistel (Bruuns Udg. smstds. S. 168) anfører han mellem sine Karakterkomedier ogsaa »Plutus, hvis Argument vel er taget af den gamle Græske Poët Aristophane, men den haver dog ingen Lignelse dermed, saasom den udfører et rart og paradox Morale, og derfor maa passere for en Original«.

I Mes pensées. Cph. 1751. S. 300 skriver la Beaumelle om Holberg: »Cet auteur auroit sans doute excellé dans le haut co-

[1]) 1751.

mique, si son parterre lui avoit permis de se livrer à son gout: c'est ce parterre, qui lui a arraché le Potier d'étaim Politique, Plutus & Ulysse.

Jens Schelderup Sneedorff bemærker i sine anonymt udg. Breve. Sorøe. [1759]. S. 40: »Plutus og Artaxerxes kan tiene til Beviis, at Forfatteren af Jule-Stuen og den politiske Kandestøber havde valt edlere Caracterer, dersom han paa den første Danske Skue-Plads havde fundet lige saa fiin en Smag som paa den sidste«.

DEN POLITISKE KANDESTØBER

Den Politiske Kandstøber. Comoedie. Forestilled paa Den Danske Skueplads 1722 fremkom første Gang i Comoedier sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. Tryckt Aar 1723.

Da den blev trykt paany i 1. Tome. 2. Edition. Tryckt Aar 1724, hedder det i den efter Just Justesens Betenkning trykte NB: »Udi denne edition ere de To af disse 5 Comoedier bleven meget forandret saasom Kandestøberen og den Vegelsindede«. Forandringerne i Kandestøberen er dog ikke meget store; Scenen for Collegium politicum, der i Originaludgaven »præsenteres i et Wertshuus«, er nu henlagt til Herman von Bremens Hus, heraf følger, at Henrich er tilstede og har overtaget Værtens Rolle, uagtet Holberg med sædvanlig Skødesløshed har givet Replikerne Overskriften: Verten. Endvidere er der i 2. Akt 1. Scenes Begyndelse tilføjet tre nye Repliker. I 1. Akt 6. Sc. var det i Originaludgaven Peiter, der berettede Geske om Collegium politicum, medens det i 2. Edition er Henrich og Replikskiftet er blevet noget udvidet, bl. a. med en af Forandringen af Scenen for Collegium politicum foranlediget Replik af Geske, at Herman v. Bremen vil have hende til at aflægge et Besøg, for at Collegiet kan afholdes uforstyrret. Endelig er Slutningen af Henrichs Monolog i 1. Akt 3 Sc. noget forandret.

Ved Forestillingen i 1726 ($^{19}/_{7}$) hedder det paa den bevarede Plakat (aftrykt i Plakater fra Theatret i Lille Grønnegade. Udg. i Facsimile af Selskabet for dansk Theaterhistorie. Med en Indledning ved Julius Clausen. Kbh. 1912) efter Stykkets Titel »Som med adskillige nye og artige Scener er forbedret«. Hvilke disse Forbedringer har været vides ikke; muligvis har det kun været for at lokke Tilskuere til; i hvert Fald findes der, da Stykket næste Gang blev trykt i Den Danske Skue-Plads. 1. Tome. Trykt Aar 1731, kun en ny Scene, nemlig 3. Akt 5. Sc., som Holberg har føjet til uden at rette i den Replik, hvormed den 4. Sc. i 2. Edition sluttede: »Lad os ind at giøre Anstalter« og

tilføjer: »Gaar I andre nu ind at giøre Anstalter. Jeg har Lidt at tale med Henrich alene«.

I Kiøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1804. Nr. 50. S. 794 meddeler Literaten P. M. Nødskov, at Stykket, om hvilket han bemærker »veed jeg ingen Bonde, som kiender«[1]), skal være bleven eftertrykt i Haderslev. En saadan Udgave kendes nu ikke mere.

1855

Den politiske Kandestøber. | Comoedie i fem Akter | af | Holberg. | Første Gang udgiven med Træsnit 1855 | af | Flinch. | Træsnittene komponerede og tegnede | af | P. C. Klæstrup. | Kjøbenhavn. | Trykt paa Udgiverens Forlag i Louis Kleins Bogtrykkeri. | Faaes hos Flinch, Pilestræde Nr. 84, 4de Sal. | 12mo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personerne, (hver forestillet ved en lille Træsnitsfigur som til en Dukkekomedie) (S. 3—4); Teksten S. (5)—72. Over 1. Akt 1. Sc. en Guirlandefrise].

Om Udgiveren kan henvises til II S. 453 under Diderich Menschenschrek. 1843.

Teksten er formodentlig fra Rahbek og Boyes Udg. (1829—32), men noget moderniseret i Retskrivningen. Synderlig omhyggelig er Teksten ikke behandlet; strax i 1. Akt 1. Sc. hedder det i Antonius' første Replik »mit Hierte sidder i min Hals« (isted. sidder mig i min Hals); i 1. Akt 3. Sc. (S. 8) »Næst tjenlig Salutems Hilsen« (isted. Næst tienstlig Salutems Hilsen); i 1. Akt 4. Sc. (S. 9) »kunde nok tiene til noget andet« (isted. tiene til andet); 1. Akt 5. Sc. (S. 12) »det skal blive færdigt til paa Lørdag« (isted. det skal blive færdigt paa Løverdag); 1. Akt 6. Sc. (S. 12) »hvorfor han vilde have mig ud i Dag« (isted. hvorfor han vil have mig ud i Dag); smstds. (S. 13) »han havde en Mine« (isted. thi han havde en Mine); smstds. (S. 14) »faaer at vide, at han saadant sidder og reformerer Staten« (isted. faaer at vide saadant, at han sidder og reformerer Staten); smstds. (S. 14) »Det hele Borgerskab er ikke mægtigt nok« (isted. Det hele Borgerskab er ikke mægtig).

Der findes ingen Noter.

Det var Nr. 7 af de af Flinch udgivne Komedier af Holberg.

Prisen var 32 Sk.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,60.

I Sorø Akademis Bibliotek findes det samme Tryk med et

[1]) I Modsætning til Jeppe paa Bjerget.

Omslag, hvorpaa: Den politiske Kandestøber. | Comoedie i 3 Akter | af | Holberg. | Kjøbenhavn. | Flinchs Forlag — Louis Kleins Bogtrykkeri. | 1856. |

1861

Den politiske | Kandestøber. | Komedie i fem Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26 (gl. 13). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—49; paa den upag. S. 50 Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlag].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udg. af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852.

Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k for c. Der findes ingen Noter.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1859—68 udkom den i Aaret 1861 og Prisen var 12 Sk., senere nedsat til 6 Sk. Det var Nr. 5 af de Løserske Separatudgaver.

FOLKEOPLYSNINGENS UDGAVER 1868—1906

1868

Den politiske Kandestøber. | Komedie | af | Ludvig Holberg. | (Vignet, Frihedsstøtten) | Med et Billede efter W. Marstrand. | Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. | Kjøbenhavn. | I Commission hos G. E. C. Gad. | G. S. Wibes Bogtrykkeri. | 1868. | 16 Sk. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Særligt Aftryk af »Folkelæsning« 1868). (S. 1—2); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—71; den upag. S. 72 blank. Til Udgaven hører et Billede med Underskrift: Den politiske Kandestøber, 3die Act 2den Scene. sign. Marstrand fc. Thieles Bogtrykkeri. Rosenstand sc.].

Det er formodentlig Optryk af Liebenbergs Tekst fra 8 Binds Udgaven. Retskrivningen er noget moderniseret. Noterne er tildels forskellige fra Liebenbergs og navnlig er med Henblik paa, at Udgaven er bestemt til Folkelæsning, Antallet stærkt forøget, bl. a. med Oversættelse af de fremmede Ord.

Prisen var 16 Sk.

2. OPLAG 1880

— — — Med et Billede efter W. Marstrand. | Andet Oplag. | — — Kjøbenhavn. | I Kommission hos G. E. C. Gad. | 1880. | Særtryk Nr. 9. Pris 35 Øre. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Særtryk af »Folkelæsning« 1868, Nr. 13. og nederst Hoffensberg & Traps Etabl.) (S. 1—2); ellers som i Udg. 1868. Til Udg. hører ligeledes det samme Billede].

Prisen var 0,35.

3. OPLAG 1890

— — — Komedie | af | Ludvig Holberg. | (Vignet, Frihedsstøtten) | Tredje Oplag. | Med et Billede efter W. Marstrand. | Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. | Kjøbenhavn. | I Kommission hos G. E. C. Gad. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1890. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Særtryk af »Folkelæsning« Nr. 13, 1868). (S. 1—2); ellers som i Udg. 1880. Til Udgaven hører ligeledes det samme Billede, kun at Ordene: Thieles Bogtrykkeri. mangler].

Prisen var 0,30.

4. OPLAG 1906

LUDVIG HOLBERG: | DEN POLITISKE KANDESTØBER | KOMEDIE I FEM AKTER | MED INDLEDNING OG OPLYSNINGER | VED | F. RØNNING | (Vignet, Frihedsstøtten) | FJERDE ÆNDREDE OPLAG | MED ET BILLEDE EFTER W. MARSTRAND | VED UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME | KØBENHAVN | I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD | 1906 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: KBHVN. — NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKIÆR)) (S. 1—2); FORORD (S. 3); den upag. S. 4 blank; INDLEDNING. S. (5)—14; Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 15—16); Teksten S. (17)—90; ANMÆRKNINGER. S. (91)—96. Billedet med samme Underskrift (uden Ordene Thieles Bogtrykkeri) er trykt i Teksten S. 43—44. Til Udgaven hører et Omslag med den samme Titel som Titelbladet, dog en større Vignet, Frihedsstøtten og derefter: MED ET BILLEDE EFTER W. MARSTRAND | FJERDE ÆNDREDE OPLAG | KØBENHAVN | VED UDVALGET FOR FOLKEOPLYSNINGS FREMME | I KOMMISSION HOS G. E. C. GAD | 1906 | Særtryk Nr. 9. Pris 60 Øre].

I Forordet oplyser Udgiveren, at, da det er vanskeligt at fastslaa Holbergs egen Retskrivning, har man valgt at »benytte den nu brugelige, men selvfølgelig med Bevaring af Holbergs Ordformer«. Men da der ogsaa er Vaklen i disse, er samme Ord »undertiden anført i to tilsyneladende lige gyldige Former«. I Indledningen (S. 14) meddeler han endvidere, at Teksten i Udgaven 1723 er lagt til Grund for Udgaven, men at han dog har beholdt 3. Akt 5. Scene, der først findes i Udgaven i Den dan-

ske Skue-Plads 1731. Baade Indledningen, Noterne (væsentlig Oversættelser af fremmede Ord) og Anmærkningerne er affattet efter det folkelige Publikum, for hvilket Udgaven var bestemt. Den er trykt med Antikva.

Prisen var 0,60.

1869 tryktes Den politiske Kandestøber i Udvalg af ældre danske Digteres Værker. II. Holberg. Første Hefte. Indhold: Den politiske Kandestøber. Barselstuen. Ribe. 1869. (jfr. II. S. 338).

FORLAGSBUREAUETS (GADS) UDGAVER 1888—1930

1888

Ludvig Holberg: | Den politiske Kandstøber. | Comoedie. | F. L. Liebenbergs Textrevision. | Med Billede af W. Marstrand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (det samme som i »Folkelæsnings«-Udgaven, men med Underskrift: 3die Act, 2den Scene. | Herman von Bremen. Aflegger min Hilsen og Taksigelse til det | lovlige Raad og forsikrer dem om min Protection. | der mangler fuldstændig Signatur) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—63; den upag. S. 64 blank. Omslag: Ludvig Holberg | Den politiske Kandstøber. | Med Billede af W. Marstrand. | sign. F.DM. (ellers som i Udg. af Barselstuen 1888); jfr. II. S. 437].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

1899

— — — Kjøbenhavn 1899. | Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 8vo.

[Indhold som i forrige Udgave, af hvilken den er et direkte Optryk]

Prisen var 0,25.

1910

— — — G. E. C. Gads Forlag — Kjøbenhavn 1910. | Trykt hos Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær). | 8vo.

[Indhold som i forrige Udgave, af hvilken den er et direkte Optryk].

Prisen var 0,25.

1916

LUDVIG HOLBERG: | DEN POLITISKE KANDSTØBER | COMOEDIE | F. L. LIEBENBERGS TEXTREVISION | MED

BILLEDE AF W. MARSTRAND | G. E. C. GADS FORLAG — KJØBENHAVN 1916 | 8vo.

[Indhold: Titelbillede (som i de tidligere Udgaver) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4): Teksten S. (5)—64].

Det er et direkte Optryk af den forrige Udgave; trykt med Antikva. Paa Omslagets Bagside KBHVN. — Nielsen & Lydiche (Axel Simmelkiær).

Prisen var 0,25.

1922

— — — — G. E. C. GADS FORLAG — KJØBENHAVN 1922 | 8vo.

[Indhold som i forrige Udgave, kun at Teksten gaar fra S. (5)—62. Paa et upag. Blad Fortegnelse over Enkeltudgaverne af Holbergs Komedier].

Det er et direkte Optryk af den forrige Udgave; trykt med Antikva. Paa Omslagets Bagside samme Notits som i Udg. 1916.

Prisen var 0,50.

1930

— — — — G. E. C. GADS FORLAG — KØBENHAVN | MCMXXX.

[Indhold som i forrige Udgave; paa Bagsiden af Titelbladet nederst: FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI | KØBENHAVN |; Teksten S. (5)—61; den upag. S. 62 blank. Paa et upag. Blad Fortegnelse over Enkeltudgaverne af Holbergs Komedier. Paa Omslagets Bagside den samme Trykkeriangivelse som bagpaa Titelbladet].

Prisen var 0,50.

H. HAASES UDGAVER 1915—1922

1915

LUDVIG HOLBERG | DEN POLITISKE KANDSTØBER | COMOEDIE UDI | FEM ACTER | INDLEDNING OG OPLYSNINGER | AF | H. HAASE | ADJUNKT VED STATSSKOLEN I RANDERS | (Forlagsvignet) | KØBENHAVN | LEHMANN & STAGES FORLAG | 1915 | 8vo.

[Titelblad (nederst paa Bagsiden: I. COHENS BOGTRYKKERIER | (GEORG A. BACH)) (S. 1—2); Indledning (S. 3); Personlisten (S. 4); Teksten S. (5)—75; den upag. S. 76 blank. Til Udgaven hører et Omslag med dekoreret Ramme: Litteraturlæsning for Skolen | Værker og Udvalg | udgivet ved og forsynet med Indledning og | Noter af Lærere ved Statsskolen i Randers | LUDVIG HOLBERG | Den politiske Kandestøber | Comoedie udi fem Akter | ved H. HAASE | Adjunkt. | Lehmann & Stages Forlag | København (Forlagsvignet)].

Den benyttede Tekst er den Liebenbergske. De talrige Noter under Siden tager Sigte paa Skoleungdommen.

Det var Nr. 7 af Litteraturlæsning og Prisen var 0,50.

2. UDGAVE 1922

— — — 2den UDGAVE | (Forlagsvignet). | P. HAASE & SØNS FORLAG | 1922.

[Indhold som i Udg. 1915, kun at Notitsen paa Titelbladets Bagside er bortfaldet. Omslaget ligeledes som i Udg. 1915 kun med forandret Forlagsbetegnelse].

Udgaven er fotografisk Optryk af den forrige, foretaget i Leipzig.

Prisen var 0,90.

H. BRIX' UDGAVE 1922

Som Prøve paa den af Hans Brix besørgede Udg. af Holbergs Comoedier med Hans Tegners Illustrationer udsendte Gyldendalske Boghandel i formindsket Facsimile:

Den politiske | Kandstøber | Comoedie | Forestillet paa den Danske Skueplads | 1722. | (Vignet). | Hoved-Personerne udi Comoedien |

Herman von Bremen	Antonius, hendes Beiler
Geske, hans Hustru	Henrich, Tieneren
Engelke, hans Datter	Aneke, Pigen

[Indhold: Halvtitel (midt paa Bagsiden: Formindsket Facsimile efter Gyldendals | Holberg Udgave) (S. 1—2); Titelblad (Bagsiden blank) (S. 3—4); Teksten S. (5)—50; Lidt om Gyldendals Holberg Udgave (7 Blade). (trykt i Gyldendals Forlagstrykkeri). Omslaget: Ludvig Holbergs | Comoedier | (Holbergs Vaaben) | Udgivet af Hans Brix | med Hans Tegners Illustrationer. | Gyldendalske Boghandel | 1922].

Dette Prøvehæfte blev gratis uddelt.

O. SCHLICHTKRULLS UDGAVER 1925—32

1925

LUDVIG HOLBERG | DEN POLITISKE KANDSTØBER | COMOEDIE | MED OPLYSNINGER | VED | OSKAR SCHLICHTKRULL | UDGIVET AF | DANSKLÆRERFORENINGEN | GYLDENDALSKE BOGHANDEL — NORDISK | FORLAG — KØBENHAVN — MDCCCCXXV | 8vo.

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI | KØBENHAVN | (S. 1—2); INDHOLD (S. 3); den

upag. S. 4 blank; FORORD S. (5)—6; INDLEDNING S. (7)—17; den upag. S. 18 blank; Halvtitel (paa Bagsiden Personlisten) (S. 19—20); Teksten S. (21)—77; den upag. S. 78 blank; ORIENTERING (Bagsiden blank) (S. 79—80); Teksten S. 81—159; NOTER: S. (160)—83; REPETITIONSOVERSIGT. S. (184)—90; LITTERATURHENVISNINGER. S. (190)—93; den upag. S. 194 blank. Til Udgaven hører et Omslag med samme Ordlyd som Titelbladet, kun at Ordene: Udgivet af Dansklærerforeningen er udeladt].

I Forordet meddeler Udgiveren, at Udgaven har væsentlig pædagogisk Sigte og skulde give Læreren »en systematisk Behandling af Emnet, som i Art og Omfang kan tjene Gymnasiets Krav og Eleven en Oversigt til Brug ved Repetitionen«. Af Indledningen (S. 17) ses, at Teksten er optrykt efter den af Hans Brix besørgede Udg. af Holbergs Comoedier. Med Hans Tegners Illustrationer. 1922—23.

Schlichtkrulls Udg. blev anmeldt i Tilskueren. 1926. II. S. 11—13 af Paul V. Rubow.

Prisen var 2,00.

2. UDGAVE 1932

LUDVIG HOLBERG | DEN POLITISKE | KANDSTØBER | COMOEDIE | MED INDLEDNING OG KOMMENTARER | VED | OSKAR SCHLICHTKRULL | UDGIVET AF DANSKLÆRERFORENINGEN | ANDEN UDGAVE | GYLDENDALSKE BOGHANDEL — NORDISK | FORLAG — KØBENHAVN ⌣ MDCCCCXXXII | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: FORORD | I nærværende 2den Udgave er Indledning og Kommentarer stærkt forkortede. Nederst PRINTED IN DENMARK | GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI | KØBENHAVN |; Indledning S. (III—)XX; Halvtitel (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3—)59; den upag. S. 60 blank; NOTER S. (61—)76. Omslaget med samme Udeladelse som i 1. Udg.].

Prisen var 1,25.

Komedien findes ogsaa aftrykt i A. E. Eriksen, Udvalg af norske og danske forfattere. 1. Bd. Kria. 1882. S. 34—77; B. Pauss og H. Lassen, Læsebog i modersmaalet. 3. skoletrin. 3. afd. Kria. 1887. S. 534—83; C. Broch og M. Seip, Udvalg af norske og danske læsestykker. Kria. 1888. S. 16—48; A. E. Erichsen, Norske læsestykker for middelskolens øverste klasse. Kria. 1890. S. 1—50.

FÆRØSK OVERSÆTTELSE 1922

LUDVIG HOLBERG: | HIN POLITISKI KANNU- | STOYPARI | UMSETT HEVUR RIKARD LONG | FELAGIÐ VARÐIN | HAVN Í FØROYUM | 1922 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: PRENTSMIÐJA FRAMS); FORMÆLI. S. (I)—V; Personlisten (S. VI): Teksten S. (1)—88. Til Udgaven hører et Omslag med samme Ordlyd som Titelbladet; paa Indersiden af Omslagets Bagside: RÆTTLEIÐINGAR:].

I Forordet (S. V) meddeler Oversætteren: »Henda útgáva er umsett eftir text dansklærara felagsins i Keypmannahavn«, men Dansklærerforeningens Udgave er først udkommet 1925 (jfr. ovenfor S. 131). Enten har han benyttet Liebenbergs eller Brix's Udgave, rimeligvis den sidstnævnte, men i hvert Fald er det Teksten fra Udg. 1731, der ligger til Grund, hvilket kan ses af, at han har alle de i denne stedfundne Forandringer.

Udgaven er forsynet med endel forklarende Fodnoter, om hvilke han ogsaa — men altsaa urigtigt — oplyser, at de er hentet fra Dansklærerforeningens Udgave.

Den versificerede Slutningsmoral er oversat af den færøske Digter Hans A. Djurhuus.

ISLANDSK BEARBEJDELSE 1854

Leikrit: | Vefarinn | med | tólfkóngaviti. | Útgefendur: Svb. Hallgrímsson. H. Johnson. | Reykjavík 1854. | Prentad í prentsmiðju Íslands, hjá E. Þórðarsyni. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—54; Leiðrjettingar: S. 55; den upag. S. 56 blank].

Sveinbjörn Hallgrímsson var en Præstesøn, der efter en kort Tid at have været Kapellan helligede sig Politiken og blev Redaktør; 1860 søgte han paany Præstekald og døde som Præst i Glæsibær 1863, i en Alder af 48 Aar. Helgi Johnson († c. 1865) som Købmand havde rimeligvis nogen Andel i dette Stykke. Den her udgivne Komedie er en fri Bearbejdelse og Lokalisering af »Den politiske Kandestøber«. Scenen er henlagt til Island, nærmere bestemt Reykjavík, og Stykket giver, som Kr. Kaalund (i Dansk biografisk Lexikon. VI. Kbh. 1892. S. 517) skriver, »ganske morsomme Indblik i islandske Forhold«.

Kandestøberen er her Væveren Þrándur Þiðrandason, hvem nogle Spøgefugle bilder ind, at han er bleven Altingsmand for Vestmannaeyjasyssel. Handlingen er nøje holdt op ad Originalen, men med af de Lokaliseringen nødvendiggjorte Smaaændringer. Naar der saaledes i Collegium politicum læses op af Datidens Aviser om de politiske Begivenheder i Udlandet, er det her de danske Aviser, der maa holde for, og Navne som Ørsted, Bardenfleth og Rosenørn forekommer i Diskussionen. Men tillige drejer denne sig om Tyrkerne, som jo har staaet som Skræmmebillede for Islænderne fra den Tid, da de kom paa Plyndringstogt.

De to Advokater er her to Studenter, der forelægger den ny Altingsmand deres Stridigheder, men naar Advokaterne hos Holberg citerer Justinian paa Latin, citerer Studenterne Ørsted paa Dansk.

Blandt Herman von Bremens politiske Læsebøger nævnes istedetfor Hercules og Herculiscus en af de mest bekendte islandske Romaner »Piltur og stúlka« af Digteren Jón Þoroddssen.

Efter Sigende skal Forfatteren med Hovedpersonen have sigtet til den bekendte islandske Politiker Jón Guðmundsson.

I en Notits (S. 55) lover Hallgrímsson, at han, hvis dette Stykke vinder Bifald, vil udsende et andet: Atli með axarsköptin og skriver videre: »Leikrit það er líka eptir Holberg, en lagað og sníðið eptir háttum vorum og hugsun, líkt og Vefarinn«. Det er ikke godt at vide, hvilken af Holbergs Komedier han har villet oversætte med Ordene: »Atli med Dumhederne«, muligvis Den pantsatte Bondedreng eller Den Stundesløse.

Denne Udgave er temmelig sjælden.

ARNE GARBORGS LANDSMAALSOVERSÆTTELSE 1922

LUDVIG HOLBERG | DEN POLITISKE | KANNESTØYPAREN | PAA NORSK VED | ARNE GARBORG | DET NORSKE SAMLAGET | OSLO — MDCCCCXXII | 8vo.

[Indhold: Smudstitel (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten, nederst: DET MALLINGSKE BOGTRYKKERI) (S. 3—4); Teksten S. (5)—46; ORDTYDINGAR S. 47—48. Til Udgaven hører et Omslag med samme Ordlyd som Titelbladet].

Med Hensyn til Principperne for denne Oversættelse kan henvises til Forordet til Garborgs norske Oversættelse af Jeppe paa Berget. 1921. (ovenfor S. 30).

Den versificerede Epilog er oversat paa Vers.

Prisen var 1,00.

Allerede i 1919 var denne Oversættelse bleven benyttet ved Opførelsen paa Det norske Teater i Kristiania (jfr. Holberg Aarbog. 1920. S. 213) og har ogsaa været benyttet paa Bergens nationale Scene (jfr. smstds. 1921. S. 251).

Den svenske Oversættelse »Den politiska kannstöparen«, der udkom Sthlm. 1729 og atter smstds. 1736 er ikke Holbergs Original, men J. R. Paullis Omarbejdelse og vil findes omtalt nedenfor under denne.

TYSKE OVERSÆTTELSER

DETHARDINGS OVERSÆTTELSE

1742

I Die Deutsche Schaubühne nach den Regeln und Exempeln der Alten. 1. Theil ans Licht gestellet von Joh. Christoph Gottscheden. Lpz. 1742. findes S. 407—94:

Der | Politische Kanngieszer, | ein Lustspiel, | in fünf Aufzügen, | aus dem Dänischen | des Herrn Professor Holbergs, | übersetzt von | M. George August Detharding, | Profess. der Historie und Alterthümer | in Altona. |

[Indhold: Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 407—08); Teksten S. (409)—94].

Om Stykket skriver Gottsched i sin Vorrede (S. 18): »Die vortreffliche Gabe dieses geschickten Dichters, ist unsern Lesern schon aus den beyden andern Bänden bekannt geworden: und in diesem Lustspiele wird man sich zweifelsfrey noch mehr in der guten Meynung von ihm bestätigen. Ich habe nicht Ursache mehr davon zu sagen; und den Leser von dem Nachschlagen desselben länger abzuhalten. Der gelehrte Herr Professor Detharding in Altona hat uns das Vergnügen machen wollen, die Uebersetzung desselben zu verfertigen, die wie vielleicht sonst noch lange hätten entbehren müssen; und er verdienet also billig von allen Liebhabern der Schaubühne, einen besondern Dank dafür«.

Detharding har oversat Stykket efter Udgaven i Den Danske Skueplads 1731, hvilket kan ses af, at han har alle de Forandringer, som denne Udgave har.

Personnavnene har han til en vis Grad forandret, saaledes Herrman Breme, istedetfor Herman von Bremen, Luischen istedetfor Engelke, Ehrlich istedetfor Antonius, Sand og Rehfusz, der ikke er virkelige Raadsherrer, men henholdsvis Købmand og Læge, istedetfor Abrahams og Sanderus, og desuden har Medlemmerne af Collegium politicum faaet andre Navne.

For at overholde Reglerne om Stedets og Tidens Enhed har Oversætteren under Personlisten tilføjet en Note: »Der Schauplatz ist in Bremens Hause. Die Fabel fängt vor Tische an, und dauert bis auf den Abend«.

Skuepladsen er henlagt til Danzig istedetfor som i Originalen til Hamburg. Enkelte mindre Ændringer findes ogsaa, saaledes at Kandestøberen (S. 414) mellem de Skrifter, hvoraf han har hentet sin politiske Viden, istedetfor den europæiske Herold nævner: »Gespräche im Reiche der Todten«. Men som Helhed

har Oversætteren ellers holdt sig temmelig nøje til Originalen. Slutningsepilogen er gengivet paa Prosa. Der findes ingen Noter eller andre Oplysninger.

Scheibe kalder Dethardings Oversættelse »sehr glücklich« (i Holberg, Peder Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. CXXVIII).

Dethardings Oversættelse nævnes uden videre Omtale i Neue Zeitung von gelehrten Sachen. XVI. ($^{22}/_{12}$) 1742. S. 144; Hamburger Beyträge. 1742. XVI. ($^{26}/_{2}$) 1742. S. 128 og i Gött. Zeitungen von gelehrten Sachen. 43. St. ($^{28}/_{5}$) 1742. S. 354.

1746

I Die Deutsche Schaubühne. 1. Theil. Neue Aufl. Lpz. 1746 S. 235—324: Der | Politische Kanngieszer, | Ein Lustspiel, | in fünf Aufzügen, | aus dem Dänischen | des Königl. Dän. Consistorialraths und | Professors zu Copenhagen | Herrn Holbergs, | übersetzt von | M. George August Detharding, | Profess. der Historien und Alterthümer | in Altona. |

[Indhold: Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 235—36); Teksten S. (237)—324].

Medens Gottscheds Bemærkninger i Vorrede med en enkelt ubetydelig Forandring er optrykt ordret fra 1. Udg. 1742, er dette ikke Tilfældet med Dethardings Oversættelse. Allerede Ehrlichs første Replik, hvormed Stykket aabnes, viser, at Detharding kritisk har gennemgaaet Oversættelsen og forandret endel i Ordvalget og Sætningsbygningen. Undertiden har han ogsaa tilføjet noget af sit eget, saaledes hedder det i Udg. 1742 (S. 410): »Ich kann ja doch nichts mehr, als einen Korb bekommen«, men i 1746 er det blevet til: »Ich kann ja zum Henker doch nichts mehr, als einen Korb bekommen, und darinn habe ich ja viel Collegen«. Ogsaa Anvisninger for Skuespillerne findes i Udg. 1746, saaledes (S. 239) Henrich lächelnd, hvilket hverken findes i Originalen eller i Oversættelsen 1742. I 1. Akt 5. Sc. (S. 245) »Er geht ab«. osv. Medens Christian Farver i 1742 hed Christian Färber, har han nu faaet det symbolske Navn Rothmann; i 2. Akt 1. Sc. taler Fuchs (Originalens Gert Buntmager) i Oversættelsen 1742 om Kurfyrsten af Maynz, men i 1746 om Woywoden af Masuren, og om Warschau istedetfor om Nürnberg, om Choczim istedetfor om Wien, om Polen istedetfor om Tyskland osv. Naar det i 1742 hedder: Paris ist aber ja keine Seestadt, hedder det i 1746: »Moscau ist aber ja keine Seestadt« med deraf følgende Forandringer i Teksten, saasom Wolgastrom istedetfor Donaustrom. Ligesaadan forholder det sig med de Efterretninger, der forelæses Collegium

politicum af Aviserne, ogsaa disse er helt forandret. Hist og her er ogsaa Sceneinddelingen (saaledes i 5. Akt) forandret. Danzig er dog beholdt som Scenen for Komedien.

En enkelt Note findes S. 271 som Forklaring af den ret ukendte Lokalitet Hela »ein schlechter Flecken im Danziger Gebiethe«, der i Oversættelsen 1742 fandtes uden nogen Oplysning.

1747

Der | Politische | Kanngieszer, | ein Lustspiel, | in fünf Aufzügen, | Aus dem Dänischen | des Königl. Dän. Consistorialraths und | Professors zu Copenhagen | Herrn Holbergs, | übersetzt | Von | M. George August Detharding, | Profess. der Historien und Alterthümer | in Altona. | (Dobbeltstreg) | 1747. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96. Over 1. Akt (S. 3) en Frise og S. 96 en Slutningsvignet].

Det er et direkte Optryk af Deutsche Schaubühne. I. 1746, hvor der hist og her er foretaget Forandringer i Retskrivningen, hvilke dog rimeligvis skyldes Sætteren.

I Messekataloget Ostern 1748 annonceres »Des Freyherrn von Holberg Der politische Kannegieser, ein Lustspiel, 8. Frf. in der Knochischen Handl.« og rimeligvis med Rette antager C. Roos i Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 238, at der hermed sigtes til denne Udgave, der er uden Trykkersted, men efter dette skulde være trykt i Frankfurt. Brit. Museum angiver Hamburg og Preussische Staatsbibl. Altona, men noget sikkert Trykkersted kan ikke fastslaas.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

I Goedekes Grundrisz (III. S. 368) anføres en Udg.: »Der polit. Kanngieszer, aus d. Dän. Holbergs übers. von M. Georg Aug. Detharding. Leipz. 1749. 8.«; hvis en saadan virkelig har existeret, har det sikkert været et Optryk af Udg. 1747, men der kendes i hvert Fald intet Exemplar mere af denne Udgave.

Dethardings Oversættelse blev optrykt med smaa Afvigelser, der formodentlig skyldes Sætteren, u. T. Der Politische Kannengieszer i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. IV. Cph. und Lpz. 1750. S. 233—322 [Cph. und Lpz. 1756. S. 343—432; Neue Aufl. Cph. und Lpz. 1765] og i Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien Ludwig von Holbergs. Neu herausgegeben von Jul. Hoffory und Paul Schlenther. I. Berlin. 1888. S. 1—71.

1750

Der | Politische | Kanngieser, | Ein | Lust-Spiel, | In fünf Aufzügen | Aus dem Dänischen | des | Freyherrn v. Holbergs |

übersetzt | von | M. George August Detharding, | Profess. der Historien und Alterthümer | in Altona. | (Dekoreret Liste) | Franckfurt und Leipzig | 1750. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96. Over 1. Akt (S. 3) en Røsken-Frise; S. 96 en Frugtkurvs-Vignet].

Det er aabenbart et Optryk af Udgaven 1747, med hvilken den, naar undtages S. 90 og 95, overalt stemmer i Side- men ikke i Linjeskifte.

Helt igennem har denne Udgave desuden Kanngieser istedetfor Forlægets Kanngieszer. I Personlisten hedder Kandestøberdatteren Luisgen (i Forlæget Luischen), men i 4. Akt 3. Sc. (S. 54) har begge Udgaver Luise. Ogsaa Retskrivningen er ofte afvigende fra Udg. 1747, men det maa sikkert tilskrives Sætteren og er uden Betydning.

Det er rimeligvis denne Udgave, der findes opført i Messekataloget. Ostern. 1750. S. 36 saaledes: »Holberg, Kannengiesser, der politische, aus dem Dänischen übersetzt, 8 Frfurt in der Knoch und Eslingerischen Handlung«.

Exemplarer i Universitetsbiblioteket i Kiel og i Bibliothek der patriotischen Gesellschaft i Hamburg.

I J. C. Gottsched, Nöthiger Vorrath zur Geschichte der deutschen dramatischen Dichtkunst. Lpz. 1757. S. 328 findes følgende Notits: »*Der politische Kanngieszer, aus Holbergen, 8vo aus dem Dänischen übersetzt von M. Georg Aug. Detharding« og i en flgd. Linje: »Dieses Stück ist 1750 zu Erf. und Leipz. wieder neu aufgeleget worden«. Stjernen plejer at angive, at Gottsched selv har ejet et Exemplar af den paagældende Bog; men det er, da Stjernen ikke staar ved selve Udgaven, ikke klart, om han virkelig har haft den. Efter hvad Roos (anf. Skr. S. 239) meddeler, kan der heller ikke af hans Auktionskatalog sluttes noget med Sikkerhed.

1754

Der | Politische | Kanngieser, | Ein | Lust-Spiel, | In fünf Aufzügen | Aus dem Dänischen | des | Freyherrn v. Holbergs | übersetzt | von | M. George August Detharding, | Profess. der Historien und Alterthümer | in Altona. | (Dekoreret Liste) | Franckfurt und Leipzig. | 1754. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96. Over 1. Akt (S. 3) en Frise og S. 96 en Slutningsvignet].

Med akkurat samme Titel, kun Komma isted. Punktum efter Franckfurt und Leipzig og med forskellig dekoreret Liste fore-

ligger et andet Tryk. Ogsaa Frisen og Vignetten er forskellige. Dette Tryk følger det andet i Side- men ikke i Linjeskifte.

Ved at sammenholde de to Tryk vil man snart bemærke, at dette sidste indeholder en Mængde Trykfejl, paa hvilke her skal anføres nogle Exempler. S. 2 under Personlisten staar »in Bremerns Hause«; S. 4 L. 3 f. n. Politikus (hvilket er gennemgaaende i dette Tryk istedetfor Pulitikus); L. 1 f. n. zusammer; S. 6. L. 8 f. o. auziehen (isted. anziehen); S. 8. L. 16. f. o. ein Schwiegersohn (i begge Tryk isted. einen Schwiegersohn); S. 9. L. 10 f. n. barüber (isted. darüber); S. 12. L. 8. f. n. Pursch (isted. Bursch); S. 13. L. 3 f. o. bisweilen (isted. biszweilen); L. 6. f. o. er Sceneanvisningen: Zum Ehrlich. trykt med samme Typer som selve Teksten; S. 14. L. 14 f. o. denn (istd. dann); L. 10 f. n. aulegen (isted. ablegen); S. 15 er i Opregningen af Medlemmerne i Collegium politicum Nr. 10 helt sprunget over, saaledes at Niklas der Schreibmeister er blevet Nr. 11 og David der Schulmeister helt er bortfaldet; L. 13 f. n. uutüchtigen (isted. untüchtigen); L. 11 f. n. Verbessernng (isted. Verbesserung); S. 16. L. 4 f. o. uud (isted. und); S. 18. L. 4 f. o. Wo ich nicht irre (isted. Wo ich mich nicht irre); L. 10 f. o. den (isted. dem); L. 10 f. n. genng (isted. genug); S. 20. L. 6 f. o. Landkartc (isted. Landkarte), osv.

At dette Tryk er foretaget efter det førstnævnte (med Punktum isted. Komma) fremgaar formodentlig klart af, at de begge S. 18 L. 11 f. n. har det fejle Cassubibischen (isted. Cassubischen) og endnu mere af at det førstnævnte Tryk S. 22 L. 12 f. n. istedetfor votirst har det meningsløse vorderst, som det sidstnævntes Sætter har villet rette og derfor har sat forderst, der i det mindste er korrekt stavet. Efter min Formening er det sidstnævnte Tryk med alle Trykfejlene et uberettiget Eftertryk, besørget i Hast og uden tilstrækkelig Korrektur. Selvfølgelig kunde man ogsaa vende Forholdet om og slutte, at det fejlfulde Tryk var bleven inddraget og et nyt omhyggeligere Tryk bleven foranstaltet. Men med Kendskab til hine Tiders Boghandlerforhold er dog vist den første Antagelse den sandsynligste.

Exemplarer af begge disse Tryk findes i det kgl. Bibliotek.

I Messekataloget. Michaels Messe. 1754 S. 532 annonceres: »Des Herrn von Holbergs politischer Kannegieszer, ein Lustspiel in fünf Aufzügen, 8 Franckf. bey Knoch und Eszlinger« og i Theophili Georgi 2 Suppl. zu dessen allgem. Europäischen Bücher-Lexico. Lpz. 1755. S. 139 noteres Politischer Kannengieser, ein Lustspiel in fünf Aufzügen 1754. Frf. Knoch. Det er vel det rimeligste at antage, at disse Notitser gælder det her først nævnte Tryk, det som det tyske Forlæggerfirma har udsendt og efter hvilket det sidst nævnte formodentlig er Eftertryk.

I Messekataloget 1762. Ostern findes følgende Notits: »Desselben [ɔ: Holbergs] politischer Kannengieszer, ein Lustspiel 8. bey Knoch u. Eszlinger«. Heinsius 1812 har Frkf., Eszlinger, medens Kayser har Frkf. Schäfer. Der kendes nu ingen Exemplarer af denne Udgave. Prisen var 2 gr.

FR. HEUFELDS BEARBEJDELSE AF DETHARDINGS OVERSÆTTELSE 1767

Der politische | Wagnermeister, | ein Lustspiel | (Streg) | in fünf Aufzügen | aus dem dänischen des Herrn | Profesz. zu Copenhagen | Herrn Holbergs, | übersezt. | (Vignet, derunder Dobbeltstreg) | WIEN, | gedrukt und zu finden bey Joseph Kurzböken, | Univer. Buchdrukern auf dem Hofe, | (Streg) | 1767. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96. S. 24 er urigtigt betegnet som 23 og 32 som 22. Over 1. Akt (S. 3) findes en Frugt- og Blomstervignet og S. 96 en mindre Røsken-Vignet].

Det er en meget lemfældig Bearbejdelse af Dethardings Oversættelse, iflg. J. H. F. Müller, Genaue Nachr. von beyden K. K. Schaubühnen in Wien. Preszburg. 1772. S. 39 besørget af Østerrigeren Franz Heufeld, (f. 1731 † 1795), der i det borgerlige Liv var Embedsmand og hvis dramatiske Interesser foruden i endel Skuespilbearbejdelser viste sig ved, at han 1774—76 var Medlem af Teaterkommissionen. Efter hvilket Tryk Heufeld har foretaget sin Bearbejdelse, er ikke let at bestemme; et enkelt Sted kunde tyde paa, at det er efter Udg. 1747 eller Franckf. und Lpz. 1750 eller 1754, thi medens begge Trykkene i Die Deutsche Schaubühne 1742 og 1746 i 5. Akt 5. Sc. har »Die Matrosen sind nicht so leckerhaft«, har Udg. 1747, 1750 og 1754 og Der politische Wagnermeister: »Die Matrosen sind nicht so le(c)ker«.

Forøvrigt er det ikke store Forandringer, der er foretaget med Dethardings Oversættelse. I Personlisten er de to Drenge, der optræder i 1. Akt 5. og 6. Scene og som i Die Deutsche Schaubühne betegnes som »Zween Knaben« har lidt paafaldende kaldt »Zwey Lakey«. Buntmageren i Deutsche Schaubühne Fuchs, hedder her: Fuchsbalg, David Schulmeister har faaet Navneforandring til Ruthenstingel og Værten hedder Doppelkreiden. Selve Handlingen og Scenegangen er omtrent uforandret og i Replikerne er udover, hvad der følger af Hovedpersonens forandrede Haandværk, kun meget lidt ændret.

Naar i Deutsche Schaubühne Fuchs ønsker at være paa Rigsdagen for at hviske Woywoden et godt Raad i Øret, hedder det her: »Ich wollte manchen was in die Ohren zischeln«. I samme Replik har Wienerstykket »Lassubischen« isted. »Cassubischen«.

I 1. Akt 3. Sc. er af høviske Grunde de to Repliker: »So kann ja der Mann extra gehen« og »So kann ja die Frau auch extra gehen« udeladt. I samme Scene er i Richards Replik Generalerne Broune og Botta erstattet med de allegoriske Navne Mordeisen og Bombenknal og i Fuchsbalgs Replik Ordene: »Denn der König in Frankreich hat bisher seinen Krieg blosz mit deutschem Gelde geführt«, sløjfet, muligvis af politiske Hensyn. S. 76 findes to Gange efter hinanden Hugo Gratius isted. Grotius — det kan vel næppe være en Trykfejl. Handlingen er stadig henlagt til Danzig.

Rahbek i Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 168 skriver »Foruden [endel forskellige Oversættelser] har jeg endnu en wiensk under Navn af der politische Wagnermeister (Wien 1769)«. Om dette skal betyde andet end at Rahbek har Efterretning om, at en saadan Oversættelse existerer, er vist tvivlsomt. Aarstallet er i hvert Fald urigtigt, men hidrører sikkert fra, at J. H. F. Müller i sit ovennævnte Skrift meddeler, at Stykket 1769 blev opført i Wien.

I E. Horner, Bauernfeld. Lpz. 1910. S. 95 hedder det om Den politiske Kandestøber: »Als »politischer Wagnermeister« wurde er 1767 in Wien eingebürgert, führte als »politischer Zinngieszer« noch fast ein Jahrhundert nach seinem Geburtstage auf der Wiener Vorstadtbühne ein vergnügliches Dasein«.

Denne Udgave er meget sjælden. For Tiden kendes kun et Exemplar i Universitets-Biblioteket i Göttingen, til hvilket det er skænket 1909 af Rechtsanwalt Otto Deneke i Göttingen.

LAMBRECHTS BEARBEJDELSE (DER POLITISCHE ZINNGIESZER) 1787

Der | politische Zinngieszer. | Ein | Faschingsstück, | in | fünf Aufzügen. | Nach dem Dänischen des Herrn von Hollberg. | (Streg). | Aufgeführt | auf dem | churfürstlichen Nationaltheater | im Fasching. | (Blomstervignet, derunder dekoreret Dobbeltstreg) | München 1787, | bey Joseph Lindauer, Buchhändler. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Vorrede (S. 3—4); Personliste (S. 5—6); Teksten S. (7)—116. Over Vorrede (S. 3) og 1. Akt (S. 7) forskellige Friser; S. 116 en større Slutningsvignet. Paa S. 34 er, i det mindste i det kgl. Biblioteks Exemplar, 4-Tallet udfaldet ved Trykningen].

Bearbejderen er iflg. Franz Grandaur, Chronik d. kgl. Hof- und National-Theaters in München. München. 1878. S. 225 Lambrecht, som iflg. Roos (S. 240) skal være en Matthias Georg Lambrecht, om hvilken det ikke er lykkedes at fremskaffe yderligere Oplysninger.

I sin ganske korte Fortale bemærker han: »Gegenwärtiges Lustspiel, obgleich seit seiner ersten Erscheinung schon über vierzig Jahre[1]) alt, aber von mehrerm ächt komischen Gehalte, kann durch keine Zeit von seinem innern Werthe verlieren. In unserer empfindelnden Epoche wage ich demungeachtet nur, vermöge seiner Bestimmung auf dem Titelblatte, es zu einer Zeit aufs Theater zu bringen, in der man nicht gerne weint; und in der eine kleine heilsame Erschütterung des Zwergfelles dem überladenen Magen sehr ersprieszlich ist«. En ikke videre flatterende Indledning til den gamle Mesters Komedie!

Bearbejdelsen er foretaget efter Die Deutsche Schaubühne. I. Neue verbesserte Auflage. Lpz. 1746. Dethardings Oversættelse og Personnavnene er tildels de samme som i denne, kun at Frau Breminn (Geske) her hedder Margarethe og enkelte af Medlemmerne i Collegium politicum har faaet Navneforandring. Skuepladsen for Stykket angives saaledes: »Die Handlung geht vor in einer freyen Reichsstadt von Oberdeutschland«. M. H. t. Intrigen, der spilles med Kandestøberen, er det virkelige Raadsherrer, der sætter den i Gang og pudser virkelige Advokater med de allegoriske Navne Igel og Schröpf paa Kandestøberen. Selve Handlingen følger temmelig nøje den Dethardingske Oversættelse, men Bearbejderen har udført den endel vidtløftigere og sat endel til af sit eget, deriblandt endel »Vittigheder«, saasom at Heinrich taler om »Cullegium Pulmitikum« og Ehrlich siger »Notarius Pubulkus«. I 2. Akt møder Parykmageren Klapp op i Collegiet i Arbejdskittel og, da han i den Anledning bliver irettesat af Præsidenten Herr von Breme, viser det sig, at han kun har deltaget for at kunne underholde sine Kunder med Fortællingen om deres Narrestreger, hvorfor han bliver formelt udstødt. Hermans politiske Haandbøger er de samme som i Dethardings Oversættelse, men i Collegium politicum, hvor Aviserne forelæses, har Bearbejderen giort Efterretningerne mere aktuelle og i den Anledning indflettet adskillige Ordspil o. l., der oftest virker temmelig anstrængt og uvittigt.

Ved Læsningen mærker man stadigt, at Bearbejdelsen er foretaget til Brug for Fastelavnen og at Bearbejderen har bestræbt sig for at fremkalde Latteren.

I Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 168 nævner Rahbek lige denne Bearbejdelse, men giver den ved en Fejltagelse Aaret 1789.

I Allgemeine deutsche Bibliothek. 84. Bd. 1 St. Berlin und Stettin. 1788. S. 114—15 findes en Anmeldelse af Bearbejdelsen,

[1]) Bearbejderen har, som man ser, ikke været klar over, naar Originalen første Gang blev spillet.

i hvilken det forøvrigt urigtigt angives, at den er paa 118 Sider. Det hedder her: »Diese bekannte Holbergische Farce war für die Jahre, darin der Verfasser lebte, in Dänemark ganz artig, ist aber für unsre jetzigen Zeiten in Deutschland eine sehr rohe Speise, die höchstens nur den Pöbel in München zur Carnevallszeit belustigen kann«.

I Messekatalogen. 1787. Ostern. S. 629 findes den annonceret saaledes: »Zinngieszer, der politische. Faschingsstücke a. d. Dän. Hollbergs. 8. München, bei J. Lindauer«.

Prisen var 5 gr.

G. F. TREITSCHKES UTRYKTE BEARBEJDELSE

Omtrent ved Aarhundredskiftet bearbejdede Skuespilforfatteren og Regissøren i Wien Georg Friedrich Treitschke (f. 1776 † 1842), om hvem C. Roos i Holberg Aarbog 1920. S. 22 har meddelt nogle biografiske Efterretninger, Den politiske Kandestøber til en Vaudeville med indlagte Sange. Paa ovennævnte Sted har Roos efter et Manuskript i Biblioteket i Mannheim givet en Oversigt over Handlingen[1]). Titlen paa dette Manuskript er: Der politische Zinngiesser, ein Vaudevillestück in zwei Akten nach Holbergs Ide von G. F. Treitschke.

Medens selve Stykket er utrykt, existerer der Udgaver af de i Bearbejdelsen indlagte Sange med følgende Titel:

Arien und Gesänge | aus dem | Zinngieszer. | Ein | Vaudeville-Stück | in drey Aufzügen. | Nach Hollbergs politischen | Kannengieszer, | von | G. F. Treitschke. | Frankfurt am Main, 1810. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—22].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Iflg. Roos (Holberg Aarbog. 1920. S. 20) findes et lidt afvigende Tryk af disse Sange, trykt i Hamburg uden Aar, i Hamburgs Stadtbibliothek. M. H. t. disse Sange og det utrykte Stykke kan henvises til Carl Roos, Den politiske Kandestøber som tysk Vaudeville, i Holberg Aarbog. 1920. S. 7—35; H. Wierss-Jensen, Apropos musiken til Treitschkes Holberg-vaudeville, i Holberg Aarbog. 1921. S. 284—85.

I Treitschkes Bearbejdelse blev Stykket opført mangfoldige Gange og paa mange Teatre i Tyskland saaledes endnu 1858. Men ogsaa herhjemme dristede man sig til at fremføre denne Forvanskning af Holbergs Komedie, saaledes bl. a. i Aaret 1810

[1]) Efter hvad Roos oplyser findes to andre Exemplarer af Manuskriptet i Hamburgs Stadtbibliothek.

i Odense, hvor den holstensk-fødte Teaterdirektør Görbing Franck spillede med en tysk Trup. I Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 7. Aarg. Nr. 35. (6/2) 1810. S. 548—50 findes følgende: »Bidrag til det nærværende Odenseiske Theaters Caracteristik. Paa min Reise fra Kjøbenhavn til Jylland saae jeg den 25. Januarii d. A. paa det odenseiske Theater opføre et Stykke under Titel: Kandestøberen, et Vaudeville-Stykke i fire Optog, efter Holbergs politiske Kandestøber, frit bearbeidet af G. F. (skal vel være Skuespiller-Truppens Formand Franck). Musiken ordnet af Treusche«, hvorefter følger et Referat af Handlingen. Det er mærkeligt, at Stykket her angives at være i 4 Akter, medens det ovenfor nævnte Manuskript har 2 Akter og paa Enkelt-Udgaven af Sangene siges at være i 3 Akter. Muligvis kunde Ordlyden af Notitsen fra Kjøbenhavns Skilderie give Anledning til den Formodning, at Franck yderligere har bearbejdet Treitschkes Omdigtning.

I Sommeren 1814 lejede Franck Hofteatret i Kbh. og i Dagen 2/7 annoncerede han en Opførelse af »Den politiske Kandestøber, Syngespil i 4 Akter, frit udarbejdet af Treusken efter Holbergs Kandestøber«. Det vakte saa stærk Indignation, at Franck maatte, som Rahbek (Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 152) udtrykker det, »offentlig gjøre Afbigt derfor«. Opførelsen gav forøvrigt Anledning til en Pressefejde, hvorom kan henvises til Roos' ovenanførte Artikel S. 13 ff.

I Tritogenia. IV. Kbh. 1829. S. 182 skriver Rahbek: »Treitsches her efter Fortieneste udpebne Gassenhauerspiel efter Kandestøberen; hvilket Misfoster jeg ikke her kan nævne, uden i det danske Skuespils Navn at bringe Schröders værdige Biograph, min Ven Prof. Meyer, den hierteligste Tak, fordi han i dennes Levnet har erklæret det at høre til vor Tids Forvildelser, at man har tordet vove at fornedre Kunstens Mesterstykke til et Gadevisespil«.

Om nogle Opførelser i Tyskland kan henvises til Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 19. Aarg. Nr. 76 (21/9) 1822. S. 1204—08; Literatur-, Kunst- og Theater-Blad. Udg. af A. P. Liunge. 2. Aarg. Nr. 41. (11/10) 1822. S. 162; Nyt Aftenblad. Nr. 51. (17/12) 1825. S. 442; Deutsch-nordisches Jahrbuch für Kulturaustausch und Volkskunde. 1928. Jena. S. 32 (af Carl Roos).

Roos hævder, at den Tekst som Treitschke har bearbejdet ikke er Dethardings Oversættelse, men den ovenfor (S. 141) nævnte Bearbejdelse: Der politische Zinngieszer 1787 ved Matth. Georg Lambrecht.

1913

En nyere Bearbejdelse af Treitschkes Vaudeville findes trykt u. T.

Der | politische Zinngieszer. | Singspiel in 2 Akten | (3 Aufzügen) | für | Männerstimmen und Klavierbegleitung. | Für Institute und Vereine neu herausgegeben | von | Michael Mayer, | weil. Seminar-Direktor. | Textbuch. | Regensburg. | Alfred Coppenraths Verlag. | (H. Pawelek). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Vorbemerkung (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (7)—58; nederst paa S. 58: Druck der Kgl. Universitätsdruckerei von H. Stürtz in Würzburg].

Arierne er tildels de samme som i de forannævnte Tryk, men omarbejdede og forøget med nye, medens til Gengæld nogle af de gamle er udeladt. Forøvrigt er, da Vaudevillen nu var indrettet for Mandsstemmer (formodentlig fordi Mayer som gammel Skolemand tænkte sig den anvendt til Dilettantopførelse i Skoler og Seminarier) alle Kvinderollerne udeladt. Som Roos udtrykker det (Holberg Aarbog 1920. S. 32—35, hvortil der forøvrigt kan henvises), har den nyindlagte Person Kandestøberens (her Jakob Breme's) Broder, Snedkermesteren Konrad Breme »forenet i sig Antonius's og Geskes tekniske Funktioner«.

Et Exemplar i Münchener Staatsbibliothek, hvor Trykkeaaret angives som 1913.

DER POLITISCHE SCHUSTER 1808

Der | politische Schuster | (Streg). | Ein | Lustspiel mit Gesang | in fünf Aufzügen. | Nach | Holberg frey bearbeitet. | (Streg) | Für das k. k. privil. Theater an der Wien. | (Dobbeltstreg) | Wien, 1808. | Auf Kosten und im Verlag bey Johann Baptist | Wallishauser. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96].

Den anonyme Bearbejder, der muligvis har kendt den ovenfor (S. 141) anførte Bearbejdelse: Der politische Zinngieszer 1787, men forøvrigt aabenbart har benyttet Dethardings Oversættelse som Grundlag, har, naar undtages Hovedpersonen Herrmann Breme, forandret alle de Holbergske Navne, Geske er blevet til Sabine, Antonius til Reinwald, der ogsaa har skiftet Bestilling og her er Pottemager, Engelke hedder Hannchen, Henrik har faaet det imponerende Navn Onuphrius osv. M. H. t. Skuepladsen for Handlingen hedder det: »Die Handlung spielt in einer ehemaligen freyen Reichsstadt«, hvilken Betegnelse minder om det ovenfor nævnte Stykke Der politische Zinngieszer fra 1787.

Handlingen er i de store Træk den samme som i Holbergs Komedie, men Bearbejderen har lagt adskillige Træk til og for-

øget den med sine egne Indfald; saaledes bryder i 2. Akt de i Collegiet forsamlede Mænds Ægtefæller ind under Afsyngning af en Korsang og jager Medlemmerne med Haandgribeligheder ud. I det Hele er der indlagt baade Duetter og Recitativer, der passer særdeles slet til den oprindelige Tekst.

Avislæsningen i Collegiet er, skønt stærkt forkortet, isprængt Hentydninger til aktuelle Begivenheder, men temmelig uvittigt. Sin politiske Viden henter Skomageren, som Hermann Breme uvist hvorfor, da det ikke spiller nogen egentlig Rolle, er blevet til istedetfor Kandestøber, fra de samme Skrifter som i Detharding's Oversættelse. De tarveligste Vittigheder forsmaar Bearbejderen ikke, saaledes da Herrman Breme opfordrer Advokaterne til at tale deres »Muttersprache«, faar han det Svar: »Ich habe keine, meine Mutter war stumm«.

I det Hele giver Bearbejderen selv i den »Vaudeville«, hvormed han lader Stykket slutte, en træffende Karakteristik af sit Arbejde, idet han lader Herrman Breme synge:

»Durch Lachen Sie zu unterhalten,
War einzig unser Zweck und Glück;
O lassen Sie die Gnade walten,
Es ist ja nur ein Faschingsstück«.

Holbergs Komedie er i hans Bearbejdelse blevet til rene Fastelavnsløjer.

Et Exemplar i Oesterreichische Staatsbibliothek, Wien.

U. T. Der politische Kannengieszer findes Stykket i Holberg's Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. I. Lpz. 1822. S. 1—82.

PANSES OVERSÆTTELSE 1826

I Bibliothek guter alter deutscher Lustspiele gesammelt und herausgegeben von Panse. 1. Theil. Leipzig. 1826. (Weygand[1]) findes S. 1—143:

Der | politische Kannengieszer. | Lustspiel in fünf Aufzügen | von | Holberg. | Nach | G. A. Detharding | und Öhlenschläger. | Neue Ausgabe. | 8vo.

Det er ikke lykkedes at finde biografiske Oplysninger om denne Panse.

Udgiveren har hist og her udeladt lidt og stillet om paa Ordene, men i det Hele holder han sig meget nøje til Oehlen-

[1]) Det er sidste Del af 1. Theil; den første, ligeledes med selvstændig Paginering, udgøres af Der Diener zweier Herren. Nach Goldoni von Schröder. Auf's Neue durchgesehen von Panse. Neue Ausgabe. Leipzig. 1826.

schlägers Oversættelse, der ofte er benyttet aldeles ordret, medens han i Virkeligheden kun sjældent har anvendt Dethardings Oversættelse. Slutningsmoralen, der er oversat i Prosa af Detharding og paa Vers af Oehlenschläger, er her helt udeladt.

I Kgl. Bibliotek findes et Udsnit af »Bibliothek« indeholdende Der politische Kannengieszer; et komplet Exemplar af den sjældne Bog findes i Universitetsbiblioteket i Göttingen.

Prisen for 1. Del af Biblioteket var 18 gr.

I Blätter für literarische Unterhaltung. Leipzig. 1827. Nr. 56. (7/3) S. 221 findes en Anmeldelse af Panses Bibliotek, hvori det sammen med en Beklagelse over, at dette Bibliotek trods sin Titel ikke indeholder egentlig tyske Skuespil, hedder om Holbergs Komedie, at det er »gar ein Werk, das vier Verfasser hat, nämlich Holberg in erster, Detharding und Oehlenschläger in zweiter und dritter, und Herrn Panse in vierter Instanz«.

I Kiøbenhavnsposten. 1. Aarg. 1827. Nr. 49 (19/6) S. 200 skrives: »Arme Holberg! — Fra Frankfurt skrives i Mbl. f. g. St. [ɔ: Morgenblatt für gebildete Stände] April d. A.: »Af Skuespil skjænkedes os i denne og den forløbne Maaned tvende mindre Gaver, og disse vare endog, som Publikum her meest ynder dem, Lystspil. Men det ene var dog af en altfor gammeldags Lystighed, og man udpeeb det formelig, det er den politiske Kandestøber, af Holberg, efter Oehlenschlägers Bearbeidelse. — — — »Arme Holberg«. Den Hr. Panse, der (som tilforn heri Bladet meldt) har givet Tydskland et »Bibliothek guter alter deutscher Lustspiele«, og deri en saakaldet ny Udgave af Holbergs politiske Kandestøber, »efter Deinhardstein[1]) og Oehlenschläger, har, efter Boghandlerannonce, foruden Gjennemsynet, paataget sig at »forandre og omsmelte« de gode gamle Lystspil »til Forstærkelse af det Komiske«. (Frankf. Zeit. Marts 1827). Arme Holberg! hvor vil det da gaae Dig? — Dog mener »Mitternachtsblatt«, at Boghandleren har valgt godt, thi allerede Hr. Panse selv er »en stærk Forstærkelse af det Komiske««. Her er der nu gjort Panse Uret, for i Virkeligheden har han saa godt som intet forandret af Betydning i Oehlenschlägers Oversættelse.

U. T. Der politische Kanngieszer findes Stykket i Rob. Prutz's Oversættelse i hans Bog: Ludwig Holberg, sein Leben und seine Schriften. Stuttgart und Augsburg. 1857. S. 231—88 og optrykt i Ludwig Holbergs ausgewählte Komödien. Aus dem Dänischen übertragen von Robert Prutz. I. Hildburghausen. 1868. S. 17—81.

Som Optryk heraf udkom:

---

[1]) Urigtigt for Detharding.

Meyers Volksbücher. | Der politische Kanngieszer. | Ein Lustspiel in fünf Akten | von | L. v. Holberg. | Aus dem Dänischen von R. Prutz. | Leipzig. | Bibliographisches Institut. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personlisten (S. 3); Teksten S. (4)—58; paa et upag. Blad Forlagsavertissement. Nederst paa S. 58: Druck vom Bibliographischen Institut in Leipzig. Til Udgaven hører et Omslag: Nr. 620. 10 Pfennig. | Meyers Volksbücher. | Holberg. | Der politische Kanngieszer. | Leipzig. | Bibliographisches Institut.].

Udgivelsesaaret var 1888 og Prisen 10 Pf.

1869

Der | Politische Kannengieszer. | Lustspiel in fünf Akten | von | Ludwig Holberg. | Stuttgart. | Hoffmann'sche Verlags-Buchhandlung. | (Carl Hoffmann.) | 1869. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. I—II); Einleitung (S. III)—VI; Personen. (Bagsiden blank) (udenfor Paginering); Teksten (tospaltet) S. (1)—32. Nederst S. 32: Druck von C. Hoffmann in Stuttgart. Til Udgaven hører et Omslag. 58. | Classische | Theater-Bibliothek | aller Nationen. | Holberg. | Politischer Kannengieszer. | Preis 9 Kr. S. W. = 3 Sgr. | Stuttgart. | Hoffmannsche Verlags-Buchhandlung. | (Carl Hoffmann.) | 58. Holberg, Politischer Kannengieszer.].

I Indledningen giver den anonyme Oversætter en kort Oversigt over Holbergs Liv og Komediedigtning. Det er ikke en ny Oversættelse, men en hist og her med Hensyn til Ordvalg og Sætningsbygning lidt forandret Udgave af Oehlenschlägers og navnlig Panses ovenfor (S. 146) anførte Oversættelse. At det navnlig er Panses Oversættelse, der ligger til Grund, ses let ved en Sammenligning; allerede S. 1. L. 4 f. n. findes saaledes »wenn ich Euch einen kleinen Merks gebe«, der findes ordret hos Panse, medens Oehlenschläger har »dasz ich euch warne«; S. 2. L. 19 f. o. »Du gemeiner, alltäglicher Schlingel« (ligesaa hos Panse, hvor Oehlenschläger har »du liederlicher gemeiner Schlingel«); S. 2. L. 8 f. n. »wollte Gott, die ganze Welt stäck' voll solcher Romane«, ligesaa hos Panse, hvor Oehlenschläger har »gebe Gott aber, dasz die Welt voll solcher Romane wäre« osv. Personlisten stemmer ogsaa med Panse, hvor Kandestøberens Kone hedder Grete, dog kalder Panse Datteren for Maria, medens hun her bærer Navnet Evchen.

Yderligere har baade Panse og den her nævnte Oversættelse i 1. Akt 3. Sc. udeladt i Henrichs Replik hele Slutningen, hvor han læser Frier-Formularen op. Muligvis har dog den anonyme Oversætter ogsaa benyttet Originalen; herpaa kunde det tyde, at han har leveret en helt ny rimet Slutningsepilog, der ikke

stemmer med Oehlenschlägers; som ovenfor nævnt har Panse helt udeladt den. Men muligt er det ogsaa, at han kun har omdigtet Dethardings prosaiske Gengivelse eller Oehlenschlägers rimede. Skuepladsen har han henlagt til Hamburg og tilføjet nogle Sceneanvisninger ved de enkelte Akters Begyndelse.

Et Exemplar findes i Sorø Akademis Bibliotek, hvortil det er kommet med F. S. Bangs Holbergsamling. (Sorø Skoleprogr. 1872. S. 17).

1869

Der | Politische Kannengieszer. | Lustspiel in fünf Aufzügen | von | Ludwig Freiherr von Holberg. | Leipzig, | Druck und Verlag von Philipp Reclam jun. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Personen (Bagsiden blank) (S. 3—4); Teksten S. (5)—58. Til Udgaven hører et Omslag (som mangler i Kgl. Biblioteks Exemplar, men findes i Exemplaret i Sorø Akademis Bibliotek): 2 Silbergr. 7 Xr. rhein. | Universal-Bibliothek | 198 | Der | Politische Kannengieszer. | Lustspiel in fünf Aufzügen | von | Holberg. | Leipzig. | Verlag von Philipp Reclam jun.].

Udgaven er fra 1869, hvad der fremgaar af Omslagets Inderside: »Vollständiges Verzeichnisz der bis Ende December 1869 erschienenen 200 Bände«.

Det er et direkte Optryk af Panses Udgave 1826.

I P. J. Willatzens nedennævnte tyske Oversættelse. 1871. S. 111—12 hedder det om denne Oversættelse: »Der 1869 ohne Jahreszahl als Nr. 198 der »Universal-Bibliothek« erschienene »Politische Kannengieszer. Lustspiel in fünf Aufzügen von Ludwig Freiherr von Holberg (Leipzig. 16)« ist eine mangel- und lückenhafte Verdeutschung, der wahrscheinlich eine der ältern Uebersetzungen zu Grunde gelegt ist, zumal die »Universal-Bibliothek« Originale nur ausnahmsweise und bis jetzt niemals anonym brachte«. Denne Notits er undertegnet G. H. [ɔ: Gustav Haller]; det er altsaa ikke lykkedes ham at konstatere, at det er Panses Tekst, der er optrykt ordret.

1877

— — — — — — Leipzig, | Druck und Verlag von Philipp Reclam jun. | 8vo.

Det er et direkte Optryk af Udgaven fra 1869, som det følger overalt i Side- og Linjeskifte. Paa Omslaget øverst: Ladenpreis: 20 Pfennige., ellers overensstemmende med Udg. 1869.

Udgaven er fra 1877, hvad der fremgaar af Omslagets Inderside: »Bis October 1877 erschienen 930 Bände«.

Et Exemplar af begge disse Udgaver i det kgl. Bibliotek.

P. J. WILLATZENS OVERSÆTTELSE 1871

Der | politische Kannengieszer. | Komödie in fünf Acten | von | Ludwig Holberg. | Aus dem Dänischen übersetzt | von | P. J. Willatzen. | Halle, | Verlag von G. Emil Barthel. | 1871. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank); Biographisches Vorwort. S. (1)—23; den upag. S. 24 blank; Halvtitel (paa Bagsiden Personlisten) (S. 25—26); Teksten S. (27)—106; Anmerkungen. (Bagsiden blank) (S. 107—08); Teksten S. (109)—120. Nederst S. 120: Druck von Ed. Heynemann in Halle. Til Udgaven hører desuden et Samlingstitelblad: Bibliothek | humoristischer Dichtungen, | herausgegeben | von Gustav Haller. | Achter Band. | Der politische Kannengieszer. Komödie von Ludwig | Holberg. Aus dem Dänischen von P. J. Willatzen. | Halle, | Verlag von G. Emil Barthel. | 1871.].

Peter Joh. Willatzen (f. 1824 † 1898), der var Gymnasielærer i Bremen, hvor han døde, var født i Slesvig og har oversat endel fra dansk, norsk, svensk og islandsk.

Forordet indeholder en længere Levnedsskildring af Holberg og en Udsigt over hans Forfattervirksomhed. S. 16 oplyser Willatzen, at Oversættelsen er foretaget efter A. E. Boyes Udgave af Den danske Skueplads. Kbh. 1843.

Den moralske Slutningsepilog er oversat i ikke videre heldig versificeret Form.

I Anmærkningerne (S. 109 ff.) gives der endel tildels fra Werlauffs Historiske Antegnelser hentede Oplysninger til Enkeltheder i Komedien.

Den S. 110—12 tilføjede Fodnote, undertegnet G. H. [ɔ: Gustav Haller] giver en dog ikke udtømmende Oversigt over tyske Oversættelser af »Den politiske Kandestøber«.

Prisen var 1 Mk. 20 Pf. for uindbundne og 1 Mk. 80 Pf. for indbundne Exemplarer.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

2. AUFLAGE

— — — Zweite Auflage. | Halle, | Verlag von G. Emil Barthel. | 1871. | 8vo.

[Indhold som i foregaaende Udg. Paa Samlingstitelbladet efter Willatzen: Zweite Auflage. Det er et direkte Optryk af den foregaaende Udg., som det følger i Side- og Linjeskifte, men at det er et virkeligt nyt Tryk, ikke blot et Titeloplag, kan ses af, at der nederst paa Arkene findes: Holberg, Polit. Kannengieszer. 2. Aufl.].

Prisen var som for 1. Oplag.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek, købt 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 8,00.

G. HERBERICHS OVERSÆTTELSE 1906

Der politische Kannegieszer. | Ein Lustspiel in fünf Akten | von | Ludwig Freiherr von Holberg. | Aus dem Dänischen übersetzt | von | Dr. Gustav Herberich. | Mit einer Vorbemerkung. | (Forlagsvignet) | Halle a. S. | Verlag von Otto Hendel. | 8vo.

[Indhold: Portræt; Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); Vorbemerkung. (Bagsiden blank) (S. 3—4); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 5—6); Teksten S. (7)—58; et upag. Blad med Forlagsannoncer. Nederst paa S. 58: Halle a. S., Druck von Otto Hendel. | Holzfreies Papier von Berth. Siegismund in Leipzig. Over 1. Akt (S. 7) findes en Frise og S. 58 en Slutningsforsiring. Til Udgaven hører et Omslag: No. 1976. | Bibliothek der Gesamtliteratur | des In- und Auslandes. | Der politische Kannegieszer. | Ein Lustspiel in fünf Akten | von | Ludwig Freiherr von Holberg. | Mit dem Bilde des Dichters. | Verlag von Otto Hendel, Halle a/S. | Geh. 25 Pf. Geb. 50 Pf. | i en dekoreret Ramme. — og et Portræt, en meget tarvelig Ætsning efter J. Meno Haas' Stik 1775 efter Ros(e)lins Maleri. (Strunck Nr. 1188)].

Udgaven udkom 1906.

Oversætteren, der indleder Udgaven med en meget kortfattet Levnedsbeskrivelse, har lagt den i Den danske Skue-Plads 1731 omarbejdede Tekst til Grund, men hvilken nyere Udgave han har benyttet, lader sig ikke konstatere. Han følger ganske nøje Originalen, hvad der har nødsaget ham til at føje nogle, dog ganske faa, forklarende Fodnoter til.

Personnavnene er de Holbergske; under Personlisten angives Skuepladsen saaledes: »Die Handlung spielt in Hamburg, etwa zur Zeit Holbergs (erstes Viertel des 18. Jahrhunderts)«. Yderst sjældent forandrer han i Teksten, kun hvor der i Originalen findes uigengivelige Ordspil, saaledes i 2. Akt 3. Sc., hvor Gert Bundtmager i Harme over Frantz Kniv-Smeds stadige Indvending »Men« udbryder »jeg troer, enten din Far eller Moer har været Mennist«. Oversætteren lader her Frantz stadig gentage et »Nur«, hvortil Gert svarer: »Ich glaube, entweder dein Vater oder deine Mutter ist aus Nuremberg gewesen« og i en Note forklarer det som Nürnberg.

Enten har Oversætteren eller vel snarere Sætteren ikke forstaaet Latin, thi i Advokaternes Disput i 5. Akt 2. Sc. forekommer flere ligefremme Fejl.

Prisen var 0,25 Pf. for uindbundne og 0,50 Pf. for indbundne Exemplarer.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

I ny Oversættelse udkom Stykket i: Der politische Kanne-

gieszer. Der Franzosen-Narr. Jean de France. Komödien von Ludwig Holberg. Deutsch von Heinrich Goebel. I. Lpz. 1922.

Oversættelsen er besørget efter Originaludgaven af Comoedier. 1. Tome. 1723.

UTRYKTE TYSKE OVERSÆTTELSER

I sit 3. Levnedsbrev (Opuscula Latina. II. 1743. S. 122) skriver Holberg: »Periculum facturus aliqvot abhinc annis, qvemnam successum sibi polliceri possent Comoediæ meæ in alias lingvas versæ, primam Fabulam, scilicet Stannanium(!) politicum Germanice ac Belgice reddi curabam. Versio Germanica langvida est visa; Belgica vero ipso archetypo festivior apparuit«. Denne tyske Oversættelse kendes nu ikke mere.

Carl Roos i Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 242 anfører følgende utrykte tyske Oversættelser af Den politiske Kandestøber: En nu forsvunden anonym Oversættelse for det Kreutzer-Möllerske Selskab i Stockholm 1733; kun den svenske Titel: Then Politiska Kanne-Giutaren er bevaret paa en Teaterplakat (jfr. Roos. S. 4); Des Politischen Kannengieszers Comoedie, anonym Oversættelse for det Denner-Spiegelbergske Selskab i Norge c. 1735 (Haandskrift i Landesbibliothek i Gotha); Der politische Kannengieszer. Ein Lustspiel in fünf Aufzügen nach Holberg, bearbejdet a Joh. Chr. Bock for Fr. Ludw. Schröders Hamburger-Theater 1779 (Haandskrift i Stadtbibliothek i Hamburg); Der politische Kannengieser. Ein Lustspiel in vier Aufzügen nach Holberg. Für die Mannheimerbühne neu bearbeitet und auf derselben zum Schlusz des Karnevals d. 22. Febr. 1784 aufgeführt; bearbeidet af Heinr.(?) Böck (Haandskrift i Mannheim, Städtiches Archiv; jfr. Roos S. 83); en nu forsvunden tysk Bearbejdelse i 3 Akter for Döbbelins Teater i Berlin 1786; en nu forsvunden tysk Bearbejdelse for Brandes og Klos' Teater i Hamburg 1786; bearbejdet af Friedr. Joh. Dan. Tanck. Om denne hedder det i Annalen der neuen Schaubühne zu Berlin und der gesammten deutschen dramatischen Literatur und Kunst. XX. St. ($^{15}/_{5}$) 1802 »der vor etwa 18. Jahren noch in einer Umarbeitung, ich glaube von Tank, erschien«. Denne Notits gaar igen i N. C. Øst, Bidrag til Kundskab om Mennesker og Bøger. Kbh. 1803. Nr. 43—44. S. 348.

I Vulpius, Theatralische Reisen. I. Weisenfels und Lpz. 1789. S. 259 anføres Titlen: Der Bürgermeister in Einbildung oder der politische Kannengieser. Men allerede Werlauff (Hist. Antegnelse til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 18) bemærker, at den neppe er trykt.

Naar man i Joseph Freiherr von Petrasch's Lystspil Tiefsinn oder der Geheinmissvolle har villet finde Paavirkning af Holbergs politiske Kandestøber (som af Ernst Alker i Holberg Aarbog 1925. S. 150—53 forsøgt paavist), maa det dog efter det udførlige Resumé af Petrasch's Stykke, som findes i Felix Freude, Die Schaubühne des Freiherrn v. Petrasch. Brünn. 1916. S. 56—66 siges, at Ligheden ikke er synderlig slaaende.

For Fuldstændigheds Skyld skal blot bemærkes, at R. E. Prutz, Die politische Wochenstube. Eine Komödie. Zürich und Winterthur. 1845 intet har at gøre hverken med Den politiske Kandestøber eller Barselstuen.

En lille dialogiseret politisk Piece: Der politische Schuster, oder Panse und Reezow. Humoristisches Zeitbild. u. A. [c. 1861] med Motto: Schuster bleib' beim Leisten! har udover selve Ideen ingen som helst Berøring med Holbergs Komedie. Forfatteren er anonym (jfr. Carl Roos i Holberg Aarbog. 1920. S. 32).

PLATTYSK OVERSÆTTELSE 1743

De | Politsche | Kannengehter | uut | Holbergs | Dänschen | Schuu-Platz | bii Winter Aavends-Tiid | äversett | in sine eegene Fruu-Mooder Spraak. | (Blomstervignet; derunder Dobbelt-Streg) | Hamburg und Leipzig. | 1743. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—88. Over 1. Akt (S. 3) findes en større Frise og S. 88 en lille sammensat Røskenforsiring. S. 50 mangler Pagineringen].

Oversættelsen er foretaget efter Udgaven i Den Danske Skue-Plads. 1. Tome. 1731 og har alle de Forandringer af den oprindelige Tekst, som findes i denne Udgave.

Om Oversætteren ved man kun, hvad Detharding anfører i sin Oversættelse af Holbergs Eigene Lebenbeschreibung. Cph. und Lpz. 1745. S. 163: »Es ist dieses Lustspiel auch in die platdeutsche oder niedersächsische Sprache von dem Herrn K. R. B** übersetzt worden«.

E. F. Schmersahl, Neue Nachrichten von jüngstverstorbenen Gelehrten. II. Lpz. 1756. S. 411 har efter Detharding: »Herr K. R. B. brachte das Lustspiel in die platdeutsche Sprache«.

C. Borchling i sin nedenfor anførte ny Udgave af den plattyske Oversættelse (S. XI) mener at kunne fastslaa: »Kein in der Praxis stehender Schauspieler, sondern ein Stubengelehrter ist sein Verfasser«. Man kunde muligvis gætte paa den i H. Schröder, Lex. d. hamburgischen Schriftsteller. I. Hamburg. 1851.

S. 253 anførte Bierling, om hvem intet andet vides end at han i 1740'erne rimeligvis opholdt sig i Hamburg og oversatte Molières Komedier og Scarrons Roman comique.

Ved Undersøgelse af det anvendte Typemateriel i Forbindelse med andre Omstændigheder hævder Borchling, at Trykket sikkert er besørget i Hamburg.

M. H. t. det Sprog, hvori Oversættelsen er affattet, bemærker Borchling (S. II): »der »Kannengehter« [ist] in einer ganz verwilderten Sprache und Orthographie abgefaszt worden; von der mittelniederdeutschen Schriftsprache ist wenig mehr übrig geblieben. Aber ebensowenig stellt seine Sprache etwa die reine hamburgische Mundart der Zeit dar. Vielmehr gehört auch der »Kannengehter« von 1743 in die grosze Reihe der neuplattdeutschen dramatischen Literatur, der Zwischenspiele und Komödien, hinein, die sich ihren eigenen sprachlichen Stil bewahrt haben«.

Det maa dog bemærkes, at de til de højere Klasser hørende Personer taler højtysk, medens de egentlige Hovedpersoner, hørende til Haandværkerklassen, udtrykker sig paa plattysk. Sceneanvisningerne og Personlisten er affattet paa højtysk.

Som Borchling (S. XIII) gør opmærksom paa, vrimler Teksten af Danismer, hvorpaa han anfører endel Exempler. Af selve Udgaven giver han en meget indgaaende Beskrivelse.

I denne Oversættelse blev Stykket, saa vidt vides, ikke opført, skønt det i 1829 var paatænkt. I vort Aarhundrede blev den plattyske Oversættelse bearbejdet og »gjort mere hamburgsk i Sproget« af Johannes E. Rabe og i denne Skikkelse blev den 1919 opført paa Thaliateatret i Hamburg af Gesellschaft für dramatische Kunst, men forsvandt snart atter fra Repertoiret. Denne Bearbejdelse er utrykt (jfr. C. Roos, Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 28—29; Borchlings ny Udgave af den plattyske Oversættelse. S. XII).

Denne Udgave er meget sjælden; Rahbek ejede et Exemplar, der formodentlig er det, som nu findes i det kgl. Bibliotek (det har ogsaa paa Bindet Frederik VI's Navnetræk, hvilket angiver, at det maa være indbundet i Tiden 1808—39 og formodentlig efter 1830, Rahbeks Dødsaar), desuden har Biblioteket et Exemplar i Hielmstiernes Samling (Nr. 1965). Exemplarer findes desuden i Provinzialbibliothek i Hannover samt i Germanisches Seminar ved Universitetet i Hamburg (jfr. Roos. S. 238; Borchling. S. II—III; Tritogenia. IV. Kbh. 1829. S. 166—69, hvor Trykkeaaret urigtigt er anført som 1745).

OPTRYK 1924

De Politsche | Kannengehter. | Die niederdeutsche Übersetzung von | Ludwig Holbergs Politischem Kannegieszer | herausgegeben von | C. Borchling. | Norden und Leipzig. | Heinrich Soltau's Verlagsanstalt. | 1924. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: Drucke des Vereins | für niederdeutsche Sprachforschung. | VI. |; Titelblad (Bagsiden blank); Einleitung. S. (I)—XVII; den upag. S. XVIII blank; Facsimile af det originale Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten (ovenover den originale Frise i Facsimile) S. (3)—79; den upag. S. 80 blank. Slutningsvignetten er ikke den originale. Til Udgaven hører et Omslag: Drucke des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung. | VI. | og derefter som Titelbladet].

Prisen var 1 Mk. 50 Pf.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER OG BEARBEJDELSER

Som ovenfor (S. 152) anført skriver Holberg i sit 3. Levnedsbrev, at han lod Den politiske Kandestøber oversætte paa Hollandsk og tilføjer, at »Belgica [versio] vero ipso archetypo festivior apparuit. At in rebus seriis & sublimibus stridet hæc Lingva, risumqve potius elicit, qvam affectus movet; id qvod innumeris exemplis e Tragoediis Belgicis evincere facile possem«. I sit Skrift: Om Ludvig Holbergs trende Epistler til en højfornem Herre. Kbh. 1895. S. 112 har Chr. Bruun fremsat den Gisning, at Holberg selv kunde have besørget Oversættelsen; det er vel nok tvivlsomt, men sikkert er det, at denne Oversættelse i hvert Fald ikke haves mere. H. Logeman i Danske Studier. 1924. S. 92—94 (Den ældste hollandske politiske Kandestøber) afviser ganske Bruuns Formodning, idet han hævder, at Holberg ikke beherskede det hollandske Sprog saa godt, at han var i Stand til selv at levere en saadan Oversættelse. Naar han i denne Sammenhæng fremhæver, hvor urigtigt det hollandske er, som findes i »Det lykkelige Skibbrud«, glemmer han dog, at det er Henrik, der agerer hollandsk Sømand, og ikke nogen ægte Hollænder.

Den politiske Kandestøber findes u. T. De staatkundige Tingieter efter Dethardings Oversættelse i hollandsk Oversættelse i Zes aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Tweede Deel. Amsterdam. 1766. S. 1—96; [Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. Derde Deel. Amsterdam. 1799. S. 243—362].

BEARBEJDELSE 1771

DE | STAADKUNDIGE | TINGIETER, | BLYSPEL | In Vyf Bedryven, | Door wylen den Baron | L: van HOLBERG. | Na

het onrym zo veel mogelyk gevolgt. | (Forlagsvignet) | TE HAARLEM, | (dekoreret Liste) | By ARIS TOLK, Boekdrukker, op de | Groote Markt, by het Stadhuis. 1771. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. 3—103; paa den upag. S. 104 Trykfejl. S. 103 en Slutningsvignet].

Som det fremgaar allerede af Personlisten har den anonyme Bearbejder benyttet den Dethardingske Oversættelse, muligvis efter den ovenfor nævnte hollandske Oversættelse, som Grundlag, men omsat den i rimede Alexandrinere. Skuepladsen er ogsaa her i Danzig. Selve Handlingen er bevaret, men selvfølgelig er det hele blevet mere vidtløftigt udført. I Collegium politicum er Avisefterretningerne undergaaet endel Forandringer. Det er i det Hele mere en Omdigtning end en egentlig Oversættelse (jfr. H. Logeman i Het boek. 1924. S. 212).

Exemplarer i det kgl. Bibliotek; Biblioteek van Letterkunde i Leiden; Universitetsbiblioteket i Amsterdam; Bibliothèque nationale i Paris.

OVERSÆTTELSE 1853

DE | POLITIEKE TINNEGIETER, | BLIJSPEL IN VIJF BEDRIJVEN, | VAN HOLBERG. | NIEUWE VERTALING. | Vrij naar 't Hoogduitsch | VAN | OEHLENSCHLÄGER, | met oorspronkelijke slotkoepletten. | AMSTERDAM, | J. NOORDENDORP. | 1853. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten); Teksten S. (1)—68].

Iflg. Het Nederlandsch tooneel. Kroniek en critiek. 2. jaarg. 1873. S. 16 skal Oversætteren være Abraham Johs. de Bull (f. 1823 † 1888). Som i Titlen angivet har Oversætteren lagt Oehlenschlägers Oversættelse til Grund; hist og her har han udeladt lidt, saaledes Henriks Frierformular og i 2. Akt 3. Sc. de uhøviske Repliker om »at gaa extra«. I denne Scene er ogsaa Avisefterretningerne lokaliseret og Donau f. Ex. blevet til Themsen. Endvidere har Navnene faaet en mere hollandsk Klang, som naar Sanderus og Abrahams er blevet til Schmet og Bakveen. Men som Helhed er Forandringen ikke stor.

Epilogen er oversat paa rimede Vers, der fjærner sig meget fra Oehlenschlägers Oversættelse (jfr. Het boek. 1924. S. 212).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

OVERSÆTTELSE 1873

I Het Nederlandsch tooneel. Kroniek en critiek. Orgaan van hett nederlandsch tooneelverbond. 2. jaargang. Utrecht, Gent

1873 findes som Tillæg: R. Heeren, Holberg en »De politieke tinnegieter« S. 1—24, en Oversigt over Holbergs Liv og Forfattervirksomhed, hovedsagelig efter R. Prutz, Ludwig Holberg, sein Leben und seine Schriften. 1857. Derefter følger: DE POLITIEKE | TINNEGIETER. | BLIJSPEL IN VIJF BEDRIJVEN. | (Vrij bewerkt naar HOLBERG.) |

[Indhold: Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 25—26); Teksten S. (27)—78].

Den til Grund lagte Tekst er den fra Den Danske Skue-Plads 1731. I den ovennævnte Afhandling anfører Heeren, at han har moderniseret Medlemmerne af Collegium politicum, idet han lader dem diskutere mere aktuelle Emner, saasom den almindelige Stemmeret ogsaa Kvindernes; til Gengæld har han helt udeladt Avisoplæsningen og istedetfor drøfter Collegiet vidtløftigt det vigtige Spørgsmaal, hvilket Navn man skal vælge for Collegiet. De politiske Skrifter, som Kandestøberen paaberaaber sig, er »De politieke Bazuin«, vel svarende til Den Europæiske Herold og »De algemeene Wereld-Politiek«.

Mutatis mutandis er de Holbergske Navne som Helhed bevaret, dog hedder de foregivne Raadsherrer van Scholte og van Schepen.

Sagen med Óldermanden for Hattemagerne har han erstattet med en Stridighed om et Hegn, medens den af de to Advokater forelagte Sag angaar det samme Emne som i Originalen.

Støttet paa en Udtalelse af Lessing: »Wenn ich die Ohrfeigen aus einer Gattung des Drama verbannt wissen möchte, so wäre es aus der Komödie« har han strøget alle Haandgribeligheder »wat in bijna alle stukken van Holberg voorkomt« og alle drøje Udtalelser. Hist og her han ogsaa forkortet Teksten, saaledes er f. Ex. Henriks Frierformular i 1. Akt 3. Sc. bortfaldet.

M. H. t. Skuepladsen bemærker han (S. 22): »Zoals »de Politieke tinnegieter« door mij is omgewerkt, kan men de handeling, naar verkiezing, in elke stad laten spelen«.

Sluttelig skal endnu nævnes, at den rimede Epilog er udeladt (jfr. H. Logeman i Het boek. 1924. S. 212).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Desuden findes Stykket u. T. De Politieke Tinnegieter i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meuleman. (I). Nijmegen. 1925. S. 1—73 (jfr. H. Logeman i Het boek. 1924. S. 212). Til Grund for denne Oversættelse er lagt Originaludgaven 1723.

Dette Stykke saa vel som de andre i dette Bind solgtes ogsaa særskilt à 0,90.

ENGELSKE OVERSÆTTELSER

1885

THE | BLUE-APRON STATESMAN. | A COMEDY IN FIVE ACTS | BY | LUDVIG HOLBERG. | FROM THE DANISH | BY | T. WEBER. | (PUBLISHED IN MEMORY OF THE 200-ANNIVERSARY OF | HOLBERG'S BIRTHDAY THE 3RD OF DECEMBER 1884.) | COPENHAGEN. | PUBLISHED BY EMIL FLENSBORG. | PRINTED BY S. L. MØLLER. | MDCCCLXXXV. | [All rights reserved]. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden en Notits om Førsteopførelsen 1722) (S. 1—2); en biografisk Notits (S. 3); Personlisten (S. 4); Teksten S. (5)—61; NOTES | TO | THE BLUE-APRON STATESMAN. S. 62—64. Til Udgaven hører et Omslag: THE | BLUE-APRON STATESMAN | BY | (Portræt efter Roslins Maleri, Strunck Nr. 1199a), | LUDVIG HOLBERG].

Oversætteren, Translatør T. Weber, har benyttet Teksten i Den Danske Skue-Plads 1731 og holdt sig nøje til Originalen, men hans Oversættelse falder noget stift og er uden videre Lune. Geskes Replik i 1. Akt 5. Sc. »Min Mand har somme Tider nogle Sviin paa Skoven«, gengives saaledes temmelig tamt ved: »My husband is sometimes a little crazy«; i 2. Akt 3. Sc. »Saa kan jo Manden gaae extra« ved »Then the man may have a friend« og i 5. Akt 3. Sc. »Matroser ere ikke saa delicate« ved »Sailors are not so sensitive«. Noterne indeholde enkelte forklarende Oplysninger, der ikke alle er helt korrekte.

Prisen var 0,50.

S. 61 lover Oversætteren i en Note at ville oversætte andre af Holbergs Komedier paa Engelsk, hvis denne vandt Bifald. Der udkom kun en til, nemlig Erasmus Montanus (jfr. ovenfor II. S. 505).

U. T. The political tinker findes Stykket oversat i Comedies by Holberg. Translated from the Danish by Oscar James Campbell and Frederic Schenck. New York. 1914.

FRANSKE OVERSÆTTELSER

Da Holberg i Vinteren 1725 opholdt sig i Paris, opfordrede nogle af de ikke navngivne »amici«, der saa hyppigt optræder i Holbergs Levnedsbreve, ham til at forsøge at faa nogle af sine Komedier opført paa Fransk. Men de Italienske Skuespillere opholdt sig paa denne Tid i Fontainebleau og Holberg selv var ved Aarets Slutning ved at bryde op for at vende hjem. Alligevel realiserede han sit Forsæt, idet han, som han skriver

i sin Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 178—80): »cum duas ex comoediis meis in gallicum idioma vertissem ..... Tentabam modo per amicum Fontisbellaqveum mittere argumentum Stannarii politici, ut explorarem judicium Gregis Italici de eadem comoedia. Rescripsit Dux ejusdem Gregis Dn. Lelius comoediam istam sibi videri mirè festivam & elegantem (tutta meravigliosa) sed aliâ mox epistola declaravit, argumentum fabulæ tanti esse ponderis, ut vereretur, ne calumniandi ansam daret qvasi satyra in certos optimates directa esset, de qvibus dici poterat illud poetæ:

— — factus de Rhetore Consul.

&, licet amicus meus scrupulum illi eximere tentaret, monstrando, tela ista tantum torqveri in plebem, perstitit tamen in metu semel concepto. Interea argumentum ejusdem comoediæ innotuit certo cuidam autori, qvi alieno vitulo arare solet. Idem fabulam ejusdem indolis Lelio obtulit: sed ille neqve hanc ob eundem scrupulum exhibere ausus est; circumscripta adeo hodie est dicendi libertas, qvam in antiqvo grege Italico tantopere mirati sumus, qvæqve tempore Lud: XIV. anima istius theatri erat. Vix exprimere possum levitatem eorum, qvibuscum mihi res erat: Nam, licet sub fide silentii argumentum istius fabulæ cōmunicatum esset paucis, quos secreti capaciores judicaveram, totam tamen res prædicto autori prodita erat. Ipse etiam Lelius contenta fabulæ narraverat comoedis qvibusdam Gallici gregis, qui, ut impedirent, ne Italis, qvibus infensissimi sunt, cederetur, per unum e corpore eorum clam admonuit, parùm me rebus meis consulere, tradendo Italis tanti momenti fabulam«. Denne Oversættelse er nu helt forsvundet og hvad det er for en Plagiat, Holberg sigter til, kan næppe oplyses nu (jfr. A. Legrelle, Holberg considéré comme imitateur de Molière. Paris. 1864. S. 40).

U. T. Le pottier d'etaim politique findes det i Le theatre Danois par Mr. Louis Holberg. Traduit du Danois par Mr. G. Fursman. I. Cph. 1746. S. 219—328.

I Oeuvres complètes de Voltaire. Nouvelle édition. XLII. Correspondance. X. Paris. 1881. S. 75 findes et Brev $^{25}/_{8}$ 1762 til Cardinal de Bernis, hvori Voltaire skriver: »Connaissez-vous, Monseigneur, la comédie danoise du Potier d'étain?[1]) C'est un potier qui laisse sa roue pour faire tourner celle de la fortune, et pour régler l'Europe: on lui vole son argent, sa femme, sa fille, et il se remet à faire des pots«.; hvilket giver Rahbek (i Dansk Minerva. VII. Kbh. 1818. S. 173—74) Anledning til at udbryde: »Hvorfra dog Voltaire maa have havt sit Kiændskab til vor Landsmands Mesterværk?« — Det er vel for dristig en

[1]) Fodnote af Udgiverne: Par Holberg.

Formodning at gætte paa, at Voltaire kan sigte til det Plagiat, som Holberg i sit ovenciterede Levnedsbrev omtaler? For Fuldstændigheds Skyld skal blot nævnes, at Voltaire endnu en Gang omtaler Stykket (i Oeuvres complètes. XXIX. Mélanges. VIII. Paris. 1879. S. 268) i en Opsats »Défense de Louis XIV contre les annales politiques de l'abbé de Saint-Pierre«, hvor han i Anledning af Saint-Pierres Skrift skriver: »Un tel roman n'était bon que dans la comédie du Potier d'étain, ou de Sir Politick«, hvortil Udgiverne knytter følgende Fodnote: »Le potier d'étain, homme d'Etat, est une comédie danoise, du baron de Holberg; Sir Politick Wouldbe est une comédie de Saint-Evremond«.

1797

LE | RÉVOLUTIONNAIRE | CORRIGÉ. | COMÉDIE | EN CINQ ACTES. | TRADUITE DU DANOIS | DE Mr. LE BARON D'HOLBERG. | Prix 30 Sols. | A BASLE ET A BERLIN | CHEZ J. DECKER, IMPRIMEUR-LIBRAIRE. | 1797. | Et se trouve à Paris | CHEZ FUCHS, LIBRAIRE, RUE DES MATHURINS. | 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad: LE | RÉVOLUTIONNAIRE | CORRIGÉ, | Comédie en cinq Actes. | (Bagsiden blank); Titelblad (Bagsiden blank); Personlisten (1 Blad); Teksten S. (1)—120].

Uagtet det paa Titelbladet hedder »Traduite du Danois«, har man ikke læst ret langt i denne Oversættelse, før man bliver opmærksom paa, at Oversættelsen ikke er foretaget fra Dansk, men fra Dethardings tyske Oversættelse. Allerede Personlisten tyder i den Retning: Maitre Germain Bremen (Herrmann Breme), Louise (Luischen), Maitre Loyal (Meister Ehrlich), Renard, pelletier (Fuchs, Kürschner), foruden de ligefrem tyske Navne Holzmann, Sauer etc., der uforandrede gaar igen i den franske Oversættelse. Uvist af hvilken Grund har denne en »Engelbach, étudiant«, der iflg. Henriks Opregning af Collegiets Medlemmer synes at skulle være identisk med David Schulmeister, og som i Collegiets Forhandlinger har faaet tillagt endel Repliker, der baade i Originalen og hos Detharding er lagt i Munden paa andre, f. Ex. paa Richart Børstenbinder, ja endog paa selve Hovedpersonen. Anne (Originalens Anneke) er, uvist hvorfor, blevet »femme de Henri«. Den i Dethardings Oversættelse under Personlisten angivne Skueplads for Stykket findes ordret i den franske Oversættelse.

Alle de Detharding'ske Forandringer i Originalen gaar igen i den franske Oversættelse. Scenen er i Dantzick, Forhandlingerne i Collegiet drejer sig om Polens (ikke som i Originalen om Tysklands) Stilling; man genfinder »le Waïvode de Masourie«,

»la Cassubie« og Avisefterretningerne er ligeledes de samme som hos Detharding.

Kandestøberens politiske Lærebøger er ligeledes »Dialogues de l'empire des Morts« (Gespräche im Reiche der Todten, hvor Holberg har den Europæiske Herold), Herculus (hvortil den franske Oversætter føjer Fodnoten »Ancien roman allemand, d'une épaisseur prodigieuse«), »Le dessert politique« (Den politiske Nachtisch) og »La merluche politique« (Den politiske Stockfisch). Endogsaa Dethardings Tilføjelse, da Kandestøberen fortæller Henrik, at han er bleven Borgmester, og denne spottende spørger mon i Hela (med forklarende Fodnote, at det er et lille Fiskerleje i Nærheden af Danzig) gaar igen med Note og det Hele i den franske Oversættelse.

Kun et Par Steder har Oversætteren i Scenen i Collegium politicum byttet om paa Replikerne og lagt dem i Munden paa andre end hos Detharding; ligeledes har han formodentlig ved Skødesløshed (S. 25) forandret Tallet paa de tilbageværende Medlemmer af Collegiet til sept istedetfor sechs. Kun et eneste Sted findes en virkelig Tilsætning, nemlig i Henriks Replik i 4. Akt 1. Sc., hvor denne udtaler sin Forundring over Kandestøberens Udnævnelse til Borgmester. Her lader Oversætteren Henrik sige: »Peut-être bien aussi, ne l'auront-ils nommé, que pour en faire leur bouffon, comme l'idée m'en est déjà venue«. — hvortil intet tilsvarende findes i Originalen og hvor Detharding har: »wo sie ihn anders in der Absicht, die ich vorher erwähnt, erwählet haben«, hvis Mening er noget dunkel. Hvor Henrik i 1. Akt 2. Sc. hilser paa Maitre Loyal sker det pudsigt nok med Ordene: Votre valet, idet Oversætteren har tænkt paa Henriks Bestilling og derfor oversat Dethardings Sein Diener med disse Ord istedetfor, som han ved andre Lejligheder gør, at gengive det ved Votre serviteur. I Collegium politicum (S. 37) oversætter han Dethardings »so will ich den Vorschlag aufsetzen und bey der dritten Ordnung eingeben« med det bogstavelige, men temmelig uforstaaelige: »je veux rédiger ma motion, et la présenter au troisième Ordre«.

Hvem den anonyme Oversætter er, vides ikke.

I N. C. Østs Intelligenzblade for Litteratur-, Kunst- og Theatervæsenet i Danmark og Norge. Kbh. 1798. Nr. 36. S. 576 læses følgende Notits: »Ved Revolutionen i Basel, har en af sammes Øvrighedspersoner Faesch under haard Straf forbudt, det tre Maaneder forhen udkomne Skuespil, le révolutionnaire corrigé som er en Efterligning af Holbergs politiske Kandestøber.« (jfr. Bogvennen. I. Kria. 1893. S. 41—42).

Et Exemplar i Universitetsbiblioteket i Oslo; købt 1898 paa Lynges Auktion for 19,00.

TITELOPLAG 1797

CHACUN SON MÉTIER, | OU | LE FRONDEUR | CORRIGÉ. | COMÉDIE | EN CINQ ACTES. | TRADUITE DU DANOIS | DE Mr. LE BARON D'HOLBERG. | A BASLE ET A BERLIN | CHEZ J. DECKER, IMPRIMEUR-LIBRAIRE. | 1797. | 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad: CHACUN SON MÉTIER, | OU | LE FRONDEUR | CORRIGÉ. | Comédie en cinq Actes. | Prix 30 Sols. | (Bagsiden blank); Titelblad (Bagsiden blank); Personlisten (1 Blad); Teksten S. (1)—120].

Det er i Virkeligheden det samme Tryk som det foregaaende, kun er Titelarket og S. 1—2 omtrykt, da det over 1. Akt skulde have den ny Titel. Som Beviser kan anføres to Trykfejl S. 28 L. 7 f. n. Ils s'maginent (istedetfor Ils s'imaginent) og S. 108. L. 7 f. o. malelots (istedetfor matelots).

A. Legrelle (Holberg considéré comme imitateur de Molière. Paris. 1864. S. 47) har ikke været opmærksom paa dette Forhold, idet han skriver: »Aussi en voyons nous deux éditions françaises paraître simultanément à Bâle et à Berlin en 1797 sous ce double titre: le Révolutionnaire corrigé et Chacun son métier«.

Magnus Favrholdt (i Un début poétique. Peder Paars. Poème heroï-comique de Ludvig Holberg. Montpellier. 1926. S. 8) derimod bemærker: »Les exemplaires entrées en France portèrent des titres comme Chacun son métier ou Le Frondeur corrigé, tandis que les deux éditions hors de France avaient pour titre: Le Révolutionnaire corrigé«. Quérard, La France littéraire. IV. S. 120 har følgende Notits: »Il y a des exemplaires auxquels on changea le titre pour pouvoir les introduire en France; ceux-ci sont intitulés: Chacun son métier, ou le Frondeur corrigé«.

Naar Jacques de Coussange [ɔ: Mme de Quirielle] i sin Oversættelse af Holberg: Ouevres choisies. Paris. [1919]. S. 27 skriver: »En 1790 et 1791 on publia à Bâle et à Berlin deux traductions du Potier d'étain, qui fut représenté avec succès à Paris en 1797«, maa det vist bero paa en Fejltagelse med Aarstallene; det er sikkert de ovenfor nævnte to Tryk.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

UTRYKTE FRANSKE OVERSÆTTELSER

I sin ovenfor anførte Bog skriver Legrelle: »Une bonne fortune fit bientôt tomber l'une de ces brochures entre les mains d'un jeune homme qui avait le goût et l'ambition du théatre,

Étienne[1]), et ce fut lui qui, pour la première fois sans doute, fit jouer Holberg en français sur une scène française. Son imitation, ou plutôt sa réduction, car il avait cru devoir réduire à trois les cinq actes de l'original, fut représentée le 1er thermidor de l'an VII sur le théatre de l'Ambigu-Comique. Le Chaudronnier homme d'État politique eut un assez grand et assez long retentissement. Dès le lendemain de la première représentation, Cailhava adressa une lettre à la plupart des journaux pour annoncer que lui aussi avait traduit la pièce de Holberg, et que, si sa traduction n'avait pas été jouée avant celle de M. Étienne, la faute en retombait sur la Comédie-Française qui n'avait pas cru devoir lui ouvrir ses portes. La Comédie-Française ne devait pas tenir toujours rigeur à la pièce qu'elle avait refusée, présentée par Cailhava. Le Luthier de Lubeck, donné par elle, l'une des premières années de la Restauration, n'était qu'une nouvelle contrefaçon de la comédie de Holberg. La paternité en fut attribuée quelque temps au roi lui-même[2]). Mais ce ne fut là qu'une petite perfidie de la rumeur publique pour faire remonter jusqu'au chef de l'État le tort d'avoir voulu rendre ridicule la prétention nouvelle des citoyens d'intervenir dans la direction ou tout au moins dans l'appréciation de leurs affaires. Plus tard, on connut le nom des deux véritables auteurs« (jfr. Rahbek, Om Ludvig Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 459—60; Tilskueren. V. Kbh. 1819. Nr. 84. S. 668—69).

FRANSK OVERSÆTTELSE (FRAGMENT) 1834

I J. J. Ampère, Littérature et voyages. I. Allemagne et Scandinavie. Bruxelles. 1834. S. 230—33. 234—35 findes oversat et Par smaa Brudstykker af Den politiske Kandestøber.

1835

I Théatre Européen. Nouvelle collection des chefs-d'oeuvre des théâtres Allemand, Anglais, Danois, Espagnol, Français, Hollandais, Italien, Polonais, Russe, Suédois, etc. Avec des notices et des notes historiques, biographiques et critiques. — Théâtres Danois et Suédois. 9—10. livraison. Paris. 1835. 4to findes:

LE POTIER D'ÉTAIN | POLITIQUE | (Den politiske Kandstoeber) | COMÉDIE EN CINQ ACTES, | PAR L. DE HOLBERG.

[Indhold: NOTICE SUR HOLBERG. S. (1)—4; Teksten, tospaltet, S. (5)—32].

[1]) Charles Guillaume Étienne. Baade hans Bearbejdelse og den senere nævnte Le Luthier de Lubeck er sikkert utrykt. [2]) Ludvig XVIII.

Den biografiske Notice er forfattet af Xavier Marmier, som ogsaa har besørget Oversættelsen. Skønt Marmier efter alt at dømme maa antages at have kunnet forstaa Dansk, er hans Oversættelse ikke foretaget efter Originalen men efter Dethardings tyske Oversættelse. Allerede Personlisten og den dertil knyttede Sceneangivelse lader formode dette, og denne Formodning bestyrkes ved Læsningen. Alle Dethardings Forandringer i Holbergs originale Tekst genfindes hos Marmier. De uhøviske Repliker i Collegium politicum om at »gaa extra« har Marmier udeladt af Sømmelighedshensyn. Endogsaa Dethardings Note (S. 16) gaar igen hos Marmier, der forøvrigt har tilføjet et Par Oplysninger om de historiske Forhold, til hvilke der sigtes i Stykket, samt en Note om den politiske Stockfisch.

Hvor Originalen i 5. Akt 6. Sc. lader Kandestøberen beklage sig over »En heel Byldt Forestillinger af Syndicus«, gengiver Detharding det ved »Eine grosze Menge Acten von dem armen Sünder« og Marmier følger trofast i hans Fodspor og skriver (S. 30): »Voilà une masse d'actes de pauvres diables«, medens den franske Oversættelse fra 1797 har: »Cette quantité immense d'actes du syndic!« Den sidstnævnte Oversættelse har Marmier ikke benyttet, om han overhovedet har kendt den.

Epilogen er af Marmier oversat paa Prosa. Endelig kan nævnes, at Latinen i de to Advokaters Henvendelse til Herman v. Bremen frembyder adskillige Fejl, der gaar igen i det nedenfor nævnte Optryk af Marmiers Oversættelse.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Prisen for hver livraison var 0,50 cent. og dette Tryk omfatter to livraisons.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 5,00.

Skavlan i Holberg som Komedieforfatter. Kria. 1872. S. 321 skriver: »Marmier der udgav Komedie-Oversættelsen: Le Ferblantier politique« og dette gentages af K. V. Hammer i Ny illustreret Tidende. XI. Kria, Nr. 49, ($^{7}/_{12}$) 1884. S. 426, men en Oversættelse med denne Titel er det ikke lykkedes mig at paavise. Det maa vist være den her anførte.

Marmiers Oversættelse blev optrykt i Théatre choisi de Oehlenschlæger et de Holberg. Traduction par M.M. Xavier Marmier et David Soldi. Paris. 1881. S. 319—79, indledet med en Notice sur Holberg (S. 278—313) og en Notice sur Le potier d'étain (S. 317—18).

Det er et direkte Optryk, der ogsaa medtager Noterne fra den forrige Udgave. Kun har i Personlisten »La femme d'un maré-

chal ferrant« (Arianke Grovsmids) her faaet Navn »Madame Hufeis« (som hos Detharding) og »Christophe, laquais du docteur« er føjet til.

1891

NOUVELLE | BIBLIOTHÈQUE POPULAIRE | à 10 Cent. | HOLBERG | LE POTIER POLITICIEN | Comédie en 5 actes, en prose. | Edité par | HENRI GAUTIER | 55. QUAI DES GRANDS AUGUSTINS. 55 | PARIS | Nº 261. Il parait un volume par semaine. | 8vo.

[Indhold: Omslag (hvorpaa Titlen); HOLBERG (af Charles Simond) S. (1)—3; Teksten (ovenover denne Personlisten) S. 4—36. (Desuden pagineret som Del af Bibliothèque populaire. S. (109)—44)].

Personnavnene er gennemgaaende de oprindelige Holbergske, dog Maria for Engelke, Grète for Geske og (som i Oehlenschlägers tyske Oversættelse) Ananke for Arianke. Som i Originalen er det i Hamburg, Stykket spilles, og Collegiets Forhandlinger drejer sig om Forholdene i Tyskland; man maa derfor antage, at den anonyme Oversætter virkelig har oversat fra Originalen[1]), men navnlig hen imod Slutningen af 5. Akt er det Marmiers Tekst, der aftrykkes saa at sige ordret; saaledes findes ogsaa her (S. 34): Voilà une masse d'actes de pauvres diables.

I Begyndelsen særlig i 1. og 2. Akt er Stykket stærkt forkortet; i 1. Akt er saaledes Slutningen af 5. Scene fra den første Drengs Optræden og hele 6. Sc. udeladt. Diskussionen i Collegium politicum er stærkt sammentrængt og hele Oplæsningen af Aviserne bortskaaret.

Forholdet er muligvis det, at Oversætteren vel har benyttet Originalen men tillige haft Marmiers Oversættelse til Vejledning og tilsidst har nøjedes med at aftrykke Slutningen derfra. Selv har han tillagt et Par smaa Fodnoter uden Betydning og i 3. Akt 4. Sc. (S. 16), hvor Hermann giver Geske gode Raad angaaende hendes Opførsel, sigende »Prends modèle sur moi« tilføjer han som Anvisning for Skuespilleren »Il se mouche avec ses doigts et les essuie sur ses habits« — hvilket maa staa ganske for hans egen Regning.

I Indledningen, der er beregnet paa at give franske Læsere et lille Begreb om Holbergs Betydning, forekommer den mærkelige Ytring: »Si ses pièces ne sont pas, comme on l'a soutenu erronément, le miroir des moeurs danoises de son époque, elles reflètent, comme celles de Térence, l'humanité entière«. Saa

[1]) Der nævnes ogsaa L'Heraut Européen (Den Europæiske Herold) mellem Kandestøberens Lærebøger.

sandt som det er, at Holbergs Karakterskildring er almengyldig, saa urigtigt er det, at hans Komedier ikke skulde være som et Spejlbillede af danske Sæder og Skikke paa hans egen Tid.

Udgaven udkom i Aaret 1891.

Prisen var 10 cent.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

ITALIENSK OVERSÆTTELSE 1775

I Nuova raccolta di composizioni teatrali, tradotte da Elisabetta Caminer Turra. III. Venezia 1775. S. 73—152 findes en italiensk Oversættelse med følgende Titel:

LO STAGNAJO | POLITICO | OVVERO | L'UOMO DI STATO IMMAGINARIO | COMMEDIA DANESE | In cinque Atti in Prosa | DEL SIGNOR | BARONE DI HOLBERG. |

Oversætterinden Elisabetta Cam(m)iner (f. 1751 i Venedig † 1796), gift med Dr. Ant. Turra, var en flittig Skuespilforfatterinde, ligesom hun oversatte endel fremmede Skuespil. Oversættelsen er foretaget efter G. Fursmans franske Oversættelse af Le théatre Danois. I. Cph. 1746, som det til Evidens fremgaar af Noterne, der tildels er ordlydende overensstemmende med Fursmans.

I den Prefazione, som indleder dette Bind hedder det (S. 6): »Lo Stagnajo Politico è una delle 25. Commedie del celebre imitatore di Plauto, del Moliere della Danimarca, del Barone d'Holberg, cui la Scena Danese deve moltissimo, e che si distinse inoltre con varie Opere d'altro genere. Di qualunque merito sieno le di lui Commedie, elleno vengono riputato le migliori, e le più atte a dar un' idea del gusto di quella Nazione. I caratteri di esse furono ritrovati da alcuni Giornalisti un pò troppo caricati; ma l'Autore dice di averli fatti cosi a bella posta; egli conosceva il punto di vista del Teatro, che richiede tratti forti, e non pitture delicate per far impressione«.

Oversætterinden har holdt sig trofast til Originalens Ord og, i et Tilfælde, hvor hun har udeladt noget, er det angivet i Fodnoten, nemlig i 4. Akt 9. Sc. (der forøvrigt her er 10. Scene, idet den oprindelige Scene er delt i to, S. 128), hvor Henriks Replik til Spectatores: »Mig synes, mare, ogsaa etc.« er udeladt med den Motivering: »Ommetto un discorso insipidamente scherzoso che fa Crispino a questo proposito cogli Spettatori«; uden Angivelse er i 5. Akt 3. Sc. (S. 143) udeladt Henriks Replik »Vil Bormester have Sennep og Smør dertil« og Bremenfelds Svar: »Nei, det er en Bog i hvidt Bind« samt Bremenfelds versificerede Slutningsmoral.

Det er Holbergs Omarbejdelse af Komedien i 2. Edition 1724, der er benyttet som Forlæg for Oversættelsen.

Personnavnene er tildels de Holbergske, dog lempede efter italiensk Sprogbrug: Ermanno (Herman), etc.; nogle er dog helt forandret, Geske er blevet til Maddalena, Engelke til Angelica, Gert til Girardo, Sivert til Leandro, Anneke til Annetta, Arianke til Anna, Henrik til Crispino.

Under Teksten findes nogle oplysende og forklarende Noter, der som ovenfor nævnt for største Delen er hentet direkte fra Fursmans franske Oversættelse; en af disse (S. 151) viser, at Oversætterinden har været opmærksom paa, at Holberg har begaaet en Skødesløshed, idet han i 5. Akt 8. Sc. lader Crispino sige, at han hverken kan læse eller skrive, medens han dog i samme Akts 3. Sc. efter Bremenfelds Opfordring har oplæst Hattemagerens og hans Kontraparts Indlæg.

Exemplarer af denne Samling Skuespil findes i British Museum og i Universitetsbiblioteket i Göttingen.

FINSKE OVERSÆTTELSER

1908

VALTIOVIISAS | KANNUNVALAJA | VIISINÄYTÖKSINEN | HUVINÄYTELMÄ | KIRJOITTANUT LUDVIG HOLBERG | SUOMENTANUT LARIN KYÖSTI | TAMPEREELLA | K. KAATRAN KUSTANNUKSELLA | 8vo.

[Den politiske Kandestøber; oversat paa Finsk af Larin Kyösti. Tammerfors, K. Kaatras Forlag].

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden en Notits om Opførelsesretten; nederst: Tampereella | Tampereen Sentralikirjapaino 1908. | (S. 1—2); Personlisten (Bagsiden blank) (S. 3—4); Teksten S. (5)—134; paa et upag. Blad Forlagsannonce. Til Udgaven hører et Omslag, hvorpaa: Markan Kirjasto. № 13 (ɔ: Mark-Biblioteket Nr. 13)].

Oversætteren var den finske Digter Kyösti Larson (f. 1873).

Prisen var 1 Mk.

Et Exemplar i Universitetsbiblioteket i Helsingfors.

TITELOPLAG 1912

— — — — KIRJOITTANUT | LUDVIG HOLBERG | — — TAMPEREELLA 1912 | ISAK JULININ.

[KUSTANNUSLIIKE JA KIRJAPAINO | (Bagsiden blank) (S. 1—2) ellers som i Udgaven 1908. Det er i Virkeligheden kun det gamle Op-

lag, hvortil der er trykt nyt Titelblad. Til Udgaven hører et Omslag, hvorpaa: Neljänkymmenen Pennin Kirjasto № 12].

Prisen var 40 p:iä.

Et Exemplar i Universitetsbiblioteket i Helsingfors.

CZEKISK OVERSÆTTELSE 1919

LUDVIG HOLBERG: | KONVAŘ POLITIK | KOMEDIE O PĚTI DĚJSTVÍCH. | PODLE TEXTOVÉ REVISE F. L. LIEBENBERGA PŘELOŽIL | AD. BOH. DOSTAL. | (Boghandlervignet), ZORA. | SPOLEČNOST S. R. O., NAKLADATELSTVI, UMĚLECKÝ ZAVOD | V PRAZE-KARLÍNĚ. | 8vo.

[Oversættelse: Ludvig Holberg, Den politiske Kandestøber. Komedie i 5 Akter. Oversat efter Tekstrevisionen af F. L. Liebenberg af Ad. Boh. Dostal. Zora. Selskab S. R. O. Forlag, Kunstanstalt. I Praha.].

[Indhold: Titelblad: ČESKÉ DIVADLO | POŘADÁ BEDŘICH ŠALOUN. | SV. 5. | LUDVIG HOLBERG: | KONVAŘ POLITIK. | (Forlagsvignet og iøvrigt som det særskilte Titelblad). [Oversættelse: Det cechiske Skuespil. Redigeret af Bedřich Šaloun. Hft. 5]; (S. 1—2); Særtitelbladet (paa Bagsiden: Ed. Zory 21., og nederst: TISKEM M. KNAPPA V PRAZE-KARLÍNĚ MCMXIX.) (S. 3—4); Fortale undertegnet Arnošt Kraus (S. 5—10); OSOBY (Personliste) (S. 11—12); Teksten S. 13—87; paa den upag. S. 88 Fortegnelse over de sex første Nr. af ČESKÉ DIVADLO. Til Udgaven hører et Omslag, hvis Forside har Titlen: LUDVIG HOLBERG | KONVAŘ POLITIK | (Vignet) | ČESKÉ DIVADLO SV. 5].

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Prisen var 4 czekiske Kroner.

OM DEN POLITISKE KANDESTØBER

Daværende Sekretær i Hofretten Joachim Richard Paulli (se ovenfor S. 68), der allerede havde skrevet nogle Skuespil, bl. a. Jule-Stuen og Masqueraden, udsendte 1724 en Omarbejdelse af Holbergs Komedie med Titlen: Dend Politiske Kandestøbers Comoedie. Forandret anderledes end den tilforn har været trykt, eller plejer at spilles, indledet med et Brev til: »Min kiære gode Hans Mickelsen«, i hvilket han med al Anerkendelse af Holbergs Fortjenester tilbyder ham Medarbejderskab, saaledes »at vi confererede med hverandre over vores Arbeide, før det kom for Lyset«. Og til det Formaals Fremme havde han »efter mit Tycke forandret nærværende Comoedie, som under eders Navn var udkommen paa Prent, indladende derved under dend u-parthiiske Verdens Paaskiøn, om jeg har ret eller u-ret i denne min Meening: at, dersom vore ny Stykker skal have nogen ret

Klem, vi da faaer, at være to eller fleere om, at forfærdige og ud-polere dem«. Han slutter med at udtale: »Vilde nu nogen, som bedre maatte være øvet i Dansken, eller, i andre Maader, kunde forbedre dend, paatage sig 3die gang at omsmelte denne Comoedie, saa venter jeg vist nock, at dette Skue-spill kand, i sin Tiid, meritere at læses og elskes af brave Folck«.

Fra denne Henvendelse udstraaler en saa grænseløs Naivitet, at den, i det mindste for Nutidslæsere, kaster et forsonende Skær over Paullis Dristighed at forgribe sig paa et Skuespil, der var opført med ualmindeligt Bifald. Men Holberg saa anderledes paa Sagen; han udsendte strax et lille Svar u. T.

Tvende splinder nye | Breve, | Som tiene til | Den Politiske Kandestøbers | Opliusning. | Selges tilligemed Hans Mickelsens | Comoedies 1ste Tome | For samme Priis, og kand heftes | til samme Stycke. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (1 Blad); Teksten (2—8) (7 Blade). Fra Blad 8(r) L. 11 f. o. er benyttet en mindre Type].

I dette Skrift genoptrykte Holberg Paullis Brev til ham med et Svar »Min kiære gode Monsieur,« hvori han først viser, at Brevskriveren aldeles mangler »Ret og Føye« til at tale med, thi selv det, som han selv regnede for sit bedste Stykke, »Den Seendes Blinde«, vilde ikke kunne bestaa Prøven, hvis Holberg vilde gøre Gengæld. Endelig, og det er det vigtigste i Svaret, viser han, at Paulli i de ti »Støbninger« (ɔ: Grundforandringer), som han har underkastet Kandestøberen, i hvert eneste Tilfælde har fordærvet Komedien, saaledes, at han, som Holberg spydigt bemærker, kunde med mere Ret have givet sin Omarbejdelse Titlen: »Tredie Edition af den Politiske Kandestøber, merkelig forverret«.

Forøvrigt maa det indrømmes, at Holberg har fuldstændig Ret i sin Dom over Paullis Omarbejdelse, der paa ethvert Punkt har forringet og svækket Komedien.

M. H. t. Paullis Omarbejdelse kan henvises til Rahbek: Om Ludvig Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 152—63; Werlauff, Hist. Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 26—27.

Paullis Stykke, som Rahbek havde haft til Laans fra Universitetsbiblioteket, ansaas i lang Tid for tabt, men, skønt det stadig er en stor Sjældenhed, er der dog i nyere Tid dukket flere Exemplarer op. Efter et Exemplar i Universitetsbiblioteket i Oslo udgav F. Bætzmann det 1867 og senere er det trykt op ved C. Behrend i Skuespiltekster fra Komediehuset i Lille Grønnegade. Udg. ved Eiler Nystrøm. IV. Kbh. 1922. S. 207—325.

Et Exemplar findes nu i det kgl. Bibliotek.

Holbergs Svar blev optrykt i de af Wille Høyberg besørgede: Kiøbenhavnske Samlinger af rare trykte og utrykte Piecer. I. Kbh. 1755. S. 355—82; i Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. VI. Kbh. 1806. S. 12—25, desuden i endel af de senere Udgaver af Holbergs Komedier samt i Bætzmanns Optryk af Paullis Omarbejdelse. 1867. S. 110—19.

Scheibe i Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Aufl. Kph. und Lpz. 1764. S. CXXXIX skriver om dette lille Skrift: »Man wird diese satyrische Vertheidigung nicht ohne Lachen lesen können, und sie ist überdiesz gegründet«.

En tysk Oversættelse findes i Des Herrn Baron von Holbergs übrige kleine Schriften übersetzt. Kph. 1755. S. 210—24.

Mærkeligt nok blev Holbergs Stykke ikke oversat paa Svensk, men derimod Paulli Omstøbning, der udkom u. T.:

Den | Politiske | Kannstöparen | Uti en | COMEDIA | På Danska | föreställd, | Och nu | För des behagelighet skul | af Danskan förswenskad. | (Vignet, Blomsterkurv) | Tryckt i STOCKHOLM, Åhr 1729. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96. Over 1. Akt (S. 3) en stor Frise og S. 96 en mindre Forsiring. Fra S. 90 er anvendt en betydelig mindre Skrift].

Iflg. G. E. Klemming (Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 69), som antager det for at være Holbergs Original, var det trykt hos Wilde.

I Nye Tidender om lærde og curieuse Sager. Kbh. 1730. Nr. 2. ($^{12}/_{1}$) S. 32 læses under Rubriken Sverrig: »Udi Stokholm er trykt en Svensk Oversættelse af den Danske Comoedie, kaldet den Politiske Kandestøber«.

Oversætteren var den II. S. 514 nævnte Magnus Lagerström og Grunden til, at han oversatte Paullis Stykke er vel sagtens den, at dette Stykke er faldet ham i Hænde og at han derfor har troet, at det var det Stykke, der havde gjort saa stor Lykke ved Opførelsen i København. At han med Kendskab baade til Holbergs og Paullis Arbejder skulde have valgt sidstnævntes, kan vel næppe antages.

Prisen var 1 dl. 4 öre.

Exemplarer i det kgl. Bibliotek og i Kungl. Biblioteket, Stockholm.

Karl Warburg (i Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 15—17) er den første, som har gjort opmærksom paa, at den svenske Oversættelse var foretaget efter Paullis Omarbejdelse og ikke efter Holbergs Original.

Stykket maa imidlertid have gjort en vis Lykke i Sverrig, hvor det ogsaa blev opført, hvad der ikke skete i Paullis Fædreland, thi det udkom syv Aar efter paany u. T.:

Den | Politiske | Kannstöparen | Uti en | COMEDIA | På Danska | föreställd, | Och nu | För des behagelighet skull | af Danskan förswenskad. | (Vignet; et Englehoved) | STOCKHOLM, | Tryckt hos FRANTZ PHIL. PAULSSEN. 1736. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96. Over 1. Akt (S. 3) en stor Frise, S. 96 en mindre Forsiring, forskellige fra Udg. 1729. Fra S. 92 er anvendt en betydelig mindre Skrift].

Prisen var ligesom for Udg. 1729 1 dl. 4 öre.

Exemplarer i det kgl. Bibliotek, i Kungl. Biblioteket, Stockholm og i Universitetsbiblioteket i Lund.

Iflg. F. A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar. Sthlm. 1866. S. 316 blev der 1858 opført et Stykke: Prat och handling. Lustspel med sång, 3 acter, fri efterbildning af F. Hedberg, musik af J. N. Ahlström. Stykket er ikke trykt, men siges at være en Efterligning af Den politiske Kandestøber. Mon det ikke skulde være Treitschkes ovenfor nævnte tyske Omarbejdelse?

I sine Samlede Skrifter. VII. Kbh. 1791. S. 266 skriver Suhm »Mange af hans Comoedier ere derimod tagne af andre, som: Kandestøberen af St. Evremonds Sire Politique«. I Holbergs udv. Skrifter. I. Kbh. 1804. S. 89 omtaler Rahbek dette »Sagn« og i samme Værk VI. Kbh. 1806. S. 26—38 har han en hel Artikel om, hvorvidt Den politiske Kandestøber er en Efterligning af Saint-Evremond Sir Politick Would-Be, Titlen til Trods en fransk Komedie, der udkom 1705 efter Forfatterens Død. Efter at have givet et Uddrag af Komedien kommer han til den Slutning, at Holberg kun kan skylde denne Komedie »den Idee, at skildre en Politicus i egen Indbildning«, der bedre fortjente dette Navn end Sir Politick, og højt, noget af Abrahams og Sanderus's Scene, som neppe hører til det, der giver det Holbergske Stykke sit Værd«.

I sin ovenfor nævnte Udg. 1925 (S. 146—52) har Oskar Schlichtkrull imidlertid med Styrke hævdet Paavirkningen af Saint-Evremonds Komedie.

Rahbek har i Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 163—65 ment at finde Paavirkning for en enkelt Scene (Advokatscenen i 5. Akt) fra en engelsk Anekdote om The Tatler's Udgiver Steele (jfr. E. Brandes: Til Belysning af Holbergs og Heibergs Forbilleder i Det 19. Aarhundrede. 1874—75. S. 143—47).

I nyere Tid har man villet finde et tysk Forbillede til Den politiske Kandestøber i den Hamborgske Digter Barthold Feind's polemiske Lejlighedsstykke: Das verwirrte Hans Jacob oder das Gesicht der bestraften Rebellion an Stielcke und Lütze. Hamburg. 1703. K. Th. Gaedertz i Das niederdeutsche Schauspiel. Berlin. 1884. S. 184 skriver om Den politiske Kandestøber: »Dies erste und berühmteste dänische Lustspiel, welches auf dem Drama von Barthold Feind »Das verwirrte Hans Jacob« beruht« (jfr. S. 94 ff.). Paludan (i Hist. Tidsskrift. 6. R. II. S. 32—43 har imidlertid ved en detailleret Gennemgang vist, at, selvom Holberg muligvis har kendt Feinds Skuespil, kan der ikke være Tale om, at Kandestøberen kan anses for bygget paa det, dertil er de i Virkeligheden alt for forskellige og Berøringspunkterne for faa. Ogsaa Hoffory har i sin og Schlenthers Udgave: Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludw. v. Holberg. I. Berlin. 1888. S. 3—6 stillet sig afvisende overfor denne Hypotese. Det virker mærkeligt, at B. E. Bendixen, som forøvrigt heller ikke tror paa en Paavirkning fra Feinds Skuespil, i en Artikel: »Har Holberg bygget »Den politiske Kandestøber« paa et drama av en hamburgsk forfatter?« (i Holbergklubbens Smaaskrifter. Bergen. 1910. S. 3—16) tager Spørgsmaalet op uden at kende Paludans Udredning og Gaedertz's Notits kun paa anden Haand.

Werlauff (i Historiske Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 11 ff.) udvikler sikkert med Føje, hvorfor Holberg har valgt Hamburg til Scenen for sin Komedie, idet han skriver at: »en saadan Handling, som den der ligger til Grund for Stykkets Fabel, snarest kunde forudsættes i en Fristat som Hamborg, og fordi denne tillige frembød flere Fordele med Hensyn til selve Udførelsen« og dernæst giver en Skildring af de politiske Forhold i Staden paa Holbergs Tid. Hermed kan sammenholdes en Artikel »Holbergiana« (i Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn. 28. Aarg. Kbh. 1831. Nr. 37 ($^5/_3$), 38 ($^6/_3$) S. 305—10. 313—17), der hviler paa efterladte Optegnelser af Rahbek, ført i Pennen af Ove Thomsen. Den giver en Oversigt over Stridighederne i Hamburg og nævner ogsaa Barthold Fuind(!) som Forfatter af »skarpsalvede Flyveskrifter« uden dog at anføre det ovennævnte Skuespil.

I Edda. XI. Kria. 1919. S. 121—22 har H. Brix fremdraget nogle Enkeltheder, som kunde være laant fra Théatre Italien, men han indrømmer selv, at de dels frembyder faa Lighedspunkter, dels at de er uden videre Betydning.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Den politiske Kandestøber kan henvises til Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. I. Kbh. 1804. S. 86—90; VI. Kbh. 1806. S. 12—38; Rahbek,

Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 127—70; Nyt Aftenblad. 1824. Nr. 31. S. 265—66; Werlauff, Hist. Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 11—33; Martensens Udg. II. Kbh. 1897. S. 7—14; Gust. Ljunggren, Studier öfver Holberg. I. Förhållandet emellan det komiska och det moraliska. »Den politiske Kandestøber« (i Nordisk Universitetstidsskrift. IX. 2. H. Lund. 1864. S. 26—52) [Optr. i Ljunggrens Smärre skrifter. I. Lund. 1872. S. 147—81]; Just Bing, Litteraturhistoriske Kandestøberier over Holbergs Politiske Kandestøber (i Historiske Skrifter, tilegn. Ludv. Daae. Kria. 1904. S. 112—27); Just Bing, Holbergs Politiske Kandestøber fra politisk Synspunkt (i Edda. I. Kria. 1914. S. 109—21); Hans Brix, Til Arbejdsmetoden i Komedierne (i Holberg Aarbog. 1922. S. 84 ff.); Hans Brix, Holbergs fem første Komedier (i Tilskueren. 1922. II. S. 167—68).

Ved et heldigt Fund i Stifts- och Gymnasiebiblioteket i Skara, en Dagbog ført af Assessor Carl Magnus Dahlström, er det lykkedes Carl S. Petersen at fastslaa Datoen for Førsteopførelsen af Den politiske Kandestøber. Dahlström opholdt sig nemlig 1722 i København og ved Datoen $^{26}/_{9}$ 1722 skriver han: »Denna afton war jag på danska Comoedien som på danska språket spehltes, om den politiska Kandestöber, här i Köpenhamn componerad: war artig nog« (jfr. Hist. Meddel. om Kbh. I. 1907—08. S. 615—18; Tilskueren. 1922. II. S. 159).

M. H. t. de af Kandestøberen tidt paaberaabte Lærebøger i Politik Der politische Herold og Der politische Stockfisch samt Hercules og Herculiscus kan henvises til Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 165 ff.; Werlauff, Hist. Antegnelser. Kbh. 1858. S. 20; Nyt Aftenblad. 1826. Nr. 20. ($^{20}/_{5}$) S. 161—62: Desiderius [ɔ: R. Nyerup], Om Bogen: Den politiske Stokfisk; For Romantik og Historie. II. Kbh. 1869. S. 653—65 (H. P. Holst, Den politiske Nachtisch og den politiske Stokfisk). [Optrykt i H. P. Holst, Noveller, Skizzer og Novelletter. Kbh. 1881. S. 77—91]; Holberg Aarbog. 1922. S. 208—11 (Leiv Amundsen, Antegnelser om den politiske Stokfisk).

M. H. t. Enkeltheder kan anføres, at Kandestøberen iflg. en af Professor Jens Møller meddelt Anekdote (trykt i Nyt Aftenblad. 1824. Nr. 6. ($^{7}/_{2}$). S. 45) skulde være tegnet efter levende Model, en Kandestøber »Urian« i Slagelse, men det har aabenbart intet paa sig (jfr. A. E. Boyes Udg. af Den danske Skueplads. 2. Udg. Kbh. 1852. S. 687—88). Formodentlig er der lige saa lidt Sandhed i den i Kjøbenhavnsposten. 1830. Nr. 72. ($^{24}/_{3}$) S. 239—40 optagne Notits om et Ølhus i Pilestræde, der ejedes af en Peder Larsen, hvor Borgerne kom sammen for at politicere og hvor Holberg som Gæst skulde have iagttaget nogle af de Typer, som han fremfører i Collegium politicum. Ogsaa til

Gæstgivergaarden »Hamborg Herberg« i Roskilde har en lige saa uholdbar Tradition villet knytte Scenen for Den politiske Kandestøber (jfr. Chr. Christensen, Roskilde Føljetoner. Roskilde. 1927. S. 89).

Angaaende Projektmageriet kan jævnføres E. Gigas i Dania. VII. Kbh. 1900. S. 45; angaaende David Skolemester (1. Akt 6. Sc.) kan henvises til Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 363—64. I Vor Ungdom. 1887. S. 159—60 anføres en Parallel fra Balth. Schuppius, Der teutsche Schulmeister til Hermans Replik (2. Akt 1. Scene): »Du voterer som en Børstenbinder« (jfr. Paludan i Hist. Tidsskrift. 6. R. II. S. 14—15); i Dania. X. 1903. S. 140 har Kr. Nyrop paavist en lignende fransk Anekdote, jfr. Holbergs 150. Epistel. (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 229). I 2. Akt 2. Sc. siger Herman, at han har læst, at man, naar man bliver vred, skal tælle til tyve; en Parallel hertil har Kr. Nyrop i Dania. X. 1903. S. 140—41 paavist i Molières L'école des femmes, der viser tilbage til Plutark. I Anledning af 3. Akt 4. Sc. Hermans Replik: »Bormesters Frue maa ikke tænke paa at hevne den U-ret, som er vederfaret Kandstøberens Kone« kan henvises til E. Gigas i Litteratur og Historie. 2. Saml. Kbh. 1899. S. 181. Angaaende 5. Akt 2. Sc. om Forsigtighed som Borgmesterdyd jfr. V. D[ahlerup] i Dania. VII. 1901. S. 108 og smstds. 3. Sc. ang. Henriks Skældsord til Fiskerkællingerne »Caronier« kan henvises til Dania. VII. 1901. S. 105 (af Kr. Nyrop) og X. 1903. S. 180.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 313—14 har Hans Brix fremsat Forslag til endel tekstkritiske Rettelser.

Ved Hundredaarsfesten 1822 fremsagdes ved Forestillingen i Bergen en Prolog af L. Sagen, der findes trykt i Hesperus. V. 5. H. Kbh. 1821(—22). S. 355—60 u. T.: »Holbergs Minde helliget, da Comedien: Den politiske Kandestøber, som for hundrede Aar siden første Gang opførtes paa den Kongl. danske Skueplads i Kiøbenhavn, blev givet paa det dramatiske Selskabs Theater i Bergen, den 11te Januar 1822«.

For Fuldstændigheds Skyld skal blot anføres, at der i J. E. Schlegels Der Fremde. 27. St. ($^{12}/_{10}$) Cph. 1745. S. 215—16 findes: »Schreiben des politischen Kannegiessers an den beredten Barbierer Meister Gerth Westphalen«. I Trykkefrihedsliteraturen blev Navnet paa Holbergs Komedie meget ofte anvendt, saaledes: Martin Brun, Den politiske Spekhøker eller politiske Fortællinger af Herculiscus von Bremenfeldt, den gamle politiske Kandestøbers eneste Søn. Kbh. 1771; J. L. Bynch, Den politiske Kandestøber. Et Ugeskrift. Kbh. 1772, hvori S. 5 ff. Den politiske Kandestøbers Katekisation for sin fiorten Aars Søn. I Nyeste Skilderie af Kbh. III. 1805. Nr. 10 ($^{16}/_{11}$). S. 145—49: Herman

von Bremenfeldts politiske Troesbekiendelse. Intet af alt det her anførte har i Virkeligheden noget at gøre med Holbergs Komedie, men smykker sig kun med Navnet.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier (i Comoedier sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. 1723) skriver Holberg om dette Stykke: »Den første, som kaldes Den Politiske Kande-Støber, er af alle bleven mest censurered og haft den Lycke, som alle gode Comoedier gierne have, nemlig, at en hob Mennisker derudover er bleven vreed. Mand har beskyldet Autor derudi at have sigtet paa Øvrigheds Personer, da dog ingen Comoedie er til, der meer bør tilfalde Øvrighed; thi Satiren sigter alleene paa visse Pralere blant gemeene Folk udi Fristæder der sidde paa Vertshuse og criticere over Borgemester og Raad, vide alting og dog intet. Slige Folks Characterer blive artig forrestilled udi denne Kandestøber, som nogle af Raadet bilde ind, at være bleven Øvrighed paa det hand kunde lære at kiende sig selv, og venne sig fra sin forrige Daarlighed. Ieg tviler paa, at nogen skal kunde vise mig en Comoedie meer honnete og meer moralsk; thi om nogen Feil er fornøden at forrestille i et Skuespill, saa er denne der gaar saa meget i Svang blant Folk, som icke vide det selv. Den kunde maaskee have saadan Virkning, om den blev spilled udi Holland eller andre fri Republiqver, at en Kaesverkoeper skulde i lang Tid betencke sig at opregne de Feil, som en Turenne, en Eugenius har begaaet udi den eller den Campagne. Comoedien er ellers icke mindre lystig end moralsk; thi den har holdet Tilskuerne i Latter fra Begyndelsen til Enden, og derfor af alle er spilled med størst Profit for de Vedkommende«.

Med aabenbar Stolthed skriver Holberg videre i sin Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 134—35): »Den Politiske Kandestober, sive Faber Stannarius Politicus ingenti spectatorum applausu exhibita fuit Anno 1722; tanta tunc stipatio spectatorum erat, ut in vestibulis non pauci starent suspensi, nullâ vî intra limen pedes promovere valentes. At nonnullis bilem movebat argumentum istius fabulæ; nam, cùm scopum, ad qvem collineat comicus, non satis attenderint, ludibrio haberi Consules ac Senatores Urbis jactabant, cùm tamen nulla unqvam scripta sit comoedia qvæ Magistratui magis patrocinatur. Tela enim torqventur in plebeiæ sortis homines, qvi in cauponis ac stabulis Senatores ac exercituum duces inter pocula corripiunt, consilia ac res gestas Principum ad examen vocant, reprehendunt, damnant audacter adeò, ut non cerdones, sed emeritos duces, sed exconsules, sed exqvæstores diceres. Vident hi vitia sua graphicè expressa in fabulæ istius herõe, fabro scil. Stannario, qvem tanqvam à

senatu missi consulem consalutant aliqvot senatores, eum in finem, ut negotiis publicis, qvibus impar esset, implicitus disceret, qvantæ esset molis rempublicam gerere, veteriqve stultitiâ ejuratâ, modulum ingenii sui agnosceret, ac intra limites se imposterum contineret. Nil credo tali argumentô utilius, nil honestius fingi posse, præsertim in liberis civitatibus, ubi tam latè serpere videmus petulantiam plebeiæ lingvæ, ut nullis legibus, nulla poenâ coerceri qveat«.

Med Forkærlighed taler Holberg om Den politiske Kandestøber i flere af sine Skrifter, saaledes i 249. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 230. 232); 361. og 367. Epistel (smstds. IV. Kbh. 1873. S. 164. 188); i 374. Epistel (smstds. S. 205) regner han det til: »Skue-Spil af rare Characterer« og i 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 21—22), hvor han taler om, at »de anseeligste Stykker, som den politiske Kandestøber, Jean de Franc &c., bleve fast udi trende Aar ikke forestillet paa Skue-Pladsen« paa Grund af, at de »unge reisende Messieurs« i Frankrig havde lært at kaste Vrag paa de gamle Komedier og sværme for en Destouches o. l. Men da denne »Paroxysmus havde udrased«, begyndte man at fordre de gamle Komedier opført paa ny. »Prøven blev først giort med den politiske Kandestøber, hvilken man meest havde sværtet, og afmalet som et Market-Stykke, alleene efterdi Personerne, som forestilles, ere af Borgerstand; Ret ligesom en Comoedie duede ey, med mindre Personerne bestode af Marquiser og Chevaliers. Saasom Moralen af samme Stykke er at skiemte med den gemeene Almue, som udi Friestæder igiennemhegler Øvrighedens Anstalter, og at vise, naar en Borger eller Haandverksmand, som udi Indbildning er en stor Statsmand, selv bliver et Embed betroed, han da allerførst lærer at kiende sig selv, og merker, at det er lettere at criticere en Pilot, end selv at føre Roret, saa kunde paa et saadant Skue-Spill ikke passe sig andre Personer«.

Nævnes kan endnu, at Holberg ofte henvender sine Epistler til et Collegium politicum (jfr. Bruuns Udg. V. Registret).

REPUBLIQVEN

Republiqven eller Det gemeene Beste. Comoedie udi 3 Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads. VII. Tome. Aar 1754.

Paa det efter Titelbladet følgende Blad, der angiver Bindets Indhold, har Komedien Titlen: Publicum eller det gemeene Beste, hvorudi skiemtes med Projectmagere; i sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 17) skriver Holberg: »Det 5te Stykke kaldes Publicum eller det gemene Beste« (og gentager

det i 506. Epistel (Bruuns Udg. V. S. 168) og Scheibe (i Holberg, Peder Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXX bemærker: »Publicum, oder das gemeine Beste, welches Stück in der durchaus nicht zum Besten gerahtenen deutschen Ausgabe dieser neuen Stücke, dem Sinne Holbergs entgegen, ganz unrichtig die Republik oder das gemeine Wesen benennet worden ist«.

1889

Ludvig Holberg: | REPUBLIQVEN | eller | Det gemene Beste. | Comoedie udi tre Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose). | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1889. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—55; den upag. S. 56 blank. Til Udgaven hører et Omslag (som i Udg. af Barselstuen 1888; jfr. ovenfor II. S. 437; det mangler i det kgl. Biblioteks Exemplar].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

TYSKE OG HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Die Republik i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. V. Kph. und Lpz. 1755. S. 345—430 [Kph. 1762.] og i hollandsk Oversættelse u. T.: De Republiek (efter den tyske Oversættelse) i Vyf aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Vyfde deel. Amsterdam. 1768. S. 247—338.

OM REPUBLIQVEN

Til Forstaaelse og Karakteristik af Republiqven kan henvises til: Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. V. Kbh. 1805. S. 488—90; VI. Kbh. 1806. S. 567—68, (hvor Rahbek henleder Opmærksomheden paa, at Emnet sikkert er taget fra 4. Kapitel i Niels Klim, men tilføjer: »Overalt vilde det ikke være uden Ulyst, Undertegnede længe kunde opholde sig ved Stykker, hvorved Holbergs Digterros intet har vundet«); Rahbek, Om Ludvig Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 454—60; Athene. V. Kbh. 1815. S. 490—92; IX. Kbh. 1817. S. 359—61; Holbergs Komedier, udg. af Jul. Martensen. XII. Kbh. 1906. S. 7—12; Holberg, Comoedierne. Tekstredaktion og Kommentar ved Carl Roos. III. Kbh. 1924. S. 509—12; Dania. VII. Kbh.

1900. S. 45. (E. Gigas om Projektmagerstil); Hist. Tidsskrift. 7. R. II. S. 581. (Jul. Clausen, der fremsætter den Gisning at Holbergs gamle Antagonist la Beaumelle kunde have foresvævet ham, da han skrev dette Stykke om Projektmagere).

I sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 17) skriver Holberg om dette Stykke: »Derudi skiemtes med Projectmagere, som giøre egennyttige Forslag, hvilke de besmykke med Statens Nytte: De samme give sig ud for Stats Medici, for at curere de Svagheder, hvoraf et Societet laborerer, men det gaaer dem ligesom Qvaksalvere, hvis Medicin er værre end Sygdommen. Dette Skue-Spil er meere for Ørene end for Øjene« og i sin 506. Epistel (smstds. S. 168): »Publicum eller det gemeene Beste, hvorudi skiemtes med Projectmagere«.

SGANARELS REYSE

Sganarels Reyse til det philosophiske Land. Comoedie udi 1 Act. Hvorudi skiemtes med de gamle philosophiske Secter fremkom første Gang i Den danske Skue-Plads. VII. Tome. Aar 1754.

Dette Stykke findes trykt sammen med Den honnette Ambition. Kbh. 1889. u. T.

Ludvig Holberg: | Sganarels Reyse | Til | Det philosophiske Land. | Comoedie udi een Act. | Hvorudi skiemtes med de gamle philosophiske Secter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1889. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 47—48); Teksten S. (49)—71; den upag. S. 72 blank].

Prisen for de to Stykker var 0,25.

OVERSÆTTELSER

Om en utrykt svensk Oversættelse Sganarells resa till det philosophiska landet (ogsaa m. T. Scanarells resa til Philosophernes land) (opført i Stockholm 1775—84) jfr. F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel på Stockholms theatrar 1737—1863. Sthlm. 1866. S. 336.

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Sganarells Reise in das Land der Philosophen i Die Dänische Schaubühne geschrieben von Ludwig von Holberg. V. Kph. und Lpz. 1755. S. 431—66. [Kph. 1762] og i hollandsk Oversættelse u. T. Sganarells Reize (efter den tyske Oversættelse) i Vier aardige en

vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Zesde en laatste deel. Amsterdam. 1768. S. 219—60.

I Revue d'art dramatique. 1897. Paris. S. 907—24 findes en fransk Oversættelse af dette Stykke u. T.: Voyage de Sganarelle au pays de philosophie. Comédie en un acte. De Auguste Monnier et Georges Montignac d'après une vieille pièce de Ludwig Holberg.

OM SGANARELS REYSE

Emnet er hentet fra 9. Kapitel af Niels Klim om det filosofiske Land, men som allerede Rahbek har bemærket staar »Skuespillet baade i Høviskhed og Tugtighed tilbage for Fortællingen, som det overalt næsten lader til, at Holberg i sine ældre Dage ved det plumpe og haandfaste søgte at oprette Savnet af det muntre og vittige, der i bedre Tider oplivede hans Lystspil«. Tillige henleder Rahbek Opmærksomheden paa, at foruden Swifts Gulliver, der overhovedet var Forbilledet for Niels Klim, har tillige Molières Le mariage forçé og Théatre Italien afgivet Motiver til enkelte af Scenerne.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Stykket kan henvises til: Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. V. Kbh. 1805. S. 524—26; Athene. IX. Kbh. 1817. S. 350—51; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 460—66 (hvor det ovenfor anførte Citat findes S. 462); Holbergs Komedier, udg. af Jul. Martensen. XI. Kbh. 1904. S. 106—16. Paa sidstnævnte Sted (S. 115—16) gør Martensen opmærksom paa, at den i Udgaven 1754 trykte besynderlige Angivelse i Personlisten »Philosophi kand tages i Fleng. Iligemaade Qvinderne, hvilke maa være udi saadan Dragt, som de 3 Gracier have«, rimeligvis nok stammer fra Holberg selv, men kun har været ment som en Avis til Teatret og ikke egentlig været bestemt til at beholdes ved Offentliggørelse. Da det sidste Bind af Den danske Skueplads blev trykt efter Holbergs Død, blev den imidlertid af Skødesløshed bibeholdt, ligesom Tilføjelsen efter Stykkets Titel: »Hvorudi skiemtes med de gamle philosophiske Secter«.

I sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 16) skriver Holberg: »Strax derpaa [efter at have skrevet Plutus] fuldfærdigede jeg et andet lidet Stykke udi een Act, kaldet Sganarels Reyse til det Philosophiske Land; Argumentet er taget af Klims Underjordiske Reyse. Udi samme Skue-Spil skiemtes med de fleste Philosophiske Secter, sær med deres Grimacer«.

DEN STUNDESLØSE

Den Stundesløse. Comoedie udi 3 Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads. 5. Tome. Trykt Aar 1731.

1844

Den Stundesløse. | Komedie i tre Akter | af | Holberg. | Første Gang udgiven med Træsnit 1844 | af | Fred. Frølund og Flinch. | Træsnittene komponerede og tegnede af P. E. Klæstrup. | Kjøbenhavn. | Trykt paa Udgivernes Forlag, hos Brødrene Berling. | Faaes hos Flinch, Pilestræde Nr. 84, 3die Sal. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne i Komedien, hver Person med en Afbildning, hvorunder Navnene) (S. 1—2); Teksten S. (3)—84. Nederst S. 84 en Notits om de hidtil udkomne 5 Numre af de Frølund-Flinchske Udgaver. Til Udgaven har rimeligvis hørt et Omslag som det ovenfor S. 16 til samme Udgiveres Udg. af Jeppe paa Bjerget beskrevne. Det mangler i det kgl. Biblioteks Exemplar. Over 1. Akt 1. Sc. (S. 3) en Samling (fem) Masker].

Om Udgiverne se ovenfor (II. S. 453) ved Diderich Menschen-Skræk.

Udgaven er besørget paa Grundlag af Rahbeks og Boyes Udgave (1824—32), men ikke med synderlig Omhu. Et Par Prøver vil vise dette: S. 4. L. 13 f. n. ingen Varme længere behøvede (isted. meer behøvede); S. 6. L. 14 f. o. forlænge siden (isted. længe siden); S. 7. L. 4 f. n. ingen Leilighed faaet til at tale (isted. ingen Leilighed faaet, at tale); S. 8. L. 2 f. n. Men der hører jeg, at han kommer (isted. Men der hører jeg, han kommer). Enkelte Steder har Udgiverne sat Smaaord til i Parenthes for at tilkendegive, at de ikke findes i den oprindelige Tekst, saaledes f. Ex. S. 7. L. 7 f. o. jeg kan ikke vide (det). Desuden er Retskrivningen moderniseret. De latinske Ord i Oldfux's Diktatscene i 2. Akt. 8. Sc. (S. 55) er, muligvis dog ved Trykfejl, endel forvansket.

Der findes ingen Noter i Udgaven.

M. H. t. Illustrationerne kan henvises til Philipsens Bemærkninger ang. Udgaven af Jeppe 1842 (II. S. 17).

Det er Nr. 5 af de Frølund-Flinch'ske Udgaver.

Prisen var 32 Sk. og Udgaven var i 1861 udsolgt.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,90.

1858

Den Stundesløse. | Comoedie udi tre Acter. | (Forestilled paa den danske Skueplads 1726.)

[Der findes intet Titelblad, men lige under Titlen er Personlisten trykt; Teksten S. (1)—24].

Der findes intet Trykkested eller Aar, men iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841—58 udkom den 1858 og var Nr. 180 af Det kgl. Theaters Repertoire.

Teksten er formodentlig optrykt efter Liebenbergs 8 Binds Udgave.

Prisen var 24 Sk.

1860

Den Stundesløse. | Komedie i tre Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26 (gl. 13). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—53; den upag. S. 54 blank. Paa Omslagets Bagsider Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlagsartikler, bl. a. Enkeltudgaver af Holbergs Komedier à 12 Sk. (Partipris: 6 Rd. pr. 100; 3 Rd. 3 Mk. pr. 50; 2 Rd. pr. 25; 1 Rd. pr. 12; 52 Skill. pr. 6 Exemplarer)].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udgave af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852. Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes hyppigst k istedetfor c. Der findes ingen Noter.

Det er Nr. 3 af de Løserske Udgaver og udkom iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1859—68 i Aaret 1860.

Prisen var 12 Sk., men blev senere (inden 1871) nedsat til 8 Sk.

FOLKEOPLYSNINGENS UDGAVER 1870—90

Den Stundesløse. | Komedie | af | Ludvig Holberg. | (Vignet, Frihedsstøtten) | Med et Billede efter W. Marstrand. | Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. | Kjøbenhavn. | I Commission hos G. E. C. Gad. | Thieles Bogtrykkeri. | 1870. | Særtryk Nr. 40. 16 Sk. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (midt paa Bagsiden: Særtryk af »Folkelæsning«, 1870.) (S. 1—2); Halvtitelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—84. Til Udgaven hører et Billede med Underskrift: Den Stundesløse, 1ste Act 4de Scene. | Vielgeschrei: Faaer jeg Stunder til at æde eller drikke? Nu har jeg | to Breve at skrive. | sign. Marstrand fc. Thieles Bogtrykkeri. Rosenstand sc.].

Det er formodentlig Optryk af Liebenbergs Tekst fra 8 Binds Udgaven. Retskrivningen er noget moderniseret. Endel af Noterne er laant omtrent ordret fra Liebenbergs Udgave, men der er med Henblik paa, at den er bestemt til Folkelæsning, tilføjet endnu flere, bl. a. Oversættelse af de fremmede Ord.

Prisen var 16 Sk. (senere 0,33). Den findes ogsaa trykt sammen med Jacob von Thybo u. T. Folkelæsning. Jacob von Thybo og Den Stundesløse. To Komedier af Ludvig Holberg. Kbh. 1870 og Prisen var da 0,85.

2. OPLAG 1890

— — — Andet Oplag. | Med et Billede efter W. Marstrand. | — — — — I Kommission hos G. E. C. Gad. | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1890. | 8vo.

[Indhold som i Udg. 1870, dog paa Bagsiden af Titelbladet: Særtryk af »Folkelæsning« Nr. 32, 1870. Til Udgaven hører det samme Billede som i Udg. 1870, i Underskriften: Den Stundesløse, 1ste Akt 4de Scene. | Vielgeschrei: Faar jeg Stunder til at æde eller drikke? Nu har jeg | to Breve at skrive. | I Signaturen er Ordene: Thieles Bogtrykkeri udeladt].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1870. Retskrivningen er yderligere moderniseret lidt. Prisen var 0,35. Den findes ogsaa trykt sammen med Jacob von Thybo u. T. Jacob von Thybo og Den Stundesløse. To Komedier af Ludvig Holberg. 2. Opl. Kbh. 1890 og Prisen var da 0,75.

FORLAGSBUREAUETS (GADS) UDGAVER 1888—1917.

Ludvig Holberg: | Den Stundesløse. | Comoedie udi tre Acter. | F. L. Liebenbergs Textrevision. | Med Billede af W. Marstrand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 1ste Act, 4de Scene. | Vielgeschrey. Faaer jeg Stunder til at æde og drikke? Nu har jeg | to Breve at skrive. | (uden Signatur). (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—69; den upag. S. 70 blank; paa et upag. Blad Forlagsannonce, bl. a. om 25 Øres Udgaven af Komedierne. Omslag: Ludvig Holberg | Den Stundesløse. | Med Billede af W. Marstrand (ellers som i Udg. af Barselstuen. 1888 jfr. II. S. 437).

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

1917

LUDVIG HOLBERG: | DEN STUNDESLØSE | COMOEDIE UDI 3 ACTER | F. L. LIEBENBERGS TEXTREVISION | MED BILLEDE AF W. MARSTRAND | G. E. C. GADS FORLAG — KJØBENHAVN 1917 | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 1ste Act, 4de Scene. | Vielgeschrey. Faaer jeg Stunder at æde og drikke? Nu har | jeg to Breve at skrive. | (uden Signatur). (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—73; den upag. S. 74 blank].

Det er et direkte Optryk af Udg. 1888. Den er trykt med Antikva.

Prisen var 0,25.

H. ALBRECTSENS UDGAVE 1913

Ludvig Holberg | Den Stundesløse | Comoedie udi tre Acter | Indledning og Oplysninger | af | H. Albrectsen | Adjunkt ved Statsskolen i Randers | (Forlagsvignet) | København 1913 | Lehmann & Stages Forlag | I. Cohens Bogtrykkerier | (Georg A. Bach) | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: Den Stundesløse (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (midt paa Bagsiden: Tekst og Ortografi i Liebenbergs Udgave er | lagt til Grund for denne.) (S. 3—4); [en kort Biografi] (S. 5—7); Personlisten (S. 8); Teksten S. (9)—99; den upag. S. 100 blank. Til Udg. hører et Omslag, hvor i en dekoreret Ramme: Litteraturlæsning for Skolen | Værker og Udvalg | udgivet ved og forsynet med Indledning og | Noter af Lærere ved Statsskolen i Randers | Ludvig Holberg | Den Stundesløse | Comoedie udi tre Acter | Ved Hans Albrectsen | Adjunkt. | Lehmann & Stages Forlag | København | (Forlagsvignet)].

Paa Omslagets Bagsider gøres der Rede for Planen med denne »Litteraturlæsning«, og det hedder her: »Noterne, der er anbragte som Fodnoter, tager Sigte paa, at Barnet intet Steds lades i Stikken under Læsningen .... dog er der vistnok snarere medtaget for meget end for lidt«.

Teksten og Ortografien er som ovenfor bemærket den Liebenbergske.

Det er Nr. 1 af »Litteraturlæsning« og Prisen var 0,50.

Den Stundesløse findes desuden optrykt i B. Pauss og H. Lassen, Læsebog i modersmaalet. 4. skoletrin. 1. afdeling. Kristiania. 1885. S. 67—100.

UTRYKTE ISLANDSKE OVERSÆTTELSER

I Landsbókasafnið, Reykjavík, Nr. 877. 4. findes en utrykt islandsk Oversættelse »Ebenes og Annríkið«, breittur og þýddur af Ólafur Ólafsson (jfr. P. E. Ólason, Skrá um handritasöfn landsbókasafnsins. I. Reykjavík. 1918. S. 381) og smstds. Nr. 72 Fol. en ligeledes utrykt islandsk Oversættelse ved Digteren Magnús Grímsson.

UTRYKTE SVENSKE OVERSÆTTELSER

Om to utrykte svenske Oversættelser Den sysslosatte dagdrifvaren (opført i Stockholm 1778—1810) og Ständigt sysselsatt, oversat af L. Granberg (opført i Stockholm 1860) jfr. F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel på Stockholms theatrar 1737—1863. Sthlm. 1866. S. 358.

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket udkom i tysk Oversættelse u. T.: Der Geschäfftige i Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anitzo ins Deutsche übersetzt von J. G. L. v. A. Hamburg und Lpz. 1743. S. 339—440 [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. I. Cph. und Lpz. 1752. [Kph. 1759; Neue Aufl. Kph. und Lpz. 1771] og i Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg. Herausgegeben von Julius Hoffory und Paul Schlenther. II. Berlin. 1888. S. 389—458 og i ny Oversættelse u. T.: Viel Geschrei und wenig Wolle i Holbergs Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. IV. Lpz. 1823. S. 185—272 og ligeledes i ny Oversættelse u. T. Der Mann, der keine Zeit hat i Ludvig Holbergs Komödien. Übersetzt, bearbeitet und herausgeg. von Carl Morburger. I. München. 1914. S. 201—77.

1875

Der Zeitlose. | Comödie in drei Akten | von | Ludwig v. Holberg | (geb. 1684.) | Aus dem Dänischen. | (Den Bühnen gegenüber als Manuscript gedruckt.) | München 1875. | Akademische Buchdruckerei von F. Straub. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); [Indledning] S. (3)—4; Teksten S. 5—54].

Den anonyme Oversætter omtaler i Indledningen Holberg som »mein alter Landsmann«, iflg. Tilskrift i det kgl. Biblioteks Exemplar skal det være en Luise v. Liliencron. Hun tager Holberg i Forsvar mod Beskyldningen for Grovhed, idet hun bemærker: »Holberg's Comödien bewegen sich auf einem viel reineren und sittlich gesünderen Boden, als das heutige französische Lustspiel, wenn auch ihre Personen oft grobkörnig sind und unfein, ja unsauber genug reden. Niemals aber sind sie schlüpfrig und zweideutig. Sie verletzen höchstens das feiner gewöhnte Ohr, nicht das Herz«. Da Oversættelsen er foretaget med Opførelse for Øje, har hun forkortet og sammentrængt Stykket, men kun i Enkeltheder og hvor det ikke skadede Karaktertegningen. »Ich habe aber auch den groben alten Meister ein wenig — gezähmt, wenn ich so sagen darf«. Paa alle disse

Forandringer vil man meget let kunne finde Exempler. Allerede Pernilles første Replik er saaledes stærkt forkortet og et enkelt djærvt Udtryk mildnet, og saaledes fortsættes hele Stykket igennem.

Personnavnene er de originale, kun er Oldfux blevet til Schlaufuchs.

Hvor Oldfux i Originalen (2. Akt 10. Sc.) taler Tysk, har Oversætterinden ladet ham udtrykke sig paa fransk, isprængt de samme latinske Brokker som i den originale Tekst. Underligt nok (muligvis skyldes det en Trykfejl) er Epilogen lagt i Munden paa Leander, ikke som i Originalen paa Leonard, for hvem de moraliserende Betragtninger over den Stundesløses Karakter dog maa siges at passe bedre.

UTRYKTE TYSKE OVERSÆTTELSER

Carl Roos i Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 244—45 anfører følgende utrykte, nu forsvundne tyske Oversættelser: G. A. Dethardings »Der Geschäftige«, foretaget paa Opfordring af Gottsched (jfr. Roos. S. 19) og en af Skuespilleren Konrad Ernst Ackermann foretaget Bearbejdelse for Fru Schröders Hamburgerteater »Der beschäftigte Müsziggänger« (jfr. Th. W. Danzel, Gottsched und seine Zeit. Lpz. 1848. S. 152).

1823 blev Stykket bearbejdet paa Tysk af Skuespilleren von Ziethen og opført i Berlin u. T. Geschäftswuth. I Aftenblad. 1823. Nr. 30 ($^{1}/_{8}$) S. 220 kaldes det »forskaaret af v. Zieten« og der henvises til Conversations-Blatt. 1823. Nr. 135; i Nr. 32 ($^{15}/_{8}$) S. 235 citeres yderligere Morgenblatt. 1823. Nr. 144 og i Nr. 35 ($^{5}/_{9}$) S. 260 Abendzeitung. 1823. Nr. 174; jfr. Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 1823. Nr. 71 ($^{6}/_{9}$) S. 1134—35. Bearbejdelsen blev ikke trykt og samme Skæbne havde en af Edv. Devrient foretaget og opført Bearbejdelse u. T. Der Mann, der keine Zeit hat, paa Grundlag af Oehlenschlägers Oversættelse.

I 1914 blev Der Geschäftige (uvist hvilken Oversættelse) udpebet i Altona (jfr. Berliner Tageblatt $^{13}/_{1}$ 1914 (af P. Schlenther); Deutsch-nordisches Jahrbuch für Kulturaustausch und Volkskunde. 1928. S. 27 (af Carl Roos), men havde omtrent samtidig Succes ved en Opførelse i Dresden (jfr. Nationaltidende $^{17}/_{6}$ 1914; Roos's Udg. af Komedierne. III. S. 458).

I Holberg Aarbog. 1925. S. 128—31 har Dr. phil. Ernst Alkerment at kunne eftervise Paavirkning af Den Stundesløse i Wienerdigteren Philipp Hafners (f. 1735 † 1764) Lystspil »Die dramatische Unterhaltung unter guten Freunden«, hvor Handlingen drejer sig om Opførelsen af et indlagt Stykke: »Der be-

schäftigte Hausregent oder das in einen unvermuthelichen Todfall verkehrte Beylager der Fraülein Fanille.«, der bærer den i denne Sammenhæng bemærkelsesværdige Tilføjelse: »Bearbeitet von Philipp Hafner«. Efter Alkers Referat synes Ligheden mellem Hafners og Holbergs Stykke ikke synderlig stor. Sammesteds S. 158—60 har Alker henledt Opmærksomheden paa et Stykke af den oftere omtalte Friherre Joseph von Petrasch »Der lächerliche Erforscher«, af hvilket Felix Freude (i Die Schaubühne des Freiherrn v. Petrasch. Brünn. 1916. S. 117—22) giver et udførligt Résumé. Heller ikke i dette Tilfælde er Ligheden videre overbevisende, selvom det er givet, at Petrasch har kendt Holbergs Komediedigtning, sikkert dog igennem den tyske Oversættelse.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I hollandsk Oversættelse u. T.: De Bezige (efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse) findes det i Blyspelen van Lodewyk Holberg. Amsterdam. 1747. S. 261—360 [Zes aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Amsterdam. 1757; Tweede druk. Amsterdam. 1768; Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. I. Amsterdam. 1794.] og i ny Oversættelse De Man die geen Tijd heeft i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meuleman. (II). Nijmegen. 1926. S. 349—430.

I Holberg Aarbog. 1920. S. 222 har B. A. Meuleman meddelt, at Den Stundesløse u. T. Veel geschreeuw en weinig wol 1916 blev opført af det Amsterdamer Studentersamfund, men Oversættelsen er næppe bleven trykt (jfr. H. Logeman i Het boek. 1924. S. 214).

ENGELSK OVERSÆTTELSE

I engelsk Oversættelse u. T. Scatterbrains findes det i Three comedies by Ludvig Holberg. Translated by H. W. L. Hime. London. 1912. S. 117—206.

FRANSKE OVERSÆTTELSER

1881

I fransk Oversættelse u. T. L'affairé. Comédie en trois actes. Traduction de M. Soldi findes det i Théatre choisi de Oehlenschläger et de Holberg. Traduction de MM. Xavier Marmier et David Soldi. Paris. 1881. S. 381—442.

Oversættelsen, der indledes med et lille Essai om Stykket, synes at være temmelig tro; et enkelt Sted (2. Akt. 8. Sc.) har Oversætteren udeladt et djærvt Udtryk, men gør i en Note (S. 422) Rede for, hvad han har udeladt. Navnene er som Hel-

hed de originale, dog er Hovedpersonen døbt om til Criesanscesse, Leonora er blevet til Éleonore, Magdelone til Madeleine og de fire Skriverkarle til Christen Crayon, Jean Sablier, Christophe Canif og Lars Encrier. Der findes kun et Par ubetydelige Noter. Epilogen er udeladt.

1884

L'AFFAIRÉ | Comédie en prose en trois actes | DU BARON DE HOLBERG | Traduite en Français | Par ALFRED FLINCH et PAUL VIBERT | (Forlagsvignet) | PARIS | AUGUSTE GHIO, ÉDITEUR | PALAIS ROYAL 1, 3, 5, 7 et 11, GALERIE D'ORLÉANS | 1884 | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: L'AFFAIRÉ (paa Bagsiden Forlæggerannonce og nederst: Arcis-sur-Aube-Imp. LÉON FRÉMONT.) (S. I—II); Titelblad (Bagsiden blank) (S. III—IV); AVANT-PROPOS | (undertegnet: PAUL VIBERT. Paris le 1er Janvier 1884) S. (V)—XII; Halvtitelblad: L'AFFAIRÉ (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—122; nederst S. 122: Arcis-sur-Aube-Imprimerie Léon FRÉMONT. Til Udgaven hører et Omslag som Titelbladet; paa Omslagets Bagside Forlæggerannonce].

Alfred Flinch var den 1840 fødte Literat, der 1881 forlod Danmark for at bosætte sig i Udlandet; det er sikkert ham der har besørget den egentlige Oversættelse. Journalisten og Literaten Poul Vibert (f. 1851), der har udgivet nogle Skuespil, har sikkert kun leveret Indledningen.

Viberts Fortale citerer Larousses biografiske Oplysninger in extenso og meddeler dernæst, at Marie Dumas havde anbefalet at oversætte den til Brug for hendes literære »matinées étrangères«, men da disse stansede, havde man forgæves forsøgt Henvendelser til Odéon og Théatre français om Opførelse.

Personnavnene er de originale, kun er det i franske Øren ildeklingende Vielgeschrey bleven erstattet med Bruyant.

Prisen var 2 fr.

Et Exemplar i Bibliothèque nationale; mærkeligt nok findes den ikke paa noget af vore offentlige Biblioteker.

FINSK OVERSÆTTELSE 1867

Ei ole aikaa. | Komedia kolmessa näytöksessä Ludwig Holberg'ilta. | Suomentanut | J. Bäckwall. | (Jeg har ikke Tid).

Det er Udsnit af Suomalaisen Kirjallisunden Seuran Toimituksia. Helsingissä. 1867. S. 1—69.

Naar undtages de 4 Skriverkarle er Navnene de originale. Der findes ingen Noter.

Exemplarer i det kgl. Bibliotek og i det Deichmannske Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1925 paa M. Lorenzens Auktion for 18,00.

OM DEN STUNDESLØSE

Som allerede paavist af Rahbek (i Holbergs udvalgte Skrifter. IV. Kbh. 1805. S. 462—63) har Holberg i dette Stykke, hvis Hovedperson er helt hans egen Opfindelse, hvad han selv oftere hævder, laant enkelte Scener fra Molières Le malade imaginaire, ligesom man kan pege paa enkelte mindre Laan fra Théatre Italien.

Med Hensyn til Forstaaelse og Karakteristik af Den Stundesløse kan forøvrigt henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. IV. Kbh. 1805. S. 460—64; VI. Kbh. 1806. S. 510—11; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 216—90; Ph. Weilbach, Kunst og Æsthetik. Kbh. 1870. S. 245—59 (skrevet 1856); Martensens Udgave. VI. Kbh. 1899. S. 199—207; Edda. XI. Kria. 1919. S. 136—37.

Som ovenfor nævnt fremkom Den Stundesløse første Gang paa Tryk i Den Danske Skue-Plads. 5. Tome. 1731, men den er skrevet længe før, thi den nævnes allerede i Comoedier, sammenskrevne for den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. 1723 i Just Justesens Betenkning over Comoedier, hvor det hedder, at Forfatteren foruden de i denne Tome optagne fem Stykker har »giord 10 andre, som ligge færdige«. Som Nr. 9 anføres her Den Stundesløse.

Stykket var ogsaa opført allerede 25. November 1726, efter at det først var bleven bebudet to Gange, d. 18. og 20. November, men begge Gange paa Grund af Sygdom havde maattet aflyses (jfr. Martensens Udg. VI. S. 203—06, hvor disse Plakater findes aftrykt; tidligere trykt i Nyt Aftenblad. 1825. Nr. 38 ($^{17}/_{9}$) S. 332—33).

Rahbek (Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 255—56) har fremsat den Formodning, at Stykket oprindelig har været i 5 Akter, men at Holberg inden den første Opførelse har omarbejdet det til 3 Akter og mener at kunne paavise, hvorledes Inddelingen oprindelig har været. Plakaten for Opførelsen d. 17. Jan. 1727 viser, at Stykket dengang var i 3 Akter og, skønt de tidligere Plakater fra Opførelserne i 1726 intet angiver om Aktantallet, er der næppe Tvivl om, at der kun har været 3 Akter. Til Rahbeks Formodning slutter baade Martensen og Roos sig. Martensen mener desuden, at de to Bogholdere

oprindelig har baaret andre Navne, hvilket kunde forklare, at i 3. Akt 3. Scene kalder Corfitz Peder Eriksen en Gang for Thomas. Dette har man tidligere lidt haartrukkent villet forklare ved at Holberg havde haft Le malade imaginaire i Tankerne og derved kommet til at give ham Pedantens Navn i dette Stykke.

Med Hensyn til Enkeltheder kan m. H. t. 2. Akt 3. Sc. Leanders Replik: »Et Null betyder intet; men naar en Streg kommer dertil, blir det strax til noget« henvises til Kr. Nyrop i Dania. X. 1903. S. 141—42, og Danske Studier. 1908. S. 49; og i 2. Akt 8. Sc. m. H. t. Bogholderens »Min hierte Jomfrue! Maa jeg tage paa hendes Bryst« til Kr. Nyrop i Dania. X. S. 142—43.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 347—53 har Hans Brix fremsat Forslag til endel tekstkritiske Rettelser. (En enkelt af disse har han allerede fremsat i Danske Studier. 1912. S. 131).

For Fuldstændigheds Skyld kan anføres, at der i Aftenblad. Kbh. 1823. Nr. 21. ($^{30}/_{5}$) S. 156—57 findes en Oversættelse af »Epilog til Den Stundesløse, i en ædel Familiekreds i Tydskland. Af Ludw. Tieck«.

I Fortalen til sine Moralske Tanker. Kbh. 1744 S. 19 skriver Holberg: »Jeg haver besynderligen i mine Comoedier søgt at udføre de Characteres, som Molière og andre ikke have rørt ved. Saadanne Characteres findes udi den Politiske Kandestøber eller Stadsmand udi egen Indbildning, udi den Vegelsindede, udi den Stundesløse, udi den saa kalden Comoedie: Uden Hoved og Hale«.

I den 120. Epistel (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 133) hedder det: »Hver Hund er som Vielgeschrey udi Comoedien, der ideligen var i Bevægelse, alleene for at være i Bevægelse«; i den 374. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 205) omtaler han den og andre af sine Komedier, som »Skue-Spil af rare Characterer«. Endelig nævner han det i sin 506. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 168) mellem sine »trykte Comoedier af Character«.

Suhm i sine Samlede Skrifter. VII. Kbh. 1791. S. 266 bemærker: »Den Stundesløse og Barselstuen ere Originaler og Mesterstykker i deres Slags«. (Ytringen først trykt i hans Tronhiemske Samlinger. II. Tronhiem. 1762. S. 146).

UDEN HOVED OG HALE

Uden Hoved og Hale. Comoedie fremkom første Gang i Comoedier sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mikkelsen. 3. Tome. 1725.

1889

Ludvig Holberg: | Uden Hoved og Hale. | Comoedie. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1889. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—64. Til Udgaven hører et Omslag som i Udg. af Barselstuen 1888 (jfr. II. S. 437); det mangler i det kgl. Biblioteks Exemplar].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

TYSK OVERSÆTTELSE

Stykket findes oversat paa tysk u. T. Die Irrthümer i Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anitzo ins Deutsche übersetzt von J. G. L. v. A. Hamburg und Lpz. 1743. S. 47—134. [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1746] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. I. Cph. und Lpz. 1752 [Kph. 1759; Neue Aufl. Kph. und Lpz. 1771].

I sin 249. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 232) omtaler Holberg Oversættelserne af sine Komedier og bemærker i Anledning af dette Stykke: »Den Comoedie, som fører Titul af Uden Hoved og Hale, bestaaer vel i Originalen kun af 4re Acter; men derved er Prologus i Steden for den 5te Act, hvorved Stykket bliver saa regulier, som andre Comoedier. Samme Prologus er udi Oversættelsen udeladt, uden at tilkiendegive, at den findes udi Originalen; saa at Titulen er bleven: Ein Schau-Spiel in 4. Acten; og derved er Stykket bleven underkastet Critiqve og reent fordærvet«.

HOLLANDSK OVERSÆTTELSE

I hollandsk Oversættelse efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse u. T. De Dwalingen findes det i Vier aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Zesde en laatste deel. Amsterdam. 1768. S. 261—358 og i samme Oversættelse i Deensche Schouwburg of blijspelen van Holberg. Amsterdam. 1794. S. 61—166.

OM UDEN HOVED OG HALE

Den noget besynderlige Titel: Uden Hoved og Hale, der er uden nogen Forbindelse med selve Stykkets Indhold, er valgt, fordi det egentlig mangler Titel og en afsluttende 5te Akt; som

bekendt var alle Holbergs første Komedier 5-Aktsstykker og, da han ikke kunde faa dette Stykke til mere end 4 Akter (Martensen i sin Udg. VI. S. 111 hævder endda, at det egentlig kun er et Treaktsstykke, idet den 3. Akt er en direkte Fortsættelse af den 2.), fandt han paa den Spøg at forudskikke det en Prolog, der ikke staar i nogen Sammenhæng med Stykkets Handling. Ideen dertil fik han fra Théatre Italien, hvor der findes et Stykke af Regnard og Dufresny Les Chinois, med en Prolog, om hvilken det udtrykkelig siges, at den skal tjene som en 5te Akt til Stykkets 4 Akter. Rahbek (i Holbergs udv. Skrifter. III. 1804. S. 233) nævner desuden et Par Stykker til fra Théatre Italien, hvor der findes lignende Prologer (af disse findes et Uddrag i Oversættelse i Rahbeks Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 44—48, jfr. H. Brix i Edda. XI. Kria. 1919. S. 135—36). Men forøvrigt benyttede han ogsaa til denne Prolog sin egen Nyt-Aars Prologus 1723, der skrevet til en bestemt Anledning ikke vel lod sig anvende oftere; som den i Henseende til Ideer og Paafund økonomiske Natur Holberg var benyttede han den i Omarbejdelse og Forkortelse til dette Skuespil.

Man har villet finde den første Kilde til dette Stykke i hvad Holberg beretter i sin Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 7—11) om en Episode, der i hans Barndom hændte ham ved et Besøg hos hans Slægtning Oberst von Krog. (Dette Stykke findes oversat i Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. VI. Kbh. 1806. S. 422—25). Denne Spøgelsehistorie, der viste sig at være en ganske almindelig og hverdagslig Hændelse, indgav Holberg en saadan Foragt for det overnaturlige, at han i lang Tid derefter forholdt sig tvivlende overfor alt, som gik udover, hvad Forstanden kunde begribe, saaledes at han gik fra den ene Yderlighed til den anden. Betegnende for ham er, at han slutter de Betragtninger, som Hændelsen giver ham Anledning til, med et »Beati igitur, qui medium tenent«.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Uden Hoved og Hale kan henvises til Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. III. Kbh. 1804. S. 231—34; VI. Kbh. 1806. S. 422—26; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 27—48; Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 355—412 (med en Række Oplysninger om Datidens Overtro); Holberg Aarbog. 1923. S. 46—88 (Reidar Th. Christiansen, Holberg og folketraditionen); Holbergs Komedier, udg. af Jul. Martensen. VI. Kbh. 1899. S. 109—12.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier i Comoedier, sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen I. 1723 nævnes mellem de Stykker, »som ligge færdige« ogsaa »En Comoedie kaldet Uden Hoved og Hale«.

I sin Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 141—42), hvor han opregner sine Komedier, hedder det om Uden Hoved og Hale: »Decima qvinta dicitur Fratres in contraria ruentes. Præcipuæ comoediæ personæ sunt duo fratres, qvorum alter superstitiosus est, alter verò incredulus; utriusq; vitio dum mederi conatur amicus, illius superstitio in incredulitatem, hujus verò incredulitas in superstitionem degenerat. Monstrat igitur fabula, omne vitium in præcipiti stare, ardoremqve reformandi se ipsum propellere donec in aliud extremum labimur. Sed legentibus gratior est hæc comoedia spectantibus«.

Holberg omtaler ofte dette Stykke i sine Epistler, saaledes skriver han i den 92. Epistel, hvor han omtaler Hexeri og Troen paa Hexe (Bruuns Udg. II. Kbh. 1868. S. 54): »Derudi forestilles, hvorledes man kand forfalde, fra Vantroe til Overtroe, og igien fra Overtroe til Vantroe, saa at, naar man ikke i agttager visse Regler, som her ved foreskrives, og ikke ved en Tings Examen gaaer som med Tømmen i Haanden, man styrtes af et Extremo i et andet, saa at man nu troer for meget, nu for lidet, nu alting, nu igien intet«.

I sin 455. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 38) nævner han det mellem de Komedier, som »skiønt uden Elskov, med Succes ere forestillede, saavel paa vor Skue-Plads, som paa fremmede«[1]), en Ytring, der forøvrigt ikke stemmer ret overens med den ovenfor anførte fra hans Ad virum perillustrem *** Epistola, saalidt som med hans eget Udsagn i den 509.(b) Epistel (Bruuns Udg. smstds. S. 176): »Min Herre spørger, hvi man endnu ikke har spillet den Comoedie, som kaldes uden Hoved og Hale. Jeg kand ingen Aarsag finde dertil; Thi Stykket er fuldt af lystige og behagelige Scener, og indeholder det vigtigste Morale, som udi noget Skuespill er forestilled; Thi det handler om dem, som falde af en Extremitet udi en anden, hvorpaa viises mange Exempler udi Historien« (Stykket opførtes d. 25. April 1753 paa ny, men uden at gøre Lykke); endelig hedder det i den 506.(a) Epistel (Bruuns Udg. smstds. S. 168): »Den Comoedie, som kaldes uden Hoved og Hale, hvorudi vises, hvorledes Mennesker ved Reformation kand henfalde til Extremiteter«. Hermed kan endvidere sammenlignes Epistlerne 353 og 379 (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 139—42 og S. 217).

Scheibe (i Ludwig Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Aufl. Kph. und Lpz. 1764. S. CXXXVIII) bemærker: »Endlich kann ich nicht unterlassen, diejenigen, die an der Wahrscheinlichkeit der Fabel des Stückes, das den Namen ohne

[1]) Martensen mener sikkert rigtigt (VI. S. 109) at Holberg her er kommet til at forvexle Uden Hoved og Hale med Hexeri eller Blind Allarm.

Kopf und Schwanz, oder die Irrthümer, oder auch die ungleichen Brüder führet, zweifeln, auf den schon angeführten dritten Theil der Geschichte itzlebender Gelehrten des Herrn Rathleffs zu verweisen«. Hermed sigtes til en i E. L. Rathleff, Geschichte jetztlebender Gelehrten. III. Zelle. 1741. S. 14—15 anført Anekdote (i dansk Oversættelse i Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. VI. Kbh. 1806. S. 425—26).

M. H. t. Enkeltheder kan i Anledning af Rolands Replik (i 1. Akt 6. Scene) om den gamle Trold, der havde faaet Prygl af sin Fader, fordi han havde tabt sin Farfader paa Gulvet, henvises til E. Gigas, Litteratur og Historie. 2. Saml. Kbh. 1899. S. 169. 179—80; og m. H. t. Djævlebesværgelsen i 2. Akt 2. Scene til S. Birket Smith i Danske Samlinger. 2. R. III. S. 290—91.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 339 har H. Brix fremsat Forslag til nogle tekstkritiske Rettelser.

For Fuldstændigheds Skyld kan nævnes, at der i Nyt Aftenblad. 1826. Nr. 1. (7/1) S. 1—3 findes en: Prolog og Epilog til en Forestilling af Holbergs: Uden Hoved og Hale, eller: de stridige Brødre af ξ.

ULYSSES VON ITHACIA

Ulysses von Ithacia eller En Tydsk Comoedie fremkom første Gang i Comoedier sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mikkelsen. 3. Tome. Trykt Aar 1725.

1843

Ulysses von Ithacia, | eller | en tydsk Komedie. | Komedie i fem Akter | af | Holberg. | Første Gang udgivet med Træsnit 1843 | af Fred. Frølund og Flinch. | Træsnittene komponerede og tegnede af P. E. Klæstrup. | Kjøbenhavn. | Trykt, paa Udgivernes Forlag, hos J. G. Salomon. | Faaes hos Flinch, Pilestræde Nr. 84, 3die Sal. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personerne i Prologen, hver Person med en Afbildning, hvorunder Navnene) (S. 1—2); Prologus S. (3)—9; Personerne i Komedien (som ved Prologen) (S. 10); Teksten S. (11)—93; den upag. S. 94 blank. Til Udgaven hører sikkert et Omslag, mutatis mutandis, som til Udg. af Jeppe paa Bjerget 1842 (jfr. ovenfor S. 16). (Det mangler i det kgl. Biblioteks Exemplar). Over Prologen (S. 3) den samme Figur som i Udg. 1842 af Jeppe paa Bjerget].

Om Udgiverne se ovenfor (II. S. 453) ved Diderich Menschen-Skræk.

Teksten er taget fra Rahbeks og Boyes Udgave (1824—32), men den er oftere forandret i Smaating, saaledes har Udgiverne hyppigt i rund Parenthes tilsat enkelte Ord, men desuden har de undertiden uden at tilkendegive det indføjet Ord saaledes f. Ex. S. 15. L. 10 f. n. beed ham at hævne (istedetfor: beed ham hævne); S. 19. L. 2 f. o. Mit . . . Sværd maa trækkes af Skeden (istedetfor: Mit Sværd trækkes af Skeden); L. 11 f. o. men blev omskabt (istedetfor: men omskabt), osv. Der findes ogsaa Omstilling af Ordene, f. Ex. S. 6. L. 1 f. o. men skeer alene (isted.: men alleene skeer); S. 26. L. 8 f. n. hvor han hastig har faaet (isted.: hvor har han hastig faaet); S. 38. L. 11 f. n. med sin mindste Finger (istedetfor: ved sin mindste Finger); S. 19. L. 19 f. o. Abassadør (istedetfor: Ambassadør); S. 20. L. 10 f. n. Jeg gider (istedetfor: Jeg gad) osv. Retskrivningen er endel moderniseret.

Om Illustrationerne kan henvises til Udtalelserne om de til Jeppe paa Bjerget hørende Billeder (jfr. ovenfor S. 17).

Det er Nr. 3 af de Frølund-Flinchske Holberg-Udgaver.

Prisen var 32 Sk. Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1841—58, der udkom 1861, var Udgaven paa det Tidspunkt udsolgt.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,30.

1884

Ulysses von Ithacia, | eller | En Tydsk Komedie. | Komedie i fem Akter med Prolog. | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—33; paa den upag. S. 34 (der tillige er Bagsiden af Omslaget som Titelbladet er Forsiden) et Udvalg af Løsers Forlagsartikler].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udg. af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852.

Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes i det Hele k for c. Der findes ingen Noter.

Iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1881—92 udkom den i Aaret 1884 og Prisen var 0,25.

1888

Ludvig Holberg: | Ulysses von Ithacia | eller | En Tydsk Comoedie. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af

V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 5te Act, 3die Scene. | Chilian. Har vi ikke vel reyst, Herre? | (sign. VR 84) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—65; den upag. S. 66 blank. Til Udgaven hører et Omslag: Ludvig Holberg | Ulysses von Ithacia | eller | En Tydsk Comoedie. | Med Billede af V. Rosenstand. | sign. F.DM. (ellers som i Udgaven af Barselstuen 1888; jfr. II. S. 437)].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

TYSKE OVERSÆTTELSER

I Fortalen til sin Oversættelse Zum dritten und letzten male Sechs Lust-Spiele. So anfänglich in Dänischer Sprache geschrieben von Ludwig Holberg. Cph. und Lpz. 1744 skriver J. G. Laub, at Grunden til, at han ikke i sine tre Bind Oversættelser har medtaget Den Ellefte Junii, Ulysses von Ithacia og Den Pandsatte Bonde-Dreng er: »Oben erwähnte drey Stücke von solcher Beschaffenheit und Einrichtung sind, dasz, gleichwie der Herr Verfasser vom Herrn Prof. Gottsched der Dänische Terentz, und vom Hamburger Correspondenten der Dänische Plautus genennet worden, dieser drey Stücke wegen noch der Nahme eines Dänischen Ennii von einem dritten Kunstrichter dazu kommen möchte«.

Stykket findes imidlertid (sammen med de øvrige to af Laub vragede) i tysk Oversættelse under Titlen: Ulysses von Ithaca i den anonyme Samling: Drey Lustspiele. Aus dem Dänischen des Herrn Professor Holbergs übersetzt. Cph. und Lpz. 1745. S. 141—232 og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. Vierter und letzter Band. Cph. und Lpz. 1750. S. 141—232. [Cph. und Lpz. 1756; Neue Aufl. Cph. und Lpz. 1765] og i Dänische Schaubühne. Die vorzüglichsten Komödien des Freiherrn Ludwig von Holberg. Herausgeg. von Julius Hoffory und Paul Schlenther. II. Berlin. 1888. S. 101—66. I ny Oversættelse u. T. Ulysses von Ithacia i Holberg's Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. II. Lpz. 1822. S. 243—327. Ligeledes i ny Oversættelse med samme Titel i Robert Prutz: Ludwig Holberg, sein Leben und seine Schriften. Stuttgart und Augsburg. 1857. S. 549—608. [Optrykt med enkelte Forandringer i Ludwig Holberg's ausgewählte Komödien. Übertragen von Robert Prutz. III. Hildburghausen. 1868. S. 85—153], i ny Oversættelse u. T. Held Ulysses von

Ithaka i Ludwig Holbergs Komödien. Uebersetzt, bearbeitet und herausgeg. von Carl Morburger. I. München. 1914. S. 341—419.

1926

LUDWIG HOLBERG | Odysseus von Ithaka | Komödie in fünf Akten | (Forlagsvignet) | 1926. | H. Haessel · Verlag · Leipzig | 8vo.

[Indhold: Friblad (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden: 1. und 2. Tausend | Deutsch von Heinrich Goebel | Für die Bühne bearbeitet von Edgar Grosz | Den Bühnen und Vereinen gegenüber als Manuskript gedruckt. | Das Aufführungsrecht ist ausschlieszlich durch Oesterheld & Co., Verlag, | Berlin. W 15, Lietzenburger Str. 48, zu erwerben. | Copyright 1926 by H. Haessel, Verlag, Leipzig | Printed in Germany; Spamersche Buchdruckerei, Leipzig) (S. 3—4); Personlisten (S. 5); Vorbemerkung (undertegnet Edgar Grosz) (S. 6); Teksten S. 7—127; paa den upag. S. 128 Boghandleravertissement om Serien Nordische Bücher. Herausgegeben von Heinrich Goebel. Til Udgaven hører et Omslag: LUDWIG HOLBERG | Odysseus von Ithaka (Forlagsvignet) | Deutsch von Heinrich Goebel | Für die Bühne bearbeitet von Edgar Grosz].

I sin Vorbemerkung skriver Edgar Grosz: »Die Aufführung des Stückes musz dem Stil der Travestie, die nur Vorgänge und Namen aus der griechischen Heldensage borgt, sonst aber in Nirgendwo spielt, durchaus Rechnung tragen. Darstellung und Szenerie sollen das drastisch Komische, launig Bewegte und parodistisch Zeitlose der Handlung zum Ausdruck bringen. Die Kostüme dürfen keinesfalls antiken Charakter zeigen; sie können dem Zeitalter Holbergs, ohne sklavische Bindung, angelehnt sein. Im Ganzen musz naive Einfachheit mit souverainer Phantastik gemischt sein«. Med disse Ord er Aanden i Grosz' Bearbejdelse for Scenen af Holbergs Stykke angivet. I de talrige Sceneangivelser boltrer han sig i den vildeste Farce, ligesom i Anvisningerne for de optrædende. Saaledes skildrer han Paris som »ein nicht zu junger, blasierter und dekadenter Lebemann in stutzerhafter Kleidung«, Venus som »eine dralle Bauerndirne« og endelig Helena som »starkknochig, verlebt und geschminkt«. Hist og her har han ogsaa tildigtet hele Scener eller videre udført Holbergs oprindelige, knappe Sceneanvisninger, saaledes bl. a. i 3. Akt 7. Sc. (S. 79), hvor man bliver Øjenvidne til Trojas Fald og ser Helena i Natdragt springe over Muren, forfulgt af Odysseus. Med Rette har han og Oversætteren derfor i Epilogen, der er stærkt forandret, ladet Odysseus sige:

»Und das ist dieses Stücks Moral,
Das man nach aller Alltagsqual
Soll lachen lernen von Herzensgrund.«,

thi det er altsammen lagt an paa at fremkalde Latter, ikke just altid ved de fineste Midler.

Oversættelsen er i Grunden ikke saa fri, som man efter dette kunde vente; den holder sig nogenlunde til Teksten, bortset fra nogle Tildigtninger. Personnavnene er ogsaa de Holbergske; kun er det for tyske Øren fremmedklingende Øllegaard blevet til Ellinor.

Et Par ubetydelige Noter, der kun angaar Opførelsen, findes S. 88. 122. 125; desuden har den sceniske Bearbejder et Par Steder givet Anvisning paa nogle Repliker, der kunde udelades — forøvrigt ofte et ret ubegribeligt Udvalg.

Stykket udgør et Nr. af Nordische Bücher. Herausgegeben von Heinrich Goebel og Prisen var 2 Mk. 50 Pf.

I denne Bearbejdelse blev Stykket i 1927 opført i Hannover paa det derværende Teater. Ved denne Lejlighed blev der gjort Brug af endel hypermoderne Teatereffekter: de græske Helte og Gudeskikkelser færdedes i Luftballon og paa Løbehjul, der anvendtes Højttalere, Jazzband og »Tillergirls« medvirkede og efter en Korrespondance i Politiken ($^{25}/_{6}$ 1927) genlød det fyldte Skuespilhus af en homerisk Latter. Redaktøren af Politikens Teaterafdeling A[xel] B[reidahl] tager dog Afstand fra denne Korrespondents Begejstring over Opførelsen, hvis Iscenesættelse var besørget af Teaterdirektør Roenneke.

Det var formodentlig ogsaa i denne Oversættelse, at Stykket ved Opførelsen i December 1927 i Berlin blev en fuldstændig Skandale og strax maatte tages af Repertoiret (jfr. Deutsch-nordisches Jahrbuch für Kulturaustausch und Volkskunde. 1928. Jena. S. 27 (af Carl Roos)).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

BEARBEJDELSE 1930

Münchener Laienspiele | Herausgegeben von Rudolf Mirbt, Heft 56 | Ulysses von Ithaka | Nach einer Komödie | von Ludwig Holberg | bearbeitet von Karl Jacobs | Chr. Kaiser Verlag, München 1930 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden en Notits, enslydende med den ovenfor S. 57 under Jeppe vom Berge 1930 aftrykte; derunder: Gedruckt in der C. H. Beck'schen Buchdruckerei in Nördlingen.) (S. 1—2); Forord, undertegnet: Mai 1930 Rudolf Mirbt (paa Bagsiden Personlisten og Scenarium) (S. 3—4); Teksten S. 5—(72). Til Udgaven hører et Omslag: Ulysses von Ithaka | Eine Komödie nach Holberg | von Karl Jacobs | (Boghandler-Vignet) | Münchener Laienspiele | Chr. Kaiser Verlag München | 56 | (paa Omslagets to andre Sider Fortegnelse over et Udvalg af Münchener Laienspiele)].

I Fortalen bemærker Udgiveren: »Einige allzu kräftige Scherze wurden gestrichen oder geändert. Es bleiben genug, um denen, die auf der Schule allzu »exakt« mit Homer gefüttert wurden, Homer auch einmal von der »anderen« Seite aus nahe und näher bringen. (Insonderheit sei der »Ulysses« den Pädagogen unter den Lehrern empfohlen. Die Schulmeister werden ihn ja doch verdammen)«.

Bearbejdelsen hviler, skønt det ikke udtrykkelig bemærkes, sikkert ligesom Jacobs' Bearbejdelse af Jeppe vom Berge paa Prutz' Oversættelse, men Bearbejderen har foruden at forkorte Dialogen betydeligt og, som nævnt, at udelade alt anstødeligt, tillige strøget hele Prologen og i fjerde Akt Scenerne med Dido, Elisa og Rasmus; til Gengæld har han, uvist af hvilken Grund, flyttet Scenen med de to Jøder, der affører Ulysses hele hans Karnevalsdragt, fra femte til fjerde Akt og forandret endel ved selve Stykkets Slutning, hvorved det egentlig ikke kan siges at have vundet.

Prisen var 1 Mk. 80 Pf.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

UTRYKTE TYSKE OVERSÆTTELSER

Carl Roos i Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 245 anfører følgende utrykte, nu forsvundne tyske Oversættelser af Ulysses von Ithacia: Ein aus dem Dänischen übersetztes Lustspiel, genannt Die italienische Comödie oder Die Belagerung und Zerstörung der Stadt Troja, bearbejdet for Fru Schröders Hamburgerteater fra 1744, hvor dog Opførelsen blev forbudt paa Grund af Teatrets skrøbelige Tilstand, og Le carneval de village, farce du Sr. Meiberg, tirée de l'Ulysse d'Itacque de Mr. de Holberg, (trods den franske Titel var Bearbejdelsen paa tysk, men det tyske Teater i Wien, for hvilket Stykket er bearbejdet af Skuespilleren Johann Wilhelm Meiberg, anvendte dengang det franske Sprog i sine Repertoirelister). Bearbejdelsen stammer fra 1752 (jfr. Roos, anf. Skrift. S. 102; Roos' Udg. II. S. 529; Deutsch-nordisches Jahrbuch für Kulturaustausch und Volkskunde. 1928. Jena. S. 27).

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I hollandsk Oversættelse u. T. Ulysses van Ithaca efter den anonyme tyske Oversættelse i Drey Lustspiele 1745 findes det i Vyf aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Vierde deel. Amsterdam. 1767. S. 267—358 og i ny Oversættelse u. T. Ulysses van Ithacia i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Densch door B. A. Meuleman. (II). Nijmegen. 1926. S. 267—346.

FRANSK OVERSÆTTELSE

I fransk Oversættelse findes det i Théatre choisi de Oehlenschlaeger et de Holberg. Traduction de MM. Xavier Marmier et David Soldi. Paris. 1881. S. 443—505 u. T. Ulysse d'Ithaque ou une comédie Allemande. Den indledes med en kort Notits af D. S[oldi], der formodentlig ogsaa har oversat Stykket. I denne meddeles det, at Oversætteren har »introduit quelques modifications«, disse bestaar mest i Forkortelser og Udeladelse af nogle djærve Udtryk; forøvrigt har Oversætteren ikke taget sig videre Friheder med Teksten. Personnavnene er de originale, kun det vanskelige Øllegaard er omsat til Gertrude. Ulysses' versificerede Replik i 5. Akt 4. Sc. og hans ligeledes versificerede Epilog er gengivet paa Prosa.

Under Teksten findes endel oplysende og forklarende Noter.

OM ULYSSES VON ITHACIA

Rahbek (i Holbergs udv. Skrifter. II. Kbh. 1804. S. 481) har henledt Opmærksomheden paa et Stykke i Gherardi's Théâtre Italien: Ulysse et Circé, hvor man finder »Grundspiren saavel til en Deel af Chilians og Marcolfus's Scener, som især til Scenerne hos Dido«, idet han dog bemærker, at ogsaa et Par andre Stykker i Gherardis Samling har givet Motiver til Enkeltheder i Ulysses von Ithacia (jfr. Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. II. 1816. S. 240—46 med Uddrag af disse Stykker). Soldi i sin ovennævnte franske Oversættelse (S. 447) mener, at kunne finde en Efterligning af Plautus' Amphitryon i Prologen. Nævnes kan ogsaa, at G. Brandes sammenstiller i sin Bog om Shakespeare (Samlede Skrifter. IX. Kbh. 1901. S. 47) Ulysses med Shakespeares Troilus og Cressida. Om Stykkets Forhold til Skælmekomedien kan henvises til Nils Kiærs Afhandling i Ringeren. II. Chria. 1899. S. 403—05. 415—17.

Utvivlsomt har Holberg ogsaa benyttet Motiver fra Cervantes' Roman Don Quixote. Stykkets Hensigt var at satirisere over de af de omrejsende tyske Skuespillerselskaber opførte saakaldte Haupt- und Staatsactionen[1]), som endnu paa den Tid, hvor Holberg skrev sin Ulysses, fremførtes af den ofte af ham snærtede indvandrede Tysker Salomon Paulsen von Qvoten i Brolæggerstræde, til hvilken Lokalitet, der sigtes i Epilogen til Ulysses. Med Rette betegner Paludan (i Hist. Tidsskr. 6. R. II. S. 50) disse tyske Komedier som et »Væv af Smagløshed, Urimelighed og Anstød mod Geografiens, Historiens og Tidsregningens

[1]) Ved en pudsig Misforstaaelse hedder det hos E. L. Rathleff, Geschichte der jetztlebenden Gelehrten. III. Zelle. 1741. S. 13: »Es ist gegen die alten dänischen Schaubühnen gerichtet«.

simpleste Elementer« og finder deres eneste »Fortjeneste deri at have fremkaldt Holbergs kostelige Parodi«.

I nyere Tid har man ogsaa i Ulysses villet se en Parodi paa de tyske Operaopførelser ved Hoffet; denne Mening blev først fremsat af V. C. Ravn i en Artikel »Den tydske Opera i Kjøbenhavn i Aarene 1721—1723« (i For Ide og Virkelighed. Kbh. 1873. I. S. 513—51, særlig S. 538—41). Denne Tanke blev videre udført af Paludan i Hist. Tidsskr. 6. R. II. S. 43—62, der paaviste, at der findes en trykt Operatekst: Ulysses. In einem musicalischen Schau-Spiel auff Ihro Kgl. Maj. Friderich IVten den 11. Octobris 1722 Geburths-Tag auffgeführet von Der kgl. Academie der Music. Cph. Teksten er bearbejdet fra Italiensk af Storkansler Holsteins Sekretær Friederich Maximilian Lersner til Musik af Reinhard Keiser. Men Ligheden mellem denne Operatekst og Holbergs Ulysses er ikke videre slaaende. Alligevel mener Torben Krogh i en Artikel: »Holbergs Forhold til Operaen« (i Tilskueren. 1927. II. S. 276 ff.), at »der findes en tydelig Forbindelse mellem den tyske Opera og Lystspildigterens »tyske Comoedie««. Efter hans Opfattelse har Holberg villet ramme Konkurrenten, det tyske Operaselskab, men han har ikke vovet direkte at parodicere en Operatekst, der var skrevet til Majestætens Forherligelse, som hele Operagenren jo i det Hele var i høj Gunst ved Hoffet. Derfor maatte han maskere den og, da Datidens Opera havde meget tilfælles med de tyske Haupt- und Staatsactionen, formede Holberg sin Komedie som en Parodi paa disse og havde derved den Fordel at snærte begge Den danske Skueplads' Konkurrenter.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Ulysses von Ithacia kan foruden de ovenfor citerede Steder henvises til Holbergs udv. Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. II. Kbh. 1804. S. 477—84; VI. Kbh. 1806. S. 400—14; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. II. Kbh. 1816. S. 218—46; Werlauff, Hist. Antegnelser til Holbergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 282—307; Martensens Udg. V. Kbh. 1899. S. 119—31.

M. H. t. Enkeltheder kan i Anledning af Prologen om Paris' Fordring til Gudinderne om at klæde sig nøgne henvises til Dania. X. Kbh. 1903. S. 138 og 2. Akt 1. Scenes: »Dette skal være Troja« til samme Sted S. 138—40; ved 2. Akt 3. Sc. Chilians Replik: »maaskee ingen af alle de tyve Hoveder kunde passe sig til min Krop« til E. Gigas, Litteratur og Historie. II. Kbh. 1899. S. 167 og ved 4. Akt 4. Scene om Ulysses' til Svin forvandlede Staldbrødre til samme Sted S. 181—82.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 335—37 har Hans Brix fremsat Forslag til endel tekstkritiske Rettelser. Imellem disse er ikke optaget en af ham i Danske Studier. 1912. S. 131 foreslaaet Rettelse.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier i Comoedier sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. I. Tryckt Aar 1723 nævner Holberg Ulysses von Ithacia eller En Tydsk Comoedie mellem de Stykker, »som ligge færdige«.

I sin Ad virum perillustrem *** Epistola (1728; i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 140—41) skriver han »Majori cum applausu[1]) excepta fuit Duodecima, cui titulus Ulyxes. Commentatur hæc fabula in insulsas, deformes ac semiseculares comoedias, qvæ a Circumforaneis olim heic exhibitæ fuere. Spatium qvadraginta annorum complectitur, scenæ crebrò mutantur. Ventosa ac turgida loqvela utuntur Principes, ut a vulgo distinguantur, signa dant tubicines, qvoties in scenam prodeat Imperator, personæ fabulæ, jam juvenes sunt, jam senio cani. Huc adduntur crebri anachronismi, barbara nomina & id genus alia, qvibus comoediæ circumforaneorum scatent. Cuncta hæc vitia tantâ arte detegit Arleqvinus servus Ulyxis, ut plebi, qvæ ad fabulas morales ac criticas oscitare plerumqve solet, non minus grata esset qvam ipsis optimatibus«.

I sin 66. Epistel (Bruuns Udg. I. Kbh. 1865. S. 284) bemærker Holberg: »Hvad den anden Anmærkning angaar om Tidens og Stedets i Agt tagelse, da tilstaaer jeg, at den er fornøden: Det er og til den Ende, jeg haver skrevet det Skuespill kaldet Ulysses, for at vise de Feil, som herudi og i andet begaaes«; i sin 214. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 109) slutter han efter at have refereret Indholdet af en kinesisk Tragedie: »Saa at Stykket er efter samme Model, som de Skue-Spill, hvilke fordum bleve forestillede her udi Broelegger-Strædet, og hvormed jeg haver skiemtet udi den Comoedie kaldet Ulysses«; i sin 447. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 23) nævner han den mellem dem af sine Komedier, »hvorudi ingen Elskov findes«; i sin 495. Epistel (Bruuns Udg. V. S. 128—30) sammenstiller han Ulysses med Calderons Livet er Drøm; i sin 506. Epistel (Bruuns Udg. V. S. 168) skriver han »Ulysses, hvor udi skiemtes med uformelige Marked-Comoedier«.

la Beaumelle i Mes pensées. Cph. 1751. S. 300 skriver: »Cet auteur [ɔ: Holberg] auroit sans doute excellé dans le haut comique, si son parterre lui avoit permis de se livrer à son gout: c'est ce parterre qui lui a arraché le Potier d'étaim Politique, Plutus & Ulysse«.

I Fortalen til sine Skuespil. I. Kbh. 1792. S. 365—66 forsvarer P. A. Heiberg Holberg og Wessel mod at »have giort deres Parodier og Satirer til Vehikel for Personalier; at den

[1]) End Jacob von Tyboe.

første haver kastet en Ridikule over den tydske Skuespiller og Theater-Entrepreneur von Qvoten ..... Det er usandt; begge have satyriseret over Feil, men ikke over Personer. Sagen bestaaer deri, at der gives saa mange Mennesker, der ansee Ting og Personer, en Mand og hans Arbeide, for uadskillelige fra hinanden; som troe, at den der laster det eene, ogsaa derfore laster det andet, og som det altsaa ikke kan falde vanskeligt, at giøre enhver Kritik eller Satire til personlig Persifflage«.

DE USYNLIGE

De U-synlige. Comoedie udi 3 Acter fremkom første Gang i Den Danske Skue-Plads. 5. Tome. Trykt Aar 1731.

1889

Ludvig Holberg: | De Usynlige. | Comoedie udi 3 Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1889. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 2den Act, 6te Scene. | Harleqvin. Det Harleqvin han ønsker | Af Hiertens Grund udpønsker. | (sign. VR 84) | (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—42. Derefter fortsættes S. 43—64 med Den forvandlede Brudgom. Kbh. 1889. Til disse to sammen hører et Omslag som i Udg. af Jule-Stue og Kilde-Reysen. (Kbh. 1888); dette mangler i kgl. Biblioteks Exemplar].

Teksten var som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension. Prisen for begge Stykkerne var 0,25 (jfr. ovenfor II. S. 343).

UTRYKT SVENSK OVERSÆTTELSE

En utrykt svensk Oversættelse De okända af Knut Almlöf opførtes 1857 og flgd. Aar paa Djurgårdsteatern (jfr. Karl Warburg, Holberg i Sverige. Götheborg. 1884. S. 53; F. A. Dahlgren, Förteckning öfver svenska skådespel på Stockholms theatrar 1737—1863. Sthlm. 1866. S. 306).

TYSKE OVERSÆTTELSER

Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Die Unsichtbare i Zum dritten und letzten male Sechs Lust-Spiele. Geschrieben von Ludwig Holberg. Anietzo ins Deutsche übersetzt von J. G. L. v. A. Cph. und Lpz. 1744. S. 383—443 [2. Aufl. Cph. und Lpz.

1746.] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne geschrieben von Ludwig von Holberg. III. Cph. und Lpz. 1750. [Kph. 1761] og i ny Oversættelse u. T. Die Unsichtbaren i Holberg's Lustspiele. Uebersetzt von Oehlenschläger. IV. Lpz. 1823. S. 127—84. Om denne Oversættelse, der snarere kan kaldes en meget fri Omdigtning jfr. ovenfor II. S. 373.

I Landesbibliothek, Gotha findes en anonym, utrykt tysk Oversættelse u. T. Die unsichtbaren oder Die Comoedie der unsichtbaren Masce in 3 Acten, foretaget for den Denner-Spiegelbergske Bande i Norge c. 1735 (jfr. Carl Roos, Det 18. Aarhundredes tyske Oversættelser af Holbergs Komedier. Kbh. 1922. S. 245).

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I hollandsk Oversættelse u. T. De Onzichtbare efter Laubs ovennævnte tyske Oversættelse i Zes aardige en vermakelyke blyspeelen door Lodewyk Holberg. Tweede Deel. Amsterdam. 1766. S. 229—88.

1929

LUDVIG HOLBERG | DE ONZICHTBAREN | (»DE UNSYNLIGE«) | BLIJSPEL IN DRIE BEDRIJVEN | UIT HET DEENSCH | DOOR | B. A. MEULEMAN | (Boghandlervignet) | N. V. BOEKHANDEL V/H | W. P. VAN STOCKUM & ZOON | 'S-GRAVENHAGE | 8vo.

De understregede Ord er trykt med rødt.

[Indhold: Titelblad (Bagsiden blank) (S. 1—2); [Indledning] (S. 3); PERSONEN. (S. 4); Teksten S. (5)—54. [Omslagstitlen som Titelbladet].

Af Indledningen fremgaar, at Meulemann, ligesom Tilfældet var i hans II. S. 401 anførte tre Binds Oversættelse af Blijspelen van Ludvig Holberg 1925—27, har benyttet Martensens og Roos's Udgaver som Grundlag for Teksten.

De Holbergske Personnavne er bibeholdt. Der findes kun faa og lidet betydende Oplysninger i Fodnoter.

Udgivelsesaaret var 1929 og Prisen 0,60 Gylden.

FINSK OVERSÆTTELSE 1862

NÆYTTÆYMÆTTØMÆT. | Huvi-næytelmæ kolmessa næytöksessæ. | Holberg'in mukân | sovitellut | E. Salmelainen. | KUOPIOSSA, | P. Aschanin ja Kumpp. Kirjapainossa, 1862. | 8vo.

[De som ikke kan vise sig. Lystspil i tre Akter. Bearbejdet efter Holbergs Original af Eero Salmelainen. Kuopio (ɔ: Rudbeck)].

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten; nederst: Imprimatur: C. R. Lindberg.) (S. 1—2); Teksten S. (3)—43; den upag. S. 44 blank].

Personnavnene er helt forandret; Leander hedder her Lûlonen, Arleqvin Matti og Magdelone Sâra.

Oversættelsen var allerede 1861 trykt i Tidsskriftet Tapio (jfr. Edda. XXXI. 1931. S. 75).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

OM DE USYNLIGE

Allerede Rahbek (Holbergs udv. Skrifter. IV. 1805. S. 363, jfr. Suhms samlede Skrifter. VII. Kbh. 1791. S. 266) har paapeget, at Ideen til de romantiske Scener mellem Leander og hans Usynlige var hentet fra Scarrons Roman comique; i Udv. Skrifter. VI. Kbh. 1806. S. 494—509 har Rahbek offentliggjort en Oversættelse af det paagældende Kapitel og i Martensens Udg. X. Kbh. 1903. S. 80—83 findes en forkortet Gengivelse deraf. Derimod ansaa man de burleske Scener mellem Harlekin og hans Usynlige, der jo unægteligt er det værdifuldeste i Komedien, for Holbergs eget Paafund, men Martensen (i sin Udg. II. S. 85 ff.) har henledt Opmærksomheden paa, at der i Nouveau théâtre Italien findes Programmet til en Komedie i 5 Akter L'Italien francisé (jfr. H. Brix i Edda. XI. Kria. 1919. S. 144), hvori man genfinder det Sujet, at Harlekin, paavirket af sin Herres romantiske Ideer, slaar op med sin tidligere Kæreste for at løbe efter en anden, der viser sig at være en Tjener, forklædt som Pige. Rigtignok udkom det paagældende Bind først 1729 efter at Holberg havde skrevet De Usynlige, men den franske Komedie var spillet allerede 1707 og Martensen formoder, at Holberg kunde have set den under sit Ophold i Paris og det er saa meget sandsynligere, som han havde forhandlet med Forfatteren, Riccoboni (Lelio), der var Direktør for Théâtre Italien, om Opførelse af sin ovenfor omtalte franske Oversættelse af Den politiske Kandestøber.

Rahbek har i Anledning af Knudens Løsning ved den Usynliges Broder ment at finde Lighed med Molières Le mariage forcé, men Martensen hævder, at den dog ikke kan kaldes for en Efterligning. Derimod har W. H. F. Abrahamson i sin Anmeldelse (i Kiøbenhavnske lærde Efterretninger. 1807. S. 523—25) af Rahbeks Udg. af Holbergs udvalgte Skrifter paavist Ligheden i Episoden med Leanders Bortgivelse af Ringen til den Usynliges formentlige Rivalinde med en Episode i Shakespeares The merchant of Venice (jfr. Martensens Udg. X. S. 83—84. Noten).

Til Forstaaelse og Karakteristik af De Usynlige kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. IV. Kbh.

1805. S. 363—64; VI. Kbh. 1806. S. 494—509; Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 209—15; Martensens Udg. X. Kbh. 1903. S. 79—89.

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 347 har Hans Brix fremsat Forslag til et Par tekstkritiske Rettelser.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier i Comoedier, sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue Plads ved Hans Mickelsen I. 1723. skriver Holberg: »Iligemaade passer de meget Romansk forliebte Skuespill sig meget lidet her paa Stedet, og haver icke den Grace her som udi Engeland eller andre Riger, hvor Folk henger sig af Kierlighed« og af denne Ytring fremgaar med tilstrækkelig Tydelighed, at De Usynliges Tyngdepunkt for Holberg ikke har ligget i de romantiske Scener mellem Leander og hans Usynlige men derimod i de tilsvarende parodiske mellem Tjeneren Harlekin og hans Usynlige.

I sin Ad virum perillustrem epistola secunda (1735, i Opuscula qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 225) nævner han lige »Invisibiles« mellem sine nye »nondum exhibitæ« Komedier. Den blev først spillet 1750.

I sin 374. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 207) anstiller Holberg en Sammenligning mellem de franske oversatte Stykker og sine egne originale, om hvilke sidste han hævder, at de »allene have recommanderet sig ved deres egen indvortes Valeur; thi Actionerne ere ikke uden saadanne, som nye og u-exercerede Acteurs selv i en Hast kand ophitte. Jeg vil ikkun til Exempel melde om tvende store Denouemens, som findes udi vore Original-Comoedier; den eene er udi Menschen-Schreck . . . . .: den anden er udi de Usynlige; hvorudi Arleqvin finder et Skabilken-Hoved i Steden for den Deylighed, som han venter at see. Disse tvende Catastropher burde sætte Tilskuerne udi samme Bevægelse, som Slutningen af den 4de Act udi Tartuf. Men hvad som her haver en stor Virkning, haver der ingen, efterdi Actionerne blive ikke ligevel udførte. Hvis den Fliid og de Bekostninger, som giøres paa de oversatte Franske Stykker, bleve anvendte paa vore Originaler, vilde de have langt større Anseelse«.

DEN VÆGELSINDEDE

Den Vægelsindede. Comoedie. Forestilled paa Den Danske Skueplads 1722. fremkom første Gang i Comoedier. Sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. I. Tryckt Aar 1723. Da den, efter hvad Holberg selv beretter (se nedenfor), ikke gjorde videre Lykke, omarbejdede

han den i 2. Edition. Tryckt Aar 1724. Paa Titelbladet til denne Udgave hedder det om de i denne 1. Tome optagne Stykker »merkelig forbedret og saaledes indrettet som Comoedierne nu forestilles« og i den til Just Justesens Betenkning knyttede NB.: »Udi denne edition ere de To af disse 5 Comoedier bleven meget forandret saasom Kandestøberen og den Vegelsindede«. Disse Forandringer bestaar hovedsagelig i, at Holberg har ladet den i Originaludgaven i 4. og 5. Akt optrædende Cavallier smelte sammen med den oprindelig kun i 1. Akt forekommende Per Iversen, saaledes at Cavallieren er fuldstændig forsvundet og Per Iversen har overtaget hans partes foruden sin egne. Deraf fulgte forskellige mindre Forandringer og bl. a. benyttede Holberg Lejligheden til at lade Titelfiguren komme til Syne i 5. Akt, hvor hun i Stykkets oprindelige Skikkelse slet ikke viste sig. I begge disse Former var Komedien i fem Akter, men da Holberg senere kom til den Mening, at et Hovedstykke skulde være i tre Akter, tog han paany Komedien for og ved at beskære og sammentrække de tre mellemste Akter, fik han Komedien sammenarbejdet til tre Akter. Denne sidste Omarbejdelse blev trykt i Den Danske Skue-Plads, deelt udi 5 Tomer. I. Trykt Aar 1731. Med Føje gør Martensen i sin Udgave (I. S. 20 ff.) opmærksom paa, at Omarbejdelsen ikke er foretaget med synderlig Omhyggelighed, hvad der forøvrigt var Holbergs Skødesynd, naar han gav sig til at »forbedre« sine Komedier.

Besynderligt nok forandrede han tillige Navnene i Komedien; at han ombyttede Torben med Henrik og Øllegaard med Pernille, er endda forstaaeligt, men hvorfor Per Iversen skulde omdøbes til Petronius, de to Jomfruer Abelone og Terentia til Helene og Leonore og Sparenborg til Eraste er ret ubegribeligt og den Forklaring, Martensen forsøger, er ikke videre sandsynlig.

Martensen har fremsat den Formodning, at Komedien endda ved sin første Opførelse i 1722 har haft en anden Skikkelse end den, hvori den fremkom i 1. Tome af Komedierne 1723, men at Holberg efter den første Opførelse har indlagt Episoden med Cavallieren og de i Lucretias Monolog i 1. Akt 3. Sc., de i hendes Samtaler med Apicius i 3. Akt 3. Sc. og de i Sparenborgs Monolog i 4. Akt 2. Sc. forekommende Ytringer om de nye danske Komedier. Denne Gisning er meget sindrig og muligvis har han Ret i, at Holberg mellem Stykkets første Opførelser og dets Trykning har foretaget Forandringer, men med Sikkerhed lader det sig næppe fastslaa. I hvert Fald blev det i den Skikkelse, som Holberg havde givet Komedien ved den sidste Omarbejdelse i Den Danske Skue-Plads 1731, Komedien blev trykt i de senere Udgaver, selvom de nyere af disse i Reglen ogsaa optager den oprindelige Skikkelse.

1860

Den Vægelsindede. | Komedie i tre Akter | af | Ludvig Holberg. | Kjøbenhavn. | Trykt og faaes tilkjøbs hos E. C. Løser, | Store Kjøbmagergade Nr. 26 (gl. 13). | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—46; paa Omslagets Bagsider Fortegnelse over et Udvalg af Løsers Forlagsartikler].

Udgaven er formodentlig optrykt efter A. E. Boyes Udgave af Den danske Skueplads. 2. Udg. 1852. Retskrivningen er endel moderniseret, saaledes hyppigst k istedetfor c. Der findes ingen Noter.

Det er Nr. 2 af de Løserske Udgaver og udkom iflg. Dansk Bogfortegnelse for Aarene 1859—68 i Aaret 1860.

Prisen var 12 Sk., men blev senere (inden 1871) nedsat til 8 Sk.

1888

Ludvig Holberg: | Den Vægelsindede. | Comoedie udi tre Acter. | F. L. Liebenbergs Textrecension. | Med Billede af V. Rosenstand. | Forlagsbureauet i Kjøbenhavn. | (O. H. Delbanco. G. E. C. Gad. Jacob Hegel. C. C. Lose.) | Trykt hos Nielsen & Lydiche. | 1888. | 8vo.

[Indhold: Titelbillede med Underskrift: 1ste Act, 8de Scene. | Lucretia. Du kiender jo min Bestandighed. Jeg har besluttet | at gaae til Fods. Det er nok. | (sign. VR 84) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 3—4); Teksten S. (5)—59; den upag. S. 60 blank. Omslag: Ludvig Holberg | Den Vægelsindede. | Med Billede af V. Rosenstand. | (ellers som i Udg. af Barselstuen. 1888) (jfr. II. S. 437)].

Teksten er som det nævnes paa Titelbladet den Liebenbergske Recension.

Prisen var 0,25.

SVENSK OVERSÆTTELSE 1736

MADAME | APRIL=Wäder, | Förestäld | I en Dansk COMOEDIE | Under Titul | Af | Den Wägelsindede, | Och nu | På Swenska öfwersatt. | (Træskaaren Vignet, et Englehovede, derunder en dekoreret Liste) | STOCKHOLM, | Tryckt hos F. PHILIPP PAULSSEN. | Åhr 1736. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden Personlisten) (S. 1—2); Teksten S. (3)—96. Paa S. 37 er Sidetallet udfaldet og S. 67 er fejlagtig betegnet som 76. Over 1. Akt (S. 3) findes den samme Frise som i den svenske

Oversættelse: Jeppe Nilszon på Berget. Sthlm. 1735 (jfr. ovenfor S. 32) og S. 96 en lille Slutningsdekoration].

Oversættelsen ved Magnus Lagerström (jfr. ovenfor II. S. 514) er besørget efter 5 Aktsforlæget i dettes første Skikkelse i Udgaven 1723. Personnavnene er de Holbergske med den nødvendige Tillempning, saaledes Torbiörn istedetfor Torben, Apollonia for Abelone, Petter Ifwarson for Peder Iversen og Esbiörn for Espen. Oversætteren har erstattet de københavnske Lokaliteter med tilsvarende svenske eller betegnet dem ubestemt som »här i staden«. De københavnske Vinhandlere i Apicius' Replik i 2. Akt 3. Sc. (S. 42) er ombyttet med stockholmske Værtshuse som »Tre-Kongar, Solen, Qwarnhuskällaren eller Drufvan«. Alligevel har han i 4. Akt 2. Sc. (S. 64) beholdt det paa svensk Jordbund noget forunderlige i Sparenborgs Monolog: »Jag är wisz på, at . . . . Auctorn til de Danska Comedier förer min person ricktigt på Theatren«.

Vittigheden i 2. Akt 3. Sc. (S. 46) om Vin-Huset de 3 Rømere, som Apicius kalder »Die Romer am Dritten« har Oversætteren ikke forstaaet, hvorfor det her ganske tamt hedder, at Apicius kalder det »de 3 Romare«.

Der findes kun en Note (S. 5) ang. den opbyggelige Bog Taare-Persen.

Prisen var 1 daler 4 öre k. m., senere (1738) kun 24 öre.

Denne Oversættelse er meget sjælden (jfr. G. E. Klemming, Sveriges dramatiska litteratur till och med 1875. Sthlm. 1863—79. S. 75; K. Warburg, Holberg i Sverige. Götheborg. 1884. S. 28).

Et Exemplar i Universitetsbiblioteket i Lund.

TYSKE OVERSÆTTELSER

Treakts-Stykket findes i tysk Oversættelse u. T. Die Wankelmüthige i Zum zweyten male Sechs Lust-Spiele, geschrieben von Ludwig Holberg. Anietzo aber ins Deutsche übersetzt von J. G. L. v. A. Cph. und Lpz. 1744. S. 1—86. [2. Aufl. Cph. und Lpz. 1748.] og i samme Oversættelse i Die Dänische Schaubühne, geschrieben von Ludwig von Holberg. II. Cph. und Lpz. 1752; II. Kph. 1761; 3. Aufl. II. Kph. 1778] og i ny Oversættelse u. T. Die Wetterfahne i Ludvig Holbergs Komödien. Übersetzt, bearbeitet und herausgegeben von Carl Morburger. I. München. 1914. S. 1—63.

I Hamburger Theaterzeitung[1]) for 1792 skal findes en Efterligning af Den Vægelsindede af Dramaturgen Joh. Friedr. Schink (f. 1755 † 1835), der en Tid var knyttet til Schröders Ham-

[1]) Dette Blad har ikke været mig tilgængeligt.

burger Teater. Rahbek omtaler den (i Holbergs udv. Skrifter. VI. Kbh. 1806. S. 118 og i Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 183) begge Steder med Titlen: Jeanette Helm; i det af Th. P. Thortsen udgivne Ugeblad: For Skuespilyndere. Kbh. 1807, hvor der findes en Oversættelse af de første Scener (S. 45—47. 60—62. 73—75 samt S. 47—48) »Sang for Petronius (i Holbergs Vægelsindede 2 A. 17[1]) Sc.«) benævnes det Jeannette Helmberg. Efter dette Uddrag at dømme har Schink holdt sig meget nær til Holbergs Komedie, kun har han gjort Hovedpersonen, den Vægelsindede, yngre og letsindigere end Forbilledet.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

I hollandsk Oversættelse findes 3 Akts Stykket u. T. De Wispelturige efter Laubs tyske Oversættelse i Zes aardige en vermakelyke blyspeelen, door Lodewyk Holberg. Deerde deel. Amsterdam. 1766. S. 83—168 og i samme Oversættelse i Deensche Schouwburg van Holberg. Tweede deel. Amsterdam. 1799. S. 199—309 og i ny Oversættelse under samme Titel i Blijspelen van Ludvig Holberg. Uit het Deensch vertaald door B. A. Meuleman. (I). Nijmegen. 1925. S. 75—139.

FRANSK OVERSÆTTELSE

I fransk Oversættelse findes 3 Akts-Stykket u. T. La journaliere i Le theatre Danois par Louis Holberg. Traduit du Danois par G. Fursman. I. Cph. 1746. S. 1—114.

ITALIENSK OVERSÆTTELSE 1776

I Nuova raccolta di composizioni teatrali, tradotte da Elizabetta Caminer Turra. V. Venezia. 1776. S. 185—244 findes en italiensk Oversættelse med følgende Titel

LA GIORNALIERA | COMMEDIA DANESE | In tre Atti in Prosa | DEL SIGNOR | BARONE DI HOLBERG. |

Pagineringen er meget uregelmæssig: S. 226—27 er betegnet som 234—35; 230—31 som 238—39; 238—39 som 246—47; 242—43 som 250—51, hvilket her anføres for Citeringens Skyld. Oversætterinden (se ovenfor S. 166) har i det Hele holdt sig trofast til Originalens Ord, men har dog adskillige Steder ved Noter under Teksten angivet, hvor hun har forkortet Originalen. Det er således Tilfældet (S. 195) i 1. Akt 6. Sc. i Samtalen mellem Petronius og Henrik, (S. 203) i Erastes Monolog i 2. Akt 1. Sc., (S. 206), i 2. Akt 3. Sc., hvor Apicius' temmelig drastiske Udtryk er udeladt, (S. 223) 2. Akt 12 Sc. i Erastes Monolog,

[1]) skal være 16. Sc.

(S. 235) 3. Akt 3. Sc. Christophers lange Replik begyndende: »Ei, hvad Ærlighed«, der er helt udeladt, (S. 251), 3. Akt 5. Sc., hvor Christophers Replik begyndende »Min hierte Jomfrue« ligeledes er udeladt.

Personnavnene er de Holbergske, kun lidt lempede efter italiensk Sprogbrug.

Forlæget er 3 Akts-Komedien i Den Danske Skue-Plads 1731. Oversættelsen er foretaget efter G. Fursmans franske Oversættelse Le théatre Danois. I. Cph. 1746, som det til Evidens fremgaar af Noterne, der tildels er ordlydende overensstemmende med Fursmans.

Et Exemplar af denne Samling Skuespil findes i British Museum og i Universitetsbiblioteket i Göttingen.

OM DEN VÆGELSINDEDE

I Just Justesens Betenkning (1723) hævder Holberg, at Den Vægelsindede er en »rar Charactere, som icke er udført i nogen Comoedie« og man har heller ikke kunnet paapege noget fremmed Forbillede for dette Stykke. Derimod har Holberg selv oftere beskæftiget sig med Vægelsindet, som han heller ikke kunde sige sig helt fri for. I Apologie for Sangeren Tigellio (i Hans Mikkelsens 4de Skiemte Digte. Trykt i dette Aar 1722) skildrer han saaledes en vægelsindet Person og i denne Skildring vil man kunne finde Træk af Komediens Titelperson (jfr. Hans Brix i Tilskueren. 1922. II. S. 168—69).

Naar Holberg i sin 506. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 168) hævder, at Den Vægelsindede »er langt ældere end De Touches Irresolu«, hvori han skildrer en vankelmodig Person, er dette ikke rigtigt, thi Destouches' Stykke blev allerede opført 1713, men Holbergs Komedie har ikke megen Lighed med Destouches', som Holberg forøvrigt i sin 493. Epistel (Bruuns Udg. smstds. S. 122 ff.) underkaster en skarp Kritik.

I Edda. XI. Kria. 1919. S. 122 har H. Brix fremdraget et Par Repliker, der svagt minder om nogle tilsvarende i Gherardis Théatre Italien.

Til Forstaaelse og Karakteristik af Den Vægelsindede kan henvises til Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. ved K. L. Rahbek. I. Kbh. 1804. S. 171—72; VI. Kbh. 1806. S. 111—20 (S. 37—110 er her aftrykt 5 Akt-Stykket i dets første Skikkelse fra Udg. 1723); Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. I. Kbh. 1815. S. 171—88; Ludv. Holbergs Comedier. Udg. for det Holbergske Samfund (ved C. Molbech). I. Kbh. 1843. S. 291—303 (iflg. Fortalen S. XXXVIII. hviler dette paa et Udkast af den unge Chr. K. F. Molbech); Werlauff, Historiske Antegnelser til Ludvig Hol-

bergs atten første Lystspil. Kbh. 1858. S. 34—47; J. L. Heiberg, Prosaiske Skrifter. IV. Kbh. 1861. S. 485—93; Nationaltidende. 1892. Nr. 5769. ($^{12}/_{5}$) (Jul. Martensen, Om Holbergs Den Vægelsindede i de tre forskjellige Udgaver 1723, 1724, 1731 og i den oprindelige Skikkelse, hvori Komedien ikke blev trykt; optrykt i Martensens Udg. I. Kbh. 1897. S. 9—23); Kvinden og Samfundet. X. Kbh. 1894. S. 65—74. (Kolos, Har Holberg skrevet en Kvindetragedie?); Tilskueren. 1920. II. S. 372—77 (Louis Levy, Holbergs Lucretia og Strindbergs Alice); Holberg Aarbog. 1924. S. 65—97 (H. G. Topsøe-Jensen, Den Vægelsindede. Studier over Treaktskomedien); Teatret. 29. Aarg. 1929—30. S. 65—67 (Bernhard Jensen, Tager vi Brodden af Holberg?).

I Edda. VI. Kria. 1916. S. 317—18 har Hans Brix fremsat Forslag til nogle tekstkritiske Rettelser.

I Just Justesens Betenkning over Comoedier i Comoedier, sammenskrevne for Den nye oprettede Danske Skue-Plads ved Hans Mickelsen. 1. Tome. Tryckt Aar 1723 skriver Holberg om Den Vægelsindede: »En rar Charactere, som icke er udført i nogen Comoedie; thi Autor har bemøjed sig icke alleene at skrive nye Comoedier, men ogsaa rare, da de fleeste fremmede, endogsaa mange af Molieres icke aldeeles ere saa nye, som Folk bilder sig ind. Udi dende Comoedie er Hoved-Personen en Dame, der har sexten Sind om Dagen, hvilken Character jo vanskeligere den er at forestille, jo større Berømmelse har den forhvervet Madame Montaigu, der har ført den saa vel ud. Icke desmindre er den dog ej spillet med den Fremgang som den forrige [ɔ: Den politiske Kandestøber], formedelst nogle alvorlige Scener, som de fleeste icke begrebe udi førstningen. Saa der ere adskillige Meeninger om samme Stycke; thi nogle holde det nest Barberen for det sletteste; store Kiendere derimod af alle fem for det beste«. og i sin Ad virum perillustrem *** Epistola. (1728; i Opuscula, qvædam Latina. Lipsiæ. 1737. S. 135—36): »Altera vocatur Den Vögelsindede sive Lucretia, in qva taxatur mira ista ingenii inæqvalitas, qvæ in nonnullis deprehenditur. Argumentum non proletarium, ac ab aliis comicis scriptoribus hucusq; intactum. Præcipua hujus fabulæ persona est temporaria & Tigellianæ indolis mulier, cujus mores inæqvales tantâ dexteritate expressit uxor Montacutii, ut in arte mimica omne tulisse punctum sit visa. Attamen frigidè excepta fuit hæc fabula à nonnullis, qvibus nimis graves ac seriæ scenæ aliqvot videbantur, ab iis verò, qvi curatius rimantur, paucis comoediis inferior judicata est. Id qvod mihi sufficit; nam sicut ii, qvi fidibus canunt, non multitudinis, sed paucorum arbitrio cantus numerosq; moderantur, ita auræ popularis securus paucorum judiciis acqviesco«.

Foruden at Holberg et Par Steder i sine Epistler lige nævner Den Vægelsindede, beklager han sig i sin 374. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 205) over »Smagens Forandring udi Skue-Spil«, der bevirker, at »den Politiske Kandestøber, den Stundesløse, den Vægelsindede og andre Skue-Spil af rare Characterer, kand nu ikke holde meere Stand mod Oraclet og Merlin Dragon, Vulcani Kiep, den Forhexede Skaal, og andre deslige Stykker, hvorudi intet er uden pur Arleqvinerie«. I sin 493. Epistel (Bruuns Udg. V. Kbh. 1875. S. 124) anstiller han en Sammenligning mellem Den Vægelsindede og Destouches' L'irresolu og skriver: »Jeg skulde meene, at udi det Skue-Spill, som kaldes den Vægelsindede og findes blandt vore Originaler, Characteeren er bedre udført: Thi derudi viises Sindets Forandring, enten uden ingen eller uden nogen vigtig Aarsag. Jeg meener ogsaa, at Stykket ligner en Comoedie; Thi den vægelsindede Person giver Anleedning til en Historie, og til en Vildfarelse, som varer det heele Stykke igiennem, indtil den ved et anseeligt Denouement aabenbares. Men Ulykken er, at det eene er skrevet udi løs Dansk Stiil, og det andet udi afpassede Franske Vers«.

P. H. Mallet i sin Biografi af Holberg (i Nouvelle bibliothèque germanique. XV. Amsterdam. 1754. S. 78) skriver om Komedien, som han kalder Lucrèce ou la Journalière: »Il y a, à ce qu'il me semble, plus de goût et d'esprit dans cette Comédie, que dans la précédente [ɔ: Den politiske Kandestøber], mais elle est encore inférieure à la Mascarade«.

NIELS KLIM

ORIGINALUDGAVEN 1741

NICOLAI KLIMII | ITER | SVBTERRANEVM | NOVAM TELLVRIS THEORIAM | AC | HISTORIAM QVINTÆ | MONARCHIÆ | ADHVC NOBIS INCOGNITÆ | EXHIBENS | E | BIBLIOTHECA B. ABELINI. | Vignet: Forlæggerens sammenslyngede Initialer J. P.) | HAFNIÆ & LIPSIÆ, | SVMPTIBVS JACOBI PREVSSII. | MDCCXLI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; foran Titelkobber med Underskriften: Nic: Klimius Imperator | Subterraneus et Ædituus ad Templ: | Crucis Berg: Norweg: | signeret: »Mentzel f.«; Teksten (ovenover Vignet) S. 1—378 (sign. A—$Aa_{5(v)}$; Slutningsvignet; S. 379 Overskriften: HVC VSQVE | MANVSCRIPTVM | NICOLAI KLIMII. | SEQVITVR | ADDITAMENTVM ABELINI.; S. 380: FINIS. og derunder Rettelsen: »p. 321. lin. 14. lege: transfixi.«; lille Slutningsforsiring. Over Siderne til venstre: NICOLAI KLIMII, til højre: ITER SVBTERRANEVM; undtagen S. 1, der mangler Overskrift, og S. 380, der har: NIC. KLIMII ITER SVBTERR. Ved Kapitlernes Afslutning, hvor Pladsen overhovedet tillader det, findes S. 14. 73. 273 den samme lille Slutningsforsiring som S. 380, og S. 118. 240. 284. 325. 346 og 361 større, alle indbyrdes forskellige, Slutningsvignetter. Over hvert Kapitel en Linje, bestaaende af 21 smaa Stjerner. Foruden det ovenfor nævnte Titelkobber findes indhæftet S. 8 en kobberstukket Tavle i Hjørnet øverst tilhøjre betegnet som: »Fig. I.«, forestillende et Kort over den underjordiske Verden, (af større Format end Teksten og til at folde ud), S. 20, betegnet i Hjørnet øverst tilvenstre som »fig. II.« med Underskriften: »Typus Civis Potuani.«, S. 224, betegnet i Hjørnet øverst tilvenstre som »fig. III.« med Underskriften: »Incola Martinianus | cum Cæsarie.«. Tavlerne findes dog anbragt paa forskellige Steder i de forskellige Exemplarer (jfr. Boken om bøker. 1. aarg. Oslo. 1926. S. 181—82)].

Med Hensyn til den som fig. III. betegnede Tavle findes i Provst Frederik Schmidts Dagbøger. Udg. i Uddrag ved N. Hancke. Kbh. 1868. S. 131 følgende (i Wisbechs Almanak 1870 gengivne)

Anekdote, som Nedskriveren vil have hørt af Grundtvig: »Om samme Holberg fortalte han, at den, som skulde gjøre Træsnittet til Abekatten i Niels Klim — Martinianeren med Paryk paa — aldrig kunde gjøre ham Abekattens Physiognomi tilpas — indtil Holberg omsider gav ham et Vink om, at han skulde besøge Thestrups Collegium, hvor han da i Docentens Physiognomi fandt de rette Træk. Besagde Thestrup anordnede i sit Testamente, at de Studenter, som skulde bære ham til Graven, maatte have store Allongeparykker. Holberg sørgede for, at der blev valgt de yngste Studenter og at de fik de største Parykker og sagde da: »see nu har Niels Klims Abekat faaet Unger««. Denne Thestrup var Professor i Matematik, senere i Filosofi og fra 1739 Professor juris extraordinarius Christian Thestrup (f. 1689 † 1750) (jfr. Norsk hist. Tidsskr. 2. R. IV. S. 334).

Niels Klim er et af de Skrifter, som Holberg selv hyppigst omtaler og der kan derfor ikke være Tale om at citere hans Udtalelser in extenso. Her vil derfor kun kunne gives et Uddrag af de vigtigste Steder. I sit tredje Levnetsbrev (Opusculorum Latinorum pars altera. 1743. S. 8 ff.) skriver han: »Patet e novissimis his occupationibus Poësi ac festivis operibus me nuntium jam misisse, ac ad ea sola, qvæ sene videntur digniora deflexisse. Ita enim ætati ac temporum gravitati convenire judicabam. Hinc celebratissimum istud Opus, qvod variis jam lingvis legitur, ITER scilicet SUBTERRANEUM ante aliqvot annos elaboratum supprimere omnino conabar, & licet ad edendum absqve intermissione stimularer ab Amicis, qvi innoxiam simul ac festivam hanc Fictionem judicabant, mens tamen immota mansit, nullisqve adhortationibus pertinacia ista everberari potuit. Tandem cum ad aures venerit Bibliopolæ cujusdam, in custodia mea asservari Manuscriptum, unde lucrum indubitatum faceret Editor, emptorem se professus non destitit crebris petitionibus me fatigare, donec tandem extorqveret. Venditio tamen hac lege facta fuit, ut judicia Censorum exploraret, anteqvam ederet, ac ut nomen Autoris supprimeretur. Nam, licet jocos tantem innoxios ac totum qvoddam systema morale sed sale conditum, prout natura Operis exigit, complectatur Liber, nolui tamen postqvam semel ad solas res graves ac serias animum adverteram, novæ exponi censura Catonum qvorundam, qvi qvicqvid festivum ac amœnum est, nauseant, reprehendunt, ac christiano homine indignum judicant. Verebar, ne in ista temporum gravitate ac annis jam ad senium vergentibus vitulari ac repuerascere viderer. Verebar stultas ac ineptas interpretationes, qvibus Fabulæ morales ac ingenii lusus vulgo subjiciuntur, qvæ cuivis homini molestæ ac incommodæ sunt, maxime vero viro jam ætate provecto ac perpetuo ægrotanti. Evenit fere, qvod ominabar: primum & unicum libri exemplar, impres-

sum, qvod e Germania huc allatum fuit, totam Urbem commovebat; audiebantur passim murmura ac sinistræ interpretationes, maxime vero eorum, qvi Librum non legerant; historia innumeris commentariis & additionibus interpolatur, totaqve ita refingitur fabella, ut novum opus & alium autorem suspicarer. Talis erat animorum æstus, donec in manus illorum incideret, qvi prudenter ac sobrie judicant: tunc paulatim detumuere procellæ & ad sanam mentem redierunt pleriqve. Dico plerosqve: nam datur certum hominum genus, qvod in rebus vel maxime liqvidis mysteria suspicatur & claves qværit. Isti clavium in qvalibet re Qvæsitores infestissima Reipublicæ literariæ insecta sunt; nam nodos in scirpo qværunt, & ea scribentibus affingunt, qvæ ipsi somniant. Ut mysticæ huic genti qvodammodo satisfaciam, claves operis candide hic dabo«. Han giver derefter en Forklaring paa Sigtet med sit Skrift, at det skal være et »vehiculum præceptorum ac meditationum moralium« og hævder, at de »Characteres, qvi in Opere sparsim reperiuntur, tot sunt ac tam varii, ut integrum compendium Doctrinæ Moralis exhibeant«. Til Sammenligning med Forholdene i Europa (ikke i en enkelt Nation) skildrer han Sæder og Skikke, Regeringssystemer og kirkelige Forhold i den underjordiske Verden og tilsigter derved at rette Fejl og Laster i Samtiden. For at faa den Moral, der kan udledes heraf, til at glide lettere i sine Læsere anvender han som i sine tidligere Skrifter Skæmt og af den Grund har han klædt sin Moral i Romanens Form. Men overalt har Satiren taget Sigte paa hele Folkeslags og Landes Fejl og Laster — aldrig paa enkelte Personer, »istud enim non solum Philosopho sed & qvovis honesto homine indignum judico«. Saa ængstelig har han været for, at hans Satire skulde kunne møntes paa bestemte Personer, at han (S. 17) bevidner »in conscribendo hoc Itinere innumera me acumina, innumeros flosculos delevisse, ne offensionem incurrerem, & ne in certos homines tela torqvere videar« og han fortsætter: »Solicite inprimis cavi, ne minima occasio daretur, Clerum in me armandi; nam cum gente hac pacem colo, experientia edoctus,

Animis qvantæ cælestibus iræ[1]).

Et sane nulli sunt, qvi enumerationem vitiorum ægrius audiunt, qvam illi, qvi in vitia ipsi publice fulminant, & nulli acerbius insectantur, qvam qvi contra persecutiones perpetuo declamarunt. Galeam mox induebant Declamatores qvidam male in me animati. Illi qvasi lymphatici urbem pervolabant, stultas ac iniqvas interpretationes ostiatim disseminantes: at cum paucos sibi fidem habere senserint, cumqve audirent, facile esse e dictis eorum

[1]) I den danske Oversættelse 1745 »siden jeg veed af Erfarenhed, at devote Folk ere meest uforsonlige«.

satyras totidem elicere, si qvis iniqvo animo in eadem commentaretur, tandem aut fessi currendo aut his monitis exterriti siluerunt«.

Det er angaaende denne Holbergs Redegørelse Langebek i et Brev $^{20}/_{6}$ 1743 til Ludvig Harboe (Breve fra Jacob Langebek, udg. ved H. Fr. Rørdam. Kbh. 1895. S. 70) bemærker: »Fra Holberg er hans Epistola tertia .... udkommen, hvorudi han hegler dem noget igiennem, der har dadlet hans Klimium«.

Aaret efter (i Moralske Tanker. Trykt paa Autors egen Bekostning. 1744. S. 10) vender han tilbage til Emnet: »Nogle have taget sig for at censurere samme Skrift, foregivende derudi at finde en Slags Naturalismum: men Beskyldningen er saa elendig, at man ikke har holdet fornødent at svare derpaa. Der viises udi Skriftet, hvor meget et Folk alleene af Naturens Lys og de skabte Tings Betragtning kand forfremmes udi Moralitet og GUDs Kundskab. Saadant er noget som alle Theologi tilstaae og viise, at den sande revelerede Religion er grundet paa den naturlige. Autor har derforuden taget den Præcaution at viise Revelationens Nødvendighed, for at igiendrive dem, som i vor Tiid have negtet dens Fornødenhed. Slige Censurer reise sig derfor enten af Ondskab at skade sin Næste, eller af Vankundighed, og vil jeg heller henføre dem til det sidste, saasom ingen er dristigere i at criticere end en halvlærd, og den, som man siger, haver ikkun læset een Bog«.

I sine Epistler omtaler Holberg ofte Niels Klim (jfr. Registret i Bruuns Udgave. V), men særlig skal her nævnes 79. Epistel (Bruuns Udg. I. Kbh. 1865. S. 327—30), hvori han meddeler »en Historie, som af Vanvare er glemt at indføres udi Klims Reyse, og som kand tiene til Supplementum, om Skriftet tredie Gang paa nye skulde oplegges. Klim kom til et Land kaldet Qvislimiri, som var berømt formedelst dets retfærdige Love osv.«; 208. Epistel (Bruuns Udg. III. Kbh. 1871. S. 84—86), der spotter dem, der mener at have »Hoved-Nøglen i sin Lomme« ikke blot til Niels Klim, men ogsaa til Peder Paars og Komedierne; 389. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 238—42) og 401. Epistel (smstds. S. 271—74), der belyser de forskellige Domme, som er fældet over Niels Klim.

Af samtidige private Udtalelser om Niels Klim kan anføres G. Dethardings Brev til J. C. Gottsched af $^{28}/_{3}$ 1741 (i Danske Magasin. 6. R. III. S. 54): »Der Herr Holberg ist glücklicher gewesen, als er fast selber vermuthet, da Nicolay Klimmiy auch bey denen Ingress gefunden, welche ihn können würde[n] ad regionem subterraneam in perpetuum relegieren. Zwar wollte man gern den clavem haben, aber ich vermuthe, dieser sey drunten geblieben, würde sonst mehr aufschlieszen und entdecken,

als dem Klimmio gelegen wäre« og Hans Grams Brev til Grev Chr. Rantzau af $^{21}/_{5}$ 1741 (i O. Wolffs Journal. 1810. II. S. 109—10; Ludv. Holbergs Levnet, forfattet af ham selv i 3 Breve til en fornem Herre. Ny oversatte af Latin, med Anmærkninger ved K. L. Rahbek. Kbh. 1814. S. 255—56; Breve fra Hans Gram. Udg. af Herm. Gram. Kbh. 1907. S. 207): »Havde D. E. været her, saasom i forrige Tider, nu i denne sidste Vinter i Kiøbenhavn, kunde De (foruden mange andre Avantager, som nu ikke kunde opregnes) faaet langt betimeligere Niels Klim at læse, imedens det endnu stod imellem 5 og 7 med dens Skiebne, enten den skulde confisqueres eller ikke, end De siden har faaet. Boghandler Preuss, dens Forlægger, skulde end ikke bleven saa ilde tilfreds, hvis Blume og Pontoppidan havde reusseret i, at faae den forbuden; og saadan Formodning brugte han siden til Undskyldning, hvorfor han tog 1 Rdlr. for disse 23 Ark Papirer. Men baade Klimius og dens Autor bleve til Lykke staaende paa deres fire Been, og kunde, naar den Omgang og samtlige Causæ instrumentales og occasionales skulde aabenbares give en ligesaa artig Historiam arcanam at læse, som de, man har om visse Skrifter, der lykkeligen, malgré tous les artifices et toutes les intrigues des Jesuites, ere slupne igiennem i det hellige Officio til Rom«.

Scheibe (i Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXX ff.) bemærker om Niels Klim: »Er hatte es zwar schon vor einigen Jahren ausgearbeitet, allein nicht für dienlich gehalten, es bekannt zu machen; zumal da ihm seine vorhergehenden satyrischen Schriften so vielen Verdrusz zugezogen hatten. Doch nun liesz er sich durch seine Freunde, die es bey ihm gesehen hatten, bewegen, einem Buchhändler, der ihn darum ansprach, das Manuscript kaüflich zu überlassen, doch mit der Bedingung, den Namen des Verfassers zu verschweigen, und das Buch selbst nicht ohne gewöhnliche Censur drucken zu lassen . . . . . Doch seine Sorgfalt war vergebens; das Buch machte vielerley Bewegungen; es wurden darüber mancherley streitige Urtheile gefället, und diejenigen, die es nicht einmal gelesen hatten, beurtheilten es am ernstlichsten. Ich kann mich selbst erinnern, dasz man dieses Werk, welches im Winter zwischen 1740 und 1741 zuerst bekannt ward, anfangs für ein Geheimnisz, ja für eine anstöszige, und die Nation aufs höchste beleidigende, Schrift ausrief; zumal da es nur wenig Leute gab, denen der Verfasser bekannt war. Allein, als bald darnach ein jeder erfuhr, dasz es aus Holbergs Feder geflossen war: so verlor sich zwar die Neugierde, es zu lesen, nicht, weil es anfangs gleichsam nur unter der Hand verkauft ward; man bekam aber dadurch weit bessere Gedanken davon,

und man hielt es für eine witzige und sinnreiche Nachahmung eines Lucians und eines Swifts. Das Werk war in Leipzig gedruckt worden, und der Verleger hielt anfangs seine Exemplare sehr hoch, um einen desto bessern Profit dabey zu machen, wobey er es selbst für ein geheimniszvolles Werk ausgab. Und das war zugleich eine Ursache mehr, warum man es für eine stärkere Satyre ausschrie, als man Ursache dazu hatte, und als es in der That war. Man sahe es auswärtig für ein sehr räthselhaftes Buch an, wozu man einen Schlüssel nöthig hätte .... Der Verfasser wollte sich anfangs, so bekannt es auch war, nicht dazu verstehen, dieses Werk geschrieben zu haben; ja er soll einigen Personen, die sich bey ihm darnach erkundigten, sehr hitzig begegnet haben. Doch seine Hitze legte sich gar bald, da er sahe, dasz es ihm Ehre machte, und er bekannte sich hernach selbst öffentlich dazu; wie man solches in seiner dritten lateinischen Epistel umständlich findet« og smstds. S. CLIII—CLIV findes en kortere Notits om Skriftet, der væsentlig handler om Oversættelserne.

I Critischer Versuch zur Aufnahme der deutschen Sprache. 10. St. Greifswald. 1744 findes et Stykke, (sikkert af J. E. Schlegel, jfr. Rahbek, Om Holberg som Lystspildigter. III. Kbh. 1817. S. 464—65): »Regeln zur Satyre«, hvor der S. 378—79 tales om Niels Klim paa følgende Maade: »Die § 16 erwiesene Regel, dasz ein Satyrenschreiber die Besserung seiner Mitbürger zum Augenmerk haben müsse, verbeut auch, dasz derselbe ein Possenreisser sey .... In diesem Fehler ist der Herr Prof. Hollberg gefallen, der in seiner untererdischen Reisebeschreibung, die er unter Klims Namen herausgegeben hat, einige Länder beschreibet, die er selbst terras paradoxas nennet. Wenn diese Beschreibung fehlete, so würde diese sonst so vortreffliche Satyre noch vollkommener seyn. Es ist sehr wahrscheinlich, dasz er nur diese Länder beschrieben habe, um die Leser zu belustigen. Denn er lässet seinen Held nur eine Kurze Zeit in einem jeden dieser Länder: Daher hat er nur Gelegenheit die Leibesgestallt der Einwohner zu beschreiben, daraus man aber wenig Nutzanwendungen wird ziehen können«.

I Samuel Formey, Nouvelle bibliothèque Germanique. XV. Amsterdam. 1754 har P. H. Mallet (S. 60—90) offentliggjort: Lettre à l'auteur de la bibliothèque Germanique sur Mr. le baron de Holberg et sur ses ouvrages, dat. $^{27}/_{4}$ 1754 og heri hedder det (S. 84—85) om Niels Klim: »S'il faut juger de la bonté d'un Livre par le nombre des traductions qu'on en fait, celui ci n'a que peut d'égaux; il a été imprimé en sept Langues différentes. Je ne vous en parlerai donc pas, persuadé que vous savez déja que c'est une de ces fictions, ou allégories dans le gout de Gulliver (mais à mon avis fort au-dessous), où dans le tableau de

quelque Monde imaginaire on cherche à nous montrer les sottices de celui-ci«. Senere kommer han tilbage til det samme Emne (i sin Oversættelse af Will. Coxe, Voyage en Pologne, Russie, Suède, Dannemarc etc. Traduit de l'Anglais, enrichi de notes et des éclaircissemens nécessaires et augmenté d'un voyage en Norvège par P. H. Mallet. IV. Genève. 1786. S. 285), hvor han udtaler, at det er en »espèce d'allégorie qui cache une satyre des principales nations d'Europe. On croit voir que l'auteur Norvégien avoit pris Swift pour modèle, mais l'auteur Anglois a laissé bien loin derrière lui tous ses imitateurs. On lit encore Gulliver & le conte du Tonneau, & Klimius qui fit d'abord une sorte de fortune, & fut traduit en sept langues est aujourd'hui presque oublié«.

N. D. Riegels i sine Smaa historiske Skrifter. III. Kbh. 1798. S. 495 udtaler: »Af alle disse danske Skrifter vare der ingen, der bedre vaagnede Nationen end Niels Klims underjordiske Reise 1741. 8. Denne forfinede de Danskes Dømmekraft, gav dem en Spænding i Sielen, der giorte dem opmærksomme paa alt hvad der i det borgerlige Liv omringede dem, saa at de bleve klartseende til at see mange Feil i Stats-Bestyrelsen og offentlige Indretninger«.

Af senere Udtalelser om Niels Klim skal her kun henvises til A. E. Boyes i Athene. IX. 1817. S. 144—45 og sammes i Poesie og Prosa. Udg. af P. N. Jørgensen. Kbh. 1844. S. 93—98; E. C. Werlauffs Noticer til Historien af Holbergs Niels Klim i A. E. Boyes Holbergiana. I. Kbh. 1832. S. 218—40 (jfr. Nyt hist. Tidsskr. VI. 1856. S. 329—48) (i omarbejdet og forøget Skikkelse trykt i N. V. Dorphs danske Oversættelse 1841, 2. Udg. 1857 og 3. Udg. 1874); R. E. Prutz's i hans Literairhistorisches Taschenbuch. 2. Jahrgang. 1844. Leipzig. S. 375—76, hvor han fremsætter følgende om Niels Klim: »Sie ist vielleicht die berühmteste, jedenfalls die verbreitetste von allen Holberg'schen Schriften. Dennoch können wir ihren Werth nur sehr gering anschlagen. Denn .... im Niels Klim hat Holberg das Gebiet des Volksmäszigen, Natürlichen, völlig verlassen und mit vieler schwerfälliger Zurüstung doch nicht mehr zu Wege gebracht, als einen von jenen moralisch allegorischen Romanen, die wir, statt aller weiteren Beschreibung, am Kürzesten und Besten mit den Swift'schen Reisen des Gulliver charakterisiren. Auch sind diese unverkennbar das Vorbild des Holberg'schen Romans gewesen; nur hat er viel weniger Witz und viel mehr langweilige Allegorie, als sein Vorgänger. Die ganze Arbeit hat etwas Seniles und Schwächliches; die Allegorie ist umständlich und unbehilflich, die Anspielungen zahm und dürftig, die Wiederholungen ermüdend; nur die Sprache, eine ganz eigne Art von hausbacknem Latein, hat eine gewisse Anmuth und possirliche

Lebendigkeit.« (omtrent eenslydende i hans Biografi: Ludwig Holberg, sein Leben und seine Schriften. Stuttgart und Leipzig. 1857. S. 216—18).

Endvidere kan henvises til J. S. Welhaven, Om Ludvig Holberg. Chria. 1854 (i W.'s samlede Skrifter. VI. Kbh. 1868. S. 173—76) og O. A. Toppelius, Ludvig Holbergs Komedier. Helsingfors. 1856. S. 18 (»I poetiskt hänseende torde det dock ej vara af ett så utomordentligt värde, tvertom bär det djupa spår af en redan tvungen och åldrande fantasi«).

Den udførligste Behandling af Niels Klim i dens Forhold til Forgængere og Efterligninger findes i Jul. Paludan, Om Holbergs Niels Klim, med særligt Hensyn til tidligere Satirer i Form af opdigtede og vidunderlige Reiser. Kbh. 1878 [en Anmeldelse af dette Skrift ved Olaf Skavlan findes i Nord. tidskrift för vetenskap, konst och industri. Utg. af Letterstedtska föreningen. Sthlm. 1879. S. 474—79]. Endvidere kan henvises til Walter de la Mare, Desert islands and Robinson Crusoe. London. 1930, hvor Niels Klim omhandles S. 165—69.

Som en Kuriositet kan anføres, at en tysk Forfatter Johs. Ludolph Jäger († 1787) i et Skrift som han udgav under Pseudonymet J. L. ab Indagine u. T. Philosophisch- und physikalische Abhandlungen über verschiedene Materien aus dem Reiche der Natur. Nürnberg. 1784. S. 228—29 anfører Niels Klims Beretning som et Bevis for den af ham fremsatte Teori, at Jorden skulde være en hul Kugle. En Anmelder i Neue allg. deutsche Bibliothek. LXII. Berlin und Stettin. 1785. S. 441—42 bemærker med Rette: »Etwas Unsinnigeres ist uns noch niemals vorgekommen.« (jfr. Holbergs udvalgte Skrifter ved K. L. Rahbek. VIII. Kbh. 1806. S. 535—36).

Naar Holberg, som ovenfor citeret, i sine Opusculorum Latinorum pars altera. 1743. S. 9 udtaler, at han som Betingelse for at overlade Skriftet til Boghandler Jacob Preuss satte, at han »judicia Censorum exploraret« før end Udgivelsen, har dette givet Anledning til forskellige Fortolkninger. Scheibes Forklaring »das Buch selbst nicht ohne gewöhnliche Censur drucken zu lassen« er bevislig forkert, thi Originaludgaven mangler aldeles Censur og blev jo ogsaa trykt udenlands, men Oversættelsen af de tre Levnetsbreve 1745. S. 23 har det tilsvarende: »at han skulde lade det censurere, før end han gav det ud« og derfra har Scheibe sikkert taget sin Oplysning. Rahbek (i Ludvig Holbergs Levnet. Kbh. 1814. S. 247) har helt misforstaaet Stedet, naar han udtrykker sig at Forlæggeren skulde »lade det omskrive, inden han gav det ud og Forf.'s Navn forties«.

Den rigtige Forklaring er sikkert den, som Werlauff giver (i Niels Klims underjordiske Rejse. Fra Latin oversat af N. V. Dorph.

3. Udg. Kbh. 1874. S. 258), naar han lader Holberg opstille den Betingelse, at Forlæggeren inden Udgivelsen skulde »indhente kyndige Dommeres Betænkning«. Hvem disse kyndige Dommere skulde være, savner man imidlertid nu ethvert Middel til at paapege.

Ydermere forlangte Holberg, at Forlæggeren skulde dølge Forfatterens Navn; dette skete ogsaa, men som man vil have set af de ovenfor citerede Breve fra Detharding ($^{28}/_{3}$ 1741) og Gram ($^{21}/_{5}$ 1741) er Hemmeligheden snart hørt op at være en Hemmelighed, i det mindste i de Kredse, der havde intimere Berøring med Literaturen og navnlig med Universitetet. Og ifølge Scheibes ovenfor citerede Ytringer varede det heller ikke længe, før Holberg selv ikke lagde Skjul paa men aabent vedkendte sig Forfatterskabet.

I Opusculorum Latinorum pars altera. 1743. S. 19 hedder det: »Scopus enim Fabulæ est, ut cum risu in triumphum ducantur Autores nonnulli, qvi in descriptionibus remotiorum regionum tot monstra nobis obtruserunt. Indicant hunc Scopum Itineris hujus binæ Præfationes«. Mærkeligt nok har ingen, der hidtil har beskæftiget sig med Niels Klim, fæstet sin Opmærksomhed ved dette Sted, der dog frembyder en Vanskelighed. I ingen af Udgaverne findes overhovedet to Fortaler; derimod er der i Editio II. Hafniæ et Lipsiæ. 1745 en Praefatio apologetica. Men denne findes hverken i den tyske Oversættelse 1741 eller i den danske 1742 og, da 2. Del af hans Opuscula, som I. S. 250 paavist, maa være udkommet 1743, er det ubegribeligt, hvorledes han her kan omtale ikke blot én, men to »Præfationes«, hvoraf kun den ene overhovedet blev trykt, og det først to Aar derefter. Muligvis, men dette er kun en Gisning, har Holberg allerede paa dette Tidspunkt skrevet to Fortaler, som han havde bestemt til en eventuel ny Udgave af den latinske Original, og hvoraf han, da denne udkom, kasserede den ene. Men underligt bliver det dog altid, at han i sit tredje Levnetsbrev, bestemt for Offentligheden, henviser til to Fortaler, der paa dette Tidspunkt ikke var tilgængelige, men endnu henlaa i Manuskript.

Bogen er trykt i Leipzig; Holberg selv skriver »Germania«. Der synes først kun at være kommet et enkelt Exemplar her til Byen, men, selv efter at flere Exemplarer var kommet tilstede, blev den saa at sige kun solgt i Hemmelighed og denne Hemmelighedsfuldhed synes til Forlæggerens Tilfredshed at have øget Lysten til at stifte Bekendtskab med den. Det gik imidlertid, som Holberg havde forudset, at den bragte ham Ubehageligheder, og netop fra den Side, hvor han havde ventet det. Gejstligheden med de to Præster, J. B. Bluhme og E. Pontoppidan, i Spidsen bestræbte sig, som det fremgaar af det

ovenfor citerede Brev fra Gram til Chr. Rantzau ($^{21}/_{5}$ 1741), for at faa Bogen forbudt, men, hvad enten det nu var Kongen, Christian VI selv (jfr. Jens Møller, Mnemosyne. II. 1831. S. 335—41), der forhindrede dette, eller muligvis besindigere Mænd indenfor Præsteskabet og maaske ogsaa Universitetet, der lagde sig imellem, lykkedes det ikke at stanse Forhandlingen af den. Forøvrigt kender man kun lidt til hele denne Sag; Werlauff (i Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 330) citerer et Uddrag af en utrykt Tale, som Pontoppidan 1752 holdt ved Indvielsen af Seminarium Fridericianum i Bergen »de Bergensibus in republica literaria claris« og hvori der forekommer en Ytring, som muligvis tager Sigte paa Niels Klim, skønt det ikke er aldeles sikkert. Men af større Interesse i denne Sammenhæng er en Passus i Nogle Mærkværdigheder, som angaaer Henric Gerner. 2. forbedrede og formerede Opl. Kbh. 1777. S. 123—25, hvorpaa den bekendte Bogsamler Rasmus Borch først har henledt Opmærksomheden (jfr. A. E. Boye, Holbergiana. I. Kbh. 1832. S. 221). Det hedder her: »I mit Embeds-Tid i Kiøbenhavn[1]) havde jeg den Ære at være bekiendt med en vis Mand, som ikke allene var en lærd, men endog en ganske billig og brav Mand; han var en god Skribent, og havde ved sine Skrifter erhvervet sig hos mange Anseelse og Respect; han hørte og til vor Frue Meenighed, som jeg var Præst til. Jeg kan vel ikke sige, at han var en saa flittig Kirke-Gænger, som mange andre, dog veed jeg vist, at jeg undertiden saae ham der i Kirken; jeg veed og, at han engang i et vist Selskab gav sin Censur over mine Prædikener, dog blot med disse Ord: Det den Mand prædiker, det troer han selv. Jeg besøgte ham, og han besøgte mig; dog skeedte det paa begge Sider sielden, og ikke over et Par Gange. Denne brave og lærde Mand havde en Deel faaet Mistanke til, ligesom han over nogle af den Christelige Religions Grund-Sandheder skulde tænke noget frit. Jeg veed ikke, hvorvidt han deri var skyldig eller uskyldig; men det veed jeg, at ved den Leylighed, at han engang gav et vist Skrift ud, blev en Deel af de Herrer Geistlige allarmerede derover, og yttrede dem med Lyst til at ville have fat paa ham, for at bekehre paa ham, [Fodnote hertil: Siden Sagen i sig selv var absurd, saa har jeg og derom brugt absurde Ord, da jeg ellers vel veed, at det er ingen Dansk Talemaade: at bekehre paa Folk]. Jeg derimod, som efter den almindelige Talemaade skulde være denne Mands Sielesørger, var deri med mine kiere Ordens-Brødre ikke eenig, som jeg og kan sige i Sandhed, at fra den Tid af jeg selv fik christelig Troe og ret Forstand, saa har Bekehrsucht aldrig plaget mig.

[1]) Henrik Gerner, Sønnesøn af den bekendte Biskop af samme Navn, kaldtes i Nov. 1738 til Stiftsprovst og Sognepræst ved Frue Kirke i Kbh. og indehavde denne Stilling, til han 1747 søgte sin Afsked og sluttede sig til Herrnhuterne.

Nu det maa have været dermed, hvordan det være vil, saa ligger denne gode Mand med Reputation i hans Grav, og Publicum er ham i Graven Ære og Tak skyldig«. Der kan næppe være Tvivl om, at det er Holberg og hans Niels Klim, der her sigtes til og det synes heraf at fremgaa, at der har været stærke Kræfter i Bevægelse for at faa Skriftet forbudt og Forfatteren draget til Ansvar.

Med Hensyn til selve Hovedpersonen Niels Klim har det længe været kendt, at en Person af dette Navn virkelig har existeret og været Klokker ved Korskirken i Bergen, saaledes som Holberg ogsaa lader sin Helt ende, efter at han er vendt tilbage fra sin underjordiske Rejse.

Niels Andersen Klim var født $^{29}/_{4}$ 1620 i Landsbyen Klim i Thisted Amt, Søn af Sognepræst og Provst i Klim, Torup og Vust Anders Andersen Wadum († 1667) og Birgitte Pedersdatter. Han besøgte Aalborg Skole, men blev ikke immatrikuleret ved Universitetet; senere drog han til Norge, maaske allerede ved 1650, i hvert Fald var han 1663 Bogkolportør i Bergen og blev 1665 Klokker ved Korskirken, ved hvilken Lejlighed han lod sig immatrikulere (Universitetsmatriklen. I. S. 327: »E schol. Alburg. Nicolaus Andreæ Klym«; Kommunitetsmatriklen har: Klim). Samtidig fortsatte han sin Boghandlervirksomhed og hans Navn figurerer ofte i Retsstridigheder fra den Tid (jfr. Danske Samlinger. 2. R. V. 1876—77. S. 188—92; 2. R. VI. 1877—79. S. 385—87, hvor D. Thrap har meddelt nogle Aktstykker). Til Kirken skænkede han og hans Hustru Barbara de Fine (f. 1618 † 1695) en Kalk og Patene, som endnu er bevaret. Han døde $^{13}/_{5}$ 1690 og Holberg kan saaledes næppe have haft personligt Kendskab til ham, men der har sikkert i Bergen levet mange Fortællinger om ham, der synes at have været et Stykke af en Original, og disse har Holberg rimeligvis kendt og derfra faaet Ideen til at vælge ham som Hovedperson i sin satiriske Roman. Naar Werlauff beretter (i Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 290—91): »Sagnet vil endog, at bemeldte Klokkers Efterkommere skal have haft i Sinde at tiltale Holberg for den formeentlige Misbrug af deres Stamfaders Navn«, er dette, som paavist i nyere Tid, allerede af den Grund urigtigt, at Ægteparret Klim intet Afkom efterlod sig.

Ang. Niels Klim kan henvises bl. a. til Joh. Nic. Aqvilini Succedanea cum epigrammatis anagrammata Dominis Euergetis sacra. Hafniæ. [1681] (jfr. Holbergs Levnet, ved K. L. Rahbek. Kbh. 1814. S. 256; Athene. II. 1814. S. 227); [C. Frimann], Alm. Samling af Stiftelser og Gavebreve i Kongeriget Norge. I. Kbh. 1774. S. 243; Holbergs udvalgte Skrifter. Udg. af K. L. Rahbek. VIII. Kbh. 1806. S. 535; L. C. Sagen og H. Foss, Bergens Beskrivelse.

Bergen. 1824. S. 382. 704; Nær og Fjern. IX. 1880. Nr. 382 (J. Paludan, En litterairhistorisk Kuriositet. Niels Klims Hule ved Bergen); Kirkehist. Saml. 3. R. III. S. 209; Bergens hist. Forenings Skrifter. Nr. 9. Bergen. 1903 (Joh. Nordahl-Olsen, Niels Klims Levnedsløb; optrykt med nogle Forandringer og Tillæg i Joh. Nordahl-Olsen, Ludvig Holberg i Bergen. Bergen. 1905. S. 72—87); Boken om bøker. 1. aarg. Oslo. 1926. S. 181.

Men Niels Klim er ikke den eneste virkelige Person, hvis Navn Holberg har anvendt i sin Roman. Paa Titelbladet staar »e bibliotheca B. Abelini« og ogsaa denne Abel, Abelin eller Abelsen er en virkelig Person, der har levet i Bergen og som Holberg, i Modsætning til Klokkeren Niels Klim, har kendt, da han først døde 1709. Holberg omtaler ham selv i sin Bergens Beskrivelse (1739. S. 95) paa følgende Maade: »Det var derfor underligt, at den store Voyageur og Philosophus Abelin, der i saa lang Tid havde opholdt sig udi Italien, kunde persvadere sig til at bortdrive sin Alderdom udi Bergen. Den samme boede udi min Barndom der i Staden, men var kun lidet agtet«. Om ham har Werlauff (i Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 335—36 og siden forøget i Dorphs Oversættelse 3. Udg. Kbh. 1874. S. 291—92) samlet endel Efterretninger og siden har A. M. Wiesener (i Personalhist. Tidsskr. 6. R. V. S. 251—57) yderligere suppleret disse. Han stammer ligesom Niels Klim fra Jylland, muligvis fra Mariager, hvor han havde tre Søskende, og hans egentlige Navn var Rasmus Christensen. Wiesener har ikke kunnet finde ham i Universitetsmatriklen; jeg skulde dog tro, at han muligvis kunde være den Erasmus Christiani, der 1645 blev Student fra Viborg Skole. Han blev i 1659 anvendt i Kongens Tjeneste dels som Sekretær ved Gesandtskaber, dels som hemmelig Agent i Udlandet. Senere blev han ansat ved »Det kgl. Saldt-Cammer« i København og, da dette blev ophævet, blev han $^{27}/_{7}$ 1670 udnævnt til Admiralitetets Kommitteret i Bergen med Løn som Skibslieutenant. I denne Stilling paalaa det ham at føre Kontrol og Regnskab med alt vedrørende Søetaten og opkræve Proviantskatten, som var en af Søetatens vigtigste Indtægtskilder. I Bergen levede han i ugift Stand til sin Død 1709 (begr. $^{12}/_{6}$).

Det er ham, Holberg lader Niels Klim ved dennes Tilbagekomst til Bergen møde og som afslutter Bogen med et »Additamentum«, hvori der fortælles om Niels Klims sidste Leveaar. Om Niels Klim og Abelin virkelig har plejet Omgang og Venskab, kan næppe oplyses mere (jfr. Bergens hist. Forenings Skrifter. Nr. 36. Bergen, 1930. S. 43—72 (Bernt Lorentzen, Erasmus Abelin; S. 73—80; A. M. Wiesener, Endnu en Oplysning om Erasmus de Abelin (hvori findes aftrykt Admiralitetets Missive af $^{30}/_{7}$ 1670 angaaende hans Udnævnelse)).

Endelig nævner Holberg (S. 3) »Conrector Scholae Mag. Eduardus«, ogsaa en virkelig Person, den bekendte Edvard Edvardsen (f. 1630 † 1695), om hvem vi her kan henvise til de under Bergens Beskrivelse 1737 meddelte Oplysninger (I. S. 252).

Skriftet blev anmeldt i Göttingische Zeitungen von gelehrten Sachen. 1741. 47. St. ($^{12}/_{6}$) S. 399—400 med Overskriften: Coppenhagen: »Hier und zu Leipzig in Jacob Preussen Buchhandlung ist verlegt: Nicolai Klimii iter .... 1741. 1. Alphabet und 1. Bogen Kupfer, auf welchen der Verfasser mit der Unterschrift abgebildet ist: Nic. Klimius .... Es soll dis eine Stachelschrift auf die Fehler und verderbten Sitten der Europaeer seyn, woran aber eine ausschweifende Einbildungskraft mehr Theil, als die Kraft zu urtheilen genommen hat. Die Fehler, darauf er stichelt sind gröstentheils von gemeiner Sorte und weit sinnreicher von tausend Scribenten durchgehechelt worden. Das wenige Gute, so er vorträgt, wird durch die gar zu starke und weitlaüftige Fabul seiner Begebenheiten fast erstikt, dasz es die gehörige Würkung nicht haben kan. Ja seine Satyre verfält in so viele Fehler, dasz es einer neuen Satyre bedürfte, dieselbe ihm unter Augen zu stellen. Nicht allein die Regeln einer vernünftigen und wahrscheinlichen Dichtkunst, sondern auch einer behutsamen Morale und des Wohlstandes werden von ihm gar oft beleydiget und beyseite gesetzet. Daher uns gar nicht wundert, dasz, wo der Ruf anders wahr redet, der Verkauf dieses Buchs in Coppenhagen verboten worden«. Efter en Redegørelse for Indholdet slutter Anmeldelsen saaledes (S. 400): »Der Verfasser schikt sich überaus wol, tausend und eine Nacht der Unterwelt zu schreiben«. [Et Uddrag i Oversættelse findes i Athene. IX. Kbh. 1817. S. 152—53 med dertil knyttede kritiske Bemærkninger].

I Opusculorum Latinorum pars II. 1743. S. 17—18 omtaler Holberg selv denne Kritik i Relation til de Forfølgelser, Skriftet var Genstand for i hans Hjemstavn: »Galeam mox induebant Declamatores qvidam male in me animati. Illi qvasi lymphati urbem pervolabant, stultas ac iniqvas interpretationes ostiatim disseminantes .... Creduntur vulgo iidem autores esse iniqvæ ac deformis istius Censuræ, qvæ Gottingæ prodiit. At istud pro certo affirmare neqveo, nec operæ pretium duxi veros autores solicite pervestigare. Non defuerunt, qvi ad retundendas plebejas eorundem calumnias me acuerunt; at in maledictis contra improbos non judico velitandum, qvia tantisper similis & compar eorum fias, dum paria & consimilia dicas: gratulor mihi, qvod affectibus imperaverim: dico tantum, actum videri de Republica literaria, cum ejusmodi farinæ homines non modo libros scribunt, sed & censores librorum agunt«.

Holberg antyder her, at Ophavsmanden til denne ubillige Kritik var at søge mellem hans Avindsmænd herhjemme, og

Werlauff (Nyt hist. Tidsskr. VI. S. 331—32; Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 263—64) formoder med en vis Sandsynlighed, at Forfatteren har været den til Danmark indkaldte Tysker Christian Ludvig Scheidt, der var Holbergs Kollega ved Universitetet som Professor i Natur- og Folkeret og fra tidligere Tid havde Forbindelser i Göttingen, hvor han ligeledes havde været knyttet til Universitetet. Han anses ogsaa for at have skrevet den i samme Tidsskrift 1745. 92. St. ($^{18}/_{11}$) S. 768 optagne Anmeldelse af Ludwig Holbergs Moralische Gedanken. Aus dem Dänischen ins Deutsche übersetzt durch Elias Caspar Reichard. Leipzig. 1744 (jfr. I. S. 337).

Anmelderens Udtalelse om, at Salget af Bogen skal være forbudt i København, maa vist nærmest tages som et Udtryk for hans egne og de ham nærstaaende Kredses Ønsker.

Prisen var 1 Rdl. og denne Pris ansaas for høj (jfr. Scheibe ovenfor anf. Skrift. S. LXXI: »Der Verleger hielt anfangs seine Exemplare sehr hoch« og Grams ovenfor citerede Brev).

Exemplarer solgtes 1804 for 10 Sk. (jfr. Fortegnelse over Johan Levins og Martin Levins Bogsamlinger. Kbh. 1923. S. 30, hvor der anføres et Exemplar, hvori Grundtvig har skrevet (gengivet i Facsimile): »Denne Bog har Jeg kiøbt for 10 Skilling. Det er vel dog ey for meget for en hel Verden. Nik. Fred. Sev. Grundtvig. MDCCCIV.«); (solgt 1923 paa Johan Levins Auktion for 100,00); 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 3 Mk. 12 Sk.; 1884 paa Sv. Grundtvigs for 2,10; 1898 paa Lynges for 1,10; 1913 paa Wimmers for 11,00; 1915 paa Emil Blochs for 85,00; 1918 paa Dyrlunds for 19,00; 1919 paa Auktionen $^{11}/_{12}$ for 14,00; 1925 paa M. Lorenzens for 13,00; $^{20}/_{11}$ 1929 for 11,00; 1930 paa G. L. Wads for 42,00 og $^{16}/_{10}$ for 12,00.

EDITIO SECVNDA 1745

NICOLAI KLIMII | ITER | SUBTERRANEVM | NOVAM TELLVRIS THEORIAM | AC | HISTORIAM QVINTÆ | MONARCHIÆ | ADHVC NOBIS INCOGNITÆ | EXHIBENS | E | BIBLIOTHECA B. ABELINI. | EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR | (Vignet, i Hovedtrækkenene den samme som i Udg. 1741, men Jacob Preuss' Initialer erstattet med nogle disse lignende Forsiringer). | HAFNIÆ & LIPSIÆ, | SUMPTIBUS CHRISTIANI GOTTLOB MENGELII | ET SOCII | MDCCXLV. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; foran Titelkobber med Underskriften: Nic: Klimius Imperator | Subterraneus et Ædituus ad Templ: | Crucis Berg: Norweg: | uden Underskrift; PRAEFATIO APOLOGETICA. | PETRUS

ET ANDREAS | KLIMII, | THOMAE KLIMII | FILII, | MAGNI KLIMII | NEPOTES, | BENEVOLO LECTORI | SALUTEM. | (ovenover Frise) upag.; sign.)(—)(8(v); 14 Sider; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—380 sign. A—Aa6(v); S. 380: Overskriften: HVC VSQVE | MANVSCRIPTVM | NICOLAI KLIMII. | SEQVITVR | ADDITAMENTVM ABELINI. | S. 382: FINIS. | og derunder: »Additamenta, nouae huic editioni, adiecta Lector, prae- | ter praefationem Pag. 81. lin. 4. vsque ad finem | paragraphi. it. pag. 137. lin. 22. it. pag. 141. lin. 11. | vsque ad lin. 18. it. pag. 257. lin. 1ma vsque ad | decimam octavam | videat. | Slutningsvignet; derefter et upag. Blad med Overskrift: CATALOGVS | Librorum Latini Idiomatis | Qui Havniae in Bibliopolio | CHRISTIANI GOTTLOB MENGELII | ET SOCII, IN COPIA, | venales prostant. |; paa Bagsiden af dette Blad en stor Slutningsvignet (en Jagtscene); Overskriften over Siderne er som i Udg. 1741 og den forkortede Overskrift findes her S. 382; Præfatio er sat med en større Type end det øvrige Skrift. Ved Kapitlernes Afslutning, hvor Pladsen overhovedet tillader det, findes S. 73. 198 og 241 en og den samme lille Slutningsforsiring og S. 48 en lidt forskellig; S. 14. 328 og 363 større, alle indbyrdes forskellige, Slutningsvignetter. Over hvert Kapitel en Røskenlinje. Foruden det ovenfor nævnte Titelkobber findes indhæftet foran Teksten en kobberstukket Tavle i Hjørnet øverst tilhøjre mærket: »ad Cap. 1.«, forestillende et Kort over den underjordiske Verden (af større Format end Teksten og til at folde ud); S. 48, betegnet i Hjørnet øverst tilvenstre som »fig. II.« med Underskriften: »Typus Civis Potuani.«; S. 228, betegnet i Hjørnet øverst tilhøjre »ad pag. 229.« (uden Underskrift, forestillende en Raadsforsamling angaaende Parykkens Indførelse); S. 232, betegnet i Hjørnet øverst tilvenstre som »fig. III.« med Underskriften: »Incola Martinianus | cum Cæsariæ«; S. 252, betegnet i Hjørnet øverst tilhøjre: »ad pag. 252.«, med Underskriften: »Incola Terræ Musicæ«. Tavlerne findes dog anbragt paa forskellige Steder i de forskellige Exemplarer; og i enkelte Exemplarer af Udg. 1741 kan man ogsaa finde Exemplarer af de Tavler, der ellers er nye for denne Udgave. Portrættet af Niels Klim frembyder forskellige smaa Forandringer fra det i Udg. 1741, saaledes har man tilføjet et Scepter i Klims højre Haand, Drapperingen af Kaaben er anderledes, Baggrunden er helt forskellig og Underskriften med andre Typer; Kortet frembyder ogsaa flere Afvigelser, saaledes er der tilføjet den øverste Ende af Rebet, hvori Niels Klim hang, en Afbildning af det Fugleforspand, som Niels Klim benyttede til sin Rejse med en Henvisning til »pag. 203.«, samt nogle Landtoninger af de Lande, han besøgte, endelig er ogsaa »Sol Subterraneus«, der danner Midtpunktet af Kortet, endel afvigende; fig. II. Potuaneren er, skønt mindre afvigende, heller ikke helt konform med Tavlen i Udg. 1741; dette kan særlig paavises i Forgrunden, hvor Blomsterne eller Urterne frembyder Afvigelser og ligeledes Horizonten; hvad fig. III angaar er Afvigelserne ogsaa her ret smaa, men en nøjere Undersøgelse vil dog vise, at ogsaa her er Horizonten noget forskellig og Underskriften har i denne Udg. »Cæsariæ« isted. »Cæsarie«. Der kan da næppe være Tvivl om, at alle

disse tre Tavler er stukket om og at der i alle Tilfælde er forandret paa Pladen inden Benyttelsen. Werlauffs Bemærkning (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 298) »Potuaneren er derimod uforandret«, er saaledes misvisende].

Holberg har selv S. 382 angivet de Steder, hvor han har tilføjet noget i denne Udgave, først og fremmest den apologetiske Fortale, hvori Niels Klims Sønnesønner Peder og Anders Klim i Anledning af den Tvivl, der var rejst om Sandheden af deres Bedstefaders Rejseberetning, har skaffet sig en Attest fra sex hæderlige Mænd, hvoraf den ene endda tillige optræder for sin Broder, og to endogsaa selv har kendt Niels Klim; de bevidner at have set hans egenhændige Haandskrift og ved Hjælp af den dertil knyttede vocabularium bilingue, Danicum sc. et Qvamiticum, har konstateret, at Abelins latinske Oversættelse er i fuldstændig Overensstemmelse med Originalen. Men ydermere anfører Klims Ætlinger, at en Mand af den for sit Kendskab til de hemmelige Kunster berømte finske Nation ved Navn Peyuis i Skikkelse af en Ørn har besøgt Niels Klims underjordiske Rige og hjembragt Efterretninger derfra, hvorledes Niels Klims Søn, da han var kommet til Skelsaar og Alder, havde overtaget Regeringen som »Nicolaus secundus«. Peyuis' Beretninger, som strax blev nedskrevet, vil komme i Trykken som en Continuatio historiæ qvintæ Monarchiæ og Fortalen ender med den kategoriske Opfordring til de tvivlesyge: »Ite iam mortales increduli et discite in rebus momentosis cautiùs procedere. Ite Viri, veniam dictis exposcite vestris. Ite denique, et, aut vos ipsos, aut iudicia vestra inposterum suspendite, ne ob eiusmodi temerarias et iniquas censuras Respublica literaria male audiat«.

Desuden er tilføjet S. 81 L. 4 f. o.—S. 82 L. 7 f. n. (Stykket om Potuanernes Gudsdyrkelse); S. 137. L. 22 f. o.—S. 138. L. 2 f. o. (Stykket om, hvorfor Niels Klim efter sin Hjemkomst ved en Sammenligning med sine Landsmænd kom til at dømme mildere om Indbyggerne i Kvamboja, der med Alderen bliver mere og mere løsslupne og udsvævende, saa at kun Folk under 40 Aar kan finde Anvendelse i det offentliges Tjeneste); S. 141. L. 11—18 f. o. (»Tunc ego mecum tacitus: O! terque quaterque beátam Europam nostram! maxime vero Galliam & Magnam Britanniam, ubi sexus seqvior nomini respondet, ubi mulieres caece adeo virorum imperio ac voluntati obsequuntur, vt machinae potius aut automata, quàm substantiae libero arbitrio praeditae videantur.«; S. 257. L. 1—18 (det lidt ildelugtende Stykke om Pyglossianerne, der taler »per posteriora«).

De første 18 Sider stemmer overens i Sideskifte i begge Udgaver, men allerede fra S. 19 indtræder Afvigelsen; i Originaludgaven er nemlig her (som for øvrigt flere Steder i den) sat

en Linje for meget paa Siden og allerede derved er Forholdet forrykket, men der er forøvrigt ogsaa paa S. 19 i Udg. 1745 forandret i Linjeskiftet højere oppe paa Siden. Ved at de latinske Verscitater er sat mere kompres, stemmer S. 48—80 atter overens i Sideskifte, men det indrykkede Stykke S. 81 afbryder atter Overensstemmelsen og siden stemmer kun enkelte Sider (S. 276—77, 280, 287—88, 364—65, 375—76, 379) med 2 Sider tilbage og (S. 333, 348) med 3 Sider tilbage i Originaludgaven. 2. Udgave ender S. 382 imod Originaludgavens S. 380.

Af denne Udg. findes en Anmeldelse i Altonaische gelehrte Zeitungen. 1745. XVII. St. S. 142—43, der dvæler ved Tilføjelserne og den ny Fortale »in der neuen Auflage dieser genugsam bekannten und schon in mehrere Sprachen übersetzten holbergischen feinen Satyre« [den findes citeres omtrent ordret i Ludw. Holbergs eigene Lebens-Beschreibung. Cph. und Lpz. 1745. S. 300]. —

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1744. Nr. 100. ($^{14}/_{12}$), 101. ($^{18}/_{12}$), 102 ($^{21}/_{12}$): »Udi Christian Gottlob Mengels & Compagnie Boglade, paa Hiørnet af Kiøbmager, og Silke-Gaden, er at bekomme, som nyelig fra Pressen er udgaaen, Nicolai Klimii Iter Subterraneum, eller den Underjordiske Reyse, som af Autor selv er formeeret, ey alleene med en Fortale, der beviser Bogens Sandfærdighed, men endog udi Texten, paa adskillige Stæder forbedret, saa og med fleere Kaaberstykker ziiret. Exemplaret sælges for 5 mk Danske paa Skrivpapier.« og smstds. 1744. Nr. 104 ($^{28}/_{12}$): »Siden Nicolai Klims Underjordiske Reyse, nu udi det Danske ligesom og paa Latinsk er meere fuldstændig en tilforn komen fra Pressen, hvilken af Autor selv er formeeret baade udi Texten, saavelsom med en Fortale der beviser denne Underjordiske Reyses Rigtighed, samt ziiret med fleere Kobberstykker; Saa vil Forlæggerne Christian Gottlob Mengel & Compagnie herved bekiendt giøre, at denne nye forbedrede Niels Klims Reyse complet er at faae udi deres Boglade paa Hiørnet af Kiøbmager og Silkegaden«. Af disse Avertissementer fremgaar, at denne Udgave allerede forelaa trykt og var til Salg inden Udgangen af Aaret 1744.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,00; 1916 paa Hammershøys for 18,00; 1917 paa Jørgen Møllers for 13,25; 1925 $^{23}/_{2}$ for 31,00.

EDITIO TERTIA 1754

NICOLAI KLIMII | ITER | SVBTERRANEVM | NOVAM TELLVRIS THEORIAM | AC | HISTORIAM QVINTÆ | MONARCHIÆ | ADHVC NOBIS INCOGNITÆ | EXHIBENS | E |

BIBLIOTHECA B. ABELINI. | EDITIO TERTIA AUCTIOR ET EMENDATIOR | (Vignet som i 2. Udg.) | HAFNIÆ & LIPSIÆ | SUMPTIBUS FRID. CHRISTIAN PELT. | MDCCLIV. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; foran Titelkobber med Underskriften: Nic: Klimius Imperator | Subterraneus et Ædituus ad Templ: | Crucis Berg: Norweg: | sign. »Brühl sc. Lips.«; PRAEFATIO APOLOGETICA. upag.; sign.)(—)(4(v) 8 Sider; Slutningsvignet; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. 1—363 (sign. A—Z6(r); Slutningsvignet; S. 364: Huc vsque Manuscriptum | NICOLAI KLIMII. | Sequitur | Additamentum Abelini. |; S. 266 (fejl isted. 366): FINIS; derunder Notitsen om Tilføjelserne; nederst paa Siden Slutningsvignet; Overskriften over Siderne er som i de tidligere Udgaver, dog S. 366: »NICOLAI KLIMII ITER &c.«. Præfatio er sat med en større Type end det øvrige Skrift. Ved Kapitlernes Slutning, hvor Pladsen overhovedet tillader det, findes S. 62 en lille Slutningsforsiring og S. 13, 29, 45, 228, 270, 311 og 346 Slutningsvignetter, af hvilke S. 29 og 270 er identiske, medens alle de andre er forskellige. Over hvert Kapitel en (fra 2. Udg. forskellig) Røskenlinje. Foruden det ovenfor nævnte Titelkobber findes indhæftet foran Teksten en kobberstukket Tavle, forestillende et Kort over den underjordiske Verden, aldeles identisk med det i 2. Udg. 1745 og vistnok kun et nyt Aftryk af den samme Plade; S. 203, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »pag. 203.« med Underskriften: »Vectura captivorum | in Firmamentum«, ikke signeret; S. 229, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »ad pag. 229.« med Underskriften: »Magistratus Martinianus,«, sign. i Billedets Underkant: »Brühl sc. Lips.«; smstds., betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »ad Cap. XI.« med Underskriften: »Convivium Mezendorense.«, signeret under Rammen: »Brühl sc. Lips.«; S. 252, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »ad pag. 252.« med Underskriften: »Incola Terræ Musicæ.«, ikke signeret; efter Texten to Tavler, den ene betegnet øverst i Hjørnet tilvenstre som «Fig. II.« med Underskriften: »Typus Civis Potuani.«; den anden betegnet øverst i Hjørnet tilvenstre som »Fig. III.« med Underskriften »Incola Martinianus cum Cæsariæ.«, signeret under Rammen: »Brühl sc. Lips.« Tavlerne findes dog sikkert anbragt paa forskellige Steder i de forskellige Exemplarer. Af disse Tavler, otte i Tallet, er »Vectura captivorum in Firmamentum« og »Convivium Mezendorense« helt ny; Titelkobberet frembyder enkelte smaa Afvigelser fra de tidligere Udgaver, bl. a. er Brühls Signatur tilføjet, »Magistratus Martinianus« ligeledes, bl. a. i Gulvets Tavler og tilføjet Underskrift og Signatur, »Incola Terræ Musicæ« ligeledes, bemærk bl. a. Blomsterne i Forgrunden og det øverste af Strængene paa Bassen, »Typus civis Potuani« har ligeledes smaa Afvigelser, bl. a. Betegnelsen »Fig.« (isted. »fig.«) og det samme gælder endelig: »Incola Martinianus cum Cæsariæ«, hvor tillige Brühls Signatur er tilføjet. Der kan næppe være Tvivl om, at disse Tavler, med Undtagelse af Kortet, er stukket paany til denne Udgave; men alligevel har man bibeholdt Betegnelsen »ad pag. 229« og »ad pag. 252«, som de havde

i 2. Udgave, hvor de passede, medens de her skulde have været betegnet »ad pag. 216« og »ad pag. 238«. Hvad Tavlen »Vectura captivorum in Firmamentum« angaar, er den laant direkte fra den tyske Oversættelse 1753 og skulde her være betegnet »pag. 189«. (I den tyske Oversættelse har den dog tysk Underskrift og ingen Betegnelse af, hvad Side den hører til)].

Ifølge Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. 1874. S. 298) »vanzires« denne Udg. »ved en Mængde Trykfejl«; her skal kun anføres nogle enkelte: første Side i Præfatio: editorum (isted. editorem); S. 9. L. 7 f. o. solum (isted. solem); L. 17 f. o. mutabatur (isted. mutuabatur); S. 10. L. 12 f. n. deuervescente (isted. deferuescente); S. 22. L. 9 f. o. ob (isted. ac) [Originaludg. har fejlagtigt: ab]; S. 23. L. 16 f. o. severe (isted. severæ); S. 24. L. 9 f. o. Praesidiis (isted. Praesidis); S. 34. L. 3 f. o. cuius (isted. huius; Trykfejlen findes allerede i 2. Udg.); S. 35. L. 7 f. o. breui urbem er udfaldet efter totam; S. 49. L. 8 f. o. solitis (isted. solidis); S. 51. L. 4 f. o. officiunt (isted. afficiunt); S. 83. L. 13 f. o. ad (isted. ac; Trykfejlen findes allerede i 2. Udg.); S. 92. L. 2 f. o. ad (isted. at); S. 101. L. 14 f. n. & (isted. ut; Trykfejlen findes allerede i 2. Udg.); S. 102. L. 9 f. o. perspicuunt (isted. perspiciunt); S. 111. L. 13 f. o. false (isted. salse); S. 124. L. 12 f. o. quaerelae (isted. querelae); S. 164. L. 1 f. o. propria (isted. propiora); S. 169. L. 4 f. o. er compendio udfaldet foran fiant; S. 180. L. 3 f. n. er ac udfaldet efter monitis; S. 186. L. 1 f. n. præclare (isted. præclaræ); S. 191. L. 6 f. o. Metaphisicus (isted. Metaphysicus); S. 194. L. 6 f. o. auertebam (isted. aduertebam); S. 208. L. 14 f. o. mactionis (isted. actionis); S. 264. L. 12 f. o. eorundem (isted. earundem); S. 271. L. 4 f. o. regione (isted. regioni; Trykfejlen findes allerede i 2. Udg.); S. 278. L. 7 f. o. offerrens (isted. offerens); S. 288. L. 13 f. n. moroo (isted. morbo); S. 294. L. 8 f. n. suspicior (isted. suspicor); S. 302. L. 3 f. n. er fejlagtigt indsat a foran caedendo (i 2. Udg. acedendo); S. 335. L. 1 f. n. false (isted. salse); S. 341. L. 6 f. o. flectu (isted. flecti); S. 360. L. 6 f. o. viuendi (isted. videndi); og L. 13 f. o. apparationem (isted. apparitionem).

I Franckfurtische gel. Zeitungen. Frankf. a/M. 1753. Nr. 95 ($^{27}/_{11}$) S. 534 hedder det i en Omtale af den franske nedenfor nævnte Oversættelse: »Coppenhagen. Der Buchhändler Friedrich Christ. Pelt hat von Nicolaus Klims unterirdischen Reise eine neue lateinische Ausgabe drucken lassen«.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,00; 1924 $^{9}/_{12}$ for 11,00; 1925 $^{23}/_{2}$ for 16,00.

EDITIO QVARTA 1766

NICOLAI KLIMII | ITER | SVBTERRANEVM | NOVAM TELLVRIS THEORIAM | AC | HISTORIAM QVINTÆ | MONARCHIÆ | ADHVC NOBIS INCOGNITÆ | EXHIBENS | E | BIBLIOTHECA B. ABELINI. | EDITIO QVARTA AUCTIOR ET EMENDATIOR | (Vignet som i 2. Udg.) | HAFNIÆ & LIPSIÆ | SUMPTIBUS FRID. CHRISTIAN PELT. | MDCCLXVI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; foran Titelkobberet som i 3. Udg., PRÆFATIO APOLOGETICA. upag.; sign. A—$A_{4(v)}$; 8 Sider; Slutningsvignet; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. 1—358, sign. A_5—$Z_{7(v)}$; S. 358: Huc vsque Manuscriptum | NICOLAI KLIMII. | Sequitur | Additamentum Abelini.; S. 360: FINIS; derunder Notitsen om Tilføjelserne; nederst paa Siden forskellig Slutningsvignet; Overskriften over Siderne er som i de tidligere Udgaver, dog S. 360 findes hele Overskriften trængt sammen over Siden; Præfatio er sat med en større Type end det øvrige Skrift. Ved Kapitlernes Slutning, hvor Pladsen overhovedet tillader det, findes S. 61 en lille Slutningsforsiring og S. 13, 29, 266 og 306 indbyrdes forskellige Slutningsvignetter. Over Kapitlerne en Linje sammensat af Stjerner med enkelte smaa Afvigelser; dog S. 77 og 327 en hel anden Type. Foruden det ovenfor nævnte Titelkobber findes indhæftet foran Teksten en kobberstukket Tavle, forestillende et Kort over den underjordiske Verden, aldeles identisk med den i 2. Udg. 1745 og vistnok, ligesom i 3. Udg., kun et nyt Aftryk af den samme Plade; S. 203 Tavlen »Vectura captivorum in Firmamentum.«; S. 224 Tavlen »Convivium Mezendorense.«; smstds. Tavlerne »Typus Civis Potuani.« og »Incola Martinianus cum Cæsariæ.«; S. 229 »Magistratus Martinianus.«; S. 252 »Incola Terræ Musicæ.«. Alle disse Tavler er kun ny Aftryk af den samme Plade uden Spor af Forandringer, og Betegnelsen »ad pag.« er ogsaa i denne Udg. helt misvisende, idet den oprindelige Betegnelse er bibeholdt, uagtet Siderne ikke stemmer mere].

Naar undtages »Præfatio apologetica« stemmer 4. Udg. overens i Sideskiftet med 3. Udgave indtil S. 40 incl., men fra den følgende Side har 4. Udg. saa meget mere paa Siden, at der ialt indvindes 6 Sider.

Denne Udgave er aabenbart trykt med 3. Udgave som Forlæg; alle de ovenfor noterede Trykfejl findes ogsaa i denne, som desforuden har endel nye, saaledes f. Ex. S. 15. L. 3 f. o. mos (isted. mox); S. 23. L. 7 f. n. quae (isted. qua); S. 29. L. 11 f. o. narrentem (isted. narrantem); S. 69. L. 11 f. o. ad (isted. ac); S. 81. L. 4 f. o. intet (isted. inter); S. 99. L. 5 f. n. eumque (isted. cumque); S. 103. L. 4 f. o. esse (isted. est); S. 141. L. 4 f. n. ad (isted. at); S. 170. L. 7 f. n. generaliter (isted. genialiter); S. 180. L. 15 f. n. status (isted. statua); S. 186. L. 13 f. n. exer-

citatis (isted. exercitatas); S. 191. L. 3 f. o. e (isted. si) og L. 4 f. o. mi (isted. me); S. 200. L. 5 f. o. solum (isted. solem); S. 201. L. 9 f. o. foederis (isted. foderis); S. 215. L. 4 f. o. opes (isted. opus); S. 230. L. 3 f. n. verba (isted. herba); S. 240. L. 10 f. o. excludere (isted. excudere); S. 277. L. 2 f. n. tantum (isted. tantam); S. 309. L. 12 f. o. naufragio (isted. naufrago); S. 311. L. 2 f. o. caduntur (isted. cuduntur); S. 353. L. 4 f. n. qui (isted. quid); S. 356. L. 12 f. n. vocatio (isted. vacatio); S. 359. L. 2 f. o. ad (isted. at). Ved denne Sammenligning af Udgaverne har jeg haft megen Nytte af et Exemplar af 4. Udg. paa det kgl. Bibliotek, gennemrettet muligvis af Werlauff.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 5,00.

1844

NICOLAI KLIMII | ITER | SUBTERRANEUM | NOVAM TELLURIS THEORIAM | AC | HISTORIAM QUINTAE MONARCHIAE | ADHUC NOBIS INCOGNITAE | EXHIBENS. | Editio Schmidtiana. | Northusae et Lipsiae. | Typis et sumptibus B. G. H. Schmidtii. | MDCCCXLIV. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten S. 3—279 (sign. I*—18***r); S. 279: »Huc usque manuscriptum Nicolai Klimii. | Sequitur | additamentum Abelini«. | der ender nederst paa S. 280].

Denne Udg. er aftrykt efter Originaludgaven og Elberling anfører i sin nedennævnte Udg. 1866. S. XVIII: »Repetitio haec est editionis principis, ut ea, quibus aucta est secunda editio, hic frustra quaeras. Ceterum non indoctus homo hanc editionem curavit; nam et vitia non pauca sublata sunt, et in vocabulorum scribendorum ratione quaedam non male instituta«. Hverken Holbergs eller Udgiverens Navn angives paa denne Udgave.

I J. S. Welhaven, Om Ludvig Holberg. 1854. S. 18. (Samlede Skrifter. VI. Kbh. 1868. p. 175) bemærkes: »1844 annonceredes i Tydskland en latinsk Stereotyp-Udgave af Niels Klim til Skolebrug«. Om den virkelig har været benyttet til Undervisning, vides ikke; det er ikke lykkedes mig at finde nogen Anmeldelse af Udgaven. Valget synes i hvert Fald noget besynderligt (jfr. Rob. Prutz, Ludwig Holberg. Stuttgart und Augsburg. 1857. S. 131 »noch vor ganz Kurzem wurde bei uns in Deutschland eine Stereotypausgabe davon als Schulbuch ausgeboten«).

Prisen var ½ Reichsthaler.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,20.

ELBERLINGS UDGAVE 1866

NICOLAI KLIMII | ITER SUBTERRANEUM, | OPUS | LUDOVICI HOLBERGII. | RECOGNOVIT, NOTIS ILLUSTRAVIT, | INDICE INSTRUXIT | DR. CAROLUS GUIL. ELBERLING. | HAVNIAE. | SUMPTIBUS SOCIETATIS | AD PROMOVENDAS LITTERAS DANICAS CONDITAE. | TYPIS THIELANIS. | MDCCCLXVI. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; PRAEFATIO. S. III—XXII. (Undertegn: Script. Havniae mense Aprili a. 1866. | Carolus Guil. Elberling. | CONSPECTUS ARGUMENTI. | Bagsiden blank; Halvtitel: NICOLAI KLIMII | ITER SUBTERRANEUM, | NOVAM TELLURIS THEORIAM AC HISTORIAM QUINTAE | MONARCHIAE ADHUC NOBIS INCOGNITAE EXHIBENS. | E BIBLIOTHECA B[EATI] ABELINI. | EDITIO SECUNDA AUCTIOR ET EMENDATIOR. | Bagsiden blank; PRAEFATIO APOLOGETICA. S. 3—8; Teksten S. 9—273; S. 274: HUC USQUE | MANUSCRIPTUM | NICOLAI KLIMII. | SEQUITUR | ADDITAMENTUM ABELINI. | S. 275: FINIS. | S. 276: ADDENDA. og midt paa Siden: CORRIGENDUM. S. 277: INDEX., der strækker sig til S. 283; Fortalen er sat med en stor Type, Teksten med en noget mindre og Fodnoterne med en endnu mindre].

I Fortalen (S. XIX) udtaler Udgiveren: »Quum hoc opus denuo edendum suscepissem, prima cura fuit, ut Holbergii verba quam fieri posset emendatissima exhiberentur. Fundamenti loco ponenda erat secunda editio, ita tamen, ut vitia eius tollerentur. Magnae hic utilitatis erat collatio editionis principis, quae multo emendatior est; alia vitia coniecturae ope tollenda erant. Quae ubi certa esse videbatur, non monito lectore locos vitiosos sanavi; ubi res dubia videri poterat, consultius duxi, quid scribendum esset, legentes in infima pagina monere. In verbis distinguendis vocabulisque scribendis eam rationem secutus sum, quam in veteribus scriptoribus edendis nunc sequi solemus; nam inepta videbatur pietas ea servare velle, quae nunc improbant plerique rerum eiusmodi periti. Praeterea singula capita in minores sectiones sive paragraphos distinxi, quum haec sola ratio videretur, qua legentes ad alios operis locos inspiciendos commode invitarem itemque indicem conficerem, qui ad plures editiones apte referri posset«. Som det fremgaar heraf har Elberling lagt 2. Udg. til Grund for sin, men har selvfølgelig fjærnet dens aabenbare Trykfejl. I Marginen har han anbragt endel arabiske Tal, der letter Benyttelsen af det ved Enden tilføjede, meget brugbare, Register.

I Fodnoter har han, navnlig støttet paa Werlauffs Undersøgelser, givet endel Oplysninger, dels af historisk og kulturhistorisk Indhold, dels af filologisk Art, herunder særlig Henvisninger til de klassiske Forfattere, af hvis Værker Holberg,

tildels uden at anføre Kilden, har anbragt en Mængde Citater i sin Fortælling. Endel af disse var allerede oplyst af Madvig og N. V. Dorph i sidstnævntes Oversættelse af Niels Klim. Et lille Tillæg til disse offentliggjorde Elberling siden under Titlen: Addenda ad Nicolai Klimii Iter Subterraneum i Danske Samlinger. IV. Kbh. 1868—69. S. 95—96 med en Bemærkning om »Horum nonnulla amico meo debentur C. W. Smith«. I nyeste Tid har Filologen Dr. phil. H. Ræder paavist Kilden til et Par, som var undgaaet Elberling, i Holberg Aarbog 1920. Kbh. S. 225—27.

Da Elberling havde indgivet sin Ansøgning til Samfundet til den danske Litteraturs Fremme, cirkulerede denne imellem Bestyrelsesmedlemmerne, der alle anbefalede den, undtagen Sv. Grundtvig, der gav den følgende hidtil utrykte Paategning ($^6/_7$ 1865): »Hvor gjærne jeg end seer dette Holbergs Mesterværk udkomme i en værdig Skikkelse, saa maatte jeg dog, selv om jeg antog det for tilstedeligt, at vort Samfund bekostede en saadan Udgave, dog(!) finde det højst ubetimeligt i et Øjeblik som dette, da den danske Literatur befinder sig under saa trykkende Vilkaar, medens det nu mere end nogensinde fremfor alt gjælder om at holde den ilive og at vække og nære Kjærligheden til Modersmaalet og dets Literatur — nu at bortødsle de til den danske Literaturs Tjeneste staaende Midler paa et Foretagende, der fornemmelig er beregnet paa at opfriske en Smule europæisk Anerkjendelse«. Udgivelsen blev dog besluttet; Spørgsmaalet om at vedføje Originalens Illustrationer i den nye Udg. gav ogsaa Anledning til endel Forhandlinger, men Sagen blev navnlig af økonomiske Grunde opgivet.

Elberlings Udg. blev med megen Ros anmeldt af Holbergianeren C. W. Smith i Dansk Maanedsskrift. 1866. II. S. 389—96, der slutter med følgende anerkendende Ord: »I det Hele vil det sikkert være hævet over al Tvivl, at her foreligger et fortjenstfuldt Arbeide, hvorved et længe følt Savn er afhjulpet, og som ved den Flid og Dygtighed og varme Kjærlighed for Gjenstanden, hvormed det er udført, i høi Grad fortjener at paaskjønnes«. Anmeldelsen indeholder et Par Tillæg til de oplyste Citater af Klassikerne. S. 392 i Anmeldelsen lyser Smith efter en udtømmende Kommentar til Niels Klim, belyst fra tre Sider, »en nordisk, en antik-classisk og en modern-europæisk« — men en saadan Kommentar hører endnu til »pia desiderata».

Prisen var 2 Rdlr.

Efter Elberlings Udgave er Caput II—III. aftrykt med Fortolkning i Udvalgte Stykker af latinske Forfattere fra Middelalderen og den nyere Tid. Til Brug ved Latinundervisningen i Gymnasiet udg. af M. Cl. Gertz og Jul. Nielsen. 2. Afdeling:

Udvalgte Stykker af Holberg; udg. med Oplysninger af Julius Nielsen og Carl V. Østergaard. Kbh. 1914. S. 28—46 (Fortolkning S. 62—73).

UTRYKT DANSK OVERSÆTTELSE

I Universitetsbiblioteket i Oslo findes, skænket af Grosserer Alf Otto i Lillestrøm, et Haandskrift med Titel: Niels Klims | Under-Jordske Reise, som indeholder en | Nye Jordens | Beskrivelse | Samt det Femte, os endnu | ubekiendte | Monarchies Historie | af | Sal. Abelini | Bibliotheqv. | 4to. Det har tidligere tilhørt Sorenskriver Gunder Aas, der iflg. en Notits i Haandskriftet købte det paa Auktionen efter Kancellisekretær Hans Hornemann (f. 1756 † 1809). Oversættelsen er aabenbart foretaget efter den latinske Originaludgave 1741, hvilket kan skønnes af, at den hverken indeholder den apologetiske Fortale eller de øvrige Tillæg, som Holberg tilføjede i den latinske Udg. 1745. Formodentlig med Rette antager derfor Præsten i Lillestrøm Sofus Thormodsæter, der kan tilskrive sig Æren af at have fremdraget dette Haandskrift, at det er en Oversættelse, der ligger forud for den ældste danske trykte fra Aaret 1742, maaske foretaget samme Aar som den latinske Original udkom.

I en Artikel i Dagbladet Aftenposten i Kristiania 1916 Nr. 95. ($^{20}/_{2}$) (jfr. Nr. 122. ($^{5}/_{3}$)) har Thormodsæter meddelt nogle Oplysninger om dette Haandskrift. Artiklen har kun været mig tilgængelig i et kort Referat i Nationaltidende ($^{22}/_{2}$ og ordret igen $^{7}/_{7}$ 1916). Iflg. dette Referat har Thormodsæter fremsat den Gisning, at Oversættelsen muligvis kunde skyldes den Thomas Georg Krogh, der 1741 udsendte en Oversættelse af Holbergs to Levnetsbreve; om ham kan henvises til Oplysningen under: Ludovici Holbergii ad virum perillustrem *** epistola. U. St. [1728] (I. S. 111—12).

Grosserer Alf Otto har ved Overdragelsen af Haandskriftet til Universitetsbiblioteket i Oslo stillet den Betingelse, at Sofus Thormodsæter »skal besørge dets Offentliggjørelse i den Udstrækning, hvortil jeg [han] maatte faa Anledning«. Første Kapitel blev som Prøve trykt i Bladet »Romerike« (Lillestrøm) og desuden har Universitetsbiblioteket eller vist snarere Kildeskriftkommissionen bekostet en Reproduktion i Facsimile af S. 6 (Slutningen af første og Begyndelsen af andet Kapitel). Et Exemplar af dette Facsimile skal være tilstillet det danske Rigsarkiv[1]) (jfr. Thormodsæters Opsats: »En anonym Oversættelse af Holbergs Niels Klim« i Hist. Tidsskrift. 8. R. VI. Kbh. 1915—17. S. 234—36).

[1]) Ved Forespørgsel i Rigsarkivet har jeg faaet meddelt, at et saadant Facsimile ikke findes der.

Som en yderligere Prøve har Thormodsæter i Holberg Aarbog 1921. S. 76—82 offentliggjort »Det 6te Capitel. Om det Potuanske Folkes Religion«, ledsaget af nogle Bemærkninger om Haandskriftet og Oversættelsen overhovedet (S. 67—75).

DANSKE OVERSÆTTELSER

HANS HAGERUPS OVERSÆTTELSE 1742

NIELS KLIMS | Reise | Under Jorden, | Forestillende | En nye Kundskab om Jorden, | Og | Historie | Om det femte Monarchie, | Som hidindtil har været os ubekiendt; | Funden | Blant Abelins efterladte skrevne Bøger | paa Latin, | Og oversatt af Latin paa Dansk, samt til Trykken | befordret efter special Kongelig allernaadigst Be= | vilning for Jacob Preusses Fallit-Boed. | Kiøbenhavn, 1742. | Trykt af Herman Henrich Rottmer. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; paa Bagsiden: I Følge af Hans Kongel. Majests. allernaadigste Privilegio, | haver jeg revideret denne Version, og finder den over= | eensstemmende med Originalen. Kiøbenhavn den I Maj. | 1742. | J. P. ANCHERSEN, D. |; foran Titelkobber med Underskriften: Nic. Klimcus Imperator | Subterraneus et Ædituus ad Templ: | Crucis Berg: Norweg: |; Teksten (ovenover Frise) S. 1—345 (sign. A—$Y_{5(r)}$); Slutningsvignet; S. 346. Saavidt gaaer Niels Klims | Manuscript: | Nu følger | Abelins Tillæg. | S. 347. ENDE; Slutningsvignet; der findes ikke andre Vignetter end de ovenfor nævnte og Siderne har ingen Overskrift. Foruden Titelkobberet, der bortset fra Underskriften, er identisk med det i den latinske Original 1741, findes indhæftet S. 1 Kortet over den underjordiske Verden, øverst i Hjørnet tilhøjre betegnet »ad Cap. I.« og forsynet med tyske Betegnelser; S. 46 en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre »ad Cap. 4« med Underskriften: »Abbildung eines Bürgers | in Potu.« |; S. 186 en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »ad Cap. 10« med Underskriften: »Abbildung eines Einwohners in Martinia | mit einer Peruque.« | Alle disse Tavler (med Undtagelse af Titelkobberet) er laant fra den tyske Oversættelse. Cph. und Lpz. 1741 (jfr. Boken om bøker. 1. aarg. Oslo. 1926. S. 182)].

I sit 3. Levnetsbrev (Opusculorum Latinorum pars II. 1743. S. 25) bemærker Holberg: »In varias mox lingvas versum fuit hoc Opusculum. Cur sero adeo Danice redditum fuerit, ipse in causa eram; nam lingvam Germanicam plurimi Danorum callent, & inconsultum duxi moralia præcepta maximam partem paradoxa exponere perversæ plebis crisi«. Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXII) meddeler dog, at »der Verleger selbst und zwar zu

gleicher Zeit zu dreyen Uebersetzungen, nämlich, in deutscher, französischer und dänischer Sprache Anstalt machte«. I Aaret 1741 gik Boghandler Preuss imidlertid fallit og forlod Landet; men under $^{12}/_{1}$ 1742 erholdt Hans Hagerup kgl. Bevilling paa at udgive en dansk Oversættelse af Niels Klim. Kreditorerne i Preuss' Fallitbo gjorde Indsigelse udfra det Fallitboet forundte kgl. Privilegium $^{22}/_{12}$ 1741 mod Eftertryk af dets Forlagsartikler, medens Hagerup paaberaabte sig det ham endnu senere forundte specielle Privilegium. Sagen henvistes til Konsistorium, til hvem Fallitboets Kurator, Prokurator Søren Balling, $^{22}/_{1}$ 1742 indgav en Memorial, hvori han bl. a. anbragte følgende: »Det bliver og underdanigst erindret, om hans Oversættelse med den latinske Original er conform, siden han ikke, som der siges, haver det med Auctoris Villie og Vidende« (et Forhold, hvortil formodentlig Anchersens ovenfor anførte noget usædvanlige Censur har Relation). $^{27}/_{1}$ 1742 indgav Hagerup et Svar, hvori han meddeler, at han i Henhold til den ham forundte Bevilling allerede havde begyndt at trykke sin Oversættelse og udstikke Kobberstykkerne samt hævder, at Preuss ikke havde paabegyndt den danske Oversættelse, hvilket kunde skønnes deraf, at en saadan ikke havde været indsendt til Censur. I Kontinuation heraf indsendte Hagerup $^{1}/_{2}$ 1742 en ny Skrivelse, hvori han yderligere søgte at fastslaa den ham ved Bevillingen tildelte Ret til at lade sin Oversættelse trykke. Sagen cirkulerede nu mellem Konsistoriums Medlemmer, af hvilke Professor Joh. Christ. Kall, der var Skifteforvalter i Fallitboet, voterede mod Hagerup, medens de øvrige var mest tilbøjelige til at slutte sig til Universitetsrektorens, Prof. Christen Thestrups, Forslag om at søge tilvejebragt et Forlig mellem de stridende Parter. Holberg selv synes ikke at have deltaget i Voteringen. Endnu en Gang mødte Hagerup frem med en Skrivelse af $^{28}/_{2}$ 1742, men først hen i Maj fandt Sagen sin endelige Afslutning, idet Fallitboets Kurator, Prokurator Søren Balling, $^{8}/_{5}$ 1742 indsendte følgende Skrivelse: »Siden jeg, paa Jacob Preutzes Fallitboes Vegne, saaledes er bleven forenet med Mr. Hans Hagerup, at han til Fallitboet aldeles haver afstaaet sin Oversættelse af den danske Klims underjordiske Rejse, og til den Ende leveret mig Bogen med hvad dertil hører, som og jeg saadan Forening skriftlig Hs. Exc. Hr. Geh. Conf. Raad v. Holstein haver bekjendtgjort, og det Hagerup allern. forundte Privilegium paa Bogens Tryk mig fra Cancelliet er udleveret, saa skulde jeg herved ærbødigst have saadan Forening min Hr. Professor tilkjendegivet .... og Fallitboet intet til Hagerup og Hagerup intet til Fallitboet i saa Maade ydermere har at prætendere«. (Aktstykkerne findes for største Delen in extenso aftrykt ved Werlauff i Niels Klims underjordiske Rejse. Fra Latin oversat af N. V. Dorph. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 308—18).

Oversætteren var en norsk Student Hans Hagerup, f. c. 1712, der 1730 blev Student fra en privat Skole i Bergen; han hørte muligvis slet ikke til den bekendte Familie af dette Navn, i hvert Fald findes han ikke paa Elvius' Stamtavle over den og har maaske kun antaget dette Navn. Man ved kun meget lidt om ham; Werlauff (anf. St. S. 311) oplyser, at han $^{16}/_{3}$ 1747 ansøgte om »at det Løfte om Emploi, han havde faaet af Sal. Kongen, maatte af Kongen [Frederik V] blive confirmeret«, men om hans senere Liv og Død vides intet. Han har oversat [O. v. Dalin], Den svenske Argus. 1—2. Part. Kbh. 1740; [O. Gyllenborg], Skyggen af den døde Argus. Kbh. 1741; [O. v. Dalin], April-Verk om vores herlige Tiid. Kbh. 1741; [C. C. Gärtner], Den forsøgte Troeskab. Kbh. 1748; [J. de la Fontaine og Ch. Ch. de Champmêlé], Den forhexede Skaal. Kbh. 1748; [Chr. F. Gellert], Den forstilte Hyrdinde. Kbh. [1750?]; alle anonyme og desuden ladet trykke to Lykønskningsdigte til Kongen i Aaret 1747; endelig anføres han som Oversætter af en muligvis ikke udkommen Oversættelse af: Extract af det kgl. Svenske Videnskabs Academiets Afhandlinger for Juli—Dec. 1739, fra 1745.

I sit ovenfor nævnte Votum havde J. C. Kall henstillet, at »Auctor og Decanus burde af Consistorio blive consuleret, førend nogen Erklæring til H. K. M. gaaer« samt udtalt Ønsket om at »Auctor selv vilde enten paatage sig den Umage at gjøre en [Version], eller i det mindste føre Directionen derover«. Der findes imidlertid intet Spor af, at Holberg har indladt sig paa at føre et Tilsyn med Oversættelsen; ganske vist skriver Holberg i sin 368. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 192): »Udi et Manuscript, som var en Dansk Oversættelse af Klims Rejse, haver jeg fundet Fejl af samme Natur. Paa det Sted, hvor der staaer, Maria et flumina margaritarum sunt feracia [Originaludg. 1741. S. 133] er Oversættelsen bleven denne: Havet og Floderne give en Mængde af Ædelsteene, og paa et andet Sted, hvor der tales om levende Træer, som havde Hænder og Fingre, og findes disse Ord: Qvot gemmæ tot digiti [Originaludg. 1741. S. 19], det er, saa mange Knopper saa mange Fingre, er Versionen bleven saadan: saa mange Juveler saa mange Fingre.«, men disse Steder findes i Hagerups Oversættelse gengivet henholdsvis saaledes: S. 125: »og der findes allevegne Perler i Havet« og S. 19: »saa mange Knopper, saa mange Fingre«. Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. 1874. S. 319) slutter deraf, at disse Fejl, hvis det er Hagerups Oversættelse, Holberg sigter til, maa være bleven rettet i Haandskriftet inden Trykningen. Men længere henne i den 368. Epistel skriver Holberg: »Udi alle Versioner af samme Skrift er formedelst utilstrækkelig Kundskab i det latinske Sprog begaaet en Fejl, som ingen haver taget sig vare for, uden den Franske Oversætter. Udi Klims

Rejse tales om en Kroemand, som siges Insulæ hujus Dominus [Originaludg. 1741. S. 149] Det er: Ejer af dette Huus. Dette have alle saaledes verteret: Herre af denne Øe, bedragne af det dobbelt lydende Ord, Insula, som betyder baade en Øe og et Huus; der tales ellers forhen ikke om nogen Øe, ej heller er det rimeligt, at en Kroemand skulde være Herre over det heele Philosophiske Land«. Naar Holberg her siger »alle Versioner«, er det imidlertid urigtigt, for den danske Oversættelse har korrekt [S. 139] »min Mand, som boer udi dette Huus«; det synes underligt, at Holberg, hvis han havde gennemgaaet Hagerups Oversættelse og faaet ogsaa denne Fejl rettet, ikke skulde have husket, at Stedet var rigtigt gengivet i denne, men paa den anden Side synes det ogsaa underligt, at han bruger Udtrykket »alle Versioner«, naar den danske Oversættelse, som han dog sikkert har kendt, selv om han ikke har gennemset den, har den rette Gengivelse.

I en Anmeldelse af Baggesens Oversættelse 1789 i Nyeste kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager. 1790. Nr. 23. S. 354 skriver Anmelderen H. J. (ɔ: W. H. F. Abrahamson): »Den første Oversættelse kom ud under Holbergs Øjne, og kunde ansees som hans eget Arbeide« og med Udgangspunkt i denne Ytring bemærker A. E. Boye (i Athene. IX. 1817. S. 146) »Saa meget jeg endog erkiender den smukke Oversættelses Fortienester, hvilken Baggesen har leveret . . . . saa havde jeg dog langt hellere ønsket, at i Samlingen af vor Digters udvalgte Skrifter hiin ældre ogsaa meget gode og for det meste mere troe Oversættelse var bleven brugt, istedetfor Baggesens . . . .« og lidt senere »hiin Fordanskning, der, om den endog ei ganske er af Holberg selv, dog er langt mere Holbergsk end den brugte«. Med Rette bemærker Werlauff (anf. St. S. 320) i Anledning af disse Udtalelser »under Holbergs Øjne kan den paa ingen Maade siges at være udkommen« og gør yderligere opmærksom paa, at der i denne ældste danske Oversættelse findes endel Ord, som Holberg næppe selv vilde have anvendt, f. Ex. S. 180 Gros. Canceler, S. 187 Unzefer (Utøj), S. 224 urimelige Lande (terræ paradoxæ), S. 280 Sænfter (Bærestole, Portechaise), hvortil kan føjes adskillige flere, saaledes blot for at nævne et Par S. 152 Slotter og S. 155 Bevelse.

I Holberg-Aarbog 1922. S. 77—80 har Karl Mortensen forsøgt at hævde, at Holberg »personlig har gennemset, rettet og forbedret den Klim-Oversættelse, Preuss'es Fallitbo købte af Student Hagerup«, men det kan dog næppe siges at være bevist.

De latinske Verscitater er overalt gengivet i Prosa i den almindelige Tekst og uden særlig Fremhævelse.

Udgaven frembyder forholdsvis faa Trykfejl (et Par kan nævnes som Exempler S. 144. L. 7 f. o. Foruuft (isted. Fornuft); S. 166. L. 4 f. n. ovrige (isted. øvrige).

Bogtrykkeren var Herman Henrik Rottmer, der i Aarene 1729—34 trykte i Kbh., derefter en Tid i Tønder, men 1740 blev Bestyrer for det Bogtrykkeri i Kbh., som Preuss oprettede.

Denne ældste danske Niels Klim-Oversættelse anføres kun i Worms Lexicon III. 1784. S. 347, medens ellers alle ældre Kilder kun kender den nedenfor anførte Udg. af 1745, som Worm ogsaa selv i I. 1771. S. 459 anfører som den første.

Der kendes ingen Anmeldelse af denne Udgave.

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation 1742. Nr. 35. ($^{18}/_{5}$) findes følgende Avertissement: »Procurator Søren Balling i Gothersgaden her i Staden boende, lader herved .... bekiendtgiøre, at hos hannem kand faaes Specification eller Catalogus over de Bøger, som ere Jacob Preusses eget For- og Oplag, og hvoraf ingen Oversettelse, Eftertrøk, eller Trøkt at lade i Hans Majests. Riger og Lande indføre, maa skee i 20 Aar .... Paa bemeldte Specification finder Liebhaberne den af mange aggreerede Niels Klims underjordiske Reise, nu i det danske Sprog, som med første kand ventes fra Præsen« (og omtrent ordlydende i Kiøbenhavns Post-Rytter 1742. Nr. 42. ($^{25}/_{8}$)). Men inden sidstnævnte Avertissement i Post-Rytteren fremkom, maa Oversættelsen være udkommen, thi i Relationerne Nr. 51 ($^{25}/_{6}$), 53 ($^{2}/_{7}$) og 55 ($^{9}/_{7}$) findes et andet Inserat: »Den allerede i diverse Sprog bekiendte Bog Nicolai Klims underjordiske Reyses Beskrivelse kaldet, er nu paa Dansk at faae til kiøbs for 3 mk. i Procurator Søren Ballings Gaard i Gothersgaden, og gives de som paa engang tage 10 Exemplarer, det 11te for intet«.

I Kiøbenhavns extraordinaire Relation 1744. Nr. 19 ($^{16}/_{3}$), 20 ($^{20}/_{3}$), 21 ($^{23}/_{3}$): »Hos Bogtryckeren E. H. Berling boendes udi Store-Cannikestrædet, er af Hr. Assessor Ludvig Holbergs Skrifter efterfølgende at bekomme nemlig .... [6]) Niels Klims Reise under Jorden etc. for 3 Mck.«

Prisen var som anført 3 Mk.

Denne Udgave forekommer ret sjældent. Exemplarer solgtes 1866 paa J. H. Paullis Auktion for 1 Rdl. 3 Mk. 8 Sk.; 1898 paa Lynges for 7,00; 1913 paa Wimmers for 12,00; 1916 paa Warburgs for 28,00; 1922 $^{15}/_{11}$ for 45,00; 1923 paa K. Scavenius' for 155,00; 1925 paa M. Lorenzens for 30,00; 1927 $^{5}/_{4}$ for 16,00 og paa P. Fr. Rists for 20,00; 1928 $^{29}/_{10}$ for 18,00.

2. (TITEL)OPLAG 1745

NIELS KLIMS | Reise | Under Jorden, | Forestillende | En nye Kundskab om Jorden, | Og | Historie | Om det femte Monarchie, | Som hidindtil har været os ubekiendt; | Funden | Blant Abelins efterladte skrevne | Bøger paa Latin, | Og oversat af Latin paa Dansk. | Andet og formeret Oplag. | Kiøbenhavn og Aalborg, 1745. | Hos Christian Gottlob Mengel & Comp. | Boghandler, boendes paa Hiørnet af Kiøb= | mager= og Silke= Gaden. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (uden Censurpaategning paa Bagsiden); foran Titelkobber noget forandret, bl. a. m. H. t. Baggrunden, baade fra den latinske, den danske 1742 og den tyske 1741; med Underskriften: Niels Klim Kæiser under Jorden | og Kloker til Kaars Kirken | i Bergen j Norge |; Fortale. (ovenover Frise) upag.; sign. χ_2—$\chi_{5(v)}$; 8 Sider; Slutningsvignet; Teksten S. 1—345 (sign. A—$Y_{5(r)}$); Slutningsvignet; S. 346. Saavidt gaaer Niels Klims | Manuscript: | Nu følger | Abelins Tillæg. | S. 347. ENDE; Slutningsvignet; selve Teksten er det gamle Oplag fra 1742, som den ny Forlægger har forsynet med et nyt Titelblad, nyt Titelkobber og en Oversættelse af Fortalen fra den 2. latinske Udgave fra 1745. Desuden har han efter selve Teksten ladet indsætte enkelte Blade, indeholdende de Tillæg, som Holberg havde forøget den anden latinske Udgave med; disse er henholdsvis betegnede over Teksten »Ad pag. 75. lin. 11.« (1 Blad); »Ad pag. 129. lin. 20.« (11 Linjer; Bagsiden blank); »Ad pag. 236. lin. 5.« (18 Linjer; Bagsiden blank); »Ad pag. 132. lin. 16.« (8 Linjer; Bagsiden blank). I nogle Exemplarer er disse Blade indsat paa de paagældende Steder i Teksten. Foran Teksten er indsat et Kort over den underjordiske Verden, foroven i Hjørnet tilhøjre betegnet: »ad Cap. I.«; det minder om det i 2. latinske Udgave benyttede, saaledes ses her begge Ender af Rebet, hvori Niels Klim hang, men Fugleforspandet mangler og ligeledes Landtoningerne og Solen i Midten er noget forskellig. Betegnelserne er danske (saaledes »Norge«, »Planet Nazar« og »Den underjordiske Soel«). S. 46 findes en Tavle, øverst tilvenstre i Hjørnet betegnet »ad Cap. 4.«, med Underskriften: »Indbyggerne i Potu«, et helt nyt Stik med adskillige smaa Forandringer fra alle de tidligere Udgaver; S. 186 en Tavle, øverst tilvenstre i Hjørnet betegnet »ad Cap. 10.«, med Underskriften: »En Martinianer med | Peruque«, ogsaa et nyt Stik, med adskillige smaa Forandringer og ligesom den foregaaende mere udvisket og bleg end i de tidligere Udgaver; S. 212 en Tavle, øverst tilhøjre i Hjørnet betegnet »ad pag. 212.« uden Underskrift, forestillende en Raadsforsamling angaaende Parykkers Indførelse, laant fra den 2. latinske Udgave (S. 229) men foruden Pagina-Betegnelsen tillige med smaa Forandringer i Baggrunden og Sideværggene; S. 232 en Tavle, øverst tilhøjre i Hjørnet betegnet: »ad pag. 232.« med Underskrift: »Insola Terræ Musicæ«, sikkert Tavlen fra den 2. latinske Udgave, kun med rettet Paginabetegnelse].

Som ovenfor nævnt kendte en ældre Tids Holbergforskning (Worm fraregnet) ikke den danske Oversættelse 1742, men regnede Udg. 1745 for den ældste og Udtrykket »Andet og formeret Oplag« opfattede man (jfr. A. E. Boye i Athene. IX. 1817. S. 552) saaledes, at dette Titelblad var bleven trykt til, efter at 2. latinske Udgave med den apologetiske Fortale og Tillæggene var udkommet; men det rette Forhold blev oplyst af Ove Thomsen i Nyt Aftenblad. 1824. Nr. 30. ($^{24}/_{7}$) S. 263—64 i en Artikel: »Naar blev Holbergs Niels Klim oversat paa Dansk«. Den ny Forlægger, der havde været i den fallerede Preuss' Tjeneste, havde formodentlig tilkøbt sig Oplaget af den danske Oversættelse og, da Holberg forøgede Originalen med Fortale og Tillæg, mente han for Læsernes Skyld ogsaa at maatte supplere den danske Oversættelse med disse nye Tillæg og iværksatte derfor en Oversættelse af disse Stykker; Fortalen kunde han jo let sætte ind i det gamle Oplag, idet den lige optog et halvt Ark, og de øvrige Tillæg trykte han paa enkelte Blade med Betegnelse af, hvor i Teksten de skulde indføjes.

Af dette 2. Oplag med den apologetiske Fortale og Tillæg findes ogsaa Exemplarer med aldeles enslydende Titelblad, kun at Bogstavet H i Historie ikke er trykt med Fraktur, desuden er den vandrette Streg, der adskiller Ordene: »Andet og formeret Oplag.« fra »Kiøbenhavn og Aalborg, 1745« forskellig. Endvidere er Fortalen omtrykt, hvilket kan ses af den forskellige Frise ovenover Teksten, de smaa Røskenforsiringer over hver Side og den forskellige Slutningsvignet; men Sideskiftet er overensstemmende. Sign. $3_{(r)}$ L. 9 f. n. findes to Gange en afvigende r-Type.

Tavlerne er de samme, men kolorerede; i det Kgl. Bibl.'s Ex. findes S. 14 indsat en Tavle, forestillende Niels Klims Opvaagnen efter Faldet; signeret Abildgaard pinx: Clemens sculps, som selvfølgelig ikke hører med til denne Udgave. Friserne og Vignetterne er ligeledes kolorerede.

I Holberg-Samlingerne paa det kgl. Bibliotek findes med Philipsens Haand følgende Optegnelse: »Af N. Kl. paa dansk 1745 haves to Boghandlerfabrikata det ene, der omtales af Werl; det andet med et nyt Titelblad, der adskilles fra det førstnævne derved: isted. Og staaer og, at Versalen H i Historie er ikke Fraktur; istedetfor Monarchie staaer Monarchia; ubekjendt istedetfor ubekiendt; formerede Oplag isted. formeret Ark; boende isted. boendes. Iøvrigt ligner Titelbl. det andet paa Stregen(?) nær. Det Ex., jeg har for mig (Kamph.) er forresten flikket sammen; Kobberne høre til den lat. N. Klim. Paa Grundtegn. er sat til en Figur forestill. Fugletransporten og henviist til pag. 199 (NB. det er i den lat. Text). Man vil altsaa ikke med Sikker-

hed kunde sige om Titelbl. hører til denne Udg. eller om der maaskee virkelig existerer en anden Udg. af dette Aar. I Slutningen er fra pag. 337 Slutningen omtrykt tættere saa at de 10 pag. 337—347 er bleven til 6, altsaa det sidste 342. Orthographien er i disse Blade noget moderniseret, saa at denne Udg. hvis den ellers kan kaldes saa, maaskee er et senere Eftertryk, der er os ubekjendt. — Dog, da baade den apologet. Fortale og alle Tillægene pag. 76 osv. mangle kan det gjerne være et enkelt saadan fabrikeret Exemplar«.

Den i ovenstaaende Notits omtalte Kamph. maa sikkert være den 1846 i en Alder af kun 33 Aar afdøde Botaniker Bernh. Casp. Kamphøvener; i Fortegnelsen over hans 30. Januar 1849 bortauktionerede Bøger findes S. 30 anført: Niels Klims Reise. 2. Opl. 1745 og det er formodentlig det af Philipsen ovenfor beskrevne Exemplar. Hvor dette er kommet hen, kan for Tiden ikke oplyses.

I Kiøbenhavns Post-Rytter 1744. Nr. 100 ($^{14}/_{12}$), 101 ($^{18}/_{12}$), 102 ($^{21}/_{12}$) findes i Tilslutning til et Avertissement om den 2. latinske Udg. følgende Notits: »Og bliver udi næste Uge ligeledes færdig, udi vort Danske Sprog benævnte Klims Underjordiske Reyse, med den nu formeerte Latinske Original Conform, og koster 4 mk. Danske.« og smstds. Nr. 104 ($^{28}/_{12}$): »Siden Nicolai Klims Underjordiske Reyse, nu udi det Danske ligesom og paa Latinsk er meere fuldstændig en tilforn komen fra Pressen, hvilken af Autor selv er formeeret baade udi Texten, saavelsom med en Fortale der beviser denne Underjordiske Reyses Rigtighed, samt ziiret med fleere Kobberstykker; Saa vil Forlæggerne Christian Gottlob Mengel & Compagnie herved bekiendt giøre, at denne nye forbedrede Niels Klims Reyse complet er at faae udi deres Boglade paa Hiørnet af Kiøbmager og Silkegaden« (omtrent enslydende i Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1744. Nr. 92 ($^{29}/_{12}$), 1745. Nr. 1. ($^{4}/_{1}$), Nr. 4. ($^{15}/_{1}$)).

Som det fremgaar af disse Avertissementer, er dette 2. Oplag, til Trods for at det bærer Aarstallet 1745, udkommet allerede i Slutningen af Aaret 1744 formodentlig omkring d. 20. December.

Prisen var 4 Mk.; i Kiøbenhavns extraordinaire Relation. 1748. Nr. 45. ($^{24}/_{6}$) findes et Avertissement: »Hos Corfits Braem ved Nyehavns Canal er at bekomme følgende Bøger: . . . . Niels Klims Reise under Jorden 3 mk.« og i et Avertissement fra Faber og Nitsckhe bagi Th. Arnold, Grammatica anglicana et danica. 2. Opl. Kbh. 1791 angives Prisen til 72 Sk.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,75; 1923 paa Johan Levins for henholdsvis 40,00 og 45,00; 1925 $^{23}/_{2}$ for 20,00 og paa M. Lorenzens for 16,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo (Kortet manglede) for 21,00.

Hagerups Oversættelse blev optrykt i Holberg Comoedierne og de populære Skrifter Festutgaven 1922 ved Francis Bull, Georg Christensen, Carl Roos, S. P. Thomas, A. H. Winsnes. Kria. 1923 det Bind, der bærer Titlen: Holberg Niels Klims Reise under Jorden × Trende Epistler til *** × Epistola CDXLVII ved S. P. Thomas og A. H. Winsnes. Kria. 1923. S. 1—183, med en Indledning (S. VII—XVI) af de to Udgivere og Noter og Oplysninger S. 185—93.

OLUF WORMS PAATÆNKTE OVERSÆTTELSE

Iflg. en Ytring i et Brev ($^{25}/_{8}$ 1783) til R. Nyerup, trykt i Jens Møller, Nyt theol. Bibliothek. XIX. 1831. S. 142, fra den senere Rektor i Horsens Oluf Worm, paatænkte denne at levere en ny Oversættelse af Niels Klim. Han skriver: »Jeg omgaaes de Underjordiske, det er: jeg oversætter Niels Klim. Men det gaaer kun langsomt, jeg har ingen Tid for Ledighed«. Hvor langt han naaede, vides ikke; den udkom i hvert Fald ikke.

BAGGESENS OVERSÆTTELSE 1789

NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REISE | VED | LUDVIG HOLBERG. | OVERSAT | EFTER DEN LATINSKE ORIGINAL | AF | JENS BAGGESEN. | KIØBENHAVN, | TRYKT HOS JOHAN FREDERIK SCHULTZ, | UNIVERSITETS-BOGTRYKKER. | MDCCLXXXIX. | 4to.

[Indhold: Titelblad; Halvtitelblad: NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REISE. | (bagpaa: INDHOLD.) |; derefter paa ny Side: APOLOGETISK FORTALE. | upag.; sign. a_3—$b_{2(v)}$; Teksten S. 1—392 (sign. A—$Ccc_{4(v)}$); S. 392: ENDE PAA DEN UNDERJORDISKE REISE. |; derefter paa ny Side: ABELINS TILLÆG. | upag.; sign. $Ddd_{(r-v)}$; over Siderne Kapitelangivelse; efter hvert Kapitel en Bølgestreg; der findes følgende Tavler, foran Teksten Klims Nedfart, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre »Cap. I.«, signeret: Juel del:; Clemens Sculps; S. 14. Klims Drøm, betegnet smstds. »Cap. II.«; sign. Abildgaard pinx:; Clemens Sculps:; S. 34. Klims Møde med Træerne, betegnet smstds. »Cap. III.«, sign. Abildgaard pinx:, Clemens Sculps:; S. 54. Klims Knæfald for Fyrsten af Potu, betegnet smstds. »Cap. IV.«, sign. Abildgaard pinx:, Clemens Sculps:, S. 74 Klim ved Milestøtten, betegnet smstds. »Cap. V.«, sign. Abildgaard pinx:, Clemens Sculps:; S. 82. Klim ved en Gudstjeneste i Potu, betegnet smstds. »Cap. VI.«; sign. Abildgaard pinx:, Clemens Sculps:; S. 92 Klim ved Triumftoget med Stilleren af Forslaget om Stændernes Lighed, betegnet smstds. »Cap. VII.«; sign. Abildgaard pinx:, Clemens Sculps:, S. 114 Rettergang over en afdød Fyrste i Potu, betegnet smstds. »Cap. VIII.«, sign. Abildgaard pinx:, Clemens Sculps:; S. 126. Klim i det filosofiske Land i Anatomikamret, hvor en af Filosofernes Hustruer bringer

ham Føde, betegnet smstds. »Cap. IX.«, sign. Abildgaard pinx:, Clemens Sculps:; S. 214 en Martinianer med Paryk, betegnet smstds. »Cap. X.«, sign. Abildgaard del:, Clemens Sculps:; S. 258. Klim reddes fra Skibbrudet, betegnet smstds. »Cap. XI.«, sign. Abildgaard pinx:; Clemens Sculps:; S. 292. Klim hyldes som Solens Gesandt, betegnet smstds. »Cap. XII.«, sign. Abildgaard pinx:; Clemens Sculps:; S. 304 de besejrede Folkeslag, Arctonierne, Kispusianerne og Alectorianernes Gesandtskab til Kejseren af Qvama, betegnet smstds. »Cap. XIII.«, sign. Abildgaard del.; Clemens Sculps.; S. 344. Klim krones til Kejser af Qvama, betegnet smstds. »Cap. XIV.«, sign. Abildgaard del., Clemens Sculps.; S. 362. Klims Flugt ind i Hulen, betegnet smstds. »Cap. XV.«, sign. Abildgaard del:; Clemens Sculps:; S. 376. Klim stiger op af Hulen paa Fjeldet i sit Fædreland, betegn. smstds. »Cap. XVI.«; sign. Abildgaard del:, Clemens Sculps. Den apologetiske Fortale er sat med en større Type end den øvrige Tekst].

Allerede i Aaret 1785 var der Planer om at udsende Baggesens Oversættelse af Niels Klim med Tegninger af N. Abildgaard. Luxdorph konfererede i den Anledning med Kunstneren (jfr. Luxdorphs Dagbøger, i Uddrag udg. ved E. Nystrøm. II. Kbh. 1925—30. S. 348. 359. 367) og foreslog til Medhjælper ved Udgaven sin daværende Sekretær, den bekendte Joachim Junge, som imidlertid, da Luxdorph døde 1788, ikke vides at have haft Andel i Udgaven.

I Aaret 1787 udsendtes en Subskriptionsplan, der blev optrykt i adskillige periodiske Blade, bl. a. Adresseavisen. 1787. Nr. 124. ($^{15}/_{6}$) og som bl. a. gengives i Kritik og Antikritik. 7. H. Nr. 3. ($^{5}/_{11}$) 1790) S. 34 ff. med kritiske Bemærkninger. Den lyder saaledes: »Niels Klims underjordiske Reise er et af de classiske Værker i Satiren, og upaatvivlelig et af Jordens allerfortrinligste, da det er Mesterværket af en Mand, hvis Arbeider ere ligesaa mange Monumenter til Danmarks Ære. For at sætte dette Skrift, hvis sieldne Værd Europas Dom alt længe har fastsat, i et fordeelagtigere Lys, end det hidindtil har staaet i for Danske Læsere, har et Selskab foretaget sig, at udgive det, oversat i Nationens eget Sprog, i Qvartformat paa got Papiir, med skiønne latinske Bogstaver, og prydet med Kobbere og Vignetter. Oversættelsen bliver af J. Baggesen, Kobberne malede af N. Abildgaard, stukne af F.(!) F. Clemens, og Trykken af N. Møller. Den yderste Flid skal ikke spares for at tilveiebringe dette saa skiønt som mueligt. Prisen bliver for Subscribenterne 4 Rdlr. Man er overbeviist om, at den Agt og Yndest, vor udødelige Holberg saa fortient har tilvundet sig, vil besiele saa mange af Publicum ved Tanken om de blide Øieblikke, hans gottende comiske Muse daglig skaber dem, at Selskabet kan see sig understøttet i dette Foretagende. De, som subscribere for 10 Exemplarer, faae, imod contant Betaling ved Værkets Annammelse, det 11te

frit. Indleveringen af Planerne skeer til Kobberstikker Clemens, Hofbogtrykker Møller, Baggesen eller Adresse-Contoiret, hvor ogsaa Subscription modtages, indtil Nytaar. Efter denne Tid bliver Prisen, saavel for Boghandlere, som enkelte Kiøbere, 5 Rdlr.«.

Yderligere fremkom i Adresseavisen. 1788. Nr. 80. ($^{11}/_{4}$) følgende Avertissement: »Da endeel af Subscribenterne paa Oversættelsen af Niels Klims underjordiske Reyse have yttret det Ønske, at see den latinske Original hostrykt, har Selskabet for sammes Udgivelse besluttet at lade den følge med i samme Bind, uden at forhøye Prisen for dem, som enten allerede have subscriberet, eller inden Maymaaneds Udgang endnu vilde behage at lade sig tegne. Indtil denne Tid modtages Subscription hos Hr. Kobberstikker Clemens paa Nørregade Nr. 51 og 52, hos Hr. Hofbogtrykker Møller, og paa Vandkonsten Nr. 256 hos Hr. J. Baggesen«. Som det vil vides, blev der muligvis paa Grund af Mangel paa Tilslutning intet af denne Plan.

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 321) formoder, at det Selskab, der forøvrigt slet ikke nævnes i selve Udgaven, kun har bestaaet af de i Subskriptionsplanen nævnte fire, Baggesen, Abildgaard, Clemens og N. Møller, men saaledes forholder det sig dog næppe. I et Brev fra O. Høegh-Guldberg til Geheimeraad Joh. von Bülow af $^{9}/_{5}$ 1788 (trykt i Af Geheimeraad Joh. v. Bülows Papirer. Udg. af Ludvig Daae. Chria. 1864. S. 236) skriver denne: »Tak for Klim. Omhu for sligt er smukt, og af alt i Verden ere Videnskaberne de taknemmeligste«. Det samme Brev er paany udg. af J. H. Bang i Hist. Tidsskrift. 4. R. I. 1869—70. S. 216 og hertil knytter Udgiveren en Note »B. G. Sporon omtaler i et Brev $^{22}/_{2}$ 86 til Bülow Udgaven af Niels Klim med ny Kobbere som Bülows Idee . . . . Jeg formoder, Bülow ikke blot har givet Ideen, men ogsaa væsentlig Pengene til dens Udførelse«. Brevet, der findes i den Bülowske Manuskriptsamling i Sorø Akademis Bibliotek, er af saa stor Interesse for Kendskabet til Udgaven af 1789 og dens Forhistorie, at det her gengives i sin Helhed: »Det er mig særdeles behageligt, af Deres Høi Velbaarenheds høistærede Skrivelse at erfare, at der tænkes alvorlig paa Niels Klim. Sagen selv fortiener det i høi Grad: og naar det ialt bliver udført med den fornødne Smag vil upaatvivlelig baade Skriftet og en smuk Udgave deraf giøre vort Fæderneland Ære. Jeg fornøier mig derfor ikke lidet over at de forrige Kobbere ere forkastede, hvorom dog neppe kunde blive to Meeninger, i sær om dem, jeg saae om hvilke min Kritik strax havde Deres Høivelbaarenheds Bifald. Hovedsagen ved disse Kobbere vil være, tænker jeg, at intet vildt vises paa dem, eller engang noget Løierligt. Sagen selv, som forestilles skal have det Løierlige i sig selv, og

ikke behøve Hielp dertil af Forestillingen. Skriftet selv er og skrevet i den alvorligste Luune: og dertil maa Kobberne svare. Hvor Niels Klim sees, maa han sees i den ærbareste Gestalt, altid som den Comiske Helt i Stykket; men dog ogsaa altid som den hvis ramme alvor det er at giøre det, som han tager sig for. Den Tegning, som Deres Høi Velbaarenhed har behaget at sende mig, er og i sin Skiønhed af gandske anden Beskaffenhed end hiine forrige. Dog kan jeg ikke andet, da det synes som Deres Høi Velbaarenhed saa vil, end sige hvad jeg kunde ønske, havde været anderledes. Det kunde da maaske fortiene at lægges mærke til i henseende til dem som ikke ere endnu færdige. Mig synes at et saadant Kobber burde indeholde en vis Situation af Bogen med et Motto taget af den: jeg erindrer og ikke heller rettere, end at dette samme var Deres Høi Velbaarenheds Meening, og at de Kobbere, som jeg har seet vare saadanne. Men jeg kan ikke see ret, hvortil i Bogen dette Kobber har Hensigt uden for saa vidt som det er Niels Klim imellem Indbyggerne i Potu. Tager jeg feil deri, og at det er en virkelig Situation, som skulde have undflyet mig, saa er det vel, og saa feiler ikkun den Latinske Sententz under neden. Det Sted skulde ikke ilde skikket sig hvor Niels Klim vaagner og seer alle de gaaende Træer med denne Underskrift af Bogen: Arbores quoque apparuere, sed (mirabile visu) mobiles erant. og paa Dansk: Træer vare der og: men (hvor vidunderligt!) de bevægede sig. Tyren havde da blevet seet tillige, men lidt længer borte. Hvad nu det er angaaende, som man kunde erindre imod dette Kobber, da vilde Deres Høi Velbaarenhed behage at dømme om følgende Anmærkninger 1. De have Huer og Kasketter paa. Derom taler Bogen intet: og da der siges at disse Træer hilsede hinanden med Greenene, saa synes det endog, at de ingen Hatte eller andet burde have paa Hovedet for ikke at have noget til fælles med Europæer, eftersom endog deres Hilsen er anti Europæisk. 2. De have Morgenstierner i Hænderne eller rettere de Greene som vare dem i steden for Hænder. Forfatteren siger, at de havde Øxer, hvormed han havde Hensigt til Romernes. De burde da vel følgelig ogsaa havt Øxer 3 De ere meget høie, da dog Forfatteren siger, at de vare ikke høiere end Mennesker hos os 4 siger Forfatteren at de havde korte Been: og de maatte saaledes have for den Langsomheds skyld, som skulde giøre deres Character. Men paa Kobberet synes det som at deres Skridt kunde blive lange nok, eller dog som at de korte Been ikke har været Tegnerens Hovedtanke, da det dog var disse Træers Hoved Egenskab. Jeg vil nu kun heraf tage Anledning at giøre den Anmærkning, at Tegneren holdt sig saa nær til Bogen, som han kunde og skulde han tillægge noget, da at det maatte blive med megen Varsomhed og Smag.

Deres Høi Velbaarenhed slutter vist heraf at jeg med megen Fornøielse tænker paa denne Sag, som er Deres Høi Velbaarenheds Idée, og at jeg ønsker den af mit Hierte al Hæld og Lykke. Men naar nu Deres Høi Velbaarenhed behager at spørge mig, om jeg har tænkt derpaa siden, eller vil videre indlade mig deri; saa maa jeg til det første have den Ære at svare, At jeg ikke har tænkt det mindste derpaa, hvilket Deres Høi Velbaarenhed vel ikke vil forundre sig over, og til det andet: At jeg med den inderligste Fornøielse vilde, om jeg formedelst Omstændighederne kunde giøre det til Ære enten for mig eller Værket. Tid havde jeg nok; men Bøger og Leilighed! — Oversættelsen bør enten giøres eller bestyres af den, som skriver Fortalen: thi saaledes som han characteriserer Bogen, saadan bør Oversættelsen stemmes eller rettere være stemt. Nu vilde Deres Høi Velbaarenhed behage at betænke, hvad Vanskelighed det vilde have for mig at skrive Fortalen herover: thi efter det Begreb jeg har derom, maatte Bogens Historie med sine Udgaver og Oversættelser og mærkeligste Kritiker og literariske Anecdoter vel i saadan Fortale anføres og omtales: thi var det kun om at giøre at skrive Latin, saa gik det vel an, thi Latin kan man skrive paa Coldinghuus[1]) ligesaa got som paa Christiansborg; men ikke faae disse Hielpe Midler. Og for at eftersee tre Linier var det vel ikke værdt at lade komme en Deel Bøger saa Lang vei: ikke at tale om den Langsomhed det vilde gaae frem med. Jeg anseer imidlertid for et Beviis paa Deres Høi Velbaarenheds Agtelse og Venskab, at Deres Høi Velbaarenhed vilde være fornøiet med mit Arbeide heri. Mit videtur, som Deres Høi Velbaarenhed dog neppe vil behøve, skal altid oprigtigen meddeeles.

For Augustins Portrait takker jeg ærbødigst. Det er et skiønt Stykke. Og saa faaer jeg da og at slutte kortelig. Jeg kan og ikke kortere og tillige bedre, end med Latinernes

vale et me ama

Coldinghuus den 22 Febr. 1786. B. G. Sporon.«

Det synes bestemt heraf at fremgaa, at Bülow, der saa rundhaandet støttede Literatur og Videnskab, ogsaa har bidraget pekuniært til, at denne Udgave kunde se Lyset; men muligvis er der ogsaa fra anden Side ydet Tilskud; i hvert Fald omtaler Baggesen i et Brev fra November 1789 (jfr. Jens Baggesens Biographie. I. Kbh. 1843. S. 176) Værket saaledes: »Oversættelsen af Holbergs Klimii Iter Subterraneum, der blev udgivet paa

[1]) Sporon, der 1784 var bleven Kabinetssekretær og Kasserer hos Kronprins Frederik og Geheimekabinetssekretær og Chatolkasserer hos Kongen, blev s. A. afskediget med Pension og trak sig tilbage til Koldinghus. 1793 blev han Amtmand over Koldinghus Amt. † 1796.

Kongelig Bekostning med megen typographisk Pomp, som et Monument for Holberg«.

I H. P. Selmers Nekrologiske Samlinger. 2. Aarg. Kbh. 1851. S. 355 skriver J. C. Fick i en Biografi af J. F. Clemens: »Som et Sidestykke til Pragtudgaven af Peder Paars, vilde Clemens udgive Niels Klims underjordiske Rejse, betalte Baggesen for at oversætte den fra Latin, og lod Værket trykke paa sin Bekostning«.

Af ovenstaaende Brev fra Sporon ses, at Planen allerede var under Ventilation i Begyndelsen af Aaret 1786 og det fremgaar yderligere heraf, at det var i hvert Fald Bülows Hensigt, at Sporon skulde skrive en Fortale. I denne Sammenhæng kan anføres et Brudstykke af et Brev ($^1/_8$ 1786) fra Præsten i Vejle Laurids Smith til Bülow (trykt i Sorø Skoleprogr. 1877. S. 45): »I Onsdags havde jeg et Besøg af Confr. Sporon og hans Frue, som reyste op ad Aarhus til. Vi talte eendeel sammen om Udgaven af Klim, og i Henseende til Fortalen har han en herlig Idée; Ulykken er kun at faae den udført; han vilde have alle editioner og Oversættelser af Klim samlet for at conferere, critisere dem etc., altsaa faae en dygtig Fortale skabt. Men hvor faaer man alt dette samlet, maaskee skulde denne Samling findes i det Tottske Bibliothek, og derfra kunne faaes udlaant? Jeg gad gierne seet Fortalen saaledes skrevet, men som sagt Materialierne?«

Skade kun, at dette første Tilløb til en Holberg-Bibliografi ikke blev udført; da Udgaven udkom 1789, fandtes der slet ingen Fortale i den.

Af de fire Mænd, som nævnes i Subskriptionsindbydelsen, maa den ene, førend man begyndte paa selve Trykningen, være traadt fra, nemlig Hofbogtrykkeren Nicolaus Møller, der nød stor Anseelse for den fine Udstyrelse af sine Skrifter, thi Bogen blev trykt hos Universitetsbogtrykkeren Johan Frederik Schultz. Grunden hertil kendes ikke, men den skrappe Dommer i Kritik og Antikritik. 7. H. Nr. 3. ($^5/_{11}$ 1790) S. 35, der sikkert med Rette formodes at være J. C. Tode, tager deraf Anledning til følgende spydige Udtalelse: »Verket er, som sees af den ovenfor aftrykte Titel, ikke trykt hos N. Møller, hvilket venteligen er skeet for at finde Leilighed til en ny Brøde mod Ordholdenhed, denne nemlig, ikke at levere Trykken saa skiøn som mulig; thi sammenlignes Subskriptionsplanen, der rimeligviis bør ansees for en Prøve, trykt af N. Møller, med Verket sees, at Trykken vilde have bleven skiønnere, og derom kan saa meget mindre tvivles som en udenlandsk Forlægger, der vilde udgive et af Niebuhrs Skrifter, efter at have lovet smukkere Kobbere, tilføiede, at han ikke saae sig i Stand til at levere en saa skiøn og zirlig Tryk som den Møllerske«.

Med Hensyn til Baggesens Oversættelse kan henvises til de nedenfor anførte Anmeldelser; selv ansaa Baggesen »stedse dette sit Arbeide for et af sine bedste« (jfr. Jens Baggesens Biographie. I. Kbh. 1843. S. 177) og skrev i et Exemplar af Bogen, som han før sin Død havde foræret sin Søn, August Baggesen: »Sin elskede Søn, | August Baggesen | skiænker | Sin kostbarste og bedste | danske Bog | Jens Baggesen. | Bern, d. 15de Februar 1825«. (se: Lynges Auktionskatalog 1898. S. 25).

Billederne skyldes N. Abildgaard med Undtagelse af det første: Klims Nedfart, som blev tegnet af Abildgaards Ven, Jens Juel. Sammenhængen hermed er (iflg. H. P. Selmer, Nekrol. Samlinger. 2. Aarg. 1851. S. 355) følgende: »Abildgaard havde nemlig fremstillet N. Klim med en Kommenskringle, der bevægede sig rundt om ham som en Maane, men dette blev forkastet, dog først efter at der vare tagne Prøvetryk, hvilke ere yderst sjeldne«. (Af denne kasserede Plade haves endnu Ætsaftryk, jfr. F. C. Krohn, Saml. til en beskrivende Fortegnelse over danske Kobberstik, Raderinger etc. I. Kbh. 1889. Nr. 795). Men dette var ikke det eneste af Abildgaards oprindelige Billeder, der blev kasseret; det samme overgik det andet, til 2. Kapitel hørende, Klims Drøm; det blev (iflg. samme Kilde) »ogsaa forandret og disse Aftryk ere ligeledes meget sjeldne«. Det er formodentlig dette Billede, som Sporon omtaler i sit ovenfor citerede Brev. Men dette Billede tegnede Abildgaard selv om; det kasserede, hvoraf endnu findes Aftryk bevaret (jfr. F. C. Krohn, anf. Skr. Nr. 797—98), havde Signaturen: »Abildgaard inv.«, medens det i Udgaven benyttede signeredes: »Abildgaard pinx«. Af Abildgaards Original-Malerier bevares endnu 5 i den kgl. Malerisamling.

I J. C. Ficks Beretning (i Selmers Nekrol. Samlinger. 2. Aarg. 1851. S. 355) hedder det: »Da Clemens rejste til Berlin[1]), overdrog han Abildgaard at besørge Trykningen og sendte de to sidste Plader fra Berlin, hvor han stak dem. Et Tyveri i Trykkeriet foranledigede en Forstyrrelse ved Udleveringen af Kobberne, saa at Clemens ved sin Hjemkomst solgte Restoplaget til Brummer for 1500 Rdlr.«.

Ogsaa med Hensyn til Abildgaards og Clemens's Bidrag til Udgaven kan henvises til de nedenfor anførte Anmeldelser. At Begejstringen for dem ikke var udelt, ses af nogle Ytringer i P. A. Heiberg, Rigsdalersedlens Hændelser. Kbh. 1789. 24. Kap. S. 287, hvor det i Anledning af, at Junker Laps' Rejsebeskrivelse ønskes ziret med nogle smukke Kobbere, hedder: »kuns ønsker han, at de maatte blive mere passende til de Steder i Bogen, hvor de skal staae, end Kobberne i den nye Udgave af Niels

[1]) I Aaret 1788; hans Ophold dér varede til 1792, derfra gik Rejsen til London og først 1795 vendte han tilbage til Danmark.

Klim«, hvortil knytter sig følgende Fodnote: »Denne Anmærkning har Junker Laps af sin Tiener, som har sagt ham, at Kobberne til den nye Udgave af Niels Klim vare gandske smukke, som Kobberstykker betragtede, men at han undrede sig over, hvorfore man ikke har beholdt Holbergs egne Kobbere og de Ideer, som han selv har givet dertil, hvilke virkelig ere bedre end disse. »Det er saa en egen Sag, sagde Tieneren, at despotisere over afdøde Mænds Mesterværker. Gemeenlig klæber der dog noget af Kludderens Fingre ved Forandringerne; og det fordømte Bessermachen, det har enten Fanden eller Vildtydsken skabt««.

I Nyeste kjøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager. 1790. Nr. 23. S. 353—65 fremkom en indgaaende Anmeldelse, undertegnet med Bogstaverne H. J., et Mærke, under hvilket W. H. F. Abrahamson har leveret en Række Bidrag i forskellige periodiske Skrifter. I denne Anmeldelse hedder det bl. a. (S. 354): »At tale her om Bogens Indhold var nok til Overflod; hvo har ikke læst Niels Klim fra første Barndom af? Og den Danske, som ikke kjender Bogen: gode Gud, var den værd at skrive for?« Efter nogle almindelige Betragtninger om Værket fortsættes der (S. 357): »Den nye Oversættelse, Værket her fremstaaer i, er i det Hele unægtelig bedre end den forrige, unægtelig bedre end vore fleste Oversættelser, der næsten alle give os et fremmed Sprog med danske Ord .... De mange indstrøede Vers vise, at det var en hældig Digter, der oversatte Værket .... Disse Steders Skjønhed maa da tillige undskylde Digterens Friheder, han der har taget sig med sin Original, ved at udmale i fire Gange saa mange Vers, hvad hiin kun udtrykte ved nogle faa. Dette tilgives da vel ogsaa, men ikke saa let det Andet, at i disse Udmalinger den poetiske Sandhed tillige er skeet for nær. Holberg har om sin Provinds Lalak kun sagt, at Melk og Viin flød i Strømmene, Honning dryppede af Træerne, og Jorden gav, udyrket, sin Grøde. Dette udelukker ikke den Umage at sanke Føden og tillave den; men Oversætteren lader ogsaa Naturen frembringe det Stegte og Sødne, det Bagte og Konficerede, ja alting, endog lægge sig selv paa Fad«. Anmelderen nævner flere Exempler paa den Slags Forandringer samt en Række Exempler paa uheldige Oversættelser (saasom »S. 267, Holbergs Almanakker ere forvandlede til Musenalmanakker, som dog ikke kjendtes i forrige Sekulum«). S. 362 ff. kommer Anmelderen ind paa selve Værkets Ydre: »Det Udvortes af Bogen er, som sagt, ei allene smukt, men har ogsaa typographisk Luxus. Typer, Papiir, Format ere anseelige, og et Kobber til hvert Kapitel fuldender Pragten. Disse ere tegnede af Hr. Prof. Abildgaard og stukne af Hr. Clemens, og det kan ikke nægtes, at baade Tegning og Stik jo svare til det Begreb, man har om

disse to berømte Kunstnere. Det man kunde ønske, var, at disse skjønne Billeder svarede nøjere til Texten; thi fast man vil lære os, at en Digter kun skal være Tonekunstnerens Handlanger, og at Musiken kan skalte og valte med Poesien, som den lyster, saa har dog ingen paastaaet endnu, at ogsaa de tegnende Kunster tilkom saadant despotisk Herredømme over Rigernes Indhold, at Tegneren ikke torde ved at bekymre sig, om hvad der staaer i Bogen, hans Tegninger skulde følges med .... Strax det andet Kobber forestiller Tyren saa tæt ved den sovende Klim, at man paa ingen Maade kan rime sammen, hvorledes den siden kan siges at komme lige hen imod ham. Haud procul behøver ikke at være saa tæt ved, at som her, neppe en Haandbred er imellem Tingene. — Fra 5te Kobber af vises Klim altid i sin overjordiske Dragt, da dog Bogen udtrykkelig siger S. 69, at han paa Fyrstens Befaling klædtes paa potuansk og prydedes med Grene, samt at hans europæiske Dragt ophængtes paa Kunstkammeret. Paa samme 5te Kobber sees ogsaa en Milepæl med en Menneskehaand paa, hvilket dog umuelig kunde finde Sted i Potu. Har endskjønt Texten Ordet: Haand, saa bør dog derved forstaaes en potuansk Haand, nemlig Enden af en Green med sex Qviste paa. — 6te Kap. forestiller Potuanerne i den mørke Hule, hvor de holde deres Andagt, men tillige ogsaa Klim, der halv siddende halv knælende ligger foran og seer ind. Det lader sig vanskelig tænke, at man lod ham komme saa nær til dette hellige Sted, og endnu vanskeligere, hvorledes et Sted, hvor, i Følge Texten, slet intet Lys skal trænge ind, kan være vidt aabent i den ene Ende. Det syvende Kobber forestiller det Triumphtog, som holdtes med ham, der først foreslog Stændernes Lighed hos Potuanerne. Han har ikke den Blomsterkrands paa Hovedet, som Texten omtaler, og det artigste er, at Klim sees her tilstæde ved en Begivenhed, der tildrog sig, længe før han foer ned til den underjordiske Verden. Ligesaa sees paa 8de Blad den Ret, der holdes over en afdød potuansk Fyrste. Det sees klarligen af Texten, at denne Høitidelighed aldrig indtraf, medens Klim var i Landet, alligevel staaer han her livagtig, og seer paa Forhandlingen. Hvorfor endeel af de ærværdige Personer, denne Ret bestaaer af, have faaet store Parykker paa, begribes ikke. Det staaer i aabenbar Modsigelse, med hvad vi kjende til de alvorlige fornuftige Potuanere, og at de ikke bære disse Haarhætter, fordi de ere skaldede, sees af et Par andre Figurer, der ere saa skaldede som en Haand, og have dog intet paa Hovedet. Den hele høitidelige Forretning faaer ved disse Parykker, og et Par Karrikatur-Ansigter, samt den ene Figurs Bladekrave, en ærgerlig Tone af Latterlighed, som er i alle Henseender ilde anbragt. — Huntræet paa 9de Kobber har Blade i Steden for Haar, og det kunde man lade være godt, men at disse Blade ere af en aldeles

anden Art end de paa Qvistene, kan man ikke saa godt finde sig i, som ogsaa det der staaende Skelet af en Nazars Beboer, vel burde have større Ribbeen for neden end for oven, og intet Mellemrum imellem dem og Hofterne. Det 10de Kap. forestiller en Martinian ganske allene, og bliver derved temmelig uinteressant, da man vist heller havde seet en Handling eller Situation, for Ex. Doctor-Promotionen eller Statsraadet i sin første glade Forbavselse over Parykkens Opfindelse, eller den første Audients hos Statssyndicus, eller deslige. Billedet her er desuden en fuldstændig Kopie af det, der allerede findes ved alle forrige Editioner, har ogsaa samme Feil, at det forestiller Aben med nøgne Laar og Fødder, da dog saa meget tales om deres Klæderpragt, der neppe blot har bestaaet i saadan løs Slaaprok, som her er forestillet. Skoene nævnes desuden udtrykkelig S. 226. — Forunderligt er det at see, hvorledes Klim efter al den Tid, han har levet paa Nazar og i Martiniana, endnu har sin langskiødede sorte Kandidat-Vest paa, da han paa 11. Bl. opfiskes af Qvamiterne, samt da de paa det 12te bringe ham Foræringer, som Solens Sendebud, og da han paa det 13de alt som Premierminister er overværende (med skrækkelig dum Physiognomie) ved Gesandternes Audiens hos Kaiseren, endog da han (paa 14de Bl.) krones selv til Kaiser. Denne Vest, ligesaa vel som hans eneste Skjorte, Strømper og Skoe maae have været uforgængelige, og tillige allestedsnærværende, da de baade kunne hænge i Potus Raritetkabinet, og tillige følge Klim til Martinia, og paa hans hele Fart til Vidunderlandene, og saa længe endnu i Qvama. Qvamiternes sorte krøllede Haar og Skjæg kan ikke heller findes paa nogen af de her forestillede, og ligesaa lidet deres Klædedragt af Tigerskind, hvorimod de sees nøgne allevegne, med pittoreske Gevanter af Tøi, som lade ret smukke, men stride aldeles mod Sandheden; derimod findes baade Keiserens og Generalens Legemer tattoverede, hvorom Holberg intet har. Paa 15de og 16de Kobber har endelig Klim faaet en anden Dragt, men paa begge er igjen en aabenbar Modsigelse imod Texten, da udtrykkelig siges, at Klim havde sit Kaiserlige Smykke paa, baade da han paa Flugten krøb i Hulen, og endnu, da han efter sit Fald landede igjen paa Fløjen. Her sees paa 15de Blad Kronen henkastet paa Jorden, og paa 16de er Klim barhoved. Kronen er heller ikke rigtig forestillet, da den beskrives som en Hat, omgivet med Soelstraaler, men her kun viser sig baade paa 14de og 15de Blad, som en Cirkel med spidse (endog krumbøjede) Takker. Paa 13de Bl. har end ikke Kaiseren Krone paa, men sidder med det bare Hoved. Til denne Mangel paa technisk Sandhed bør ogsaa regnes, at næsten allevegne Potuanerne vises ganske uden Klæder, da dog flere Steder tales om deres Dragt; og ligesaa, at de næsten alle, endog Fyrsten, forestilles kun med to Grene, da det dog er det, der

gjør Potuanerne vigtige og anseete, naar de have mange Grene, hvilket siges paa saa mange Steder, men især kan sluttes deraf, at, da (S. 97) Rangsygen havde raset blandt dem, endeel Træer, der kun havde faa Grene, søgte Character af tigrenede eller tolvgrenede«.

Selvom der i denne Anmeldelse, navnlig med Hensyn til Billederne, gør sig en vis Smaalighed og en overdreven Sans for Petitesserne gældende, har Anmelderen dog utvivsomt i det store og hele Ret og hele Anmeldelsen er i saa Henseende et typisk Udtryk for Samtidens Dom om denne stort anlagte og i kunstnerisk Henseende særdeles smagfuldt udstyrede Udgave.

Desuden blev Udgaven anmeldt i det af J. C. Tode udgivne Tidsskrift Kritik og Antikritik. 7. H. Nr. 3. ($^5/_{11}$ 1790). S. 33—42. Størstedelen af dette Tidsskrifts Indhold skyldes Tode selv og der er næppe Grund til at antage, at nogen anden end han skulde være Forfatter af denne Anmeldelse, der i Modsætning til Abrahamsons rolige og maadeholdne Kritik er meget bidsk og temmelig uretfærdig. Anmelderen gennemgaar Punkt for Punkt den ovenfor citerede Subskriptionsplan, idet det vigtigste af den aftrykkes i Anførselstegn med Anmelderens ironiske og kritiske Bemærkninger. Man kunde næsten ved Gennemlæsningen fristes til at tro, at der maatte ligge nogen, nu uforstaaelig, Rancune bag ved, saa partisk og bitter er Tonen. Det hedder her bl. a. (S. 36): »Som Oversættelse betragtet har en anden Recensent lagt adskillige af dens Feil for Dagen, hvortil kunde føies en stor Mængde; men da Rummet umulig tillader det, og man desuden ikkun vilde trætte Læserens Taalmodighed, vil man for det første lade det beroe med dette Løfte, i hvis Opfyldelse man ikke skal savne Ordholdenhed, at vise ikke faa Feil, i hvilket Ark, man behager at nævne; thi flere end nogle Sider kan man uden Betaling ikke finde Plads til. Man maatte udskrive den allerede omtalte Recensent, naar man vilde omtale Kobbernes Ufuldkommenhed; man vil derfor ikkun tilføie dette, at de Otaheitiske Ansigter, som findes paa nogle af dem, ere en synderlig Ting. — I Hensyn til Trykken sees ved første opmerksomme Øiekast; at mange af Bogstavernes Øine, som Frandskmanden kalder det, ere tillukte af Sværte; at Linierne paa adskillige Steder staae længere op, ned eller ud paa Siden, end de dertil svarende paa den modsatte Side; at Farven snart er sortere, snart blegere; at Hovedtitelen indtager Smudstitelens Plads. Sammenlignes Trykken med andre Bøgers, f. Ex. med det Regenfusiske Verk, der for 30 Aar siden udkom fra det da værende Godichske Trykkerie, sees tydeligen, at den Schultziske staaer langt tilbage. — Forholdet, der burde have været iagttaget i Hensyn til Trykkens Længde og Brede og Kobbernes, er ganske tilsidesat. Aarsagen til Kobbernes uforholdsmessige Korthed

til Trykken skiønnes at være den Plads, der er ladt aaben til en Paaskrift; men hvorfor de ere smalere, indsees ikke, uden det maaskee skal være, for at foraarsage Øiet en Ubehagelighed«. Anmelderen sammenstiller derefter som Prøve et Stykke af den latinske Original, gengivet efter Oversættelsen 1742 og Baggesens ny Oversættelse, og tilkender absolut den første Oversættelse Prisen. Han fortsætter derefter (S. 40): »I den gamle Oversættelse vil man uden Tvivl ikke kunne vise saa mange Feil og saa meget Udanskt, og hvor findes da det fordeelagtigen Lys, og Nationens eget Sprog? I de oversatte Vers, vil man svare. Vi tilstaae det med Glæde, at Versene, skiønt de ikke ere oversatte, ere dog saaledes omskrevne, at Arbeidet er den Skald værdigt, der har stiftet sig et Navn og erhvervet en Rang blant Danske Digtere, der have stukket, som det synes, adskillige saa meget i Øinene, at de misunde ham hans vel fortiente Berømmelse. Er Fædrenelandets Ære og Nytte vore Bestræbelsers Formaal, bør ethvert Bidrag dertil, det komme hvorfra det vil, være os behageligt, og jo større og vissere, desto behageligere. Saaledes har man tænkt, og overeensstemmende dermed har man handlet. Skulde lignende utidige Foretagender derved kunde hæmmes, er ikke lidet udrettet«.

Endnu kan nævnes, at A. E. Boye i Athene. IX. 1817. S. 155—56 kritiserer Baggesens Oversættelse. Han paaviser et Par nye Afvigelser fra Originalen i denne, bl. a. den famøse Kringle, der kun daarligt svarer til det Bergenske Brød »Bolken«, og desuden en ligefrem Misforstaaelse af den latinske Tekst, samt nogle mindre heldige Gengivelser, men henholder sig iøvrigt væsentlig til Abrahamsons Anmeldelse og den deri udtalte Dom.

Werlauff (i Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 322) berømmer Udgaven i følgende Ord: »Den flydende og aandfulde Oversættelse, i stilistisk Henseende et erkjendt Kunstværk, den elegante Versifikation, Kobbernes Udførelse fra Penslens og Gravstikkens Side, samt det typografiske Udstyr vil altid gjøre denne danske Niels Klim til en Prydelse for vor Literatur, hvortil endnu næppe haves Mage. Denne Berømmelse fragaaer intet væsentligt derved, at Oversættelsen i det hele er mere fri og omskrivende end tro, og at flere af Tegningerne ikke svare til selve Bogens Indhold«.

I Adresseavisen. 1789. Nr. 153 ($^{17}/_{7}$) findes følgende Avertissement: »Fra Pressen er udkommet et nyt forbedret Oplag af Niels Klims underjordiske Reise ved Ludvig Holberg, oversat efter den latinske Original af Jens Baggesen, i stor Qvarto paa Franskpapiir med 16 Kobbere. Sælges hos Boghandler Hegelund i store Færgestrædet Nr. 37 for 5 Rdlr.« Naar Werlauff (anf. Skr. S. 322) om dette Avertissement siger, »et nyt og for-

bedret Oplag bebudedes«, har han sikkert misforstaaet Avertissementet. For det første »bebudes« der ikke et Oplag, men det anføres som udkommet, for det andet maa Ordene »nyt forbedret Oplag af Niels Klims underjordiske Reise« utvivlsomt forstaas som en helt ny Oversættelse istedetfor den gamle fra Holbergs egen Tid.

I Minerva. 1789. III. S. 119: »Hr. Baggesens i Foraaret paa Subskription udkomne Oversættelse af Holbergs Niels Klim er nu anmeldt til offentligt Salg hos Boghandler Hegelund. Dette i Henseende til typographisk Ziirlighed skiønneste Værk, der nogensinde er trykt i Danmark, med Kobbere af Hr. Clemens, hvortil Malerierne er af Hr. Justitsraad Abildgaard, koster 5 Rdlr.«

Prisen var som ovenfor angivet 5 Rdlr. Der fandtes ogsaa enkelte Exemplarer trykt paa stort Papir i Folioformat.

Exemplarer solgtes 1855 paa J. C. G. Johannsens Auktion for 2 Rdl. 1 Mk. 8 Sk.; 1898 paa Lynges (det ovenfor nævnte Dedikationsexemplar til Aug. Baggesen) for 20,00; 1913 paa Wimmers for 16,25; 1916 paa Hammershøis for 49,00; 1917 paa Jørgen Møllers for 205,00; 1918 paa Erik Henrichsens for 210,00, paa Høgsholms for 211,00; 1919 paa J. H. Deuntzers for 160,00; 1921 paa Auktion $^{16}/_{3}$ for 53,00; 1922 paa Løvenskjolds for 81,00, paa E. Goldsteins for 95,00 og $^{15}/_{11}$ for 80,00; 1923 paa S. Wandels for 65,00, paa K. Scavenius' for 270,00 og paa Joh. Levins for 100,00; 1924 $^{12}/_{3}$ for 68,00; paa L. E. Bruuns for 130,00; 1925 $^{22}/_{10}$ for 26,00 og paa M. Lorenzens (Wiedewelts Skrivpapirsexemplar) for 190,00; 1927 $^{23}/_{2}$ for 55,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo for 100,00; $^{14}/_{6}$ 1929 for 15,00; $^{11}/_{9}$ s. A. for 13,00 og 26,00; $^{20}/_{11}$ s. A. for 62,00; $^{10}/_{11}$ 1930 for 20,00 og $^{19}/_{11}$ for 82,00.

TITELOPLAG 1795(?)

NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REISE | VED | LUDVIG HOLBERG. | OVERSAT | EFTER DEN LATINSKE ORIGINAL | AF | JENS BAGGESEN. | KIØBENHAVN. | FORLAGT AF FR. BRUMMER, | TRYKT HOS JOHAN FREDERIK SCHULTZ, | UNIVERSITETS-BOGTRYKKER. | 4to.

Det i Virkeligheden kun et nyt Titelblad til det gamle Oplag fra 1789; Titelbladet adskiller sig fra det tidligere, foruden ved Tilføjelsen af den nye Forlæggers Navn og Udeladelsen af Aarstal, tillige ved at Bogstavet J i Jens [Baggesen] og Johan [Frederik Schultz] staar helt oppe i Linjen, medens det i det oprindelige gaar ned under Linjen. Desuden er den vandrette Streg under Holbergs Navn her lige tyk over det hele, medens den paa det

oprindelige Titelblad gik spidst til i Enderne; de to vandrette Streger ovenover »Kiøbenhavn« er ogsaa her fjærnet mere fra hinanden end paa det oprindelige Titelblad. En Sammenligning mellem Exemplarer med forskelligt Titelblad viser, at de samme læderede Bogstaver o. l. genfindes i begge, saa at der ingen Tvivl kan være om, at det er det samme Oplag.

Dette Titelomslag bærer intet Aar, men i den ovenfor citerede Levnetsskildring af Clemens (Selmers Nekrologiske Samlinger. 2. Aarg. 1851. S. 355) skriver J. C. Fick, at »Clemens ved sin Hjemkomst solgte Restoplaget til Brummer for 1500 Rdlr.«; Udsendelsen af Titeloplaget kan altsaa først være sket efter 1795, da Clemens efter et længere Ophold i Tyskland og England vendte hjem til Danmark.

I Fr. Brummers Forlagskatalog 1814 noteres Skrivpapirsexemplarer til 15 Rdlr.; 1818 til 11 Rbdl. 24 Sk.; 1820 til 10 Rbd.; 1826 til 8 Rbd. 32 Sk. og i hans Auktionskatalog $^3/_4$ 1838 anføres 100 heftede Exemplarer med tilhørende 16 Kobberplader og endel Aftryk. Disse overgik formodentlig til det Schubotheske Forlag, hvis Indehaver B. S. Langhoff paa Auktionen købte hele Brummers Forlag, for saa vidt dette fandtes i Kbh., og den dertil hørende Forlagsret.

Baggesens Oversættelse blev optrykt i Ludv. Holberg, Udvalgte Skrifter. VIII. Kbh. 1806. S. 183—534 (S. 535—36 findes et Par smaa Oplysninger om Niels Klim og Rahbek ender (S. 536) med: »Hvad Undertegnede selv kunde have at sige, vil han gjemme, til Tid og Rum tilstæde ham, at levere de skyldige Noticer« — de kom aldrig) — i Jens Baggesens danske Værker. Udg. af Forfatterens Sønner og C. J. Boye. XII. Kbh. 1832. S. 165—524 og i den ny Udg. Ved Aug. Baggesen. XII. Kbh. 1847. S. 173—370; i begge disse Udgaver er Abelins Tillæg ikke medtaget.

BAGGESENS OVERSÆTTELSE UDG. AF J. C. LANGE 1834

Ludvig Holbergs | Vittighedsverker. | (Træskaaret Vignet). | Paa ny udgiven ved | J. C. Lange. | Første Bind. | Med sexten Kobbere. | Kiøbenhavn. | Faaes i Commission hos Bog- og Papirhandler C. Steen, paa Børsen | Nr. 2 og paa Hiørnet af Pilestrædet og Sværtegaden Nr. 121 i Stuen. | 1834. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; derefter et andet Titelblad: Niels Klims | Reise under Jorden. | En politisk-satirisk Roman, | skreven paa Latin | af | Ludvig Holberg. | Efter den baggesenske Oversættelse paa ny udgiven, | med Rettelser og Forandringer, | ved | J. C. Lange. | Med sexten Kobbere. | Kiøbenhavn, 1834. | Faaes i Commission hos Bog- og Papir-

handler C. Steen, paa Børsen | Nr. 2 og paa Hjørnet af Pilestrædet og Sværtegaden Nr. 121 i Stuen. | Dedikation til Conferenceraad Collin af Udgiveren 1 Blad (Bagsiden blank); Halvtitel: Niels Klims | Reise under Jorden. | (Bagsiden blank); Forerindring. S. XI—XIV, undertegn. J. C. Lange; Apologetisk Fortale S. XV—XX; Teksten S. 1—296; Abelins Tillæg. S. 297—98; Tavlerne, der foroven er betegnet efter de Kapitler, hvortil de hører, er stentrykte tyske Kopier af Kobbertavlerne i Udg. af 1789; den første af dem bærer forneden Signaturen: R. Weibezahl lith. og Lith. Anst. v. Goedsche u. Steinmetz Meissen — og alle 16 Tavler er sikkert udført sammesteds].

Udgiveren var Literaten Johannes Christian Lange (f. 1785 † 1850), der under Titlen »Gallerie for danske Classikere« i Aarene 1832—36 udgav Samlinger af danske klassiske Forfatteres Værker, bl. a. Holbergs dramatiske Skrivter i 7 Bind (1832—33). I dette »Gallerie« udgjorde Niels Klim-Udgaven 33—35 Hefte (13de Bind).

Den indledes med en Forerindring, der i alt væsentligt er Optryk af Rahbeks ubetydelige Oplysninger (i Holbergs udv. Skrifter. VIII. Kbh. 1806. S. 535—36), hvortil Udgiveren har føjet følgende: »I nærværende Udgave, ligesom i Rahbeks, er i Hovedsagen den Oversættelse fulgt, som fra Digteren Baggesens Haand udkom i Quartformat; dog var det nødvendigt, at den maatte modtage mange Rettelser, efterdi Fordringerne til Sprognøiagtighed i vort Modersmaal ere i det imidlertid forløbne Tidsrum blevne ulige større, og Baggesens Oversættelse egenligen kun besidder Fortrin i Hensyn til de indstrøede metriske Steder, som, hvad regelret og consequent Ortographie, ja stundom Udtrykkets Passelighed og logiske Rigtighed angaaer, lader meget tilbage at ønske. Ved Besørgelsen af Kobberne er ogsaa Quartudgaven fulgt, skøndt der maaskee kunde fremsættes en Indvending mod Betegnelsesmaaden af Haanden paa Mileviserne i Potu, efterdi Potuanerne i Stedet for Arme og Hænder have Grene og Kviste. I Originalen staaer manus porrectas (udstrakte Hænder)«.

Rettelserne bestaar hovedsagelig i Omstilling af Ordene, en anden Retskrivning samt undertiden ældre Udtryk erstattet med mere moderne. I Kjøbenhavns-Posten. 1834. Nr. 208. ($^{16}/_{10}$) omtaler Aug. Baggesen denne Udgave og udtaler, at den er besørget »»med Rettelser og Forandringer«, hvilke jeg ikke kan betragte som Forbedringer«. I. Levin i sin nedenfor anførte Udgave karakteriserer Langes Udgave kort som besørget »i en temmelig forfusket Form, og ledsaget af sexten »Kobbere«, der ere slette tydske lithographerede Copier efter de kobberstukne Originaler«.

I Dagen. 1834. Nr. 112. ($^{12}/_{5}$): »Denne nye Udgave, som er smukt udstyret og med Flid i Henseende til Correcthed, faaes i

Commission hos Hr. Bog- og Papirhandler C. Steen .... Subskriptionsprisen er 4 Mk. 8 Sk., Bogladeprisen 1 Rbd.«

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,75.

BAGGESENS OVERSÆTTELSE UDG. AF I. LEVIN 1867

NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REISE | VED | LUDVIG HOLBERG. | OVERSAT EFTER DEN LATINSKE ORIGINAL | AF | JENS BAGGESEN. | KIØBENHAVN. | UDGIVET AF I. LEVIN. | FORLAGT AF J. H. SCHUBOTHES BOGHANDEL. | THIELES BOGTRYKKERI. | 1867. | 8vo.

[Indhold: Smudshalvtitelblad: NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REISE. |; Titelblad; Indhold; Apologetisk Fortale. S. 7—12; Teksten S. 13—335; Abelins Tillæg. S. 336—37; Efterskrift. (undertegnet: Frederiksberg, November 1867; I. Levin.) S. 338—40; Forandringer. S. 341—42; de 16 Kobbere er betegnet foroven tilhøjre med det Kapitel, hvortil de hører, ligesom i Udgaven 1789 og signeret paa samme Maade. Det er ny Aftryk af de originale Plader, som Schubothes Forlag i 1838 havde erhvervet sig].

I Efterskriften meddeler Levin nogle ikke videre betydelige Oplysninger om Baggesens Oversættelse, dens Modtagelse samt de senere Optryk af den og tilføjer derefter: »Nærværende nye Udgave, der indeholder de originale Kobbere i nye Aftryk, leverer den baggesenske Text, der i Originalen lider af en meget mangelfuld Correctur saa vel som af en vis formel Usikkerhed hos den begyndende Forfatter, heelt igjennem revideret med Omhu, men med stor Varsomhed. Endeel Trykfeil, hvoraf enkelte vigtige gaae igjen i alle Optrykkene, ere rettede, og Orthographien heelt igjennem tillempet efter Baggesens Skrivebrug i hans modnere Alder. Ogsaa nogle enkelte Oversætterfeil, der have kunnet rettes med et Pennestrøg, ere borttagne, hvorimod nogle stilistiske Smaapletter, der ligesaa let kunde have været borttagne, have maattet blive staaende, fordi de tilhørte Oversættelsens hele sproglige Characteer og havde Analogier, der ikke kunde bortskaffes«. Hertil knytter sig en Liste over de Forandringer, Levin har foretaget i Teksten fra Udgaven 1789.

Levins Udgave blev anmeldt i Berlingske Tidende. 1867. Nr. 300. ($^{24}/_{12}$) af Ph. Weilbach: »Hr. I. Levin har nu .... besørget en ny og omhyggelig Udgave af Baggesens berømte Oversættelse af Niels Klim. Den nye Udgave er i samme Format og ganske med samme Udstyrelse som Samfundets Udgave af den latinske Original; men da Forlæggeren er Eier af de originale Kobberplader, hvoraf tidligere kun et lille Oplag er taget, medens nærværende Oplag heller ikke er meget stort, ledsages

Udgaven af smukt og samvittighedsfuldt udførte Aftryk af de originale Plader. Naar man fraregner det mildere og mere harmoniske Præg, som det ældre, gulnede Papir altid giver et Kobberstik, kunne Aftrykkene i Reenhed og Kraft for største Delen maale sig med de oprindelige. Kun ved to—tre af Billederne savner man noget af den Dybde i Tonen, som Kunstneren, ved en heldig Anvendelse af techniske Midler, har forstaaet at meddele de Originaludgaven ledsagende Aftryk, medens de nye tage sig lidt blegere ud. Men det er ubetydelige Indvendinger i Sammenligning med den Tilfredsstillelse, det er at see de gamle Kunstneres friske og lunefulde Billeder paany komme frem for Dagens Lys. Erindringen om to af Nationens interessanteste Malere forbinder sig her med Mindet om den talentfuldeste og dygtigste Kobberstikker, som Danmark endnu har frembragt, paa samme Tid som den nye Slægt har Leilighed til at stifte Bekjendtskab med en Oversættelse, som i Aandrighed, Elegance og fiint Lune er uovertruffen paa Dansk, og ved sin tillokkende Ynde ganske erstatter den Mangel paa Troskab mod Originalen, hvoraf den undertiden lider, og det saameget mere, som den opfylder den Hovedfordring, man maa stille til en vellykket Oversættelse: den fordærver ikke Originalen for dem, som kunne læse den, og den tilfredsstiller ganske dem, der ikke kunne læse Originalen. Enkelte Misforstaaelse, f. Ex. en meget iøinefaldende i Begyndelsen af Bogen, har Udgiveren med Smag og Skjønsomhed rettet[1]). Værket er fuldstændig udkommet, men leveres ogsaa i 6 Hefter med fjorten Dages Mellemrum«.

Prisen var 3 Rdlr.

BAGGESENS OVERSÆTTELSE 1880

Niels Klims | underjordiske Reise | ved | Ludvig Holberg. | Oversat efter den latinske Original | af | Jens Baggesen. | Kjøbenhavn. | Nyt dansk Forlagskonsortium. | Trykt hos M. Lazarus. | 1880. | 8vo.

[Indhold: Titelkobber (Gengivelse af det til Cap. I. Forfatterens Nedfart til Afgrunden hørende Kobber i Udg. 1789); Titelblad; Indhold; Apologetisk Fortale S. V—IX; Teksten S. 11—253; Abelins Tillæg. S. 254—55; Anmærkninger S. 257—65; der findes ikke Gengivelser af de øvrige Kobbere fra Udg. 1789].

Teksten er optrykt direkte efter Udgaven 1789, uden Rettelser, end ikke i Retskrivningen.

[1]) Hermed sigter Anmelderen formodentlig til den allerede tidligere (i Kritik og Antikritik. 7. H. S. 40) paatalte fejlagtige Oversættelse af »cum in eo essem«, der i Udg. 1789, S. 16 gengives ved »men neppe var jeg kommet rigtig op«, men i Levins Udgave S. 26 rigtigt ved: »men som jeg var i Færd hermed«.

Nyt dansk Forlagskonsortium udgav i Aarene 1879—82 i Hefter (8 Bind) Jens Baggesens Værker og formodentlig har Baggesens Oversættelse af Niels Klim været bestemt som Supplement til denne Udgave, der forøvrigt senere gik over til Boghandler Mackeprang. Hvem Udgiveren var, vides ikke.

Mærkeligt nok findes i Johs. Vahl, Dansk Bogfortegnelse 1869—80. Kbh. 1881—82. S. 79 denne Udgave opført med Aaret 1878, hvilket dog rimeligvis er en Fejl; i den aarlige Bogfortegnelse findes den rigtigt opført i Aaret 1880.

Prisen var 1,65, og for indbundne Exemplarer 2,50.

BAGGESENS OVERSÆTTELSE UDG. AF C. V. ØSTERGAARD 1905

NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REISE | VED | LUDVIG HOLBERG | OVERSAT EFTER DEN LATINSKE ORIGINAL | AF | JENS BAGGESEN | I NY UDGAVE VED CAND. MAG. CARL V. ØSTERGAARD | (Vignet: Gyldendals Bibliothek for Hjemmet). | GYLDENDALSKE BOGHANDEL | NORDISK FORLAG | KØBENHAVN OG KRISTIANIA | 1905. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI | KØBENHAVN |; Indledning, forneden: S. 1—20 (undertegnet: Red. af Gyld. Bibl.); Facsimile af Titelbladet fra Udg. 1789; Halvtitel: NIELS KLIMS UNDERJORDISKE REISE | (bagpaa: Indhold.); Apologetisk Fortale. S. V—X; Teksten S. 1—365; Abelins Tillæg. S. 366—67; Tavlerne fra Udg. 1789 indgaar i Pagineringen S. 9—10, 25—26, 41—42, 57—58, 73—74, 85—86, 105—06, 117—18, 151—52, 223—24, 265—66, 277—78, 309—10, 319—20, 345—46, 355—56].

Indledningen, der iflg. en Notits (S. 20) er forfattet af C. V. Østergaard og under dennes Sygdom fortsat fra S. 14. L. 4 f. o. af Arkivassistent cand. mag. (senere Prof., Dr. phil.) William Nielsen (Navneforandring til Norvin), giver en kort Oversigt over Bogens Historie og bestaar ellers hovedsagelig af et Optryk af Holbergs egne Udtalelser om den i hans 3. Levnetsbrev. Indledningen slutter med følgende Redegørelse: »Ved nærværende Udgave er tilstræbt at give et saa vidt muligt tro og nøjagtigt Optryk af Baggesens Oversættelse, idet hans Tekst nøje er fulgt, og det i Noterne er bemærket, hvor han har behandlet Originalteksten særlig frit; det laa saa meget nærmere at vælge netop denne Oversættelse, som den ikke blot er den bedste Fordanskning af Værket, vi har, men den ogsaa helt igennem bærer Præget af Baggesens ejendommelige Digtergenius, og det saaledes kunde haabes, at denne fine og yndefulde Iklædning i særlig

Grad vilde være i Stand til at finde Indgang i den danske Læseverden og vinde Holbergs gamle Mesterværk nye Venner«.

Ved Udgivelsen ydede Dr. phil. O. Siesbye en velvillig Bistand.

Udgiverne har, som i Indledningen bemærket, ledsaget Udgaven med endel Noter, baade af filologisk og forklarende, populær Art, hovedsagelig beregnet paa en folkelig Læserkreds, hvilket er saa meget mere berettiget, som den fremkom i Gyldendals Bibliothek for Hjemmet. Ugeskrift for dansk & norsk Literatur. Redigeret af Vilhelm Østergaard. Aargangen 1905. Senere blev der til denne Udgave trykt et Omslag: NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REISE | VED | LUDVIG HOLBERG | OVERSAT EFTER DEN LATINSKE ORIGINAL | AF | JENS BAGGESEN | I NY UDGAVE VED CAND. MAG. CARL V. ØSTERGAARD | (Vignet med GB) | GYLDENDALSKE BOGHANDEL | NORDISK FORLAG | — GYLDENDALS BIBLIOTHEK — | KJØBENHAVN OG KRISTIANIA | 1905. |

Prisen for Udgaven var 1,00; indbundet i komponeret Bind 1,50 og 1,90.

BAGGESENS OVERSÆTTELSE UDG. AF E. STEENSGÅRD 1911

LUDVIG HOLBERG: | NIELS KLIMS | UNDERJORDISKE REJSE | OVERSAT EFTER DEN | LATINSKE ORIGINAL | AF | JENS BAGGESEN | KØBENHAVN | HUS OG HJEM'S FORLAG | 1911. | 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad: Dansk Digter-Bibliotek (derunder 10 Digterportræter i Medailloner, øverst Holberg); forneden: Ludvig Holberg. II. (paa Bagsiden: Dansk Digter-Biblioteks Ud- | gaver af danske Klassikere | — er besørgede ved — | Erling Stensgård.|); Titelblad (paa Bagsiden: Frantz Christtreus Bogtrykkeri. København.); Apologetisk Fortale. S. 5—9; Teksten S. 11—282; Abelins Tillæg. S. 283—84].

Udgiveren var cand. mag., daværende Underbibliotekar (senere Bibliotekar) ved Statsbiblioteket i Aarhus Erling Steensgård. Betegnelsen Ludvig Holberg. II. paa Smudstitelbladet refererer til, at et foregaaende Bind i Digter-Biblioteket havde bragt en Samling Udvalgte Komedier af Holberg.

Teksten er et direkte Optryk af Udgaven 1789, med forandret og moderniseret Retskrivning. Der hører ingen Tavler til dette Optryk og der findes hverken Indledning eller Noter.

»Dansk Digter-Bibliotek« blev udgivet af Ugebladet »Hus og Hjem« som gratis Tillæg til Bladets Abonnenter og hverken de enkelte Bind eller hele Biblioteket var i Boghandelen, saa nogen Pris kan ikke opgives for denne Udgave.

Endelig er Baggesens Oversættelse optrykt i Ugebladet: Folkebladet. 33. Aarg. Kria. 1912. Nr. 11—20. 22—42. 45—48 (S. 122—26. 131—38. 147—49. 160—62. 177—79. 185—88. 201—02. 209—10. 218—21. 233—37. 257—61. 266—69. 281—85. 293—96. 305—07. 317—20. 328—29. 345—46. 352—54. 366—68. 377—80. 390—93. 400—04. 411—13. 425—29. 448—52. 467—71. 490—92. 515—17. 535—37) og 34. Aarg. Sm. St. 1913. Nr. 1—16 (S. 75—77. 89—92. 104—06. 111—13. 122—24. 137—40. 147—49. 165—67. 176—77. 112—13 (fejl Paginering)). Den indledes med følgende Notits (S. 121): »Vi tar dog neppe feil i at tro, at hans vittige skildring av »Niels Klims underjordiske Reise« nu tør kunne gjøre regning paa et stort publikum, som mere kjender boken av berømmelse end av læsning«.

Originalens Billeder er reproducerede, men Reproduktionerne er ikke videre skarpe eller tydelige. Teksten er gengivet efter Udgaven 1789, med moderniseret Retskrivning og enkelte Rettelser (saaledes er i 1912. S. 137 quum in eo essem rigtigt gengivet som »men som jeg var i Færd hermed«).

PAATÆNKT UDGAVE 1798

I Adresseavisen. 1798. Nr. 333. ($^{11}/_{12}$) findes følgende Avertissement: »En smuk Lommeudgave af Holbergs Niels Klim udkommer hos Bogtrykker Michaelsen i Helsingøer«. Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. 1874. S. 323) formoder, at »den skulde uden Tvivl blive et Sidestykke til den Rahbek-Seidelinske Udg. af P. Paars fra s. A.«. Om det har været Meningen at benytte Baggesens Oversættelse vides ikke; den udkom nemlig ikke. Bogtrykker Christian Michaelsen udgav i Aarene 1798—99: Helsingøersbladet samt en Oversættelse af Henr. Pape's Kristelig Troesbekjendelse for Konfirmanter. Helsingøer. 1800.

PAATÆNKT OVERSÆTTELSE VED A. E. BOYE c. 1830

I Intelligentsblade. Udg. ved N. C. Øst. Nr. 37—38. Kbh. 1826. S. 152: »Paa mit Forlag udkommer, hvis et tilstrækkeligt Antal Subscribenter tegne sig: Niels Klims underjordiske Reise. Af Ludvig Holberg. Efter den latinske Original, med tilføiede Anmerkninger og Holbergs Biographie, ved A. E. Boye. De ældre Oversættelser af Holbergs berømte Niels Klim have længe været savnede og efterspurgte. Udentvivl vil derfor en ny, der skal vorde nøiagtigere og mere tro, end de foregaaende, ikke være Publicum uvelkommen. Denne Oversættelse trykkes med nye Typer, paa fiint Fransk-Papir i stort Octavformat og leveres heftet i stivt Papbind for 12 Skilling Arket. Oplaget bliver ikkun 250 Exemplarer, med mindre et større Antal Subscribenter

skulde melde sig, i hvilket Tilfælde Subscriptions-Prisen skal blive nedsat. H. H. Thiele«.

Dengang blev der ikke noget af Planen, men Boye havde dog ikke opgivet Tanken, hvilket kan ses af, at i 1831 udsendte Bogtrykker P. N. Jørgensen følgende »Subscriptionsplan«:

»Niels Klims underjordiske Reise. | Paa Latin udgivet af Ludvig Holberg. | Oversat ved A. E. Boye. | At anprise denne vor Holbergs underholdende satiriske Fortælling | for Læsere i de tre skandinaviske Riger, er unødvendigt; den er endog | ved Oversættelser i næsten alle europæiske Sprog berømt ogsaa udenfor | Norden. Den her anmeldte danske Udgave ledsages med en Ind- | ledning, der blandt andet skal meddele en Udsigt over hine fremmede | Oversættelser. — Forlæggeren, Bogtrykker P. N. Jørgensen, lover | at den typographiske Udstyrelse skal vorde Bogen værdig; denne trykkes | paa smukt Papiir i stort Octav-Format, med nye Typer. Bogen, | der omtrent vil udgiøre 16 Ark, vil, heftet, kunne overlades Sub- | scribenterne for i det høieste 8 ß. Arket; seer Forlæggeren sig skadesløs, | endog for en ringere Priis. For andre Kiøbere bliver Prisen 1/4 høiere. | Subscribentsamlere gives paa 6 Exemplarer det 7de frit. |

Subscription modtages i Kiøbenhavn i Bogladerne, samt hos | Bogtrykker Jørgensen, St. Pederstræde 125; i Lund hos Hr. Bog- | handler Gleerup og i Christiania hos Hr. Boghandler Hartmann. |

Kiøbenhavn, den 23. Mai 1831«.

Med denne Subskriptionsplan fulgte et Prøveark paa 16 Sider; paa første Side følgende Titel: Niels Klim's | Reise under Jorden, | indeholdende | en ny Theorie om vor Jord, | og | det femte Monarchies | os hidtil ubekiendte | Historie. | Efter et i B. Abelin's Bogsamling fundet latinsk Manuskript. | Anden Udgave, forøget og forbedret. | Prøven indeholder den apologetiske Fortale S. 3—8; og Begyndelsen af Første Capitel S. 9—16. Der blev ikke trykt mere end dette Prøveark (jfr. A. Thuesen, Beslaglagte og supprimerte bøker i den norske litteratur. Oslo 1927. S. 82—83).

Men endnu senere ses Boye at have syslet med denne Plan. I Dansk Almeenlæsning. Udg. af G. F. Ursin. 1835. Nr. 11. (13/6) S. 88 findes følgende Notits: »En ny Bearbeidelse, mere tro end Baggesen's, og, om muligt, i et saa smukt Sprog som hans, savne vi og endnu mere en saadan Udgave, foranstaltet paa den Maade og til den Priis, at den kunde komme i Enhvers Eie. Vi vente og haabe, paa Schubothe's Boghandels Forlag, en saadan fra A. E. Boye, hvis omhyggelige Bestræbelse for Digterens Værker, og hvis Agtelse for det danske Publicums billige Krav vistnok ville paa en værdig Maade opfylde det Ønske, vi i saa Henseende nære«. Senere høres intet om denne Udgave.

N. V. DORPHS OVERSÆTTELSE 1841—74

1841

Niels Klims | underjordiske Reise | af | L. Holberg. | Fra Latin oversat | af | N. V. Dorph. | Med historiske og literariske Oplysninger | af | E. C. Werlauff. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Samfundet til den danske Literaturs Fremme. | Trykt hos J. D. Qvist, Bog- og Nodetrykker. | 1841. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Forerindring. S. III—VIII; (undert. Kjøbenhavn, i April Maaned 1841. N. V. Dorph.); Smudstitelblad: Niels Klims | underjordiske Reise, | indeholdende | en ny Theorie om vor Jord, | og | det hidtil os ubekjendte | femte Monarchies Historie. | Efter et i afdøde Abelins Bogsamling | fundet Manuscript. |; Apologetisk Fortale. S. 1—6; Teksten S. (7)—246; Abelins Tillæg. S. 247—48; Historiske Noticer om Niels Klims underjordiske Reise. (Omarbeidet efter et af Forfatteren tidligere meddeelt Stykke i »Holbergiana. Smaa-Skrifter af og om L. Holberg, udgivne af A. E. Boye«. Kbhvn. 1832 1ste Bd., S. 218—40) S. 249—89; Bibliographiske Noticer om Niels Klims underjordiske Reise. S. 290—319; Rettelser S. 320; Forerindringen er trykt med en stor Type, den apologetiske Fortale med en noget mindre, selve Teksten med en endnu mindre og endelig Werlauffs Tillæg med en endnu mindre].

Iflg. Chr. Bruun, Samfundet til den danske Literaturs Fremme 1827—1877. Kbh. 1877. S. 49 skal der til denne Udgave høre et gult Omslag med Titlen: »Skrifter udgivne af Samfundet til den danske Literaturs Fremme«, hvorpaa var trykt en Meddelelse om Samfundets Formaal og Størrelse, om hvilke Skrifter der var udkommet og om hvilke der kunde ventes.

Oversætteren var den bekendte Filolog og Skolemand Niels Vinding Dorph (f. 1783 † 1858), der 1833 tog sin Afsked som Rektor i Horsens.

I hans Forerindring hedder det: »Da Bestyrelsen for »Samfundet til den danske Literaturs Fremme« anmodede mig om at oversætte Holbergs Niels Klim efter Grundtexten, for at denne Oversættelse saaledes kunde blive indlemmet blandt de Skrifter, dette Samfund udgiver, var jeg meget tvivlraadig, om jeg turde paatage mig dette Hverv, især paa Grund af at vi allerede havde en berømt Oversættelse af dette Værk fra Digteren Baggesens Haand. Jeg erfarede imidlertid ved nærmere Meddelelse fra Bestyrelsen, at Dennes Hensigt især gik ud paa, at forskaffe det danske Publicum en let tilgængelig, lidet bekostelig, efter den latinske Grundtext med Omhu udarbeidet dansk Niels Klim, der endydermere vilde blive forsynet med historiske og literariske Oplysninger af Conferentsraad Werlauff, ifølge denne Lærdes velvillige Tilbud. Til dette Formaal var den ældste Oversættelse, hvis andet Oplag er trykt i Kjøbenhavn hos C. G. Mengel i Aaret

1745, befunden aldeles ubrugelig; og over Baggesens Oversættelse, selv om den lod sig anvende til Samfundets Hensigt, kunde dette ikke disponere i dens Heelhed. Ikkun hvad Versene i Holbergs Klim angik, opmuntrede Bestyrelsen mig til nærmere at betænke, om man maaskee burde optage de vittige og skjønne, men meget frit udførte Efterligninger i den Baggesenske Oversættelse, eller prøve paa en ny og egen Gjengivelse af Versene. Efter at have overveiet denne Sag, tilskrev jeg, iblant Andet, Bestyrelsen saaledes: »Jeg tillader mig at foreslaae, at den poetiske Deel af Baggesens Oversættelse i Reglen bliver beholdt, fordi Holberg, naar han havde skrevet Niels Klim paa Dansk, neppe havde betjent sig af Hexametre; fordi, da Niels Klim bør være Læsning for Alle, bør ogsaa Versene være for Alle, altsaa ialmindelighed i lettere danske Versarter, ikke i de plastisk-stolte og for vort Sprog mere fremmede Hexametre; fordi den poetiske Duft og Friskhed, som Baggesens Genius nu engang har meddeelt ogsaa disse Vers, ikke bør berøves det læsende Publicum; og endelig fordi de hos Holberg forekommende Vers for det meste ikke ere af ham selv, men kun laante, og for saavidt vel altsaa tillade en friere Behandling. Ligesaa mener jeg, at, hvor de forhaanden værende Oversættelser ordret og ligefrem have udtrykt Textens utvetydige Mening, vilde det være pedantiskt, ja hensigtstridigt, at afvige fra samme«. I Henhold til disse vedtagne Bestemmelser har jeg kun bortskaaret af Baggesens poetiske Oversættelse, hvad der syntes at gaae altfor meget udenfor den latinske Text, f. Ex. Side 159, hvor fjorten Linier hos Baggesen svare til to i Originalen, o. a. St.; ligesom jeg ogsaa paa eet Sted, Side 180, har benyttet Meislings Oversættelse af Æneiden, da Baggesens Vers her forekom mig mindre at stemme overeens med Holbergs, midt i sin Ironie, alvorlige Grundtone, hvorigjennem den lattermilde Satyr vel stundom ligesom ufrivillig smiler, dog uden nogensinde at vige Pladsen for den spottende eller vrængende Momus«. I Forbindelse hermed gør han Rede for nogle enkelte mindre Rettelser og hævder, at det kan ikke »være nogen Forsyndelse mod den store Digters Manes, med et Pennestrøg at rette saadanne ubetydelige Uagtsomheds- eller Glemsomheds-Feil, som han med al Grund maa formodes, ved en foretagen Revision, selv at ville have ændret«.

Herved kan desuden bemærkes, at det i »Rettelser« S. 320 i al Almindelighed udtales: »At nogle af Holbergs poetiske Citater ere oversatte i Prosa, er en Følge af Bestemmelsen, at kun Baggesens Oversættelse af disse skulde bruges«.

Med Hensyn til Dorphs Oversættelse kan henvises til den nedenfor citerede Anmeldelse.

Werlauffs »Historiske Noticer« er en udførlig Omarbejdelse af hans »Noticer til Historien af Holbergs Niels Klim« i A. E. Boye,

Holbergiana. I. Kbh. 1832. S. 218—40, hvortil han har føjet dels et Tillæg S. 284—89: »Kilderne til de i Originalen af N. Klim forekommende latinske Vers (efter Udg. 1745)« [hertil findes et Tillæg i den nedenfor citerede Anmeldelse S. 363—64], dels et andet Tillæg S. 290—316: »Bibliographiske Noticer om Niels Klims underjordiske Reise«, af hvilket der er gjort flittig Brug i nærværende Arbejde. Som et lille Annex har Werlauff endelig tilføjet en Fortegnelse over nogle Efterligninger o. l. af Niels Klim, S. 316—19; Jul. Paludan i sin Doktordisputats: Om Holbergs Niels Klim. Kbh. 1878 har betydeligt forøget denne Fortegnelse (S. 315—37).

Denne Udgave blev anmeldt i Tidsskrift for Litteratur og Kritik. Udg. af F. C. Petersen. 7. Bind. Kbh. 1842. S. 353—65 af en Anonym, som formodentlig har været Udgiveren selv, Filologen Frederik Christian Petersen (f. 1786 † 1859), der netop dette Aar efter i en Aarrække at have været Professor extraordinarius blev Professor ordinarius i klassisk Filologi. Medens Anmelderen er fuld af Ros over Werlauffs Bidrag til Udgaven, som han dog ærligt indrømmer, at han »mangler baade Kundskaber og de fornødne Hjælpemidler til at kunne underkaste nogen Kritik«, er han langtfra saa tilfreds med selve Oversættelsen. Han udtaler (S. 358): »Skulle vi i Almindelighed fælde en Dom over Prof. Dorphs Oversættelse, maa vi sige, at den, naar man ikke tænker paa Originalen, lader sig meget godt læse og altsaa vil tilfredsstille de fleste Læsere; man seer tydeligt, at den Baggesenske Oversættelse er lagt til Grund, men paa mange Steder er bleven forandret. Vil man derimod bedømme Arbeidet som Oversættelse, kunne vi ikke fælde en saa fordeelagtig Dom om den: adskillige Steder er urigtigt eller unøiagtigt oversatte, uden at der kan anføres til Undskyldning for dem, at en nøiagtig Gjengivelse af Originalen vilde være til Skade for det flydende Sprog; paa nogle Steder synes det os, at Hr. Dorph har sat noget mindre Godt istedetfor det, Baggesen havde givet. Anmelderen har især sammenlignet det Ellevte Capitel i Hr. Dorphs Oversættelse med Originalen og Baggesens Arbeide og skal heraf tage Beviserne for sin Paastand«. Her følger saa en lang Række Exempler paa mindre heldige Oversættelser og desuden paa Steder, hvor Dorph har udeladt enkelte Ord, som rigtignok ikke synes at være af videre stor Betydning. Anmelderen slutter denne Del af sin Anmeldelse med Ordene: »Anmelderen mener, at de her anførte Exempler ere tilstrækkelige til at begrunde hans ovenfor anførte Dom over denne Oversættelse, der ingenlunde er saa god, at det ikke skulde kunne lykkes en anden Oversætter at overgaae den.« og tilføjer en noget spydig Bemærkning om at de i Udgaven anførte Rettelser »snarere angaae Oversætterens end Sætterens Feil«.

Paa denne Anmeldelse svarede Dorph i Fædrelandet. 3. Aarg. Nr. 953. ($^{31}/_{7}$) 1842, hvor han gennemgaar endel af de i Anmeldelsen kritiserede Oversættelser og forsvarer sin Fordanskning. »Anmelderen sammenligner flere Steder Baggesens og min Oversættelse. Jeg vil anføre Originalen til nogle af disse Steder, og derefter Baggesens og min Oversættelse jevnsides, uden at nævne Oversætteren, og da lade Læseren gjette, hvilken Oversættelse det er, Anmelderen har fundet bedre, ja langt bedre end min«. Efter at have givet endel saadanne Prøver slutter han ligesaa spydigt som den ovenfor citerede Anmelder: »Disse Bidrag til at vurdere den omhandlede Anmeldelse (uden at omtale de idelige Sprogfeil hos den let kjendelige Recensent, saasom: »at gjøre Regnskab om en Ting«; at en Oversætter kan overgaae en Oversættelse: Peer overgaaer Pouls Oversættelse; at Niels Klims Reise er udgivet af et Bibliothek) har jeg efter Omstændighederne troet ikke at burde tilbageholde«.

Oversættelsen gjorde imidlertid, ikke mindst ved Werlauffs Bidrag, Lykke; den blev omdelt til Selskabets 353 Medlemmer og desuden solgtes 200 Exemplarer, saa at den »truede med snart at blive udsolgt« (jfr. Chr. Bruun, Samfundet til den danske Literaturs Fremme 1827—77. Kbh. 1877. S. 49). Der hengik dog 16 Aar, inden der udkom en ny Udgave af den.

Prisen var 1 Rbdlr.

2. UDGAVE 1857

Niels Klims | underjordiske Reise | af | L. Holberg. | Fra Latin oversat | af | N. V. Dorph. | Med historiske og literariske Oplysninger | af | E. C. Werlauff. | Anden betydeligt forøgede og forbedrede Udgave. | Kjøbenhavn. | Forlagt af Universitetsboghandler Andr. Fred. Høst. | 1857. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa: Louis Kleins Bogtrykkeri.); Forerindringer. I. af N. V. Dorph; paa Bagsiden: II. af E. C. Werlauff; Smudstitelblad: Niels Klims | underjordiske Reise, | indeholdende | en ny Theorie om vor Jord | og | det hidtil os ubekjendte | femte Monarchies Historie. | Efter et i afdøde Abelins Bogsamling | fundet Manuscript. |; Apologetisk Fortale. S. 3—7; Teksten S. (9)—254; Abelins Tillæg. S. 255—56; Historiske Oplysninger om Niels Klims underjordiske Reise. ved E. C. Werlauff. S. 257—94; Formodninger om nogle i N. Klims Original (Udg. 1745) forekommende latinske Vers og Efterligninger af romerske Forfattere. S. 294—95; Bibliographiske Noticer om Niels Klims underjordiske Reise. ved E. C. Werlauff. S. 296—330; Nogle Efterretninger om Efterligninger S. 330—34; Trykfeil og Rettelser 1 Blad (Bagsiden blank); Forerindringerne er trykt med en stor Type; den apologetiske Fortale med en noget mindre og hele Resten med en endnu mindre].

I sin Forerindring bemærker Dorph: »Da Herr Cancelliraad Høst anmodede mig om at besørge andet Oplag af den af mig fra Latin paa Dansk oversatte Niels Klims underjordiske Reise af Holberg, besluttede jeg herved at anbringe de Rettelser og Forbedringer, som flere Aars lige til den senere Tid fortsatte Syslen med dette Holbergske Digt havde gjort mig opmærksom paa. For at give Oversættelsen i det Hele mere Troskab, har jeg ogsaa, med et Par Undtagelser, oversat de i Niels Klim forekommende latinske Vers efter Originalens Udtryk og Versmaal«.

Ved denne Gennemgang og Revision har Dorph bl. a. taget Hensyn til enkelte af de i Anmeldelsen i Tidsskrift for Litteratur og Kritik. 7. Bd. Kbh. 1842 gjorte Indvendinger (saaledes S. 168. L. 7—8 f. o.; smstds. L. 11 f. n.; S. 171. L. 7 f. n.; S. 172. L. 1 f. n.; S. 177. L. 17 f. n.; S. 181. L. 15 f. n. og L. 13 f. n.), medens han i andre Tilfælde har bibeholdt sin engang valgte Oversættelse.

Werlauffs Forerindring meddeler ganske kort, at de Tillæg, som han i sine »Holbergiana« i Nyt historisk Tidsskrift. VI. 1856. S. 329—48 havde givet til Oplysningerne i Udgaven 1841 af Dorphs Oversættelse, efter Forlæggerens Anmodning er sammenarbejdet med disse og desuden underkastet en fornyet Revision.

Denne Udgave blev anmeldt i Nord og Syd. Et Ugeskrift, udg. af M. Goldschmidt. 1857. 4de Bind. Ny Række. Kbh. S. 153—61 af Goldschmidt selv, der havde den noget bizarre Idé at anmelde Niels Klim og Fouqués Undine under ét. Anmeldelsen, der slet ikke beskæftiger sig med selve Udgaven, dvæler nemlig ved Holbergs Forbilleder, bl. a. Swifts Gulliver's travels og Cyrano de Bergerac's Histoire comique des états et empires de la lune og Histoire comique des états et empires du soleil, i hvilken Anledning der i samme Tidsskrift S. 173—81 blev trykt nogle Prøver af Cyrano de Bergerac's: »Af en Reise til Maanen og Solen«.

Denne Udgave udkom i 6 Hefter à 16 Sk. og kostede komplet 1 Rdl. 48 Sk.

3. UDGAVE 1874

Niels Klims | underjordiske Rejse | af | L. Holberg. |

Fra Latin oversat af N. V. Dorph.

Med hist. og liter. Oplysninger af E. C. Werlauff.

Tredie gjennemseete Udgave | ved | Chr. Dorph. | Kjøbenhavn. | Andr. Fred. Høst & Søns Forlag. | 1874. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Forord af udgiveren. (undert. Chr. D.), 1 Blad; Smudstitelblad: Niels Klims | underjordiske Rejse, | indeholdende | en ny Theori om vor Jord | og | det hidtil os ubekjendte | femte Monarkies Historie. | Efter et i afdøde Abelins Bogsamling | fundet Manuskript. |; Apologetisk Fortale. S. (3)—7; Teksten S. (9)—254; Abelins Tillæg. S. 255—56; Historiske Oplysninger om Niels Klims underjordiske Rejse, ved E. C. Werlauff. S. 257—94; Formodninger om nogle i N. Klims Original (Udg. 1745) forekommende latinske Vers og Efterligninger af romerske Forfattere. S. 294—95; Bibliografiske Noticer om Niels Klims underjordiske Rejse, ved E. C. Werlauff. S. 296—330; Nogle Efterretninger om Efterligninger S. 330—34; Tillæg. S. 335—36].

Denne ny Udgave besørgedes efter N. V. Dorphs Død af hans Søn Chr. Dorph, der i Forordet meddeler, at han »nøje har gennemgået min faders optegnelser dertil, men da udslaget heraf er, at det i det hele kun er få og små rettelser i enkeltheder, han siden sidste udgave har foretaget, fremtræder dette tredje oplag nærmest som et optryk af forrige udgave. Kun har jeg tilladt mig læmpelig at gøre nogle småændringer med hensyn til retskrivningen, forat læsningen af dette i mange henseender så interessante værk, efter de stærke bevægelser, de sidste åringer har bragt i retskrivnings spørgsmålet, ikke unødig skulde vanskeliggøres især for den yngre slægt; dog har jeg ikke villet følge bevægelsen helt ud til det nu almindeligste eller dog som rigtigst ansete, da det synes mig passende, at også retskrivningen i Niels Klim skulde have et noget ældre præg; ligesom hele sprogtonen, baade valget af ordene og sætningsbygningen, med flid af oversætteren er givet således, at læseren mindes noget om stilen i Holbergs egne skrifter af lignende art«.

Ogsaa Werlauff var død, inden denne ny Udgave udkom, og hans Oplysninger er derfor optrykt uforandret, men Chr. Dorph har derfor medgivet Udgaven et Tillæg, der indeholder Meddelelser om endel Udgaver og Oversættelser, som har været Werlauff ubekendt eller som han i det mindste ikke har haft i Hænde.

Denne Udgave udkom i 5 Hefter à 24 Sk. og kostede 1 Rdl. 48 Sk., og senere 3,00 og indbundet 4,50.

MOLLERUPS UDGAVE 1912

Niels Klim udkom dernæst i: Ludvig Holberg | Samlede populære Skrifter | Niels Klims | underjordiske Rejse | (Titelbillede: Niels Klims Nedfart til Underverdenen. sign. - R × Chr -). | XI BIND | J. P. MADSEN LINDS FORLAG | KØBENHAVN 1912 | 8vo.

[Indhold: Omslag (som Titelbladet); Titelblad (bagpaa: Denne Udgave af Ludvig Holbergs populære Skrifter | efter Knud Lyne Rahbeks Udgave er paa ny gennem- | set, rettet og bragt i Overensstemmelse med nyeste Ret- | skrivning. | Udgaven er illustreret af Hr. Kunstmaler Rasmus | Christiansen. | Nederst: TRYKT HOS J. JØRGENSEN & Co. (M. A. HANNOVER). |; (Udgiverens Fortale). (S. 3—4); APOLOGETISK FORTALE S. (5)—8; Teksten S. (9)—239; ABELINS TILLÆG. S. 240].

I en Efterskrift af Udgiveren, Dr. phil. W. Mollerup, i XII. Bind af Udgaven S. 176 hedder det: »Hvad Tekstbehandlingen af Niels Klim angaar, er det tilstræbt at gengive de Rahbek-Baggesen'ske Oversættelser i en saa let læselig Form som muligt, idet man dog her ligesom ved Tekstbehandlingen af Komedierne har søgt at bevare den gamle Sprogtone, saa at Læserne ingensinde kan være i Tvivl om, at det er Holbergs eget Maal, klædt i den moderne Retskrivnings Dragt«.

Sammesteds S. 174 findes en Fortegnelse over Illustrationerne, som Rasmus Christiansen havde tegnet til Niels Klim; de er kun fire i Tallet, nemlig Titelbilledet; S. 19: Niels Klims første Indtryk af Indbyggerne paa Planeten Nazar; S. 137: Niels Klims Ankomst til Abernes Land; S. 235: Niels Klim aabenbarer sig for den gamle Abelin; — og ikke synderlig vellykkede.

Prisen for Holbergs Samlede populære Skrifter. I—XII var 3,10 for uindbundne og 3,90 for indbundne Exemplarer. De enkelte Bind solgtes ikke særskilt.

UTRYKTE ISLANDSKE OVERSÆTTELSER

I Thott's Manuskriptsamling paa det kgl. Bibliotek findes under Nr. 1773. 4to en Afskrift af en islandsk Oversættelse: Niculausar Klims Underjardar Reysa .... af Bokhlada þess sæla Abelins; þridia Uplag, sem framar enn hin fyrre er bæde aukid og endurbætt.

Oversætteren skal være den bekendte Filolog Jón Ólafsson (f. 1705 † 1779), Arnamagnæansk Stipendiat; han har iflg. Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. 1874. S. 330) fulgt Editio 3. auctior et emendatior. Hafniæ et Lipsiæ. 1754. og har baade den apologetiske Fortale og Abelins Tillæg, af hvilket sidste dog i Haandskriftet Slutningen er bortkommet.

Det er en Afskrift; Originalen findes i Landsbókasafnið í Reykjavík. Nr. 728. 4to.

Sammesteds findes en af Jón Árnason í Bólstadurhlíð 1790 foretaget Oversættelse af Niels Klim. (Nr. 222. 4to).

SVENSKE OVERSÆTTELSER

1746

NICOLAI KLIMII | Resa | Uti den | Underjordiska Werlden, | Som inneholler | En ny Underrättelse om | Jordens Beskaffenhet, | Och | Historia om den Femte Mo- | narchien, | Okunnig alt hit intils. | Et Werk framdragit utur | Herr B. ABELINS Bibliothec, | Ifrån Latinen tolkadt på Swensko. | Med Kongl. Maj:ts allernådigste Privilegio. | STOCKHOLM, | Tryckt hos LARS SALVIUS, | på egen kostnad. 1746. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Frise) S. (3)—294 (sign. A_2—$T_{3(v)}$); S. 294 Slutningsvignet; S. 295: Så wida räcker | NILS KLIMS | Handskrift: | Nu följer | ABELINS Tilläggning.; S. 296: ÄNDE.; forskellig Slutningsvignet; S. 23 er fejlagtig pagineret 29 og S. 169 mangler helt Paginering. Foran Titelbladet det kobberstukne Portræt af Klim med Underskriften: »Nils Klim, Kejsare under jorden, | och Klockare vid Kårs kyrkan i Bergen. |; paa denne Tavle er Figuren vendt om, Klim sér tilhøjre, i den latinske Original tilvenstre; han holder Fligen af Kappen med højre isted. med venstre Haand; S. 8 en Tavle i Hjørnet øverst tilhøjre betegnet »pag. 8.« med Underskriften: »Klims nedå fart:«; den er ikke som i den lat. Original til at folde ud og Landene Qvama, Mendoza, Martinia ligger tilvenstre isted. tilhøjre; Planeten Nazar tilhøjre isted. tilvenstre; S. 16 en Tavle, betegnet smstds. »pag. 16.« med Underskriften: »En Inbyggare i Potu.«, ligeledes Sceneriet vendt fra højre til venstre og Ansigtet anderledes; S. 166 en Tavle betegnet smstds. »pag. 166.«, med Underskriften: »Fångarnas försel up til fästet.«, der er helt ny for denne Udgave; S. 182 en Tavle, betegnet smstds. »pag. 182.«, med Underskriften: »En förnäm Martinian.«, ligeledes vendt fra venstre til højre; S. 184 en Tavle, betegnet smstds. »pag. 184.«, med Underskriften: »Rådet i Martinien.«, vendt paa samme Maade; S. 202 en Tavle, betegnet smstds. »pag. 202.«, med Underskriften: »En inbyggare i Musicanterland.«, vendt paa samme Maade og forøvrigt med mange Afvigelser i Tegningen, bl. a. baade i For- og Baggrunden; S. 212 en Tavle, betegnet smstds. »pag. 212.«, med Underskriften: »En måltid i Mezendora.«, der ikke synes at findes i nogen af de tidligere Udgaver og Oversættelser].

Oversættelsen maa være foretaget efter den 2. Udg. 1745 af den latinske Original; ganske vist mangler den apologetiske Fortale, men Tillæggene findes her, nemlig (Udg. 1745. S. 81—82) S. 70—72; (Udg. 1745. S. 137—38) S. 116. L. 18—23 f. o.; (Udg. 1745. S. 141. L. 11—18) S. 119. L. 5—11 f. o.; (Udg. 1745. S. 257. L. 1—18) S. 204 de 3 nederste og S. 205 de 11 øverste Linjer.

Versene er oversat paa svenske Vers, men undertiden ogsaa paa Prosa (f. Ex. S. 205) og sat ind i selve Teksten.

Oversætteren skal iflg. Werlauff være Christian Gustavson Roman (f. 1709 † 1769), der paa denne Tid var »director musices et cantus« i Västerås, siden (1754) blev Rektor i Säter og endelig 1764 Præst. Efter en anden Opgivelse maa han dele Æren for Oversættelsen med den Stockholmske Bogtrykker Lars Salvius (f. 1706 † 1773) (jfr. Karl Warburg, Holberg i Sverige. Göteborg. 1884. S. 57—59). Iflg. L. Bygdén, Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. II. Upps. 1898—1915. S. 102 er Roman den egentlige Oversætter, men hans Oversættelse blev noget forbedret af Salvius. I sit Skrift: Wälmente tanckar om barnauppfostran. Wästerås. 1743 nævner Roman i en »Upsats på de böcker, som under hwar wettenskap utsatte äro, och wid underwisningen til en del nödwändigt fordras« under Rubriken: Spectator »Klimii iter subterraneum, den jag verterat, och hoppas snart skola genom Trycket utkomma«.

Oversættelsen anmeldtes i Lars Salvii Lärda tidningar för år 1746. Nr. 49. (4/12). S. 193—95: »Herr Professor Hollberg, som genom sina många werk förwärfwat sig et allmänt beröm i hela den lärda werlden, är också uphofsman til detta sinrika arbetet. Det är fult med Moraliska, Politiska och Oeconomiska reflexioner, och Auctoren har så skärpt sin Satyriska penna, at så wäl människornas enskyldta laster som hela nationers fel blifwit på det lifligaste afmålade .... (S. 194). Öfwersättaren lemnar til Läsarens egit benägna omdöme: huru wida han i detta sit arbete warit lyckelig eller ej[1]). Det kan han ej undgå at gifwa wid handen, at, jemte det han med all sorgfällighet budit til at följa wårt kära modersmåls naturliga behagelighet, har han ock jemnfört ej allenast de åtskilliga utgifne versioner på främmande Språk, utan ock sjelfwa de latinska editionerne såsom de rätta originalerne, och funnit åtskilligt infördt i den senare latinska edition af år 1745, som hwarken finnes i den förra latinska af år 1741, eller i den Danska version af 1742, icke heller i den Fransöska trykt i Köpenhamn 1741, hwilket förmodeligen blifwit af Auctoren sjelf wid senare Uplagan rättadt och infördt, och nu i denna wår Swenska version i agt tagit, såsom, andra ställen at förtiga, pag. 70 edit. Suec. finnes följande omständighet igen, som i alla de öfriga editionerne är utelemnad, undantagandes den sista latinska af år 1745«. Her følger hele det Side 70 indskudte Stykke om Potuanernes Gudstjeneste. S. 195 ender Anmeldelsen med disse Ord: »Förläggaren har ock i öfrigit til denna Swenska uplagan anwändt et wackert papper och tryck samt kostat på flera Kopparstycken, än det finnes i alla de öfrige editionerne; förmodar således, at den

[1]) Disse Udtryk, der fremkommer i Salvius's eget Blad, synes at tyde paa, at han i det mindste har haft nogen Del i Oversættelsen.

lärer i sin Swenska drägt finna rätt så många älskare, som hon redan haft i sin främmande prydnad«.

Prisen var 4 Daler, 16 Øre.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 11,25; 1924 $^{9}/_{12}$ for 23,00.

2. UPLAGAN 1767

NICOLAI KLIMII | RESA | Uti den | Underjordiska Werlden, | Som innehåller | En ny Underrättelse | Om | Jordens Beskaffenhet, | Och | Historia om den Femte | Monarchien, | Okunnig alt hit intils. | Et Werk framdragit utur | Herr B. ABELINS Bibliothec, | Ifrån Latinen tolkadt på Swensko. | Med 8 Kopparstycken. | Andra Uplagan. | WÄSTERÅS, | Tryckt hos JOH. LAUR. HORRN, | på desz bekostnad, 1767. | 8vo.

[Indholdet aldeles som Udgaven 1746; men Frisen S. 3 og Slutningsvignetterne S. 294 og 296 er forskellige; desuden findes nederst S. 296: Exemplaret oinbundit med 8 Kopparstycken | kostar 6 Daler Kopp:mt. Tavlerne er identiske med dem i Udg. 1746].

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 327) skriver »det er egentlig kun første Oplag med et nyt Titelblad«; men dette er forkert; ganske vist følger dette 2. upl. Udgaven 1746 i Henseende til Sideskifte (dog med smaa Afvigelser i Fangordene S. 10. 36. 180. 195), men den anvendte Type er forskellig, Forsiringerne over Siderne er ogsaa forskellige og S. 71 er fejlagtig betegnet som 79, S. 87 som 77, og 271 som 281. Det er altsaa virkelig et helt nyt Tryk.

Prisen var 6 Daler Kopp:mt.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 3,00; 1917 $^{12}/_{4}$ for 12,00.

3. UPPLAGAN 1884

Nils Klims | underjordiska resa | af | Ludwig Holberg. | Tredje swenska upplagan | i | fri öfwersättning. | Stockholm 1884. | Bokförlagsföreningen Swea. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (bagpaa nederst: Stockholm, | J. W. Holms boktryckeri. 1884.) |; Till Allmänheten. 1 Blad; Teksten S. (5)—244; Abelins tillägg. S. 245—46; til Udgaven hører et i rødt og gult Tryk fremstillet Omslag: Niels Klims | underjordiska resa | af | LUDVIG HOLBERG. | TREDJE SVENSKA UPPLAGAN | I fri öfversättning | STOCKHOLM 1884 | Bokförlagsföreningen SVEA. | og paa Bagsiden: Pris 2 Kronor].

I Fortalen betegnes det som »öfwersedd, och med hänsyn till nuwarande läsarter rättad upplaga«. Og senere hedder det: »Öfwersättningen är fri: utan tanke på tillwaron af boksynte granskare. Den lämper sig dock, wåga wi hoppas, för den stora allmänheten hwilken föga bryr sig om den lärda kritiken — och icke wet draga nytta af den heller. De poetiska citaten af klassiske författare som förekomma i originalet, äro dels ordagrannt återgifna efter gamla swenska öfwersättningen, dels ändrade efter den danska, dels aldeles uteslutna och ersatta med motswarande text på prosa. Några få, kortfattade noter lemna nödig hänwisning åt det håll, hwaråt författaren afsänder sina sarkastiska pilar«.

Disse i Fortalen omtalte Noter findes S. 39. 61. 159. 197 og 199 — de er ganske korte og uden Betydning; i Noten S. 197 giver Udgiveren blankt op, idet han skriver: »Hwilka, af sin samtids dårskaper förf. här giszlar, har icke kunnat nöjaktigt förklaras«, jfr. hermed Werlauffs Bemærkninger (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 273—75).

Prisen var 2,00.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 3,50.

TYSKE OVERSÆTTELSER

1741

Nicolai Klims | Unterirdische Reise | worinnen eine ganz | Neue Erdbeschreibung | wie auch eine | umständliche Nachricht | von der fünften Monarchie | die uns bishero ganz und gar unbekannt | gewesen, enthalten ist. | Aus | Dem Bücher-Vorrathe Herrn B. Abelins | anfänglich Lateinisch heraus gegeben, jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Copenhagen und Leipzig, | verlegts Jacob Preusz. | 1741. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber; med Underskriften: Nicolaus Klim, | Unterirdischer Kayser und Küster | an der Creütz-Kirche zu Bergen in Norwegen. | sign. nederst tilvenstre: Mentzel sc. Lips.; Titelblad; Teksten (ovenover Frise) S. (5)—380 (sign. A_2—$Aa_{6(v)}$); S. 381. So weit gehet | das Manuscript | Nicolai Klims. | Nun folget noch | ein Zusatz | welchen | Abelinus | hinzu gefüget hat. | S. 382 en lille Slutningsforsiring; Titelkobberet, der gaar ind i Pagineringen, er forskelligt fra den latinske Original; Klim har et Scepter i den højre Haand og har den venstre Haand fri, medens han i Originaludgaven holder med denne paa Kappefligen; Baggrunden er ogsaa forskellig; foran Teksten et Kort over den underjordiske Verden, der ogsaa er endel afvigende fra den latinske

Originaludgave, saaledes falder Klim her paa Benene (i Originaludgaven paa Hovedet), den øverste Del af Rebet, hvormed Klim hejsedes ned, sés her (ikke i Originalen); Baadshagen er ogsaa forskellig; Tavlen er øverst i Hjørnet tilhøjre betegnet: »ad Cap. I.« og har tyske Betegnelser (f. Ex.: Norwegen, Die unterirdische Sonne etc.); S. 52 en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »ad Cap. 4.«, med Underskrift: Abbildung eines Bürgers | in Potu.; ogsaa denne er forskellig fra Originalens, Figurens Ansigt vender tilvenstre (i Originalen tilhøjre), Træets Grene er besat med Løv og mangler Fingrene; desuden er Baggrunden ganske forskellig; S. 206 en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »ad Cap. 10«, med Underskrift: Abbildung eines Einwohners in Martinia | mit einer Peruque.; ogsaa her er Baggrunden endel afvigende, medens Hovedfiguren derimod er den samme. Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 299) skriver: »De fire Kobbere ere Kopier efter Originalens, men med tysk Overskrift«; dette passer efter det ovenfor anførte ikke (jfr. Boken om bøker. 1. aarg. Oslo. 1926. S. 182)].

Hvem Oversætteren er, vides ikke; i Mylius' nedenfor anførte ny Oversættelse Berlin 1788 hedder det i Vorbericht »ein Weisianer, der schon etwas zu gottschedisiren anfing, mus sie verfertigt haben«. Sproget i Oversættelsen kunde til Tider tyde paa, at den ikke skyldtes en indfødt Tysker, men snarere en dansk Mand, men herom lader der sig næppe sige noget bestemt.

Werlauff (anførte Sted) bemærker: »Oversættelsen er næppe overalt at stole paa« og henviser i den Anledning til Holbergs egne Ord i 368. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 192): »Udi Klims tydske Oversættelse er af samme Aarsag en Fejl begaaet, som giør, at Ordene blive u-rimelige. Udi Originalen staaer: dextrè incedendi studio omnes insaniunt. Det er: de Nordiske Folk ere fast rasende af Begiærlighed efter Rang og at gaae paa andres høyre Haand. Oversættelsen er bleven denne: »Sie werden für Begierde, einen tugendhaften Lebenswandel zu führen fast unsinnig« (Oversættelsen S. 321) og endvidere smstds.: »Udi Klims Rejse tales om en Kroemand, som siges Insulæ hujus Dominus, Det er: Ejer af dette Huus. Dette have alle saaledes verteret: Herre af denne Øe, bedragne af det dobbelt lydende Ord, Insula, som betyder baade en Øe og et Huus«; i den tyske Oversættelse S. 154 »der Herr über die Insul ist«.

Mylius anfører i sin ovenomtalte Vorbericht: »Um meine Beschuldigung von falsch verstandenen Stellen und Worten zu erweisen, will ich nach meinem alten Brauch den Lesern nur einige auf gut Glük herausgegrifne Stellen[1]) vorlegen. S. 3. sagt er: Mich reizten die Gelehrten in Bergen, sonderlich der berühmte Abelin, und der Konrektor in der Schule daselbst, Magi-

[1]) Mylius' Citater henviser til Udg. Cph. und Lpz. 1780.

ster Eduard, der in der Stern- und Naturlehre sonderlich erfahren war, wie auch andre Landsleute, welche diese Sache einer genauern philosophischen Untersuchung würdig achteten zum öftern an, da sie selber Alters wegen nicht konnten, dasz ich die Beschaffenheit dieser Höhle genauer untersuchen. Im Original steht Litterati Bergenses inprimis celeberrimus Abelinus & Conrector Scholæ Mag. Eduardus, Astronomiæ ac Physices apprime gnarus, rem credebant exercitationibus philosophicis dignissimam, sæpeque populares, cum ipsi præ senio nequirent, me stimulaverunt ad indolem istius cavernæ penitius inspiciendam. Sollte man nach meinem Vorgänger nicht schliessen alle Gelehrten und Freunde der Naturgeschichte in Bergen bis auf Klim wären Greise gewesen? Auf eben der Seite giebt er: ægrum animum leidenschaftlichen Hang, durch verderbten Sinn; an einem andren Ort vir bene cordatus durch wohlbeherzten Mann, wo schlechterdings nur die andre, gleichfalls sehr bekannte Bedeutung dieses Worts: klug, verständig, passen kann. Seite 90 »Durch Abschaffung dieser Gewohnheit ist nicht aller Neid aufgehoben worden« im Originale findet man æmulatio; dies Wort dolmetscht er beständig durch Neid. S. 219 sagt er: Wir namen einen vergoldeten Wagen auf die Achseln; im Lateinischen steht vehiculum, das er so artig herüberbuchstäbelt. S. 303 liest man bei ihm: Den ersten Tag im Jahre, wovon wir in unserer Unterwelt nichts wissen, werden die Europäer wahnwizzig. Die Leute in der Unterwelt haben keinen ersten Tag im Jahre! Dies ist unstreitig einer der sinnlosesten Schnizzer meines Vorgängers. Bei Holberg heisst es: Primo anni die morbo, qui nobis subterraneis ignotus est, corripiuntur Europæi. Zum Schluss noch einen auffallenden Beweis, wie wenig Sinn für satyrische Züge der bisherige Dolmetscher hat S. 310 schreibt er: Die Europäischen Thiere werden in zwo Klassen eingetheilet, die eine lebt im Wasser, die andre auf der Erde. Doch giebt es auch einige Thiere, die im Wasser sowohl als auf der Erde leben können, wohin die Frösche, Meerschweine, Fischottern u. s. w. zu rechnen. Im Originale: Distinguuntur animalia Europæa in terrestria & aquatica. Dantur etiam amphibia, ut Ranæ, Delphini & Batavi. Wie glüklich hat der liebe Mann das mot pour rire zu verwischen und die ehrlichen Holländer in Fischottern und dergleichen Land- und Wassergeschöpfe zu metamorphosiren gewusst«.

Oversætteren har gengivet de latinske Verscitater i Prosa og har tilføjet to Noter, nemlig S. 308 en Forklaring af Ordet Talisman og S. 320, hvor Originalen har Fodnoten »Ephemerid«, har Oversættelsen »Hiedurch werden die gelehrten Tagebücher oder Ephemerides verstanden, wohin man auch die Geschichte der Gelehrten (Acta Eruditorum) gelehrte Zeitungen und andre Auszüge aus gelehrten Schriften rechnen kann«.

Denne Oversættelse blev anmeldt i Supplementa ad Nova acta eruditorum. VI. Lipsiæ. 1749. S. 216—17, hvor det hedder: »Verisimilitudinem & vincula eventuum feliciter ob oculos habuit, præterquam quod vicissitudo affectuum ruentis per præceps videatur justo celerior. Nucleus fabulæ ita, ut ridendo dicatur verum, & vitia Europæorum benigno sale perstringantur, est compositus. Philosophos, Mathematicos, ac Theologos, in varia sententiarum divortia distractos, acerbius notat. In Theologia præbet speciem Latitudinarii ac Deistæ. Moralem ac Politicam puriorem profitetur, nec de nævis scriptorum, qui libros compilant novos, dicere omittit, pulchrum ratus, parcere personis, dicere de vitiis . . . . Ea tamen laude Noster eminet, qvod scurrilia & sotadica, quæ Galli solent libris ejusmodi protrudere, & in detrimentum orbis terrarum evomere, procul a scopo semovit, & a fabula sua prorsus exterminavit«.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer af denne (eller muligvis næstanførte Udg.) solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,00; 1915 paa Emil Blochs for 7,00; 1923 paa Johan Levins for 17,00; 1929 $^{15}/_{10}$ paa Auktion i Oslo for 32,00.

OPTRYK 1741

Med samme Forlægger og med aldeles ens-udseende, men dog sikkert omtrykt Titelblad findes et andet Tryk af denne tyske Oversættelse. Den skelnes lettest ved, at de smaa Forsiringer over hver Side er forskellige; i den først beskrevne Udgave var det to Stjerner med 9 Smaastreger ✳ i hver, men i denne to Røskenforsiringer ❧. Den følger ellers den ovenfor beskrevne overalt i Sideskifte, med smaa Forandringer i Fangord og sidste Sidelinje S. 138. 190. 191. 197. 218. Endvidere er S. 121 fejlagtig betegnet som 221, S. 337 som 237 og S. 153 findes midt over Siden imellem de to Røskenforsiringer anbragt et aldeles umotiveret 91.

Der findes desuden en Mængde andre Afvigelser, af hvilke her blot skal nævnes nogle som Exempler[1]): S. 7. L. 6 f. n. merckwürdige (merkwürdige); L. 3 f. n. noch (und); S. 8. L. 4 f. o. kommen (kom̄en); S. 8. L. 4 f. n. Taglöhner (Tagelöhner); S. 10. L. 5 f. o. Bestürtzung (Bestürzung), L. 8 f. o. kurtz (kurz); S. 11. L. 1 f. o. imgleichen (ingleichen); S. 12. L. 2 f. n. fing (fieng); S. 15. L. 1 f. o. meinen (meinem); S. 18. L. 5 f. n. ehmalichen (ehemaligen); S. 23. L. 3 f. o. vornehmes (Vornehmes); S. 33. L. 17 f. n. genaueste (genauste); S. 35. L. 13 f. n. viele (viel); S. 36. L. 5 f. n. fo (so); S. 93. L. 1 f. o. welche

[1]) I Parenthesen anføres det tilsvarende Ord fra den ovenfor beskrevne Udgave.

(weche); S. 127. L. 1 f. o. hunder (hundert); S. 129. L. 1 f. n. u. (und); S. 136. denselben (denenselben); S. 291. gebracht (gebracht.).

Billederne er de samme, men som det synes i denne Udgave i et noget blegere og mere udvisket Aftryk. Vignetten over Tekstens Begyndelse frembyder endel mindre Afvigelser og synes noget mere afbleget og uklar. Den lille Slutningsforsiring S. 382 er helt forskellig.

Om den førstnævnte eller denne Udgave er et Optryk, er vel næppe til at afgøre; men at den ene er trykt efter den anden som Forlæg mener jeg at kunne bevise ved, at der S. 26. L. 13 f. n. findes i begge Udgaver antworte istedetfor antwortete. Jeg vilde være mest tilbøjelig til, naar Hensyn tages til den tarveligere Udstyrelse og de mere udviskede Aftryk af Kobberne, at antage, at den her sidst omtalte Udgave er et Eftertryk, paa hvilket Eftertrykkeren (ligesom ved Moralske Tanker. Udgaven paa Autors egen Bekostning) har sat den virkelige Forlæggers Navn paa Titelbladet. Der foreligger ganske vist, saa vidt mig bekendt, ikke nogen Meddelelse fra Samtiden om, at der har existeret et saadant Eftertryk, men paa den anden Side er det ikke let at forstaa, hvorfor den retmæssige Forlægger, Jacob Preusz, hvis Afsætningen havde været saa stor, at den foranledigede et nyt Oplag, skulde have brugt en anden Forsiring over Siderne end i det første Oplag og endnu mindre, at han skulde have ladet lave en Frise (over Tekstens Begyndelse), der aabenbart er bestemt til at ligne den i den første Udgave saa meget som muligt. Af Trykfejlene lader der sig næppe slutte noget, thi der findes saa omtrent lige mange i hver.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue, vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. CLIII) skriver, at der 1741 udkom en tysk Oversættelse, »die hernach nach der neuen dänischen 1746. wieder aufgelegt ward«. Meningen er ikke helt klar; hvis 1746 skal referere sig til den danske Oversættelse, er Aarstallet galt, den kom nemlig i ny Udgave med Holbergs Tillæg og Fortale 1745, og skal Aarstallet forstaas saaledes, at den tyske Oversættelse udkom paany 1746, maa det bemærkes, at et saadant Oplag i hvert Fald ikke kendes mere. Formodentlig er 1746 galt istedetfor 1745 og sigter til den danske Oversættelse.

I Kiøbenhavns Post-Rytter. 1744. Nr. 100 ($^{14}/_{12}$), 101 ($^{18}/_{12}$) og 102 ($^{21}/_{12}$) findes et Avertissement fra Mengel om Niels Klim (jfr. ovenfor S. 244), hvori det efter Omtalen af den danske Oversættelse hedder »saavelsom i det Tydske Sprog, som med det første complet skal komme for Lyset«. Hvis der med disse

Ord hentydes til nedennævnte Udgave 1748, maa det siges, at Forlæggeren i god Tid har forberedt Publikum paa dens Fremkomst — en Udgave af den tyske Oversættelse fra 1745 eller 1746 kendes i hvert Fald ikke mere og har rimeligvis heller ikke existeret.

NEUE AUFLAGE 1748

Nicolai Klims | Unterirdische Reise | worinnen eine ganz | Neue Erdbeschreibung | wie auch eine | umständliche Nachtricht | von der fünften Monarchie | die uns bishero ganz und gar unbekannt | gewesen, enthalten ist. | Aus | Dem Bücher-Vorrathe Herrn B. Abelins | anfänglich Lateinisch heraus gegeben | jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Neue und vermehrte Auflage. | Copenhagen und Leipzig, | verlegts Christian Gottlob Mengel. | 1748. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indholdet stemmer aldeles overens med den tyske Udg. 1741, endogsaa i Sideskiftet, kun findes der smaa Forandringer i Fangordet S. 5. 38. 297. 301. 364 og 372 (hvor det er en Trykfejl) og i Linjedelingen i Noten S. 308; men ny er den efter Titelbladet indsatte Vorrede, 8 Sider, der er upag. og sign.)(2—)(5(v); Teksten er pagineret og signeret som i Udgaven 1741; de smaa Forsiringer over Siderne er forskellige fra Udg 1741 og der findes S. 78. 110. 123. 382 smaa Slutningsrøskenvignetter. Over Vorrede den samme Frise som i den latinske Ed. II. 1745 og efter denne en større Slutningsvignet; der findes de samme 4 Tavler som i Udg. 1741, Titelkobberet (dog uden Underskrift), Kortet, S. 52 Potuaneren og S. 206 Martinianeren med samme Underskrift og Betegnelse af, hvortil de hører].

Det er et fuldstændigt Optryk af den tyske Udg. 1741, med hist og her lidt forandret Retskrivning og med Tillæg af Vorrede. De øvrige indskudte Tillæg til den latinske Editio II. 1745 findes ikke optaget i denne Udgave, hvorfor ogsaa de sidste Linjer af den apologetiske Fortale »Aucta est noua haec editio centonibus aliquot, qui a primo editore aut incuria omissi fuere, aut ob sqalorem manuscripti autographi legi nequierunt« er udeladt i Oversættelsen.

I nogle Exemplarer af denne Udgave (saaledes i det kgl. Bibl.) findes indsat foran det ovenfor beskrevne Titelblad et andet, saalydende: NICOLAI KLIMS | Unterirrdische | Reise | Worinnen eine gantz neue | Erd-Beschreibung | Wie auch | Eine umständliche Nachricht | von der fünften Monarchie, | Die uns bishero gantz und gar unbekant gewesen, | enthalten ist, | Aus dem Bücher Vorrathe Herrn | B. Abelins anfänglich Lateinisch | herausgegeben, | Itzo aber ins Teutsche übersetzt. | Nebst einer neuen Verantwortungs-Schrift. | Dritte vermehrte Auflage. | Copen-

hagen, 1748. | Verlegts Christian Gottlob Mengel. | Foran dette Titelblad sidder det ovenfor nævnte Titelkobber af Niels Klim uden Underskrift og efter Titelbladet følger to kobberstukne Tavler, nemlig Raadsforsamlingen angaaende Parykkers Indførelse (i Ed. II. 1745. S. 228) og en Indbygger fra det musikalske Land (i Ed. II. 1745. S. 252), begge uden Underskrift.

Rimeligvis har Mengel først sendt Oplaget ud uden »Vorrede«, hvilket ogsaa stemmer med, at Indskudene ikke er medtaget; senere har han saa ladet den apologetiske Fortale oversætte og sætte ind i Exemplarerne (den er ogsaa udenfor Pagineringen) og forsynet Udgaven med et nyt Titelblad, paa hvilket der var anført, at »Verantwortungs-Schrift« fandtes i denne Udgave. Samtidig har han vel ogsaa ladet tage Aftryk af de to Kobbere, der fandtes i Ed. II. 1745.

I et andet Ex. (i det kgl. Bibl.) af Udg. 1748 findes Kobberet en Indbygger fra det musikalske Land, uden Underskrift, indsat S. 256, hvilket synes at bekræfte den ovenfor fremsatte Formodning.

Der maa rimeligvis ogsaa i Aaret 1748 være udkommet en Udgave af den tyske Oversættelse trykt i Altona, i hvert Fald hedder det i Hamburgische Berichte von gelehrten Sachen. 1748. Nr. 50. ($^{25}/_{6}$) S. 400 med Overskriften Altona: »Der so lehr — als sinreiche politische Roman des Hrn. Baron von Holberg .... ist nun zum drittenmal nach der sehr fleiszig und accurat verfertigten teutschen Uebersetzung, von den Gebrüdern Burmester, hieselbst, aufs sauberste abgedrucket«.

Et Exemplar solgtes 1924 $^{12}/_{3}$ for 10,00.

1750

Nicolai Klims | Unterirdische Reise, | worinnen eine ganz | Neue Erdbeschreibung, | wie auch eine | umständliche Nachricht | von der fünften Monarchie, | die uns bishero ganz und gar unbekannt | gewesen, enthalten ist. | Aus | dem Bücher-Vorrathe Herrn B. Abelins, | anfänglich Lateinisch heraus gegeben, jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Franckfurt am Mayn, | Verlegts Daniel Christian Hechtel. | Gedruckt bey Joh. Bernh. Eichenberg. SEN. | 1750. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber; med Underskriften: Nicolaus Klim, | Unterirdischer Kayser und Küster | an der Creutz-Kirche zu Bergen in Norwegen. |; sign. tilhøjre J. M. Eben sc.; Titelblad; Teksten (ovenover en Røskenfrise) S. (5)—380 (sign. A_2—Aa_8(v)); S. 381. So weit | gehet | das

Manuscript | Nicolai Klims. | Nun folget noch | ein Zusatz | welchen | Abelinus | hinzu gefüget hat. |; S. 382 en Røsken-Slutningsvignet; der findes ellers ingen Slutningsvignetter efter Kapitlerne. Foran Teksten findes Kortet over den underjordiske Verden, identisk med de tidligere Udgaver; S. 52 Potuaneren, identisk med de tidligere Udgaver og med samme Underskrift; S. 206 Martinianeren, ligeledes; dog er i Underskrifterne til disse to og Billedet af Niels Klim anvendt en anden Type].

Udgaven er et direkte Optryk af en af de ovenfor nævnte Udgaver, som den følger overalt i Sideskifte, med faa og ubetydelige Forandringer i sidste Sidelinje og i Fangordet S. 5, 89 (Trykfejl), 133, 138, 190, 191, 195, 197, 255, 287, 297, 301, 302, 308 og 320 (Noterne), 330, 351, 355, 362, 378, 380; S. 127 findes den samme Trykfejl hunder som i den anden ovenfor anførte Udg. fra 1748.

Den apologetiske Fortale findes ikke i denne Udgave og har, efter Titelbladet at dømme, muligvis ikke heller hørt dertil.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

FRANKFURT $^{A}/_{M}$ 1753

Nicolai Klims | Unterirdische Reise, | worinnen eine ganz | Neue | Erdbeschreibung, | wie auch eine | umständliche Nachricht | von der | fünften Monarchie, | die uns bishero ganz und gar unbekannt gewesen, | enthalten ist. | Aus | dem Bücher-Vorrathe Herrn B. Abelins, | anfänglich Lateinisch heraus gegeben, jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Franckfurt am Mayn, | Verlegts Daniel Christian Hechtel. | 1753. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber med Underskrift: Nicolaus Klim, | Unterirdischer Kayser und Küster | an der Creutz Kirche zu Bergen in Norwegen; sign. tilvenstre Eben sc:; Teksten (ovenover Røskenfrise, forskellig fra Udg. 1750) S. (5)—380 (sign. A_2—$Aa_{6(v)}$); S. 381. So weit gehet | das Manuscript | Nicolai Klims. | Nun folget noch | ein Zusatz | welchen | Abelinus | hinzu gefüget hat. |; S. 382 en lille Røskenforsiring; de smaa Røskener over Siderne er identiske med de i Udg. 1750 anvendte. Med Undtagelse af S. 382 findes ingen Slutningsvignetter; foran Teksten findes Kortet over den underjordiske Verden, identisk med de tidligere Udgaver, men betydeligt mindre; S. 52 Potuaneren ligeledes identisk, men uden Underskrift; S. 206 Martinianeren, ligeledes identisk, men ogsaa Underskrift; ved begge sidstnævnte er der dog Plads aaben til en saadan].

Udgaven er et direkte Optryk, sikkert af Udgaven Franckfurt am Mayn 1750, som den følger overalt i Sideskifte, med faa og

ubetydelige Forandringer i sidste Sidelinje og i Fangordet S. 5, 38, 43, 50, 54, 68, 77, 89 (Trykfejlen rettet), 104, 121, 127 (hvor Fangordet helt er glemt gentaget), 134, 197, 219, 228, 230 (Trykfejl), 239, 320 (Noten), 358, 380.

Den apologetiske Fortale findes ikke i denne Udgave og har vel heller ikke hørt til denne saa lidt som til Udg. 1750.

Udgaven ligner i høj Grad 1750-Udgaven, men er dog ikke nogen Titeludgave, hvilket foruden af Forskellighederne i Fangordene kan ses af, at den har forskellige Afvigelser, f. Ex. S. 127. L. 1 f. n. bemercket isted. bemerket.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

COPENHAGEN UND LEIPZIG 1753

Nicolai Klims | Unterirdische Reise | worinnen eine ganz | Neue Erdbeschreibung | wie auch eine | umständliche Nachricht | von der fünften Monarchie | die uns bishero ganz und gar unbekannt | gewesen, enthalten ist. | Aus | Dem Bücher-Vorrathe Herrn B. Abelins | anfänglich Lateinisch heraus gegeben, jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Neue und vermehrte Auflage. | Mit allergn. Königl. Churfürstl. Sächs. Privilegio. | Copenhagen und Leipzig, | verlegts Friedrich Christian Pelt. | 1753. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobberet med Underskrift: Nicolaus Klim, | Unterirdischer Käyser und Küster | an der Creutz-Kirche zu Bergen in Norwegen. |; sign. tilvenstre: Brühl sc. Lips.; Vorrede (ovenover Frise); upag.; sign. 1—4(v); 8 S.; lille Røskenforsiring; Teksten (ovenover forskellig Frise) S. (5)—380 (sign. A_2—$Aa_{6(v)}$); S. 381: So weit gehet | das Manuscript | Nicolai Klims. | Nun folget noch | ein Zusatz, | welchen | Abelinus | hinzu gefüget hat; S. 382 Slutningsforsiring af 3 Stjerner; den samme Forsiring findes S. 78; ellers indeholder Udgaven ingen Slutnings-Vignetter eller Forsiringer. Vorrede er trykt med en større Type end selve Teksten. Foran Teksten findes Kortet over den underjordiske Verden i den almindelige Størrelse; S. 52 Potuaneren med Underskrift: »Abbildung eines Bürgers | in Potu.« (som i Udg. 1748); S. 206 Martinianeren med Underskrift: »Abbildung eines Einwohners in Martinia | mit einer Paruque.«, signeret tilvenstre Brühl sc. Lips. (som i Udg. 1748); smstds. en Tavle med Underskrift: »Führung der Gefangnen nach | dem Firmamente.«, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre »ad Cap. X.«; S. 234 en Tavle med Underskrift: »Der Rath zu Martinien.«, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »pag. 234.« og signeret tilhøjre Brühl sc. Lips.; S. 248 en Tavle med Underskrift: »Eine Mahlzeit zu Mezendore.«, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: »ad Cap. XI.« og sign. tilvenstre Brühl

sc. Lips.; S. 256 en Tavle med Underskrift: »Ein Einwohner | der Musicanten Lande.«, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre »pag. 256.«].

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 301) formoder, rimeligvis med Rette, at det er et Optryk af Udg. Cph. und Lpz. 1748. Med denne stemmer den ogsaa overens i Sideskifte, med Undtagelse af nogle smaa og ubetydelige Forandringer i Fangord og sidste Sidelinje, S. 39 (Trykfejl), 89, 94, 98, 110, 154, 160, 161, 162, 195, 218, 233, 301, 308 (Noten), 320 (Noten), 338, 362, 370, 378, 380. S. 38 har den i Fangordet akkurat samme Trykfejl som Udg. 1748.

I denne Udgave findes en ny og efter Werlauffs Udsagn »bedre« Oversættelse af den apologetiske Fortale. Ganske vist er Sprogformen maaske bedre, men Mylius gør med Rette i sin nedenfor anførte Oversættelse 1788 i Fortalen ironisk opmærksom paa »die meisterliche Uebersezzung des Wortspiels in der Vorrede: aut vos ipsos, aut judicia vestra inposterum suspendite«; medens nemlig Oversættelsen 1748 gengav det ved: »Ja gehet nachdem hin, und hänget euch entweder selbst oder enthaltet euch von Urtheilen« etc., har den nye Oversætter gengivet det ved: »Ja gehet inskünftige, und suspendiret entweder euch selbst oder eure Urtheile«. Desuden har han ret umotiveret medtaget det sidste tidligere udeladte Stykke af Fortalen: »Die neue Auflage ist mit einigen kleinen Zusätzen verbessert worden, welche aus der ersten Edition entweder aus Unachtsamkeit ausgelassen worden, oder das Manuscript ist nicht so rein gewesen, dasz man sie darinn hat lesen können«, — skønt de omtalte Tillæg fra Ed. II. 1745 heller ikke findes i denne Udgave.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

1762

Nicolai Klims | Unterirdische Reise | worinnen eine ganz | Neue Erdbeschreibung | wie auch | eine umständliche Nachricht | von der fünften Monarchie | die uns bisher ganz und gar unbekannt | gewesen, enthalten ist. | Aus | dem Büchervorrathe Herrn B. Abelins | anfänglich Lateinisch heraus gegeben, jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Neue und vermehrte Auflage. | (Vignet). | Mit allergn. Königl. Churfürstl. Sächs. Privilegio. | Copenhagen und Leipzig, | verlegts Friedrich Christian Pelt, | 1762. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber som i Udg. 1753; Titelblad; Vorrede (ovenover Frise som i Udg. 1753); upag.; sign. χ—χ4(v); 8 S.; Røskenforsiring (som i Udg. 1753); Teksten (ovenover samme Frise som over Vorrede) S. (1)—375

(sign. A—$Aa_{4(r)}$); S. 375: »So weit geht das Manuscript | Nicolai Klims. | Nun folget noch ein Zusatz, welchen | Abelinus | hinzu gefüget hat. |; S. 376 tre Stjerner som Slutningsvignet. Over Siderne findes den samme lille Røskenforsiring som i Udg. 1753; S. 74 de samme tre Stjerner som S. 376, ellers ingen Slutnings-Vignetter eller Forsiringer. Vorrede er trykt med en større Type end selve Teksten; Tavlerne er aldeles identiske med dem i Udg. 1753].

Det er kun et Optryk af Udgaven 1753. Med denne stemmer denne Udgave ogsaa gennemgaaende overens; Sideskiftet er ens baade i Vorrede og i Teksten S. 1—336 med smaa og ubetydelige Forandringer i sidste Sidelinje og Fangord S. 15, 34, 63 (Trykfejl), 143, 190, 191, 220, 222, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 254, 255, 268, 306, 307, 333. Fra 337 er der sat en Linje mere paa Siden, rimeligvis for at spare Plads.

Der er foretaget forskellige Ændringer i Retskrivningen; saaledes er i Reglen sammensatte Ord, der i Udg. 1753 var trykt med Bindestreg imellem, her trukket sammen til ét; der skrives Kaiser istedetfor Kayser, angebohrne istedetfor angeborne o. l.

Vorrede er aftrykt i den samme Oversættelse som i Udgaven 1753; men Tillæggene fra Ed. II. 1745 er ikke medtaget

I sin nedenfor anførte Oversættelse af Niels Klim. Leipzig 1828 omtaler E. G. Wolf. S. XXIV en Udgave af den tyske Oversættelse fra 1761, det er formodentlig en Forvexling med denne Udgave.

Denne Udgave omtales i C. F. Flögel, Geschichte der komischen Litteratur. III. Liegnitz und Lpz. 1786. S. 597—98.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 6,00.

1765

Nicolai Klims | Unterirdische Reise | worinnen eine ganz | Neue Erdbeschreibung | wie auch | eine umständliche Nachricht | von der fünften Monarchie | die uns bisher ganz und gar unbekannt | gewesen, enthalten ist. | Aus | dem Büchervorrathe Herrn B. Abelins | anfänglich Lateinisch herausgegeben, jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Neue und vermehrte Auflage. | (Samme Vignet som i Udg. 1762) | Mit Churfürstl. Sächs. gnäd. Privilegio. | Copenhagen und Leipzig, | verlegts Friedrich Christian Pelt, | 1765. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber som i Udgaven 1762; Titelblad; Vorrede (ovenover Frise som i Udg. 1762); upag.; sign. χ—χ4(v); 8 S.; Røskenforsiring som i Udg. 1762; Teksten (ovenover Frise som i Udg. 1762) S. (1)—375; derefter en Streg af 12 Stjerner; S. 375: So weit geht das Manuscript | Nicolai Klims. | Nun folget noch ein Zusatz, welchen | Abelinus | hinzugefüget hat. | S. 376 tre Stjerner som i Udg. 1762. S. 74 findes tre Stjerner som Slutningsvignet, noget forskellige baade fra de S. 376 anvendte og dem i Udg. 1762; ellers ingen Slutningsvignetter eller Forsiringer. Over Siderne den samme lille Røskenforsiring som i Udg. 1762. Vorrede er trykt med en større Type end selve Teksten; Tavlerne er aldeles identiske med dem i Udg. 1762].

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 302) bemærker, at denne Udgave »er egentlig kun Eftertryk af den første tyske Oversættelse fra 1741«, men der er i Virkeligheden intet, der tyder paa, at det netop har været den, der har tjent som Forlæg, og rimeligere er det vel at antage, at Pelts Udgave fra 1762, som Forlæggeren jo maatte have ved Haanden, har været anvendt dertil. Med denne stemmer den her beskrevne Udgave næsten overalt, saa at man ved et flygtigt Eftersyn kunde tro, at der her kun var Tale om et nyt Titeloplag. Sideskiftet er ens hele Vejen, kun med smaa og ubetydelige Forandringer i sidste Sidelinje og Fangord, S. 34, 63 (rettet Trykfejl), 177, 226, 231, 304 (Noten), 341 (Trykfejl); men desuden forefindes adskillige Afvigelser, der viser, at Udgaven 1765 virkelig er et helt nyt Tryk. Her kan saaledes som Exempler anføres S. 9. L. 1 f. n. purpurfärbig (isted. purpurfarbig); S. 142. L. 1 f. n. vornämlich (isted. vornehmlich); S. 154. L. 1 f. n. unterirdische (isted. unrerirdische); S. 177. L. 1 f. n. verwirten (isted. verwirrten) osv.

Vorrede er aftrykt i den samme Oversættelse som i Udg. 1753 og 1762; men Tillæggene fra Ed. II. 1745 er ikke medtaget.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 4,25.

1780

Nicolai Klims | Unterirdische Reise | worinnen eine ganz | Neue Erdbeschreibung | wie auch | eine umständliche Nachricht | von der fünften Monarchie | die uns bisher ganz und gar unbekannt | gewesen, enthalten ist. | Aus | dem Büchervorrathe Herrn B. Abelins | anfänglich Lateinisch herausgegeben, jetzo aber | ins Deutsche übersetzt. | Neue und vermehrte Auflage. | Mit Churfürstl. Sächs. gnäd. Privilegio. | Copenhagen und

Leipzig, | verlegts Friedrich Christian Pelt, | 1780. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber som i Udg. 1765; Titelblad; Vorrede (ovenover Frise, forskellig fra Udg. 1765); upag.; sign.)(—)(4(v); 8 S.; derefter to Slutningsstreger; Teksten (ovenover en dekoreret Streg) S. (1)—375 (sign. A—Aa4(r)); S. 375: So weit geht das Manuscript. | Nicolai Klims. | Nun folget noch ein Zusatz, welchen | Abelinus | hinzugefüget hat. |; S. 376 samme to Slutningsstreger som efter Vorrede; S. 74 findes en Streg isted. Slutningsvignet, ellers ingen Slutningsvignetter eller Forsiringer heller ikke over Siderne. Vorrede er trykt med en større Type end selve Teksten; Tavlerne er aldeles identiske med dem i Udg. 1762. S. 206 er fejlagtig betegnet som 106].

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 302) skriver: »Til Exemplarer af dette Oplag [Cph. und Lpz. 1765] blev siden trykt et nyt Titelblad med Aarstallet 1780«; dette er ganske forkert. Udgaven 1780 er virkelig et helt nyt Tryk, der i Udstyr og Udseende er fuldstændig forskellig fra Udgaven 1765, som den nok i det store og hele følger nogenlunde i Sideskifte, men med mange Afvigelser, idet der paa adskillige Steder findes en eller flere Linjer mere paa Siden (f. Ex. S. 318—34) og andre Steder en Linje mindre (f. Ex. S. 89. 97—98). Desuden er der hyppigt Forandringer i sidste Sidelinje og Fangordene. Der findes ogsaa endel Trykfejl f. Ex. S. 22. L. 1 f. n. Schalchtbank; S. 44. L. 1 f. n. schrafsichtigsten; S. 73. L. 1 f. n. songdern osv. I det Hele er den temmelig skødesløst besørget.

Vorrede er aftrykt i den samme Oversættelse som i Udg. 1753, 1762 og 1765; men Tillæggene fra Ed. II. 1745 er ikke medtaget.

Om denne Udgave og de tidligere af samme tyske Oversættelse skriver A. E. Boye i Nyt Aftenblad. Kbh. 1825. Nr. 37. (10/9) S. 322: »Den ældre tydske Oversættelse af Niels Klim, oplagt igien 1780 er slet og fejlfuld, men dog ikke forsætligen afvigende fra Originalen«; ogsaa Mylius (i Fortalen til sin nedenfor anførte tyske Oversættelse. Berlin. 1788) fælder, som tidligere nævnt, en temmelig skarp Dom over den.

Prisen var (iflg. Kaysers Bücherlexicon) 14 groschen.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 2,50; 1923 paa Martin Levins for 20,00.

MYLIUS' OVERSÆTTELSE 1788

Niels Klimm's | Unterirdische Reisen. | Neuverteutscht. | (Kobberst. Vignet, med Underskriften: »NIELS KLIM Weiland

Kayser der unterirdischen | Welt, gegenwärtig Küster an der Kreuzkirche zu | Bergen in Norwegen. | Berlin, 1788. | Bey Christian Friedrich Himburg. | 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad: Niels Klim's | unterirdische | Reisen, |; Titelblad; Dedikation: An | Herrn | Karl Gotthold Lessing | Königl. Münzdirektor | in | Breslau. | upag.; usign. 4 S.; undertegnet: Berlin, den 14ten April 1788. Ewig der Ihrige W. Chr. S. Mylius.; Vorbericht., upag.; usign. 4 S.; Teksten S. (1)—516 (sign. A—Kk$_{2(v)}$); uden Overskrift følger derefter Abelins Tillæg, som her tillægges »sein alter würdiger Freund, Magister Eversen«, der slutter S. 522; S. 523—30. Nachrede | von | Peer Jochum Klim | bei der gegenwärtigen zweiten Auflage dieses Werks. |; Berichtigungen. S. 531—32].

Oversætteren, som anfører sit Navn under Dedikationen, var Wilhelm Christhelf Siegmund Mylius (f. 1754).

I Fortalen udtaler han, at i den tidligere Oversættelse, hvis sidste Udgave 1780 i det store og Hele var lig med den første fra 1741, var Sproget »veraltet und höchst widrig«. Desuden anfører han en Række ligefremme Misforstaaelser, som er citeret ovenfor under Udgaven 1741. Hans egen Oversættelse er besørget efter Ed. III. 1754 og om sin Oversættelse skriver han meget karakteristisk: »Ich habe ausser einiger Stellen, die ich ganz umschmolz oder wegstrich, weil sie eine Stokorthodoxie verrieten, die den überall so hellsehenden Holberg gar sonderbar kleidete, und die gewis nur Maske aus Pfaffenscheu war, geglaubt, mir hie und da einige kleine Zusäzze erlauben zu dürfen, wo mir Holberg einen Wink zu geben schien, etwas weiter auszuführen oder einige Veränderungen, wo er Anspielungen hatte, die sich mit einem leichten Pinselzug auf Thorheiten oder Laster unsres Zeitalters passend machen liessen oder wo das Temporelle und Lokale dieser Anspielungen einen Umtausch notwendig machte; aber ich habe auch unterweilen aus der noch reichen Nachlese von Thatsachen die mir der Verfasser des Faustin und des Sincerus übrig gelassen hat, eine oder die andre ausgehoben und an Orten eingeschaltet, wo ich freilich von Seiten Holberg's keine Veranlassung dazu hatte; doch schmeichle ich mir, soll man sie nicht gewaltsam hereingepresst finden. Ein Paar der glüklichsten von den hinzugekommnen Episoden verdank' ich zwei Freunden, deren Talente ich mit Mehrern für sehr ausgezeichnet erkenne. Eine Anekdote, die in einem beliebten Journale in dem fingirten Schreiben eines Ausländers enthalten war, schien mir so gut erzält, dasz ich sie fast wörtlich herübernam, und nur einige kleine Berichtigungen darin machte. In dem berühmtesten unsrer kritischen Journale war die Schilderung des Karakters und der Schriften eines der tolldreistesten Skribler so ausserordentlich treffend

geraten, dasz ich sie Zug für Zug übertrug. Aus Riebek's Briefen über Teutschland, und einem guten bekannten Roman eines unsrer besten Köpfe habe ich einige eingeklammerte Stellen geborgt. Einzelne entliehne Stellen habe ich gleichfalls durch Gänseaugen bemerkt. Dies wären alle meine Kompilationen, die ich abzuleugnen nicht Grossingische Stirn genug habe.

Holberg hat seinem Klim mehrere Verse aus Römischen Klassikern, Horaz, Virgil, Ovid, Persius und hauptsächlich Juvenal eingestreut; dies giebt dem Ganzen ein sehr blühendes Kolorit. Mein Vorgänger hat nicht für gut gefunden Teutsche Verse dafür zu nemen. Der von 1741 konnte es auch nicht, weil unsre Dichtkunst damals noch sehr in der Wiege lag; aber dem Manne, der 1780 die Vorrede zum Klim übersezte, kann man es verübeln, dasz er dem Verleger nicht den Vorschlag that, wenigstens diese Stellen beim Abdruk der alten Edition ganz abgeändert, entweder aus seinen zeitverwandten Dichtern entlehnt, oder selbst übersezt, zu liefern. Ich habe zum Theil Parallelstellen, oder, wenn dies unmöglich war, zur Kompensation an andren Orten halbe oder ganze Strophen unsern Klassikern .... Hagedorn, Uz, Ramler, Kleist (hauptsächlich), Wieland, Bürger und Vosz oder vorzüglichen Dichtern, Schubart, Stolberg, Gottinger, Alxinger, Fischer u. m. a. abgeborgt. Ein aufblühendes sehr poetisches Genie, das durch seinen ersten Auftritt in einem allgemein geschäzten Journale grosse Erwartungen anfachte, hat verschiedne Stellen der Römischen Dichter im Holberg metrisch zu übersezzen für mich die Freundschaft haben wollen«.

Som Oversætteren selv nævner, har han udført sin Oversættelse efter Ed. III. 1754 og medtaget de i Ed. II. 1745 allerede tilføjede Indskud. Ogsaa den apologetiske Fortale er medtaget, men som det ses af den ovenfor givne Beskrivelse af Udgaven, har han forandret den til en »Nachrede« og lagt den i Munden paa Niels Klims Søn (ikke Sønnesøn) og kaldt ham Peer Jochum Klim.

Heller ikke Abelins (eller hos Mylius Magister Eversens) Tillæg er gaaet Ram forbi; det er ogsaa blevet omarbejdet og forøget bl. a. med en Panegyrik over Frederik den Store, som han benævner »Friederich-Wodan« og som han ogsaa paa flere Steder i selve Teksten finder Anledning til at lovprise.

Han forholder sig overhovedet meget frit overfor sin Original, men her skal ikke gøres nøjere Rede derfor, idet dette vil fremgaa af de nedenfor anførte Anmeldelser o. l.

I Göttingische Anzeigen. 1788. 124. St. ($^{14}/_{8}$) S. 1247—48 hedder det: »Wäre auch die 1741 erschienene Uebersetzung nicht so fehlerhaft, wie Hr. Mylius von ihr anmerkt, so müszte

doch das Buch jetzo sich in Kleidung nach gegenwärtiger Mode zeigen. Wer es als Litterator will kennen lernen, liest es in der Grundsprache, den Deutschen unterhält es allerdings besser mit Veränderungen und Zusätzen Hrn. Mylius, der eine Menge jetzt allgemein bekannter Vorfälle hineingebracht hat, dasz seine Uebersetzung eine schöne Ungetreue geworden ist . . . . Dagegen fand Hr. Mylius gut, Berichte, wie folgende, einzuschieben. 416. S. Die heiligen Bücher der Europäer sind voll des gröbsten Unsinns: zwar steht allerley Gutes darinn, z. B. man müsse gegen Irrende und Schwache nachtsichtig seyn, aber das sind alltägliche Sachen, die man in tausend Büchern finden kan; und 421. S. die meisten europäischen Völker sind verpflichtet, Glaubenslehren zu bekennen, die in einem gewissen Buche enthalten sind, das nur wenig Bonsens und edle Grundsätze enthält . . . . Eine Denkungsart, die Hr. Mylius mit einem vermuthlich aus der Sprache der Kanalisken entlehnten Worte: Stockorthodoxie nennt, könnte Holberg doch wohl gehabt haben, auch wenn sie irrig wäre, denn ein hellsehender Mann sieht ja nicht eben überall hell. Pfaffenscheu würde einem klugen Satyriker wohl über Manches Stillschweigen rathen, aber gegen seine Meynung zu reden, wäre Heucheley, und die ist sonst nicht eben der Satyriker Fehler. Ueber Leute, die von ihrem Unglauben nicht bessere Rechenschaft geben, als Johann in Lessings Freygeiste, haben Swift und Rabner gelacht, so könnte Holberg es wohl auch gethan haben. Den Bericht von der Europäer heiligen Büchern aufzuzeichnen, wäre ein reisender Tanachite zu klug gewesen. Hr. Mylius ist da aus einer kleinen Uebereilung in den Charakter eines Martiniers verfallen«.

I Allgemeine deutsche Bibliothek. LIX Bd. 1. Stück. Berlin und Stettin. 1790. S. 175—77 skriver Anmelderen fejlagtig, at den latinske Original 1741 »zum drittenmahl und mit einer kleinen Vermehrung heraus kam«. Han drager dernæst en Sammenligning mellem Holberg og Swift, hvori han tilkender sidstnævnte Forrangen og hævder med Rette: »Holberg läszt meistentheils seine Wunderländer wie Figuren in einer Zauberlanterne, oder wie Traumbilder vorüber pasziren und hat selbst sein Potu nur skizzirt. Seine Erzählungen bemächtigen sich daher bei weitem nicht genug unsrer Einbildungskraft. Doch in der Hülle des guten Lateins läszt man sich seinen Roman ganz wohl gefallen. Die todte Sprache giebt ihm eine gewisse Naivetät, bei der wie hier und da das Platte übersehen, und uns an den angenehmen Ausdruck und die guten Lehren halten, die in sofern einen Schein der Neuheit haben, als man ihnen des Schrifstellers eigne Beobachtung der, übrigens schon gnug beschriebenen, Thorheiten ansieht.

Jede Uebersetzung war demnach dem Buche gefährlich. Der

Verfasser der gegenwärtigen scheint dieses auch gefühlt zu haben; er sann daher auf einen Ersatz desjenigen, was die unterirdische Reise in einer modernen Sprache verlieren muszte. Er änderte, interpolirte, travestirte — man kennt das Holbergische Produkt nicht mehr. Er hat ihm hier einen potuanischen Zweig und dort einen martinianischen Schwanz angesetzt; hat die ärgerliche Chronik bald dieser bald jener Stadt, bald das Lächerliche eines Thoren, der der allgemeinen Rüge vor ganz Teutschland nicht werth war, bald eine Schmeichelei gegen ein ganz mittelmäsziges Verdienst — an seinem Orte eingeschoben.

So dunkel auch manche Stelle immer dadurch wird; so ist dans Ganze doch unterhaltend, und wenigstens oft interessant geworden. Doch ist auch manches Trockne in der Uebersetzung nicht anmuthiger geworden, und wie mancher Zusatz ist noch weit unlesbarer als die frostigsten Stellen im Original! Vieles stand im Letztern, das nicht wohl einer ledigen Dame vorexponirt werden konnte: doch der Uebersetzer hat dessen noch weit mehr geschaffen« .... Anmelderen dadler derefter de samme Steder, som Göttingische Anzeigen ogsaa havde taget under Behandling og føjer dertil: »S. 427 »Ferner wähnen die Europäer, man werde in einem künftigen Leben nicht durch gute, edle Handlungen glücklik, sondern durch den Glauben an einen gewissen Gekreuzigten, dessen Geschichte höchst unglaublich ist. — Wenn der Uebersetzer die christliche Dogmatik anzunehmen sich nicht überwinden kann, so sollte er doch wenigstens für die Religion seines Landes gehörige Ehrfurcht bezeigen!

Einiges scheint uns allzuplatt, z. B. das alte Schildbürger-Mährchen vom Spion zu Ahlen, S. 444. womit man unter andern die Schwaben näckt. Uebrigens wird es Manchem viel Spasz machen, die historiam sui temporis in dieser Olla potrida aufgetischt zu sehen, und es wird eine Zeitlang nicht an Liebhabern fehlen. Sollten aber jene Neuigkeiten zu altern anfangen, dann wird entweder der ehrliche Niels zum zweitenmahl auferweckt werden müssen (so wie er denn würklich schon Bergen bei seiner Wiedererscheinung für den ewigen Juden galt:) oder er verliert wieder an Interesse. Kupfer wäre bei einem solchen komischen Roman nicht übel angebracht, nur müszten sie feiner seyn als einige im Originale. Vielleicht hat ein geschickter Meister uns eine ganze Suite davon zugedacht«. Hvortil denne sidste Passus sigter, vides ikke.

Anmelderen har ganske Ret, naar han siger »man kennt das Holbergische Produkt nicht mehr«; og det er egentlig den mest rammende Dom over denne Oversættelse.

Mylius havde blandt de andre Indskud, som han havde tilladt sig overfor Holbergs Original bl. a. S. 434 skrevet følgende:

»In Dänemark lebt man beständig wie auf einem Schiffe, das eine Reise um die Welt macht. Gesalzner Speck, Hülsenfrüchte und Brantewein sind die hauptsächlichsten Nahrungsmittel der groben und trägen Einwohner, die auch bei ihren Nachbaren als tükkisch und betrügrisch verschrien sind. Der unmässige Gebrauch des Branteweins trägt ohne Zweifel viel zu ihrer Indolenz, ihrer Dummheit und Verwilderung bei. Sie sind noch wenigstens um ein Jahrhundert « «. Dette plumpe og ubeherskede Angreb paa den danske Nation fremkaldte et Svar i Kritik og Antikritik. 7. H. Nr. 3 (5/11) 1790. S. 41, hvor en anonym Anmelder af Baggesens ovennævnte Niels Klims-Oversættelse, (sikkert Tidsskriftets Redaktør J. C. Tode selv) efter at have indrømmet, at Mylius' Oversættelse var bedre end Baggesens, som Anmelderen, forøvrigt med Urette, gjorde til Genstand for en meget nedrakkende Omtale, skriver: »Han har indflikket Tilsætninger, der ikke ere en Holberg værdige, og drevet Uforskammenheden til den Høide, at man endog S. 434 har indrykket i hans Værk følgende [hele det ovenfor citerede Stykke] .... Man skulde ikke engang kunne tænke sig en saa nedrig, saa tølperagtig, saa ondskabsfuld Fornærmelse mulig af en Nation, der, som man siger, er høflig, beskeden godmodig; der, som man seer, villigen strømmer ind til os; der, som lang Erfaring lærer, har vidst at tilvende sig alle Slags danske Embeder, fra de ringeste til de høieste; der har Venner blant os, som byde at ansee og optage enhver Tydsk Fornærmelse for Velgierning og enhver Tydskers Befordring som Lykke for Landet.

Følger man Løbet, Tingenes Gang haver taget, vil man paa nogen Maade finde Rede i dette Vildnis. Adelskab fødte Vornedskab, eller rettere partial Trældom. Papisteriets Hierarki forstørrede Aaget. Forstanden lagdes i Lænker. Paa Hierarkiets Ruiner bygde Oligarkiet sin faste Borg. Enevælden forstyrrede Hovedbygningen; Grundvolden, Adelskab og Vornedskab, blev urørt. Statsæsculapen behøvede Øine, Hænder og Arme. Udlændinger valgtes; først maaskee af Nødvendighed, siden af Vane. Tydskheden blomstrede paa Nationalskhedens Bekostning. Frihedsaanden indslumrede, og med den al sand Adel saaledes, at den tilsidst syntes virkeligen at sove. Mange Slags ondartede Sygdomme, især Svindsot, af hvilken kan haabes Naadestødet, indfandt sig. Uselhederne stak i Øinene. Man troede ustraffet at kunne fornærme. Heraf en lang Rad af indenlandske og udenlandske Fornærmelser«.

Rahbek i Ludvig Holbergs Levnet, forfattet af ham selv. Kbh. 1814. S. 258 bemærker om denne Oversættelse: »1788 blev det af min Ven Mylius paa ny oversat paa tydsk .... men forøget med nogle Tilsætninger og Localisationer, som — baade hans

og Holbergs Venner fra denne iøvrigt saa gode Oversættelser maatte ønske bort«.

Langt skarpere end Rahbek, hvis Venskabsfølelse vel her, som saa ofte ellers, har ført ham paa Afveje, udtaler A. E. Boye sig i Nyt Aftenblad. 1825. Nr. 37. ($^{10}/_{9}$) S. 322: »Den ældre tydske Oversættelse af Niels Klim, oplagt igien 1780, er slet og fejlfuld, men dog ikke forsætligen afvigende fra Originalen, saaledes som den i Berlin 1788 udkomne nye tydske Oversættelse af W. Ch. S. Mylius. Denne Oversætter har paa den synderligste Maade behandlet sin Original. Han har ikke allene tilladt sig deels at, som han kalder det, »omsmelte«, deels aldeles at udelade nogle Steder, »fordi de forraadede en Erke-Orthodoxie«, men ogsaa at giøre en Mængde Tillæg af sit Eget. Med samtlige disse Omsmeltninger, Udeladelser og Tillæg er Holberg saare lidet tient, da de paa den ærgreligste Maade forfalske, for ei at sige forfuske, hans Mesterværk. Men disse egne Tillæg vare ham ei engang nok, han har desuden ladet »et Par Venner« forsyne sig med et Par indskudte Episoder, ja han har af Journaler, kritiske Blade, Breve over Tydskland, og moderne Romaner o. desl. laant flere Stumper, Indfald, Vers og Anekdoter etc., for end ydermeere at fordærve sin Original. Lusuque suo mirabile patris impediebat opus. Til de aldeles latterlige Forandringer af Hr. Mylius hører, f. Ex., at han har lagt hele Begivenheden hen i en nyere Tid, for at kunne lade Klims Nedfart fra Fieldet ved Bergen, skee i Aaret 1757 den 6te Mai, paa samme Dag, som Frederik den Eneste ved Decius-Schwerin vandt det blodige høist glorrige Slag ved Prag«!! Et snurrigere Vehikel kunde en Oversætters Patriotisme dog neppe vælge til at yttre sig. At Underverdenens Beboere tale om »de Kanter, Tetenser og Wielander« er Smaating imod det øvrige«. Dernæst citerer Boye hele det ovenfor anførte Stykke om Danmark og tilføjer i en Fodnote: »Dette har den humane Oversætter indsat istedetfor Holbergs: »I de nordlige Lande . . . . højre Side«, hvilket til Giengield er aldeles udeladt i Oversættelsen«.

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 302) dadler vel alle disse Indskud og Tillæg, men giver den dog Prædikatet »i det hele fortrinlig« — ret ubegribeligt, da den dog maa siges at være en fuldstændig Forvanskning af Originalen.

Endvidere kan sammenholdes hermed E. G. Wolff's Udtalelser om Mylius' Oversættelse i hans egen nedenfor nævnte Oversættelse. Lpz. 1828. Fortalen S. XXIV—XXV.

Prisen var 1 Mk. 8 groschen.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 1,00.

G. C. JERRERS BEARBEJDELSE 1824

Des | weltberühmten | Niclas Klim | höchst merkwürdige | Reisen und Abentheuer | in einer | ganz neuen Welt. | Zur | Unterhaltung der Jugend | neu bearbeitet. | Nürnberg, 1824. | bei Friedrich Campe. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Vorrede S. (III)—IV; Teksten S. (1)—291 (sign. A—$T_{6(r)}$); S. 14 findes et farvelagt Kobberstik, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre S. 14., med Underskrift Klim's Kampf mit dem Greif., Klim er kostumeret som en tysk Student fra 1820'erne; S. 46 et farvelagt Kobberstik, betegnet smstds. S. 46, med Underskrift Klim kauft die Abbildung seiner Luftreise.; S. 193 et farvelagt Kobberstik, betegnet smstds. S. 193, med Underskrift Klim im Lande der Bassgeigen.; S. 255 et ligeledes farvelagt Kobberstik, betegnet smstds. S. 255, med Underskrift Die Martinianer übergeben die Schlüssel | ihrer Thore. Klim i kejserligt Skrud].

Den anonyme Bearbejder, der først i nedennævnte 2. Aufl. navngiver sig som G. C. Jerrer, drager i sin Fortale en Sammenligning mellem Holbergs Værk og Swifts Gullivers Rejser og tilkender sidstnævnte Prisen. Om sit eget Arbejde med Niels Klim skriver han »Sie erscheinen jedoch in ganz veränderter Gestalt. Alles Vage, Unschickliche für Kinder von 9—14 Jahren nicht Passende ist weggestrichen, und das Buch hierduch beinahe um ein Drittheil geschmolzen. Im Uebrigen hat sich der Bearbeiter vielerlei Freiheiten, sowohl was den Ausdruck als die Sachen betrifft, erlaubt. Es war aber unumgänglich nöthig, dasz diese Freiheiten ihm erlaubt waren, wenn das Buch irgend genieszbar werden sollte. Satyrische Anspielungen sind, wo es der Zusammenhang erlaubte, weggeblieben; jedoch hat sich der Bearbeiter an ein Paar Stellen dergleichen erlaubt, die nur wenigen Lesern verständlich seyn werden. Es geschah aus individuellen Gründen, und da dies nur höchstens an zwey Stellen der Fall ist, so hofft er, dasz die Leser Nachsicht deswegen haben werden. Schlüszlich erinnert der Herausgeber nochmals, dasz dieses Buch für Kinder und nicht für Erwachsene bestimmt ist. Letztern musz natürlich das Meiste uninteressant vorkommen (wiewohl es auch für gewisse erwachsene Leute von Nutzen seyn wird, es zu lesen;) allein manchen von den ersten wird es gewisz Unterhaltung gewähren, und gelegentlich werden sie auch manche nützliche Lehre daraus lernen können«.

Bearbejderen har, sit i Fortalen fremsatte Program tro, forholdt sig meget frit overfor Originalen; selvfølgelig har han strøget alle de Episoder, der paa nogen Maade kunde være anstødelige i moralsk Henseende, og udeladt enhver Tidsbestemmelse, saa at Handlingen kunde tænkes udspillet netop paa den Tid, da Bearbejdelsen udkom. Originalens fire Kapitler om

Potu er stærkt forkortet og trukket sammen til ét; alligevel indeholder Bearbejdelsen ligesom Originalen 16 Kapitler, idet Bearbejderen har delt flere af de følgende Kapitler paa et ret vilkaarligt valgt Sted i to.

Enkelte Steder giver han Allusioner til for en tysk Læseverden bekendte Begivenheder og Steder, saaledes f. Ex. S. 57 L. 2 f. o., hvor det hedder: »Der grosze Saal ist zu Potu ohngefähr das, was das grüne Gewölbe zu Dresden ist«. Det moraliserende Øjemed med Bearbejdelsen træder flere Steder stærkt frem, ikke mindst i den med udhævet Tryk tilsatte Slutningssentens: »Ich habe nun an der Hand meiner Gattin gelernt, dasz man ohne grosze Macht, Ehre und Reichthum auch glücklich und zufrieden leben kann, und oft weit glücklicher, als wenn man diese eiteln Güter besitzt, denen so viele Sterbliche allzuheftig nachjagen«.

Hvilken af de latinske Udgaver Bearbejderen har benyttet, er vist umuligt at afgøre og det spiller heller ikke større Rolle, saa frit som han har behandlet Originalen; muligvis har det været den første Udgave 1741, i hvert Fald har han ikke medtaget den apologetiske Fortale, som vel heller ikke egnede sig for de ungdommelige Læsere, men paa den anden Side har han ogsaa udeladt Abelins Tillæg, der dog fandtes ogsaa i den første Udgave.

Om denne Bearbejdelse skriver A. E. Boye i Nyt Aftenblad. 1825. Nr. 37. ($^{10}/_{9}$) S. 322 efter den ovenfor citerede Bedømmelse af Mylius's Oversættelse: »Dog denne Oversætter er ikke den eneste, der har mishandlet Holbergs Mesterværk. Blandt andre har for ikke længe siden, i forrige Aar, en Landsmand af Hr. Mylius næsten giort det værre, end han, ved at »bearbeide« Niels Klim til en Børnebog . . . . Holbergs Navn findes hverken paa Titlen eller i Fortalen, hvori Bearbejderen (der udentvivl — da Holberg ikke i den latinske Original nævnes som Forfatter — har været aldeles uvidende derom) ikkun i Korthed bedømmer Niels Klim som »en aabenbar Efterliigning (Nachbildung) af (Swifts) Gullivers Reiser«, hvilke Reisers Fortrin for denne Efterliigning dog aldeles ikke kan giøres dem stridigt. Naar man bedømmer Niels Klim efter den anonyme Bearbeiders og Hr. Mylius's Efterliigninger, er denne Dom vist nok meget træffende, men Originalen staaer ligesaa langt over disse Efterliigninger, som den er langtfra at være nogen Efterliigning selv. I øvrigt er denne nyeste tydske Bearbeidelse af Niels Klim, endskiøndt ikke saa nitid trykt som hiin ældre [ɔ: Mylius's], dog udstyret med illuminerede Kobbere, hvoraf et Par fremstille Klim i den moderne gammeltydske Studenterdragt, og et andet (det til S. 193)[1]) viser Martinianerne (Abekattene) i engelsk Officeers-Uniform!«

[1]) Det sidder i Virkeligheden S. 255.

Prisen var 1 Mark 12 groschen.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 18,00.

2. (TITEL)AUFLAGE 1834

Des weltberühmten | Niclas Klim | höchst merkwürdige | Reisen und Abentheuer | in | einer ganz neuen Welt. | Zur Unterhaltung der Jugend | neu bearbeitet | von | Dr. G. C. Jerrer. | Zweite verbesserte Auflage. | Nürnberg, | bei Friedrich Campe. | 1834. | 8vo.

Det er et nyt Titeloplag af Udg. 1824; kun Titelbladet er nyt og Fortalen er omtrykt med Overskrift: Vorrede | zur ersten und zweiten Auflage. S. III—IV; undertegnet J. Fortalen er tillige noget omredigeret, med enkelte Udeladelser.

Et Exemplar findes i det Deichmannske Bibliotek i Oslo.

E. G. WOLFS OVERSÆTTELSE 1828

Niels Klims | Wallfahrt in die Unterwelt. | Von | Ludwig Holberg. | Aus dem Lateinischen übersetzt | durch | Ernst Gottlob Wolf. | Mit einer Einleitung. | Leipzig: | F. A. Brockhaus. | 1828. | 8vo.

[Indhold: Samlingstitelblad: Bibliothek | classischer Romane | und | Novellen | des | Auslandes. | Funfzehnter Band. | Niels Klims | Wallfahrt in die Unterwelt. | Von | Ludwig Holberg. | Leipzig: | F. A. Brockhaus. | 1828. | Titelbladet (bagpaa følgende Vers):

Hoch in die Wolken erhebt sich des Eichbaums schattige
Krone,
Weil er mit ringender Kraft wurzelte tief in dem
Grund.
Also, o Holberg! dein Ruhm, hoch geht er von Ost bis
nach Westen;
Tief aus der Erde hervor hast du das Kleinod ge-
bracht.

Holbergs Leben | und | Verzeichnisz seiner Schriften. S. (V)—XXV; blank Bagside; Druckfehler. 1 Blad; blank Bagside; Vertheidigende Vorrede. S. (1)—4; Teksten S. (5)—287; Abelins Beilage. S. 287—88].

I Fortalen giver Oversætteren, støttet dels paa Holbergs autobiografiske Breve, dels paa Adelungs Gelehrten-Lexicon, en Levnedsskildring af Holberg og en Fortegnelse over hans Skrifter, den sidste med forskellige Tillæg af ham selv.

Det er en fuldstændig ny og meget fri Oversættelse, hvor Oversætteren baade har udeladt endel og paa andre Steder tilføjet noget af sit eget. Han har bibeholdt Kapitelinddelingen, men givet de enkelte Afsnit indenfor Kapitlerne Overskrifter, hvad der letter Oversigten betydeligt; de latinske Verscitater er gengivet i versificeret tysk Oversættelse. Den apologetiske Fortale og Abelins Tillæg er medtaget, samt desuden Tillægene fra Ed. II. 1745, dog undtagen denne Udgaves S. 141 (her S. 113), der uvist hvorfor er udeladt.

Strax i Begyndelsen er Aarstallet 1664 strøget og det hedder: »Es war im Jahre . . . .« Enkelte Steder (f. Ex. S. 112) er udeladt en anstødelig Passus, men paa den anden Side har Oversætteren S. 202 yderligere udviklet Holbergs Beretning om Pyglossianerne og rigtigt boltret sig i en temmelig uappetitlig Udmaling af dette Folks Særegenheder. Blandt andre ny Tillæg kan anføres en matematisk Formel (S. 104), som Indbyggerne i Mardakan maa underskrive for at blive optaget imellem Nagirerne, og Tanians Rejseberetning i det 13. Kapitel S. 233–46 er stærkt omarbejdet og forøget med mange satiriske Sidehug. S. 245 omtales Danmark tildels i Overensstemmelse med Mylius' Udtalelser, men i noget forkortet Form, saaledes: »In Dänemark lebt man wie auf einem Schiffe. Gesalzener Speck, Hülsenfrüchte und Branntwein sind die Hauptnahrungsmittel. Auch gleichen die Umgebungen einer Schiffsbesatzung, denn die Einwohner haben die Grobheit und Fühllosigkeit der Schiffer«.

Oversættelsesfejlen Insulæ hujus Dominus — Herr dieser Insel findes ogsaa her (S. 120).

Et Par ret ubetydelige Noter (S. 117, 147, 197, 243) har Oversætteren tilføjet.

Wolf's Oversættelse blev anmeldt i Ergänzungsblatt zur Allg. Litteratur Zeitung. Halle. 1829. Sept. Nr. 105. S. 840: »Der ehrliche Klim könnte zwar heutzutage noch manche alte Rüge über die Menschenwelt im Lande der Baüme vernehmen, und manche neue dazu: allein seine Satire wird von Vielen, wenigstens hie und da, etwas langweilig und matt gefunden werden. Die Uebersetzung derselben ist übrigens lesbar und fliessend, und die historischen Notizen über Holberg, welche die Einleitung giebt, sind dankenswerth.« og desuden i Blätter für literarische Unterhaltung. 1829. Nr. 177. ($^{3}/_{8}$) S. 708: »»Klim's Reise« in dieser Uebertragung ist ganz, was wir von ihr erwarteten. Treu, ohne über dem Bustaben den Gedanken sinken zu lassen, tüchtig, mannichfaltig, sprachgewandt und rein steht sie als treuer Abdruck des Originals der alten Uebersetzung des Mylius aus den Achtzigern des vorigen Jahrhunderts ohne Ver-

gleich voran. Die mit roher Willkür dort eingewebten Episoden sind hier weggefallen, mit demselben Rechte wie die willkürlichen Verdrehungen und Anwendungen auf die damalige Zeit, Personen und Orte, die Mylius sich erlaubt. Das unlesbare Deutsch der alten Uebersetzung ist durch eine gefällige Diction ersetzt, Provinzialismen und sinnentstellende Localwitze aber sind hier weggelassen. Statt ihrer giebt uns der Uebersetzer eine gut gearbeitete Biographie Holberg's und eine Uebersicht seiner Werke, die sich noch nirgends so zusammenfindet«. (Anmeldelsen er undertegnet 32). Af denne Anmeldelse findes et Uddrag i Fr. Thaarup, Kopenhagener Börsenhalle. 1830. Nr. 1—2. S. 6—7.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,25.

2. AUFLAGE 1847

Niels Klim's | Wallfahrt in die Unterwelt. | Von | Ludwig Holberg. | Aus dem Lateinischen übersetzt | von | Ernst Gottlob Wolf. | Zweite Auflage. | Leipzig: | F. A. Brockhaus. | 1847. | 8vo.

[Indhold: Halv-Smudstitelblad: Niels Klim's | Wallfahrt in die Unterwelt. |; Titelblad (bagpaa samme Vers som i Udg. 1828); Ueber Holberg's Leben. S. (V)—XXXII; Vertheidigende Vorrede. S. (1)—4; Teksten S. (5)—286; Abelin's Beilage. S. 287—88; nederst S. 288: Druck von F. A. Brockhaus in Leipzig].

Det er et direkte Optryk af den første Udgave 1828. Fortalen er dog helt omarbejdet og stærkt udvidet, hovedsagelig efter Holbergs Levnedsbreve. Det ses, at Udgiveren har været godt kendt med, hvad der var fremkommet af Bidrag til Kendskabet til Holbergs Liv; bl. a. har han citeret et større Stykke af det i Holbergs 447. Epistel (det saakaldte 4de Levnetsbrev) udeladte Stykke, der første Gang blev trykt i A. E. Boye, Holbergiana. III. Kbh. 1833. S. 44 ff. Til Gengæld har han udskudt alle de bibliografiske Oplysninger om Udgaver og Oversættelser.

I Kaysers Bücherlexikon anføres den med Aarstallet 1848 som 64. Bd. af Ausgewählte Bibliothek der Classiker des Auslandes (jfr. Boken om bøker. 1. aarg. Oslo. 1926. S. 182).

Prisen var 1 Rthlr.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,75; 1918 paa Høgsholms for 20,00.

E. G. WOLFS OVERSÆTTELSE I UDDRAG 1889

Heath's Modern Language Series. | NIELS KLIM'S | WALLFAHRT IN DIE UNTERWELT | BY | LUDWIG HOLBERG | EDITED BY | EUGENE H. BABBITT | INSTRUCTOR IN GERMAN IN HARVARD UNIVERSITY | BOSTON, U. S. A. | D. C. HEATH AND CO., PUBLISHERS | 1889 | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Copyright, 1889, | BY D. C. HEATH AND CO. | og nederst: University Press: | JOHN WILSON AND SON, CAMBRIDGE.) |; Preface S. (III)—IV. (undertegnet: E. H. B. Cambridge, Sept. 2, 1889.); Teksten S. (5)—63; Notes S. (64); 1 Blad Boghandleravertissementer; til Udgaven hører et Omslag: HOLBERG'S | Niels Klim's | Wallfahrt in die Unterwelt. | BABBITT. | D. C. HEATH & CO. | BOSTON. NEW YORK. CHICAGO].

I Fortalen meddeler Udgiveren nogle faa Oplysninger om Holbergs Liv og Virksomhed. Om Niels Klim skriver han: »Omitting some things, that are now obsolete, and some that are rather too didactic, it still remains an entertaining book, and it has seemed to the editor that a judicious selection from the German version would be found useful as a text-book for rapid reading in the second year's German of our schools and colleges«.

Denne Skolebog indeholder stærkt forkortede Uddrag af de 9 første Kapitler og slutter med Niels Klims Tilbagekomst til Potu efter Rejsen omkring Planeten Nazar. Oversættelsen er E. G. Wolfs, der er aftrykt uden Forandringer i Ordlyden, men med mange Udeladelser og uden Versene.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

1828

Nicolaus Klims unterirdische Reise. Eine satyrische Erzählung, nach dem Lateinischen von Holberg frei bearbeitet. (Pantheon. Eine Sammlung vorzüglicher Novellen und Erzählungen der Lieblingsdichter Europas. Herausgegeben von mehreren Literaturfreunden. I. Stuttgart, bey Carl Hoffmann. 1828. S. 7—86).

Bearbejderen har næsten udelukkende holdt sig til det rent fortællende Stof i Niels Klim og udeladt det meste af Niels Klims Betragtninger over de underjordiske Landes Forfatning og Forvaltning, bl. a. saa godt som alt om Religionen og Universiteterne, der indtager saa stor Plads i Originalen. Alle anstødelige Steder er helt forbigaaet. Men naar disse Beskæringer undtages, er selve Niels Klims eventyrlige Hændelser fortalt

temmelig overensstemmende med Holbergs Beretning. Enkelte Steder har Bearbejderen selv føjet noget til og aabenbarer en vis Selvironi, naar han lader Niels Klim spaa, at hans Rejsebeskrivelse engang vil blive »verballhornt von irgend einem Schwindelkopfe«, hvortil han knytter et Note »Wie Figura zeigt«.

Den blev anmeldt i Zeit. f. die elegante Welt og af denne Anmeldelse findes under Overskriften: »Niels Klim i et moderne Gevandt« et Referat i Kjøbenhavns-Posten. 2. Aarg. 1828. Nr. 103. (19/12) S. 415—16: »Nikolaus Klims underjordiske Reise er en Efterligning af et Værk, som den berømte Dansker Holberg i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede har forfattet i det latinske Sprog. Det blev dengang, som et klassiskt Værk, oversat i syv Sprog. Wieland og flere af hans Samtidige omtale det paa den hæderligste Maade[1]). Bearbeideren af denne fortræffelige Original har viist, at han ikke alene forstod, uden Skade for dens eiendommelige Præg at iføre den et moderne Gevandt og tilskjære den efter den nuværende Tidsaand, men han har ogsaa gjort dette med saa megen ægte Humor, at derved er opstaaet en af de muntreste og vittigste Fortællinger, som den nyere Literatur har at opvise«. Meddeleren tilføjer spydigt: »Hr. Anmælderen, eller den elegante Tidendes Sætter og Correcteur, synes ogsaa at have villet bidrage deres Skjerv til Holbergs Modernisering, og have derfor omstøbt Navnet, som den humoristiske Tilskjærer dog har beholdt, fra Klim til Klein. Det vilde iøvrigt vist være interessant for danske Læsere at see nogle Prøver paa denne »efter den nuværende Tidsaand tilskaarne, tydske Niels Klim««.

I samme Tidsskrift. 3. Aarg. 1829. Nr. 11. (20/1) S. 47: »Mere om den nye Niels Klim« har Bladets Meddeler imidlertid sammenblandet denne Bearbejdelse med en Niels Klim ganske uvedkommende Bog af den tyske Forfatter Gust. Th. Fechner Mises med Titlen: Die Unterwelt oder Gründe für ein bewohnbares und bewohntes Inneres unserer Erde, der udkom i Leipzig samme Aar (1828) som den ovennævnte Bearbejdelse af Niels Klim. Meddeleren har aabenbart ikke selv set Bogen, men hentet sin Viden fra en Anmeldelse i Müllners Mitternachtsblatt für gebildete Stände Nr. 182. Nov. 1828. Mises, der har udgivet Bøger med saa mærkelige Titler som »Vergleichende Anatomie der Engel« og »Stapelia mixta«, skal efter Anmeldelsen at dømme (Bogen har jeg ikke selv kunnet benytte), først i Alvor tale om de forskellige Veje, ad hvilke man kan trænge ind i Jordens Indre for siden at »gaae over til aabenbar Spas, som imidlertid

[1]) Disse Udtryk er omtrent ordret hentet fra den tyske Bearbejders Note S. 9.

fattes alt Salt«. Anmelderen hævder i denne Sammenhæng, at Mises overhovedet ikke har kendt Niels Klim, hvilket giver ham Anledning til en meget rosende Udtalelse om »den berømte Danskers humoristiske Phantasieværk«.

K. LAPPES BEARBEJDELSE 1832

Klim's und Gulliver's | wunderbare Reisen. | In einem Auszuge | für | Jung og Alt. | Herausgegeben | von | Karl Lappe. | Stralsund | in der Struck'schen Verlagshandlung. | 1832. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; Smudstitel: Klim's unterirdische Reise. | Im Auszuge bearbeitet; Teksten S. 3—56; Smudstitel: Gulliver's Reisen. | Im Auszuge.; Teksten S. 59—157].

Holbergs Tekst er stærkt forkortet; Fortalen er udeladt og Abelins Efterskrift er i Uddrag benyttet som Indledning til Fortællingen.

Et Exemplar findes i Preussische Staatsbibliothek, Berlin.

HOLLANDSKE OVERSÆTTELSER

1741

ONDERAARDSCHE REIS | VAN | CLAAS KLIM | BEHELZENDE | EENE NIEUWE BESCHRYVING | VAN DEN AARDKLOOT | MET DE | HISTORIE DER VYFDE | TOT NOG TOE ONBEKENDE | MONARCHIE | UIT HET LATYN VERTAALT | (Vignet med Forlæggerens sammenslyngede Initialer) | IN'S GRAVENHAGE | BY ISAAK VAN DER KLOOT | MDCCXLI | 8vo.

[Indhold: Titelkobber, med Underskrift: Claas Klim, Keizer der Onderaardsche | Waereld, en Koster van de Kruis-Kerk | te Bergen in Noorwegen. |; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. (1)—467 (sign. A—$Gg_{2(r)}$); S. 467. Tot dus verre loopt het Handschrift van | CLAAS KLIM.; Nu volgt het byvoegzel van ABELINUS. S. 468—69; S. 469: EINDE.; S. 16 et kobberstukket Kort over den underjordiske Verden (til at folde ud), betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: Pag. 16., med hollandske Navne og forskelligt fra den latinske Originaludg. 1741 ved Niels Klims Skikkelse, navnlig er her tilføjet den Grif, der anfaldt ham; selve Omkredsen af Kortet er ogsaa betydelig mindre; S. 23 Potuaneren, betegnet smstds. Pag. 23., med Underskrift: Afbeelding van een Potuaansch | Inwoonder., kun i rene Smaating (særlig Baggrunden) afvigende fra Originaludgaven; S. 282 Martinianeren, betegnet smstds. Pag. 282., med Underskrift: Inwoonder van Martinia met een | Paruik., ogsaa forskellig fra Originaludgaven, idet en Skygge paa Bjerget tilvenstre her fejlagtig er opfattet som Figurens venstre Arm, der derved er blevet

endel fortegnet; ogsaa Halesløjfen er endel forskellig. Der findes ingen Vignetter eller Forsiringer ved Slutningen af Kapitlerne. Over Siderne er trykt til venstre: D'ONDERAARDSCHE REIZE til højre: VAN CLAAS KLIM].

I sin 3. Epistola ad virum perillustrem nævner Holberg ikke denne Oversættelse og heller ikke i den 447. Epistel. At han imidlertid dog har kendt den, erfarer vi af Scheibe (Ludw. von Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXII): »Die Holländer besorgten ebenfalls noch in diesem Jahre eine Uebersetzung, welche unter allen andern Uebersetzungen dem Verfasser am besten gefallen hat, und auch würklich am besten gerathen seyn soll.« (jfr. S. CLIV, hvor Scheibe gentager Forsikringen om Holbergs Bifald).

Oversætteren, hvis Navn ikke kendes, har gengivet de latinske Verscitater i versificeret hollandsk Oversættelse og har tilføjet et Par ubetydelige, intetsigende Noter af rent forklarende Art (S. 69, 185, 191, 204, 276). Da han har oversat efter Originaludgaven, findes selvfølgelig hverken den apologetiske Fortale eller Holbergs senere Indskud i denne Oversættelse. Ogsaa her findes (S. 185) den gale Oversættelse af Insulæ hujus Dominus ved »Heer van dit Eiland« (jfr. Het Boek. 1924. S. 202).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 5,10.

TITELOPLAG 1744

ONDERAARDSCHE REIS | VAN | CLAAS KLIM | BEHELZENDE | EENE NIEUWE BESCHRYVING | VAN DEN AARDKLOOT | MET DE | HISTORIE DER VYFDE | TOT NOG TOE ONBEKENDE | MONARCHIE | UIT HET LATYN VERTAALT | (samme Vignet som i Udg. 1741) | IN'S GRAVENHAGE | BY OTTHO EN PIETER VAN THOL | MDCCXLIV | 8vo.

Det er kun et nyt Titelblad til Udgaven af 1741, formodentlig trykt, da Forlaget skiftede Ejer (jfr. Het boek. 1924. S. 202).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,50; 1925 paa M. Lorenzens for 11,00.

2. DRUK 1761

ONDERAARDSCHE REIS | VAN | CLAAS KLIM | BEHELZENDE | EENE NIEUWE BESCHRYVING | VAN DEN AARD-

KLOOT | MET DE | HISTORIE DER VYFDE | TOT NOG TOE ONBEKENDE | MONARCHIE | UIT HET LATYN VERTAALT | TWEEDE DRUK | (Vignet af Forlæggerens Initialer) | in's GRAVENHAGE | BY PIETER VAN THOL | in de Venestraat 1761. | 8vo.

[Indhold: Titelkobber som i Udg. 1741; Teksten (ovenover forskellig Røskenfrise) S. (1)—459 (sign. A—$Ff_{6(r)}$); S. 459: Tot dus verre loopt het Handschrift van | CLAAS KLIM.; Nu volgt het byvoegzel van ABELINUS. S. 460—61; S. 461. EINDE.; S. 419 og 438 forskellige Slutningsvignetter og S. 439 en forskellig Røskenfrise; S. 102 er fejlagtig pagineret 202; 195 som 295, 212 som 112, 430 som 530, 436 som 536, 439 som 339. Tavlerne er de samme som i Udgaven 1741; Overskriften over Siderne er ogsaa den samme].

Det er kun et Optryk af Udgaven 1741 uden de Tillæg, som fandtes i Ed. II. 1745 (jfr. Het boek. 1924. S. 203).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar af denne Udgave solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,50.

3. DRUK 1778

DE | ONDERAARDSCHE | REIS | VAN | KLAAS KLIM. | Behelzende | EENE NIEUWE BESCHRYVING | VAN DEN | AARDKLOOT, | BENEVENS DE | HISTORIE DER VYFDE, | TOT NOG TOE ONBEKENDE, | MONARCHY. | Uit het Latyn van den Heere BARON | LODEWYK VAN HOLBERG, | Hoogleraar in de Historiën en Philosophie, Lid | van de Koninglyke Maatschappye der Wee- | tenschappen, enz. te Koppenhagen. | DERDE, VERBETERDE, EN MET GEHEEL | NIEUWE PLAATEN VERSIERDE, DRUK. | (Røskenvignet) | Te AMSTERDAM, | By de WED. VAN ESVELDT en HOLTROP. | MDCCLXXVIII. | 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad: KLAAS KLIM'S | ONDERAARDSCHE | REIS. |; Titelblad; INHOUD | DER | HOOFDSTUKKEN. | S. (I)—II; Slutnings(røsken)vignet; Teksten S. (1)—504 (sign. A—$Ii_{4(v)}$); S. 504: Tot dus verre loopt het Handschrift van | KLAAS KLIM. |; forskellig Slutnings(røsken)vignet; Nu volgt het Byvoegsel van ABELINUS. S. 505—07: S. 507 EINDE.; paa den upag. S. 508: BY DE UITGEEVERS DEEZES ZYN OOK | NOG DE VOLGENDE WERKEN VAN | DEN BEROEMDEN HEER BARON | L. VAN HOLBERG, GEDRUKT | EN TE BEKOOMEN, ALS: (her nævnes: I. Verzameling van Brieven, V. deelen; II. Aartige en vermaaklyke blyspelen, VI. deelen. Tweede Druk; III. Vergeleekene Geschichten en Daaden van verscheidene, zoo Oostersche als Indische,

Groote Helden en Beroemde Mannen, II. deelen; IV. Levensbeschryving, en Sleutel tot de beroemde Onderaardsche Reize van Klaas Klim. — Foran Teksten findes Titelkobber af Niels Klim, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: Tegen over bladz. 1., med Underskrift: KLAAS KLIM, | Keizer der Onderaardsche Waereld, | en Koster van de Kruiskerk | te Bergen in Noorwegen. | sign. Fokke, fec., selve Figuren er vendt og er stillet op mod en landskabelig Baggrund; S. 17 Kortet over den underjordiske Verden (til at folde ud), betegnet smstds. Tegen over bladz. 17.; Figurerne og Landbetegnelserne er noget mindre og Rammen forsiret; S. 25 Potuaneren, betegnet smstds. Tegen over bladz. 25., med Underskrift: Een Potuaansch Inwooner., sign. Fokke, fec.; Tegningen er meget forskellig, baade i selve Figuren og i Omgivelserne; S. 307. Martinianeren, betegnet smstds. Tegen over bladz. 307., med Underskrift: Een Inwooner van Martinia | met eene Paruik., sign. Fokke, fec.; selve Figuren er vendt, men den tilsatte Arm er bibeholdt og Omgivelserne forskellige, desuden i Baggrunden tilføjet to Skikkelser (Martinianere); S. 64 findes en Slutnings(røsken)vignet; S. 223 er fejlagtig betegnet som 23. Over Siderne er trykt til venstre: DE ONDERAARDSCHE REIS til højre: VAN KLAAS KLIM].

Denne Udgave er i det væsentlige et Optryk af de forrige med enkelte Forandringer i Retskrivningen og Udtrykkene. Hverken den apologetiske Fortale eller Indskudene fra Ed. II. 1745 er medtaget.

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. 1874. S. 307) gør opmærksom paa, at dette »er den første Udgave af N. Klim i noget fremmed Sprog, der udtrykkeligt angiver Forfatterens Navn« (jfr. Het boek. 1924. S. 203).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar af denne Udgave solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,10.

A. J. VITRINGAS OVERSÆTTELSE 1890

De Onderaardsche Reis | VAN | KLAAS KLIM | DOOR | den Baron VON HOLBERG. | Uit het Latijn vertaald en met eene Inleiding | DOOR | Dr. A. J. VITRINGA. | HARDERWIJK. | FIRMA I. WEDDING. | 1890. | 8vo.

[Indhold: Smudstitelblad: De Onderaardsche Reis van KLAAS KLIM.; Titelblad (nederst paa Bagsiden: Snelpersdrukkerij Firma I. Wedding Harderwijk.); Jets over den Auteur van Klaas Klim. S. (I)—XII; Teksten S. (1)—269; Tot hiertoe gaat het handschrift van Nicolaas | Klimm. Wat nu volgt is een naschrift | van Abelinus. S. (270)—71; paa den upag. S. 272 Boghandlerannonce, der ikke vedgaar Holberg; paa Omslagets Forside den samme Titel som paa Titelbladet med en ubetydelig Forandring i Inddelingen; paa Bagsiden: Snelpersdrukkerij | FIRMA I. WEDDING. | HARDERWIJK.].

I Fortalen giver Dr. Vitringa en kortfattet Oversigt over Holbergs Levnet og Skrifter, hovedsagelig efter hans egne Levnetsbreve og meddeler, at han længe havde haft i Sinde at give en ny Oversættelse af Niels Klim, som han mener endnu kunde have Bud til Nutidens Læsere. Han har behandlet sin Original ret frit, forandret hist og her og udeladt endel, bl. a. hele det 6. Kapitel om Potuanernes Religion, uden dog at gøre opmærksom derpaa.

Andre Steder derimod giver han et kort Resumé af det udeladte, saaledes S. 180 Afsnittet om Præsidentinden i Martinia's Kærlighedsaffære med Niels Klim med den Motivering for Udeladelsen »De baron Holberg bedient zich in dit verhaal van zoo plastische termen, dat wij den moed opgeven one ze eenigszins naar den eisch der beschaving van onzen tijd te fatsoeneeren«. Ligesaa anstændig viser Oversætteren sig S. 200 ved Skildringen af Niels Klims erotiske Oplevelser i Mezendore og endelig udelader han S. 223 næsten hele den Tanakitiske General Tanians Rejseberetning, idet han dog for Kuriositetens Skyld beholder Bemærkningerne om Hollænderne. Nogle af de latinske Citater er oversat paa Vers, men endel af Originalens Citater er helt forsvundet i Bearbejdelsen.

Af sit eget har Oversætteren tilføjet nogle mindre Noter, S. 6, 44 (om Holbergs religiøse Standpunkt), 173, 177, 191 (en Undskyldning for den drastiske Beskrivelse af Pyglossianerne »Een mensch moet niet al te kieskeurig zijn«), 200.

Oversætterfejlen, som Holberg selv har gjort opmærksom paa, findes ogsaa her S. 173: »het hoofd van dit eiland« (Insulæ hujus dominus).

Dr. Vitringa bemærker ikke, efter hvilken latinsk Udgave han har oversat, men rimeligvis har det været efter Originalen 1741, thi hans Oversættelse mangler baade den apologetiske Fortale og Tillægene fra Ed. II. 1745.

I Brinkman's Catalogus der boeken, plaat- en kaartwerken 1882—1891. Amsterdam, Lpz. S. 247 anføres denne Udgave med Aarstallet 1889 og Prisen angives fl. 1,90.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

ENGELSKE OVERSÆTTELSER

1742

A | JOURNEY | TO THE | World Under-Ground. | BY | NICHOLAS KLIMIUS. | Translated from the ORIGINAL. | (Blomsterkurvsvignet). | LONDON: | Printed for T. ASTLEY |,

at the Rose in | St. Paul's Church-Yard; and B. COLLINS, | Bookseller, in Salisbury. | MDCCXLII. | 8vo.

[Indhold: Titelblad; THE | CONTENTS. (ovenover Røskenfrise); 1 Blad; Teksten (ovenover ornamenteret Frise) S. (1)—323 (sign B—$P_{6(r)}$); S. 323 (sign. 2.): Thus far the Manuscript of NICHO- | LAS KLIMIUS reaches. What fol- | lows is the Appendix of Master | ABELINE.; S. 324: FINIS.; Slutningsvignet; derefter en Bogannonce fra Thomas Astley (24 paginerede Sider). Udover de angivne findes ingen Friser eller Vignetter og Oversættelsen er heller ikke forsynet med Kobbere. Over Siderne tilvenstre: A JOURNEY to the tilhøjre: World Under-Ground].

Hvem Oversætteren er, vides ikke. De latinske Citater er gengivet paa Vers og Oversætteren synes ikke at have udeladt noget af Originalen. Oversætterfejlen »Lord of this Island« (Insulæ hujus dominus) findes her S. 128. Holberg omtaler ikke selv denne Oversættelse (jfr. Ludv. Holbergs tre latinske Breve om sit Liv og Levnet. Udg. af J. Levin. Kbh. 1857. S. 180) og Scheibe (Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXII og CLIII) nævner den lige.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer solgtes 1917 paa Jørg. Møllers Auktion for 50,00; 1925 paa M. Lorenzens for 12,00.

TITELOPLAG 1746

A | JOURNEY | TO THE | World Under-Ground. | BY NICHOLAS KLIMIUS. | Translated from the Original Latin. | CONTAINING,

Chap. I. The Author's Descent to the subterraneous World, through a deep Cave on the Top of a Mountain.

Chap. II. His Descent upon the Planet NAZAR, with the Reception he met with among the Inhabitants.

Chap. III. A Description of the City KEBA, Customs of the People, and his Manner of going to Court.

Chap. IV. The Court of

Chap. IX. The Author's Journey round the Planet NAZAR, and the marvellous Things he met with on his Way.

X. The Author's Banishment to the Firmament and what befell him there.

Chap. XI. The Author's Voyage to the Land of Wonders.

Chap. XII. The Author's Arrival at QUAMA.

the Potuan Empire, and the Reception he met with from the PRINCE.

Chap. V. The Nature of the Country, the Genius and Manners of the People.

Chap. VI. Of the Religion of the Potuan Nation.

Chap. VII. Of their Policy.

Chap. VIII. Of the Academy, their Exercises, Manner of Promotion, Administring, Justice, etc.

Chap. XIII. The Rise of the fifth Monarchy.

Chap. XIV. The Author is elevated to the Imperial Dignity.

Chap. XV. The Catastrophe.

Chap. XVI. The Author's Return into his own Country, and his being taken for the Wandering Jew etc.

ABELINE's Appendix.

LONDON: | Printed for T. ASTLEY, in Pater Noster Row; | Messrs. RIVINGTON, in St. Paul's | Church-Yard; and B. COLLINS, Book- | seller, in SALISBURY. | MDCCXLVI. | 8vo.

Det er Titeloplag af Udgaven 1742; kun Titelbladet er nyt. Den til Slutning vedføjede Boghandlerannonce fra Thomas Astley er udeladt.

Et Exemplar af denne Udgave findes i Universitetsbiblioteket i Oslo.

Et Exemplar af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 15,50.

TITELOPLAG 1749

A | JOURNEY | TO THE | World Under-Ground. | BY | NICHOLAS KLIMIUS | Translated from the ORIGINAL. | The SECOND EDITION. | (Samme Vignet som Slutningsvignetten S. 324 i Udg. 1742). | LONDON: | Printed for R. BALDWIN, Jun. at the Rose | in Pater-Noster-Row; and B. COLLINS, | Bookseller, in Salisbury. | MDCCXLIX. | 8vo.

Det er Titeloplag af Udgaven 1742; kun Titelbladet er nyt. Den til Slutning vedføjede Boghandlerannonce fra Thomas Astley er selvfølgelig udeladt.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

TITELOPLAG 1755

A | JOURNEY | TO THE | World Under-Ground. | BY | NICHOLAS KLIMIUS. | Translated from the ORIGINAL. | (Forskellig Blomsterkurvsvignet). | A NEW EDITION. | LONDON: |

Printed for R. BALDWIN, at the Rose in | Pater-Noster-Row; and B. COLLINS, | Bookseller, in Salisbury. | MDCCLV. | 8vo.

Det er Titeloplag af Udgaven 1742; kun Titelbladet er nyt. Boghandlerannoncen mangler naturligvis.

Et Exemplar i Sorø Akademis Bibliotek.

OPTRYK 1812

Den engelske Oversættelse af 1742 blev optrykt i: Popular Romances: Consisting of imaginary voyages and travels. Containing Gulliver's Travels, Journey to the world under ground, The life and adventures of Peter Wilkins, The adventures of Robinson Crusoe and The history of Automathes. To which is prefixed an introductory dissertation, by Henry Weber. Edinburgh. 1812. S. 115—200.

Webers Indledning giver en kort og ikke videre korrekt Oversigt over Holbergs Levnet og Skrifter, hvor det bl. a. (S. XXX—XXXI) hedder: »The »Journey of Klimius« was soon translated from the Danish into the Latin tongue, and from thence versions were made in French, English, and other European languages .... The satire being directed chiefly against the abuses of the government, and the magistracy of Denmark, which nearly coincide with those of Germany, was more likely to meet with success in those countries, than where the constitution is so widely different as in England. The French translater, Mauvillon, accordingly adapted the allusions to his own country; and had the English version been formed on similar principles, the work would probably have attained more general circulation in this country, where the reader cannot be supposed to be so intimately acquainted with the chicanery, the ludicrous pomp, and the vexations, and tedious sloth of Danish and German burgomasters and aldermen. The other parts of the work are more general, and therefore more calculated to please in other countries. It must also be observed, that the English translation has a remarkable harshness and poverty of style, whereas that of the Danish Original, as well of the Latin version, are allowed to be very excellent .... The writer of these introductory observations has not been able to ascertain, in what year the work of Holberg first appeared. As it is, howewer, known to have been composed some after his return from travel, and before he attached himself to dramatic composition, it may be presumed, that it was published before the work of Swift. The latter appeared in 1726«. Efter denne misvisende Udtalelse slutter han med: »Any comparison between their productions is almost out of the question«.

Et Exemplar af denne Bog findes i Sorø Akademis Bibliotek.

1828

JOURNEY | TO THE | WORLD UNDER GROUND; | BEING THE | Subterraneous Travels | OF | NIELS KLIM. | FROM THE LATIN OF | LEWIS HOLBERG. | LONDON: | PUBLISHED BY THOMAS NORTH, | 64, PATER NOSTER-ROW. | 1828. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: Printed by G. Duckworth, 76, Fleet Street); THE | TRANSLATOR'S PREFACE.; 1 Blad; CONTENTS., sign. A_2; 1 Blad; APOLOGETICAL PREFACE. S. (V)—XV; blank Side; Teksten S. (1)—417 (sign. B—$EE_{(r)}$); blank Side; ABELIN'S APPENDIX. S. 419—20; S. 420: THE END.; nederst: G. Duckworth, Printer, 76, Fleet Street; foran Titelbladet findes et Kobberstik med Underskriften: NIELS KLIM'S | DESCENT TO THE INNER WORLD. | og nederst: Published by Thomas North, 62, Paternoster Row (efter Clemens' Stik i Baggesens Oversættelse. 1789)].

Det er en helt ny Oversættelse; den anonyme Oversætter har medgivet Oversættelsen en lille Fortale, i det væsentlige et Uddrag af Fortalen til Memoirs of Lewis Holberg. London. 1827. Om selve Værket skriver Oversætteren: »This Work, while it amuses, does not fail to instruct; as it comprises, with much light and pleasant matter, a complete system of ethics«; om sin Oversættelse taler han derimod ikke. Den er tydelig oversat efter Ed. II. 1745 eller muligvis en af de senere Udgaver og har baade den apologetiske Fortale og de senere Indskud, saaledes S. 97—99 Stykket om Potuanernes Gudsdyrkelse og Filosofen Limali (der her er bleven til Cimali), S. 160, 165 og S. 288 Stykket om Pyglossianerne. De latinske Citater er som Regel gengivet i versificeret Form. Ordene »Insulæ hujus dominus« gengives her (S. 174) rigtigt som »who inhabits this house«.

Der findes ogsaa Exemplarer af dette Oplag med følgende Titelblad:

SUBTERRANEOUS TRAVELS | OF | NIELS KLIM. | FROM THE LATIN OF | LEWIS HOLBERG. | LONDON: | PUBLISHED BY THOMAS NORTH. | 64, PATERNOSTER-ROW. | 1828. | 8vo. (Paa Bagsiden: G. Duckworth, Printer, 76, Fleet-street). Et Exemplar af denne Udg. findes i Sorø Akademis Bibliotek.

Oversættelsen blev anmeldt i forskellige engelske Tidsskrifter, men da disse ikke har været mig tilgængelige, maa jeg nøjes med at citere de Uddrag, der findes i Kiøbenhavnsposten, nemlig 2. Aarg. 1828. Nr. 61. ($^{29}/_{7}$) S. 246 af The literary chronicle: »Det glæder os overordentligt at se en Oversættelse af dette Baron Holbergs morende Værk .... Holberg er sikkert den bedste af den Hærskare af Efterlignere, som valgte Swift til

deres Mønster. I Begivenhederne hersker der en sælsom Opfindelse, som Nogle have hædret med Navn af Indbildningskraft, og som altid vækker Forbauselse og undertiden er morende .... Oversættelsen skylder vi sin tilbørlige Andeel af Ros; den falder let og naturlig, og er en temmelig nøiagtig Copie af Originalen. Vi beklage imidlertid, at der ikke er vedføiet nogen Efterretning om Baron Holberg; thi han var en Mand, der ikke bør forbigaaes med Taushed, en fattig Adelsmand(!), der ved sine Talenter og literaire Arbeider erhvervede sig Velstand og Magt, og døde som en af de rigeste Mænd i sit Fædreland«. — smstds. Nr. 78. ($^{26}/_{9}$) S. 314—15 af Monthly magazine. September: »Ingen Dødelig kan læse denne Bog. Det Hele er en reen Overdrivelse, hvori den oprindelig opfattede Gjenstand ganske tabes af Sigte i Udførelsens yderlige Absurditet. Kilden til Feilen ligger i Savnet af omhyggelig Udførelse af det Enkelte. Enhver Ting er altfor ubestemt og generel. Forfatteren kan ikke nærme sig Swifts Vittighed eller Originalitet. Istedetfor at stræbe efter en uendelig Forskjellighed, skulde han, ligesom Swift, have indskrænket sig til at udvikle et Par Træk — og i det mindste at satirisere forstaaeligt«. og smstds. S. 315 af Literary Gazette: »En tredie Kritiker, i Literary Gazette, bemærker, at Oversættelsen er særdeles slet, og saa skjødesløst udført, at meget af Originalens Vittighed og satiriske Humor gaaer tabt. »Vi undre os«, siger han, »over Forfatterens store Popularitet i det nordlige Europa, i det vi lære ham at kjende ved et saa upaalideligt Hielpemiddel; og vi ere af den Formening, at en aandrig Oversætter af dette Værk, smykket med Kobbere af George Cruikshanks, vilde blive modtaget med stort og almindeligt Bifald«. Han bebreider imidlertid Overs., at han paa Titelbladet har anført, at Oversættelsen er skeet efter Holbergs latinske Original, og giver en Udsigt over Indholdet af Niels Klim efter »selve Kilden«, som altsaa der bliver den danske Oversættelse, da Holberg, som bekjendt, skrev sin Niels Klim i det latinske Sprog!«

Prisen var 10 sh. 6 d.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,00.

J. GIERLOWS OVERSÆTTELSE 1845

NIELS KLIM'S | JOURNEY UNDER THE GROUND; | BEING A | NARRATIVE OF HIS WONDERFUL DESCENT TO THE SUBTER- | RANEAN LANDS; TOGETHER WITH AN ACCOUNT OF THE | SENSIBLE ANIMALS AND TREES INHABITING THE | PLANET NAZAR AND THE FIRMAMENT. |

BY LOUIS HOLBERG. | TRANSLATED FROM THE DANISH BY | JOHN GIERLOW. | WITH A SKETCH OF THE AUTHOR'S LIFE. | BOSTON: | PUBLISHED BY SAXTON, PEIRCE & CO. | NEW YORK: | SAXTON & MILES. | 1845. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt og Titlen er indfattet i en Ramme af 2 røde Streger).

[Indhold: Smudstitel: NIELS KLIM'S NARRATIVE. (paa Bagsiden en Forsiring af slyngede Linjer); Titelbillede uden Underskrift (Klims Nedstigning til Planeten Nazar) efter Clemens' Stik i Baggesens Oversættelse 1789; Titelblad (paa Bagsiden: Entered according to Act of Congress, in the year 1844, | BY SAXTON, PEIRCE AND CO. | in the Clerk's Office of the District Court of the District of Massachusetts. Nederst tilvenstre: BUTTS, PRINTER. | SCHOOL STREET); derefter: LIST OF PLATES. (ovenover ornamenteret Frise); paa Bagsiden forskellig Forsiring af slyngede Linjer; INTRODUCTION. (ovenover forskellig ornamenteret Frise). S. (VII)—XIV: Slutningsvignet; APOLOGETIC PREFACE. (ovenover forskellig ornamenteret Frise) S. (XV)—XIX; forskellig Slutningsvignet; (S. XX) forskellig Forsiring af slyngede Linjer; Teksten (ovenover forskellig ornamenteret Frise) S. (1)—188; forskellig Slutningsvignet; THE SUPPLEMENT OF ABELIN. (ovenover forskellig ornamenteret Frise) S. 189—90; forskellig Slutningsvignet; paa den upag. S. 191 en stor Vignet (en Ørn). Over hvert Kapitel findes en Frise og efter hvert, hvor Pladsen tillader det, en Slutningsvignet, indbyrdes forskellige. S. 23 findes et Billede uden Underskrift (i Listen over Tavlerne betegnet: A Criminal led by three Watchmen); S. 41 et Billede uden Underskrift (A Citizen of Potu led in Triumph); S. 49 et Billede uden Underskrift (The Judgment of a King's Character, pronounced by a Potuan Council); S. 99 et Billede uden Underskrift (A new Fashion introduced into Martinia) — alle efter de tilsvarende Stik i Baggesens Oversættelse 1789].

I sin Fortale giver Oversætteren en kortfattet Udsigt over Holbergs Levnet og betydeligere Skrifter. Om dette Værk skriver han: »»The Narrative of Niels Klim«, though written so many years ago, contains many satirical hits, exceedingly applicable to the present time; thus showing that was appears to one age to be a whim altogether new, may be, in fact, only some old notion newly promulgated. Greater liberties were allowed at that period in literature than would now be permitted. Holberg's humorous productions are not wholly free from a fault, whose existence the taste of any age may explain, but does not excuse«.

Det er en hel ny Oversættelse eller rettere Bearbejdelse, for John Gierlow har navnlig forkortet og sammendraget Arbejdet særdeles meget. Betegnende i saa Henseende er det 6te Kapitel

om Potuanernes Religion, der her er svundet ind til 3 Sider; i det Hele taget er det gaaet stærkt ud over de moraliserende og satiriserende Partier, medens selve Handlingen er beholdt saa nogenlunde uforandret. Som paa Titelbladet angivet er Oversættelsen besørget fra Dansk og rimeligvis efter Baggesens Oversættelse 1789, fra hvilken Billederne ogsaa er hentet; men det er vanskeligt at afgøre, da Oversætteren har forkortet og sammentrængt sin Oversættelse saa stærkt. »Insulæ hujus dominus« er S. 68 rigtigt gengivet ved »Who lives in this house«. Den apologetiske Fortale er medtaget, men Tillægene ikke.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

I The Monthly review or Literary journal. Vol. XII. London. 1755. S. 394—95 findes anmeldt: »A Voyage to the World in the center of the earth. Giving an account of the manners, customs, laws etc. of the inhabitants etc. etc. 12mo. 3s. Crowder.«, men Slutningsordene: »it seems to come from the author of the Dog-birds, Glums, and Gawrys, and some other late marvelous performances, which we have had the ill luck to peruse« synes at vise, at det ikke angaar en Oversættelse af Niels Klim, hvilket Titlen ellers kunde forlede til at tro.

FRANSKE OVERSÆTTELSER

MAUVILLONS OVERSÆTTELSE 1741

VOYAGE | DE | NICOLAS KLIMIUS | DANS | LE MONDE | SOUTERRAIN, | CONTENANT | UNE NOUVELLE TÉORIE | DE LA TERRE, | ET | L'HISTOIRE D'UNE CINQUIÊME | MONARCHIE INCONNUE JUSQU' | À-PRESENT. | Ouvrage tiré de la Bibliothéque de | Mr. B. ABELIN; | et traduit du Latin par | Mr. DE MAUVILLON. | A COPENHAGUE | CHEZ JAQUES PREUSS | MDCCXLI. | 8vo. (De understregede Ord er trykt med rødt).

[Indhold: Titelkobber med Underskrift: Nic: Klimius Empereur de Qvama | et ensvite Marguillier de l'Église de la Croix | à Berge en Norwege. |; formodentlig sign. Brühl sc. Lips.; i det kgl. Bibl.'s Ex. er det nederste af Kobberet skaaret bort; Tavlen er identisk med den i den latinske Originaludgave 1741 anvendte; Titelblad; PREFACE | DU | TRADUCTEUR. | (ovenover Røskenfrise), upag.; 4 Sider; Slutningsvignet; Teksten (ovenover ornamenteret Frise) S. (1)—387 (sign. A—$Bb_{2(r)}$); midt paa S. 387: Le Manuscrit de Nicolas Klimius | ne va pas plus loin; ce qui suit est | une addition de Mr. Abelin son | grand Ami.; S. 388:

FIN. Over Siderne tilvenstre: VOYAGE tilhøjre: DE NICOLAS KLIMIVS; S. 191—92 er sat med en mindre Type og S. 193 til Slutningen ligeledes med en mindre Type end de første 190 Sider, men noget afvigende fra den paa S. 191—92 anvendte. Préface er endelig sat med en større Type end S. 1—190. S. 238 er fejlagtig betegnet som 823, S. 242 som 342, S. 372 som 371. Der findes større eller mindre Vignetter alt efter Pladsen, alle indbyrdes forskellige S. 16, 37, 80, 98, 123, 256, 336 og 370 og i Reglen en Stjernelinje ovenover Kapitlerne. Foran Teksten findes Kortet (til at folde ud) over den underjordiske Verden, med franske Navne, men ellers identisk med det i den latinske Originaludg. 1741 anvendte; S. 58 Potuaneren, med Underskrift: Figure d'un Potuan; betegnet øverst i Hjørnet tilvenstre: ad Cap. 4; identisk med den latinske Originaludg. 1741; S. 218 Martinianeren, med Underskrift: Martinien | en Perruque, betegnet smstds. ad Cap. 10.; identisk med den latinske Originaludg. 1741].

Oversætteren, som navngiver sig paa Titelbladet, var Eléazar Mauvillon (f. 1712 † 1779). Han var en Tid Sekretær hos Kurfyrsten af Sachsen, Konge af Polen, Frederik August, men endte som Professor i fransk Sprog i Brunswick.

I Fortalen bemærker han: »L'ouvrage, dont je donne ici la traduction est une allégorie des plus ingénieuses que j'aye encore vu .... On y remarque un feu d'imagination peu ordinaire, une censure fine et délicate des Mœurs des Hommes surtout des Européens qui, quoiqu'ils se glorifient de plusieurs avantages, ne valent peutétre pas mieux que les Peuples qu'il leur plait d'apeller infidéles & barbares«. Om sin Oversættelse udtaler han: »Mais comme je sai fort bien qu'un Original a des graces qu'il est quelquefois difficile d'atraper dans une traduction, je dois prendre sur mon compte les défauts de celle-ci; d'autant plus que, pour lui donner un air François, j'ai pris la liberté de m'écarter, mais fort rarement, des expressions de mon Auteur, & d'en substituer d'autres, qui en faisant le même sens, forment un tour un peu différent. Je l'ai fait à bonne intention, & si je n'ai pas réussi, on ne doit s'en prendre qu'à moi; car, outre que l'Original est écrit d'un stile très-pur, & très-beau par raport à la Latinité, il est encore rempli d'un badinages trèsfin, & de mille agrémens qu'il est bien plus aisé de sentir que d'exprimer«. Han paaviser en enkelt Trykfejl og slutter med at overtage det fulde Ansvar med Hensyn til Stilen i Oversættelsen.

De latinske Citater er, som han gør opmærksom paa i en Note S. 6, oversat paa franske Vers og tilføjer »j'espére qu'on n'en sera pas faché«.

Som allerede Holberg i sin 368. Epistel (Bruuns Udg. IV. Kbh. 1873. S. 192) anmærkede, har han alene (jfr. dog ovenfor S. 240) af alle de samtidige Oversættere forstaaet Betydningen af Ordene

»Insulæ hujus dominus«, som han gengiver (S. 169) ved »à qui cette maison apartient«. Som Helhed har han gengivet Originalen temmelig tro; S. 157 hvor Talen er om Fyrstendømmet Kimal, har Oversætteren tilføjet følgende Note: »J'ai un peu adouci dans cette periode les expressions de l'original, qui m'ont paru trop libres pour pouvoir étre renduës mot pour mot en François«. Det er ret paafaldende, da Stedet ingenlunde hører til de krasseste.

Af sit eget har Oversætteren tilføjet endel Noter (S. 2, 6, 12, 20, 22, 50, 53, 69, 84, 105, 125, 126, 128, 135, 156, 157, 167, 185, 191, 195, 199, 205, 247, 258, 259, 315, 318, 323, 326, 380); de er dels af antikvarisk Indhold, dels forklarende (navnlig m. H. t. Oversættelsen), dels satiriske (f. Ex. S. 135), uden at man dog nu er klar over, mod hvem Satiren er rettet. Hans Sprog er fuldt af nye, selvlavede Ord.

Med Hensyn til Oversættelsen kan her henvises til den nedenfor ved Udgaven 1753 anførte Anmeldelse.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Exemplarer af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,50; 1918 paa Høgsholms for 16,00; 1922 paa Løvenskjolds for 43,00 og $^{15}/_{11}$ for 20,00; 1925 $^{23}/_{2}$ for 10,00.

2. EDITION 1753

VOYAGE | DE | NICOLAS KLIMIUS | DANS | LE MONDE | SOUTERRAIN, | CONTENANT | UNE NOUVELLE TÉORIE | DE LA TERRE, | ET | L'HISTOIRE D'UNE CINQUIÊME | MONARCHIE INCONNUE JUSQU | Á-PRESENT | Ouvrage tiré de la Bibliothéque de | M^r^. B. ABELIN; | et traduit du Latin par | M^r^. DE MAUVILLON. | Edition sec: augmentée avec Privilege | A COPENHAGUE ET A LIPSIC | CHEZ FRID. CHRETIEN PELT | MDCCLIII. | 8vo.

[Indhold: Titelkobber (som i Udg. 1741, med en lidt anden Skrift i Underskriften og sign. Brühl sc. Lips.); Titelblad; I. PRÉFACE | DU | TRADUCTEUR. (ovenover forskellig Røskenfrise); upag. 4 Sider; II. PREFACE. | PIERRE ET ANDRÉ KLIMIUS, | FILS DE THOMAS KLIMIUS, | NEVEUX DU GRAND KLIMIUS, | AU LECTEUR. (ovenover forskellig Frise); upag ; sign. *)(—*)(4(v); Slutningsvignet; Teksten (ovenover ornamenteret Frise) S. (1)—387 (sign. A—Bb2(r)); midt paa S. 387: Le Manuscrit de Nicolas Klimius ne va | pas plus loin; ce qui suit est une addi- | tion de Mr. Abelin, son grand Ami.; S. 388: FIN. Slutningsvignet. Sideoverskrifterne som i Udg. 1741. 1. og 2. Préface

er sat med større, men indbyrdes lidt forskellig, Type end den øvrige Tekst. Der findes større eller mindre Vignetter alt efter Pladsen, indbyrdes forskellige og afvigende fra Udg. 1741: S. 16 (den samme som S. 370), 36, 79, 87, 123, 298 og i Reglen en fra Udg. 1741 forskellig (og indbyrdes lidt forskellig) Stjernelinje ovenover Kapitlerne. Enkelte Steder passer den med Udg. 1741 i Sideskiftet. Foran Teksten findes Kortet (til at folde ud) over den underjordiske Verden; identisk med Udg. 1741; S. 56 Potuaneren, med Underskrift: Figure d'un Botuan.; ellers identisk med Udg. 1741; S. 220 Martinianeren identisk med Udg. 1741, men med tilføjet Signatur nederst tilvenstre: Brühl sc. Lips.; smstds. en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre: ad Cap. X. med Underskrift: Guide des prisonniers | au Firmament., ellers identisk med Pelts tyske Udg. 1753; S. 247 en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre pag. 247., med Underskrift: Le Senat á Martinien og sign. i selve Billedets nederste Hjørne tilhøjre Brühl sc. Lips.; ellers identisk med Pelts tyske Udg. 1753; S. 260 en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre ad Cap. XI., med Underskrift: Un repas à Mezendore.; sign. nederst i Hjørnet tilvenstre: Brühl sc. Lips.; ellers identisk med Pelts tyske Oversættelse 1753; S. 269 en Tavle, betegnet øverst i Hjørnet tilhøjre pag. 269., med Underskrift: Un Habitant du païs | de Musique, ellers identisk med Pelts tyske Oversættelse 1753].

I denne Udgave er medtaget den apologetiske Fortale samt de øvrige Tillæg fra Ed. II. 1745, nemlig S. 95, 157—58, 161 og 274.

Oversætterens Fortale er den samme som i Udg. 1741, kun at den Passus, der handlede om Trykfejlen, naturligvis er udeladt.

Denne Udg. blev anmeldt i Franckfurth. gel. Zeit. Franckfurth $^{a}/_{M}$. 1753. Nr. 95. ($^{27}/_{11}$) S. 534—35 under Overskriften: Coppenhagen.: »Der Buchhändler Friedrich Christ. Pelt hat von Nicolaus Klims unterirdischen Reise eine neue lateinische Ausgabe drucken lassen, welcher einige Zeit zuvor auch die zweyte Auflage von der französischen Uebersetzung, die der Sprachmeister Mauvillon verfertiget hat, ist vorher gesandt worden.... Die öftern Auflagen und haüfigen Uebersetzungen beweisen den Werth und den Nutzen derselben; nur wundert es uns, dasz man auf die Französische nicht aufmerksamer gewesen ist. Sie ist nicht nur weitschweiffig, und setzt an unzehligen Stellen ganze Zeilen hinein, die im Original gar nicht stehen; sondern sie wird auch durch die öftern incisa, welche manchmal Erklärungen abgeben sollen, matt, und hat endlich an vielen Orten den Verstand offenbar verfehlet. Wir könnten dieses mit vielen Stellen aus dem 9ten Capitel erweislich machen, da bey dem Anfange, Seite 135 der französischen, und 113 der lateinischen

Ausgabe[1]), jedem Leser in die Augen fallen musz, dasz Mauvillon die lateinischen Verse nicht recht ausgedruckt hat. Inzwischen ist das Französishe des Uebersetzers, wie bey ihm schon gewöhnlich, das Beste. Seine Notten hätten immer wegbleiben können: denn sie beweisen nur dasjenige, was manche mitleidige Deutsche von den Franzosen abzulehnen suchen, und verrathen eine enge Wissenschaft ihres Urhebers, oder ein entsetzliches Misztrauen gegen die Leser. Wenn wir den Herrn Mauvillon, den so oft gezüchtigten Verfasser der Lettres sur les François & Allemands, einigermassen verdächtig in seinen Wissenschaften machen wollten; so würde uns die Note auf der Seite 105 die schönste Gelegenheit dazu geben« [2]).

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 0,60.

3. EDITION 1766

VOYAGE | DE | NICOLAS KLIMIUS | DANS | LE MONDE | SOUTERRAIN, | CONTENANT | UNE NOUVELLE TÉORIE | DE LA TERRE, | ET | L'HISTOIRE D'UNE CINQUIÊME | MONARCHIE INCONNUE JUSQU | Á-PRESENT | Ouvrage tiré de la Bibliothéque de | Mr. B. ABELIN; | et traduit du Latin par | Mr. DE MAUVILLON. | Edition III. augmentée avec Privilege | A COPENHAGUE ET A LIPSIC | CHEZ FRID. CHRETIEN PELT | MDCCLXVI. | 8vo.

[Indhold: Titelkobber (identisk med de tidligere Udgaver); Titelblad; I. PRÉFACE | DU | TRADUCTEUR. (ovenover forskellig Frise); upag.; 4 Sider; II. PREFACE | (som i Udg. 1753) (ovenover samme Frise som i Udg. 1753); upag ; sign. *)(—*)(4(v); forskellig Slutningsvignet; Teksten (ovenover samme Frise som i Udg. 1753). S. (1)—387 (sign. A—Bb2(r)); midt paa S. 387 samme Titel som i Udg. 1753; S. 388: FIN.; forskellig Slutningsvignet. Sideoverskrifterne som i de tidligere Udgaver. 1. og 2. Préface er sat med større, men indbyrdes lidt forskellig, Type end den øvrige Tekst. Vignetterne, der er de samme som i Udg. 1753, findes paa de samme Steder. Over Kapitlerne findes i Reglen en Stjernelinje. I det kgl. Bibl.'s Exemplar findes kun 4 Tavler, Titelkobberet iberegnet, nemlig Kortet, Potuaneren og Le Senat á Marti-

[1]) Paa disse Steder findes hverken i den latinske Original eller i den franske Oversættelse Verscitater, saa Anmelderen maa have husket fejl. [2]) Denne Note lyder saaledes: »Il y a dans l'original en parenthése, Wohlgebohrn, & Edelgebohrn; ce sont des titres, par où les Allemands ont coûtume de commencer leurs Lettres, quand ils écrivent à certaines Gens: car chez eux chaque état, chaque profession à ses titres particuliers: ceux, qui voudront les apprendre, n'ont qu'à lire Schmotter, qui en a donné une longue Liste«.

nien, ganske identiske med Udg. 1753, men det er sikkert kun en Tilfældighed; der har utvivlsomt hørt de samme Tavler til denne Udg. som til Udg. 1753].

Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 305) skriver: »Til denne Udgave [ɔ: 1753] tryktes siden et nyt Titelblad: Edition III, ... à Copenhague et à Lipsic, chez F. C. Pelt 1766.«, men det er forkert. Ganske vist ligner de to Udgaver hinanden meget, men i Udg. 1766 findes paa hvert Arks Begyndelse Kustoden: »Voy. de Klim.«, som ikke fandtes i Udg. 1753. Sideskiftet er næsten helt igennem det samme (kun S. 152, 183—84, 191 og 197 afviger) og endog Trykfejl fra den tidligere Udgave er beholdt (f. Ex. S. 141. L. 1 f. n. corrir istedetfor courir), men der findes ogsaa nye Trykfejl i denne Udg. (f. Ex. S. 57. L. 1 f. n. cete istedetfor cette; S. 326. L. 1 f. n. genré istedetfor genre). Der kan ingen Tvivl være om, at det er et helt nyt Tryk med Udg. 1753 som Forlæg. Oversætterens Fortale er ordret den samme som i Udg. 1753.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

Et Exemplar af denne Udg. solgtes 1898 paa Lynges Auktion for 10,50.

OPTRYK 1778

Mauvillons Oversættelse blev optrykt i Voyages imaginaires, songes, visions et romans cabalistiques. Ornés de figures. Tome dix-neuvième. Seconde division de la première classe, contenant les Voyages imaginaires merveilleux. À Amsterdam. 1778; S. 1—364. Halvtitelbladet lyder saaledes: VOYAGE | DE | NICOLAS KLIMIUS | DANS LE MONDE SOUTERREIN: | Contenant une nouvelle théorie de la terre, | & l'histoire d'une cinquième Monarchie | inconnue jusqu'à présent. | Ouvrage tiré de la bibliothèque de M. B. ABELIN, | Et traduit du latin par M. DE MAUVILLON. |

Udgiveren af disse Rejser, C. G. T. Garnier, indleder Optrykket med et »Avertissement de l'éditeur«, hvori det hedder: »Le cadre de cet ouvrage annonce une fable hardie, où l'auteur s'est plu à unir & rassembler des contrastes frappans; mais cette enveloppe ingénieuse sert à cacher une morale saine, une critique fine, & même une satyre piquante. L'ouvrage original a été écrit en danois, langue naturelle de l'auteur, ensuite traduite en latin, & c'est sur cette traduction latine que M. Mauvillon a fait la traduction françoise, que nous imprimons dans ce volume: cette traduction a le mérite d'être très-exacte. On a fait au traducteur le reproche d'avoir copié trop fidèlement son original, &

de n'en avoir point corrigé, ce qu'on appelle les absurdités; nous lui savons gré, au contraire, de cette exactitude, qui nous donne un tableau fidele de l'ouvrage danois«. Desuden meddeler han nogle, forøvrigt tildels urigtige, Oplysninger om Holberg og ligeledes om Oversætteren, hvis Fortale aftrykkes, ligesom ogsaa hans Noter.

Optrykket synes at være foretaget efter den første Udgave 1741 af Mauvillons Oversættelse; i det mindste mangler den apologetiske Fortale samt de fra Ed. II. 1745 hidrørende Indskud, der skulde have staaet S. 86, 142, 145 og 259.

Til denne Udgave hører et S. 13 indsat Kobber, betegnet øverst tilvenstre: Voyage de Nicolas Klimius. og øverst tilhøjre: Tom. 19 pag. 13., med Underskrift: Je commencai donc a me defendre contre | ce furieux animal., forestillende Klims Kamp med Griffen; sign. nederst tilvenstre: P. Marillier inv. og nederst tilhøjre: De Gherdt sculp.

UTRYKTE FRANSKE OVERSÆTTELSER

Literaten P. T. Wandal i sit Skrift: De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelser. II. Bd. 1. H. Kbh. 1794. S. 159 beretter: »Rousseau selv har kort før sin Død paa ny oversat det [ɔ: Niels Klim] paa Fransk«; men i sit Ex. af Mauvillons franske Oversættelse. 2. éd. 1753 (nu i det kgl. Bibl.) har B. W. Luxdorph skrevet følgende Notits: »Extrait d'une Lettre de Mr. de Schütze Conseiller de Legation à Paris, à Mr. de Wendt Conseiller de Justice à Copenhague, du 31. Octobre 1781. »Quant à la Traduction du Voyage Souterrain de Klim, elle n'est pas achevée, et j'en suis fort aise; j'en ai vu les essais, qui etoient pitoiables. C'est un certain pauvre Diable de Rousseau, qui avoit entrepris cet ouvrage; il ne ressemble en rien à J. J. Rousseau de Geneve««. [Aftrykt med Udeladelse af Adressatens Navn i Lüxdorphiana. II. Kbh. 1791. S. 331].

Rahbek i Holbergs Levnet, forfattet af ham selv. Kbh. 1814. S. 258 bemærker: »Wandal tilføier i sin Holbergs Biographie, at Rousseau kort før sin Død har oversat det paa ny paa fransk, men forbytter her udentvivl J. J. Rousseau med Pierre Rousseau (See Mercier To. I. P. 2. S. 137 og Luxdorphiana. T. 2. S. 331) eller Rousseau de Toulouse en Autor af langt ringere Rang«.

Den her nævnte Pierre Rousseau, der havde været kirurgisk Student og senere blev Abbed, har skrevet endel nu ganske glemte Skuespil og var 1756—69 Redaktør af Journal encyclopédique. Han hørte absolut til »Dii minorum gentium« og det fremkaldte derfor hans Samtids Spot, da han for ikke at blive

forvexlet med de andre Rousseauer, deriblandt den bekendte J. J. Rousseau, antog Navnet: Rousseau de Toulouse efter sin Fødeby, hvor han saa Lyset c. 1725. Han døde 1785 i Bouillon.

Denne, rimeligvis aldrig fuldendte, Oversættelse kendes næppe mere.

I Universitetsbiblioteket i Gent findes i Haandskrift en heller ikke fuldstændig fransk Oversættelse, besørget i den første Tredjedel af det 19de Aarhundrede af M. Serlippen, »ancien juge du Tribunal«. Om dette Haandskrift har Professor, Dr. H. Logeman i Gent meddelt nogle Oplysninger, ledsaget af en enkelt Prøve i Holberg Aarbog 1922. S. 195—98 under Titlen: En ukendt fransk Oversættelse af »Niels Klim«. Oversættelsen synes at være foretaget efter den latinske Originaludgave 1741 eller maaske snarere efter en af de samme Aar udkomne tyske eller hollandske Oversættelser.

APOKRYF (?) ITALIENSK OVERSÆTTELSE

Scheibe (i Ludw. Holberg, Peter Paars. Neue vermehrte und verbesserte Uebersetzung. Herausgeg. von Joh. Adolph Scheiben. Kph. und Lpz. 1764. S. LXXII) skriver: »Man hat mir auch von einer italienischen gesagt; doch kann ich dieses nicht gewisz versichern« og Rahbek (i Holbergs Levnet, forfattet af ham selv. Kbh. 1814. S. 258): »Man har ogsaa sagt mig om en italiensk, men det kan jeg ikke forsikre for vist.« (omtrent ordret i P. T. Wandal, De paa Jægerspriis ved Mindesteene hædrede fortiente Mænds Levnets-Beskrivelse. II. Bd. 1. H. Kbh. 1794. S. 159). Af en saadan italiensk Oversættelse har jeg imidlertid ikke kunnet finde noget Spor, og paa en Henvendelse til Biblioteca nazionale centrale i Firenze fik jeg det Svar, at den ikke fandtes i dette Bibliotek.

RUSSISK OVERSÆTTELSE 1762

ПОДЗЕМНОЕ | ПУТЕШЕСТВІЕ | ПРЕДСТАВЛЯЮЩЕЕ | ИСТОРІЮ РАЗНОРОДНЫХЪ СЪ УДИВИТЕЛЬ- | НЫМИ И НЕСЛЫХАННЫМИ СВОЙСТВАМИ ЖИ- | ВОТНЫХЪ, ТА-КОЖЪ ОБРАЗЦЕВЪ ЖИТЬЯ И | ДОМОСТРОИТЕЛЬСТВА ОНЫХЪ, | КОТОРОЕ | СЪ ЧУДНЫМИ И РАЗНОПРЕВРАТ НЫМИ ПО- | ХОЖДЕНІЯМИ ЧРЕЗЪ ДВѢНАТЦАТЬ ЛѢТЪ | ОТПРАВЯ, НАКОНЕЦЪ ВЪ КОПЕНГАГЕНѢ НА | ЛАТИН-СКОМЪ ЯЗЫКѢ НАСВѢТЪ ИЗДАЛЪ | НИКОДАЙ КЛИМЪ | БЕРГЕНСКОЙ СТУДЕНТЪ, ПОДЗЕМНОЙ ГЕРОЙ И | ПОСЛѢ БЫВШЕЙ БЕРГЕНСКОЙ ЖЕ КРЕСТОВОЙ КИР- | ХИ ПО-НОМАРЬ; | А НА РОССІЙСКОЙ ЯЗЫКЪ ПЕРЕВЕДЕНО ЕЯ

ИМПЕ- | РАТОРСКАГО ВЕЛИЧЕСТВА КАБИНЕТЪ ПЕРЕ- | ВОДЧИКОМЪ, ЧТО НЫНѢ КОЛЛЕЖСКОЙ АСЕССОРЪ | СТЕѲАНОМЪ САВИЦКИМЪ. | ВЪ САНКТПЕТЕРВУРГѢ | 1762. | 8vo.

[Oversættelse: Underjordisk Rejse, fremstillende Fortælling om forskellige Væsner med forunderlige og uhørte Egenskaber, ligeledes Skildringer af deres Liv og Indretninger; tilendebragt med vidunderlige og besynderlige Begivenheder gennem tolv Aar, endelig i København udsendt i Verden paa Latin af Nikolaj Klim, bergensk Student, underjordisk Helt og senere Klokker ved den tidligere bergenske Korskirke, og oversat paa Russisk af Hendes kejserlige Majestæts Kabinets-Oversætter, nuværende Kollegie-Assessor Stefan Savickij. S. Petersburg 1762].

[Indhold: Titelblad; Teksten (ovenover Røskenfrise) S. (1)—443 (sign. A—ФФ2(r)); Slutningsvignet; Trykfejl og Rettelser, upag.; usign.; 5 Sider; der findes ellers ingen Vignetter. S. 32 er oversprunget; S. 71 er fejl pagineret 72, 113 som 105, 116—17 som 108—09, 120 som 112, 188 som 688, 251 som 257, 439 som 436; Kap. X er fejlagtig betegnet XI].

C. J. A. Philipsen har til Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 328—29 meddelt følgende Oplysninger om denne Oversættelse: »Titelen er dannet af Oversætteren efter Udtryk, der forekomme i selve Værket. »Underjordisk Helt« er rimeligviis efter Underskriften paa Originalens Titelkobber Imperator subterraneus, og Imperator oversat ved Helt, fordi der nedenunder læses »hans Kejserlige Majestæt«, der paa Russisk hedder »hans imperatoriske Majestæt«; thi uagtet Oversætteren heelt igjennem undlader at gjengive Kejser og Kejserlig ved Czar og Czarisk, som er den egentlige russiske Titel, bruger han dog meget ofte Imperator og imperatorisk, undertiden Helt og stundom Konge og Kongelig. Forøvrigt indeholder Oversættelsen kun den egentlige Rejse, men hverken den apologetiske Fortale eller Abelins Tillæg. Desuden er her udeladt det 6te Kapitel om det potuanske Folks Religion, hvorved Originalens 7de Kapitel er bleven det 6te og saaledes videre, saa at Oversættelsen kun har 15 Kapitler. Af enkelte Steder ere følgende udeladte: Kap. 9. S. 93—96 om Landet Mardak, der giver Forfatteren Lejlighed til at forsvare Tolerance; Kap. 11. S. 176 den vistnok noget cyniske Beskrivelse af Pyglossianerne; Kap. 13. S. 207—8 om Sakramenternes Brug i de katolske Lande; S. 214 om de overjordiske Folks mekaniske Andagt og Bønner under alskens huuslige Forretninger; Kap. 15. S. 234 Niels Klims underjordiske Kejser- og Kongeværdighed, Titel af den Store m. m. fra: »Jeg kunde derfor ikke undslaa mig« til »Herre til Martinia og Kanaliska etc. etc.« I Stedet derfor findes Følgende: »Derpaa føjedes til min Titel endnu denne Embedstitel: Kongelig Behersker over

Martinianerne og Herre af Martinia«. Da de fleste af disse Steder vedrøre Religionen, ere de sandsynligviis udeladte af Hensyn til Censuren, uagtet Bogen ikke er forsynet med noget Imprimatur, maaskee paa Grund af Oversætterens Embedsstilling. Af Versene ere de større og især Citaterne gjengivne i bunden Stil, mange derimod ligefrem indskudte i Texten som Prosa. Selve Oversættelsen er temmelig nøjagtig, med Undtagelse af nogle mindre betydelige Skjødesløsheder og mange Trykfejl, hvoraf omtrent 150 ere bemærkede paa 5 Sider bag i Bogen. Ved et eneste er en Anmærkning tilføjet, nemlig Kap. 10 S. 141[1]); »den anden var en Fanatiker«, der er oversat ved »en dum Fanatiker«, med Forklaring i en Note: »En Fanatiker (russ. Inspirat) er et Menneske, der troer paa visse indbildte Indskydelser af Gud«.

Oversættelsen er ganske kort omtalt i P. N. Jørgensen, Poesie og Prosa. Kbh. 1844. S. 94. Wille Høyberg i Kiøbenhavnske Samlinger. I. Bd. Kbh. 1755 Fortalen $c_{6(v)}$ skriver, »at denne vor store Baron Holberg over alt i Sverrig og indtil Rusland er i den allerstørste Høyagtelse« og Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 327) har deri villet spore, at der allerede dengang har existeret en Tradition om russiske Oversættelser af Holbergs Skrifter.

Iflg. Sopikoff, Forsøg til en russisk Bibliografi. IV. St. Petersborg. 1816. S. 248 kostede den russiske Oversættelse en Rubel.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

UNGARSK OVERSÆTTELSE 1783

KLIMIUS MIKLÓSNAK | FÖLD | ALATTVALÓ | UTJA| | MELLYBEN | A' FÖLDNEK UJJ TUDOMÁNYA, | ÉS | AZ ÖTÖDIK BIRODALOMNAK | HISTORIÁJA | ADATTATIK ELÖL. | B. ABELINUS | KÖNYVES HÁZÁBAN | TALáLTATOTT, | ÉS | DÉÁKBOL MAGYAR NYELVRE | FORDITTATOTT | GYÖRFI JÓSEF | VESZPRÉMI PRÓKÁTOR | ALTAL. | PO'SONBAN, | NYOMTATTATOTT, 'S TALÁLTATIK | PATZKO FERENTZ ÁGOSTONNAL. | 1783. | 8vo.

[Oversættelse: Niels Klims underjordiske Rejse, i hvilken en ny Granskning af det Land og det femte Riges Historie fremføres. Forefindes i B. Abelins Bibliotek og af Deak oversat til det magyariske Sprog gennem »Prokator« Josef Györfi i Veszprim. I Pressburg trykt og befinder sig hos Fer. Fer. Aug. Patzko].

[1]) Den eneste Note, jeg har kunnet opdage, er i 9. Kapitel S. 221.

[Indhold: Titelkobber med Underskrift: Klimius Miklós Föld alatt valo' Tsászár, és à | Bergai Kerezt Templum Egy-ház-fia Norvegíában | sign. M: Weinmañ Sc. Posonij., rimeligvis stukket efter Pelts tyske Oversættelse 1753, da Klim har Scepteret i Haanden, men Baggrunden er forskellig ligesom selve Figurens Hoved; Titelblad; bagpaa dette: Nem m esea' mi való, de mesévé lön | az igaz szó, | Itt láts ész erejét nézd el-az em- | ber eszét. |; den apologetiske Fortale (ovenover Røskenfrise), upag.; sign.)(2—)(4(v)); 6 Sider; Slutningsvignet; Teksten (ovenover stor Frise med et Skib) S. (1)—430 (sign. A—Dd8(v)); lille Slutningsvignet; S. 431: EDDIG | A' | MAGA KEZE IRÁSA | KLIMIUS | MIKLÓSNAK. | KÖVETKEZIK | ABELINUSNAK | TOLDALÉKJA. | S. 433: VÉGE. |; Slutningsvignet. Der findes en lille Slutningsvignet S. 229, men ellers ingen ved Kapitelafslutningerne. S. 193 fejl pag. som 139, S. 203 som 201 og derefter fortsættes med S. 202 ff. hele Resten af Bogen, S. 242 er fejl pagineret som 42, 247 som 237, 355 som 345, 370 som 328. Foruden Titelkobberet findes foran Teksten Kort over den underjordiske Verden (ikke til at folde ud), betegnet øverst til venstre: Fig. I., og til højre: Elsö Rest., det er helt nyt med ungarske Betegnelser og Forandringer i Klim-Figuren og Bjerget, hvorfra Klims Rejse udgaar, er udstyret med et Taarn; S. 16 Potuaneren, betegnet øverst til venstre: Fig. II. og til højre: Pag. 16., med Underskrift: A' Potuai Lakosnak ábrázatja. og sign. indenfor Rammen tilvenstre: Fr. Müller Fecit Wien.; det er helt nyt baade i selve Figuren og Baggrunden; S. 34 Martinianeren, betegnet øverst til venstre: Fig. III. og til højre: Pag. 34. med Underskrift: A' Martiniai Lakos űstökössen., uden Signatur; det er en stærkt forgrovet Gengivelse af Stikket i Pelts tyske Oversættelse 1753; S. 237 Fangernes Overførelse til Firmamentet, betegnet øverst til venstre: Fig: IV. og til højre: Pag. 237. med Underskrift: A' Ki-terjesztetett-erössègbe | Küldetett Foglyoknak vitettetèse., uden Signatur; en noget forandret Gengivelse af Stikket i Pelts tyske Oversættelse 1753; S. 277 Raadsforsamlingen i Martinia, betegnet øverst til venstre: Fig: V. og til højre: Pag. 277., med Underskrift: A' Martiniai Tanáts., uden Signatur; ligeledes en noget forandret Gengivelse af Stikket i Pelts tyske Oversættelse 1753; S. 279 Gæstebudet i Mezendore, betegnet øverst til venstre: Fig. VI. og til højre: pag. 279., med Underskrift: A' Mezendori Vendégség., uden Signatur; ligeledes en noget forandret Gengivelse af Stikket i Pelts tyske Oversættelse 1753; S. 289 en Indbygger fra det musikalske Land, betegnet øverst til venstre: Fig. VII. og til højre: Pag. 289., med Underskrift: A' Musikàs Földnek Lakosa., uden Signatur; ligeledes en noget forandret Gengivelse af Stikket i Pelts tyske Oversættelse 1753. Underligt nok nævner Werlauff (Dorphs Oversættelse. 3. Udg. Kbh. 1874. S. 329) kun 3 Kobbere, der hører aabenbart syv til].

Baade den apologetiske Fortale og Abelins Tillæg findes i denne Oversættelse og rimeligvis ogsaa Tillægene fra Ed. II. 1745. Man kunde maaske formode, at Oversættelsen er be-

sørget efter Pelts tyske Oversættelse eller muligvis efter Ed. III. 1754, hvor alle disse Tavler ogsaa forefindes.

De latinske Citater er tildels gengivet i versificeret Form. Oversætteren har tilføjet enkelte Noter.

I Nyeste Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager. 1790. Nr. 15. S. 240 skrives: »I Jenaiske Algem. Litteratur Zeitung læstes for nogen Tid siden den for Elskere af Holbergs Skrivter interessante Efterretning, at hans Klims Reise ogsaa er oversat paa ungersk«. Jeg har ikke kunnet paavise denne Notits i det tyske Tidsskrift.

I sin Fortale til Peder Paars. Paa ny udg. af K. H. Seidelin. Kbh. 1798. S. XV—XVI skriver Rahbek: »Man har fortalt mig, at hans paa Latin skrevne Niels Klim er naaet ned til Ungern, saa at man, da een af vore reisende Landsmænd der nævnte sig som Dansk, glad tog mod ham med de Ord: saa De er fra det Land, hvor Niels Klim er skrevet?«

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

POLSK OVERSÆTTELSE 1819

PODROZ | DO | KRAIOW PODZIEMNYCH | MIKOŁAIA KLIMIUSZA | Powieść Norwergska | Tłomaczona z Łacińskiego. | przez | Win: Stoińskiego. | TOM I. | Zapozwoleniem Zwierzchności. | W LUBLINIE 1819 | W Drukarni KAZI: SZCZEPANSKIEGO. | 8vo.

[Oversættelse: Niels Klims Rejse til de underjordiske Lande. Norsk Fortælling oversat fra Latin af Win. Stoiński. Bd. 1. Med Øvrighedens Tilladelse. Lublin. 1819. I Kazi: Szczèpanskis. Trykkeri].

[Indhold: Smudshalvtitel: PODROZ | DO | KRAIOW PODZIEMNYCH |; Titelblad (paa Bagsiden: Privilegium); Fortale, undertegnet W. Stoinski; upag.; usign.; 6 Sider; Teksten S. (1)—290 (sign. A—$T_{(v)}$). — Titelbladet, til Tom II identisk med det til Tom I hørende undtagen Ændringen i Tomebetegnelsen. Teksten S. (1)—287 (sign. A—$S_{3(r)}$); DODATEK PANA ABELLINO. S. 288—91; APOLOGIA | Czyli obrona dzieła tego S. 292—93; PIOTRI i JĘDRZEY | KLIMIUSZOWIE | KASPRA KLIMIUSZA SYNOWIE | WIELKIEGO KLIMIUSZA | WNUCY. | Łaskawemu Czytelnikowi Zdrowia | S. 294—302. Den første Tome omfatter de 9 første Kapitler og anden Tome Resten. I 2. Tome er S. 157 fejlagtig pagineret som 167, 254 som 253 (og derfra fortsættes med den gale Paginering Bindet ud), S. 260 som 232, 276 som 266. Til denne Udgave hører 8 Kobbere, [1]) Potuaneren med Underskrift: Obraz Mieszkańca Potuańskiego; Typen er den samme som i den latinske og tyske Udgave, men

endel forandret; [2]) Niels Klim i Kejserdragt med Scepter, med Underskrift: Mikołay Klimiusz Imperator | Podziemny. | sign. sc. I Kozdrowicz., nærmest lignende Kobberet i Pelts tyske Udg. 1753; [3]) Kortet over den underjordiske Verden, nærmest lignende det tilsvarende i Ed. II. 1745, med den til Firmamentet bortflyvende Fugl; [4]) Indbyggeren af det musikalske Land, med Underskrift: Mieszkaniec Ziemi Muzykow.; Typen er den samme som i de latinske og tyske Udg.; men med Tilføjelse af Penis; [5]) Martinianeren, med Underskrift: Mieszkaniec Martyniański.; Figuren vendt og stærkt afvigende fra de andre Udgaver; [6]) Raadsforsamlingen i Martinia, med Underskrift: Magistrat Martyniański; Billedet vendt og ogsaa andre Afvigelser, navnlig i Omgivelserne; [7]) Gæstebudet i Mezendore, med Underskrift: Uczta Mezandoryiska; Billedet vendt og endel Afvigelser, navnlig i Omgivelserne; [8]) Fangernes Overførelse til Firmamentet, med Underskrift: Sposob przesytania wygnańców na Firmament.; Fuglenes Antal er her reduceret til to og hele Tegningen er forskellig; det er formodentlig helt nyt].

Oversættelsen er aabenbart besørget efter Ed. II. 1745, eller et af de senere Optryk, idet den indeholder baade Abelins Tillæg, den apologetiske Fortale og de indskudte Tillæg, saaledes I. S. 111 om Potuanernes religiøse Ofringer og II. S. 84 om Pyglossianerne; den angiver sig udtrykkelig oversat fra Latin.

Oversætteren har gengivet de latinske Citater paa Prosa, optaget i selve Teksten; han synes at have tilføjet endel Noter under Teksten.

Holbergs Navn nævnes hverken paa Titelbladet eller i Fortalen, der, efter hvad jeg har faaet oplyst af en Polskkyndig, intet indeholder af Interesse.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek.

FINSK OVERSÆTTELSE

Niilo Klimin | maanalainen matka. | Kirjoittanut | Ludwiikki Holberg. | Ruotsinkielisen kolmannesta painoksesta | Suomentanut | Arwo Lempiranta. | Waasa 1884, | Waasan Painoyhtiön kustannuksella. | 8vo.

[Oversættelse: Niels Klims underjordiske Rejse. Oversat paa Finsk efter den svenske 3. Udg. af Arwo Lempiranta. Waasa. 1884].

[Indhold: Titelblad (nederst paa Bagsiden: Nikolainkaupungissa, | Waasan Painoyhtiön kirjapanoissa, 1884. | Lukijalle! S. III—X; undertegnet Arvo Lempiranta; Halvtitelblad: Niilo Klim'in | maanalainen matka. |; Teksten S. (1)—221; Abelinin lisäys. S. 222 (upag.)].

Oversættelsen er foretaget efter den 3. Udg. (1884) af den svenske Oversættelse; den har Abelins Tillæg, savner ganske vist den apologetiske Fortale, men har de indskudte Tillæg, saaledes S. 47 om Potuanernes religiøse Ofringer og S. 150 om Pyglossianerne. Enkelte af de latinske Citater er gengivet i Versform, men de fleste er oversat paa Prosa og optaget i selve Teksten. Oversætteren har tilføjet enkelte Noter under Teksten og i sin Fortale givet en Oversigt over Holbergs Liv og Virksomhed.

RETTELSER OG TILFØJELSER

I. S. 18. Berlingske Tidende. Søndag 1935. $^{2}/_{1}$: Th. A. Müller, Holberg og Danmark (ogsaa som Særtryk. Kbh. 1934 og optrykt i Historiske Meddel. om Kbh. 3. R. I. S. 115—28).

I. S. 18. Bernhard Jensen, Omkring Holberg. Kbh. 1934. (tildels Optryk af ældre Tidsskriftsartikler).

I. S. 18. Hans Brix, Analyser og Problemer. II. Kbh. 1935. S. 149 ff. (tildels Optryk af ældre Tidsskriftsartikler).

I. S. 26. (Norsk) Morgenbladet. 1934. Nr. 276 ($^{6}/_{10}$): Holberg-minnen i våre dages Bergen.

I. S. 26. I Berl. Tidende $^{2}/_{12}$ 1934 har Th. Hauch-Fausbøll u. T. »Holbergs Fader var Dansk« meddelt, at han i den haandskrevne Universitetsmatrikel i Sienas Biblioteca communale har fundet ham indført i Aaret 1656 med Tilføjelsen »Danus« ikke Norvegus og deraf vil han slutte, at han stammer fra Danmark, nærmere bestemt, at han har frekventeret Aarhus Skole uden dog at blive Student. Smstds. $^{10}/_{12}$ 1934 har han fremdraget en Ansøgning fra Holbergs Fader $^{15}/_{8}$ 1684, hvori han benævner sig Christian (ikke Christen) og andrager om Udbetaling af sin Lønning for Aaret 1677 m. m. (jfr. Berl. Tidende. Søndag $^{27}/_{1}$ 1935; Søndag $^{3}/_{3}$ 1935 (af T. Baumgarten)).

I. S. 27. L. 13 f. o. Om H.'s Forhold til Søstersønnen Hans Ulrik Tostrup jfr. Norsk aarbok. 1933. S. 126—33; Berlingske Tidende. 1934. $^{10}/_{11}$ (af H. G. Olrik).

I. S. 32. I Soranerbladet. 19. Aarg. 1934. Nr. 9. S. 65—68: H. G. Olrik, Holberg og Præsteenken i Tersløse. — Nr. 10. S. 73—76. Samme, Købekontrakten om Tersløsegaard; S. 76—79. Om Holbergs Lejere og deres Bolig paa Tersløsegaard. — Nr. 11. S. 82—86. Samme, Om Enkesædet paa Tersløsegaard. Disse fire Artikler, suppleret med to andre: Holberg som Tørvehandler og Holbergs Lem paa Tersløsegaard blev udgivet u. T.: H. G. Olrik, Nogle Holbergiana. Udg. i Anledning af 250-Aaret for Ludvig Holbergs Fødsel af Bestyrelsen for den Holbergske Stiftelse Tersløsegaard. Kbh. 1934.

I. S. 44. Holberg og Kvinden jfr. Johs. Steenstrup, Den danske Kvindes Historie. I. Kbh. 1917. S. 7—70.

I. S. 47. L. 9 f. n. tilføjes: Sorø Skoleprogram. 1901. Sorø. V. Michelsen, Fortegnelse over Forøgelsen af Sorø Akademis Holbergianasamling fra 1881—1901.

I. S. 47. 250-Aaret 1934 for Holbergs Fødsel fejredes Fester baade i Danmark, Norge og Holland; det sidstnævnte Sted afholdt »Dansk

Samfund i Holland« i Teatret i Amsterdam paa selve Dagen en Festforestilling, bestaaende af Don Ranudo. Ved denne Lejlighed var i Foyeren udstillet en Samling af Holbergs Værker, dels Originaler, dels Oversættelser. (Katalogen over disse findes optaget i Teaterprogrammet, der var udstyret med Fritzch's Portræt af Holberg).

I Danmark og Norge var der Festforestillinger paa endel Teatre; i København opførtes paa Det kgl. Teater Den politiske Kandestøber, indledet med et Forspil af Kaj Munk; dette sidste findes aftrykt i Berlingske Tidende 9. Dec. 1934 i den oprindelige Skikkelse, i hvilken det var indleveret; ved Opførelsen var det blevet noget forandret. Desuden afholdt Universitetet en Mindefest, ved hvilken Talen holdtes af Professor W. Norvin. Forud for Jubilæet foranstaltede Holbergsamfundet og Studenterforeningen d. 1. December en Fest i Raadhushallen, ved hvilken Skuespiller Johs. Poulsen fremsagde en Prolog af Johs. V. Jensen; desuden medvirkede flere af det kgl. Teaters Skuespillere med Brudstykker af Henrik og Pernille samt Erasmus Montanus. De egentlige Taler holdtes af Dr. phil. E. Nystrøm, Professor Vilh. Andersen og Professor Carl Roos. Af disse findes Roos' og Nystrøms Taler trykt i Tilskueren. 1934. S. 393—413.

Om de øvrige Fester kan henvises til Dagspressen.

I Anledning af Festen udsendte Vilh. Andersen: Kransen. Festspil til Holberg-Jubilæet 1934. Kbh. 1934., i hvilken han sammenstillede Brudstykker af Aristofanes, Plautus, et Mellemspil fra Théatre Italien og Molière.

I. S. 49. Den 10. Marts 1908 stiftedes Holbergklubben i Bergen, der hidtil kun har udgivet Holbergklubbens Smaaskrifter. Bergen. 1910.[1])

I. S. 65. L. 10 f. n. Hans Jæger — læs: Henr. Jæger.

I. S. 66. L. 19 f. o. tilføjes jfr. Kåre Foss, Ludvig Holbergs naturrett på idéhistorisk bakgrunn. Oslo. 1934.

I. S. 171. L. 9 f. n. Rettelserne i det i Sorø Akademis Bibliotek bevarede Exemplar af 1. Tome af Danmarks Riges Historie stammer muligvis ikke fra Holberg selv, men fra Bogtrykkeren (jfr. V. Dahlerup, Det danske Sprogs Historie. Kbh. 1896. S. 72).

I. S. 287 (og 365). En utrykt islandsk Oversættelse ved Gísli Konráðsson af et Udvalg af Helte- og Heltindehistorierne findes i Landsbókasafnið i Reykjavík. (Nr. 1148. 4to).

I. S. 300 (og 373). Angaaende en haandskreven fransk Oversættelse, formodentlig ved G. Fursman, jfr. nærværende Bibliografi. II. S. 413.

I. S. 382. Af »Conjectures sur les causes de la grandeur des Romains« 1752 har Grosserer H. J. Andersen et Exemplar, hvor der paa Titelbladet efter Romains i en Linje for sig er indsat Ordet: OU — det er altsaa et omtrykt Titelblad.

I. S. 530. I Norsk aarbok. Oslo. 1933. S. 129—30 er trykt Holbergs Brev $^{20}/_{6}$ 1719 til Provst Jens Juel ang. Værgemaal for Søstersønnen Hans Ulrik Tostrup.

---

[1]) Denne Notits var udfaldet af Manuskriptet ved Trykningen.

II. S. 130. Kunde ved Efterligninger af Peder Paars være tilføjet, at i Rahbek og Nyerup, Udsigt over den danske Digtekunst under Kong Frederik den Femte. Kbh. 1819. S. 80 benævnes Fr. W. Wivets Digt: Fritz Lauridsens Reise tilfods igiennem Sielland og Jylland. Kbh. 1787 som »en Efterlignelse af Peder Paars«. Ligheden er dog egentlig ikke iøjnefaldende.

II. S. 131. I det kgl. Biblioteks Haandskriftsamling (Ny kgl. Saml. Nr. 825cm. 4to) findes en af den 1804 afdøde Pastor, Professor Henrik Christopher Glahn forfattet kort Fortsættelse af Peder Paars. Originalen, der er skænket Biblioteket i 1869 af Provst Egede Glahn, bærer paa Titelbladet den betegnende Tilskrift: »Alter hilft für Thorheit nicht.« (jfr. P. B. Grandjean, Familien Glahns Slægtebog. Kbh. 1903. S. 29). Der findes flere Afskrifter af Glahns Fortsættelse, bl. a. i Grosserer H. J. Andersens Holberg-Samling.

II. S. 153. L. 16 f. o. I Hans Brix, Analyser og Problemer. I. Kbh. 1933. S. 249—80 er hans Afhandling fra Acta philologica Scandinavica. I. 1926—27 trykt paa Dansk u. T.: Iagttagelser over de ældste Tryk af Holbergs Komedier.

II. S. 153 tilføjes: Mélanges d'histoire littéraire générale et comparée offerts à Fernand Baldensperger. II. Paris. 1930. S. 344—60. (V. Vedel, Molière et Holberg).

II. S. 161. Det her omtalte Exemplar af 3. Tome af Komedierne, der ejedes af Kontorchef V. I. H. Gertner i Stockholm, er nu efter Ejerens Død overgaaet til dennes Svigersøn Hr. Modellør Tingsbo i Kbh. Meddelelsen om Exemplaret skyldtes Kontorchef Gertner, men det viser sig nu, at det i Virkeligheden er 2. Tome, men med indhæftet Titelblad af 3. Tome. Men den (S. 180) omtalte Dedicatio findes, rigtignok i stærkt beskaaret Tilstand, indsat i Exemplaret.

I 1933 erhvervede Boghallen her i Kbh. et Ex. af Komedierne. 1. Tome i 2. Edition 1724 (hvori var indsat de under Den politiske Kandestøber (III. S. 169) omtalte Tvende splinder nye Breve), 2. Tome 1724 og 3. Tome 1725. Exemplaret havde indklæbet Exlibris for Almsta (Almstad) Bibliotek. Godset Almsta blev solgt Aar 1923 og Biblioteket er formodentlig derefter bleven splittet. Boghallen købte Exemplaret og har siden solgt det videre til en privat Køber, der hverken ønskede sit Navn eller Prisen opgivet.

II. S. 353. L. 18 f. o. erwehnter — læs: erwehnten.

II. S. 492. L. 3 f. n. tilføjes Brix's lovede Afhandling er nu trykt i hans Analyser og Problemer. II. Kbh. 1935. S. 221—32.

II. S. 507. L. 8 f. n. tilføjes Har. Beyer, Fra Holberg til Hamsun. Oslo. 1934. S. 11—29.

ad I. S. 226.

SYNOPSIS HISTORIÆ

LUDOVICI | L. B. de HOLBERG | SYNOPSIS | HISTORIÆ | UNIVERSALIS, | METHODO EROTEMATICA | EXPOSITA. | EDITIO NOVISSIMA. | (Vignet (hvori en Merkurskikkelse og Mottoet: HISTORIA est temis) | TEMPORUM | FRANCOFURTI et LIPSIÆ, | (dekoreret Linie) | 1753. | 8vo.

[Indhold: PRÆFATIO. (sign.)(2(r og v)); Teksten S. (1—)156].

Det er den samme Tekst, som i den I. S. 225 beskrevne Udgave, men et forskelligt Tryk, hvilket allerede viser sig ved Anvendelsen af U isted. V og Æ isted. AE paa Titelbladet og ved de helt igennem forskellige Friser og Vignetter. Oftest er Sideskiftet det samme, men ogsaa det frembyder endel Afvigelser. Det er formodentlig et Eftertryk, hvor man har tilstræbt den størst mulige Lighed.

Et Exemplar i Universitetsbiblioteket i Oslo.

ad I. S. 526.

LUDVIG | HOLBERG | UDGIVET AF | LEKTOR | TH. A. MÜLLER | GYLDENDALSKE BOGHANDEL | NORDISK FORLAG | 1928—30 | 8vo.

[Indhold: FRIBLAD (S. 1—2); den upag. S. 3 blank; GYLDENDAL'S | BIBLIOTEK | Bind 14 (i dekoreret Ramme) (S. 4); Titelblad (i dekoreret Ramme, ved ⊢| (ɔ: Hans Tegner)); (paa Bagsiden nederst): PRINTED IN DENMARK | AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE A/S) | (S. 5—6); Portræt (efter Roslins Maleri); OM LUDVIG HOLBERG S. (7)—11; den upag. S. 12 blank; Teksten S. (13)—295; den upag. S. 296 blank; NOTER S. (297)—340; INDHOLD S. (341—42); [Efterskrift] S. (343); den upag. S. 344 blank. De understregede Ord er trykt med rødt. Til Udgaven hører et Omslag hvorpaa: LUDVIG | HOLBERG | GYLDENDALS BIBLIOTEK].

I dette Bind har Udgiveren ved Uddrag af en Række af Holbergs Skrifter søgt at belyse Holberg som Personlighed og som

Forfatter. Med fin Forstaaelse har han ud fra sit indgaaende Kendskab til hele Holberg-Literaturen, baade hans eget Forfatterskab og Skrifterne om ham, sammenstillet en Række Citater, inddelt i Grupper, der hver for sig kaster Lys over de forskellige Sider af Holbergs Liv og Virksomhed.

Den sidste Del af Bogen, S. (165—297), indeholder Jeppe paa Bjærget, Erasmus Montanus og Ulysses von Ithacia, indledet med en kort Karakteristik.

Udvalget er velegnet til at give en større Læsekreds, der af Holberg hovedsagelig kun kender Komedierne, Lyst til at stifte Bekendtskab ogsaa med den øvrige Del af hans Produktion.

Udvalget udkom i Virkeligheden 1930 og Aarstallet 1928—30 paa Titelbladet angiver kun de Aar, over hvilke Udgivelsen af Gyldendals Bibliotek strakte sig.

Prisen var 1,50 og indbunden 3,00, men i hvert Tilfælde ved Udgivelsen kunde Bindene i Biblioteket ikke købes særskilt.

ad II. S. 100.

PEDER PAARS

LUDVIG HOLBERG | PEDER PAARS | UDGIVET AF | HARALD RUE | (Forlagsvignet) | DANSK BOGSAMLING | MARTINS FORLAG | 1926 | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: PEDER PAARS (paa Bagsiden: DANSK | BOGSAMLING | VED | VILHELM ANDERSEN | OG | JOHS. BRØNDUM-NIELSEN) (S. (I—II); Titelblad (paa Bagsiden: TEGNINGER AF | HENRIK STARCKE; nederst MARTINS FORLAGSTRYKKERI, KØBENHAVN) (S. III—IV); INDLEDNING S. (V)—XV; paa den upag. S. XVI Titelbillede; Titelblad: PEDER PAARS | POEMA HEROICO-COMICUM | AF | HANS MICHELSEN | MED TVENDE | FORTALER OG JUST JUSTESENS | ANMÆRKNINGER; nederst Citatet af Terentius fra Ed. III. 1720 (Bagsiden blank) (S. 1—2); Teksten S. (3)—268; ANMÆRKNINGER S. (269)—287; INDHOLD (S. 288). Til Udg. hører et Omslag: LUDVIG HOLBERG | PEDER PAARS | (farvelagt Titelbillede) | DANSK BOGSAMLING | MARTINS FORLAG. | Paa Bagsiden: TRYKT OG UDGIVET AF | MARTINS FORLAG | KØBENHAVN | FOR NORGE PETER AAS & CO. | Oslo].

I Anmærkningerne oplyser Udgiveren, at Teksten er trykt efter Ed. III. 1720 som den, der staar Holbergs Manuskript nærmest. Han har dog optaget enkelte Rettelser, mest hentet fra Enkeltudgaverne af de tre første Bøger. »Retskrivningen er normaliseret efter det Princip, at Ordene maa se ud, enten som de staar i Holbergs Tekst, eller som vi nu skriver dem.«

Indledningen giver en kortfattet Oversigt over Digtets Indhold og fremhæver den Betydning, det har i den danske Literaturs Historie, samt skildrer Forholdene ved dets Fremkomst.

Prisen var 6,75; indbunden 9,50.

ad II. S. 336.

KOMEDIER

LUDVIG HOLBERG | KOMEDIER | GYLDENDAL | NORSK FORLAG. | 8vo.

[Indhold: Halvtitel: KOMEDIER (Bagsiden blank) (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden: MED TEGNINGER AV W. MARSTRAND | PRINTED IN NORWAY | CENTRALTRYKKERIET | OSLO. 1929) (S. 3—4); Teksten S. (5)—213; den upag. S. 214 blank; INDHOLD: (S. 215); den upag. S. 216 blank. Til Udgaven hører et Bindomslag med et Portræt af Holberg paa Forsiden].

Denne Samling, hvori er optaget: Jeppe paa Bierget, Den politiske Kandestøber og Erasmus Montanus, udgør 3. Bind af det af Gyldendal, Norsk Forlag udgivne Samlingsværk: Norges National-Litteratur.

Udgaven har ingen Oplysninger om, hvem der har besørget den eller hvilken Tekst, der er lagt til Grund. Under Teksten er der ret sparsomme Forklaringer, mest af sproglig Art.

Bindet solgtes særskilt for 2,00, indbundet 3,95.

ad III. S. 2.

JEAN DE FRANCE

JOHANNES V. HÁKSEN | LUDVIG HOLBERG | JEAN DE FRANCE | ÞÝTT OG SNIÐIÐ EFTIR ÍSLENZKUM | STAÐHÁTTUM | AF | RASMUSI RASK | GEFIÐ ÚT EFTIR EIGINHANDARRITI ÞÝÐANDA | AF | JÓNI HELGASYNI | (Forlæggerinitialer) | LEVIN & MUNKSGAARD | EJNAR MUNKSGAARD | KAUPMANNAHÖFN. 1934 | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: JOHANNES V. HÁKSEN (S. I—II); Titelblad (paa Bagsiden: Copyright 1934 | by | Ejnar Munksgaard | nederst: Printed in Denmark | Vald. Pedersens Bogtrykkeri | København) (S. III—IV); INNGANGUR S. (V)—XXV; paa den upag. S. XXVI Personlisten; Teksten S. (1)—79; ATHUGASEMDIR S. (80)—90. Til Udgaven hører et Omslag som Titelbladet, kun at Trykkested og Aar er udeladt; paa Bagsiden nederst: VALD. PEDERSENS BOGTRYKKERI | KØBENHAVN].

Den islandske Oversættelse eller rettere Bearbejdelse af Jean de France, som er trykt efter Rasks eget Haandskrift i den Arna-Magnæanske Samling i Universitetsbiblioteket i København, er foretaget, medens Rask opholdt sig paa Island for at studere Sproget og Udgiveren mener at kunne fastslaa, at det maa være sket i Vinteren 1814—15. Hensigten har formodentlig været »at støtte islandsk Sprog, ved at latterliggøre den naragtige Efterabelse af dansk. Ti Jean de France, alias Johannes v. Háksen, kommer ikke som i originalen fra Paris til København og taler fransk, men fra København til Reykjavik og taler daarligt dansk.« Imidlertid har Rask, uvist af hvilken Grund, ikke fuldført sit Arbejde; der mangler Slutningen af 4. Akt og hele 5. Akt, saa allerede af den Grund blev den rimeligvis paatænkte Opførelse ikke til noget.

Personnavnene er helt forandret, saaledes hedder Hovedpersonen Jón Háksen, Jeronimus hedder Páll Skídason, Elsebet Ragnheidr, Magdelone Hallbera o. s. v., men af Haandskriftet ses, at Rask under Arbejdet har vaklet m. H. t. Benævnelserne.

Bearbejdelsen er sikkert foretaget efter Rahbeks Udgave i Holbergs udvalgte Skrifter.

Prisen var 5,50.

Af denne Udgave foreligger en Særudgave med dansk Titel og Forord:

JOHANNES V. HÁKSEN | LUDVIG HOLBERG | JEAN DE FRANCE | I ISLANDSK BEARBEJDELSE | VED | RASMUS RASK | UDGIVET EFTER ORIGINALMANUSKRIPTET | AF | JÓN HELGASON ellers som den almindelige Udgave.

[Indhold: Efter Titelbladet paa et Blad: »Af denne Bog, | som udkom i Anledning | af | Førsteminister ÁSGEIR ÁSGEIRSSONS | Besøg den 4. April 1934, | tryktes treogtredive Eksemplarer paa Bøttepapir | for | Ejnar Munksgaards Venner. | Disse Eksemplarer er numererede 1—33 og forsynede | med særlig Titel og Forord paa Dansk | samt Navnefortegnelse«. Paa et nyt Blad Fortegnelse over dem, som Særudgaven er tilstillet; FORORD (upag. 3 Sider; Bagsiden blank); derefter følger selve Skriftet med den islandske Titel og det islandske Forord. Omslaget som Titelbladet].

Det nye Forord er en sammentrængt Gengivelse af Hovedpunkterne i INNGANGUR i den islandske Udgave.

ad III. S. 31.

JEPPE PAA BJERGET

LUDVIG HOLBERG | JEPPE PÅ BERGET | KOMEDIE I TRI AKTER | I NYNORSK UMSKRIFT VED | OSKAR

BRAATEN | MED SCENEBILETE OG SKISSOR | AV | PER KROGH | (Forlagsvignet) | OSLO | FORLAGT AV H. ASCHEHOUG & CO. (W. NYGAARD) | 1934. | 8vo.

[Indhold: Smudstitel: JEPPE PÅ BERGET (S. 1—2); Titelblad (paa Bagsiden: Prenta i 500 nummererte eksemplar. | Dette er | Nr. | Umsetjaren held sig til hande all rett til fram- | syning av »Jeppe på Berget« i denne umskrifta. | Copyright 1934 by H. Aschehoug & Co. Oslo. Nederst: Printed in Norway. Det Mallingske Bogtrykkeri) | (S. 3—4); FORORD (undertegnet Oskar Braaten) (S. 5—6); PERSONANE: (Bagsiden blank) (S. 7—8); Teksten S. (9)—106. Til Udgaven hører et farvelagt Omslag, tegnet af Per Krogh].

I Fororddet oplyser Braaten, at hans »Umskrift« er blevet til paa Opfordring af den norske Teaterchef Hans Jacob Nilsen, der ønskede at »setja upp »Jeppe på Berget« i ny og moderne instruksjon.« Han hævder, at »Teatret er under nyskaping no. Instruktørane vil ut or dei gamle, stive formene, og den moderne sceneteknikken gjev dei rikelig høve til å nytte hjelperåder dei ikkje visste av før . . . . Hovuduppgåva for meg har vore å føre Jeppe over til eit nynorsk frå i dag, ved ordbilete som høver med notids segjemåte . . . . Ei Komedie, ubunde av tid og stad, gjeve i ei form som høver den tida ho vert spela i.«

Bearbejderen har ikke forandret meget i selve Teksten, bortset fra, at han har udeladt endel, forkortet adskillige Steder og bl. a. sammentrukket Komedien til tre Akter; Sprogformen er »nynorsk« og ikke altid lige let forstaaelig for danske Læsere.

Efter Sigende har Jeppe paa Bjerget i denne Omskrivning gjort megen Lykke ved Opførelsen i Oslo og i Stockholm, hvor den blev fremført af norske Skuespillere ved et Gæstespil paa Kungliga Dramatiska Teatern. Dette Sceneheld skal for en ikke ringe Del skyldes den »strålande og festlega råma«, som Per Krogh havde skabt, af hvilken man faar et Indtryk gennem de elleve Helsidesbilleder, der udenfor Teksten ledsager Braatens Omskrivning. Hvorvidt disse egentlig vil tiltale Holbergdyrkere, vil altid blive en Smagssag.

Prisen var 10 (norske) Kr.

ad III. S. 61.

JEPPE PAA BJERGET

RUMÆNSK BEARBEJDELSE (BRUDSTYKKE)

1913

Som Særtryk af det i Brasov i Rumænien udkommende Tidsskrift Revista teatrala 1913 findes under Titlen: Toderica.

Comedie poporală in 4 acte, după Holberg. (Actul prim.) en Bearbejdelse af Jeppe paa Bjerget — kun 1ste Akt. Det er pagineret S. (1)—9; den upaginerede S. 10 er blank.

Personerne har tildels skiftet Navne: Jeppe er blevet til Toderica, Nille til Lina, medens Jacob har beholdt sit oprindelige Navn. Scenen er henlagt til en rumænsk Landsby. I en lille Indledning skriver Oversætteren, Horia Petra-Petrescu, hvis Navn ikke findes anført, at Holbergs Komedie er fuld af Grovheder, som Oversætteren med Varsomhed har mildnet; desuden har han forkortet Monologerne og tilsat forskelligt af sit eget, bl. a. Sang med rumænsk Tilknytning. Han haaber, at hans Bearbejdelse vil kunne egne sig til Opførelse i hans Fædrelands Smaabyer og Landsbyer og fortrænge de tarvelige og plumpe Stykker, der tidt ellers vises der.

I en lille Efterskrift genfortæller han Indholdet af de øvrige Akter og slutter med en Udtalelse om, at Komedien, Grovhederne til Trods, er fuld af Ynde blandet med sundt Humør.

Et Exemplar i det kgl. Bibliotek, skænket 1934 af Oversætteren.

ad III. S. 168.

DEN POLITISKE KANDESTØBER
RUMÆNSK BEARBEJDELSE

BIBLIOTECA POPORALĂ A ASOCIAȚIUNII »ASTRA« | Anul al 23-lea. 1933. Nr. 200. | Nu-ți băga nasul | unde nu-ți fierbe oală! | Comedie in 3 acte. | Prelucrare după Holberg | de | Horia Petra-Petrescu. | Publicație periodica. | Editura Asociațiunii »Astra«, Sibiiu, Stradă Șaguna 6 | Tiparul Inst. de arte grafice »Dacia Traiană«, s. a. Sibiiu. | Prețul 5 Lei. | 8vo.

[Indhold: Titelblad (paa Bagsiden: Lui Nic. Băilă | dragoste. | H. P. P. (S. 1—2); Cuvânt înainte. | undertegnet: Horia Petra-Petrescu. (S. 3—5); Personele: (S. 6); Teksten S. (7)—88; til Udgaven hører et Omslag med samme Ordlyd som Titelbladet; paa Omslagets øvrige Sider Foreningsmeddelelser og Liste over Biblioteca poporală's i 1932—33 udkomne Numre].

[Oversættelse: Selskabet »Astra«s folkelige Bibliotek. 23. Aarg. 1933. Nr. 200. Stik ikke din Næse ned, hvor Gryden ikke koger for dig! Komedie i 3 Akter, bearbejdet efter Holberg af Horia Petra-Petrescu. Periodisk Publikation. Forlaget »Astra«, Sibini, Sagunsgade 6. Kunsttrykkeriet »Traianske Dacien«, Sibiiu [Hermannstedt]. Pris 5 Lei].

Det er den politiske Kandestøber. Navnene er helt forandret og Stedet for Handlingen angives: »în zilele noastre, in Dumbraveni« ɔ: »i vore Dage i Dumbraveni«.

Bearbejderen har iflg. Forordet forkortet Originalen, men paa nogle Steder ogsaa sat noget til. Hovedpersonen har ogsaa skiftet Livsstilling, idet han er blevet Skomagermester. Det kunde have været interessant nok at se, om Bearbejderen har oversat direkte fra Originalen eller muligvis benyttet en af de tyske Oversættelser eller Bearbejdelser, men min Mangel paa Kendskab til Sproget har forhindret mig i at anstille en saadan Undersøgelse.

Exemplarer i det kgl. Bibliotek og i Statsbiblioteket i Aarhus.

REGISTER

Aall, Anathon. I. 44. 316.
Aarestrup, Emil. II. 270.
Aarhus Stiftstrykkeri. III. 332.
Aas & Wahl, norsk Bogtrykker. I. 526. II. 336.
Aas, Gunder. III. 236.
Aas, Peter, norsk Boghandler. III. 333.
Aaskow, Urban Bruun. I. 36.
Abel, N. H. I. 253.
Abelin, Erasmus. III. 213. 224. 228.
Abildgaard, Niels. III. 243. 245—46. 247. 251—57.
Abkoude, Joh. van. I. 296. 350. 372.
Abrahamsen, Erik. I. 45.
Abrahamson, Werner Hans Fr. I. 42. 512. 513. II. 46—49. III. 85. 204. 240. 252—55.
Ackermann, Konrad Ernst. III. 185.
Adeler, Cort. I. 158.
Adelung. III. 297.
Ahlefeldt, Conr. Wilh. I. 290.
Ahlström, J. N. III. 171.
Albini, Petrus s. Hvid, Peder Jacob. I. 76—77.
Albrectsen, H. III. 183.
Alcala. II. 488.
d'Alembert, J. I. 491--92.
Alker, Ernst. II. 153. III. 7. 115. 153. 185. 186.
Allen, C. F. I. 113. 115. 126. 140. 142. 144. 255.
Almstrup, Johannes. II. 71. 124.
Als, Peder. II. 35. 37. 38. 39.
Alvensleben, J. G. L. v. II. 347.
Alxinger. III. 290.
Ampère, J. J. II. 445. III. 59. 64. 163.
Amthor. II. 351.
Amundsen, Leiv. I. 279. 280. II. 22. III. 173.
Anacreon. III. 65.
Anagrius, Fredrik Martinsson. II. 503—04.
Ancher, Peder Kofod. I. 140.
Anchersen, Hans Peter. I. 34. 37. 113. 115. 118. 220. 228. 229. 244. 247. 301. 312. 321. 322. 361. 373. 378. 388. 398. 403. 416. 419. 420. 422. 425. 458. 515. II. 464. 465. III. 237.
Andersen, Axel, Boghandler. I. 120.
Andersen, Christen. I. 72. 73.
Andersen, H. C. I. 39. II. 379.
Andersen, H. I., Bogsamler. I. 48. 78. 131. 321. 324. II. 27. 156. 159. 171. 177. 183. III. 330. 331.
Andersen, J. C. I. 40.
Andersen, Jacob, norsk Boghandler. I. 462.
Andersen, Joh. & Holck. II. 40.
Andersen, Johannes Chr., Bogbindermester. I. 48.
Andersen, Vilh. I. 16. 22. 23. 33. 34. 49. 50. II. 146. 152. 335. 447. 507. III. 65. 88. 119—20. 330. 333.
Anderssen, Otto. I. 21.
d'Andilli, Arnold. I. 311.
Angerer, C., Litograf. II. 93.
Anker s. Kirkeby, Anker. I. 523.
Aqvilinus, Joh. Nic. III. 223.

Arbien, M. G. I. 42.
Archer, William. III. 65.
Arckenholtz, Joh. I. 162—63. 358—59. 484—92.
Arentz, F. C. H. I. 24.
Arentzen, Kr. I. 15.
Aristofanes. II. 507. III. 122. 123. 124.
Arlaud, Oscar. II. 147. 290.
Árnason, Jón. III. 272.
Arnesen Kall, Benedicte. I. 33. 36. 39. 40.
Arnold, Gottfried. I. 261.
Aschanin, P., finsk Boghandler. III. 203.
Aschehoug & Co. (dansk og norsk Boghandler). I. 439. 526. II. 312. 328 ff. 497. III. 335.
Ásgeirsson, Ásgeir. III. 335.
Astley, T., engelsk Boghandler. III. 306—08.
Augustin, Joh. Samuel. II. 37. 41.
Aumont, Arthur. II. 151. 304.
Axmar, Pehr Ol., svensk Bogtrykker. III. 40.
Assezat, J. III. 113.

Baar, Tiberius de. I. 229—30. 246.
Babbitt, Eugene H. III. 300.
Baden, G. L. I. 19. 39. 43. 217. 262. II. 46. 49. 51—52. 63. 65. 66—67. 71. 117. 124. 141. 144.
Baden, Jacob. I. 220. 227. II. 62.
Baden, Torkil. I. 25.
Bagge, Fr., Bogtrykker. I. 527. II. 304. 305. 437. 497. 499—501. III. 26—27. 88. 130. 131. 262.
Bagger, Vilh. I. 33.
Baggesen, Aug. II. 240. 241. III 251. 257. 258. 259.
Baggesen, Jens. II. 127. 218. 240. 327. 445—46. III. 240. 245 ff. 257—64. 266—67. 268. 269. 293. 310. 312.
Baldensperger, Fernand. III. 331.
Baldwin, R., engelsk Boghandler. I. 239. III. 308. 309.
Ballantyne, Hanson & Co., engelsk Bogtrykker. II 404.
Balling, Søren. III. 238. 241.
Bang, Claus Hansen (Dorus). III. 85—86.
Bang, F. S., Bogsamler. I. 47. 102. 135. 173. 318. 324. 482. II. 280. 291. III. 149.
Bang, Herman. II. 151.
Bang, J. H. I. 47. 318. 324. II. 280. 291. III. 247.
Bang, Oluf. I. 67. 169. 255. 266. 279—80.
Bang, Vilh. II. 507.
Bar, de. II. 535.
Bargum, Henning Fred. I. 146.
Bargum, Ludolf Conr. I. 146.
Barkov, Ivan. I. 241.
Barstad, J. I. 26.
Barthel, G. Emil, tysk Boghandler. III. 150.
Bartholin, Hans. II. 494.
Bartholin, Joh. Fr. II. 549.
Bartholin, Thomas, den ældre. III. 79.
Bartholin, Thomas, den yngre. I. 9. 148.
Bartoloccius, Julius. I. 303.
Baryko, Piotr. III. 63.
Basnage de Beauval, Jacques. I. 302. 305. 488.
Bastholm, Chr. I. 305.
Bauditz, S. II. 548.
Bauernfeld, E. III. 141.
Bay, Rudolph. I. 41. II. 150. 151.
Beaumelle, L. A. de la. I. 412—13. II. 149. 268. 528. III. 124. 201.
Beaumont, Fr. II. 527.
Beck, C. H., tysk Bogtrykker. III. 57. 197.
Becker, P. W. I. 30.
Becker, T. A. I. 252. II. 73. 125. 126. 422.
Beckman, J., svensk Boghandler. II. 420. III. 52.
Begtrup, Holger. I. 21.
Behrend, Chr. I. 31. 84. II. 135. 149. 445. III. 169.
Behrends Enke, Bogtrykker. III. 18—20.

Behrens, Carl. II. 320. 508.
Bendixen, B. E. III. 172.
Bendz, F. W. I. 31.
Benicken. I. 25.
Bentzen, Jens Severin. I. 11. 529.
Berg, C. F., svensk Bogtrykker. III. 41.
Berg, J. C. I. 26. II. 139.
Berge, Rikard. I. 532.
Berger, Johann Andr., tysk Boghandler. I. 501.
Bergh, Th. S. II. 90. 92.
Berghaus, A. I. 21.
Bergman, O. F., svensk Bogtrykker. II. 475. III. 44.
Bergström & Lindroth, svensk Bogtrykker. III. 53.
Bergsøe, Vilh. I. 46.
Bering, Vitus. I. 164.
Berling, Carl Gustav, svensk Bogtrykker. II. 469—70.
Berling, Chr. Fr., svensk Bogtrykker. II. 470.
Berling, Ernst Heinr. I. 68. 89. 95. 113. 115. 116. 175. 224. 225. 245. 255—56. 268. 280—83. 301. 317. 318. 320—23. 327. 350. 386—87. 388—97. II. 242. 357. 358. 459—68. 470. 472. 488. III. 241.
Berling, Georg Christ. I. 69. 96. 285. 397—98.
Berling, Joh. Christ. I. 69. 96. 285. 397—98.
Berling, Volmer, Bogsamler. I. 115. 284. 317. II. 50.
Berlingske Bogtrykkeri. I. 322—23. II. 88. 272 ff. III. 101. 180.
Bernigeroth, J. M., Kobberstikker. I. 121. 124. 212. 281. 307.
Bernsteen, Simon, Bogtrykker. I. 465.
Berruyer, Isaac-Joseph. I. 302.
Bertelsen, Henrik. I. 17. 88. 391.
Bertram, Carl Julius. I. 217. 386.
Beyer, Absalon Pedersen. I. 252.
Beyer, J. D., norsk Bogtrykker. I. 257.
Bezdechi, Stefan. II. 417—18. 506. III. 61. 112.
Bidermann, Jac. I. 468. II. 431. 545. III. 26. 63—64. 66. 112.
Bidstrup, Jul. I. 35.
Biehl, Charlotte Dorothea. II. 128.
Bjelke, Jens. I. 258.
Bierling. III. 154.
Bjerre, Fred. I. 530.
Bignon, J. I. 7.
Bilderdyk, Willem. II. 428.
Bing, Just. I. 17. 22. 26. 28. 99—100. 102. 103. 315. 326. 437. II. 146. 152. 173.
Bircherod, Elisabeth Bolette. I. 29.
Bircherod, Hans. I. 9.
Bircherod, Jac. I. 54.
Bircherod, Jens. I. 29.
Birket-Smith, S. I. 31. II. 125—26. 127. 488. 508. III. 193.
Bissen, Vilh. I. 41.
Bjurstén, H. II. 502.
Biörckegrens enka, svensk Bogtrykker. I. 472.
Björk & Co., I. A., svensk Bogtrykker. II. 474. III. 43—44.
Björklund, C. F. III. 49—51.
Bjørn, Ole. II. 531.
Blaumüller, Edv., I. 22. 44. 315.
Blichert. I. 46.
Blichfeldt, Cornelius. II. 126.
Blick, Tjeert, holl. Boghandler. I. 347—48.
Bloch, Eduard, tysk Boghandler III. 56.
Bloch, Emil, Bogsamler. I. 60. 66. 79. 89. 113. 115. 140. 178. 251. 255. 269. 280. 306. 360. 377. 395. 424. 427. 470. II. 22. 32. 66. 117. 182. 193. 195. 210. 450. 467. III. 226. 279.
Bloch, Jørg. Carstens. I. 77.
Blomdahl, L., svensk Bogtrykker. III. 47.
Blomqwist, G. W., svensk Bogtrykker. III. 49.
Blostrup, Sufflør. II. 432.
Bluhme, Joh. Barth. I. 262. III. 217. 221.

Blume, Joh. Benj. svensk Bogtrykker. III. 38.
Bobé, L. I. 289.
Bock, Joh. Chr. III. 152.
Bock, Michele Christiano, tysk Bogtrykker. II. 428.
Bockenhoffer, I. P., Bogtrykker I. 57. 66.
Bodmer, J. J. I. 91.
Boeck, Th. I. 102. II. 183.
Boer, R. C. II. 404.
Bogeng, G. A. E. II. 380. 444.
Bojesen, Ernst, Boghandler. I. 465. II. 302 ff. 306 ff. 313 ff.
Boileau, N. II. 48. 140. 144. 145. 146. 351.
Bokemeyer. II. 354.
Bokförlagsföreningen Svea. III. 275.
Bokkenheuser, Knud. III. 26—28. 65. 88. 104.
Bolte, Johs. II. 507. III. 80.
Boman & Karlsson, finsk Boghandler. II. 430.
Bonde, Carl. I. 311.
Boppenhausen, Jac. Wilh. I. 197—99. 268.
Borch, Anna [ɔ: Anna Erslev]. I. 29—30.
Borch, Oluf. II. 17.
Borch, Rasm., Bogsamler. I. 69. 78. 85. 401. II. 21. 148. 224. 252. III. 222.
Borchling, C. III. 153—55.
Borchsenius, Otto. I. 33. 41. 436. 523. II. 94. 300—01. 320. 327. 330. 333. 502. III. 88.
Bording, F. E., Bogtrykker. II. 279. 283. 313 ff.
Borgen, B. I. 49. II. 266. 271.
Bormann, Hans. I. 7.
Bornemann, H. II. 96.
Bornemann, Vilhelm. II. 433—34.
Bornheinrich, Joh. Jac., Bogtrykker. I. 54. 74.
Borup, J. I. 23.
Borup, Thom. Larsen, Bogtrykker. I. 231.
Bossuet, Bénigne. I. 7.
Both, L. III. 80.
Botin, Anders. I. 164.
Botten Hansen, P. I. 20. 26. 138. 145. 461—62. 463—64. 528 ff. II. 21. 86. 148. 156. 158. 289—90. 447.
Bourlain, J. And. II. 526.
Boursault, E. III. 84.
Boye, A. E. I. 14. 19. 24. 32. 35. 41. 56. 72. 74. 76—77. 80. 83—84. 88. 95. 108. 130. 131. 193. 255. 305. 324. 376. 377. 391. 407. 419—21. 427—28. 468. 471—72. 499. 500. 518. II. 6. 41—44. 49—50. 63. 67—77. 79. 83—84. 86. 93. 124—25. 143—44. 150. 177. 179. 210. 224. 226—32. 239. 242—43. 245—47. 249. 251—59. 261. 263—64. 277—80. 284—85. 287—90. 295. 338. 353. 377. 379. 409. 414. 419. 423. 432—33. 435. 446. 454. 468. 490. 494. 510. 512. 521. 529. 532. 537. 546. III. 1. 16. 20. 69. 71. 77. 81. 87. 101—02. 114. 127. 150. 173. 181. 194. 207. 219. 222. 240. 243. 256. 264—68. 288. 294. 296. 299.
Boye, C. J. III. 258.
Boye, Johannes. II. 446.
Boye, P. H. I. 83. II. 43. 74. 171. 257. 258—59. 288.
Braam, Pieter van, holl. Bogtrykker. II. 427.
Braaten, Oskar. III. 335—36.
Brahe, Karen. II. 136—37.
Bram, Corfitz. I. 353. III. 244.
Bramsen, Albert Hansen. II. 128.
Brandes, Teaterdirektør. III. 152.
Brandes, Edvard. I. 523. II. 148. 149. 304. 320. III. 171.
Brandes, Georg. I. 15. 16. 22. 23. 123. 124. II. 146. 151. 302. 303. 304. 404. III. 10. 65. 86. 95. 199.
Braun, Simon Gotfr. I. 228. 229.
Bredenberg, Knud. I. 341.
Bredsdorff, Th. Birkedal. I. 22. 45. II. 507. III. 65.
Breidahl, Axel. III. 197.

Breitkopf, tysk Boghandler. I. 336.
Breitkopf und Härtel. II. 482.
Brinch, Kommerceraad. I. 29.
Bring, Sven. I. 163—64.
Brix, Christian. I. 3. 29. 30.
Brix, Hans. I. 50. II. 17. 126. 149. 152—53. 162. 164—65. 321. 330—33. 410. 431. 445. 447—49. 457. 488. 492—94. 507—08. 519—20. 528. 531. 535. 546—48. III. 10—11. 65—66. 75. 78. 80. 86. 95. 98. 113. 118. 131—33. 172—74. 189. 191. 193. 200. 204—05. 210—11. 329. 331.
Brix, Laurids. I. 3—4.
Broch, C. III. 132.
Broch, Ole Pedersen. I. 77.
Brochmann, Johs. I. 28.
Brockhaus, F. A., tysk Boghandler. II. 370. III. 297. 299.
Brovallius, Johan. I. 88.
Brummer, Fr., Boghandler. I. 246. II. 368. 478. III. 251. 257. 258.
Brun, Martin. III. 174.
Brunet, J. C. I. 455. III. 112.
Brunsmand, Johan. II. 530.
Bruun, Chr. I. 11—12. 16. 18. 31. 33. 34. 35. 43. 54. 74. 85. 94. 96. 97. 99. 101. 103—08. 114. 116. 132. 139. 142. 153. 181. 216. 220—21. 235. 245. 246. 250. 251. 268. 270. 276. 287. 306. 346. 357. 361. 381. 402. 403. 414. 420—22. 425. 428. 429. 431—37. 439. 455. 469. 496. 500. 530. II. 1—4. 6. 24. 29. 34. 39—42. 44. 75. 89. 91. 100. 117—18. 120. 121. 126. 128. 130. 134. 135. 137. 147. 150. 410. III. 64. 155. 266. 269.
Bruun, L. E., Bogsamler. I. 60. 140. 142. 178. 257. 283. 307. 360. 362. 470. 471. II. 22. 29. 182. 306. 322. 450. III. 257.
Bruun, Malthe Conr. I. 461. II. 65.
Bruun, Vidar. II. 493.
Bruyère, J. de la. I. 473.
Brühl, J. B., Kobberstikker. I. 113. 388. II. 107. III. 230. 284. 285. 313. 315. 316.
Brükner, Fabriqueur. I. 178. II. 193.
Brünnichske Officin, det. II. 70. 72.
Bræstrup, C. J. C. II. 261.
Brøgger & Christie, norsk Bogtrykker. I 462.
Brøndal, Viggo. I. 17.
Brøndum-Nielsen, Johs. I. 22. II. II. 335. III. 333.
Buchwald, Balthasar Johannes v. I. 500—01.
Budde, L. I. 32.
Bugge, Alexander. II. 147.
Bugge, Alfr., Bogsamler. I. 377. II. 50. 210. 306. 322.
Bugge, Jørgen. I. 40.
Bugge, K. L. I. 413.
Bull, Abraham Johs. de III. 156.
Bull, Francis. I. 17. 23. 27. 44. 45. 47. 57. 58. 62. 68. 140. 147. 158. 167. 263. 279. 283. 327. 377. 526. 529. II. 152. 328. 330. 493. III. 10.
Bulwer, E. L. II. 229. 247.
Buntzen, Andreas. II. 493.
Burman, Pieter. I. 92—96. 248. 249. 389. 392. 394. 397. 398. 456. 460.
Burmester, tysk Bogtrykker. I. 368. III. 282.
Butler, Sam. II. 140. 144. 145.
Butts, amerikansk Bogtrykker. III. 312.
Bye, P. M., norsk Bogtrykker. III. 29.
Bygdén, L. III. 50. 274.
Bülow, Fr. L. I. 530.
Bülow, Joh. II. 4. 37. III. 247—49. 250.
Bynch, J. L. III. 174.
Bürger. III. 290.
Büsching, A. F. I. 37. 174. 217. 218. 226. 258. 384. 385. 418. 419. 423. 489—90. 493. 497. II. 192—93. 365.
Bäckwall, J. III. 187.
Bærentzen & Co., Litograf. II. 131. 283.
Bætzmann, F. I. 140. 255. III. 169. 170.
Böck, Heinr. III. 152.
Bøgh, Erik. I. 45. II. 305.
Bøgh, Nic. I. 28.

Bølling, J. A. II. 261.
Bønsnæs, Edv., norsk Boghandler. II. 345.
Børgesen, Mads, Skipper. I. 176.
Børjesson, John. I. 41. II. 311.
Børresen, Mads, Sæbemand. I. 175.
Børresen, Ole. II. 17.
Bøttger, Charlotte. II. 467.

Cabiro, s. Hansen, Peter.
Cajander, W. L. III. 65.
Cailhava. III. 163.
Calderon de la Barca, P. III. 201.
Campbell, Oscar James. II. 149. 404. 406—07. 506. III. 58. 158.
Campe, Friedr., tysk Boghandler. III. 295. 297.
Camstrup, Ole. I. 111.
Cappelen, J. W., norsk Boghandler. I. 109. II. 498—99. III. 28—29.
Capperonnerius, Claudius. I. 93.
Carlbohm, Joh. Arvid., svensk Bogtrykker. I. 328.
Carlsen, Olaf. I. 533.
Carstensen, Georg. II. 150. 240. 241. 244.
Casset, katolsk Præst. I. 7.
Cato, Chr. J., Litograf. II. 92.
Centraltrykkeriet. II. 327.
Centraltrykkeriet, Oslo. III. 333.
Cervantes, M. de. II. 147. III. 199.
Chavannes, E. III. 63.
Christensen & Zahrtmann, Boghandler. II. 50.
Christensen, Anders. II. 514. 530.
Christensen, Chr. III. 174.
Christensen, Georg. I. 17. 22. 40. 79. 526. II. 100. 328.
Christensen, Hjalmar. I. 22.
Christensen, J. V. I. 34.
Christensen, Joh. I. 11.
Christensen, M. N., Bogsamler. I. 269. 306.
Christensen, Nils. II. 153.
Christensen, Rasmus. III. 224.
Christiani, E. I. 21.
Christansen, A., Boghandler. I. 119—20.
Christiansen, Chr. II. 149.
Christiansen, Einar. I. 46. 141.
Christiansen, Rasmus. I. 120. 519—22. II. 99—100. III. 272.
Christiansen, Reidar Th. I. 23. II. 531. III. 191.
Christtreu, Frantz, Bogtrykker. II. 98. 326.
Chvostóv, Dmitrij Ivanovič. III. 7.
Cicero. I. 289.
Clark, engelsk Boghandler. I. 215.
Clausen, E., Bogsamler. I. 113. II. 21. 117.
Clausen, Julius. III. 114. 125. 178.
Clausen, M., Bogsamler. II. 279.
Clemens, J. F. I. 50. 510. II. 34. 35—39. 40. 46—47. 49. 54. 57. 61. 222. 237. III. 243. 245—47. 250—58. 310.
Clemmensen, C. A. I. 48. 533.
Clowes, William, engelsk Bogtrykker. I. 126.
Cnapton, engelsk Boghandler. I. 215.
I. Cohens Bogtrykkeri. II. 91. 424. III. 130. 183.
Coldewey, Anthon Günther. II. 333. 459—63. 467—68. 475—76.
Coldewey, Catharina Christiana, f. Wolhat. II. 460.
Collin, Edgar. I. 134. II. 151. 302. 303. 304.
Collin, Lars, svensk Bogtrykker. III. 37.
Collins, B., engelsk Boghandler. III. 307—09.
Congreve, William. II. 404. III. 65.
Conradt, H. J., Major. I. 42.
Coppenrath, Alfred. tysk Boghandler. III. 145.
Corander, Klaus Frederik. III. 60.
Corbett. II. 518.
Corneille, P. II. 152. 433.
Costenoble, Carl Ludwig. III. 108—09.
Coussange, Jacques de II. 416—17. 445. 506. III. 59. 162.
Cowley, A. III. 84.
Coxe, Will. I. 351—52. III. 219.

Coyet, Gustaf Vilh. I. 81. 84. II. 135—36. 149.
Craal (Pseudonym). I. 33.
Cramer, Peter. I. 227. II. 220.
Crantz, Alb. I. 148.
Creté, fransk Bogtrykker. II. 416.
Cunaeus, Petrus. I. 303.
Curtius. I. 375.
Cyrano de Bergerac. III. 270.

Daae, L. Kr. I. 15. II. 148.
Daae, Ludvig. I. 1. 16. 18. 21. 24. 26. 27. 29. 82. 98. 164. 280. II. 546. III. 10. 173. 247.
Daalen, Jan van, hollandsk Boghandler. I. 297. 392.
Dahl, Fred. Pet. Jac. I. 49. II. 266. 269.
Dahl, J., norsk Boghandler. II. 72.
Dahl, J. C. I. 25.
Dahl, Svend. I. 43.
Dahlerup, Verner. I. 6. 35. 49. 108. 110. 221. 422. 523. 528—31. II. 96—97. 126. 162. 320—21. 322. 447. III. 174. 330.
Dahlgren, F. A. II. 421. 425. 438. 455. 504. 509. 533. 541. III. 74. 78. 83. 89. 171. 178. 184. 202.
Dahlström, Carl Magnus. III. 173.
Dalin, Olof. I. 155. 164.
Damgaard, A., Bogtrykker. II. 338.
Danchell, Litograf. II. 237.
Daniel, Gabriel. I. 149. 155.
Danneskjold-Laurwigen, Ferd. Ant. II. 5.
Danneskjold-Samsøe, Chr. I. 98. 148.
Dansk-norske Forlagskompagni, det. II. 325.
Danzel, Th. W. II. 150. III. 185.
Dass, Benjamin. I. 38. 42. 197. 352—53. 524. II. 319. 323. 403. 448—49. 453. 467—68. 483. 489.
Davidsen, Jacob. I. 184—88. II. 53. 77—87. 93. 98.
Davis, engelsk Boghandler. I. 239.
Decker, J., fransk Bogtrykker. III. 160. 162.
Deichmann, Barth. I. 99. 133.
Deichmann, Carl. I. 19. 85. 133—34. II. 3. 139—40. 548.
Deichmann, J., Boghandler. II. 54.
Delgast, Andr. Sparre. I. 493—94.
Delgobe, Chr., I. 26. 27.
Denner-Spiegelberg, Teaterdirektør. III. 55. 152.
Desiderius [ɔ: Rasmus Nyerup]. I. 26. II. 69. III. 65. 79. 173.
Dessau, M., Bogsamler. II. 308.
Destouches, P. N. II. 148. III. 176. 210. 212.
Detharding, Georg. I. 500—01.
Detharding, Georg Aug. I. 15. 34. 71. 121—24. 213—15. 270—72. 276. 307—10. 368—72. 377—82. 415. 445—49. 454. II. 355. 363. 382. 394. 396. 515. 542—45. III. 3—7. 135—40. 142. 144—47. 149. 153. 155—56. 160—61. 164. 185. 216. 221.
Deuntzer, J. H., Bogsamler. I. 142. II. 50. III. 257.
Devrient, Edv. II. 517. III. 185.
Didier & Cie, fransk Boghandler. II. 414.
Didrichsen, F. I. 527.
Dietrichson, Lor. I. 46. II. 290.
Djurhuus, Hans A. III. 29. 133.
Dorer, Edm. II. 151.
Dorph, Chr. III. 82. 271.
Dorph, N. V., Maler. I. 50.
Dorph, Niels Vinding. I. 428. III. 219. 220. 223. 224. 226. 228. 231. 235. 238. 239. 247. 256. 264. 266—72. 275—77. 285. 287. 288. 294. 305. 318. 321—23.
Dorus. III. 85—86.
Dostal, Ad. Boh. III. 168.
Drachmann, Holger. I. 46.
Dubrovin & Merzljakov, russisk Bogtrykker. I. 242.
Duckworth, G., engelsk Bogtrykker. III. 310.
Dufresny, C. R. II. 527. III. 116—17. 191.

Duim, Izaak, holl. Boghandler. II. 455. 485. 524—25.
Dumaniant, A. J. II. 525—26.
Dumas, Marie. III. 187.
Dumreicher, Carl. I. 523.
Dyrlund, F., Bogsamler. I. 140. 307. 317. 324. 360. 362. 368. 471. II. 126. 279. III. 226.
Dähnert, Joh. Carl. I. 176. 415. II. 105.
Döbbelin, Teaterdirektør. III. 152.

Eben, J. M., Kobberstikker. III. 282. 283.
Eckersberg, C. W. I. 51. II. 222. 262. 283.
Eckersberg, Erling. I. 533.
Eckhoff, Lorentz. III. 84.
Edelberg, Albert. I. 170. 268. 291.
Edman, Johan, svensk Bogtrykker. II. 540.
Edvardsen, Edvard. I. 251—52. III. 225. 289. 290.
Egan, M., Bogsamler. II. 49. 306. 322.
Eggen, Erik. III. 67.
Ehrencron-Müller, H. I. 16. 99. 161. 199. 353. 494. II. 502. III. 32.
Eibe, Frits. I. 45.
Eichenberg, Joh. Bernh., tysk Bogtrykker. III. 282.
Eie-Dancke, Eie, norsk Boghandler. I. 257.
Eilschow, Fr. Chr. III. 119.
Eiriksson, Jón. I. 143. 275.
Ekblad, Carl O. & Co., svensk Bogtrykker. III. 46. 49. 50.
Ekmarck, C. L., svensk Boghandler. II. 232—34.
Elbe, R. III. 55—56.
Elberling, Carl. II. 29.
Elberling, Carl Wilh. I. 100. 103. III. 233. 234—36.
Elenson, Andreas. III. 63.
Elling, C. I. 530.
Ellinger, Georg. II. 383.
Elmén och Granberg, svensk Bogtrykker. I. 475—77. III. 44.
Elsberg, Nicolai. III. 86.
Elster, Kr. II. 333. 404.
Elvervelt, H. van. II. 455—56. 524—25.
Elvius, S. III. 239.
Enders, Carl. III. 80.
Engelstoft, C. T. II. 265.
Engelstoft, Laur. I. 35. 183. 515. II. 122.
Eriksen, A. E. II. 539. III. 132.
Eriksen, Kr., Bogtrykker. II. 292.
Eriksen, Kristofer. I. 526. II. 336.
Eriksen, Vilhelm. II. 424—25.
Erlandsen, A. I. 29.
Erslev, Anna. I. 29. 30.
Erslev, Edv. I. 244.
Erslew, Th. H. II. 61. 81. 376.
Eslinger, tysk Boghandler. III. 138. 139. 140.
Essich. I. 233.
van Esveldt, Steven, hollandsk Boghandler. I. 124. 294—97. 342. 372. 450—454. II. 390. 392. 393—98.
van Esveldt, Wed., hollandsk Boghandler. I. 240. III. 304.
Etienne, Charles Guillaume. III. 163.
Ewald, Carl. I. 18.
Ewald, Johs. II. 286.

Fabri. I. 234—35.
Fabricius, F. I. 109. 407. 421. 428—31. II. 261.
Fabricius, J. A. I. 94. 97.
Fabricius, Knud. I. 23.
Fabricius, Rud. Ant. I. 95. II. 21.
Fabritius de Tengnagel, Bogtrykker. I. 50 ff. II. 250.
Faesch. III. 161.
Fahlcrantz & Co., svensk Bogtrykker. II. 308 ff.
Falbe-Hansen, Ida. I. 44.
Falck, Nic. I. 164.
Fallesen, L. N. I. 45.
Falsen, C. M. II. 410.
Falster, Chr. I. 74. 80. 94. II. 3. 21. 134. 252.
Fasting, Claus. I. 252—53.

Fasting, Claus Lydersen. I. 322. II. 2. 29.
Favrholdt, Magnus. II. 6. 147. III. 162.
Faye, A. I. 29.
Feilberg, H. F. III. 75.
Feilberg, Ludv. I. 42.
Feind, Barthold. III. 172.
Feldborg, A. Andersen. I. 217.
Fénélon F. I. 344.
Fenger, H. M., Bogsamler. I. 266. 307. II. 50.
Fenniger, Bogbinder, se: Pfenniger.
Fick, J. C. II. 37. III. 250. 251. 258.
Fick, Margrethe Christine. II. 128.
Fine, Arnoldus de. I. 256. 257.
Fine, Barbara de. III. 223.
Fine, Søren de. I. 28.
Finne-Grønn, S. H. I. 253.
Flamand, L. J. I. 20.
Fleischer, Esaias. II. 422.
Fleischer, Georg Christian. I. 4. 30.
Fleischer, Rasmus. I. 36.
Flensborg, Chr. III. 85.
Flensborg, Emil, Boghandler. III. 158.
Flensborg, Hans. III. 85.
Flessa, Joh. Anton. II. 462.
Fletcher, J. II. 527.
Fleury. I. 271.
Flinch, Alfr. II. 548. III. 187.
Flinch, Andr. Chr. Ferd. II. 453. III. 16—17. 69—70. 71. 101—02. 126. 127. 180. 193. 194.
Flint, A. II. 54.
Flor, Chr. II. 501.
Florentinus. I. 162. 264—65. 315.
Flögel, C. F. III. 286.
Foersom, Johanne Cathrine. III. 96.
Fokke, Simon, hollandsk Kobberstikker. II. 397—98.
Fonwizin, Denis Ivanovitsch. I. 483. III. 8.
Forlaget (Kunstforlaget) Danmark. II. 97—98. 327. 334 ff.
Forlagsbureauet. II. 74. 292. 296—98. 310. 343—44. 420. 424. 437. 469. 490. 496. 509. 522. 532. 538. III. 2. 24. 72. 77. 82. 87. 96. 114. 119. 120. 129. 177. 178. 182. 190. 195. 202. 207.
Forlagsforeningen. II. 253. 257. 287—88.
Formey, Samuel. III. 218.
Fortling, E. II. 283.
Foss, H. I. 255. III. 223.
Foss, Kåre. I. 140. III. 330.
Foss, Niels. I. 5. 148. 499.
Frams prentsmiðja. III. 29.
Franck, Görbing. III. 144.
Franke, H., tysk Bogtrykker. III. 56.
Frankenau, Georg Franck de. III. 106—07.
Frankenau, Georg Friedr. Franck de. I. 31. III. 107. 113.
Frauen, Bogbinder. I. 247.
Frawen, Chr. Valentin. I. 32.
Frawen, Friderica Lovisa, f. Tostrup. I. 13. 32.
Frémont, Léon, fransk Bogtrykker. III. 187.
Freude, Felix. III. 7. 83. 115. 153. 186.
Frijs, Greve C. E. I. 32.
Friis, Oluf. I. 23. II. 152.
Friis Møller, Kai. I. 23.
Frimann, C. III. 223.
Fritzsch, Chr., Kobberstikker. I. 124. 147. 201. 388. II. 297. 298. 307. 401. 498. 500. III. 28. 330.
Frølich, Lor. II. 98.
Frølund, Casp. Fred. Sophus. II. 453—54. III. 16—17. 18—19. 23. 69—70. 71. 180. 193. 194.
Fuchs, fransk Boghandler. III. 160.
Fursman, Gotthardt. I. 50. 218. 353. 512. II. 236. 254. 258. 279. 298. 329. 407—15. 417. 525. 528. III. 94. 159. 166. 167. 209. 210. 330.
Fürst, Nik. Nathan. I. 19. II. 376. 388.

Gaas, Jørgen. I. 493—94.
Gad, Cille. I. 82.
Gad, G. E. C., Boghandler. I. 109.

528. 531. II. 298. 337—38. 339—42. 437. 454. 496—97. 538—39. III. 24—25. 88. 104. 129—30. 182.
Gad, Knud. I. 82.
Gad, P. C. Stenersen. II. 265.
Gaedertz, K. Th. III. 172.
Gagnaire, M., Bogsamler. II. 306.
Gančev, Z. III. 62.
Gansz, Leop., Fr. I. 303.
Garborg, Arne. II. 502—03. III. 30—31. 134.
Garnier, C. G. T. III. 318—19.
Gartman, H., hollandsk Boghandler. II. 120.
Gautier, Henri. III. 165.
Gebler, Tobias Philipp. II. 534.
Gedde, Carl Vilhelm. I. 5.
Gedde, Christian. I. 5.
Gedde, Hans. I. 5.
Geer, Ludv. de. 1. 161. 507.
Geijerstam, Gustaf af. I. 44.
Gellert, Chr. Fürchtegott. I. 466. 468. 479.
Georgi, Theophilus. III. 139.
Gerle, tysk Prof. II. 443.
Gerner, Henr. I. 18. 222.
Gertner, V. I. H., Bogsamler. II. 161. 180. III. 331.
Gertz, M. C. I. 103. 111. 465. III. 235.
Gesner, Joh. Math. I. 492.
Gherardi, E. II. 488. 530. 546. III. 10. 78. 97. 199. 210.
de Gherdt, Kobberstikker. III. 319.
Ghio, Auguste, fransk Boghandler. III. 187.
Gjellerup, Jul., Boghandler. II. 342. 419. 468. 509.
Gjerdrum, Fredrik. I. 526—27. II. 336—37.
Gierlow, John. III. 311.
Gigas, E. I. 39. 73. II. 447. 488. 489. 507. 531. 547. III. 10. 112—13. 174. 178. 193. 200.
Giøe, Anne. II. 136.
Giörvell, Karl Kristoffer. I. 18. 162. 263—65. 279. 299. 300. 315. 358—59. 490—91.
Glahn, Alfred. I. 17. 34. 35. 39. 43. 49. 530. II. 22. 58—61. 64—66. 124. 280. III. 11.
Glahn, Egede. III. 331.
Glahn, Henr. Cph. III. 331.
Glasing, C. G. Bogtrykker. I. 492.
Gleerup, C. W. K., svensk Boghandler. II. 72. III. 265.
Gnudtzmann, Albert. I. 33.
Godiche, Andr. Hartvig, Bogtrykker. I. 361—62. 424. 425—27. 505. II. 24. 29. 30. 31. 32. 35. 42. 58. III. 255.
Goebel, Heinr. II. 387. III. 6. 152. 196—97.
Goedeke, K. III. 137.
Goedsche und Steinmetz, Litograf. II. 75. III. 259.
Goldoni, C. II. 429.
Goldschmidt, M. III. 270.
Goldstein, E., Bogsamler. I. 60. 226. 235. 307. 362. 424. II. 306. III. 257.
Gottinger. III. 290.
Gottschalk, Hans. II. 71. 124.
Gottsched, J. C. II. 150. 268. 355. 361. 383. 441. 515. 541. 545. III. 2. 4—5. 106. 135. 136. 138. 185. 195. 216.
Gottschick, F. C. B., Kobberstikker. I. 123. 124.
Graah, Jacob. I. 357.
Graesse. I. 455.
Gram, Hans. I. 6. 9. 11. 18. 31. 43. 54. 94. 96. 97. 98. 102. 105. 129. 135. 139. 140. 145. 151. 152. 156. 183. 216. 221. 250. 254. 469. 490. 499. 529. II. 4. 5. 124—25. 136. 494. III. 217. 221—22. 226.
Gram, Herman. III. 217.
Gram, J. W. III. 66. 99.
Gram, Lars. I. 54.
Gran, Gerh. I. 16. 23. 66. 99. 253. II. 330.
Granberg, L. II. 504. III. 184.
Grandaur, Franz. III. 141.
Grandjean, Axel. II. 302. 303. 304—05.
Grandjean, Louis E. I. 533.
Grandjean, Poul Bredo. I. 33. III. 331.

Grefing, Lor. Ludw., svensk Bogtrykker. I. 160. 200.
Greve, Martin Frederik Rudolf. I. 40.
Grieg, Harald. I. 464—65.
Griis, Niels. I. 43. 98. 119.
Grimarest. II. 408.
Grímsson, Magnús. III. 82. 183.
Gronov, Hans, Bogbinder. I. 176. 177. 178.
Grosz, Edgar. III. 196.
Groth, J. C., Bogtrykker. I. 170.
Grotius, Hugo. I. 64.
Grubbe, Marie. I. 5.
Grundtvig, Nik. Fr. Sever. I. 19. 22. 140. 142. 395. II. 3. 141—43. III. 214. 226.
Grundtvig, Sv., Bogsamler. I. 251. III. 226. 235.
Gründorff, Carl. II. 517.
Grüner, El. Laur. II. 62.
Grüner, G. I. 33.
Grüner, G. J. R. I. 32. 33.
Gryphius, Andr. II. 527. 545—46.
Græbe, Bogtrykker. I. 119.
Grønli, Oddvar. II. 468.
Grønvold, Aimar. I. 45.
Guðmundsson, Jón. III. 134.
Guillot, Jacob. II. 524.
Guldberg, Ove Høegh. III. 247.
Gulmann, Chr. III. 65.
Gummerus, Karl Jakob. II. 485—86. III. 59.
Gundel, Sv. II. 330. 499—501.
Gyldenborg, August. I. 15. 25. 34. 35. 108. 421. 439.
Gyldendal. I. 428. 464. 522 ff. II. 50. 52. 53—54. 68. 70. 72—73. 83. 161. 268. 279. 318 ff. 331 ff. 499—501. III. 26—28. 88. 104. 131—32. 262. 332.
Gyldendal Norsk Forlag. III. 333.
Gyllenstierna, Maria Gustava. I. 311.
Günderrode, Hektor Wilh. I. 235—36.
Günther, J. C. II. 351. 354.
Gynther, Jokum. I. 530.
Győrfi, Jósef. III. 322.

Haas, J. J. G. I. 50 ff. 122. 227. 307. 352. 492. 505. 506. II. 112.
Haas, J. Meno. III. 151.
Haase, H. III. 130—31.
Haase, P., Boghandler. I. 14. III. 131.
Haessel, H., tysk Boghandler. II. 386. III. 196.
Hafner, Philip. II. 153. III. 185—86.
Hagedorn, Fr. v. I. 18. III. 290.
Hagedorn, S. C. III. 10.
Hagelberg, Nina. II. 152.
Hagen, Aage Rasmusen. I. 137. 138. 139. 145. 528. 529. II. 21. 155. 156. 158. 303. 448.
Hagerup, Hans. III. 237—45.
Hald, Peter. III. 99.
Halker, Ernst. III. 7. 83.
Hallbäck, H. I. 21.
Haller, Alb. I. 446. 454.
Haller, Gustav. II. 377. III. 149. 150.
Hallgrímsson, Sveinbjörn. III. 133—34.
Halling, Jochum. I. 97.
Hammarin, J. P., svensk Bogtrykker. III. 67.
Hammer, K. V. II. 412. 415—16. III. 164.
Hammer, Rasmus. III. 99.
Hammer, S. C. I. 17.
Hammerich, tysk Boghandler. I. 450.
Hammerich, Angul. I. 45.
Hammerich, Martin. I. 20. 49. II. 265. 266. 271.
Hammershøj, V., Bogsamler. I. 57. 63. 85. 113. 144. 178. 251. 255. 283. 306. 317. 360. 362. 395. 424. II. 22. 32. 49. 50. 66. 450. III. 229. 257.
Hammond, Hans. II. 548.
Hancke, N. III. 213.
Hanke. II. 354.
Hannaas, Torleiv. I. 276.
Hannikainen, Pieter. II. 506—07.
Hannover, Emil. II. 34. 37. 306.
Hansen, C. J. I. 81.

Hansen, Constantin. II. 272.
Hansen, Hans. I. 23.
Hansen, Hans Nikolai. II. 93—95.
Hansen, Jacob. II. 546.
Hansen, M. C. I. 20.
Hansen, Michel [ɔ: Gerh. Treschow]. I. 85.
Hansen, Peter. I. 21. 435. II. 305. 404.
Hansen, Robert L. II. 417.
Harboe, Ludvig. I. 106. 142. 228. 229. 275. III. 216.
Harder, Theod. I. 175. 176. 177.
Harles, Th. Ch. I. 380.
Harrwitz, Max, tysk Boghandler. II. 380. 444.
Hartmann, norsk Boghandler. III. 265.
Hartmann, J. P. E. I. 46.
Hassing, Boghandler. I. 353.
Hatting, Albert. I. 2.
Hauberg, P., Bogsamler. I. 85. 284. II. 22. 156. 159. 180. 195. 342. 419. 450. 468. 509.
Hauch, C. II. 150. III. 65.
Hauch-Fausbøll, Th. III. 329.
Haukenæs, Th. S. I. 28.
Hauptmann, Gerhard. III. 55.
Haven, Peder v. I. 498—99.
Hawkins, engelsk Boghandler. I, 215.
Heath, D. C. & Co., amerikansk Boghandler. III. 300.
Hebbel, Fr. II. 379.
Hechtel, Daniel Chr., tysk Boghandler. III. 282. 283.
Hedberg, F. III. 171.
Hedegaard, C. D. I. 39.
Heeren, R. III. 157.
Hegel, F., Boghandler. I. 428.
Hegel, Jac., Bogsamler. II. 54. 279. 306.
Hegelund, O., Boghandler III. 256. 257.
Heger, J. St. I. 507—08. II. 242. 248.
Heiberg, Klokker. I. 24.
Heiberg, Anders Pedersen. III. 67.
Heiberg, Joh. Ludv. I. 407. 429. 436. II. 144. 240. 241. 251. 262—63. 268. 269. 446. III. 211.
Heiberg, Johanne Louise. II. 446—47.
Heiberg, Michael. III. 67.
Heiberg, P. A. II. 126. 223. 227—28. III. 201—02. 251.
Heimo, Taawetti. II. 430.
Heitmüller, Ferd. III. 107.
Helders & A. Mars, hollandsk Boghandler. II. 456.
Helgason, Jón. III. 334—35.
Helland, Amund. II. 128. 152.
Hellssen, Henry. I. 23. 34.
Helt, Vilhelm. II. 488.
Heltoft, Th. I. 23.
Helveg, F. II. 489.
Hendel, Otto, tysk Boghandler. III. 151.
Hendriksen, Fr. I. 531. II. 91. 296. 319. 322.
den Hengst, P., hollandsk Boghandler. I. 227.
Hennings, A. A. F. II. 151.
Hennings, Paul. I. 33. 34.
Henningsen, Frants. II. 296.
Henrichsen, Erik, Bogsamler. I. 307. II. 49. 193. 306. 322. 450. III. 257.
Henriksen, Hans. I. 21.
Hensler, Karl Friedr. II. 516—17.
Herberich, Gustav. III. 151.
Herder, J. G. I. 117. 480.
Herodian. I. 373—86. 445. 496. 507.
Hermansen, V. I. 527.
Hersleb, Peder. I. 69. 529. 530. II. 21.
Hertz, Henr. I. 47. II. 148. 527.
Hesse und Becker, tysk Bogtrykker. II. 386.
Heuer, W. I. 51.
Heufeld, Franz. III. 140—41.
Heymann, Fr. J., Bogsamler. I. 43. 48. 135. 136. 196. 395. II. 8. 15. 22. 41. 124. 128. 129. 161. 430.
Heynemann, Ed., tysk Bogtrykker. III. 150.
Hjelholt, Holger. I. 32.
Hielmstierne, Henr. I. 228. 229. 504. II. 3. III. 10. 154.

Hildermann, P. I. 530.
Himburg, Chr. Friedr., tysk Boghandler. III. 289.
Hime, H. W. L. II. 404—06. 456. 525. III. 186.
Hjort, Peder. I. 35. II. 148.
Hjort, Peder, Kobberværksdirektør. II. 5.
Hiort-Lorenzen, H. R., Bogsamler. I. 178.
Hjortø, Knud. I. 24.
Hirsch, J. C. W. II. 546.
Hirschsprung, E. A., Boghandler. II. 96.
den Hoed, P. II. 527.
Hoffensberg, Bogtrykker og Boghandler. II. 283. 297. 338. 342. 419. 468. III. 21. 28.
Hoffmann und Campe, tysk Boghandler. III. 115.
Hoffmann, Carl, tysk Boghandler. II. 481. III. 148. 300.
Hoffory, Jul. I. 22. II. 151. 352. 379. 380—83. 491. 504. 515. 516. 533—34. III. 6. 54. 74. 83. 90. 137. 172. 184. 195.
Hofman, Hans de. I. 34. 36. 39. 87. 141. 246. 306. 360. 378. 385. 424. 460. 471. 529. II. 29. 155. 174—75. 195.
Hofman, Tycho de. II. 398.
Hofsten, J. C. v. I. 22.
Hogarth, W. II. 38.
Hohlenberg, M. H. II. 259.
Hohnerlein, Max. II. 543—44.
Holberg, Christen Nielsen. I. 1. 26. III. 329.
Holberg, Edel. I. 27.
Holberg, Fred. Chr. I. 27. II. 22.
Holberg, Kai, Bogsamler. I. 178.
Holberg, Peder. I. 27.
Holberg, Sophie. I. 27.
Holbergske Samfund, det. II. 259 ff. 270 ff. 285—89.
Holm, D. F. I. 190. II. 279—83.
Holm, Edv. I. 15. 16. 21. 43. 46. 66. 142. 257.
Holm, J. V., svensk Bogtrykker. III. 275.
Holm, Peder. I. 11.
Holm, R. I. I. 21. 44.
Holmberg, svensk Boghandler. I. 474.
Holmboe, Jens. I. 28.
Holmsen, C., Bogsamler. II. 159. 177.
Holst. I. 177. 178. II. 193.
Holst, H. P. III. 173.
Holst, Wilh. Conr. II. 131.
Holstein, Joh. Ludv. I. 34. 231. 244. 530. III. 238.
Holstein, Ulrik Adolf. I. 100.
Holter, Gustav. II. 345.
Holtrop, Willem, hollandsk Boghandler. I. 241. 371—72. II. 399—401.
Homann, P., Bogsamler. I. 79. 85. II. 21. 117.
Hoogvliet, J. M. II. 404.
Horn, Franz. II. 150. 377. 519. III. 65.
Hornemann, Hans. III. 236.
Horner, E. III. 141.
Horrebow, Chr. I. 38. 173. 212. 505.
Horrebow, Peder. I. 255. 256. 267.
Horrn, Johan Laur., svensk Bogtrykker. I. 70. 327—28. II. 346. 471. 472. 503—04. 514. III. 35. 104. 105. 121. 275.
Hortulan, M. U. III. 64.
Hostrup, Chr. I. 21.
Howard, James. III. 10.
Hovmøller, Hans Kr. I. 21. 472.
Huitfeldt, Arild. I. 142. 148. 150. 151. 152. 153. 157. II. 540.
Huitfeldt-Kaas, H. I. I. 21.
Huldberg, A., svensk Boghandler. I. 476.
Humbert, C. II. 150.
Hunderup, Magister. I. 168. 169.
Hunt and Clark, engelsk Boghandler. I. 125.
Hus og Hjem's Forlag. II. 326.
Huseby, Olaf, norsk Bogtrykker. II. 322.
Hvid, Peder Jacob. I. 5. 76—77.
Hviid, A. C. II. 149.
Hübner, J. I. 55.
Hygom, Peder. I. 38.

Høberg, Jens. III. 99.
Høeg, Just. I. 43.
Høeg, Tage II. 335—36.
Høffding, Harald. I. 44. 315.
Høgsholm, C. A., Bogsamler. I. 60. 144. 283. 307. 317. 328. 362. 395. 424. 517. II. 32. 49. 111. 117. 182. 210. 230. 235. 279. 308. 322. III. 257. 299. 315.
Hölzl, Heinr. Joseph. II. 389.
Høpffner, Joh. Jørgen, Bogtrykker. I. 59. 62. 63. 67. 97. 136. 146—47. 170—71. 220. 222. 223. 242 ff. 245. 251. 260. 277. 312. 355—56. 512. II. 160. 182. 195 ff. 199. 200—16. 222. 223. 266. 388. 410. 449—50. 451.
Høpffner, Nicolai Chr., Bogtrykker. II. 209. III. 12—14.
Høpffner, Peter Marquard, Bogtrykker. II. 209 ff. 216. 242.
Hörbergska boktryckeriet. II. 420.
Høst, Andr. Fr. I. 183—89. 191—94. II. 80—87. III. 73. 269. 270.
Høst, Jens Kragh. I. 24. 36. 50. 507—08. 530. II. 148. 222. 242. 248. III. 93.
Høst, Joh. Nik. II. 76. 228—30. 247. III. 93.
Høst, Sigurd. I. 44. 57. 62. 66. 140. 157—58. 254. 263. 279. 359.
Høyberg, Wille. I. 13. 57. 58. 72. 74. 76. 77. 87. 96. 100. 106. 108. 119. 128. 130. 131. 134. 145. 197. 250. 254. 336. 345. 352. 357. 378. 380. 387. 392. 416. 418. 419. 423. 488. 499. 502—03. 504. 505. ff. II. 2. 155. III. 170. 322.
Høyer, Abel, f. Holberg. I. 27.
Høyer, Andreas. I. 9. 56. 72. 75. 76—77. 80. 100. 149. 221. II. 4. 21. 134. 135.
Høyer, Chr. I. 27.
Høyer, Cornelius. II. 128.
Høyer, Peder, Foged. I. 27.

Jacobi, C. F. I. 41.
Jacobs, Karl. III. 56—57. 197—98.
Jacobsen, Alfred, Boghandler. II. 424—25.
Jacobsen, L. H., Bogsamler. I. 146.
Jacobæus, Holger. I. 242—44.
Jahn, Rob., tysk Antikvarboghandler. II. 390.
Ibsen, Henr. I. 23. II. 381.
Jelagin, Ivan Perfiljevič. III. 8.
Jensen, Bernhard. I. 23. II. 153. 447. 507. III. 65. 211. 329.
Jensen, Carl Emil. II. 320.
Jensen, H. J., norsk Bogtrykker. I. 528.
Jensen, J. P. I. 17.
Jensen, Johs. V. III. 330.
Jensen, S. H., Bogsamler. I. 144.
Jerrer, G. C. III. 295—97.
Jessen, Franz de. I. 23. II. 153.
Imnelius, Johan, svensk Bogtrykker. II. 473.
ab Indagine, J. L. III. 220.
Johannsen, J. C. G., Bogsamler. I. 68. 69. 79. 113. 140. 144. 256. 306. 317. 395. 424. 470. II. 117—18. III. 226. 257.
Johansen, Th., Boghandler. I. 78.
Johnsen, Chr. I. 21.
Johnsen, O. A. I. 164.
Johnson, Charles. III. 63.
Johnson, Helgi. III. 133.
Johnson, J., engelsk Boghandler. I. 239.
Johnson, Morris. III. 58.
Jónasson, Tómas. III. 115.
Jonge, Nic. I. 227—32. 246. 247. 248.
Jónsson, Björn. I. 242.
Jónsson, Jónas. II. 438. III. 30. 77. 89.
Josephson, Ludv. II. 148.
Josephus, Flavius. I. 301. 302. 304. 305. 311. 312.
Irgens, Marie Stub. I. 28. 253. 254.
Juel, Carl. I. 38.
Juel, Jens, Maler. III. 245. 251.
Juel, Jens, Provst. III. 330.
Junge, Joachim. II. 42. III. 246.
Junys, engelsk Boghandler. I. 215.

Justesen, Jens, s. Müller, Carl Arnoldus. I. 462—64.
Jæger, Henrik. I. 17. 44. 45. 65. 100. 305. II. 330. 404. 497.
Jäger, Johs. Ludolph. III. 220.
Jördens, Karl Heinr. I. 234.
Jørgensen, A. D. II. 125. 126.
Jørgensen, Ellen. I. 44.
Jørgensen, F. I. 130.
Jørgensen & Co., J., Bogtrykker. I. 120. 519 ff. 528. II. 99. 302. 328 ff. III. 272.
Jørgensen, P. N. I. 13. 471. III. 219. 265. 322.
Jørgensen, S. II. 136.

Kaalund, Hans Vilh. I. 37. 86.
Kaalund, Kr. III. 133.
Kaasbøl, Ellen. II. 125.
Kaatra, K., finsk Boghandler. III. 167.
Kahle, B. I. 22.
Kaiser, Chr., tysk Boghandler. III. 56. 197.
Kalkar, C. A. H., II. 136—37.
Kall, Abraham. I. 35. III. 113.
Kall, Anne Marie. I. 36.
Kall, Joh. Chr. I. 36. 231—32. III. 238. 239.
Kall-Rasmussen, M. N. C. I. 5. 15. 20. 30. 57. 395. 529. II. 42. 73.
Kamphøvener, Bernh. Casp. III. 243—44.
Karatygin, P. II. 488.
Karin, Aleks. Grigorjevič. III. 7.
Karisto, Arvi A., finsk Boghandler. III. 111.
Kehler, Henning. I. 468.
Keiser, Reinhard. III. 200.
v. Kellner, s. Günderrode, Hektor Wilhelm. I. 236.
Kesteren, H. van, hollandsk Bogtrykker. II. 483.
Kierkegård, Niels. I. 21. II. 502.
Kierulf, Jørgen. II. 123.
Kihlberg, C., svensk Bogtrykker. III. 49.
Kircher, E. W. G., tysk Bogtrykker. III. 92.
Kirkeby, Anker. I. 523.
Kirste, norsk Bogtrykker. I. 462.
Kitchin, Th., engelsk Kobberstikker. I. 239. 247.
Kittendorff, A. II. 77. 78. 80. 86.
Kjær, Nils. I. 22. II. 151. 322—24. III. 199.
Klein, L., Boghandler. II. 267. 268.
Klein, Louis, Bogtrykker. II. 283. 291. III. 126. 127. 269.
Kleinsteuber, H. I. 21.
Kleist. III. 290.
Klemming, G. E. I. 70. 311. 328. 366. II. 470. 471. 515. 533. III. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 53. 67. 74. 89. 105. 170. 208.
Klim, Niels Andersen. III. 223—24.
van der Kloot, Isaak, hollandsk Boghandler. III. 302.
Klopstock, F. G. II. 127.
Klos, Teaterdirektør. III. 152.
Klæstrup, P. C. II. 77. 78. 82. 84—86. 87. 453. III. 16—17. 23. 101. 126. 180. 193.
Knjaznin, Jakov Borisovič. III. 8.
Knoch, tysk Boghandler. III. 137. 138. 139. 140.
Knox, John. I. 46.
Knudsen, David Faye. II. 497—99. III. 28—29.
Knudsen, Helge. I. 47.
Knudsen, Jakob. I. 46.
Knudsen, Regnar. I. 33.
Koch, L. I. 35.
Koefoed, Jens. I. 165.
Kongstad, Kr. II. 444.
Konráðsson, Gísli. III. 330.
Korte, Gebrüder, tysk Boghandler. I. 201 ff. 208. 209. 210. 211. 307. 310. II. 477.
Korte, Joh. Christoph, tysk Boghandler. I. 212—13. 214. 215. 338—39. 371. 448—49. 482—83.
Kotzebue, August v. II. 149. 426—27.

473. 480—82. 483—84. 487—88. 491—92. 505. III. 54—55. 93.
Kozdrowicz, I., Kobberstikker. III. 324.
Kozelskoj, Jakov. I. 219.
Kozinarov, Georgi, bulgarsk Boghandler. III. 62.
Kraft, Friedr. Wilh. I. 442.
Kreutzer, Teaterdirektør. III. 55. 152.
Kristensen, Evald Tang. I. 39. 40.
Krog, Arnold. II. 302. 303.
Krogh, Per. III. 335—36.
Krogh, Thomas Georg. I. 14. 111—12. 114. III. 236.
Krogh, Torben. I. 45. II. 149. 153. 433. III. 79. 200.
Krohn, F. C. III. 251.
Kroman, K. I. 44. 315.
Kropotov, Ivan Ivanovič. II. 486—87.
Kruse, J. I. 393.
Kruse, Joh., Boghandler. I. 54. 55. 60. 64. 65.
Kruyff, F. de, en A. van der Kroe, hollandsk Boghandler. I. 349.
Krügner jun., Kobberstikker. I. 477.
Kumblins enka, svensk Bogtrykker. III. 77.
Kummer, Eduard, tysk Boghandler. II. 481.
Kummer, Paul Gotthelf, tysk Boghandler. II. 426. 480.
Kurzböken, Joseph, østerrigsk Bogtrykker. III. 140.
Kühne, F. T. III. 91—93.
Kühnlin, J. H., tysk Bogtrykker. III. 91.
Kyösti, Larin [ɔ: Kaarlo Kyösti Larson]. III. 111. 167.
Köhler, Joh. Ludw. I. 272—76.
König, Conrad, tysk Boghandler. II. 440.

Laan, Theophilus. I. 352.
la Cour, L. F. I. 23.
la Croze. I. 233.
Lafontaine, J. I. 469.
Lagerström, Magnus. II. 514. III. 2. 32. 170. 208.
Lambrecht, Matthias Georg. III. 141—43. 144.
Lampe, J. F. I. 25. 27. 28.
Lange, Gottlieb Aug., tysk Boghandler. I. 232—34.
Lange, Johs. Chr. I. 517. II. 75—76. 227. 236—51. 284. 409. 432. III. 258—60.
Lange, Julius. I. 50. II. 20. 38. 90. 305—06.
Langebek, Jak. I. 57. 68. 78. 98. 106. 156. II. 21. 49. 105. III. 10. 216.
Langendijk, Pieter. II. 527. III. 57.
Langenheim, tysk Bogtrykker. II. 475.
Langfeldt, Vilh. I. 141. 143.
Langhoff, B. S. Boghandler. III. 258.
Lappe, Karl. III. 302.
Larousse, Pierre. III. 187.
Larsen, C., Boghandler. II. 424.
Larsen, Fr. II. 292.
Larsen, O. J., Bogsamler. I. 47.
Larsen, Peder, Ølhusejer. III. 173.
Larsen, Peter. I. 184. 189–96. II. 270. 279—83. 287. 288.
Larson, Kaarlo Kyösti. III. 111. 167.
Larsson, Hans. III. 66.
Lassen, H. I. 20. II. 502. III. 132. 183.
Lassen, P. B. I. 29.
Lassi, Sawon [ɔ: Klaus Fredrik Corander]. III. 60.
Laub, Hieronymus. II. 347.
Laub, Johann. II. 347.
Laub, Johann Georg. II. 347—58. 361—62. 365. 382. 385. 391. 394—95. 397. 427. 428. 431. 451—52. 456. 491. 524. 526. 528. 530. 534. 542. III. 7. 57. 61. 74. 78. 97. 99. 106. 184. 186. 190. 195. 202. 208. 209.
Laurelius, Anders, svensk Bogtrykker. III. 37.
Lauremberg, Hans. II. 546.
Lazarus, M., Bogtrykker. III. 261.

Leem, Knud. I. 276.
Leeuw en Krap, hollandsk Boghandler. II. 118.
Legrand, M. A. II. 527.
Legrelle, A. I. 15. II. 148. 404. III. 159. 162.
Lehmann & Stage. III. 130. 183.
Lehn, Abraham. II. 2.
Leibnitz, G. W. I. 379.
Lelius, A., italiensk Skuespiller. III. 159. 204.
Lem, Karen. I. 1. 26.
Lem, Peder. I. 1. 26.
Lemküs, D., Kobberstikker. I. 54.
Lempiranta, Arwo. III. 325.
Lenning, Hjalmar. II. 153.
Lentfrinck, François. II. 484—85.
Leopold, Sv. I. 22. 23. 24. 33. 34.
le Roy, Albert. III. 110—11. 112.
Lersner, Friederich Maximilian. III. 200.
Lesage, A. R. II. 527.
Lessing, G. E. I. 385. 468. 472. 477. 479—80. II. 148. 404. III. 157. 289. 291.
Leth, Ole Pedersen. I. 77.
Leth, Peder. I. 77.
Levin & Munksgaard, Boghandler. II. 22. 390. III. 334—35.
Levin, Joh., Bogsamler. I. 57. 60. 68. 69. 79. 85. 113. 142. 178. 257. 266. 268. 307. 362. 377. 378. 395. 401. 424. 471. II. 22. 32. 50. 66. 111. 210. 306. III. 226. 244. 257. 279.
Levin, Israel. I. 14. 49. 116—17. 183—89. 191—93. II. 53. 79. 81—84. 253. 257. 259. 265. 267. 268. 269. 272. 276—77. 279. 282. 283—91. 294—95. 299. 326. 420. 490. III. 259. 260—61. 307.
Levin, Martin, Bogsamler. I. 115. 142. 268. 307. 317. 395. II. 50. 117. 210. III. 226. 288.
Levy, Louis. III. 211.
Liebenberg, F. L. I. 49. 135. 188. 193—94. 221. 269. 286 ff. 325. 391. 401—02. 432. 436. II. 74. 88—95. 97. 256. 258—59. 270—79. 284—86. 288—90. 292—302. 304. 310. 312. 320—21. 324—27. 335. 337. 340—41. 387. 409. 416. 420. 432. 435—37. 454. 462—63. 469. 491. 495—98. 500. 509. 521—22. 529. 532. 536. 538—39. III. 1—2. 20—21. 24—25. 72. 77. 81. 82. 87—88. 96. 102—04. 114—15. 119—21. 127. 129—31. 133. 168. 177—78. 181. 183. 190. 194—95. 202. 207.
Liliencron, Louise v. III. 184.
Lillie, L. H., Bogtrykker. I. 69. 115. 116. 198. 226. 283—84.
Lilliestierna, Arvid. III. 105.
Limnæus. I. 61.
Lind, Helmer. II. 320.
Lindauer, Joseph, tysk Boghandler. III. 141. 143.
Lindbæk, Jacob Borsig. II. 339.
Linde, A., engelsk Boghandler. I. 237.
Linde, Gabr. I. 530.
Lindgreen, F. III. 16. 64.
Lindner, Albert. I. 47.
Linnström, Hj. II. 470. 475.
Lintrup, Søren. I. 1. 8. 18. 31.
Listov, Chr. Rich. Steen. I. 325.
Litzmann, Berthold. III. 107.
Liunge, A. P. II. 374. III. 144.
Ljunggren, Gust. I. 20. II. 150. III. 173.
Livin, Zacharias. II. 132.
Lobedanz, Geo. I. 164.
Lochner, svensk Boghandler. III. 31.
Lodde, B. J. I. 313. II. 423.
Lode, O. H. I. 43. 89. 91. 170. 174. 176. 212. 389—90. II. 22. 58. 418.
Lofthuus, Arne. I. 40.
Logeman, H. I. 23. 114. II. 153. 391. 392. 428. 548. III. 11. 57—58. 66. 155. 156. 157. 186.
Londemann-Rosencrone, E. I. 43.
Londemann, Gerh. I. 512.
Long, Richard. III. 29—30. 132—33.

Longmans, Green and Co., engelsk Boghandler. II. 404.
Loosjes, A., hollandsk Bogtrykker. II. 518.
Lope de Vega. III. 84.
Lorck, F. A., Bogsamler. I. 306. II. 22.
Lorck, Jos. I. 37. 174. 217. 218. 226. 258. 384. 418. 419. 423. 489—90. 493. 497. II. 365.
Lorck, Jørgen Heinrich. II. 446—47.
Lorentzen, Bernt. III. 224.
Lorentzen, C. A. I. 50 ff. II. 222.
Lorenzen, C. H. I. 32.
Lorenzen, M., Bogsamler. I. 57. 58. 60. 62. 66. 69. 78. 79. 82. 85. 91. 92. 95. 103. 104. 113. 115. 125. 127. 140. 142. 144. 145. 146. 169. 178. 182. 211. 215. 226. 251. 255. 257. 268. 269. 283. 291. 307. 311. 317. 321. 322. 324. 338. 346. 353. 361. 362. 371. 377. 387. 390. 395. 401. 424. 454. 460. 464. 472. 517. II. 22. 27. 32. 50. 54. 66. 111. 122. 184. 193. 249. 306. 361. 377. 380. 413. 450. 467. III. 59. 164. 188. 226. 241. 244. 257. 303. 307.
Lucass, Johann Georg. II. 347.
Lucian. III. 218.
Ludvig XVIII. III. 163.
Lundberg och Lönnegren, svensk Bogtrykker. III. 45.
Lundbye, H. W. II. 242.
Lundhoff, Andr. Johansen. I. 357. III. 119.
Lundstedt, Bernh. I. 162. 264.
Lundström, J. P., svensk Bogtrykker. II. 473—74. III. 41—43.
Lundström, Nils Eric, svensk Bogtrykker. III. 45.
Luno, Bianco (& Schneider), Bogtrykker. II. 75. 89. 227. 237 ff. 240. 334. III. 82.
Luth, E. A. I. 52.
Luxdorph, B. W. I. 33. 135. 352. 353. 364—65. 424. 514. II. 3. 4. 5. 6. 15. 21. 32. 34. 41—42. 66. 67. 68. 105. 111. 117. 140. 242. 549. III. 246. 319.
Lybecker, J. L., Boghandler. II. 96.
Lübker, D. L. I. 20.
Lüdeke, C. W. I. 367—68.
Lyn, Cornelis van der. II. 455.
Lynge, H. H. J., Bogsamler. I. 43. 57. 60. 63. 66. 68. 69. 70. 79. 82. 85. 95. 104. 113. 115. 116. 117. 119. 122. 123. 125. 131. 135. 136. 140. 142. 144. 145. 146. 169. 178. 182. 196. 199. 208. 211. 215. 218. 222. 223. 225. 226. 227. 232. 235. 251. 255. 256. 257. 259. 266. 268. 269. 280. 283. 284. 286. 293. 297. 306. 311. 317. 322. 324. 328. 354. 360. 362. 370. 377. 378. 385. 387. 395. 401. 424. 427. 447. 448. 460. 464. 470. 471. 472. 475. 490. 494. 498. II. 15. 21—22. 27. 32. 41. 50. 54. 56. 66. 105. 111. 117. 122. 124. 128. 161. 182. 195. 210. 230. 235. 249. 257. 270. 279. 283. 286. 291. 306. 339. 358. 377. 380. 413. 421. 430. 442. 450. 452. 454. 467. 470. 472. 475. 476. 481. 523. III. 16. 49. 50. 51. 53. 59. 70. 101. 106. 111. 112. 126. 161. 180. 194. 226. 229. 231. 233. 241. 244. 257. 260. 275. 276. 279. 286. 287. 288. 294. 299. 303. 304. 305. 308. 311. 315. 317. 318.
Lynnow, Ove, Bogtrykker. I. 60. 64. 74.
Lysholm, Cph. I. 13. 15. 38.
Lütkens, Fr. I. 18.
Løchen, Arne. II. 312.
Løser, E. C., Bogtrykker. II. 419. 423—24. 435. 454. 468. 490. 494. 511—12. 520—21. 528. 532. 536—37. III. 1. 20. 70. 76—77. 81. 87. 102. 114. 127. 181. 194. 207.
Løseth, E. II. 324.
Løvendal, Ulrik Frederik Valdemar. I. 4.
Løvenskjold, Bogsamler. I. 395. 470. 517. II. 50. III. 257. 315.

Maar, Vilh. I. 31.
Mackeprang, Boghandler. II. 342. 343.
Mackeprang, M. I. 39. II. 125.
Macklier, Gustaf Adolph. I. 472.
Macklott, Michael, tysk Boghandler. I. 236.
Madsen, Karl. I. 17. 40. 43. 50. II. 19. 20. 22. 38—39. 77. 88. 90. 92. 94. 97. 98. 100.
Madsen, Victor. II. 137.
Madsen Lind, J. P., Boghandler. I. 120. 519 ff. II. 99—100. III. 271—72.
Madvig, J. N., Bogsamler. II. 66. 261. 296. III. 235.
Magnusen, Finn. I. 43. II. 100.
Magnussen, Johannes. II. 377.
Magnussen, Julius. II. 151.
Magnússon, Árni. I. 10. 139. 151. II. 531.
Mallet, Paul Henri. I. 156. 352. 413. II. 137. 412. III. 212. 218—19.
Malling, Otto. I. 46.
Malling, Ove. I. 515.
Malling, P. T., norsk Bogtrykker. I. 518. II. 497. III. 134. 335.
Malling, Vilh. I. 22.
Manteufel, Ernst Christoph v. I. 121.
Mantzius, Karl. II. 507.
Manuel, Don Juan. II. 431.
de la Mare, Walter. III. 220.
Marillier, P. III. 319.
Marmier, Xavier. I. 21. 305. II. 414—15. 506. III. 164. 165. 186. 199.
Marquardska tryckeriet. III. 44.
Marstrand, Jacob. II. 125.
Marstrand, W. I. 50. II. 88. 90. 92. 93. 301. 337. 339. 340. 341. 342. 420. 436. 437. 495. 496. 501. 521—22. 537. 538. 539. III. 10. 21. 22. 24. 25. 59. 102. 103—04. 127—28. 129—30. 333.
Martensen, Jul. I. 102. II. 151. 170. 174—75. 257. 264—65. 270. 272. 278—79. 282. 290. 295—96. 301—02. 313—22. 402—06. 431—33. 435. 447—50. 452—53. 457. 462. 467—70. 472. 475—76. 489—90. 498. 509. 519. 531. 535. III. 28. 64. 69. 75. 78—80. 84. 86. 88. 95. 98. 100. 104. 113. 117—18. 120. 123. 173. 177. 179. 188—89. 191—92. 200. 203—04. 206. 211.
Martialis. II. 17.
Martin, Boghandler. II. 335. III. 333.
Martini, Johann Adolph, tysk Boghandler. II. 442. 452.
Martini, Joh. Chr., tysk Boghandler, I. 531.
Matanasius, Chrisostome. II. 135.
Matzen, Henning. I. 31. 32. 76. 386.
Maurice, Charles. II. 518.
Mauvillon, Eleazar. III. 309. 313—19.
Mayer, Michael. III. 145.
Medelplan, Andreas, svensk Bogtrykker. III. 89.
Meersch, van der. I. 15. 125.
Mehl, Juvelerer. I. 177. II. 193.
Meiberg, Johann Wilh. III. 198.
Meier, F. J. I. 38. II. 38.
Meijer, C. H. P. III. 57.
Meisling, S. III. 267.
Melgaard, J., norsk Bogtrykker. III. 18. 70.
Mendoza, Diego de. II. 488.
Mengel, Chr. Gottlob, Boghandler. I. 291. 293. 329—32. 336. 343. 370. II. 413. 458—64. 465. 466. 468. 472. 475. III. 226—27. 229. 242. 244. 266. 280. 281—82.
Menščikov. II. 431.
Mentzel, Kobberstikker. III. 213. 276.
Mercier. III. 319.
Merrymount Press, amerikansk Bogtrykker. II. 406.
Metastasio, Pietro. II. 433.
Metzler, J. B. I. 31.
Meuleman, B. A. II. 401—04. 483. 492. 505. 518. 524. 544. III. 7. 58. 74. 90. 119. 157. 186. 198. 203. 209.
Meursius, Joh. I. 148.
Meusel, J. G. I. 236.
Meyer, Friedrich Albr. Anton. II. 516. 518.

Michaelsen, Chr., Boghandler. III. 264.
Michelsen, A. P. V. I. 46. 47. III. 329.
Middelboe, Bernhard. II. 161.
Middelthon, H. B. I. 28.
Miklin, Johan. I. 473—74. 484.
Mill, Stuart. I. 44.
Miller, Joh. Peter. I. 341. 353.
Mirbt, Rudolf. III. 56. 57. 197.
Mises, Gust. Th. Fechner. III. 301—02.
Moe, B. I. 26. 137. 529.
Moe, H. II. 126.
Moe, Louis. II. 96.
Moestue, Emil, norsk Bogtrykker. II. 498—99. III. 29.
Molard, Victor. II. 415—16.
Molbech, Chr. I. 20. 35. 42. 48 ff. 85. 178. 193. 266. 283. 360. 377. 421. 499. 504. 517. II. 6. 8. 10. 63. 66. 67. 68. 69. 71—72. 73. 74. 118. 150. 228. 235. 247. 252. 259—70. 272. 273. 284. 289. 329. 377. 446. 519. III. 210.
Molbech, Chr. K. F. II. 118. 447. III. 210.
Molhuysen, P. C. I. 450.
Molière, J. B. P. I. 288. II. 115. 150. 408. 488. 492. 534. III. 78. 84. 94. 107. 174. 179. 188. 204. 331.
Moller, Olaus Henrik. I. 73. 75.
Mollerup, W. I. 120. 518—22. II. 99—100. III. 271—72.
Moltke, Adam Gottlob. I. 416. 446. II. 111.
Momma, Peter, svensk Bogtrykker. I. 311.
Monies, D. III. 16.
Monnier, Auguste. III. 179.
Monrad, P. J. II. 243.
Montaigu, Marie Madeleine. III. 211.
Montaigu, R. M. II. 152. 448.
Montesquieu, Charles. I. 495—98.
Montfort, Carolo. I. S. 8.
Montignac, Georges. III. 179.
Monzambau. I. 61.
Morburger, Carl. II. 383—86. 404. 443. 504. 516. III. 184. 196. 208.
Moreto, Agustin. III. 10.
Morlot, A. II. 122.
Mortensen, Karl. I. 17. 23. 95. 101. 102. 114. III. 240.
Moth, Fr. III. 63.
Mosheim, J. L. I. 271.
Mourafieff-Apostol. I. 276.
Mourier, Jean-Ferdinand. I. 413.
Muhle, F. S., Bogtrykker. II. 89.
Mumme, Franz Chr., Boghandler. I. 45. 270. 272. 382 ff. 471. 477—82. 484. II. 40. 106. 111.
Munch, A. I. 29.
Munch, P. A. I. 29.
Munk, Kaj. III. 330.
Munksgaard, Ejnar III. 334—35.
Munthe, Abel. I. 26.
Munthe, Abel Cathrine. I. 28.
Munthe, C. M. I. 17.
Munthe, Casp. Fred. I. 377.
Munthe, H. I. 26.
Munthe, Ludv. I. 26.
Munthe, Otto. I. 1. 27.
Mylius, P. B. I. 148.
Mylius, W. Chr. S. III. 277—78. 288—94. 296. 298—99.
Müller, Carl Arnoldus. I. 461—64. 466.
Müller, Fr., Kobberstikker. III. 323.
Müller, Georg, tysk Boghandler. II. 384.
Müller, J. H. F. III. 140. 141.
Müller, Johan Georg. I. 128.
Müller, Peter Erasmus. I. 98. 119.
Müller, Sigurd. I. 464. 465—66. II. 126. III. 66.
Müller, Th. A. I. 17. 23. 34. 40. 43. 103. 124. 354. 531. II. 15. 27. 183. 330. 535. III. 332.
Müllner, Amadeus Gottfr. Adolf. II. 376. III. 301.
Møinichen, Chr. I. 132—33. II. 547.
Møller, Carl Fred. I. 81.
Møller, Christen. I. 16. II. 149.
Møller, Jens. I. 20. 27. 35. 43. 98.

134. 151. 183. 262. 305. 388. 515. II. 72. 124. 129. 230. 232. III. 173. 222.
Møller, Joh., Boghandler. II. 469.
Møller, Jørgen, Bogsamler. I. 60. 63. 140. 142. 178. 232. 257. 268. 286. 395. 471. II. 49. 66. 210. 279. 306. III. 229. 257. 307.
Møller, Nicolaus, Bogtrykker, III. 246. 247. 250.
Møller, Niels. III. 66.
Møller, Peter Ludv. I. 20. II. 79. 82. 145.
Møller, S. L., Bogtrykker. II. 92. III. 158.
Møller, Vilhelm. II. 151. 320. 448—49.
Møllmann, Bernhard. I. 36.
Møsting, Joh. Sigismund v. II. 248.

Nannestad, Fr. I. 27.
Nartov, Andrej Andrejevič. II. 434. 526—27. III. 61. 122—23.
Nasjonalforlaget. II. 336.
Nathanson, M. L. I. 50. II. 222.
Neiiendam, Nic. II. 387.
Neiiendam, Robert. I. 23. 46. II. 152. 153.
Niceron, Joh. Peter. I. 304.
Nicolaysen, N. I. 25. 28. 252. 253.
Niedmann, C. I. 35.
Nielsen & Lydiche, Bogtrykker. I. 436. II. 296—98. 338. 341. 342. 343—44. 420. 424. 436. 437. 469. 490. 495. 496. 497. 509. 521—22. 529. 532. 538—39. III. 22. 24—25. 72. 77. 82. 87. 96. 103. 114. 119. 120. 128. 129—30. 177. 178. 182. 190. 195. 202. 207.
Nielsen, Alfred. I. 13. II. 151.
Nielsen, Axel. I. 23.
Nielsen, Carl. III. 88.
Nielsen, Fredr. I. 23.
Nielsen, Godske. I. 20.
Nielsen, Harald. I. 17. 468. II. 507. III. 65. 66.
Nielsen, Joh. I. 111. III. 235—36.
Nielsen, Laur. III. 73.
Nielsen, Oluf. I. 130. II. 151. 489. 509. 527. 535. III. 78—79. 86.
Nielsen, Rasmus. I. 44. 262—63. 269—70.
Nielsen, Yngvar. I. 27.
Nielsen, Zakarias. I. 21. 39.
Nikolev, Nikolaj Petrovič. III. 8.
Nilsen, Hans Jacob. III. 335.
Noël du Fail. III. 113.
Norberg, Samuel, svensk Bogtrykker. III. 39.
Norby, Jakob. I. 16. 99.
Nordahl, Peter Tønder. I. 66. 346. II. 5. 155. 511.
Nordahl-Olsen, Joh. I. 16. 17. 23. 25. 40. 254. 257. II. 156. 224.
Nordenfels, v. I. 35.
Nordenflycht, Hedevig Charlotte. I. 392. 399. 400.
Nordiske Forlag, det. I. 465. II. 313 ff.
Nordström, Anders Jacobsen, svensk Bogtrykker. I. 365—66.
Normann, J. C. I. 17. II. 149.
Norrie, Charlotte. I. 45.
North, Thomas, engelsk Boghandler. III. 310.
Norvin, William. III. 262. 330.
Nyblom, Carl Rupert. II. 308—11.
Nyblom, Helena. II. 308—11.
Nyegaard, H. H. I. 28. II. 150. 268.
Nyegaard, Laurits. II. 128. 129. 261.
Nyerup, Rasmus. I. 19. 24. 26. 65. 118. 128. 130. 145. 221. 322. 346. 387. 493. 494. 503. 507—09. 532. II. 2. 42. 69—70. 71. 124. 127. 129—30. 150. 155. 242. 248. 412. 422. III. 65. 79. 85. 101. 173. 245. 330.
Nygaard, Axel. II. 335.
Nygaard, Fr., norsk Boghandler. I. 257.
Nygaard, Wilh., norsk Boghandler. II. 127. 152. III. 335.
Nyrop, Camillus. II. 447.
Nyrop, Krist. II. 126. 152. 431. 489. 508. 527—28. III. 65. 66. 113. 174. 189.

Nyrop, Martin. I. 33.
Nystrøm, Eiler. I. 10. 50. 527—28. II. 4—5. 6. 34. 149. 410. III. 169. 246. 330.
Nyström, Pet. Jör., svensk Bogtrykker. I. 299. II. 101. III. 37.
Nyt dansk Forlagskonsortium. II. 92. 261—262.
Nødskov, Poul Matth. III. 14. 126.

Oehlenschläger, A. G. I. 19. 21. 515. II. 235. 284. 370—77. 388—89. 404. 443. 479. 504. 515—16. 523. 529. 533. 543. III. 6. 54. 74. 75. 78. 83. 85. 90. 97. 108. 115. 145. 147. 148. 149. 156. 184. 185. 195. 199. 203.
Oelreich, N. v. I. 299. 300. 472. II. 101. 503. III. 104.
Ólafsson, Jón. III. 272.
Ólafsson, Ólafur. II. 438. III. 183.
Ólason, Páll Eggert. II. 438. III. 30. 73. 77. 82. 89. 115. 183.
Olivarius, Holger. II. 4. 134.
Olrik, Chr. Magnus. I. 143.
Olrik, H. G. I. 17. 37. 39. 40. 509. 533. II. 330. 333. III. 329.
Olrik, Hans. II. 152.
Olsen, Bernhard. II. 150. 302.
Olsen, F. C. I. 20.
Olsen, Frejlif. II. 333.
Olsen, Gottsche Hans. I. 24.
Olsen, Nikolai, norsk Bogtrykker. II. 95.
Olsvig, V. I. 14. 16. 17. 18. 22. 27. 29. 30. 85. 87—88. 98—100. 102. 103. 104. 105. 107. 109—11. 112. 114. 116. 117. 118. 119. 122. 127. 248. 249. II. 320.
Olufsen, Oluf Chr. II. 127—28. 129.
Opitz, M. II. 351.
Oppermann, L. II. 271.
Orlov, Fedor Gregorevitsch. I. 219.
Orlov, Gregor Gregorevitsch. I. 219.
Orrelius, Magnus. I. 70.
Ostermann, J. A. II. 265.
Otto, Alf. III. 236.
Otto-Walster, A. I. 15. II. 379.
d'Ouville. III. 112.
Overskou, Thomas. I. 530. II. 150. 450. 514. III. 69. 94. 101.
Ovid. I. 84. 91. 289. 394. III. 97.

Palaprat, Jean de Bigot. II. 457.
Palmblad, Sebell & Co., svensk Boghandler. II. 522.
Palmquist, Fredr. I. 162. 264. 315.
Paludan, Hans Aage. II. 152.
Paludan, Jul. I. 13. 17. II. 149. 150. 151. 445. 488. 507. 545. 546. III. 63. 172. 174. 199—200. 220. 224. 268.
Paludan-Müller, Casp. I. 43. 57. 62. 156. 171.
Panse. III. 146—47. 148. 149.
Parthenay, Jean B. Desroches de. I. 148. 218—19. 350—55. 454—55. II. 122. 409. 411.
Paulli, Hieron. Christ., Boghandler. I. 105. 106. 144. 224. 248. 249. 251.
Paulli, J. H., Bogsamler. I. 395. 424. III. 241.
Paulli, Joachim Rich. II. 314. 319. 374. III. 68—69. 94. 95. 134. 168—71.
Paulli, Rik. I. 23. 30. 33.
Paulsen, John. I. 45.
Paulssen, Frantz Phil., svensk Bogtrykker. III. 32. 33. 171. 207.
Pauss, B. II. 502. III. 132. 183.
Pawelek, H., tysk Boghandler. III. 145.
Pedersdatter, Anna. II. 548.
Pedersdatter, Birgitte. III. 223.
Pedersen, Hans Hartvig Seedorff. I. 47.
Pedersen, Vald., Bogtrykker. III. 334.
Pedersen, Wilh. II. 131—32.
Pelt, F. C., Boghandler. I. 131. 142. 144. 179—82. 183. 247. 268. 275. 306. 355. 361. 378. 424—25. 514. III. 230. 231. 232. 284. 285. 286. 287. 288. 315—18. 323. 324.

Pelt, F. N., Bogtrykker. II. 55—59. 63. 66.
Petavius, Dionysius. I. 222.
Peters, Wilh. II. 322. 323.
Petersen, Carl S. I. 13. 17. 35. 36. 49. 57. 103. 138—39. 152. 522—25. II. 2. 3. 6—10. 15. 20. 89. 100. 155. 162—63. 498. 500. III. 64. 67. 173.
Petersen, Christopher. II. 460.
Petersen, Clemens. I. 15. II. 507.
Petersen, Fr. Chr. III. 268.
Petersen, Johs. II. 153.
Petersen, Jul. I. 31. 500.
Petersen, N. M. I. 74. 98. 305. 345. 409. II. 146. III. 100.
Petersen, T. C. II. 72. 89. 92.
Petra-Petrescu, Horia. III. 336—37.
Petrasch, Joseph v. II. 153. III. 6—7. 83. 115. 153. 186.
Petri, Olaus. I. 76—77.
Pettersen, Hjalmar. I. 14. 112.
Pfenniger, Bogbinder. I. 224. 266.
Pflug, Henr. Ovesen. I. 55—56.
Philalethus, s. Suhm. P. F.
Philipsen, C. J. A. I. 13. 20. 57. 58. 59. 62. 63. 70. 296. 298. 311. 318. 328. 366. II. 2. 8. 10. 150. 272. 410. III. 13—14. 15. 16—17. 31—32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 42. 44. 45. 46. 47. 55. 61. 63. 70. 102. 180. 243—44. 321—22.
Philipsen, Gustav, Bogsamler. II. 306.
Philipsen, P. G., Boghandler. II. 91.
Philo Judæus. I. 303.
Philomusus [ɔ: Rasm. Fleischer]. I. 36.
Philothée, Pseudonym for Jean-Ferd. Mourier. I. 413.
Phister, J. L. I. 46. II. 305.
Phoenixberg, P. J., Bogtrykker. I. 86. 87. 506. 512. II. 3. 20. 78. 155. 156. 160. 161. 164. 165—80. 240. 254. III. 68.
Picard, B., Kobberstikker. I. 354.
Pilloy, F. III. 99.
Pio, V., Boghandler. I. 437. II. 258. 282. 283—91. 301.
Plantin, Esaias Zachariasson. II. 102—05.
Plautus. II. 422. 423. 456. 458. 545—46. 549. III. 124. 199.
Plesner, Daniel. I. 222. 223.
Plesner, Johan Philip, Bogbinder. I. 68. 169.
Plessen, C. A. I. 18.
Plessen, Fred. Chr. I. 231.
Pletz, Poul. I. 501.
Plinius. I. 409.
Ploug, C. I. 41. 49. 432. II. 265. 266. 271.
Plutarchus. I. 278 ff. 286. 287—88. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 298. 299. 300. 357. 358. 364. 368. 370. 371. 514. III. 174.
Poeschel und Trepte, tysk Boghandler. I. 123.
Pontanus. J. I. I. 148.
Pontoppidan, Erik. I. 18. 275. 315. III. 217. 221. 222.
Pontoppidan, Hans. II. 127—30.
Pontoppidan, Ludvig Frederik. II. 128.
Poulsen, Andr. Benj. I. 37. 416. 421.
Poulsen, Jeppe, Boghandler. II. 93.
Poulsen, Johannes. III. 330.
Poulsen, Olaf. II. 320.
Poulsen, Simon. I. 461. II. 218.
Prahl, Niels. I. 248.
Prakke, H., hollandsk Boghandler. II. 401—03.
Pram, C. H. I. 511. II. 149. 243.
Preisler, Georg. II. 217. 221.
Preuss, Jacob, Boghandler. I. 267. 287—88. III. 213. 217. 220. 225. 226. 237—38. 240. 241. 243. 276. 280. 313.
Prideaux, Humphrey. I. 301.
Proft, H. C. G., Boghandler. I. 39. 227. II. 368. 369. 478. 479.
Prutz, Rob. I. 15. 20. 429. II. 377—80. 404. 443. 444. 479. 491. 504. 523. 529—30. 543. III. 6. 54. 90. 147. 148. 153. 157. 195. 198. 219—20. 233.

Puffendorff, S. I. 55. 56. 61. 64. 72. 73. 379.
Punt, J., Kobberstikker. II. 524.

Quérard, Joseph Marie. I. 353. 384. III. 162.
Querner, G. I. 19. 39.
Quevedo y Villegas, Francisco. II. 488.
Quintilian. I. 93.
Quirielle, Mme, se: Coussange, Jacques de. II. 416—17. III. 162.
Qvist, J. D., Bogtrykker. III. 266.
v. Quoten, Heinr. II. 326.
v. Qvoten, Salomon Paulsen. III. 199. 202.

Rabe, Johannes E. III. 154.
Rabener, G. W. I. 19. II. 149. III. 291.
Radcliffe, William. I. 239.
Rahbek, K. L. I. 14—15. 19. 39. 43. 97—98. 108—09. 117—20. 131—35. 183. 193. 195. 287. 327. 364—65. 387. 413. 419. 427. 472. 508—17. 519. 522. II. 5. 54. 56. 59. 63. 66—68. 99. 127—30. 142. 148—50. 209—10. 216—32. 235. 239. 242—44. 247—48. 254. 295. 347. 353. 357. 360—61. 388. 422. 429. 431—32. 435. 441. 445. 452. 455. 461—62. 464. 467. 472. 481. 488—89. 491—92. 494. 507. 509—14. 517. 519. 527. 531. 533—35. 543. 545—48. III. 4. 10—11. 16. 26. 32. 54—55. 63—64. 66. 69. 74—75. 78—80. 83—86. 94—98. 100—04. 106. 112—13. 116—18. 120. 123. 141—42. 144. 154. 159. 163. 169—73. 177. 179. 188. 191. 193—94. 199—200. 204—05. 209—10. 217—18. 220. 223. 258—59. 272. 293—94. 319—20. 324. 330. 335.
Rambach, E. F. I. 304.
Ramler. III. 290.
Ramus, Chr. II. 61—62.
Ramus, J. F. I. 280. 284. 285.
Ramus, Jonas. I. 253. 258.
Rantzau, Chr. I. 98. 105. 152. 250. II. 3. 134. 135. 136. III. 217. 222.
Rantzau, Otto Manderup. II. 136.
Rasbech, J. P. I. 39.
Rask, Rasm. Kr. II. 233. III. 334—35.
Rasmussen, Hans. I. 244.
Rathleff, Ernst Lud. I. 18. 24. 37. 67. 127—28. III. 95. 193. 199.
Raupach, Ernst. II. 517. III. 115—16.
Ravn, V. C. III. 200.
Reclam, Philipp, tysk Boghandler. III. 149.
Reerslev, L. C. II. 450.
Regnard, Jean François II. 423. 492. 527. III. 79. 191.
Reichard, Elias Casp. I. 201—07. 213. 330—31. 333—41. 343. II. 363. 391. 476—78. 483. 485. III. 226.
Reichenbach, Carl Fredr. III. 67.
Reiersen, Andr. I. 275—76.
Reifstein. I. 491.
Reimer, Georg, tysk Boghandler. II. 381. 516.
Reinhardt, Max. II. 384.
Reitzel, C. A., Boghandler. I. 527. II. 268. III. 82.
Reitzer, Chr. I. 55. 60. 62. 98. 165.
Reland, Hadr. I. 303.
Renaissance du livre, fransk Boghandlerfirma. II. 416—17.
Repholtz, Albert. I. 40. 522.
Resen, H. P. II. 114.
Reuss, Heinrich VI, Greve af. I. 11 ff. 34. 35. 38. 351. 354. 530.
Reuter, Chr. II. 488.
Rhode, Johannes. I. 93—94.
Riccoboni. III. 204.
Richardson, Samuel. I. 313.
Richardt, Chr. I. 46.
Richter, Jonas. I. 46.
Riegels, Niels Ditlev. I. 19. II. 140. III. 219.
Riis, Jørgen. I. 345. 346. 357. III. 119.
Riise, J. Chr. II. 431.
Rindom, Erik II. 330. 333.
Rist, P. Fr., Bogsamler. I. 57. 60.

115. 123. 126. 140. 169. 257. 324. 361. 395. 460. II. 29. 50. 235. 279. 467. 504. 546—47. III. 241.
Rivington, engelsk Boghandler. III. 308.
Rode, Gotfred. I. 318. 324. 325—26. 328. 341. 359. 362—64.
Rode, Helge. I. 47.
Roenneke, Teaterdirektør. III. 197.
Rohmann, J. L. I. 76. II. 6.
Rohweder, A. O. I. 530.
Rolfsen, Nordahl. I. 41.
Roman, Chr. Gustavson. III. 274.
Ronsard, Pierre. III. 65.
Roos, Carl. I. 50. 468. 526. II. 152. 153. 327—30. 357. 361. 402. 403. 434. 439. 452. 478. 479. 491. 492. 505. 517. 523. 529. 534. 543. 548. III. 4. 6. 11. 12. 55. 83. 90. 97. 120. 137. 138. 141. 143. 144. 145. 152. 153. 154. 177. 185. 188. 197. 198. 203. 330.
Rose, Theodor, norsk Boghandler. III. 26.
Roselius. I. 170. 212.
Rosenberg, C. I. 326.
Rosenberg, P. A. I. 468. II. 334—35.
Rosenberg, Walt., Bogsamler. I. 68. 178. 307.
Rosendal, H. I. 21.
Rosenkrantz, Ivar. I. 6. 99.
Rosenkrantz Johnsen. I. 17.
Rosenstand, Vilh. II. 291. 298. 325. 337. 339. 340. 341. 343—45. 420. 436. 437. 469. 495. 521. 529. 532. 537. III. 2. 72. 77. 81. 87. 88. 96. 114. 119. 195. 202. 207.
Rosenstand-Goiske, P. I. 512. II. 456.
Rosenørn-Lehn, Baron. I. 32.
Rosing, Michael. I. 46.
Roskildensis s. Borch, Rasmus. II. 148.
Roslin, Al. I. 40. 509. 516—17. 522. 533. II. 237. 262. 283. 298. 303. 325. 418. III. 158.
Rostgaard, Fr. I. 97. 98. 99. 165. 357. II. 4. 5. 12. 125. 140. 152. 224. 248. III. 10. 99. 113.
Rothe, C. P. I. 37. 41. 127. 494.
Rothe, Gabriel Chr., Boghandler. I. 89. 90. 91. 92. 121—23. 146. 227. 258. 259. 270. 292. 353. 506. II. 350. 351. 354. 355. 357. 358. 361—65. 366—67. 479.
Rothe, Joh. Gottlob, Boghandler. I. 229. 230.
Rothe, Tyge. I. 35. 340. 511.
Rothensche Buchhandlung. II. 366. 368. 477.
Rotrou, J. III. 84.
Rottbøll, C. F. II. 34.
Rottmer, Herman Henrich, Bogtrykker. III. 237. 241.
Rousseau, J. J. III. 319—20.
Rousseau, Pierre (de Toulouse). III. 319—20.
Rovsing, Kr. I. 432.
Rubow, Paul V. I. 13. 18. 23.
Rue, Harald. III. 333.
Rung, Fr. I. 53.
Ruud, Martin B. III. 58.
Rüeger, Armin. II. 482.
Rytter, Poul. I. 72. 73. 74.
Ræder, Hans. III. 235.
Røg, Michael Augustus. I. 7.
Rønning, F. III. 22—23. 128—29.
Rørdam, H. F. I. 18. 76. 106. II. 134. III. 216.

Sagen, Lyder. I. 255. II. 489. III. 174. 223.
Sahl, Laurids. II. 45.
Sahlstedt, Abraham Magnusson. I. 162. 264.
Saint-Evremont, Charles. II. 351. III. 160. 171.
Saint-Hyacinthe, Hyacinthe Cordonnier. II. 135.
Saint-Pierre, Charles Irénée Castel. III. 160.
Sallustius. I. 375.
Salmelainen, E. III. 122. 203.
Salomon Ben Virgæ. I. 303.

Salomon, J. G., Bogtrykker. I. 189. II. 77. 78. 80. 81. 84. 85. 453. III. 16. 69. 193.
Salomon, Sally B., Bogtrykker. II. 87. 298.
Salomonsen, M. I. 500.
Salvius, Lars, svensk Boghandler. I. 88. 160. 300. 360. 377. 415. 442. 474. II. 104—05. III. 273—75.
Sander, L. C. I. 80. II. 370.
Sandström, Hinrik. II. 420—21.
Sarauw, Georg. III. 8.
Sars, J. E. I. 16. 66. 263.
Sartori, Franz. II. 389.
Sartorius, G. I. 254.
Savickij, Stefan. III. 321.
Saxild, Peter. II. 229. 247.
Saxlund, E. I. 305.
Saxton, amerikansk Boghandler. III. 312.
Scarron, Paul. II. 530. III. 204.
Scavenius, J. B. I. 135. 517. III. 101.
Scavenius, Knud, Bogsamler. I. 57. 60. 66. 69. 113. 115. 116. 120. 140. 142. 144. 169. 182. 199. 232. 255. 257. 269. 283. 307. 317. 360. 377. 395. 424. 470. 490. II. 22. 32. 50. 66. 171. 177. 182. 210. 306. 450. III. 241. 257.
Schack, A. I. 24.
Schaffshausen, P. I. 216.
Schaldemose, F. J. II. 241. 284.
Schanche, Jonas. II. 123.
Schandorph, Sofus. I. 46.
Scheibe, J. A. I. 18. 31. 39. 57—58. 62—63. 74. 77. 81—82. 84. 90. 96. 129. 131. 134. 136—37. 155. 220. 254. 262. 265. 279. 290. 304—05. 314—15. 332. 335. 345—46. 353. 358. 369. 376. 378. 380. 385—87. 392—93. 404—06. 440. 454. 467. 470. 477—83. 487—88. 503. 513. II. 2. 33—34. 58. 105—19. 138—39. 155. 347. 352. 356. 361. 365. 441—42. 452. 456. 477. 545. III. 6. 136. 170. 177. 192—93. 217—18. 220—21. 226. 237—38. 280. 303. 307. 320.
Scheidt, Chr. Ludw. I. 337. III. 226.
Schenck, Frederic. II. 406. 506. III. 58.
Schetelig, Haakon. I. 40.
Schiern, Fr. I. 43. 221.
Schimberg, Adolf. II. 148.
Schink, Joh. Friedr. III. 208—09.
Schiødte, Erik. II. 306.
Schiøtt, Fr., Bogsamler. I. 144. II. 279.
Schlegel, A. W. II. 268.
Schlegel, Joh. Elias. I. 18. 91. II. 441. 520. III. 99. 100. 174. 218.
Schlegel, Joh. Heinr. I. 154. III. 100. 101.
Schlenther, P. I. 21—22. II. 151. 352. 377. 379. 380—83. 491. 504. 515. 516. 533—34. III. 6. 54. 74. 83. 90. 137. 172. 184. 185. 195.
Schlesinger, B., Bogtrykker. I. 52.
Schlichtkrull, Oskar. III. 131—32. 171.
Schmersahl, E. F. I. 18. 207. 499. III. 95. 153.
Schmidt, B. G. H., tysk Boghandler. III. 233.
Schmidt, Chr. I. S. 13. 505.
Schmidt, Fr. III. 213—14.
Schmidt, Jac. Fr. II. 443.
Schmidt, Math. Andr., østerrigsk Bogtrykker. II. 517.
Schmidt, Rud. II. 507. III. 65.
Schmidtgen, Joachim, Bogtrykker. I. 79.
Schnabel, Bernhard. I. 7.
Schochius. I. 61.
Schoeck, Otthmar. II. 482—83.
Schonevig, Paul. I. 253.
Schoszberger, Josef. II. 386.
Schou, Jens Henr. Dankwart. II. 297. 298—302.
Schou, Magnus. III. 99.
Schow, Laurids. I. 522. II. 2. 41—44. 72. 73.
Schram, [Joh. Chr.] Gustav. II. 544.
Schreiber, Johs. Færs. I. 39.
Schroeckh, J. M. I. 271. 274.

Schröder, Fru. II. 491. 505. 523. 530. 534. III. 83. 90. 97. 185. 198. 208.
Schröder, Friedr. Ulr. Lud. III. 144. 152.
Schröder, H. III. 153.
Schröder, Joh. Fr. I. 288—90. 292. 293. 533.
Schrøder, L. I. 25. 129. III. 65.
Schubart. III. 290.
Schubothes Boghandel. I. 471. II. 96—97. 117. 268. III. 258. 260. 265.
Schuch, Franciscus. II. 479.
Schudt, Joh. Jac. I. 303.
Schulin, Joh. Sigism. II. 413.
Schulin-Zeuthen, Bogsamler. II. 306.
Schultziske Officin, det. II. 253. 257.
Schultz, Jens Hostrup, Bogtrykker. II. 73. 223—27. 230. 231. 232. 241—44. 247. 248. 262. 506.
Schultz, Joh. Fr., Bogtrykker. I. 117. 507 ff. II. 209—10. 218. 222. 513. III. 16. 245. 250. 257.
Schumacher, Alex. III. 64.
Schumacher, Andreas. II. 41.
Schuppius, Balth. III. 174.
Schwach, Conr. Nic. II. 131.
Schwanenflügel, H. I. 16.
Schwarz, Fr. I. 42. III. 101.
Schybergson, M. G. I. 484. II. 153.
Schydtz, J. L. I. 24.
Schütze. III. 319.
Schäfer, tysk Boghandler. III. 140.
Schønau, F. C. I. 96. 370. 390. 392. 394. 418. 493—94.
Schönberg, den yngre, Andreas. I. 300.
Schønberg, K., Boghandler. I. 116. 325. 362. 364.
Scot, George Lewis. I. 239.
Secher, V. A. II. 126.
Sechmann, B. II. 410.
Seehusen, Peter. I. 289.
Seehuus, Morten. I. 135—36.
Segerdahl, svensk Bogtrykker. I. 474.
Sehested, Christen. I. 65. 529.
Seidelin, K. H., Bogtrykker. I. 74. II. 54—66. 210. 216. 221. 222. 242. 243. 246. III. 324.
Sejerling, Teaterdirektør. III. 31.
Seip, D. A. II. 404.
Seip, Martin. I. 16. III. 132.
Selden, John. I. 303.
Selmer, H. P. II. 37. III. 250. 251. 258.
Selmer, Ludv. I. 17. 44. 316.
Seneberg, Bogtrykker. III. 15.
Senn, I. I. 51.
Serenius, Jacob. I. 311. 312.
Serlippen. III. 320.
Shakespeare, W. III. 55. 63. 199. 204.
Sharman, J. H. II. 122.
S(c)harpe, Gregory. I. 231. 237—40. 247.
Sibbern, N. P. I. 74.
Siesbye, O. III. 263.
Simon, Rich. I. 303.
Simond, Charles. III. 165.
Simonsen, D. II. 548.
Simonsson, Sveinn. II. 502.
Simonsz, A. Fokke. II. 483—84.
Sinding-Larsen, Kristofer. I. 33.
Skavlan, Olaf. I. 15. II. 148. III. 164. 220.
Skeel, Vilh. Matth. I. 143.
Skovrup, Ejnar. I. 23.
Slange, Niels. I. 152. 154.
Smed, Niels Pedersen. I. 2. 28.
Smidt, C. M. I. 33.
Smidth, Jens Hansen. II. 127—28. 129.
Smith, C. W. I. 15. 29. 31. 39. 65. 96. 103. 114. 117. 261. 386. 408. II. 295. 463. III. 235.
Smith, Laurids. III. 250.
Smith, Troels. II. 125.
Sneedorff, Fr. I. 29.
Sneedorff, J. S. I. 18. 155. 183. 498. 510. 511. 512. 514. II. 535. III. 113.
Snellman, Samuel Jussi. II. 519.
Snoilsky, Carl. II. 183.
Soelberg, Rasmus. II. 433.
Soldi, David. II. 414—15. 506. III. 110. 164. 186. 199.

Soldin, A., Boghandler. II. 242. 243. 246.
Solger, Karl Wilh. Ferd. II. 268.
Soltau, Heinr., tysk Boghandler. III. 155.
Sommerfeldt, W. P. I. 13.
Sonnleithner, Joseph. II. 388—90.
Sopikoff, V. I. 219. 241. 298. 373. 455. 483. II. 431. 487. III. 322.
Sorterup, Jørgen. II. 141.
Sotir-Gurra, Milto. III. 62.
Spamersche Buchdruckerei. II. 384. III. 196.
Spang Hanssen. I. 31.
Sparkiær, P. II. 99.
Spencer, J. I. 303.
Sporon, B. G. II. 46. III. 247—49. 250.
Stampe, Henrik. I. 11. 57. 68. 69. 169. 178. 306. 460. II. 21.
Starcke, Henrik. III. 333.
Staüdlin, Gotthold Friedr. I. 91.
Stavnem, P. L. I. 526. II. 336.
Steele, R. III. 171.
Steen, Adolf. I. 46.
Steen, C., Boghandler. I. 52. II. 236 ff. 240—51. 436. 517. III. 258—59. 260.
Steenstrup, Johs. I. 44. III. 329.
Steenstrup., M. G. G. II. 145.
Steffens, Henr. I. 19. II. 268.
Stein, Theobald. I. 41.
Steiner, Teaterdirektør. III. 55.
Stenborg, Carl. II. 533.
Stender-Petersen, Ad. II. 153. 526—27. 545. III. 7—8. 63. 123.
Stenderup, N. H. II. 88.
Stensgård, Erling. II. 326—27. III. 61. 263.
Stewart. III. 58—59.
Stiermann, Anders Anton v. I. 163. 164. 400. 490.
Stochholm, J. C., Boghandler. II. 93.
Stock, tysk Kobberstikker. I. 482.
Stockum, W. P. van, hollandsk Bogtrykker. III. 203.
Stoiński, Win. III. 324.
Stolberg. III. 290.
Stolpe, Carl, svensk Boghandler. I. 474.
Stolpe, P. M. I. 106. 251. 357. III. 79—80.
Stoppe, Daniel. I. 480.
Storm, Edv. II. 242.
Stoud, Ludvig, Biskop. I. 3.
Stoud, Ludv., Præsident. I. 29.
Stoud, Otto. I. 3.
Stoud, Sophie. I. 29.
Strandberg, Jul., Boghandler. III. 23—24. 71—72.
Strandgaard, Anton Hendrik. I. 40.
Straub, F., tysk Bogtrykker. III. 184.
Strindberg, August. III. 211.
Strodtmann, Joh. Christ. I. 18. 345. 489.
Struck, tysk Boghandler. III. 302.
Struckmann, Erick. I. 33.
Strunk, A. I. 40. 42. 124. 212. 352. 439. II. 257. 283. 290. 297. III. 151. 158.
Strøm, Torvald. II. 324—25.
Stub, C. M. I. 18. 139—40. 145. 151. 255.
Sturzen-Becker, Oskar Patrik. I. 363.
Stürtz, H., tysk Boghandler. III. 145.
Stählin, J. I. 294.
Stöver, D. H. II. 62.
Suhm, P. F. I. 18. 35. 38. 39. 40. 42. 76. 139. 141. 151. 156. 183. 220. 252. 364. 406—07. 409. 467—68. 510. 513. 514. II. 41. 66. 138. 140. 149. 433. III. 9. 96. 99. 171. 189. 204.
Suhr, Frk. II. 177.
Sumarokov, A. P. II. 545.
Sundqvist, E. P., svensk Bogtrykker. III. 38.
Sundt, Henrik. I. 109.
Svane, Fredr. I. 32.
Svane, Kr. I. 23.
Svare, L. N., Bogtrykker. I. 228.
Svendsen, Cornelius, s. Schwach, Conr. Nic. II. 131.
Svendsen, Johan. I. 46.
Swift, J. III. 120. 218. 219. 270. 291. 295. 302. 309. 310—11.
v. Sydow, Bogsamler. I. 328.
Syv, Peder. I. 23.

Sæbye, Poul. II. 328.
Säfberg, J., svensk Bogtrykker. III. 53.
Søborg, Vilh., Litograf. I. 531.
Söderhielm, Werner. II. 148. 508.
Sølfest. I. 27.
Sørensen, Boghandler i Rønne. II. 95.
Sørensen, Charles. I. 45.
Sørensen, H. P. III. 64.
Sørensen, William. II. 126.
Sørenssen, Chr., norsk Biskop. I. 280.

Tanck, Friedr. Joh. Dan. III. 152.
Tarkiainen, V. I. 484. II. 153. 507. III. 60. 122.
Tassoni, Alessandro. II. 145.
Tavse [ɔ: Helge Knudsen]. I. 47.
Tegner & Kittendorff, Litograf. II. 298.
Tegner, Hans. I. 41. 465. II. 94. 302. 305—08,. 319. 331. 332. III. 131. 132.
Teleen, U. W., finsk Boghandler. II. 519.
Telnes, Ingebjörg. I. 532.
Temme. II. 422.
Temple, William. I. 61.
Tengström, Jakob. I. 484. II. 153.
Terentius. II. 545—46. 549. III. 165.
Terlon, H. de. I. 494.
Tesseldorf, Chr., Bogbinder. I. 170.
Tettau. II. 422.
Thaarup, E. L. I. 49. II. 286—87.
Thaarup, Fr. I. 129. III. 299.
Thaarup, Thomas. II. 243.
Theophrastus. I. 473.
Thestrup, Chr. III. 214. 238.
Thieles Bogtrykkeri. I. 183 ff. 196. 286. 325. 401. 428—34. 522 ff. II. 68. 74. 96. 100. 163. 306—07. 337. 339. 340. 341. 342. 436. 521—22. 537. III. 73. 127. 181. 234. 265.
Thielo, Jacob v. II. 546.
Thol, Ottho en Pieter van, hollandsk Boghandler. III. 303—04.
Thomas, S. P. I. 117. 526. II. 328. III. 245.
Thomassen, Gust. Emil. II. 387.
Thomsen, Carl. II. 91.
Thomsen, Ove. II. 126. 422. 452. 481. III. 64. 172. 243.
Thomsen, Th. E., Boghandler. II. 292.
Thorkelin, G. J. II. 4. 6.
Thorlacius, Ólafur. II. 502. 514. III. 73. 82.
Thormodsæter, Sofus. I. 112. III. 236—37.
Thors, Th. C. I. 45.
Thorsen, P. G. II. 261.
Thorstraten, Urtekræmmer. I. 31.
Thortsen, C. A. I. 429. 432. II. 263. 268.
Thortsen, Th. P. III. 209.
Thott, Birgitte. I. 43.
Thott, Otto. I. 42. 146. 275. 504. III. 250.
Thoyras, Paul de Rapin. I. 149.
Thrap, D. I. 27. III. 223.
Thuesen, A. I. 196. 397. II. 34. III. 265.
Thura, Alb. I. 30. 152. II. 4.
Thyregod, S. Tvermose. III. 66.
Thømte, Julius, norsk Bogtrykker. II. 498. III. 28.
Tieck, L. II. 150. 268. 370. 371. 377. 519. III. 189.
Tillbury. I. 21.
Tillemont, Louis Sebastien. I. 271.
Tingsbo, Bogsamler. III. 331.
Tode, Joh. Clemens. II. 219—20. 369—70. III. 250. 255—56. 293.
Tolk, Aris, hollandsk Bogtrykker. III. 156.
Toppelius, O. A. II. 148. III. 220.
Topsøe-Jensen, H. G. II. 152. III. 211.
Torm, Erik Olsen. I. 147.
Tostrup, Chr. I. 27.
Tostrup, Hans Ulrik. I. 27. III. 329. 330.
Trap, J. P. I. 20.
Tratziger, A. III. 64.

Treitschke, Georg Friedr. III. 143—44. 171.
Treschow, Gerh. I. 85.
Treschow, Johs. I. 85.
Trier, Herman. I. 46. II. 126. 152. 457.
Triller, Dan. Wilh. II. 351.
Troels-Lund, Bogsamler. II. 50.
Trojel, Brødrene. II. 242.
Truelsen, Martius, Bogtrykker. II. 324—25. 342.
Tullin, Chr. B. II. 242.
Turra, Elisabetta Camminer. III. 166—67. 209—10.
Tuxen, August. II. 547.
Tychonius, C. L. I. 132—34. II. 547—48. III. 85.
Tychonius, Tycho. II. 547.
Tønsberg, N. C. I. 15. 21.
Törnequist, Chr., svensk Bogtrykker. III. 47—48.

Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. II. 337—38. 339—42. 436. 495. 521. 537—38. III. 21—23. 102—03. 127—28. 181—82.
Uhlich, Adam Gottfried. III. 107—08. 112.
Uldall, Peder. II. 5. 67—68.
Ulsøe, Joh. II. 224. 248. III. 99. 100.
Urbain, Ch. I. 31.
Urian, Kandestøber. III. 173.
Ursin, G. F. II. 72. III. 265.
Ursin, Jørgen. I. 4.
Utheim, J. I. 21.
Uz. III. 290.

Wad, G. L. I. 39. 66. 105. 144. 152. 257. 280. 362. II. 50. 136. 226.
Wadskiær, C. F. I. 113. 388.
Wadum, Anders Andersen. III. 223.
Vahl, Johs. III. 262.
Walch, J. L. II. 401. 402.
Waldberg, Walther von. III. 109.
Wallenberg, Samuel Hansøn. I. 375.
Wallishauser, Johann Baptist, tysk Boghandler. III. 145.
Walter, Emil. II. 425.
Wandal, Johan Frederik. I. 8.
Wandal, P. T. I. 18. 30. 96. 165—66. 287. 290. 419. 513. III. 319. 320.
Wandel, Sigurd, Bogsamler. I. 113. 169. 255. 377. 424. 470. II. 50. 195. III. 257.
Varberg, Rud. Peter Kristian. I. 117. 430—31. 434—35.
Warburg, Karl. I. 16. 70. 88. 160. 201. 265. 300. 311. 328. 368. 473. 475. 476. II. 103. 105. 132. 421. 470. 472. 473. 474. 503. 504. 514. 515. 523. 541. III. 2. 31. 32. 74. 89. 105. 170. 202. 208. 274.
Warburg, Ludv., Klædefabrikant. I. 48.
Warburg, N., Bogsamler. I. 57. 62. 68. 85. 113. 115. 142. 169. 255. 283. 306. 317. 362. 395. 424. 460. 471. II. 22. 32. 49. 111. III. 241.
Warmholtz, C. G. I. 489. 491.
Watt, Robert. I. 239.
Weber, Henry. III. 309.
Weber, T. II. 506. III. 158.
Wedding, I., hollandsk Boghandler. III. 305.
Vedel, Vald. I. 17. II. 489. III. 331.
Vedenskij, Semen. I. 298.
Weghorst, Henr. I. 31. 64.
Wegner, Henrik. II. 448—49. III. 10. 99.
Wegner, Peter se: Boye, A. E.
Weibezahl, R., Litograf. II. 75.
Weidemann, Henr. Augustus, norsk Boghandler. I. 111.
Weilbach, Ph. III. 188. 260.
Weilen, Alexander von. II. 383. III. 63.
Weinmann, M., Kobberstikker. III. 322.
Weinwich, Christen Nielsen. I. 2. 28.
Weise, F. III. 92—93.
Weiskern, J. W. II. 523.
Weisse, Chr. III. 3.
Weisser, Fridr. Christ. III. 93—94.

Weitemeyer, H. I. 22.
Welhaven, J. S. I. 15. 407. 429. 436. II. 145. 262. III. 220. 233.
Wendt. III. 319.
Wennstrøm, Bernh., Bogtrykker. III. 23. 71—72.
Wentzel, Otto Christopher, Boghandler. I. 13. 37. 71. 106. 108. 215. 250—51. 330—38. 368—70. 379. 415. 416 ff. 439 ff. 447—48. 456. 460. 495.
Venusin, Jon. I. 138.
Werfel, Joh. II. 5.
Wergeland, Nic. 28.
Werlauff, E. C. I. 19. 25. 34. 37. 62. 74—75. 98. 108. 132. 134. 137. 156. 160. 265. 311. 315. 337. 375. 402. 408—09. 420. 428. 432. 436. 518. 528. II. 2. 79. 89. 92. 105. 125. 134. 139. 145—46. 148—50. 180. 230—31. 247. 252. 264. 431. 447. 455. 457. 461. 467. 493. 511. 519. 527. 531. 548. III. 10. 64. 75. 79—80. 85. 88—89. 94—95. 97—98. 101. 104. 113. 150. 152. 169. 172—73. 191. 200. 210. 219—24. 226. 228. 231. 234. 238—40. 247. 256—57. 264. 266—72. 274—77. 285. 287—88. 294. 305. 318. 322—23.
Wessel, Joh. Herm. I. 19. II. 78. 82. 232. 236. 241. 242. 243. 246. 339. III. 98. 201.
Westen, Thomas v. II. 548.
Westergaard, P. B. C. I. 40.
Westergaard, Waldemar Chr. III. 58—59.
Westermann. I. 47.
Westin, Otto, svensk Bogtrykker. III. 48.
Westphal, Fr. Bernh. I. 52.
Vetlesen, T. II. 539—40.
Whitacker, Treacher and Arnot, engelsk Boghandler. I. 126.
Whitte, Hans. I. 30.
Vibe, G. S., Bogtrykker. II. 292. 337. 339 341. 436. 495. 521. III. 21. 102. 127.
Vibe, Joh. I. 16.
Vibe, N. II. 510.
Wiberg, S. V. I. 77.
Vibert, Paul. III. 187.
Widblad, Eric, svensk Bogtrykker. III. 39.
Widerberg, A. II. 455.
Widman, Baltzar, svensk Bogtrykker. III. 36.
Wiedewelt, J. I. 38. II. 34. 35—38. 41. 46—47. 50.
Wieland, C. M. III. 290. 301.
Wieland, Jochum. I. 5. 85. II. 3. 7. 10. 12. 13. 15. 18. 23. 24. 25. 26. 27. 29.
Wierss-Jenssen, H. I. 46. III. 143.
Wieselgren, Harald. I. 22.
Wiesener, A. M. I. 25. 252. III. 224.
Wilde, svensk Bogtrykker. III. 170.
Wilhelmi, Bogbinder. II. 45.
Vilimek, Jos. R., Boghandler i Prag. II. 425.
Villadsen, Peder. I. 147.
Willatzen, Peter Joh. II. 377. III. 149. 150.
Wilson, John, amerikansk Bogtrykker. III. 300.
Wimmer, Alfred. III. 98.
Wimmer, L. F. A., Bogsamler. I. 60. 66. 104. 115. 140. 142. 169. 178. 251. 255. 266. 306. 317. 360. 377. 387. 395. 460. 470. 490. II. 15. 32. 49. 117. III. 226. 241. 243. 257.
Winckelmann, Joh. Joach. II. 38.
Winderslev, Lars. I. 12. 35. 108. 422. 530.
v. Windheim, Chr. Ernst. I. 71. 443.
Winding, Andr. I. 30.
Winding, Poul. I. 2. 4.
Wingaard, Mogens. I. 375. II. 541.
Vinje, A. O. I. 27.
Winkel Horn, Fr. I. 14. 16. 109. 119—20. II. 502. III. 88.
Winsløw, Jacob Benignus. I. 7. 31. 104. 105.
Winsnes, A. H. I. 117. 526. II. 328. III. 245.

Winter-Hjelm, Kr. I. 47.
Wintmølle, Jens Mortensen. II. 429.
Vis, Ary, hollandsk Bogtrykker. III. 91.
Visby, Vilh. I. 33.
Wit, Jan de. I. 61.
Vitringa, Campegius. I. 303.
Vitringa, I. III. 305—06.
Wiwel, Niels. I. 53. II. 97—98. 297.
Wivet, F. W. III. 331.
Vloten, J. van. II. 404.
Vogelgesang, C. E., tysk Boghandler. I. 293. 294.
Wohler, Joh. Conr., tysk Boghandler. I. 272—73.
Wolfburg, Morten Caspar. II. 130.
Wolff, August. III. 98.
Wolff, Chr. I. 379.
Wolf, Ernst Gottl. III. 286. 297—300.
Wolhat, Joh. Melchior. II. 460.
Volkov, Dmitrij Vasiljevič. III. 8.
Wollstonecraft, Mary. III. 80.
Voltaire, Fr. II. 140. 143. III. 159—60.
Voltemat, Henr. Jul. I. 161. 200—01. 220.
Worm, Jens. I. 128. 130. 145. 322. 387. 419. 493. 494. 503. II. 2. 412. III. 241.
Worm, Matthias. II. 445.
Worm, Oluf. III. 245.
Worm, Pauline. I. 44.
Worm, Willum. III. 10.
Voss, Friedr. Gerh. I. 144—45. 204.
Vries, Jan de. I. 28. II. 391. 428. III. 65.
Writh, O., Bogtrykker. II. 311—12.
Wroblewski, O. B. I. 45.
Wulff, J. L., Boghandler. II. 291.
Wulff, Wm. L., Boghandler. II. 92—93.
Vulpius. III. 152.
Wycherley, W. II. 404. III. 10.
Wøldike, Fr., Boghandler. II. 88. 291. 298—302.
Wøldike, Marcus. I. 10. 264. 305. 506.
Wøldike, Peder. I. 305.

Zahrtmann, Kr., Bogsamler. II. 49.
Zeipel och Palmblad, svensk Bogtrykker. III. 41.
Zetlitz, Jens. II. 131.
Ziethen. II. 517. III. 185.
Zilliacus, N. A., finsk Bogtrykker. II. 430.
Zimmermann, Bernard, de. I. 276.
Zinck, Otto. II. 302. 303. 304. 305.
Zincke, Georg Heinr. I. 443—45.
Zolotnickoj, Vladimir. I. 372—73.
Zopf, Joh. Heinr. I. 234—35.
Zwergius, D. G. I. 275.

Æreboe, Rasm. I. 529.
Æsopus. I. 466.

Öberg, Ludv. Teodor. I. 475—76.
Øst, N. C. I. 37. 39. 86. II. 43. 54. 55—56. 58. 59. 71. 124. 125. 149. 216. 222. 481. III. 152. 161. 264.
Österberg, N. P., svensk Bogtrykker. III. 46.
Østergaard, Carl V. I. 111. III. 236. 262—63.
Østergaard, Vilh. III. 263.
Øverland, O. A. I. 21.

REGISTER OVER HOLBERGS SKRIFTER[1)]

L'affairé (Den Stundesløse). III. 186.
Abracadabra. II. 419.
Amanetul (Den pantsatte Bondedreng). III. 112.
Anhang til Introduction til de europæiske Rigers Historie. I. 60.
Apologie for Sangeren Tigellio. I. 389.
Arabiske Pulver. II. 423.
Artaxerxes. II. 432.

Babbling barber, the (Gert Westphaler). II. 518.
Barselstuen. II. 435.
Bedroge oude vryer, de (Pernilles korte Frøyken-Stand). III. 116.
Bedrogen officier, de (Diderich Menschenschreck). II. 455.
Bergens Beskrivelse. I. 251.
Betrogene alte Freyer, der (Pernilles korte Frøyken-Stand). III. 115.
Betänkande om historier. I. 200.
Betænkning om Conventicler. I. 197.
Betænkning over Qvæg-Sygen. I. 499.
Bezige, der (Den Stundesløse). III. 186.
Blue-apron Statesman (Den politiske Kandestøber). III. 158.
Bramarbas (Jacob von Tyboe). II. 541. 544.
Breve. I. 528.

Captain Bombastes Thunderton (Diderich Menschenschreck). II. 456.
Chacun son metier (Den politiske Kandestøber). III. 162.
Chambre de l'accouchée (Barselstuen). II. 445.
Chaudronnier, le, homme d'état politique (Den politiske Kandestøber). III. 163.
Comoediens Ligbegængelse. II. 448.
Compendium geographicum. I. 243.
Critique over Peder Paars. I. 389.

Danmarks og Norges Beskrivelse. I. 136.
Danmarks og Norges geistlige og verdslige Stat. I. 141.
Danmarks og Norges Søe-Historie. I. 504.
Danmarks Riges Historie. I. 146.
Democritus og Heraclitus. I. 78.
Diderich Menschenschreck. II. 453.
Dissertatio de historicis Danicis. I. 72.
Dissertatio de nuptiis propinqvorum. I. 76.
Don Ranudo. II. 458.

[1)] Heri er optaget Titler paa Komedierne paa fremmede Sprog, naar de ikke er en direkte Oversættelse af Originalens Titel.

Dwalingen, de (Uden Hoved og Hale). III. 190.

Ellevte Juni. II. 490.
Enju Planinski (Jeppe paa Bjerget). III. 62.
Epigrammata. I. 456.
Epistler. I. 403.
Epistola ad virum perillustrem. I. 97.
Erasmus Montanus. II. 493.

Fasciculus novorum dialogorum. I. 128.
Ferblantier politique, le (Den politiske Kandestøber). III. 164.
Forvandlede Brudgom. II. 508.
Franzosen-Narr, der (Jean de France). III. 6.
Fshatari-Zotni (Jeppe paa Bjerget). III. 62.

Gedancken über das Wort Schicksal. I. 531.
Gelukkige schipbreuk, de (Det lykkelige Skibbrud). III. 83.
Gengångaren (Abracadabra). II. 420.
Gert Westphaler. II. 510.
Geschwätzige Barbierer, der (Gert Westphaler). II. 515. 516. 517.
Geschäfftige, der (Den Stundesløse). III. 184.
Gimpel auf der Messe, der (Den ellevte Juni). II. 491.
Giornaliera, la (Den Vægelsindede). III. 209.

Harald Hasenbarth (Den honette Ambition). II. 533.
Hasenskräck eller Storskrytaren. (Jacob von Tyboe). II. 540.
Hausgespenst, das (Abracadabra). II. 421.
v. Havens Rejse i Rusland, Fortale. I. 498.
Heltehistorier. I. 277.
Heltindehistorier. I. 355.
Henrik og Pernille. II. 520.
Herodian. I. 373.
Herschapen boer, de (Jeppe paa Bjerget). III. 57.
Herschepping des Bruidegoms, de (Den forvandlede Brudgom). II. 509.
Hexeri eller Blind Allarm. II. 528.
Holger Danskes Brev til Burman. I. 92.
Honette Ambition. II. 532.
Hovardy en armoede (Don Ranudo). II. 483.
Huis-Spook (Abracadabra). II. 421.

Jacob von Tyboe. II. 536.
Jean de France. III. 1. 334—35.
Jeanette Helm(berg) (Den Vægelsindede). III. 209.
Jeppe paa Bjerget. III. 12. 335—37.
Introduction til de europæiske Rigers Historie. I. 55.
Johannes v. Haksen. III. 334.
Journalière, la (Den Vægelsindede). III. 209.
Irrthümer, die (Uden Hoved og Hale). III. 190.
Julestuen. III. 68.
Jydske Feide. I. 132.
Jødiske Historie. I. 301.

Kersavond vermaak, het (Julestuen). III. 74.
Kilderejsen. III. 76.
Kirkehistorie. I. 260.
Komedier. Samlede Udgaver. II. 153. III. 334.
Komedier. Samlede Udgaver. Oversættelser. II. 346.
Kraamkamer (Barselstuen). II. 444.

Laniena Daphnica. I. 391.
Lettre sur les Mémoires concernant la reine Christine. I. 484.
Levnedsbrevene. I. 97.
Lustspel om fattigdom och högfärd (Don Ranudo). II. 471.
Lykkelige Skibbrud. III. 81.

Madame April-Wäder (Den Vægelsindede). III. 207.
Mann, der keine Zeit hat der (Den Stundesløse). III. 184.
Mascarade. III. 87.
Melampe. III. 96.
Metamorphosis. I. 83.
Mindre poetiske Skrifter. I. 388.
Moralske Fabler. I. 466.
Moralske Kierne. I. 64.
Moralske Tanker. I. 312.

Naturens og Folke-Rettens Kundskab. I. 66.
Niels Klim. III. 213.
Nye-Aars Prologus. III. 99.
Närrische und vernünftige Leute (Jacob von Tyboe). II. 543.

Opuscula Latina. I. 248.
Oratio funebris in obitum Friderici Qvarti. I. 386.

Paltsgraaf, de (Den pantsatte Bondedreng). III. 110.
Pantsatte Bondedreng, den. III. 101.
Parleur éternel, le (Gert Westphaler). II. 518.
Paysan en gage, le (Den pantsatte Bondedreng) III. 110.
Peder Paars. II. 1. III. 333.
Pernille als Tochter vom Hause (Pernilles korte Frøyken-Stand). III. 115.
Pernilles korte Frøykenstand. III. 114.
Pfalzgraf, der (Den pantsatte Bondedreng). III. 106.
Philosophus udi egen Indbilding. III. 118.
Plutus. III. 120.
Politische Schuster, der (Den politiske Kandestøber). III. 145.
Politische Wagnermeister, der (Den politiske Kandestøber). III. 140.
Politische Zinngieszer, der (Den politiske Kandestøber). III. 141.
Politiske Kandestøber. III. 125. 337.
Potier d'étain politique (Den politiske Kandestøber). III. 159. 163.
Prinz Kilian (Den pantsatte Bondedreng). III. 108.
Profeet, een, is niet geacht in zijn eigen Vaderland (Gert Westphaler). II. 518.
Prophet, ein, gilt nirgends weniger als in seinem Vaterlande (Gert Westphaler). II. 516.

Rangzuchtige, de (Den honette Ambition). II. 534.
Reize zu der Qvelle, die (Kilderejsen). III. 78.
Reise naar het baad, de (Kilderejsen). III. 78.
Remarques sur l'Esprit des loix. I. 495.
Republiqven. III. 176.
Resan til Sanct Ragnilds källa (Kilderejsen). III. 77.
Revolutionnaire, le (Den politiske Kandestøber). III. 160.

Samlede og udvalgte Skrifter. I. 505. III. 332.
Scatterbrains (Den Stundesløse). III. 186.
Sganarells Rejse til det philosophiske Land. III. 178.
Skiemte-Digte. I. 78.
Staadkundige Tingieter, de (Den politiske Kandestøber). III. 155.
Stagnajo politico, lo (Den politiske Kandestøber). III. 166.
Stiefvater, der (Pernilles korte Frøyken-Stand). III. 115.
Stundesløse, den. III. 179.
Synopsis historiæ universalis. I. 220. III. 332.

Tovery, de (Hexeri eller blind Allarm). II. 530.
Trunkenbold, der (Jeppe paa Bjerget). III. 54.

Uden Hoved og Hale. III. 189.

Ulysses von Ithacia. III. 193.
Usynlige, de. III. S. 202.

Wawelaar, de (Gert Westphaler). II. 517.
Veel geschreeuw en weinig wol (Den Stundesløse). III. 186.
Vefarinn med tólfkóngavíti (Den politiske Kandestøber). III. 133.
Verwandlete Bauer, der (Jeppe paa Bjerget). III. 54.
Verwandlung des Braütigams, die (Den forvandlede Brudgom). II. 509.
Verwunschene Prinz, der (Jeppe paa Bjerget). III. 55.
Weyhnachtstube, die (Julestuen). III. 74.
Viel Geschrei und wenig Wolle (Den Stundesløse). III. 184.
Vielwisser, der (Erasmus Montanus). II. 505.
Wispelturige, de (Den Vægelsindede). III. 209.
Wochenstube (Barselstuen). II. 438.
Vota. I. 527.
Vægelsindede. III. 205.

Zeitlose, der (Den Stundesløse). III. 184.
Zille Hans Datters Gynaicologia. I. 389.

FÆRDIGTRYKT 6. APRIL 1935.